

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

<https://rantey.org>

Yedek ve Duyuru Kanallarımız

Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

- Telegram: <https://t.me/birkitapbir>
- WhatsApp Kanalımız : <https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4lvMoc0Y>

Osmanlı tasavvuf düşüncesi

MAKÂSİD-I ALİYYE FÎ ŞERHİ'T-TÂİYYE

İSMAİL RUSÛHÎ ANKARAVÎ

OSMANLI TASAVVUF DÜŞÜNCESİ

- İbn'ül- Fârız'ın Kasîde-i Tâiyye'si ve Şerhi -

(Makâsıd-ı Aliyye fî Şerhi't-Tâiyye)

© Eserin Her Türlü Basım Hakkı Anlaşmalı Olarak Vefa Yayınları'na Aittir.

ISBN : 978-9944-5066-6-3

Sertifika No: 0107-34-007151

Kitabın Adı

Osmanlı Tasavvuf Düşüncesi

Makāsıd-ı Aliyye fî Şerhi't-Tâiyye

Yazarı

İsmail Rusûhî Ankaravî

Yayına Hazırlayan

Prof. Dr. Mehmet DEMİRCİ

Kapak Düzeni

Erhan AKÇAOĞLU

Mizanpaj

Ensar

Baskı-Cilt

Kahraman Ofset

0212 629 00 01

1. Basım

Haziran 2007

Vefa Yayınları bir Ensar Neşriyat organizasyonudur.

İsteme Adresi

Vefa Yayınları

Süleymaniye Cad. No: 13 Süleymaniye / İstanbul

Tel : (0212) 513 43 41 – 527 15 39

Faks : (0212) 522 46 02

www.ensar nesriyat.com.tr

OSMANLI TASAVVUF DÜŞÜNCESİ

- İbn'ül- Fânz'ın Kasîde-i Tâiyye'si ve Şerhi -

(Makâsıd-ı Aliyye fî Şerhi't-Tâiyye)

İsmail Rusûhî Ankaravî

Prof. Dr. Mehmet DEMİRCİ

İstanbul 2007

Prof. Dr. Mehmet DEMİRCİ

1942'de Konya'da doğdu. 1965'te İstanbul Yüksek İslâm Enstitüsü'nü bitirdi. 1984'te "doktor" ünvanını aldı. 1987'de "doçent", 1994'te "profesör" oldu. Halen Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Tasavvuf öğretim üyesidir.

Kitaplarından birkaçı:

Yûnus Emre'de İlâhî Aşk ve İnsan Sevgisi

Türkistan Notları

Yahya Kemal ve Mehmed Âkif'te Tasavvuf

Mevlânâ'dan Düşünceler

Sorularla Tasavvuf ve Tarikatler

İbadetlerle Mânevî Boyut

Gönül Dünyamızı Aydınlatanlar

Tasavvuf ve Ahlâk Yazıları

İbnü'l-Fârız

Osmanlı tasavvuf düşüncesi İbnü'l-Fârız'ın Kasîde-i Tâiyye'si ve şerhi : Makâsîd-ı Aliyye fî Şerhi't-Tâiyye / İbnü'l-Fârız; şrh. İsmail Rusûhî Ankaravî, haz. Mehmet Demirci -- 1.bs. -- İstanbul: Vefa Yayınları, 2007

482 s. ; 23,5 cm.

ISBN: 975-9944-5066-6-3

1. İslâm Tasavvufu; 2. Osmanlı Devleti_Sosyal Yaşam ve Gelenekler

297.4 DC20

Bibliyografik nitelendirme Anglo-American Rules 2 (AACR2)'ye göre yapılmıştır.

İÇİNDEKİLER

Önsöz	11
İbnü'l-Fânz	17
İsmâil Ankaravî	19
Şârihin Önsözü	21

MUKADDİME

Birinci Maksad: "Vücud" Hakkındadır	27
İkinci Maksad: İsim ve dıfatlar hakkındadır	30
Üçüncü maksad: Hazarât-ı Hams hakkındadır	33
Dördüncü maksad: İstilahlar hakkındadır	39
Kasîdede geçen tasavvuf istilahları	41
Beşinci maksad: İlâhî muhabbet hakkındadır	48
İlâhî muhabbetle maddî şarap arasındaki benzerlikler	50

KASÎDE-İ TÂİYYE ŞERHİ

İlâhî tecellîler üç kısımdır: Zât, isim ve fiil tecellîleri	1.beyit
Tecellî-i Efâl	2.b.
Gönül mü göz mü?	3.b.
Sarhoşlukta korku yok olur	5.b.
Görmenin şartları	8.b.
Ayıklık halleri	10.b.
Âşıkın hâli, Nuh Tûfânı ve İbrâhim'i yakan ateş gibidir	13-15.b.
Muhabbetin bendeki tesirini kimse anlayamaz	39.b.
Ruhlar kadim midir?	41.b.
Sümnûn kıssası	43.b.
Aşk belâsı nûmettir	49.b.
Âşıkları kıskanan ve kötöleyenler	51-52.b.
Aşk ve muhabbet belâ getirir	59-61.b.
Âşıkların dini Allah'tır	64.b.
Muhabbet ezeldir	68.b.
Allah Âdem'i kendi sûretinde yarattı	71.b.

"Rahmetim gazabımı geçti"	73.b.
Cemâl-i Mutlak.....	75.b.
Melâmet neşvesi	80-81.b.
Hayret	83
Besmeledeki "be" harfi	84.b.
Sadakanın manası	92.b.
Tevazu, be'nin noktası.....	94.b.
Mühtedî kimdir	96.b.
Malı ve aşkı uğrunda ölen şehiddir	108.b.
Sevgili uğrunda ölüm	109.b.
İki türlü uzaklık.....	115.b.
Îrâdî ölüm nedir?.....	116.b.
Aşk ve ölüm	120.b.
Muhabbetin şartı	128.b.
Tenzîh-teşbîh	130.b.
Hâtıra (havâtır) ve çeşitleri	137.b.
Kıskançlık (gayret) ve çeşitleri	144.b.
Kulağın görmesi	146.b.
Hasedin üç derecesi	147.b.
Şatıh-şathiyye ifadeleri	149.b.
"Beni tarırsanız bana secde edersiniz...."	150.b.
"Salât"ın iki manası	152.b.
Cem' makamındaki birlik	153-154.b.
Seyr-i mahbûbî	157.b.
Zât hazretleri/mertebeleri	160.b.
Cem' makâmından.....	162.b.
İttihâd bâtıldır.....	165.b.
"Kurbanlarınız büyük olsun"	170.b.
Tam fakr	171-173.b.
Tefrika mertebeleri.....	174.b.
Sûfî ibnü'l-vakttir	179.b.
Muhabbet rûzgân	187.b.
Fakr kesretin zâil olmasıdır	188.b.
İhlâs ve riya hakkında	190.b.
Kıyl ü kâli terk	191.b.
Hikmeti ehline vermek	192.b.
Sükûttaki kibir	193-194.b.
Nefse dikkat	196.b.
Nefsin yedi mertebesi	197-198.b.
Nefsin halleri	199-202.b.
Ubûdet-ubûdiyet	203.b.
Seven sevilen birdir.....	205.b.

Cem'den sonraki fark	206.b.
Hakîkî vahdet tecellîsi	208.b.
Seyr/sefer dörtlür	209.b.
Hakk'ı görmek.....	210.b.
Kesrette vahdet.....	211.b.
Cem'den sonra fark, mahvdan sonra sahv	213-214.b.
İkliğin kalkması, tam vahdet	215-218.b.
İkiyi bir görmek.....	220.b.
Sar'a illeti.....	223.b.
Mânevî ittihâdın imkânı	224-225.b.
Gizli şîrk, tevhîd-i e'âl	227.b.
Tevhid iddiası şîrktir	229-231.b.
Vahdet-i zât.....	234.b.
İki çeşit "fark" hali	235.b.
Mücâhede-mükâşefe.....	236-237.b.
Tefrika gizli şîrktir	240.b.
Her güzellik O'ndandır	242.b.
Zuhûrunun şiddetinden dolayı gizlidir	246.b.
Âdem'in Havvâ'ya ilgisi	247-249.b.
Îlâhî zuhur ve hafânın hikmeti.....	250.b.
Gitmek gelmektir, ölüm hayattır	258.b.
Tevhid, tenâsüh ve hulûl değildir.....	258.b.
Güneş tek, yansımaları çok.....	261.b.
Zât'la ve sıfatla maiyyet	264.b.
Maiyyet bi'l-gayrın nefyi.....	267.b.
Bidâyet ehlinin durumu	268.b.
Tâliblere lâzım olan dört şey	272
Vera'	273.b.
Ebrâr ve ahyâr	275.b.
Hulûl ve ittihâd muhaldir.....	278-284.b.
Cebrâil-Dihye.....	281.b.
Ateş şeklinde tecellî	285.b.
Hakk'ın telebbüsü	285.b.
Makâm-ı Muhammedî.....	286.b.
Îlâhî ilimler.....	287.b.
Tevhîd-i zâta vüsul	288.b.
"Yetîm" tefsiri.....	289.b.
Fütüvvet sâhibi.....	290.b.
Mertebe-i Muhammedî	291.b.
Gavsiyyet-Kutbiyyet.....	293.b.
Muhabbet engel mi?	295.b.
Âbid-Ârif.....	296.b.

Hikemiye'nin eksiği.....	298.b.
Hız. Peygamber'in himmeti.....	299.b.
Müstağnîlik.....	300.b.
Üç nevi ittihad	301.b.
Haddi aşmamalı	309.b.
Hakikat-i muhammediyye vârisi	310-313.b.
Sahv-ı cem' makâmı	311-312,317.b.
Mürîd-murad	315.b.
Sırf vahdet (Cem'u'l-cem')	321-324.b.
Ahadiyyet-i cem'	325.b.
Tefrikasız cem'	328.b.
Gavs-i Ekber.....	331.b.
Aşk halleri	336.b.
Tecellî-i zât	337.b.
Seviginin gücü	349.b.
Kahrın da hoş lûtfun da	350.b.
Ölümdeki hayat.....	352.b.
Her geceyi kadir bil.....	356.b.
Dehr	363-364.b.
Kurb-i kurb	327.b.
Kutbiyyet makâmı	386.b.
Ahadiyyet-i cem' makâmı.....	389-392.b.
Sekrden sonra sahiv	394.b.
Gizli şîrk?	402.b.
Kutbiyyet mertebesi.....	403.b.
Feyz-i Akdes, feyz-i mukaddes	404.b.
Hakikat-i Muhammediyye.....	404.b.
Semâ'	407.b.
Gayriyet yoktur	408.b.
Cenâb-ı Hakk'ın mahsûs tecellisi	412.b.
Sekir hali	414.b.
Sırf vahdet.....	418.b.
Semâ hakkında görüşler.....	425-426.b.
Semâ' "elest"i duymak	432.b.
Semâ' raks mıdır?	434.b.
Semâ'	436-440b.
Hacerü'l-Esved	449.b.
"Âdem su ile çamur arasında iken Nebî idim"	466.b.
Cem' makâmı.....	468.b.
Retk ve fetk	470.b.
Hadd ve müddet tevhide aykındır.....	474.b.
Ârifin iki yüzü: cem'-kesret	478.b.

Sahvın ve mahvın üç mertebesi	481.b.
Mi'râc	493.b.
"Elest" de soran ve cevaplayan kim?	496.b.
Abdal, kutb, üçler, yediler..., bunların insan bedenindeki karşılıkları	500-501.b.
Vecd ve muhabbetin anlaşılmalığı	512.b.
İleme'l-yakînden ayne'l-yakîne sefer	513-514.b.
Vahdet-i zât, cem'	516.b.
İhlâsın kemâli	531.b.
Eşyâyı Allah'la tanımak	536.b.
Fehm ve ilim	538.b.
Sıfat isimleri, fiil isimleri	538.b.
Zât sıfatlarının tenezzül seyri	548.b.
Evliyânın tasarrufu	551-552.b.
Esmâ-i hüsnâda tezat ve tekâbü.	554.b.
Müşâhede-murâkabe makâmı	564.b.
Esmânın feyzinin dört neticesi	574.b.
Meczûb-i sâlik, sâlik-i meczûb	575.b.
Kesret vahdete mânî değildir	578.b.
Havârikın aslı nedir?	593.b.
Tayy-i zaman ve mekân	594, 598.b.
Nefsin terki rûhun kuvvetidir	600.b.
Peygamberlerin mucizeleri cem' makâmında	601-613.b.
Hiz. İbrâhim'in kuşları	607.b.
Hiz. Mûsâ'nın asası	608.b.
Hiz. İsa'nın mucizesi	613.b.
Hakikat-i Muhammediyye	615-616.b.
"Ümmetimin âlimleri..."	617.b.
Kerâmet-hilâfet	619-621.b.
Hiz. Ebû Bekr'in kerâmeti	622.b.
Hiz. Ömer'in kerâmeti	623.b.
Hiz. Osman'ın kerâmeti	624.b.
Hiz. Ali'nin kerâmeti	625.b.
"Ashâbım yıldızlar gibidir"	626.b.
Mü'minlerin evliyâsı	628.b.
Hakikat-i Muhammediyye	629-642.b.
Tenâsüh (mesh-fesh-resh)	653-654.b.
Serûcî'nin hikayesi	658.b.
Dağlardaki huzur	663.b.
Bâtılı inkâr etme!	679.b.
Fâil-i Hakîkî O'dur	681.b.
Hokkabaz örneği	682-703.b.
Biz kuklayız	684.b.

Zulmetin nûru	707.b.
Perde kalkınca	712-715.b.
Hızır kıssasının yorumu.....	715-716.b.
Herşey onu tesbih eder.....	718.b.
Tevhîdin delili olan hadis	721.b.
Tevhid sebepleri yok eder.....	724.b.
Tevhid ve cem' hâli.....	730.b.
İncil'in ve Tevrat'ın kudsiyeti.....	733-734.b.
Putperesti inkâr?	736.b.
Cem' diliyle küfrün hükmü?	737.b.
"Allah'a varan yollar..."	739.b.
"Mecûsîlerin ibadeti banadır"	742.b.
Zerdüş kimdir?.....	742.b.
Nûrun nâr görünmesi.....	742.b.
Vücut perdesi olmasa idi	743.b.
Herşey ilâhî isimlerin tecellisi	746.b.
Ettahiyyâtü duâsının hakîkati	752.b.

EKLER

Metnin sâdeleştirilmemiş hâlimden bir örnek	452

İNDEKSLER

Âyetler	455
Hadisler	461
Kibâr-ı kelâm	465
Görüntüler	469
Dizin.....	475

ÖNSÖZ

Miladi 13. yüzyılın başlarından kalma olan İbnü'l-Fârız'ın Kasîde-i Tâiyyesi edebiyat ve tasavvuf çevrelerinden ilgi çekmiş ve etkisi büyük olmuştur. Arap edebiyâtı ve şiiri bakımından fevkalâde değerlidir. Ayrıca ilahî aşk ve tasavvuf düşüncesi konusunda tükenmez bir hazîne hüviyetindedir.

Tâiyye şiirdir, zor bir metindir. İbn Fârız Divan'ının tamâmını şerh eden bâzı şârihler zorlandıklarını itiraf edip Tâiyye'yi şerhten vaz geçmişlerdir. el-Bûrinî ve el-Alemî adlı şârihler böyledir. Bu eserdeki sûfiyâne incelikler ve mânevî hakikatleri kavramakta zorlanmışlardır. (*Abülhalık Mahmud, Dîvânü İbnî'l-Fârız, s. 219, Kahire trs.*) Onun için Tâiyye'yi tercüme ve şerhetmeye cesaret eden az çıkmıştır.

Tâiyye, İsmail Ankaravî'nin dikkatini çekmiştir. Ona göre bu manzûme parlak sözleriyle insanın içini aydınlatır. Onu yeterince anlatmak zordur. Bu kadar değerli bir kasîde ne yazık ki Arap dili perdesiyle örtülü olup o güne kadar Anadolu'daki tâlib ve âşıklara yüzünü göstermemiştir.

Ankaravî onu Türkçe'ye kazandırmaya niyet eder. Şârihimizin önsözünden anladığımıza göre, bu ay yüzlü Arap güzelinin cemâlinden bizim insanımız da istifâde etsin diye düşünür. Fakat her defasında hakkıyla bu işi yapamam diye geri durur. Ama bunu çok da istemektedir. Bu tereddütlü durum onu hayli rahatsız eder, sonunda Cenâb-ı Hakk'a yönelip istihârede bulunur, Allah'a sığınır ve yazmaya karar verir.

Ankaravî beyitlerin şerhinden önce mukaddime kısmında bir kısım tasavvuf terimlerini açıklama ihtiyacı duymuştur. Burada önce “vücut” kavramı, “isim ve sıfatlar” ve “hazarât-ı hams” hakkında bilgi verir. Sonra bir kısım tasavvuf ıstılahlarını kısa kısa açıklar, nihâyet “ilâhî muhabbet” konusunu izah eder.

Kasîdenin şerhinde tuttuğu yol şöyledir: Önce beyitte geçen **lûgat**lerin kelime mânâları ve etimolojisi üzerinde durur. Yeri geldikçe bunların farklı kullanımına dair örnekler verir. Kelimenin şiirdeki anlamı ve konusuyla alâkalı lüzumlu gördüğü mâlûmâtı nakleder. “**İ’râb**” kısmında ise sarf ve nahiv (Arap grameri) bakımından beyitte yer alan kelimelerin tahlilini yapar.

Elinizdeki neşir sırasında lûgat ve i’râb bölümleri geniş okuyucu kitlesi için gereksiz olabilirdi. Bu sebeple bir ara bunları çıkarmayı düşündüm. Ama o zaman eserin bütünlüğü bozulacaktı. Ayrıca bu bölümlerde de yeri geldikçe fikrî, tasavvufî konulara değinildiği oluyordu. Meraklıları için lûgat ve Arap grameri bakımından faydalı olabileceği kanaatine vardım. Bu bölümleri farklı ve küçük puntuyla yazarak okurken atlamak isteyenlere de kolaylık sağladık. Bu bölümlerin sâdeleştirmesinde, gramere ait teknik konular olduğundan ve şârihin üç dili harmanlayan bir cümle yapısı kullanmasından dolayı, zorlandığımı ve tutarlı bir üslup geliştiremediğimi itiraf etmeliyim. Gene de biraz dikkatle, anlaşılabilirliğini sanıyorum.

Ankaravî asıl söyleyeceklerini “**ma’nâ**” ve “**tahkîk**” kısmında söylemiştir. Şerhte Osmanlı dönemi tasavvuf anlayışının yetkin bir örneğini görebiliriz. Buradaki bilgi ve görüşler İbn Fârız, İbn Arabî, Mevlânâ ve İran-Horasan tasavvuf düşünce ve kültürünün harmanlanması olarak ifade edilebilir. Şârihimiz başta Mevlânâ olmak üzere, tasavvufî Fars edebiyâtına vâkıf olduğundan oralardan sıkça alıntılar yaparak şerhini zenginleştirmiştir.

Bâzıları, İbn Fârız, Mevlânâ ve İbn Arabî arasında düşünce farkı görür ve ilk ikisinin anlaşılmasında şârihler yüzünden İbn Arabî hâkimiyeti ağır basmıştır derlerse de; Osmanlı entelektüel tasavvuf düşüncesi bunların hepsini mezcetmeyi başarmıştır denebilir. Tevhîd ve ilâhî aşk tasavvufun ve bu üç mümtaz şahsın temel meselesidir. Elbette her biri kendi üsluplarıyla bunları işlemiştir. Ama aralarında ciddi farklılık olduğunu söylemek doğru değildir. Tasavvuf düşüncesinde süreklilik vardır. “Tevhîd ağacını Bayezid-i

Bestamî dikti, Hallâc-ı Mansur onu kanıyla suladı, İbn Arabî de meyvelerini derledi” şeklindeki temsîlî ifâde bütün sûfî şâir ve müellifler için geçerlidir diyebiliriz.

Elinizdeki Tâiyye şerhi bu çizginin güzel bir örneği sayılır. Burada, Bağdat-Şam, Mısır’dan başlayıp, Horasan’da renklenen, Endülüs’te yeni bir derinlik kazanan, Anadolu’da ve Osmanlı’da harmanlanıp kıvâma eren tasavvuf inancı ve düşüncesine dâir çeşitli konuların izahları görülür.

Meselâ: Vücut, hazarât-ı hams, ilâhî muhabbet, tecellî ve melâmete temas edilir. Aşk ve ölüm, tevhid, mücâhede ve mükâşefe, mürid-murad üzerinde durulur. Hakikat-ı Muhammediyye, elest bezmi, mîraç, semâ’ kutb, kutbiyet, kerâmet hakkında bilgi verilir. Cem’ ve tefrika, vahdet ve kesret, tenâsüh, zulmet ve perde, ilâhî isimler ve tecellîlerine temas edilir.

Bütün bunlar ve pek çok benzerleri, Osmanlı tasavvuf düşüncesini anlamamıza yarayacak unsurlardır.

Şerhlerin bir özelliği olarak, elinizdeki Tâiyye şerhinde de sâdece tasavvufî konular değil, o dönemde genel geçer din, tarih ve edebiyat kültürüne dair başka bir çok konulara ve bilgilere rastlamamız mümkündür.

Bu çalışmanın kısa hikâyesi:

Ankaravî’nin Kasîde-i Tâiyye şerhini neşre hazırlamakla ilgili ilk adımlar M. Tahralı’nın yönlendirmesiyle 1980’li yılların sonlarında atıldı. Eserin Süleymânîye Kütüphanesinde çok sayıda nüshası var:

- 1- Hacı Mahmud Efendi, 3914.
- 2- Hamidiye, 654.
- 3- Hacı Mahmud Efendi, 3348.
- 4- Hacı Mahmud Efendi, 3422.
- 5- Hâlet Efendi, 220.
- 6- Hâlet Efendi, 221/1.
- 7- Hâlet Efendi, 322.
- 8- Nâfiz Paşa, 550.
- 9- Pertev Paşa, 276.

Sanırım yazısının güzelliğine bakarak, önce 178 varaklık Pertev Paşa, 276 numaradaki nüshanın mikrofilmini aldım. O yıllarda bu iş zahmetli, masraflı ve gecikmeliydi. Mikrofilmden fotoğraf kağıtlarına aktartarak metni çeviri yazıyla istinsah ettim. Metinde bir takım tereddütler vardı. Kütüphane araştırması sırasında Hâlet Efendi, 221/1'deki nüshanın müellife ait olduğunu görünce bu defa onun mikrofilmden fotokopisini aldım. Bu arada birkaç yıl geçtiği ve teknoloji geliştiği için bunu temin daha kolay ve ucuz oldu. Metni baştan itibaren iki nüshayı karşılaştırarak yenisine göre düzenledim. Bu ikinci nüshanın yazısı ilki kadar estetik değildi. Ama doğrudu. Müellif nüshası olarak kabul edildiği için güven verici idi.

Yayımlamak için üzerinde çok çalışılması gerekiyordu. Dil ve üslûbu bugünkü neslin anlamasına imkân vermeyecek kadar ağırdı. Sâdeleştirmekten başka çâre göremedik. Sâdeleştirmenin çok zor bir iş olduğunu, ne kadar gayret edilirse edilsin tam başarı sağlanamayacağını bile bile bu yola başvurduk. Araya başka işler girdiği için epeyce bekledi. Bu arada bilgisayar teknolojisi gelişti, Arapça ve Farsça metinleri aynı anda kendi harfleriyle yazma imkânı doğdu.

Bu uzun metinden istifadeyi kolaylaştırmak için bir fihrist denemesi yaptım. İçindekiler'de Mukaddime bölümüne ait numaralar sayfayı, şerh bölümündeki rakamlar ise beyit numaralarını göstermektedir. Metin içindeki (/./) işareti arasındaki rakamlar Süleymaniye Kütüphanesi, Hâlet Efendi, 221/1'e ait yazmanın varak numaralarıdır.

Şerhte pek çok Farsça şiir var. Bunların yerlerinin bulunması ve Türkçe'ye aktarılması konusunda Doç. Dr. Necdet Tosun'un yardımı oldu. Mesnevî'dekileri mevcut tercümelerden aldım. Bunları (*M, I, M, II*) şeklinde gösterdim. Onun dışındakileri Necdet Tosun Türkçe'ye çevirdi. Kendisine teşekkür ederim. Bazı Arapça ifâdeler için Prof. Dr. Abdulkadir Şener'in bilgisine başvurdum. En sonunda bilgisayarla yazım işini Ar. Görevlimiz Süleyman Gökbulut'la birlikte yaptık. Her ikisine de teşekkürler. Asıl teşekkürümüz Prof. Dr. Mustafa Tahralı içindir. Onun devamlı ve ısrarlı teşvik ve tâkibi olmasaydı bu çalışma sonuçlanamazdı.

Son olarak da özellikle Tasavvuf Tarihi araştırmacılarının ve Tasavvuf meraklılarının ilgisini çekeceğini sandığım bu çalışmanın basımını üstlenen Ensar Yayın Grubundan Vefa Yayınlarına teşekkür ederim.

Okunup anlaşılmasını ve Cenâb-ı Hak'tan, tesirini halk etmesini niyaz ederim.

2006-İzmir

Prof. Dr. Mehmet Demirci
Dokuz Eylül Ü. İlähiyat Fakültesi
Tasavvuf Anabilim Dalı Başkanı

İBNÜ'L-FÂRİZ

Ömer İbnü'l-Fârız (1181-1235) Kâhire'de doğdu. İlk bilgileri âlim ve zâhid bir kimse olan babası Ali b. Mürşid'den öğrendi. Ayrıca hadis, fıkıh, dil ve edebiyat dersleri gördü.

Genç yaşta tasavvufa yöneldi. Babasından izin alarak Mukattam Dağı'nda eski bir mescidde ibâdet ve tefekkürle vaktini geçirmeye başladı. Çileli bir hayatı seçmesine rağmen bir türlü istediği mânevî zevki yakalayamamıştı. Şeyh Bakkal isimli Melâmî meşreb bir zât, beklediği fetih ve feyzi Mekke'de bulabileceğini söyledi.

Mekke'ye giden İbnü'l-Fârız orada da dağlarda ve çöllerde riyâzet ve çileye önem verdi. 15 yıl kadar süren bu çetin dönem onun rûhî hayatında derin tesirler bıraktı. İçinden bir ses dönme vaktinin geldiğini söyledi. Mısır'da Şeyh Bakkal'ın cenazesinde bulundu.

İbnü'l-Fârız son yıllarını Kahire'de Ezher Câmii'nde vaaz ve sohbetlerle geçirdi. Mısır Eyyûbî hükümdarlarından saygı gördüyse de onlarla içli dışlı olmamaya özen gösterdi. Kahire'ye dönünce hükümdârın kendisine bir türbe yaptırma teklîfini kabul etmedi.

İbn'l-Fârız son derece hassas ruhliydu. Herşeyin arka plânındaki güzel-liği fark eder ve etkilenirdi. Duyduğu seslerin, nağmelerin, şiirlerin, ağıtların, türkülerin tesirinde kalır ve onlarla coşardı. Bu coşkuyla nâra atıp raksettiği bile olurdu. Zaman zaman kendinden geçip hayret ve dehşet içine girip yiyip içmeden, uyumadan uzun süre gaybûbet hali yaşadığı anlatılır. Tâiyye kasidesini öyle bir hâlin geçmesinden sonra söylemeye başladığı ifâde edilir.

632/1235 ocağında vefat etti. Mukattam Dağı'nın eteğindeki Karâfe'de Ârız Mescidi'nin yanında defnedildi. Ölüm yıldönümünde ve Cuma günlerinde gelenek hâlinde kabri ziyâret edilir ve şiirleri ilâhiler şeklinde okunur.

İbnü'l-Fârız şiirlerinde ilâhî ve tasavvufî aşkı dile getirmiştir. Mutlak cemâlin etkisiyle kendisinden geçen şâir her şeyi sevgilisi olarak görür. İkiliği kaldırarak varlığın Hak'tan ibâret olduğunu söyler.

İbnü'l-Fârız'ın şiirleri zâhir ulemâsını rahatsız etmiş ancak bu durum onun saygı görmesine engel olmamıştır. İbn Teymiyye ona şiddetle muhâlif-tir. Bununla birlikte İbnü'l-Fârız'ın savunucuları muhâliflerinden çoktur. Mutasavvıflar ve edebiyatçılar onu hep yüceltmişlerdir.

İbn Fârız Dîvân'ının İslâm dünyasında ve Batıda çeşitli şerhleri vardır. Bu kitabın en meşhur iki bölümü Kasîde-i Tâiyye ve Hamriyye'dir. Her ikisi de muhtelif kişilerce şerh edilmiştir.

İbnü'l-Fârız Dîvân'ındaki en önemli şiir Kasîde-i Tâiyye veya "et-Tâiyyetü'l-Kübrâ" diye bilinen uzun şiirdir. Şâir bu kasîdeye önceleri başka adlar vermişse de daha sonra Hz. Peygamber'in işareti üzere "Nazmü's-Sülûk" diye isimlendirmiştir.

761 beyitten oluşan bu kasîde İbn Fârız'ın bir tür mânevî yolculuğunun ve rûhî mâcerâsının tasvîridir. Nazmü's-Sülûk'un çeşitli şerhleri vardır.

1- Sa'düddin el-Ferganî (700/1301), *Meşârikü'd-Derârî*

2- Abdürrezzak el-Kâşânî (730/1329), *Keşfü Vücûhi'l-Gurr Fî Şerh-i Nazmî'd-Dürr*

3- Dâvud-ı Kayserî (751/1350), *Şerhu Kasîdeti't-Tâiyye (Şerhu Tâiyyeti'bni'l-Fârîd el-Kübrâ*, haz. Ahmed Ferid el-Mezîdî, Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, Beyrut, 2004)

4- İsmail Ankaravî (1041/1631), *Makâsîd-ı Aliyye Fî Şerhi't-Tâiyye*

5- Abdülğanî Nablûsî (1144/1731), *İbn Fârız Dîvanı Şerhi* içinde

(Süleyman Uludağ, "İbnü'l-Fârız", *DİA*, XII'den istifâde ile yazılmıştır. M.D)

İSMAİL ANKARAVÎ

Ankara’da doğdu. Doğum târihi bilinmemektedir. 1041/1631’de vefat etti. “Rûsûhî Dede” ve yazdığı Mesnevî şerhinin şöhreti dolayısıyla “Hz. Şârih” lakablarıyla anılır. Ankara’da devrinin ilimlerini iyi bir şekilde tahsil etti. Arapça ve Farsça’yı şiir yazabilecek seviyede öğrendi. O çevrede yaygın olan Bayrâmîyye tarîkatına girdi, şeyhlik seviyesine çıktı. İrşad görevini sürdürürken gözlerine bir perde indi ve göremez oldu. İlme, okumaya ve araştırmaya meraklı olan bir yaradılışa sahipti; göremez hale gelmesinden büyük ıstırap duydu. Ankara’da yapılan tedâvilerden bir fayda göremedi.

Mânevî bir işâretle Konya’ya gitti, Hz. Mevlânâ’yı ziyâret etti. O sırada Mevlevî Dergâhı’nda şeyh, Bostan Çelebi idi. Onun dua ve inâyet-i nazarıyla gözleri iyileşti. Buna çok sevinen Ankaravî, Bostan Çelebi’nin irşâdıyla Mevlevîliğe intisap etti, telifâtına hız verdi. İstanbul’a geçti. 1610 senesinde Galata Mevlevihânesi’ne şeyh olarak nasb edildi. Buradaki görevi vefâtına kadar fâsılasız 21 yıl sürdü. Çok verimli olan hayâtı son bulunca Galata Mevlevî-hânesi hazîresine defnedildi.

XVII. yüzyıl Osmanlı’da Kadızâdeliler denen mutaassıp bir zümre ile tasavvuf erbâbı arasında fikrî ve fiilî çatışmaların yaşandığı bir dönemdir. Devrinin meşhur şeyhlerinden olan Hz. Şârih de bir takım hücumlara mâruz kalmış ve bu yüzden sürgüne uğramıştır.

Ankaravî, çağındaki ilim ve fikir hayâtına hâkim olan şerhçiliğin etkisiyle, Herevî, İbn Arabî, İbn Fârız ve Mevlânâ gibi büyük mutasavvıfların eserlerini şerhetti. Çok geniş tasavvuf kültürü sâyesinde meselelere yeni yorumlar kattı. O bakımdan eserleri sıradan şerhlerden farklı özellikler taşır. Başka bir çok şerhler gibi, bunlar da en az telif eserler kadar değer taşır.

İsmâil Ankaravî velûd bir müelliftir. Başta Mesnevî Şerhi olmak üzere bir çok esere imzâ atmıştır. Bunların çoğu Mesnevî, Mevlevilik ve genel tasavvuf kültürüne aittir. İbnü’l-Fârız’ın Tâiyye, Mîmiyye ve Hamriyye kasidelerini şerh etmiştir. Minhâcü’l-Fukarâ, Zübdetü’l-Fuhûs Fî Nakşî’l-Fusûs, Risâle-i Hucceti’s-Semâ’ başlıca eserleridir. (Bkz. Erhan Yetik, “Ankaravî, İsmail Rûsûhî”, DİA, III; aynı yazar, İsmail-i Ankaravî, İşaret Yayını, İstanbul 1992)

ŞÂRİHİN ÖNSÖZÜ

/1-b/ بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ وَ بِهِ نَسْتَعِينُ

[*Rahmân ve Rahîm olan Allah'ın adıyla başlar, O'ndan yardım dileriz.*]

Bizi bu hidâyet yoluna koyan Allah'a hamd olsun. Allah bize hidâyet yolunu göstermeseydi, biz hidâyete eremezdik, Rabbim bize hidâyet eyle. Rabbimizin elçileri ve Hâlikımızın velîleri "Hakk"ı getirdiler ve bizlere hakîkat cennetinin ve mârifet bahçesinin yollarını gösterdiler. Bunlar bize bu dünyâda velîler ve nebîlerden mîras kalmıştır. O Allah'a şükrolsun ki, bizleri âriflerin ve asfiyânın sırlarına ulaştırarak zahmeti bizden gidermiş, hüznü ve belâyı uzaklaştırmıştır. Fazlının eseri olarak bizi müşâhede evine ve "muâyene" bahçesine koymuştur. Öyle ki orada bizim için ne bir hastalık ve dert, ne de yorgunluk ve yok olma söz konusu değildir. O'nun Celâlinin azamet ve nûrunda âlimlerin ve hakîmlerin akılları hayrette kalır, O'nun kemâlini öğretmekte fesâhatçi ve belâgatçilerin dilleri bağlanır. O'nun dâimîlik denizlerinde Büdelânın ruhları, Nükabânın anlayışları boğulur. O kendi kudsiyyeti ile mukaddestir, kendi kibriyâsında saltanat ve izzetle muazzamdır, mülk ve melekût bakımından işlerinde mübârektir. Mülkünde ulûhiyet ve ceberût yönünden yücedir.

Ey Rabbim sen ki: Velîlerinin kelâmını tâliblerin kalblerinde aydınlatıcı bir lâmba kıldın, bekâ ve likâyâ müştak olanların gönül dertlerini izâle için ışıklı bir güneş eyledin. Onların kalblerini muhabbet ve dostluk incilerine mahal kıldın, göğüslerini irşad ve hidâyet mücevherleri için hazîne yaptın.

Ey Rabbim, bizi helâk ve mahvolma ateşinden kurtar. Bize eşyâyı olduğu gibi göster ki hakkı hak olarak, bâtılı bâtıl olarak müşâhede edelim. Unutduğumuz veya hatâ yaptığımız zaman bizi muâheze etme. Gücümüzün yet-

meyeceği yükü bize yükleme. Bizi affet, bize mağfiret et, bize merhamet et. Sen bizim Mevlâ'mızsın. En yüce olan sensin. Duâlara en iyi şekilde cevap verirsin.

Nebilerin efendisi, velîlerin dayanağı ve cezâ gününün şefâatçisine salât ve selâm kıl. O kâinâtın göz bebeğinin nûrudur. "مَا زَاغَ الْبَصَرُ وَمَا طَغَى" bahçesinin ışığıdır. "وَمَا يَطْنُ غَيْرَ الْهَوَى" nın bülbülüdür. Bu sözümle Muhammed Mustafâ'yı kastediyorum. O, dünyâ ve âhirette yüce derecelerin, güzel makamların, fazîletli üstünlüklerin yol göstericisidir.

Onun âilesine ve ashâbına da salât ve selâm eyle; onlar bilgisizlik ve dalâlet karanlıklarında ümit ışıkları ve karanlığı aydınlatan lâmbalar gibidirler.

Emmâ ba'd: Bu fakîr ve hakîr Mevlevî, yâni **Şeyh İsmâil Ankarevî** – Allah maddî ve mânevî sırlarını kendisine açsın- derim ki: Büyük zatların ve güvenilir kişilerin hayat verici sözlerini çok zaman elime alıp göz atardım, onların hidâyete eriştirici sözleriyle rûhum devamlı mest ve mesrûr olurdu. Onların çok fasîh ve belîğ şiirlerinin sırlarıyla gönlüm ve rûhum sevinç ve huzûra gark olurdu.

Bunlardan bilhassa; âriflerin kutbu, âşıkların ve vâsılların mürşidi, hak-ka'l-yakîn sırlarının mazharı, tarîkat müşkillerinin kâşifi, mârifet ve hakîka-tin güçlüklerini açıklayıcı, âlim, âmil, efendi, fazîletli, millet ve dînin şerefi olan Ebû Hafs Ömer b. Ali es'Sa'dî el-Mısırî, ki **İbnü'l-Fârız** diye bilinir, Allah onun parlak nûru ve ince sırrıyla kalblerimizi aydınlatsın, işte onun buyruduklarıdır ki, bunlar benim rûhumun gıdâsı, kadehimin içkisi ve sebeb-i fütûhum olmuştu. Muharririn beyti: /2-a/

Nasb-ı aynım ve matmah-ı nazarım

Ravh-ı rûhum ve bîniş-i basarım

Gece gündüz lisânımın virdi

Hem cinân-ı cennâtımın verdi

Kurretü'l-ayni a'refü'l-urefâ

Dürretü't-tâci efsahu fusahâ

"Gözü kaymadı ve sınırı aşmadı." (Necm suresi, 53/17).

"O (Muhammed) kendi hevesine göre konuşmaz." (Necm, 53/3).

Demek istediğim Ömer İbn Fârız'ın *Kasîde-i Tâiyye*'sidir ki, kendisi bunu sülûk ehlinin ârifleri için yazıp onlara hediye etmiştir.

چه خوشست این قصیده' رعنا	که کشاید بر عاشقان درها
غرر لفظید درون الروز	درر معنی کنوز رموز
حبذا اللفظ حبذا المعنى	کشف العارفین وجه بقا

[Bu güzel kasîde ne hoştur; o, âşıklara kapılar açar. Sözü'nün parlaklığı insanın içini aydınlatır, onun mânâsının incileri rumûz hazîneleridir. Bu ne güzel söz, bu ne güzel mânâ; o, âriflere bakâ yüzünü açar.]

هان مکن از بدی بدین انکار	کی کند اهل دین بدان این کار
عقل بی نور ازین چه در یابد	چشم حق بین شهود جان یابد

[Sakın, kötülükten dolayı bunu inkâr etme. Din ehli bu işi nasıl yapar, bil! Nursuz akıl bundan ne anlar; canın müşâhedesine Hakk'ı gören göz lâzımdır.]

Bu şiir âşıkların burnuna güzel kokudur; burnu kötü kokulara alışık olanlar için ise zehirdir. Onun vasfını anlatanlar yetersiz kaldılar. Biz onu hakkıyla bilemedik.

Gerçek şu ki, bu son derece değerli bir kasîde olup, onun güzel sözlerinin eteği ayıp ve kusur tozlarından arınmış haldedir. O bir kelâm-ı dilârâdır ki, onun mânâlarını mütâlâa etmek ebedî hayat müjdesi gibidir, bu konuda şüphe ve tereddüt yoktur.

En ileri Arap belâğatçileri onun ifâde ve kerâmet beyan eden istiârelerine hayrandır. Adnan kabîlesinin en fâsîh kişileri ve Kahtan'lı belâğatçiler¹ ile nice ilim ve irfan inceliklerini tartanlar, bu kasîdenin nükte ve işâretleri sahrâsında şaşkın haldedirler. Nazarî kıyaslar ve aklî mukaddimeler onun idrak sahrâsında âtıl ve bâtıldır. Onu şerh ve beyan etmek sanki uçsuz bucaksız bir çöl gibidir; öyle ki, daha işin başında iken, ileri gelen ulemânın himmet ayakları bile orada yaya kalır. Onun nur dolu mânâsı kuds âleminin gizliliklerini açıcı; yüce terkibli sözleri ise üns sırlarının definelerinin matlaıdır.

Onun gönlü zenginleştiren mânâsı sanki süslenmiş bir sevgili ve gönül çelen âşıktır. Ne ki o mânâ Arap dili perdesiyle örtülü olup, bu güne kadar Anadolu'daki tâlip ve âşıklara yüzünü göstermemiştir ve onun bâkir sırları Türk dilinde ortaya çıkmamıştır.

Adnan ve Kahtan Araplar'ın iki ana kolu. Hz. İsmâil soyundan gelen Adnânîer, aynı zamanda Hz. Peygamber'in soy kütüğünde yer alır. (Bk. DİA).

Bu kasîdenin güzelliklerle dolu bâkir mânâlı yüzünün kalbime her ak-sedişinde şunlar hatırıma gelirdi: Keşke Anadolu'nun anlayışlı âşık ve tâlip-leri de bu ay yüzlü Arap güzelinin cemâl-i bâ-kemâlini görselerdi ve ona kavuşmanın zevkine erselerdi! Lâkin gereksiz bir endîşe yolumu kesip, ser-mâye azlığı ve kifâyetsizlik gibi sebeplerle korku ve ümitsizlik verip bu iste-ğin husûlüne mâni olur ve bu arzûya kavuşmayı uzaklaştırırdı. Fakat içim-deki istek ve mahzun gönlümün arzûsu tekrar başka bir yönden bu türlü gereksiz korkuları atıp beni öylesine sarıp istîlâ eder oldu ki, bu yüzden kimseyle konuşmaya kudretim kalmadı, herhangi bir şeyle ülfet edemedim, râhat ve sükûnetim kaçtı. Sonunda Cenâb-ı Hakk'a yönelip istihârede bulu-nunca, gayb âlemînin Cebrâîli –ki onun sözlerinin yanağı ayıp ve şüphe to-zundan muarrâ ve müberrâdır- akıl kulağına bu şiirin sevinci gerektiren mefhûmunu ilkâ eyledi, beyt:

این مستی تو مستی مت دگرت وین هستی تو هستی مت دگرت
روسر بگریان تفکر در کش /2-b/ کین دست زاستین دست دگرت

[*Senin bu sarhoşluğun, başkasının sarhoşluğundandır; senin bu varlığın, başkasının varlığındandır. Yürü, başını tefekkür yakasının içine çek, çünkü bu el başkasının elinin ye-nindendir.*]

قلب المؤمن بین اصبعین من اصابع الرحمن یقلبها کیف یشاء (Mü'minin kalbi Rahmân'ın par-maklarından iki parmak arasındadır, onu dilediği gibi çevirir)² hadîs-i şerîfi fehvâsınca, Hz. Allah'ın kudreti, irâdemin ve kararsız rûhumun yularını bu tarafa çevirdi. مثل القلب کریشه فی ارض فلاة یقلبها الريح طهرا لبطن (Kalb, bomboş bir arâzide rüzgârın iyice evirip çevirdiği tüy gibidir)³ hikmetinin gereği olarak ilâhî irâde, açılan gönlümü bu maksada yöneltti.

آن چنان که از عطسه واز خامیاز این دهان گردد بناخواه تو باز

[*Aksırık ve esnemekle de bu ağzın istemediğin halde açılır ya, işte öyle! M, IV, 3299*]

دست نه تا دست جنباند بدلع نطق نه تادم زند از ضر و نفع

[*Gergefin eli yok ki onu def için kımlıdatsın; dili yok ki, fayda zarar husûsunda ses çı-karsın. M, I, 614*]

ضر و نفع ما همه از حق بود حکم حق بر فرق ما مطلق بود

[*Bize gelen zarar ve fayda Hak'tandır. Hakk'ın hükmü başımız üstünde mutlaktır (ser-best dolaşır).*]

Müslim, kader, 17.

Ahmed b. Hanbel, IV, 419.

Böylece انه على ما يشاء قدير “Şüphesiz O dilediğine kâdirdir.” hükmüne uygun olarak, aczimi ve kusûrumu da idrak ederek, içimdekini ortaya çıkar-maya, takrîre ve yazıya geçirmeye başladım. Ne fazla uzun ne de fazla kısa olmamasına dikkat edip, ifrat ve tefrit arasında orta bir yol tutarak takrir ve tahrir ipliğine bu mücevherleri ve parlak yıldızları dizdim; sonra da *Makâsıd-ı Aliyye fî Şerhi’t-Tâiyye* diye bir isim verdim.

Beyitlerin şerhlerinden önce bu yüksek tâîfenin ıstılah ve işâretlerinden lâzım olan ibâreleri **Mukaddimeler**de belirttim ki, tâlipler ve âşıklara ma’kûlâtın anlaşılması ve rumuzlu ifâdelerin keşfi kolay hâle gelsin.

Amma sakın ve sakın ola ki, din büyükleri ve ehl-i yakînin ileri gelenle-rinin sır dolu sözlerini ve hâkîkatli ifâdelerini ayıplama ve inkâr cihetine gitmeyesin. Tâ ki ateş çukuruna, helâk mahalline düşmeyesin.

MUKADDİME

BİRİNCİ MAKSAD: “VÜCUD” HAKKINDADIR

Bil ki –Allah seni fehm-i sahih ve keşf-i sarihle teyid etsin- “Vücut”, vücut olma itibâriyle (min haysü hüve), hâricî ve zihnî olan vücuddan başka bir şeydir. Zîrâ bu ikisi vücut nevi’lerinden bir nevi’dir. Oysa “Vücut” kayıtsız şartsız vücut olmak itibâriyle (min haysü hüve hüve lâ bi-şart-ı şey’), yâni ıtlak ve takyid ile mukayyed olmaksızın, cüz’î ve küllî, umûmî ve husûsî diye sıfatlanmaksızın düşünölmelidir. Sayılanlar ise mertebeler ve makamlar itibâriyle söz konusudur. Mertebeler itibâriyle, küllî cüz’î, mutlak ve mukayyed, umûmî ve husûsî, tek ve çok denir.

İlk ifâde edilmek istenen mertebeye Zât-ı Baht, Makâm-ı Ahadiyyet, Hakikatü’l-Hakâyık, Künh-i Zât, Gayb-ı Hüviyyet, Gaybü’l-Gayb, Ebtân-ı küll-i bâtın ve Hüviyyet-i Mutlak gibi isimler verilir. Bu mertebe belirsiz (en lâ-taayyün) olduğundan dolayı; vahdetten, vücûb-i vücuddan, mebdeiyyetten, bir eser sudûrundan, kendini ve başkasını bilmek gibi hususlardan uzaktır; bunlar bu mertebede söz konusu değildir. Zîra bu hususların hepsi belirlenme ve kayıtlanmanın bir gereğidir (muktazâ-yı taayyün ve tekayyüd). Şüphe yok ki her taayyünün akledilmesi “en lâ-taayyün”den öncedir. Ve bu mertebe en lâ-taayyün (belirsiz olmaklık) itibâriyle mutlak mechuldür. Tahayyül ve evhâmın câsusları bu makâmın çevresinde dolaşamaz, akıl ve idrak kuşları bu mertebede seyredemez ve uçamaz. Beyt:

بحیال در نگنجد تو خیال خود مرغان ز جهت بود مرا مطلب هیچ سویس

[O hayâle sığmaz, hayâlini azarlama, cihetten münezzehtir, onu hiçbir yönde arama.]

Miftâhu’l-Gayb’da Sadr-i Konevî /3-a/ hazretleri buyururlar ki: Zât-ı Mutlaka’nın mutlak mechul olması bilgi yokluğundan dolayıdır; bunun da

sebebi mezâhir, merâtib ve tayyünâttan soyutlanmış olmaklıktır. Zîra bu bakımdan Allah'la eşyâ arasında münâsebet yoktur. O halde Cenâb-ı Hakk'a bu haysiyetten münâsebet olmayıp, bu cihetten bir kimsenin ma'lûmu olması söz konusu değilse, bu husûsa tevessül etmek tahsîli hâsıl gibidir ve faydasız, bâtil bir iştir.

Lâkin bu ahadiyyetin kendisi ve tek hakikat, bir şartla söz konusu olsa, yâni bütün isim ve sıfatlarla ele alınsa, bu takdirce, bu mertebeye Ulûhiyyet ve Vâhidiyyet mertebesi derler.

Ahadiyyet ve Vâhidiyyet mertebesinin farkı şudur: Ahadiyyet mertebesinde isim ve sıfatlar düşünülmez, mutlak zat söz konusudur. Vâhidiyyet mertebesinde ise, isim ve sıfatlar eserleriyle birlikte düşünülür.

Birinci mertebede hayat, ilim, irâde, kudret ve benzeri sıfatlar zâtla aynı şeydir. Zîra bu mertebede sıfat ve mevsuf, isim ve müsemmâ yoktur, ancak zat vardır. İkinci mertebede ise, sıfat ve mevsuf, isimler ve müsemmâ belirlenmiş (muayyen) olup, ilâhî hakikatlerin bâzısı bâzısından seçilip ayrılmış olur.

Fakat zuhûrun çokluğu Zât'ın birliğine zarar vermez. Seçilip ayrılması zâtı ve sıfatları itibâriyledir, fazladan bir tayyünle değildir ki zarar versin. Zîra, hakikatte Hakk'ın vücûduna mugâyir başka bir şey yoktur ki ondan ayrılsın. Demek ki O'nun zâtının birliği, çokluk karşısı olan birlik gibi değildir. O bir "birlik"tir ki, هُوَ الْاَوَّلُ وَالْاٰخِرُ وَالظَّاهِرُ وَالْبَاطِنُ "O ilktir, sondur, zâhirdir, bâtındır" (Hadid, 57/3) âyetinin hükmüne göre, eşyânın aynı, zıdların aynı ve çokluğun aynıdır.

هو الاول والآخر والظاهر والباطن بجز یا هو و یا من هو کسی دیگر نمی دانم

[O evveldir, âhirdir, zâhirdir, bâtındır. "Yâ hu" ve "Yâ men hu"dan başka kimseyi bilmeni.]

Bu vâhidiyyet mertebesine, isimlerin mezâhirine feyz ulaştırdığından dolayı "Rubûbiyyet mertebesi" derler. Bu mertebeye, suver-i ilmiyyenin sübûtu şartıyla düşünülse, "Bâtın" isminin mertebesi derler ve o, Rabbü'l-a'yânî's-sâbite olan ism-i Alîm'dir. Sâdece bütün eşyâ söz konusu olmak şartıyla düşünülse "Rahman" isminin mertebesidir ki Rabb-i Akl-i Evveldir. Bu Akl-i evvele Levh-i kazâ ve Ümmü'l-kitab ve Kâlem-i a'lâ da denir.

Bu mertebede külliyyat ve cüz'iyat mufassal olarak külliyyâtı ile perdelemeksizin düşünülse "Rahîm" isminin mertebesidir ki, O, Rabbü'n-nefsi'l-külliyyedir; bu nefsi külle levh-i kader, levh-i mahfuz ve kitâb-ı mübîn derler.

Cüz'î sûretlerin teğayyür ve tebeddülü şartıyla düşünülse, Mâhî, Mümît, Muhyî ve Müsbit isminin mertebesidir ki Rabb-i nefsi muntabiadır. Küllî cisimdeki bu nefsi muntabiaya Levh-i mahv ve isbat derler.

Rûhânî ve cismânî sûretleri kabul edici yönüyle düşünülse, ism-i Kâbil mertebesidir ki, Rabb-i heyûlâ-yı külliyyedir. Bu küllî heyûlâya Kitâb-ı mestûr ve Rakk-ı menşûr derler.

Te'sir ve teessür olduğu îtibâriyle düşünülse, ism-i Fâil ve Mûcid ve Hâlik mertebesidir ki Rabb-i tabîat-ı küldür.

Duyulan ve görülen (mahsûse ve meşhûde) sûretler şartıyla düşünülse, ism-i Zâhir mertebesidir ki, Rabb-i âlemi'l-mülk ve şehâdetir.

İnsân-ı kâmil mertebesi ise bütün bu ilâhî ve kevnî mertebelerden ibârettir. Onun için halîfe-i kâmidir. Zîra "Allah" isminin mazharıdır. "Allah" ismi zâtın ismidir, bütün sıfatları kendinde toplamıştır. /3-b/ O halde insân-ı kâmil bütün mertebeleri kuşatıcı olur.

Tetimme: Hazret-i Hak hakikat ve zât cihetinden bütün eşyâdan gizli ve ziyâdesiyle örtülüdür. Zîra küh-i zât ve gayb-ı hüviyet bir kimse tarafından bilinemez ve müşâhede olunamaz. Nitekim Allah kendi zâtından şöyle haber verir: *لَا يُحِيطُونَ بِهِ عِلْمًا* "Onlar bilgice Allah'ı kavrayamazlar" (Tâhâ 20/110) Cenâb-ı Hakk'ın zâtı akıl kıyas ve duyularla kavranan şeylerden münezzehtir. Ve O'nun mârifet sâhası vehimlerin tereddüdünden ve idraklerin gücünden yüce ve mukaddestir. Fakat isimler ve sıfatlarla tahakkuk cihetinden, güneşten daha açıktır. Ve O'nun gizli olması, zuhûrunun şiddetindendir, O'nu tanımanın zorluğu kemâl-i zuhûrundandır. *لَمَنْ طَلَبَ الْيَانِ بَعْدَ الْيَانِ فَهُوَ الْخَسِرَانِ* (Apaçık gördükten sonra açıklama isteyen kimse, irfan ehline göre ziyan içinde demektir.)

İKİNCİ MAKSAD: İSİMLER ve SIFATLAR HAKKINDADIR

“İsim” o şeydir ki, müsemmâyı akıl ve fehm nezdinde hazır hâle getirir, hayal ve zihin nezdinde hatırlatır; müsemmâ hazır ve gâib olsun farketmez. Meşâyıha göre söz konusu olan, halkın dilinde meşhur olan ve telâffuz edilen isimler değildir. Belki “isim”, müsemmâ olan zâtın muayyen bir sıfatıdır. O bakımdan, zâtın bir sıfatla tecellîsine “isim” derler. Meselâ “Rahmân” rahmeti olan zat demektir. “Kahhâr” kahrı olan zattır. Öyleyse telâffuz edilen bu isimler, ismin ismi olur.

İlâhî isimler üç kısımdır: Zâtiyye, sıfâtiyye ve ef’âliyye. Bu üç kısım da iki nevi üzeredir. Bir nev’ine sıfât-ı “sübûtiyye” ve “îcâbiyye” de derler. Bir nev’ine “selbiyye” derler. **Sıfât-ı îcâbiyye:** Hayat, ilim, irâde, kudret ve bunların benzerleridir. **Sıfât-ı selbiyye:** Sübbûh, Kuddûs, Garî gibi sıfatlardır.

Îcâbiyye ve selbiyyenin farkı şudur: Sıfât-ı îcâbiyye Hak’ta ve halkta müşterektir. Sıfât-ı selbiyye ise sâdece Hakk’a mahsustur.

Esmâ-i zâtiyye şunlar ve benzerleridir. Allah, Hüve, Hak, Mâlik, Kuddûs, Ehad, Vâhid, Samed, Azîz, Kebîr, Mûteâl, Aliyy, Azîm, Zâhir, Bâtın, Evvel, Âhir, Celîl, Cemîl, Mecîd, Garîy, Nûr ve benzerleri.

Bâzı isimler vardır ki, Zât’ın zuhûru olmak itibâriyle “zat ismi” denir; sıfatların zuhûru olmak itibâriyle “sıfatların ismi”; fiillerin zuhûru olmak itibâriyle “fiil ismi” denir. Meselâ “Rab” ismi, “sâbit” mânâsı murad olunsa zat ismi olur; “mâlik” mânâsı murad olunsa sıfat ismi olur; “mürebbi” ve “muslih” mânâsı murad olunsa fiil ismi olur. Kendi zâtı, sıfatları ve fiillerinin ismini bilen kimse zâtı sıfatları ve fiillerinin isimlerinin ne idiğini anlar.

Esmâ-i sıfâtiyye: Hayy, Şekûr, Kahhâr, Muktedir, Kadîr, Rahmân, Rahîm, Kerîm, Gaffar, Vedûd, Raûf, Halîm, Sabûr, Rezzâk, Vehhâb, Alîm, ve benzeri isimlerdir.

Esmâ-i Ef’âliyye: Mübdi’, Muîd, Hâlik, el-Bâis, el-Mücîb, el-Vâsi’, el-Mâni’, el-Mu’tî, el-Müzill, el-Muizz, el-Bârî, el-Muhyî, el-Mümît, el-Hâdî, er-Reşîd ve bunların benzerleridir.

İlâhî sıfatların asılları, nâmütenâhî olan isimlerin anneleri mesâbesinde olan isimlere “eimme-i seb’a” (yedi imam) denir ki, o isimler şunlardır:

Hayy, Alîm, Mürîd, Kâdir, Semî', Basîr, Kelîm. Bâzıları Semî', Basîr ve Kelîm yerine; Kâbil, Cevâd ve Muksît isimlerini ileri sürmüşlerdir.

Cilâ ve isticlânın kemâli olan hakîkî matlûb bu yedi isim üzere mevkuf ve mürettebdir. Zîra "Hayat" varlık ve huzûru gerektirir, ilim /4-a/ ve şuûrun sebebidir. Eğer hayat olmasa ilim, irâde, kudret ve başkakaları zuhur bulmazdı. Aynı şekilde, "ilim" bir nurdur ki; küllî işlerin tâbî' ve metbû' hakikatlerin, vücud ve isimlerin teayyünâtının tafsil ve tedbiri ona bağlıdır. "Mürîd" bütün bu işleri mertebe ve zuhûr plânında tahsis edici (mu-hassıs)dir. "Kâdir", murad olunan şeyleri, olduğu üzere (alâ mâ hüve aleyh) ızhar ve ihdâsa kudreti olmaktır. "Sem'" zâtî kelâmın hakikatine müteallik olan ilmin tecellîsinden ibârettir, zâhiren veya bâtinen olur, şühud yoluyla olmaz. "Basar" şühud yoluyla hakâyık ve a'yâna ilmin taallukundan ibârettir. "Kelâm" gayb âleminde olan eşyânın esrârını ızhar eylemekten ibârettir.

Bütün ilâhî isimler dört ismin altında dâhildir, bu dört isim: Evvel, Âhir, Zâhir ve Bâtın'dır. Zîra eşyâ bu dörtten hâlî değildir. İbdâ ve îcadla ilgili isimler "Evvel" altına dâhildir. İade ve imâteye müteaallık olan isimler "Â-hir"e dâhildir. Zuhûrla işgili bütün isimler "Zâhir"dedir. İçe (bütûna) müteallık olan "Bâtın"a dâhildir. Bütün isimleri içine alanlar ise "Allah" ve "Rahman" isimleridir. Zîra Allah zâtın ismidir ve bütün sıfatları kendi içinde bulundurur. "Rahmân" umûmî rahmetin ismidir ki vücud ile müsemmâ olan eşyâyı رَحْمَتِي وَسِعَتْ كُلَّ شَيْءٍ "Rahmetim her şeyi kuşatmıştır" (A'raf 7/156) hükmüyle ihâta etmiştir. Onun için ادْعُوا اللَّهَ أَوْ ادْعُوا الرَّحْمَنَ أَيًّا مَا تَدْعُوا فَلِلَّهِ الْأَسْمَاءُ الْحُسْنَى "Deki: İster Allah deyin, ister Rahman deyin. Hangisini deseniz olur. Çünkü en güzel isimler O'na hastır." (İsrâ 17/110) âyeti vârid olmuştur ki, esmâ-i husnâ bu iki ismin ihâtası içine dâhildir.

Meşâyihın "nefes-i rahmânî" dedikleri şudur: "Nefes" "tenfis"ten gel-medir. Tenfis, vücûdu sıkıntıdan kurtarıp râhatlatmak için içeriden dışarıya sıcak hava gönderip soğuk hava almaktır. Zîra teneffüs eden kimse ancak sıkıntıyı defetmek için teneffüs eder. Bu bakımdan meşâyih bu mevcûdâta "nefes-i rahmânî" dediler ve bu zuhûrâtı, insanın nefesine benzettiler. İkisi arasındaki benzerlik şudur: Cenâb- Hak celle şânühû, kenz-i mahfîliği hâlinde, ki bu mertebe كَانَ اللَّهُ وَلَمْ يَكُنْ مَعَهُ شَيْءٌ (Allah vardı ve O'nunla birlikte bir şey

yoktu)¹ mefhûmuna uygun olan mertebedir., işte bu mertebede iken her bir isim, kendi özelliklerine uygun şekilde Hak'tan zuhûr taleb edip vücud sâhasına gelmek istediler.

Cenâb-ı Hakk'ın onları bâtın mertebesinden zâhire çıkarması, sanki sıkıntıyı atması demek olur. Nitekim teneffüs eden kimsenin içinde habsolmuş olan sıcak hava dışarı çıkmayı gerektirir, meydana çıkınca teneffüs eden şenelir, râhatlar. İşte bu mevcûdâta "nefes-i rahmânî" denmesi bu bakımdandır. Cenâb-ı Hak zuhûru itibâriyle "zâhir"ın kendisidir. Aynı şekilde bütûnu itibâriyle "bâtın"ın kendisidir. O, isim ve sıfatlarıyla dâimâ bu a'yan-ı âlemde tecellî etmektedir. O'nun isimlerinden bâzısı eşyârun var olmasını gerektirir, bâzısı da yok olmasını gerektirir. Nitekim Vâcid, Bâis, ve Hâlık îcâdı gerektirir; Mümîd, Muhîd, Muîd ve Kahhar îdâm ve fenâyı gerektirir. Ve Hak Sübhânehû /4-b/ bâzan var olmayı gerektiren isimleriyle, bâzan da yok olmayı ve zevâlî gerektiren isimlerle tecellî eder; hattâ her anda her ikisiyle de tecellî edip durmaktadır. Yâni bütün eşyâ her an yokluğa dönüp, Hakk'ın Bakâ sıfatıyla yine o anda var olmaktadır. Bu varlıktan soyulma ve giyinme dâimâ vâkîdir. Zîra bütün mevcûdat "araz"dır ve: "Araz iki zamanda bâkî olmaz" düstûru gereğince, iki zaman bâkî durmaz velâkin âlem halkı bu sırâ vâkîf olmaz. Nitekim Allah buyurur: *بَلْ هُمْ فِي لَبْسٍ مِّنْ خَلْقٍ جَدِيدٍ* "Onlar ki yeni bir yaratma husûsunda şüphe içindedirler." (Kaf, 50/15).

Şöyle bir sual sorulabilir: Bâzı şeyler aynı şekilde bir üslûb üzere istikrarlı görünüyor; tek bir halde iken fenâ ve bakâ nasıl düşünülebilir? Cevap şöyledir: Onların dâimî olarak istikrar üzere görünmesi teceddüd-i mütemâsile (benzer şeylerin yenilenmesi) ve taayyün-i mütevâfık (uygun şeylerin belirlenmesi)nin bir gereğidir. Akan su buna bir misaldir. Akmakta olan sudan bir mikdar akıp geçse, derhal onun yerine, onun benzeri başka bir mikdar arkasından gelir ve devamlı olarak aynı şekildeymiş gibi görünüp gider. Herne kadar duyu, parçaların birbirine benzemesi yüzünden, ikinci parçayı birinci parçanın aynı zannederse de, sağlıklı akıl ve açık keşif bunun aksini kabul eder. Mesnevî:

Benzeri bir hadis için bk. Buhari, Bed'ü-l-halk, 1: *كَانَ اللَّهُ وَلَمْ يَكُنْ شَيْءٌ غَيْرُهُ* (Allah vardı, O'ndan başka bir şey yoktu.)

هر نفس نومی شود دنیا و ما	بی خبر از نوشدن اندر بقا
آن زتیزی مستمر شکل آمدست	چون شررکش تیز جنبانی بدست
شاخ اتش را بجنبایی بساز	در نظر اتش نماید بس دراز
این درازی مدت از تیزی صنع	می نماید سرعت انگیزی صنع

[Her nefeste dünyâ yenilenir. Fakat biz, dünyâyı öylece durur gördüğümüzden, bu yenilenmeden haberdâr değiliz.

Elinde hızlı hızlı oynattığın ucu ateşli bir sopa nasıl upuzun ve tek bir ateş hattı gibi görünürse, ömür de pek çabuk akıp gittiğinden dâimî bir şekilde görünür.

Ucu yanan bir dalı sallasan ateş gözüne upuzun görünür.

Bu ömür uzunluğu da Tanrı'nın tez tez halletmesindedndir. M, I, 1144-1148]

ÜÇÜNCÜ MAKSAD: HAZARÂT-I HAMS HAKKINDADIR

Sûfiyye meşâyihına göre merâtib-i külliyye beştir ve buna "Hazarât-ı Hams" denir.

Birincisi hazret-i gayb ve maânî ki, ilk tecellî ve taayyün itibâriyle hazret-i zâttır. Bu mertebeye "gayb" denmesi, kevnî eşyânın kendi nefislerinden bu mertebede gaybeti olduğu içindir. Zîra bu mertebede hiçbir şeyin zuhûru yoktur ve Hakk'ın zuhûrunda hepsi yok olmuş haldedir. Bu mertebeye taayyün-i evvel derler.

Vücûdun taayyün-i evvele tenezzülünden sonra ikinci taayyün söz konusudur, ki bu, zâtın ikinci mertebesidir ve vücûdun tenezzülü diye kabul edilir. Birinci mertebenin hilâfına eşyâ bütünüyle ilmî temyiz ile zâhir olur ve temeyyüz eder; ilim plârunda biri birinden ayrılıp ayrı ayrı ve çok sayıda özler (a'yan) olur. Zîra ilk mertebede ilmî plânda dahî birden fazlalık (teaddüd) söz konusu değildir. Bu mertebeye "tâne" misal olarak düşünülebilir ki, tâne ağacın aslıdır. Biz onu alelâde bir tâne farz ettiğimiz halde, onun taayyün ve tecellîsi kendi kendisine olur. Kök, dal, çiçek, yaprak, gövde ve meyve gibi ayrıntı ve özelliklerin hepsinde tânenin kâbiliyeti vardır. İşte bu lâateayyün mertebesi bunların hepsine kâbiliyeti olan bir vahdettir ve bütün kâbiliyetlerin aslıdır. Zuhûr ve butûn bu mertebeye müsâvîdir ve i'tibârî şeylerin var veya yok olmasıyla kayıtlı değildir. Belki zâtın bunların hepsine kâbiliyeti sûretîdir.

İkinci mertebe şöyle izah edilebilir: Meselâ o "tane"yi tasavvur etsen; yaprağı, yemişi, çiçeği, kökü ve dalını ilmen söz konusu etsen, ilmî sûretler

ile /5-a/ mâlûm olup her biri ötekinden ayrılmış olur. Bu ilmî sûretlere Zât'tan gelen feyze "**Feyz-i akdes**" derler ki, kesret şâibesinden tamâmen uzaktır. Zîra feyz-i ilâhî iki kısım olup, birine feyz-i akdes, birine feyz-i mukaddes derler. Feyz-i akdesle a'yân-ı sâbite ve a'yân-ı sâbitenin istifadları hâsıl olur. **Feyz-i mukaddes**le ise a'yân-ı sâbite levâzımı, hassaları ve tâbiriyle hâriçte vücut bağlar.

A'yân-ı sâbite Hakk'ın ilminin sûretleri olup, hukemâ buna "meydâna çıkarılmamış" (gayr-i mec'ûl) mâhiyetler der. Meşâyih-i sûfiyye ise "a'yân-ı sâbite" derler. **A'yân-ı sâbite**: Muvahhid şeyhler ve muhakkık olan hukemâ a'yân-ı sâbitenin ve mümkün mâhiyetlerin meydâna getirilmiş (mec'ûle) olmadıklarında ittifak hâlindeyler. Meydâna gelme (ca'l) özlerin (a'yânın) hâricî vücutta mevcut olmasından ibârettir ve hâriçte vücutu olmadığına şüphe yoktur. Zîra bunlar Hakk'ın ilminin sûretleridir. O halde hâriçte vücutu olmayınca meydana getirilmişliğin imkânsızlığı sâbit olur. Nitekim Hz. Şeyh (İbn Arabî), İdris Fassi'nda şöyle buyururlar: *الاعيان الثابتة ما شئت راحة من الوجود* Yâni a'yân-ı sâbite Hakk'ın ilminin sûretleri olup aslî yokluk üzere sâbittir ve hâricî vücuttan bir koku bile koklamamıştır. Bu demektir ki, a'yân-ı sâbite "butûn" mertebesinde henüz sâbit kalıcıdır, asla dış varlıkta görünmemiştir. Dış varlıkta görülen eşyâ a'yânın hükümleri ve eserleridir.

Mevcûdâtın hakikatleri olan a'yân-ı sâbite, iki şekilde değerlendirilir: Birincisine göre "a'yan" Hakk'ın varlığının aynası ve isim ve sıfatların görüldüğü yerdir. İkinci veche göre ise Hakk'ın varlığı, a'yân-ı sâbitenin aynasıdır ve a'yan, Zat aynasında görünen sûrettir. Birinci veche göre bu, vücutu hâricinde görünen Hakk'ın varlığıdır ki çeşitli a'yan aynalarında görünücü ve tecellî edicidir. Bu anlayışa göre zâhirde Hak'tan gayri bir şey yoktur ve a'yan örtülü ve gizlidir. Bu tarzdaki müşâhede, vahdet nûrunun kendisi üzerinde gâlip olduğu muvahhidin hâlidir.

İkinci şekildeki ele alışıta ise, varlıkta zâhir olan a'yândır ve Hakk'ın varlığı örtülü ve gizlidir. Bu müşâhede ise halkın şühûdu, kendisi üzerinde gâlip olan kimsenin hâlidir. O bakımdan bu mertebe örtülü olanların (mahcûbîn) mertebesidir. Amma "kâmil" olan, bu iki mertebeyi de şahsında birleştirmiştir; onda ne kesret vahdete mâni olur, ne de vahdet kesrete mâni olur

A'yân-ı sâbiteden hiçbir "ayn"ın zat, sıfat ve fiil yönünden zâhir olması kâbil değildir, ancak Allah'ın ilminde olduğu üzeredir, Allah'ın ilminde aslî kâbiliyeti ve zâtî isti'dâdı nasılsa bilinen o kâbiliyet üzere zâhir olur. Zîra "ayn" Hakk'ın zâtî işleridir. O bakımdan zâtî olan şeylerin değişmesi ve başkalaşması noksanlık ve fazlalık kabul etmesi mümkün değildir.

Hakk'ın ilmi /5-b/ mâlûma tâbi olur. Mâlûmdan murad a'yân-ı sâbitedir. İlm-i Hakk'ın mâlûma tâbi olması ve ezelî ilmin mâlûmla münâsebeti şöyledir: Allah'ın ezelî ilminde var olan bir şeyin ma'lûmullahta yok olması, yok olan bir şeyin de var olması söz konusu değildir. Hakk'ın ilminin mâlûma taallûku ise şu şekildedir ki, hadd-i zâtında malûm ona uygundur; kazâ ve kader sırrı dedikleri budur.

Eşyânın hakikatleri, mutlak vücûdün "ilim" mertebesinde belirlenmesinden ibârettir. Eşyânın varlıkları ise "ayn" mertebesinde olan belirlenmelerden ibârettir. O halde eşyânın hakikatleri ve varlıkları, "hakikat" itibâriyle mutlak vücûdün "ayn"ıdır ve başkalık ve farklılık hiç söz konusu değildir. Fakat "taayyün" itibâriyle bunlar birbirinden başkadırlar ve mutlak vücûdun da bir yönden başkalıkları vardır. Bu başkalık yönü sûret, özellikler, eserler ve hükümler itibâriyledir.

Mutlak vücûddan başkalıkları ise kendilerine mahsus taayyünleri sebebiyledir. Fakat hakikî vücûdun bir varlıktan başkalığı yoktur, belki küllîde küllî cüz'îde cüz'î ve ba'zîde ba'zîdir. Bu merâtib ve taayyünât ise itibârî bir meseledir.

Meselâ denize Araplar "bahr" derler. Mutlak bir hakikat olan "bahr" (deniz) çırpınca ve dalgalarla belirli bir hal alınca ona "dalga" denir. Rüzgârın çıkmasıyla köpüklenince ona "habâb" (su üzerindeki hava kabarcığı) denir. Güneşin harâreti sonucu havaya yükselince "buhar" denir. Buharın birikmiş hâline "bulut" denir. Bulut damla damla dökülünce "yağmur" denir. Yağmur suları toplanınca "sel" denir ve denize ulaşınca yine "deniz" denir. Bütün bunlar aslında tek hakikattir. Yâni mutlak sudur ki çok sayıda isimle anılmıştır.

Üçüncü Hazret, Hazret- ervahtır ki bu âleme emr âlemi, gayb âlemi, ulvî âlem ve melekût âlemi derler. Bu âlem iki kısım üzeredir. Bir kısmı cisimler

âlemine herhangi bir şekilde taalluk etmez ve bu âlemde idâre ve tasarrufları yoktur., bu kısma “Kerrûbiyan” derler.. Bunların âlemine “Ceberût” da denir. Bunlar da iki kısımdır, bir kısmı âlemlerden ve âdemlerden habersizlerdir, âlem ve âdemin yaratılmış olduğunu bilmezler. Bu kısma “Müheyye-mûn” denir. Bir kısmı da heme kadar Hakk’ın kayyûmiyetini müşâhede ile hayrete düşmüş ve deli iseler de bunlar ulûhiyet makâmının perdesi ve rubûbiyet feyzinin vâsıtasıdır. Bunların başına Rûh-i a’zam, Kalem-i a’lâ ve Akl-ı evvel de denir ki Hazret-i Muhammediyye (sa)nın hakîkatidir. Bu tâifenin ilk safında olan, rûh-i a’zamdır, son safında ise rûhu’l-kuds bulunur ki Cebrâil’dir.

Öteki kısım, cisimler âleminde tasarruf ve idârede bulunur, onlara “Rûhâniyan” derler. Bunlar da iki kısımdır. Bir kısmı semâvî âlemlerde iş görürler. Bunlara “Melekût ehli” derler. Hiçbir şey yoktur ki üzerine bir nice melek hükmetmemiş olmasın. Nitekim âyet-i kerîmede **فَبَحَّانَ الَّذِي بِيَدِهِ مَلَكُوتٌ** “Her şeyin mülkü kendi elinde olan Allah’ın şânı ne kadar yücedir.” (Yâsin 36/83) buyrulur.

Dördüncü Hazret, hazret-i hayâliyyedir ki buna misal âlemi derler. /6-a/ Muvahhid şeyhler ve muhakkık hakîmlere göre, mücerred ruhlar âlemi ve maddî cesedler âlemi arasında bir âlem vardır ki ona “Misâl âlemi” denir. Kesif cisimlerden ve latîf ruhlardan kesiftir. Bölünme ve parçalanmaya elverişli olmada cisimlerle ortaktır. Heyûlâ ve sûretten soyutlanmış olmada ise ruhlara müsâvîdir, iki âlem arasında sınırdır. İki şey arasında geçit olanın her iki yöne de benzerliği söz konusudur.

Bu âlemde var olan her şeyin misal âleminde sûreti vardır. Bu sûret ya birleşik olur, meselâ “su”yun misâli, misal âleminde de sudur; veya başka olur, meselâ ilmin misâli, misal âleminde süt olur. Aynı şekilde, güzel ahlâk ve amellerin misâli, bahçeler, reyhanlar, meyveler, içimi hoş nehirlerdir. Düşük ahlâk ve kötü amellerin misâli akrepler, yılanlar, zulmet ve karanlıklar, irin ve kanlı cerâhattır. Bu keyfiyeti bütün insanlar rüya âleminde, vâkıa hâlinde uyuklama esnâsında ve uykuda müşâhede ederler.

Sülûk erbâbı bu âlemi iki kısma bölmüşler ve şöyle açıklamışlardır: Eğer bu keyfiyetin idrâki akıl ve hayal kuvvetiyle mümkün olursa ona “mukay-

yed hayal" ve "muttasıl misal" derler. Şâyet akıl ve hayal kuvvetinin, onun idrâkinde bir rolü olmazsa ona "mutlak hayal" ve "mutlak misal" derler.

Bâzı arınmış kişiler (asfiyâ) riyâzet ve mücâhede kuvvetiyle bu âleme girip vilâyetlerden ve ülkelerden haber verirler. Bu zümreden biri şöyle der: Bu âlemde iki şehir vardır, birinin adı **Câbülsâ** ve birinin adı **Câbülka'**dır. Bu şehirlerin yaratıklarının sayısında akıllar ve idrakler şaşkındır. Melekler temessül eyleseler bu âlemde temessül ederler. Nitekim Hz. Meryem'e Ceb-râil düzgün bir insan olarak temessül etti. **قَعْلَ لَهَا بَشَرًا سَوِيًّا** "O kendisine tas-tamam bir insan şeklinde göründü" (Meryem 19/17). Hz. Peygamber, Dihye-i Kelbî şeklinde Ceb-râil'i bu âlemde gördü. Bütün nebî ve velîlerin ruhları ve başka ölümler bu âlemde müşâhede edilir. Aynalarda saf suda ve başka parlatılmış cisimlerde görünen sûretler bu âlemdendir. Bu âlemde, herkesin kendisine uygun bir sûreti vardır. Nitekim insanların en bilgisi Hz. İbn Abbas şöyle buyurur: "Benim gibi, bu âlemde bir İbn Abbas daha vardır." İnsân-ı kâmiller bu âlemden istedikleri şekle bürünüp, diledikleri kimseye o şekilde görünürler.

Ruhların bedenden ayrıldıktan sonra ulaştıkları âlem bu misal âlemin-den başkadır. Zîra vücûdun iniş mertebeleri "devrî"dir. Dünyâya doğuştan önceki "misal" mertebesi, rûhun iniş mertebesidir; onun bedenden ayrılma-sından sonra olan misal âlemi rûhun yükseliş mertebesidir. Bu son berzahta gördüğü sûretler, amellerinin sûretidir; ilk berzahtakinin aksine, bu sûretleri dünyâya geliştirmek hâsıl etmiştir. Fakat bu ikisi, maddî olmayan rûhânî ve nû-rânî cevher olmaklıkta birbirine benzerler. Şeyh-i Ekber de *Fütûhat*'ta böyle açıklar.

Misal âleminde sonra cisimler âlemi gelir. Cisimler âlemi de ulvî ve süflî olmak üzere iki kısımdır. Ulvî olanlar: Arş, Kürsî, semâlar, sâbit yıldız-lar, seyyar yıldızlardır. Keşf ehli, arş ve kürsînin unsurî olmayıp tabîi olduğunda, kevn ve fesâda elverişli olmadığında müttefiktirler. /6-b/ Zîra arş cennetin tavanıdır, kürsînin damı da cennetin zemînidir. Haberde de böyle rivâyet edilmiştir. Başka semâlar ise yarılıp onarılmaya elverişlidir (kâbili-hark ve iltiyam). Süflî olanlar bâsît unsurlar ve başka mürekkebe varlıklardır ki bunlar da cansızlar, bitkiler ve hayvanlardır.

İnsân-ı kâmil; rûhânî olsun cismânî olsun, ma'kûlât, mahsûsât ve misâliyat olsun, bütün bu âlemleri içine alır. Zîra insan görünüşte küçük âlem ise de mânâca büyük âlemdir. Âlem, görünüşte büyük âlemse de mânâca küçük âlemdir. Ali b. Ebû Tâlib (ra) şöyle der:

دواء فيك وما تبصر وداء منك وما تشعر
و انت الكتاب المين الذي باحرفه يظهر المضمر
و تزعم انك جرم صغير وفيك انطوى العالم الاكبر

"Îlâç sendedir, görmüyorsun; hastalık sendendir, farkında değilsin. Sen, harfleriyle gizli şeylerin ortaya çıktığı apaçık bir kitapsın. Sen kendini küçük bir cisim sanıyorsun, oysa sende en büyük âlem dürüilü vaziyettedir."

Yüce Allah, kendi sonsuz sıfatlarından her insanın vücûduna bir miktar örnek koydu: Hayat, ilim, irâde, kudret, sem', basar, kelâm vs. gibi. Tâ ki insan bu azdan çoğu anlayabilsin. لان القليل يدل على الكبير والجرعة تدل على الغدير (Çünkü az çoğa delâlet eder, bir yudum su göle, bir avuç tane büyük harmana delâlet eder.)

Sultan Veled hazretleri buyurur:

هست دکان حق تن انسان اندرونش صفات الرحمن
گر قلیل است این صفات منیر سر کن زین قلیل سوی کثیر

[İnsan bedeni Hakk'ın dükkânıdır, içinde Rahmân'ın sıfatları vardır. Az olsa bile bu sıfatlar aydınlatıcıdır, bu azdan çoğa doğru seyret!]

İnsân-ı kâmil bu âlemin rûhu gibidir. Ve âlem ona cisim ve kalıp mesâbesindedir. Sultânî ruh bedeninin rûhânî ve cismânî kuvvelerinde nasıl hâkim ve muttasıl ise, insân-ı kâmil de bu âlemin ulviyat ve süfliyatında öyle mutasarrıftır ve insân-ı kâmil Hz. Peygamber'dir ve ona kâmil mânâda vâris olan her kim ise odur. Hz. Mevlânâ bu âlemi "hum" (küpe) ve "hâne"ye benzetip, insân-ı kâmilin vücûdunu şehir ve nehre temsil eder ve şöyle der:

گر تو آدم زاده' باو نشین جمله ذریاترا در خود بین
چیت اندر خم که اندر نهر نیست چیت کاندنر خانه کان در شهر نیست
این جهان خم است و دل چون جوی آب این جهان خانه است و دل شهر عجب

[Sen de Âdemoğluysan onun gibi ol, bütün zürriyetleri kendinde gör!

Testide ne var ki nehirde olmasın; evde ne vardır ki şehirde olmasın!

Bu âlem bir testidir, gönül de ırmak suyuna benzer. Bu âlem odadır, gönülse görülmedik ve şaşılacak şeylerle dolu bir şehir! M, IV, 809-811]

DÖRDÜNCÜ MAKSAD: ISTİLAHLAR HAKKINDADIR

Meşâyihın ıstılahlarından biri **Tevhid**'dir. Tevhid üç kısımdır: İlmî tevhid, hâlî tevhid, ilâhî tevhid.

İlmî tevhid şudur: Sâlik tasavvuf yolunun başlangıcında şunu bilecektir: Şânı yüce ve âlemin sâhibi olan Allah'tan başka hakîkî varlık ve mutlak müessir yoktur; kâinâtın bütün zerreleri, zat ve sıfatlar, mevcûdâtın fiillerinin hepsi O'nun zat ve sıfatlarının parıltılarında yok olmuştur ve "hiç" mesâbesindedirler. Her zâtı O'nun zâtından bir parıltı, her sıfatı O'nun sıfatlarının ışığundan bir doğuş; her ilim, kudret, irâde, sem' ve basarı onun ilim, kudret, irâde, sem' basarından bir eser bilmektir. Bu ilmî tevhid öyle bir seviyeye varır ki, hâlî tevhidden ona bir mikdar karışıp; وَمَزَاجُهُ مِنْ تَسْنِيمٍ عَيْنًا يَنْتَرِبُ "Karışımı tesnîmdendir. O tesnîm Mukarrebûnun içecekleri bir kaynaktır." (Mutaffifin 27-28) âyet-i kerîmesi bu tevhid şarâbının vasfı olup; onu "Mukarrebûn" denen kimseler içerler. Bunlar, ilâhî fiillerin bağları olan sebeplerin varlığını aradan kaldırıp unutmışlardır. Fakat bâzan ilimlerinin muktezâsıyla perdelenip vücut bakıyyeleri kaldığından, gizli şirkten hâlî kalmazlar.

Hâlî tevhid şudur: Burada tevhid, muvahhîdin zâtının ayrılmaz parçası olmalıdır; varlık resimlerinin karanlıkları, bâzı kalıntılar hâriç, ortadan kalkmalıdır.

Bu makamda muvahhîdin varlığı, Vâhid-i hakîkînin cemâlini müşâhede etmekte öylesine kendinden geçer ki, Allah'ın zat ve sıfatlarından başka /7-a/ bir şey görmez olur. Bir damla gibi tevhid dalgalarının çırpınına gark olup vahdet denizinden başka bir şeyi müşâhede edemez. Hz. Cüneyd bu tevhid hakkında şöyle buyurur: التوحيد معنى يضمحل في الرسوم و يندرج فيه العلوم و يكون الله كما لم يزل (Tevhid öyle bir mânâdır ki, onda şekiller yok olur, ilimler toplanır ve Allah ezeldeki gibi olur). Bu makamda gizli şirk bakıyyeleri tamâmen ortadan kalkar.

İlâhî tevhid şudur: Hak sübhânehû ve Taâlâ öncesizliğin öncesinde كان الله و لم يكن معه شيء (Allah vardı O'nunla berâber bir şey yoktu) hükmüne göre vahdâniyet ve ferdâniyet vasfıyla muttasıf idi. Şimdi de öyledir (الآن كما كان) ve

ezelen ve ebeden bâkî ve ahadiyette “nasıl?” sorusunun söz konusu olmadığı zattır. Bütün eşyâ hâlen de yoktur ve mevcut değildir. Nitekim Allah كُلُّ شَيْءٍ هَالِكٌ “Her şey helâk olucudur” (Kasas 28/88) buyurdu; “helâk olur” buyurmadı.

Bilinmelidir ki, bütün eşyâ Allah’ın zâtının ezeli kudretinde el’an yok olmuş durumdadır. Basîret ve sır sâhipleri, bilâ vücud bu şühudla müşâhede kılarlar. Müşâhede eden ve edilen, kasdeden ve edilen, şükreden ve edilen hepsi bir varlık olup, ağyar ve mâsivâ bertaraf olmuştur. Nitekim Şeyh Ebû Abdullah Ensârî hazretleri *Menâzilü’s-Sâirîn*’de bu mânâda olmak üzere şöyle söyler:

وكل من وحده جاحد	ما وحّد الواحد من واحد
عارية ابطلها الواحد	توحيد من ينطق عن نعت
و نعت من ينعت ل واحد ²	توحيدة اياه توحيدة

Bu beyitlerin mânâsı şöyledir: İnsanlardan herhangi biri “Vâhid” olan Allah’ı tevhid edemez. Zîra O’nu tevhid etmek isteyen muvahhid, kendisini birleyen ve O’nu birlenen olarak kabul ettiği takdirde, Allah’tan gayrı bir şeyde varlık gördüğünden dolayı inkârcı olacaktır. Beyt:

Muvahhid kim çağırır vâhid oldur

Girû tevhîd içinde câhid oldur

توحيد من ينطق عن نعت: “Vâhid olan Allah’tır, o Allah’ın vasfını söyleyen kimsenin tevhîdi”, عارية ابطلها الواحد “O sözle olan âriyet bir vasfetmedir ki, hakîkî vâhid o âriyeti ibtal eder.” Zîrâ ahadiyette sıfat, söz ve resm yoktur ve Hazret-i vâhıdiyyette “vücud”la isimlenen ne olursa olsun, vücud Hakk’ın olduğundan dolayı başkası için, ödünç veren nezdinde âriyettir. فيجب ردها الى مالئها حتى يصحّ التوحيد و يبقى الحق واحدا احدا O halde onu esas sâhibine geri vermek gerekir, tevhid de böylece sıhhat bulur ve hak, Vâhid ve Ehad olarak bu şekilde bâkî kalır. Esâsen hakîkî vâhid o âriyeti ve gayriyeti ibtal eder. Zîra ehadiyyet mertebesinde âriyet ve gayriyet bâtıldır.

Menâzilü’s-Sâirîn, metin ve Fransızca’ya tercümesi için bk. S.de Langier de Beaurecueil, Kahire 1962, s. 113.

توحيد اياه Yâni Hakk'ın tevhîdi, Zât'ın kendi kendini tevhîdidir ki gerçek tevhiddir.

شَهِدَ اللَّهُ أَنَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ "Allah, kendisinden başka ilâh olmadığına şehâdet etmiştir." (Al-i Imran 3718) fehvâsınca O, kendi kendini tevhîd edicidir.

و نعت من يعنه لاحد Onu vasfeden kimsenin vasfı Hak yolundan ayrılmış ve sırât-ı müstakîmden çıkmıştır. Zîra ahadiyet mertebesinde na't, vasıf, resim ve eser yoktur; bunların hepsi vâhidiyet mertebesinde söz konusudur. Anla ve inkâr etme.

فَخُذْ مَا آتَيْتَكَ وَكُنْ مِنَ الشَّاكِرِينَ وَاعْبُدْ رَبَّكَ حَتَّى يَأْتِيَكَ الْيَقِينُ "Sana verdiğimi al." (A'raf, 7/144) "Ve şükredicilerden ol." (Zümer 39/66) "Ve sana yakîn gelinceye kadar Rabbine kulluk et." (Hıcr 15/99)

[KASÎDEDE GEÇEN TASAVVUF ISTILAHLARI]

Bu kasîdede geçen tasavvuf ıstılahlarını açıklamak gerekiyor. Bunlar la-tif ibâreler, garib ve güzel ifâdelerdir. Şöyleki:

Erâyik-i tevhîd (ارايك توحيد): Bununla kasdedilen ilâhî isimlerdir ki zâtın mazharlarıdır.

Istılâm (الاصطلام): Kalb üzerine galip olan velehe (hayret / hayranlık / şaş-kınlık) denir.

İnzi'âc (الانزعاج): Va'z ve semâ' /7-b/ tesiriyle kalbin Hak tarafına doğru harekete geçmesi ve yönelmesidir.

Bârîka (البارقة): Cenâb-ı feyz-i akdesten sâlike âşikâr olup sür'atle sönen haldir ki, keşfin başlangıcıdır.

Berzah (البرزخ): İki şey arasını bölen ve perde olan şeydir.

el-Berzahu'l-Câmi' (البرزخ الجامع): İnsân-ı kâmile denir; vâhidiyyet mertebesine denir ki bu bütün berzahların aslıdır.

Basîret (البصرة): Kalbde bir nûrdur ki, onunla eşyânın hakîkatleri ve bütün işlerin içyüzleri anlaşılır. Nitekim gözle de, duyulan ve görülen şeyler anlaşılır. Hakîmler buna "kuvve-i âkile-i nazariyye" derler.

Celâ' (الجلال): Zât-ı mukaddesin, zâtı için zâtında zuhûrudur.

İsticlâ' (الاستعلاء): Hakk'ın teayyünâtta kendi zâtı için zuhûrudur.

Cem' (الجمع): Hakk'ın halk olmaksızın müşâhededir. (Şühûdü'l-Hakk bilâ halk).

Cem'ul-cem' (جمع الجمع): Halkı Hak'la kâim olarak müşâhededir. (Şühûdü'l-halk kâimen bi'l-Hakk). Bu makâma "fark ba'de'l-cem' ve "sahv ba'de'l-mahv" de denir.

Cennet-i ef'âl ve cennet-i a'mâl (جنة افعال و جنة اعمال): Sâlih amellere karşılık mükâfat olarak verilen maddî sevap (hasene)dir; lezzetli yiyecekler, zevkli içecekler, güzel bahçeler ve sevimli hûriler gibi.

Cennet-i sîfât (جنة الصفات): İlâhî isim ve sıfatların sâliki örtmesidir.

Cennet-i zât (جنة الذات): Ahadiyyet cemâlinin müşâhededir.

Dürret-i beyzâ (الدرة البيضاء): Akl-ı evveldir. Nitekim Nebî (as) şöyle buyurur: "Allah'ın ilk yarattığı şey ed-dürretü'l-beyzâdır."

Hebâ (هباء): Cenâb-ı Hakk'ın âlemin maddesini kendisinden meydana getirdiği şeydir.

Heyûlâ (الهولى): Kendisinden sûretin zâhir olduğu bâtın.

Hevâ (هو): Nefsin bir şeye meyletmesidir.

Hevâcis (هواجس): Nefsânî düşünceler.

Velâyet (الولاية): Nefsin fâniliği ile, kulun Hak'la kâim olması ve her işini üzerine almasıdır.

Hurûf-i âliyât (حروف عالىات): Zâtın işleri (şuûnu) gaybî hakîkatler ve a'yân-ı sâbitedir.

Hürriyet (حرية): Ağyâr bağından, mâsivâ kaydından, nefsin arzû ve isteklerinden kurtulmaktır.

Tams (طمس): Hakk'ın zâtında sâlikin şeklinin yok olmasıdır.

Hakîkatü'l-hakâyık (حقيقة الحقايق): Bütün hakîkatleri içinde bulundurmakta olan Zât-ı Ahadiyyettir; hazret-i vücud da denir.

Hakikat-i Muhammediye (حقيقة المحمدية): Zâtın ilk taayyün ve esmâ-i husnâ itibâriyle olan mertebesidir.

İlme'l-yakîn (علم اليقين): Nebîler ve velîlerin getirdikleri ilimler ve mârifetlerle Hakk'ı bilmek.

Ayne'l-yakîn (عين اليقين): Kalbî müşâhede ile hakîkî vahdeti müşâhede etmek.

Hakka'l-yakîn (حق اليقين): Cem'-i ahadiyyet makâmıyla Hakk'ı müşâhede etmek.

Hikmet (الحكمة): Eşyânın hakîkatinin hikmetini, özelliklerini, gerekli şeylerini (levâzımını), hükümlerini ve eserlerini olduğu gibi bilmek ve îcâbınca amel etmektir.

el-Hikmetü'l-mantûku bihâ (الحكمة المنطوق بها): Şerîat ve tarîkat ilmi.

el-Hikmetü'l-Meskûtü anhâ (الحكمة المسكوت عنها): Hakîkatin sırlarıdır ki, zâhir (rüsûm) ulemâsı onları bilmez.

Lebs (لبس): Rûhânî ve ilâhî hakikatlerin giyindiği maddî (unsurî) sûret.

Latife-i insâniyye (لطيفه انسانيه): Meşâyihın "kalb" dediği nefis-i nâtıkadır.

et-Tahakkuk (التحقق): Hakk'ı bir taayyünde kayıtsız ve taayyünsüz bir şekilde müşâhede etmektir.

Leyletü'l-kadr (ليلة القدر): Sâlike özel bir tecellînin vuku bulduğu ve o tecellî ile Allah'ın kudretini ve Hakk'ın mertebelerini bildiği gecedir.

Mahv (محو): Kulun varlığının hakk'ın zâtında yok olmasıdır.

Mahk (محق): Kulun sıfatlarının Hakk'ın sıfatlarında yok olmasıdır.

el-Muhâdese (المحادثة): Hakk'ın kula hitâbetmesi ve konuşmasıdır.

el-Matla' (المطلع): Hakk'ı müşâhede makâmı.

Mağribü'ş-şems (مغرب الشمس): Hakk'ın taayyünâtta gizlenmesi ve rûhun cesedle gizlenmesidir.

Meâlim (معالم): Sıfatların mahallidir, yâni göz, dil, kulak ve eldir ki bunlar sıfatların asıllarının ve mânâlarının görünme yerleridir.

el-Mekr (المكر): Hakk'ın, (kula) Rabbinin rizâsına muhâlif olmakla birlikte nîmetler vermesidir ve Hâlikının izni olmaksızın keşif ve kerâmet /8-a/ göstermesidir.

Mevt (موت): Bunların ıstılahında, nefsin isteğini izâle ve tabîî arzûları yok etmektir. Câfer-i Sâdık hazretleri "mevt tövbedir" demiştir. Nitekim Yüce Allah buyurur: قُتِبُوا إِلَىٰ بَارِيكُمْ فَاقْتُلُوا أَنْفُسَكُمْ "Yaradanınıza tövbe edin ve nefislerinizi öldürünüz" (Bakara, 2/54). (Tövbe eden nefsinin öldürmüş demektir). Her kim nefsinin gereği olan arzû ve istekleri yok ederse, ebedî hayatla diri olur.

el-Mevtü'l-Ebyaz (الموت الأبيض): Açlıktır, zîrâ açlık kalbi nurlandırır ve iç-yüzü beyazlaştırır. Sâlik açlığı alışkanlık hâline getirirse zihin açıklığında kemâle ulaşır.. Tokluğa mübtelâ olursa zekâ ve zihin açıklığı ölür. Nitekim البطة تمت الفطنة (Tokluk zihin açıklığını öldürür) demişlerdir.

el-Mevtü'l-Ahdar (الموت الأخضر): Eski hırkaya kanaat etmek, yaşayacak kadar rızık ve az azığa râzî olmaktır. Bu hâle mevt-i ahdar (yeşil ölüm) denmesi, kanaatle yaşayışını güzelleştirdiği içindir. Yâni yaşayış biçimi ve kanaatkâr kalbinin yüzü, yeşillik ve tâzelik üzere olduğundandır.

el-Mevtü'l-Esved (الموت الأسود): Halktan gelen sıkıntılara katlanıp, nefsinde üzüntü ve sıkıntı görmemektir.

el-Esfâru'l-Erbâa (الاسفار الاربعة): Meşâyıha göre sefer dördtür.

Birinci Sefer: Seyr ilallah'tır (Allah'a seyr). Yâni nefis mertebesinde ha-kîkî vücut tarafına olan manevî seyirdir. Bu ilk sefer, isimlerin tecelîlerinin başlangıcıdır. Birinci seferin nihâyeti, vahdetin yüzünden kesret perdesinin kalkmasıdır.

İkinci Sefer: Seyr fillâhtır (Allah'ta seyr). Yâni, ilâhî sıfatlarla sıfatlanmak, Allah'ın isimleriyle mütehakkik olmak ve Allah'ın ahlâkıyla ahlâklanmaktır. Bu ikinci sefer vâhudiyyet hazretinin nihâyetidir. Bu seferin nihâyeti, ilmî kesretin yüzündeki örtülerin kalkmasıdır.

Üçüncü Sefer: Seyr maallahtır (Allah'la seyr). Bu üçüncü sefer ayn-ı cem'a ve ahadiyyet hazretine sâlikin terakkî etmesidir. Eğer ikilik şüphesi tamâmen ortadan kalkmazsa "Kabe kavseyn" makâmı derler. Şâyet tamâ-

men kalkarsa “Ev ednâ” makamı denir ki bu, velâyetin nihâyetidir. Bu üçüncü seferin nihâyeti zâhiren ve bâtınen, ahadiyyet-i aynî’l-cem’ mertebesinde kayıtların ve zıtlıkların son bulmasıdır.

Dördüncü Sefer: Seyr anillâhtır (Allah’tan seyir). Bu, tâlipleri kemâle erdirmek ve irşad isteyenleri irşad etmek içindir. Bu makâma “Bekâ ba’de’l-fenâ”, “sahv ba’de’l-mahv” ve “Fark ba’de’l-cem’ gibi isimler de verilir. Bu dördüncü seferin nihâyetinde, istikâmet ve adâletle Hak’tan halka rücû edip, kesrette vahdeti müşâhede etmek; Hakk’ın halkta tecellî ettiğini ve halkın Hak’ta yok olduğunu görmek sözkonusudur.

Sırru’-tecelyât (سر التجليات): Her şeyi her şeyde müşâhede etmektir. Bu zevkin husûlû kalbin, ahadiyyet-i cem’i isimler arasında müşâhede ettiği zaman olur. Zîrâ her isim, ehadiyyet mertebesinde bütün isimlerle muttasıf ve birlik hâlinindedir

Sevâdü’l-vechi fi’d-dâreyn (سواد الوجه في الدارين): Fenâ fillâh hâline derler; böyle denmesinin sebebi şudur: Sâlikin zâhirî, bâtınî, dînî, dünyevî ve uhrevî bakımdan varlığı kalmamalıdır; o, hakîkî fakra ve aslî yokluğa rücû edip bütün varlığı Hakk’a âit görmelidir. Onun için اذا تم الفقر فهو الله (Fakr tamam olduğu vakit işte O Allah’tır) demişlerdir.

el-Âlem (العلم): Ehlüllaha göre zıll-i sârûdir (ikinci gölge). Birinci gölge, âlemlerin Hakk’ın ilmindeki sûretleridir; gerçekte bu ancak Hakk’ın mümkinâtın sûretlerinde zuhûrundan ibarettir. Taayyünât bakımından bu âleme “sevâd-ı gayr” ve “mümkün” ismi verilir. Zîrâ hakikat cihetinden mümkünin vücûdu yoktur, ancak nisbetler ve izâfetler söz konusudur; işin aslında ise vücud Hakk’ındır. O halde âlem Hakk’ın sûreti ve Hak âlemîn hüviyetidir.

el-Amâ’ (العماء): Bâzılarına göre ahadiyyet hazretidir. Bu mertebeye “a-mâ” denmesi, /8-b/ Hak’tan başka kimsenin idrak gözü ona erişmemesinden ve basîret gözünün onu görmemesindendir. Bâzıları buna vâhidiyyet mertebesi demişlerdir. Mutasavvıflara göre amâ “gaym-ı rakîk” (ince bulut) manâsındır. İnce bulut ise yerle gök arasında perdedir. Vâhidiyyet hazreti de ahadiyyet semâsı ile vahidiyyet arzı arasında perdedir. Fakat hadîs-i şerife uygun olan evvelki mertebedir. Zîrâ bir bedevînin Resûlullah (sa)e sorusu ve

يا رسول الله اين كان ربنا قبل ان يخلق الخلق؟ فقال عليه السلام: في عماء ما لوقه هواء ولا تحه

“-Yâ Resulellah, mahlûkâtı yaratmazdan önce Rabbimiz nerede idi?. Aleyhisselâm cevap verdi:

-Üstünde ve altında hava olmayan Amâ'da idi.”³

el-Iyd (العبد): Kalbe tecellî-i Hak'tan dönen vakit.

el-Furkan (الفرقان): Hakla bâtlı birbirinden ayıran tafsîlî ilim.

el-Kur'an (القران): Hakîkatleri kendinde toplayan icmâlî ledünnî ilim.

eş-Şühûd (الشهود): Hakk'ı halkla görmek.

eş-Şuûn (الشؤون): Fiiller.

eş-Şuûnü'z-zâtiyye (الشؤون الذاتية): Hakîkatler ve a'yân-ı sâbite.

et-Tasavvuf (التصوف): İlâhî ahlâkla ahlâklanma.

et-Telvîn (التلوين): “O her an bir iştedir” (Rahman, 55/29) âyet-i gereğince, bir halden bir hâle veya bir makamdan bir makâma devamlı olarak dönmek ve değişmektir. Bâzılarına göre bu makam eksiktir, bâzılarına göre ise gâyet yüksek mertebedir. Bu mertebenin makbûliyeti, cem'a vâsıl olduktan sonraki telvîn olmasındandır ki, fenâdan sonra gelen bakâ hâlinde isimlerin tecelîlerinin arka arkaya gelmesiyle renkten renge girer. Hz. Muhyiddin şöyle buyurur: “Bize göre o, makamların en tamıdır.” Burada kasdettiği cem'den sonraki fark'ın telvînidir.

Zü'l-Akl (ذو العقل): Halkı zâhir ve Hakk'ı bâtın gören kimse.

Zü'l-Ayn (ذو العين): Hakk'ı zâhir ve halkı bâtın gören kimse.

Zü'l-Akl ve'l-ayn (ذو العقل والعين): Halkı Hak'ta ve Hakk'ı halkta müşâhede eden ve birinin ötekine perde olmadığı kâmil kimse. Hz. Şeyh-i ekber şu rubâîyi söylemiştir:

ففى الخلق عين الحق ان كنت ذا عين
ففى الحق عين الخلق ان كنت ذا عقل
و ان كنت ذا عين و عقل فما ترى
سوى عين واحد فيه بالشكل

Hadîsin tam metni için bk. İbn Mâce, mukaddime, 13 ; Tirmizî, tefsiru sure 12, 1.

“Eğer sen göz sâhibi olsan halkta Hakk’ın hakikatini (ayn) görürsün. Akıl sâhibi olsan Hak’ta da halkın hakikatini (ayn) görürsün. Şâyet göz ve akıl sâhibi olsan bir tek şeyin hakikatinden başka bir şey görmezsin.”

Aslında meşâyih istilâhlarının sonu yoktur. Fakat lüzumlu ve müşkil olanları söyleyerek, geri kalanını bırakıp bu kadarla iktifâ edildi.

هر آن دادست که تا جویی دگر	تو مگو نیستی جز این قدر
زان غایب چند خرما باغبان	تا بدانی غل و دخل بوستان
کفّ گندم زان دهند خر یار را	تا بداند گندم انبار را
نکه زان شرح گوید اوستاد	تا بدانی علم اورا مستزاد

[Başka yok, bu, bu kadardır deme. Daha arayıp isteyesin diye ihsan etmiştir.

Bağcı, bostanının fidanlarını, mahsûlünü bilesin diye sana birkaç elma verir.

Buğdaycı, alıcıya bir avuç buğday verir ama anbarındakini anlasın diye verir.

Bilgisini, bilgisinin çokluğunu anlayasın diye hoca, sana birkaç ince mesele anlatır. M, V, 2116-2119]

Ey mutlu tâlib ve mürîd, tevhid erbâbının kudsî sözlerini mütâlaa etmek, vecd sâhibi kimselerin mübârek beyanları üzerinde teemmül ve tefekkür etmek, kemâl tahsîli içindir, bunların tahkîkine teşvik içindir. Esâsen bunların ilim ve irfânı zevkî ve ve vicdânîdir; naklî, taklîdî, aklî ve delîle dayalı değildir. O bakımdan zevk ve vicdânı, Allah’ı müşâhede arayışını /9-a/ terk edip, sâdece boş dedi kodu ve faydasız sözlerle meşgul olmak ehlullaha göre cehâletin kemâli ve dalâletin ta kendisidir. Zîrâ dil ile vicdan arasında çok büyük fark, işitme ve yâr ile birlikte olmak arasında sayısız dereceler vardır. Şekerin tadını binlerce defa zikretsen, bizzat tatmadıkça ağzını tadlandırmaz; miski her ne kadar tavsif edip ve târif etsen de onu koklamadıkça burnun misk kokusu almaz.

دریاست حقیقت و سرابست سخن سراب	کسی نشود هرگز بسراب
مغرور سخن مشو که توحید خدای	واحد دیدن بود نواحد گفتن

[Hakikat deryâdır, söz seraptır. Kimse serap ile doymaz. Söze aldanma, çünkü Allah’ın tevhîdi tek görmektir, tek olduğunu söylemek değil.]

Ey Hudâ’nın sırlarını arayan ve ey hidâyet yoluna koşan; sen dahi, vücûdunu ilâhî sırların en değerli incisine sâdef yapıp, من عرف نفسه فقد عرف ربه, “Nefsini bile Rabbini bilir” hazînelerinin bekçisinin rumuzlarından nâsiplenmek istersen; dünyâyâ âit çerçöp ve süprüntüyü mâsivâ düşüncelerini, kir ve

pasını kalb zâviyesinden uzak tut, maddî-mânevî ilgi ve engellerden uzaklaş, ceberût dergâhlarının köşesinde oturan ve melekût câmilerini tesbihle süsleyen, lâhut sırrının âriflerinden ve nâsut mülkünün hükümdarlarından birinin izzetli hizmetlerini kendine şan ve şeref bilip dâimâ sevinçli huzurlarından feyz almaya bak. Tâ ki can gözünle hakîkati görücü ve yakîn sâhibi olasın.

هت بس پرافت و خوف و خطر

پیر را بگزین که بی پیر این سفر

[Pîri bul ki bu yolculuk, pîrsiz pek tehlikeli, pek korkuludur, âfetlerle doludur. M I, 2943]

از مایش تا قیامت دایمست

بس پیر دوری ولی قایمست

[Şu halde her devirde peygamber yerine bir velî vardır, bu sınama kıyâmete kadar dâimîdir. M, II, 815]

Zîra bu evliyâyâ hizmet, bütün isteklerin üzerinde durduğu şey, asfiyâyâ biât da en yüksek mertebelere ulaşma vesîlesidir. Sâlik, şefkatli bir mürşide bağlanmadıkça ve bir tevfik kılavuzuyla sohbet etmedikçe, onun can gözü beşeriyet kirlerinden temizlenip vahdet şarâbıyla mest ve coşkun hâle gelmez; bâkî olan sâkîden muhabbet şarâbını içip dünyâ sevgisini unutamaz.

کز شراب جانفزایت ساقیت

عشق آن زنده گزین کو یاقیت

[O dirinin aşkını seç ki bâkîdir ve canına can katan şaraptan sana sâkîlik eder. M, I, 219]

/9-b/ BEŞİNCİ MAKSAD: İLÂHÎ MUHABBET HAKKINDADIR

İlim ve nazar sâhibi kimseler “muhabbet”i şöyle târif ederler: *الغبة ميل النفس الى الشيء بكمال ادراك فيه* “Muhabbet, nefsin bir şeye, onu idrâki ölçüsünde meyletmesidir.” Bu mânânın gerçekleşmesi ancak iki cisim arasında olur. Zîra meyleden ancak cisimdir. Aynı şekilde, kendisine meyledilen de ancak cisim veya cismânî olur. O bakımdan Cenâb-ı Hakk’ın bir şeyi hakîkî muhabbetle sevmesi diye bir husus olamaz. Kezâ kul da Cenâb-ı Hakk’ı hakîkî muhabbetle sevemez. Zîra muhabbete cinsiyet lâzımdır. Bu meselede ise cinsle ilgili olmak imkânsızdır. Onun için hakîkî muhabbet imkânsızdır. Cenâb-ı Hakk’ın eşyâdan bir şeye muhabbeti “tam ihsan”dan kinâyedir. Sebebi zikretmek ve müsebbebi kasdetmek kabîlinden olur. Kulun Hakk’a muhabbeti de mecazdır, tâat ve ibâdet mânâsına kullanılır.

Muhakkıklara göre ise, bunların hakîkatin mânâsını mecâza çevirip bu şekilde târif etmeleri, örümceğin evi gibi çok zayıftır. Fakat muhabbet mes-

leğini seçmiş âşıklar, sevgi endîşesiyle yanıp tutuşan gönlü yarahlılar, muhabbeti şu şekilde târif, sevgi ve aşkın hakîkatini şu tarzda ifâde etmişlerdir: *اغبة ميل الجميل الحقيقى الى جماله جمعا و تفصيلا* Yâni: Muhabbet hakîkî cemâl sâhibinin kendi güzelliğine aslî meylidir ve zat aynasında zâtının güzelliğini, kâinat vâsıtasıyla olmaksızın cem' ve vahdet makâmında müşâhede etmesidir. Veyahut kâinat vâsıtasıyla, mevcûdat aynalarında kendi isim ve sıfatlarının güzelliğinin görüntü ve eserlerine muhabbet etmesidir. İster cem' bakımından tafsîle muhabbeti olsun, isterse ayrıca tek olarak (alâ hıdetin) tafsil bakımından her mazharın ötekine muhabbeti olsun; her iki durumda da kadîm muhabbetin eserleridir.

Hakk'ın muhabbeti kadîm, kulun muhabbeti ise hâdistir.

مجهوم و مجبونه چه گفتارست درون پرده مگر خویشرا خریدارست

[*"Allah onları sever, onlar da Allah'ı." Nasıl bir sözdür, perde içinde belki kendine müşteri olmaktadır.*]

(Onlar *مجهوم* (Allah onları sever) cem' makâmının tafsîle meylidir, (Onlar Allah'ı severler) tafsîl makâmının cem'a meylidir. Eğer hakîkati gören gözle müşâhede olursa, bütün mertebelerde seven ve sevilen olarak Hak'tan başka bir şey yoktur. Beyt:

ای حسن تو کرده جلوها در پرده صد عاشق و معشوق پدید آورده
بر بوی تو لیلی دل مجنون پرده رز شوق تو وامق غم عذرا خورده

[*Ey güzelliği perdede cilve eden, yüz âşık ve maşûku ortaya çıkaran, senin kokun ile Leylâ Mecnûn'un gönlünü çaldı. Senin şevkân ile Vâmık Azrâ'nın hasretini çekti.*]

“Allah vardı” *كان الله و لم يكن معه شئ* Hz. Zülcelâl ezelde, O'nunla birlikte bir şey yoktu” kelâmının mefhûmuyla isimlendirilmiş olduğu mertebede ve *اعرف /10-a/* “Ben gizli bir hazîne idim, bilinmeyi sevdim...”⁴ hadîsinin delâlet ettiği makamda, kendi zâtının cemâlini kendisi müşâhede edip, hem seven hem de sevilen idiyse de; *اعرف* “Bilinmeyi sevdim” hükmü üzere tafsîl bakımından da isim ve sıfatlarının güzelliğini kâinat ve mevcûdat aynalarında müşâhede etmeyi kadîm muhabbeti gerektirip “bütûn” mertebesinden “zuhûr” sâhasına gelerek zuhûr ve tecellî (celâ ve isticlâ) hâsıl oldu.

“Celâ” tasavvuf ıstılahı olarak, Zât-ı mukaddesin kendi zâtı için zâtında zuhûr etmesidir. “İsticlâ”, îtibârî olarak çeşitli olan mezâhir-i kevniyyede ve eserleri muhtelif olan halk aynalarında zuhûr edip Hakk’ın kendini müşâhede etmesidir.

Hiç te’vilsiz الجمال يحب الله جميل “Allah güzeldir güzelliği sever”⁵ hadîsinin hükmüne göre, cemâl ve kemâlî sevmek Allah’ın kadîm sıfatıdır. Bu ezeli muhabbet ve sonsuz meyil, bütün muhabbetlerin aslı, bütün aşk ve sevgilerin sermâyesi oldu. Her güzellik, her fazîlet ve kemâl, o hakîkî “Cemâl”in dalları ve ışıkları oldu.

كل مليح حسنه من جمالها معار له بل حسن كل مليحة

“Bütün güzellerin güzelliği O’nun cemâlinden ödünç alınmıştır”

Tetimme: Muhabbette cinsle ilgili olma ve münâsebet lâzımdır diyenlere şu cevap verilebilir: Evet muhabbet sevenler arasındaki münâsebetin meyvesidir. Hak’la kul arasındaki zâtî münâsebet iki şekildedir: Biri, mertebeler bakımından kul, Hakk’ın varlığının tecellîsinin mazharıdır. Öteki, kulun ilâhî mertebelerin cem’iyyetinden nasîb almasıdır. Yâni ilâhî ahlâkla ahlâklanması ve sonsuz vasıfları gerçekleştirmesidir. O bakımdan, kimin hakkânî vasıflarla sıfatlanması fazla olursa, onun Hakk’a sevgisi ve âşinâlığı daha çok olur.

Şöyle bir sorulabilir: Ârifler ve hak âşıkları Allah sevgisini şaraba benzetirler; ikisi arasındaki ilgi ve benzerlik yönü nedir? Bu sorunun cevâbı şudur: Aşk ve muhabbetin maddî şaraba bir çok yönden tam bir benzerliği vardır.

a) Şarâbın ilk makâmı ve asıl bulunduğu yer şarap küpünün dibidir, kaynama ve galeyan vâsıtasıyla çıkmaya ve görünmeye meyleder. Aynı şekilde muhabbet şarâbı, âşıkların sînesinde ve her muştâkın kalbinin ortasında gizli iken, küpteki şarâbın galeyânı gibi, sevret (şiddet) ve iştîyâkın galebesi sonucu zuhûra mecbur olur.

b) Maddî şarap /10-b/ bütün organlarda nasıl sârî ise muhabbet de âşıkın vücûdunda öyle sârîdir.

⁵ Müslim, iman, 147.

c) Şarap, kendisini içen kimseyi nasıl cömert ve eli açık hâle getirirse , aynı şekilde aşk da âşıkı, cimri ve pinti ise bile cömert ve kerem sâhibi yapar. Şu var ki şarapla sarhoş olan para pul verirken, aşk sarhoşu kararı kaçmış canını ortaya koyar.

d) Her ikisi de sarhoş, kirli ve lâubâlî-meşreptirler, korkudan uzaktırlar. İkisi de tatlı canlarına doymuş, büyüklük ve hayâ perdesini kaldırmış, nâmus ve korku perdesini atmış, varlık kaydından kurtulmuş ve sarhoşluktan zevk almakta ihtisas sâhibi olmuşlardır.

e) Benzerlik taraflarından biri de alçak gönüllülük ve yalvarıcılıktır. Zîra şarap ve muhabbet, içeni ve âşıkı üstünlük ve başı yükseklerde olmaktan kulluk eşiğine ve boynu büküklüğe indirir ve cihânın nice büyüklerini izzet doruğundan zillet çukuruna atarak zelil ve hakîr kılar.

f) Benzerlik yönlerinden biri de sırları ifşâ etmektir. Nitekim şarap içen, içindeki sırrı ifşâ eder. Diri olan âşık da hakikatleri, iç buluşlarını ve içe âit sırları ortaya çıkarır. Nitekim Allah'ın çok velîleri, mânâlara ve hakikatlere söz elbisesi giydirerek aklî olanları duyularla anlaşılabilir seviyeye indirirler. Böylece, duyulara habs olup kalanlar ve tahmin ve kıyas perdesi ile örtülü olanlar, hakikatlerden ve mânâlardan nasiplenmiş olurlar; ma'kûlâtı, remz ve işâretle anlatılan şeyleri (mermûzât) idrak edebilirler. Şâyet onlar, alışılmış olana ve nefse uygun gelene zıt bir şekilde bu hususlarda söz söyleselerdi, ola ki anlaşılması ve kavranması zor olabilirdi. Bunun bir faydası da şudur: Eğer mânâlar ve hakikatler maddî şekil olmaksızın (bî-libâs-ı sûret) ortaya konsa, ondan mânâ ehlinde başka kimse bir şey anlamaz. Fakat duyulara hitab eder şekilde ortaya konunca faydası umûmî ve tam olur. Çoğunlukla, nice şekil düşkünleri mânâları ve hakikatleri sûret elbisesi içinde görüp, tabîatlarının gereği ona tam bir şekilde ilgi duyarak, sûret vâsıtasıyla mânâyâ ulaşmışlardır. O bakımdan tasavvuf sâhasının ekserî büyükleri inci saçan sözlerini bu tarzda söyleyip, sevgilinin zülfü, beni, goncası ve nazı, mey, meyhâne, bâde, peymâne, akli gitmiş, mestâne gibi söz ve ifâdeler kullanırlar. Böylece nice kimseler şekilden /11-a/ mânâyâ ulaşırken, niceleri de sırlardan gâfil olurlar. Bu zümrenin çoğu kâmilleri, zâtî muhabbeti gerçekleştirmiş ve vahdet sıfatıyla ahlâklanmışlardır.

“Zât” müennestir (dişil). O bakımdan sâdık bir muhib her ne söylerse sevdiğinin hâline münâsip söyler ve onun şânına uygun konuşur. Bu sebeple Hz. Şeyh nâzım (İbn Fârız) rahmetullahi aleyh, bu kasîdeyi başından sonuna kadar müennes kelimeler kullanarak söylemiş ve Hazret-i Zât-ı Mahbûbe’yi kasdetmiştir.

KASÎDE-İ TÂİYYE ve ŞERHİ

12-b/ 1- سَقَتْنِي حُمَا الْحُبِّ رَاحَةً مُقَلَّتِي وَكَأْسِي مُحَيًّا مَنْ عَنِ الْحُسْنِ جَلَّتِ

Lügatler: سقى: Sulamak. حُمَا: Şarâbın ismidir, böyle denmesi şiddet ve harâret itibârıyla kuvveler üzerindeki şiddet-i galebesi ve o kuvveleri yok etmesi dolayısıyledir. Nitekim ona "hamr" denmesinin sebebi de aklın görüşünü örttüğü içindir. Ayrıca akıl ve his üzerindeki galebesi ve onları kaplaması sebebiyle ona غُيُول denir. Râhatlıkla kullanıldığı için رَاح da derler.

الراحه: El ayası. الحُب: Nefsin bir şeylere meyletmesi. نَقَعَة: Nâzır-ı'l-ayn, gözün beyaz ve siyahı. الكأس: Şarapla dolu olan kap; bâzıları boş hâline "kadeh" derler. Bâzıları aradaki farkı göz önünde bulundurup, şarapla dolu olan büyük kaba "tas"; daha küçük olan ve tasta aktarılacak doldurulan kaba "ke's" derler. "Kadeh" ise ke'sten daha küçük olana denir ki, sâkî kâseden alıp onunla ikrâm eder. Şâirin şu beyti buna delâlet eder: شَرِبْتُهَا بِطَاسَاتٍ وَكَاسَاتٍ وَالدَّاحِ (Ondan taslarla, kâselerle ve kadehlerle içtik).

الغيا: Yüz demektir, görme sırasında hayat verdiği için böyle denmiştir.

حس: Yumuşaklık ve uygunluk demektir. Kavram ve örf itibârıyla güzellik dört nevidir: a) Duyulara yönelik (hissî) olan güzellik, boy bos ve güzellikteki tenâsüb ve ölçülü oluş, şekil ve vücut güzelliği gibi. b) Aklî güzellik, bunun idrâki akılladır; adâlet, rahmet, muvâfakat ve benzerleri gibi. c) Rûhânî güzellik, ahlâkta olan güzellik gibi. d) Şer'î güzellik, dinî işlerde olan güzellik gibi. Meselâ şâiriin emrine uymak, cemaati gözetmek, inanç sağlamlığı ve bunlara benzeyen hususlar bu kısma girer.

Bunların hepsinin mukâbil ve zıddı "kubh" kabul edilir. Bu dört mertebenin ötesinde Allah nezdinde ve evliyâsı nezdinde "hüsn"ün bir derecesi daha vardır ki, çoğunluğun idrâki dışındadır, onlar bunu kavrayamaz. Bilinen hüsn'de olduğu gibi, bunun mukâbili olan bir "kubh" yoktur.

İbn Fârız'ın beyitte عَنِ الْحُسْنِ جَلَّتِ buyurması, bu dört mertebeden tenzih, yâni onların üstünde tutmak içindir. Şunu demek istemiştir: Dört mertebede bilinen ve anlaşılan hüsn'den büyük ve yüce oldu.

Hız. Nâzımın bu kasîdede hakîki mahbûbu tamâmen müennes kelimelerle anması, hakîkî Arap üslûbuna riâyet içindir. Zîra Arap fasihleri sevdiklerini müennes olarak zikredip tâzim kasederler. Ayrıca حضرت sözünü gizleyip (müennes) zamirleri de ona ircâ ederler; bunu, sevgilinin şânını anlatmak için yaparlar.

İ'rab: فِی'ی Fi'l-i mâzî; nun, vikâye nûnu ى mütekellim yâsı, i'rabdan mahallen mansub, فِی'nin birinci mef'ûlûdûr. İkinci mef'ûlû ح dir ve ح'e muzâftır.

/13-a/ راحة: Lâfzan merfû, فِی nin fâilidir. وکاسی 'de vav hâliyye; کاسی: takdîren merfû mübtedâ, ح: takdîren merfû haberdır ve ح-i mevsûle muzâftır. ح'den murad Zât-ı mahbûbedir.

ح'ın fâili altında olan zamirdir ki, zat olmak itibârıyla ح'e âittir ve cümle mevsûlün sılasıdır.

Mânâ: Bana muhabbet şarâbını nazarımın eli ve gözümün sâkîsi içirdi, halbuki benim kâsem o şaraba sevgilinin yüzüdür, ki o hazret bilinen ve anlaşılan kayıtlı güzellikten münezzeh ve yücedir. (Sayfa kenarında ilâve: راحة 'tan murad, göz bebeği veistirâhat mânâsı olup sevgiliden kinâyedir. Nitekim sevgiliye "kurretü'l-ayn" derler. Buna göre mânâ şöyle olur. O râhat-ı aynım ve göz bebeğim olan sevgili, muhabbet şarâbını içirdi. Halbuki benim kadehim o hazretin cemâl-i bâ-kemâlidir ki bilinen güzellikten üstündür.)

Tahkik: Ey sırlara istekli olan bil ki, şeyhlere göre ilâhî tecellî üç kısımdır: Zat tecellîsi, isim ve sıfatların tecellîsi ve fillerin tecellîsi. Bunların her birinin sayısız yolları ve çeşitli geliş tarzları vardır ki tafsîlâtı olarak ifâdesi mümkün değildir. Kısaca zikri şöyledir: Sâlikin tecellî-i ef'âlî müşâhede etmesi, nefsânî perde ve engellerin basîret gözünden kalkması ve kalb aynasının parıldaması ile olur. Bu ise rabbânî bir bir yardım eliyle, rahmânî bir cezbe ile, Allah'ın zikrine devam ederek veya müslümanın haklarını edâ ederek gerçekleşebilir. Böylece, tevhid nûru akıl, ruh, kulak göz ve bütün organlarına tamâmen tesir edip bu nur ile boyanunca; bütün eşyâyı Hakk'ın âleti görüp, onlardan zuhûr eden hayır, şer, fayda, zarar hangisi olursa olsun hepsini Hakk'ın fiilleri olarak görür.

Meselâ bir gölge oyununu (hayâl-i zıll) düşünelim; bu oyunu seyretmekte olan kimse, o perdenin arkasından muhtelif şekiller, çeşitli fiiller ve farklı farklı olaylar görür. İlk bakışta bütün bunlar cansız şekillerden oluyor zannedilir. Fakat akıl kesin olarak bilir ki, onların fâili birdir, cansız cisimleri harekete geçirir ve idâre eder ve o fiiller gerçekte o şahısların değildir. Bununla birlikte, perdenin arkasında olan fâili, zâtıyla ve sıfatlarıyla müşâhede edemez. İşte tecellî-i ef'âlî müşâhede edenler buna benzer.

Sâlik için isimlerin ve sıfatların tecellîsi şöyle mümkün olur. Sâlik “Allah’ın ahlâkıyla ahlâkların” beyânına uygun olarak, riyâzat ve mücâhedeyle kötü huylardan ve beşer sıfatlarından vücûdunu arındırıp beşerî sıfatlardan tam olarak temizlenince, ilâhî sıfatların tecellî nurları onun vücûdunda görünür; bu nazarla bu tayyünât ve mümkünâta baktığında, vahdet hükmüyle kendi sıfatlarını ve bütün eşyânın sıfatlarını Allah’ın sıfatlarının bir yansıması olarak görür. Sâlikin bu mertebede kemâle ulaşması, Hakk’ın bütün sıfatlarıyla sıfatlanmasıyla olur. Hattâ öldürme ve diriltmeyle sıfatlanır. Ancak Allah’ın vücûb-i zâtîsiyle /13-b/ sıfatlanmak söz konusu değildir. Nitekim Şeyh-i Ekber ve Sadreddin Konevî bu husûsa işâret etmişlerdir.

Zât tecellîsi, gören ve görülenin, müşâhede eden ve edilenin bir olup, ikiliğin kalkması demektir. İbn Fârız’ın عَنْ الْحَسَنِ جَلَّتْ “güzellikten yücedir” buyurması vahdet-i zâta işârettir; O, mezâhirin sınırlı (mukayyed) olan güzelliğinden münezzehtir. Eğer zâhirî hayât îtibâriyle bu kâmil kişiler mukayyed güzelliğe de baksalar, mukayyedde mutlak cemâli görürler. Zîra bunların müşâhede gözlerine mezâhir ve kayıtlar engel değildir. Fakat tecellî-i ef’âlde kalanlar, onları da kendileri gibi mukayyed güzelliği seyrediyor sanırlar. Mesele böyle değildir. Nitekim Bâyezîd-i Bistâmî şöyle buyurur: “Ben otuz seneden beri Allah’la konuşuyorum, halbuki insanlar kendileriyle konuştuğumu zannederler.”

Şu beyit de bu mânâyı gösterir:

2- وَأَوْهَمْتُ صَاحِبِي أَنَّ شُرْبَ شَرَابِهِمْ بِهِ سُرٌّ سَرِي فِي انْتِشَائِ بِنَظَرَتِي

Lügatler: اوهمت: رهم, غلطت, manâsına. Yâni “galat ve vehmi bıraktım”. صَاحِبِ İsm-i cem’ veya صاحب’in cem’i olabilir. سُرٌّ Fi’l-i mâzî mechul, سرور’dan müştak. “Sır” yaratıklardan gizli olan şeydir. Burada “kalb” kastediliyor. انتشائ: sarhoşluğun ilk hâlidir. نظرة: bir kere bakmaklık.

İ’rab: اوهمت Fi’l-i mâzî nefis-i mütekellim, iki mef’ul alır. Birinci mef’ûlü صَاحِبِ, ikincisi أَنَّ ile başlayan cümledir. شرب شرابهم: Mahzûf masdarın sıfatıdır. Taktîri: شرب مثل شرب شرابهم demektir. به de bâ harf-i cerdir, daha sonraki سُرٌّ müteallıktır.

سرى Takdîren merfû, سرى'nin fâilidir. ائشائى 'de câr mecrûr ile müteallıktır
سرى'ye, i'raptan mahalli mansuptur hâliyye olmak üzere. بنظره 'de ba müteallıktır
او'ye.

Mânâ: Ben, tevhîd-i ef'âl mertebesinde kalan tarîkat dost ve arkadaşlarımı vehim ve galata bıraktım. Bunun sebebi onların sevdikleri ve içtikleri şeye bakmamdır. Hakîkaten benim içişim de bunların içişi gibidir. Böyle bir içiş sebebiyle de sarhoşken kalbim sevinç doldu.

Tahkik: Şühud şarâbını gözle görünen bir sevgilinin yüzündeki kadehten tadıcı olmakta, tecellî-i ef'alde olan arkadaşlarımla birleşip, mukayyed güzelliğe mezâhir ve taayyünâtta zâhir icâbı olarak onların bakışı gibi bakınca; onlar benim zevk ve şühûdumu kendi müşâhedelerinin bir benzeri sandılar. Onların bu mukâyeselerinden kalbim sevinçle doldu ve bu halle onların idrak gözlerinden uzak kaldım. Fakat benim şühud mertebemde mukayyed ayn-ı mutlak; bakış, bakan ve gözün baktığı (bakılan) hepsi bir olmuştur. Mesnevi:

تو قیاس از خیش میگیری و لیک /14-a/ دور دور الهاده' بنگر تو نیک

[Sen kendince aklından bir kıyas yapmaktasın ama çok, pek çok uzaklara düşmüşsün, iyi bak! M, I, 246]

کار پاکترا قیاس از خود مگیر / گرچه ماند در نیش شیر و شیر

[Temiz kişilerin işini kendinden kıyas tutma; gerçi yazıda (aslan mânâsına gelen) "şîr" (süt mânâsına gelen) "şîr"e benzer. M, I, 263]

آن نه دانستند ایشان از عمی / هست لرفی در میان بی متها

[Onlar körlüklerinden aralarında uçsuz bucaksız bir fark olduğunu bilmediler. M, I, 267]

از محقق تا مقلد فرقهاست / کاین چو داور دست وان دیگر صداست

[Muhakkıkla mukallid arasında çok fark vardır. Biri Dâvud gibidir, öbürü ses gibi. M, II, 493]

3- وبالحدقة استغثيت عن قدحي ومن شمائلها لا عن شمولي نشوتي

Lügat: الحدقة: Göz bebeği veya görme gücünün kâim olduğu göz bebeği. كذا: deyince, onunla yetinip başkasından yüz çevirdim mânâsı kastedilir. استغثت: Kâseye denir, boş veya dolu her iki durum için geçerlidir. شمائل: 'cem'idir, bu da "huy" demektir. شمول: Hâlis şarap. نشوة: Sarhoşluğun ilk hâli.

İ'rab: بالحدقة'de eliflâm muzâfun ileyhın karşılığıdır. Yâni عدقی demektir ve ر من mahallen mansub olarak استغيت'nün mef'ûlüdür.

من مذهبها da vav ibtidâiyye; من مذهبها mahzûf müteallakıyla, i'rabdan mahallen merfû mukaddem haber; بنحو: İ'rabdan mahallen merfû muahhar mübtedâ ve müennes zamir mahbûbeye râcidir.

Mânâ: Gözüm Zât'ın cemâlini müşâhede ettiği için kadehimden yüz çevirdim. Zîrâ benim neşvem ve sarhoşluğum o hazretin zâtının ve sıfatlarının tabiatındandır, şaraptan değildir. Şaraptan murad şekil güzelliğidir.

Tahkik: Hiçbir kayda tâbi olmayan zâtın cemâlini müşâhede etmem ve mutlak güzelliği görmem sebebiyle bu mezâhir ve mevcûdatta olan kadehlerimden yüz çevirdim. Sanki her mazhar Hakk'ın tecellî şarâbıyla dolu bir kadeh gibidir. Nitekim azizlerden biri şöyle söyler:

و كل شخص بدا لي انه قدحى و كل لحظ اراه فهو لي ساقى

"Bana görünen her şahıs benim kadehimdir, gördüğüm her bakış benim sâkimdir."

Benim sarhoşluğum ve zevkim zât-ı ilâhînin tecellîlerindendir. Her ne kadar sülûkün başlangıcında, onlar gibi benim de, bu mezâhir kadehim idiyse de; ben artık maddî ve fiilî tecellîlerle bağımlı olanlar gibi zâhirî kadehlerden içmem.

Şöyle bir sual hatıra gelebilir: Müşâhede âleti göz bebeği değildir, temiz kalptir. O halde yüz çevirmeyi (istiğnâ) neden göz bebeği için söz konusu etti.

Göz bebeği temiz kalpten istiâre olabilir. Veya şu maddî âlemde görmenin başlangıcı gözün görmesidir. Göz önce şu duyular dünyasında istîdâdî kadarını görür, görüntüyü nefse ulaştırır, nefis vehme ulaştırır, vehim ondan cüz'î mânâyı kavrayıp akla ulaşır ve akıl da küllî mânâyı kavrayarak rûha ulaşır. Ruh da kendi âleminde o hakîki cemâlin müşâhedeyle aydınlanır, vahdet nûrunun galebesi akla sirâyet eder; akıldan da vehme, nefse ve öteki organlara öylesine sirâyet eder ki /14-b/ اشباحا ارواحا ارواحا اشباحا "Cisimlerimiz ruhlarımız, ruhlarımız cisimlerimizdir" hâliyle vasıflanır. Böylece يوم تبدل ارض يوم تبدل ارض "O gün vücut toprağı arzdan başka bir şeye değiştirilir ve beden toprağı Rabbinin nûruyla aydınlanır." sırrını hâsil edince bu göz bebeği, ancak şekilde göz bebeği olur. O bakımdan kendi ce-

İbrahim Suresi, 14/48. "يوم تبدل الأرض غير الأرض" "Yer başka bir yere değiştirilir"

Zümer suresi, 39/69. "وَأَشْرَقَتِ الْأَرْضُ بِنُورِ رَبِّهِ" "Yeryüzü Rabbinin nûruyla aydınlanır"

mâlini gören yine Hakk'ın nûrudur. Fakat bu âlemde görmenin başlangıcı göz bebeği olduğu için o kelime kullanılmıştır.

4- فَيَ حَانَ سُكْرِي حَانَ شُكْرِي لَفْتِي بِهِمْ تَمَّ لِي كَتَمِي الْهُوَى مَعَ شَهْرَتِي

Lügatler: Birinci حان: şarap satılan yere derler, cem'i حانات gelir. Kullanılışı (te) ileidir (حانة) nitekim meyhaneye حانة derler. Fakat burada "te" şiiirin gereği olarak hazf olunur. İkinci حان fii'l-i mâzidir, haynûnet'ten müştaktır. حين bir şeyin vakti ve husûlû erişmiş olmaktır. حان كذا demek اوانه demektir. لفتة: لفتة'nin çoğuludur. ف lügatte tâze yiğide derler. Vasıflar ve ahlâk yönünden olan bu tarâvet ve tazelik sonra mânevî sâhalarda da kullanıldı. Her kimin vasıfları tâze ve temiz olsa ona "fetâ" derler. ثم ifâdesi, bir şey son sınırına ulaşıp dışardan başka bir şeye ihtiyaçsız hâle gelince kullanılır. كم ve كمان: sözü gizlemeye derler. Başka yerde de kullanılır. مرا: nefsin arzûya meyletmesine derler, aşka olan meyl için de kullanılır. Burada kastedilen de budur. شهرة: işin açığa çıkmasına derler.

İ'râb: ف: Mahzûf şartın cevâbı. فی harf-i cer. حان lafzan mecrurdur, سكر 'e muzâftır. حان fiil-i mâzi. شكري mahallen merfû fâilidir حان'nin. لفتية'de lâm حان'ye müteallıktır. بهم'de sebebiyyedir. تم: fiil-i mâzi, كتمی: i'raptan mahallen merfû, تم'nin fâilidir. الهوى: كم'in mef'ûlûdûr. مع شهرتي: haldir. كتمی'deki mütekellim yâ'sunun hâlidir, o da كم'in fâilidir.

Mânâ: Hal böyle olunca, sarhoş olduğum yerde şükür vaktim erişti. Yâ-ni sarhoş olduğum mekânda vakit yetiştii ve şükrettim; bu, tarîkatteki mübte-dîler içindir. Onlar sebebiyle tamamlandı ve benim Hak arzûsunu ve vücûd-i mutlak sevgisini örtmem icap etti. Oysa insanlar arasında ben muhabbetle tarunan birisiyim.

Tahkik: Hânet-i sekr (sarhoş olunan yer)'den murad muhabbet-i ef'âliyedir ve bu sarhoşluğu gerektirir. "Fitye"den murad, ef'âl tecellîsi sâhipleri ve maddî güzelliği müşâhede edenlerdir. Tecellî-i ef'âl mertebesi, sarhoş edici nice şeyi ve sarhoşlar sınıfını içinde bulunduran bir makamdır. Zîrâ her mazhar, Hak tecellîsi şarâbıyla dolu müteber bir kadehtir ve o mazhara bağımlı ve bağlı olanlar onunla sarhoşturlar. O bakımdan İbn-i Fânz buyurur:

Her ne kadar ben de bu meyhânede zâhiren /15-a/ içerssem de, hakîkatte zât tecellisinin hâlis şarâbını içerim. Ammâ bu zümre ve öteki insanlar beni bu mertebeye bağımlı ve ona alışmış zannederler. Bu zümre benim zevk ve

şühûdumu gizleme nîmetine sebep olduklarından bunlara teşekkür borçluyum.

Hız. Şeyh hakikat aşkının gizlenmesini büyük nîmet saymıştır. Zîra zuhûrunda nice korkular ve hîleler söz konusudur. Nefsânî hazlara yol açmak îtibâriyle; makam lezzeti, kabul görme hazzı, halkın îtibârı, riyâset sevgisi ve bunlara benzer hîlelerin zuhûrundan sakınmak sûretiyle gizlenmeyi büyük nîmetten sayıp, sebep olanlara teşekkürü gerekli görerek gizliliğe büründü. Büyüklerden biri şöyle buyurur:

تسرت عن دهرى بظلّ جناحه لعينى يرى دهرى و ليس يرانى
فلو تسأل الايام ما اسى ما درت و اين مكانى ما درين مكانى

"Gölgesi sayesinde zamanımdan gizlendim, böylece o beni görmediği halde gözüm zamanımı görüyor. Şâyet günler ismimi soracak olsalar, ben ismimi bilmem, mekânımın nerede olduğunu da onlar bilmezler."

5- وَلَمَّا انْقَضَى صَحْوِي تَقَاضَيْتُ وَصَلَهَا وَلَمْ يَغْنِيَنِي فِي بَسْطِهَا قَبْضُ خَشْيَتِي

Lügatler: انقضى الشئ: Bir şey ayrılıp gider ve geriye herhangi bir şey kalmayınca bu ifâde kullanılır. صحو: İnsanın aklıyla kendi arasında sarhoşluktan ârız olan şeyin gitmesi ve akıl âlemine dönüp ayık hâle gelmesine denir. نغاضى فلان ر: Bir kimse borcunun ödenmesini istediği vakit bu ifâde kullanılır. رمل: Bir şeyin bir şeye ulaşması. يغنيان: يغنيان'dan müştaktır. غشيان: gelmeklik demektir. بسط: Bir şeyin genişletilmesine denir, daha sonra genişleme ve nefsin açılmasında kullanıldı, "kabz"ın zıttıdır. خشيت: Korkuya denir.

و لم يغنيني: Fi'l-i mâzî. صحوى: fâilidir. وصلها: nün mef'ûlûdür. يغني: 'da vav hâliyedir. بسطها ve رملها 'daki zamirler Hz. Mahbûbeye râcidir. يغني'nun fâilidir. غشية 'e muzâftır.

Mânâ: Benim ayıklığım son bulup da sarhoşluk bana gâlip gelerek korku kalkınca Hz. Mahbûbeye kavuşmayı istedim. Halbuki bana o sevgilinin gönül ferahlığında korkumun sıkıntısı da gelmemişti. Zîrâ kabz, sahvı gerektirir. O bakımdan ayıklıkta sevgilinin büyüklüğü ve nefsin hakîrliği müşâhede edilir. Bunun da netîcesi kabz ve korku olur. Sarhoşlukta korku kalkar. Sonucu ümit ve iç genişliği olur. İşte hakîki sevgili de Kâbız ve Bâsıt isimleriyle sâlikleri terbiye eder. Kâbız isminin eseri korku ve haşyet, Bâsıt isminin eseri ise ümittir. 15/b/

یک نیمه رخت الست منکم بعید یک نیمه دگر ان عذابى لشدید
کرد و ولبت بنشته یخی و یُمیت من مات من العشق لقد مات شهید

[Yüzünün (yanağının) bir yarısı “Ben sizden uzak değil miyim?”, diğer yarısı “Muhakkak ki azâbım şiddetlidir” der. Etrafında ve yüzünde “Diriltir ve ölüdürür” yazılmış. Aşktan ölen kişi şehid olarak ölmüştür.]

6- وَابْتِئْهَا مَا بِي وَلَمْ يَكْ حَاضِرِي رَقِيبٌ بَقَا حَظٌّ بِخُلُوةٍ جَلُوةٍ

Lügatler: ایت فلا سرى: Bir kimseyi sırrından haberli kılınca bu ifâde kullanılır. ایت: Ben sırrımı izhar ettim demektir. ایت: Hüzün ve gam mânâsına da gelir. ایت: Gözeten ve koruyana denir. بقا: Aslında memdûdedir, vezin zarûretinden dolayı burada maksûre olmuştur. حظ: Nasîb demektir. خلوة: Boş yer mânâsına da gelir, masdar da olabilir. خلا بخلو خلا: Burada “boş yer” olması uygundur. جلوله: Zuhûr ve keşf mânâsınadır.

İ'râb: ایت: Nefs-i mütekellim. ما: Bâriz zamir, i'râbda mahallen mansub, ایت 'nün birinci mef'ûlûdür. Zamir mahbûbeye râcidir. ما: de ba harfi-i cer, ya mahallen mecrur; car ile mecrur, mahzûf fiile müteallıktır; takdîri: ایت demektir. Mahzûf fiil müteallıkıyla birlikte mâ-i mevsûlün sılasıdır. Mevsul sılasıyla birlikte i'râbdan mahallen mansub olarak ایت 'nün ikinci mef'ûlûdür. و لم يَكْ de vav hâliyedir. يَكْ: Nâkıs fiillerdendir, cezim harfiyle sonunda nun harfi düşmüştür. رَقِيبٌ بقا حظ ifâdesi, nâkıs fiilin muahhar ismi, حاضری mukaddem haberidir, bu sonuncusu mütekellim yâsına muzâftır. جلوله'te bâ istiânet mânâsınadır. Eğer خلوة mastar kabul edilirse ایت 'ye mütâallık olur ve eğer ism-i mekân عالى olursa bâ, ایت 'ye mütâallık olur. حاضِر 'a veya ایت 'ye mütâallık olur.

Mânâ: Mest olup o sevgiliye kavuşmayı istediğim vakit, celvetimin halvetinde, yâni sevgilimin bana tecellî ve zuhûr eylediği halvette muhabbet belâsından ve fenâ meşakkatinden bana inen şeyi kendisine izhar ettim ve onu haberdar kıldım. Kasdedilen kalptir. O sırada nefsânî haz bakıyyesi ve cismânî nasîb rakîbi de benimle birlikte değildi. Hakîkî sevgili nasîbimden başka her şey, sâlikle onun arasında rakîbdır; müşâhede, kavuşma ve suâle başlamakta sâlik alıkoymaz.

7- وَ قُلْتُ وَ حَالِي بِالصَّبَابَةِ شَاهِدٌ وَ وَجَدِي بِهَا مَا حَيٌّ وَالْفَقْدُ مُتَبَيِّنٌ

Lügatler: حال: lügatte sıfat mânâsına da kullanılır, burada sıfat mânâsındadır. شاهد مع: Muhabbete, şevk ve harâret inceliğine ve aşkın şiddetine denir.

الشهر: Baş veya kalp gözüyle hazır olmaya denir. رجد: Bulmak demektir. İstilahta kalbin tecelî nûru bulmasına denir. /16-a/ عو: Eseri yok etmeye denir, burada kastedilen beşerî sıfatların izâlesidir. فقد: Bir şeyin var olduktan sonra yok olmasıdır. Bu ya kaybolarak veya fânî olarak olur. المات: Mahvın zıttıdır.

İ'râb: قلت 'de vav âtifa, مات 'ye mâtuftur. قلت: fiildir, mef'ûlû ve mâkûlû müteâkıb beyitteki 'dır. حالى 'de vav hâliye, حالى: i'rabda takdîren merfû, mübtedâ. شاهد بالصابة: bâ sıla için, شاهد: müteallıktır. Mübtedânın haberidir ve mübtedâ haberiyle birlikte, قلت'nün zamîri için mahallen mansub haldir. رجدى 'de vav âtifa hâli üzre ma'tuftur. ما 'da ba sebebiyye, zamir صابة 'ye râcidir, muzâf takdîri üzeredir, يأنى بهان demektir. ماضى: İsm-i fâildir, mütekellim yâsına muzâftır. Mütekellim yâsı vavdan maktub olan yâ'da müdğam olup, bedeline şedde verilerek yâ'nın fethi ve şedde ile ماضى denilmiştir.

Mânâ: Bu beytin mânâsı, alttaki beyte bağlıdır, birlikte verilecektir.

8- هبى قبل يَفنى الحبُّ متى بَقيةً اراك بها لي نظرة المُتلفَّة

Lügatler: هبى: Emr-i hâzırın müfred müennesidir, رجب: Mânâsı "hibe kıl" demektir. قبل: altı yönden "ön"e denir; "arka"nın zıttıdır. يَفنى: İf'al bâbindan, ifnâ mânâsındır. بقية: Faile vezninde fâile mânâsına, بقا'dan. تلفت: تلفت'tan tekellûf eylemektir. yüzünü: Yüzünü bir taraftan öteki tarafa döndürmektir.

İ'râb: هبى: Emr-i hâzır, kavlin makûlûdür. قبل: Zarfiyyet üzere mansubdur ve يَفنى 'ye muzâftır. يَفنى: Te'vil-i masdarda mahallen mecrur, muzâfun ileyhtir. بقية: Fâilidir. بقية: Mef'ûlûdür. اراك: Mahallen mansub sıfatıdır. بقية'nin. Zamir بقية 'e âittir. نظرة: Lafzan mansub, هبى'nin mef'ûlûdür, متلف'e muzâftır.

Mânâ: Ben sevgiliye, ey hakîkat sultanı bağışla, benim sıfatım muhabbetin şiddetine şâhittir, benim o mahbûbu bulmam ve cemâlinin nûrunu idrak etmem, muhabbetin baskın çıkması sebebiyle beni mahvedicidir. Onu bulmamam ve kaybetmem ise beni var edici (müsbit)tir. Muhabbet benden vücut bakıyyesini yok etmezden önce hibe eyle ki, ben o bakıyye ile seni görürüm. Yüz çevirenin (müteleffit) nazarı gibi hibe eyle dedim. Beytin takdîri şu şekilde olabilir: "Sevgi vücut bakıyyemi yok etmeden, bana müteleffitin bakışı gibi bir bakış lutfeyle de onunla seni göreyim."

Tahkik: Meşâhiya göre görmenin şartları vardır. Bunların bir kısmı göreni, bir kısmı görüleni ilgilendirir. Görenin şartı şudur: Basîret gözü, görmeye mâni olan engellerden sâlim olmalıdır. Görülenin şartı: /16-b/ Ya zâhir

cihetinden veya rubûbiyet mertebesinden tecellîdir, ta ki vücud bakıyyesi ile birlikte görme kâbil olsun. Hakk'ı rubûbiyet îtibâriyle dünyâ ve âhirette müşâhede, sünnet mezhebine göre mümkündür. Nitekim Hz. Mûsâ (as) رَبُّ "Rabbim bana (kendini) göster" dedi. (A'raf, 7/143) Eğer görmek mümkün olmasaydı Hz. Mûsâ istemezdi. Zîrâ peygamberlerin imkânsız olan şeyi istemesi muhaldir. Hz. Peygamber de şöyle buyurur: رَأَيْتَ رَبِّي فِي أَحْسَنِ صُورَةٍ "Rabbimi en güzel sûrette gördüm."³ Âhirette bu haydi haydi olur. Nitekim hadiste belirtilir: سَتَرُونَ رَبَّكُمْ كَمَا تَرَوْنَ الْقَمَرَ لَيْلَةَ الْبَدْرِ "Rabbinizi dolunay gecesinde ayı gördüğünüz gibi göreceksiniz."⁴

Hz. Peygamber'in لَنْ يَرَى أَحَدُكُمْ رَبَّهُ حَتَّى لَا يَمُوتَ "Hiç biriniz ölünceye kadar Rabbini göremez" buyurmaları tabîi ve irâdî ölüme şâmilidir. Mü'minler tabîi ölümden sonra görürler, âşıklar ise "ölmeden evvel ölünüz" hâlini elde edince vâdeleri dolup burada müşâhede ederler. Onların mertebesine göre bu dünyâ âhiretin aynı olur. İbn Fârız'ın talebi, bu âlemde yok olmaya bağlı olan görme değildir. Belki akıl ve rûhun varlığıyla birlikte istidât gözüne uygun görmez; tâ ki bu sûretle ayrılık acısı, şevk ve mihnet ateşi sönmüş olsun.

9- وَ مَنِّي عَلَى سَمْعِي بَلَنَ إِنْ مَنَعْتَ أَنْ أَرَاكَ فَمِنْ قَبْلِي لَغَيْرِي لَذَتْ

Lügatler: مَنِّي Emir sigası, müennestir مَنَّتْ ten müştaktır. مَنَّتْ: İhsan ve minnet karşılığında imtinân etmektir. لَنْ: Harf-i nefydir. مَنَعَ: İsteyen ve istenen arasında engel kılmaktır. لَذَتْ: Bir şeyi tatmak ve hoş olanı idrak demektir.

İ'râb: مَنِّي Emr-i hâzır müfred, müennes. عَلَى Muteallıktır مَنِّي 'ye. بَلَنَ'deki bâ da ona muteallıktır. Muzâf mahzûftur, yâni بَلَنَ لَنْ تَرَانِي takdîrinedir. مَنَّى: Harf-i şart. مَنَّتْ: Fiil-i şart, önceki مَنَّى cezâ-yı şarttır. Veya, cezâ-yı şart mahzûf olur, karîne مَنَّى dir. أَرَاكَ 'de أَنْ masdariyye. أَرَاكَ: Te'vîl-i masdarda mahallen mansub olup مَنَّتْ 'nin mef'ûlûdür. Yâni مَنَّتْ الرزبة 'de demektir. مَنَّى'de fâ ta'lîl içindir. لَذَتْ: Fil-i mâzi, fâili altında gizlidir. Ve لَنْ kelimesine râcidir.

Mânâ: Eğer benim seni görmemi ve cemâl-i bâkemâlini müşâhedemi yasaklamışsan, bâri لَنْ تَرَانِي demek sûretiyle işitneme lütufta bulun, zîrâ benden evvel, başkasına o لَنْ kelimesi lezzet verdi. Kasdedilen Hz. Mûsâ'dır. Şöyle

Taberânî, el-Mu'cemü'l-Kebîr, bâb: I, no: 931.

Buhari, Mevâkîf, 16, 26; Müslim, Mesâcid, 211.

buyrulur: “Rabbim بْ أَرِنِي أَنْظُرْ إِلَيْكَ قَالَ لَنْ نَرَاكَ وَلَكِنْ أَنْظُرْ إِلَى الْجَبَلِ فَإِنَّ اسْتَقَرَّ مَكَانَهُ فَسَوْفَ نَرَاكَ” bana (kendini) göster, sana bakayım, dedi. Rabbi: sen beni asla göremezsın. Fakat şu ağaca bak, eğer o yerinde durabilirse, sen de beni göreceksın, dedi.” (A’raf,7/143) Bu âyetin tahkîkini *Câmiu’l-Âyât* isimli kitabımızda yeterli ölçüde ele aldık.

10- فَعَنْدِي لُكْرَى فَاَقَّةٌ لَأَفَاقَةٍ لَهَا كَبْدَى لَوْ لَا الْهُوَى لَمْ تُفْتَتِ

Lügatler: الفاقة: İhtiyaç. Sarhoşluk, cinnet veya sar’a ile kaybolduktan sonra akıl ve fehmînin insana rücû etmesine denir. Mutlak mânâ sarhoşluğun yok olmasına da denir ki burada kastedilen budur. كبد: ciğere denir. فتت: Parça parça olmağa denir.

İ’râb: فعندي’de fâ, fâ-i sebebiyye veya ta’lil içindir. لُكْرَى’de lâm الی mânâsınadır. فَاَقَّةٌ’de lâm illet mânâsınadır. لَوْ: Hurûf-i tahsisten bir harftir. الْهُوَى’da elif-lâm muzâfın ileyhın yerini tutar. Yâni هو، ما demektir. فتت’ın fâili altındaki zamîr-i müstetirdir ki كبد’e râcîdir. Zîrâ كبد semâî müenneştir. فتت aslında تفت idi, tâlardan biri hazfolundu. و daki zamir mahbûbeye râcîdir. Bâzıları ise الْهُوَى’ya râcî saymışlardır.

Mânâ: Benim kulağıma لَنْ sesini işittirmekle lütufta bulun, eğer dîdârını göstermezsen bâri لَنْ sözünü bağışla. Zîrâ benim katımda sarhoş olmaya ihtiyaç vardır; onun aşkı ve muhabbeti olmasaydı, o sevgili için benim ciğerim parça parça olmazdı.

Şöyle bir soru hatıra gelebilir: Âşık için sarhoşluk ayık olmaktan daha iyi olduğu halde, İbn Fârız’ın ayılmayı talep etmesinin sebebi nedir? Cevap: Ayılmayı istemesinin iki sebebi vardır:

a) Aklı başında iken sevgilinin hitâbının lezzetini tadmak söz konusudur. Bu hitap lütufla olsun, paylayarak olsun sonuç değişmez. Zîrâ âşıklar paylamada dahî öyle bir lezzet bulurlar. Nitekim göz görmekten lezzet aldığı gibi kulak da sestten hoşlanır. Fakat bu zevki idrak etmek sarhoşlukta ve vücudsuzluk âleminde mümkün olmaz.

بهشیاری توانستم می از ساغر جدا کردن کنون از غایت مستی می از ساغر نمی دامن

[Ayıklık sebebiyle şarabı kadehten ayırabiliyordum. Oysa şimdi aşırı sarhoşluktan şarap ile kadehi birbirinden ayıramıyorum.]

b) Görme isteğinde acelecilik gösterdiğinden tevbe ve istiğfar etmeyi düşünmüş olabilir. Nitekim Hz. Mûsâ (as): *وَأَنَا أَرُلُّ الْمُؤْمِنِينَ*: “Vakta ki ifâkat bulup akıl âlemine gelince dedi ki: Ey benim mahbûbüm, sevme konusunda sana herhangi bir şeyin ortak kabul edilmesinden ben seni tenzih ederim. Senden başka sevgili yoktur, senin vechinden ve sana kavuşmaktan başka istenecek bir şey de yoktur. Ben nefsimden, enâniyetimden, nefsim âit olan lezzetlerden ve hazlardan tevbe ve rücû ettim, ben inananların ilkiyim”⁵

Bundan sonraki beyitlerde tecelîyât-ı esmâiyye ve zâtîyye konu edilir.

11- وَلَوْ أَنَّ مَا بِي بِالْجِبَالِ وَكَانَ طَوْ رُسَيْنَا بِهَا قَبْلَ التَّجَلَّى لَدَكْتُ

Lügatler: *طور سينا*: Hz. Mûsâ'ya tecelî olunan dağdır. *دكت*: Fi'l-i mâzi meçhuldür, *دک* den müştaktır. *دک*: Yere düşüp parça parça olmaya denir.

İ'rab: *لو* şart harflerindendir, başka bir şeyin imkânsızlığından dolayı bir şeyin imkânsızlığına delâlet eder. *ن*: Hurûf-i müşebbehe bi'l-fiil'den bir harftir. *و*: Mâ-i mevsûle, *bâ*: Harf-i cer, mûtaallekî mahzûf, mahzûf mûteallakî ile i'râbda mahallî yok, mevsûlün sılasıdır. Ve sılasıyla birlikte mevsul *ن*'nin ismidir. *جبال*'de *bâ* harf-i cer, mûteallakî mahzûf fiil, takdîri: *جَلَّ بِالْجِبَالِ*. Ve bu cümle *ن*'nin haberidir. *كان*: Nâkıs fiillerdendir, ismi *طور سينا* dır. *و*'da *bâ*, *ع* mânâsınadır, mûteallakîyle *كان*'nin haberidir, zamir *جبال*'e râcidir. *لَدَكْتُ*: *لو*'in cevâbıdır, fâili altında gizlidir, *جبال*'e âittir.

Mânâ: Muhabbet yolunda bana gelen belâ ve meşakkat, dağlara inseydi /17-b/ muhakkak ki o dağlarla birlikte Tûr-ı Sînâ tecellîden önce parça parça olup yerle bir olurdu.

Şâir aşk belâsı ve sevgi mûhnetinden ne hallere düştüğünü anlatmak üzere şöyle der:

12- هَوَىٰ عَيْرَةً نَمَّتْ بِهَا وَجَوَىٰ نَمَتْ بِه حُرْقٌ أَذْوَاهُهَا بِي أَوْدَتْ

Lügatler: *عَيْرَةٌ*: Göz yaşı, gözün içinden dışına çıkıp yanaklara taşıdığı için bu isim verilmiştir. *نمت*: *نعممة* den müştaktır. *Nemîme*, sözü naklederek açığa çıkarmaya denir. *Ferrâ* şöyle der: *يقال ابل غة اذا لم يبق في جوفها شيء*

⁵ Bu yorumlu tercüme aynen Ankaravî'ye âittir. Âyetin çıplak meâlî şöyledir: “Ayılınca dedi ki: Seni noksan sıfatlardan tenzih ederim, sana tevbe ettim ve ben inananların ilkiyim” (A'raf, 7/143)

ya denir. Ferrâ şöyle der: "يقال ابل غة اذا لم يبق في جوفها شيء" Devenin karnında herhangi bir şey kalmadığı vakit ابل غة denir. "جوى: Kalp hastalığı ve aşk kederi. تحت: غة'dan müştaktır, غة: ziyâdeliğe denir. حرق: حرقه'in cem'idir. Yanmadan hâsıl olan eserin ismidir. ادوا: ادوا'in cem'idir. داء: Hastalığa denir. اودت: اودت mânâsınadır, bir kimse bir kimseyi helâk etse اودى فلان فلان derler.

İ'râb: جوى ve هوى ikisi birlikte takdîren merfû, mahzûf mübtedânın haberidir. Takdîri: جوى هو هوى هو demektir ve bu zamirler, bir evvelki beyitte olan mâ-i mavsûle râcidir. عيرة: Mübtedâ-i nekredir. تحت haberidir. تحت'in üzerine takdîmi tashîh-i mübtedâ içindir. شر اهر ذئاب kabilindendir, min vechin tahsis kesbetmiştir. Takdîr-i kelâm ساكية جارية demek olmalıdır veya ما تم الا عيرة olabilir. عيرة cümlesi هوى'nın sıfatıdır. هوى'daki zamir هوى'ya râcidir muhabbet itibâriyle. Müzekker zamir ile به de câiz olur. O zaman هوى'nın lafzına rücû eder. Bu takdirce به'deki zamir جوى'ya râcidir. Her ikisinde de bâ ilsak içindir. ادوا'da zamir حرق'e râcidir. ادوا lafzan merfû mübtedâ, اودت mahallen merfû onun haberidir. Mübtedâ haberiyle birlikte mahallen merfû حرق'in sıfatıdır. تحت به حرق başka bir cümledir ve جوى'nın sıfatıdır.

Mânâ: Bana gelen öyle bir hevâ ve muhabbettir ki gözümün yaşı nem-mamlık edip onu açığa çıkardı; dert ve belâ da o sebeple arttı. İçimin yanıp tutuşması ve bu yanmanın hastalık ve sıkıntısı beni helâk eyledi.

Şâirin bu hallerini bu şekilde dile getirmesi, olayı hikâye ederek mübte-dîlerin bundan hisse almaları içindir, yoksa şikâyet için değildir.

13- فُطُورُنْ أَرْحَ عِنْدَ نُوحِي كَأَدْمِي و اَيْقَادُ نِيرَانِ الْخَلِيلِ كَلَوْعَتِي

Lügatler: طوفان 'ın aslı طوف'tandır. طوف: Bir şeyin etrâfını dolanmaya derler, Nuh kavmini çevrelediği için o çok suya طوفان dediler. نوحا بنوح نوح: نوح'dan masdardır, feryat ve figanla ağlamaya denir. ادمع: ادمع'in cem'idir. ايقاد: Ateş yakmak. نيران الخليل: Nemrud'un /18-a/ Hz. İbrâhim için yaktığı ateştir. ملوعه: Mu-habbet yanığı.

İ'râb: طوفان: mübtedâ, كادمي haberî. ايقاد: Mübtedâ. كلوعتي: Haberî.

Mânâ: Âlemi suya boğmuş olan Hz. Nûh'un tûfanı, benim feryat ve fi-ganla ağlamam yanında âdetâ benim göz yaşım gibidir. Hz. İbrâhim'in ate-şinin tutuşturulması benim içimin yanması gibidir.

Her ne kadar bu fasîh beyitlerde söylenen haller mübâlağa gibi görünse de, işin aslı itibâriyle hakîkatî ifâde eder. Zîrâ Hz. İbrâhim'in ateşi cismânî-dir. Ve cismânî olan sonludur. Muhabbet ateşi ise rûhânîdir ve sonsuzdur.

Rûhânî zevk ve safâ, cismânî zevkten ne kadar leziz ve latif ise rûhânî azab ve belânın da cismânî azabdan şiddetli olması tabiidir.

Bir cevap da şudur: Aslında muhabbet Hakk'ın sıfatıdır. Çünkü **فاحببت ان اعرف** (Bilînmeyi sevdim) ve **يُحِبُّهُمْ وَيُحِبُّونَهُ** (O, onları sever, onlar da O'nu severler" (Mâide, 54) buyrulmaktadır. O bakımdan muhabbet Hakk'ın kadîm sıfatlarından ve sonlu değildir, başka şeyler Allah'ın sıfatlarına nisbetle sonludur. Hal böyle olunca, ilâhî sevgi bir âşıkta görüldüğü vakit, onun bir çok eserleri de ortaya çıkar. Meselâ, sevginin, kendisinden ayrılmayan bir harâreti vardır ki sevenin sevileden ayrılma hükümlerini yok eder. Yine bâzen öyle olur ki, bu sevginin meyil ve yâra kavuşma ümidinden rutûbet eseri zuhûr eder, o zaman coşkunluk, tazelik ve neşeyi mûcib olur. Bâzen bu sevginin ateşinden dolayı, mahrûmiyet korkusu ve ayrılık endîşesi düşüncesiyle, sevene katılık ve kurulluk ârız olup onu gam ve kedere sürükler. Ne zaman ki gam ve kedere düşer, hüznün katılığı ve keder kuruluğundan, sevenin organlarına zayıflık, düşkünlük ve perîşanlık ârız olur. Sevgi ateşi ve hüznün kuruluğu şiddetlenirse, o yanmadan dolayı içinin buharı kat kat artar. Bu buhar ciğer tarafına giderse ağlayıp inlemeye, feryat ve figâna yol açar. Şâyet dimağa yükselirse, dimağdaki aslî rutûbetle vasıflanarak göz pınarından göz yaşı şeklinde çıkar. İşte bu göz yaşı yanaklara kadar inerse ona "abera" (عبرة) denir.

Bu husus anlaşıldıysa şu ortaya çıkıyor: Göz yaşının sebebi, buharın çokluğu; buhar çokluğunun sebebi, harâretin şiddeti; harâret şiddetinin sebebi, sevginin kuvveti; sevgi kuvvetinin sebebi ise güzelliğin çokluğu ve kemâlin letâfetidir ki bu ikisi nihâyetsizdir. O bakımdan, sebebinin aslı sonsuz olduğundan dolayı, bu güzelliği sevenin göz yaşı ve yanıp yakılmasının nihâyetsiz olmasına şaşılmamalıdır. Sebebi sonlu olduğu için Nuh tûfanı sonludur. O halde göz yaşı ve elemelerin sebebi, Nuh tûfanı ve Hz. İbrâhim'i yakan ateşin sebebinden daha fazladır. Bu bakımdan zayıfı kuvvetliye teşbih kâidesiyle tûfanı göz yaşına, ateşi de /18-b/ iç yanığına benzetti.

14- فَلَوْ لَا زَفَرِيْ اَغْرَقْتَنِيْ اَذْمَعِيْ وَكَوْ لَا دُمُوْعِيْ اَحْرَقْتَنِيْ زَفَرْتِيْ

Lügatler: الزفرة والرفير: Ateş gürültüsü, inlemek, şiddetli ses ve nefesini içeri çekip göğsünü öttürmeye derler. اغراق: Gark olmak.

İrâb: Fâ, cevâb-1 şart-1 mahfuz. اذمعي'nin fâilidir. زفرتي: fâilidir. فافرتي'nin.

Mânâ: Hal böyle olunca, eğer benim iç yanığım ve acıklı âhım olmasaydı, göz yaşlarım beni gark ederdi, eğer göz yaşlarım olmasaydı, ateşim ve yanışım beni yakardı. Göz yaşlarım bağrımın ateşini söndürür ve gönül yanığım göz yaşımı yok eder. İşte bu ikisinin hâsıl ettiği dengede bu varlık âleminde durabiliyorum. Aksi halde eğer böyle olmasa ve biri gâlip olsa helâk olmam kesinleşirdi.

15- وَ حُزْنِي مَا يَعْقُوبُ بَتْ أَقْلَهُ وَ كُلُّ بَلَا يُوبَ بَعْضُ بَلِيَّتِي

Lügatler: حُزْن: Hânın fethasıyla olursa arzda olan katılık demektir. بَتْ: Zammeyle insan nefsinde gamdan hâsıl olan katılık ve kuruluğa denir. أَقْلَهُ: İstemeksizin ortaya koymak ve dağıtmak. بَلَا: Bir nevi belâ.

İ'râb: حُزْنِي: Mübtedâ. مَا: Mâ-i mevsûle. يَعْقُوبُ: Mevsulün sılasıdır. Mevsul sılasıyla birlikte mahallen merfû, ikinci mübtedâ. أَقْلَهُ: İkinci mübtedânın haberidir ve ikinci mübtedâ haberiyile birlikte birinci mübtedânın haberidir. كُلُّ: Başka bir mübtedâ. بَلَا'ya muzâftır. يُوب'ın maksur olması zarûret-i şî'r içindir. بَلَا da mübtedânın haberidir, بَلَا'ye muzâftır.

Mânâ: Yâkub'da görülen hüznün benim hüznümden daha azdır. Eyyub'un çektiği belânın tamamı bile benim belâmın sâdece bir kısmı sayılır. Zîra Yâkub'un hüznünün aslı Yûsuf'un kaybolmasından dolayı idi. Bu hüznün ve bu kayıp, bir araya geldiklerinde son bulur. Lâkin bunun hüznü Allah sevgisinin kemâlidir ki; sebebi, sonsuz olan ilâhî güzelliştir. Sonlu olan ise sonsuz olana nispetle azın da azıdır. Eyyub'un belâsı ise cismânîdir. Cismânî olan her şey sonludur. Burada söz konusu olan belâ (gam, keder) ise rûhânîdir ve sonlu değildir. O bakımdan cismânî belâ, rûhânî belânın ancak bir parçasıdır. Bunun böyle olması sebebine nazaraştır. Nitekim zikrolundu.

16- وَ آخِرُ مَا أَلْقَى الْأَوَّلَى عَشَقُوا إِلَى الرَّدَى بَعْضُ مَا لَاقَيْتُ أَوَّلَ مُحْتَبَى

Lügatler: آخِر: Evvelîn karşıtıdır. أَوَّلَى: üzerine başka şeylerin saklandığı şey. عَشَقُوا: bir şeyi atmaya denir. إِلَى: Hemzenin zammıyla, cemidir, lafzından müfredi yoktur, başka lafızdan müfredi, müzekker için اِلَى, müeennes için اِلَيْهِ dir. الرَّدَى: Sevginin şiddetlisidir. لَاقَيْتُ: Yok olma. أَوَّلَ: Mülâkattan müştaktır. /19-a/ مِلَاف: Birisinin yüzünü görme ve yetişme. مُحْتَبَى: İmtihan olunan şeyin ismidir.

İ'râb: آخِر: Mübtedâ, مُحْتَبَى: haberidir ve kendisi mâ-i mevsûfa muzâftır. أَوَّلَى: Fi'l-i mâzi; fâili altında gizli zamîridir. Ve mâ-i mevsûfe râcidir. اِلَى: Mahallen

İ'râb: لاذكره: 'in cevâbıdır. اذكر: İf'al bâbından /19-b/ fiil-i mâzidir. Zamir
ذکر'e râcidir. کبری: Fâilidir اذكر'nin. اذی: اذكر'nin ikinci mef'ûlûdür ve عني'e
muzâfdır. عني Dahî zıme'e muzâfdır. Bir muzâf takdir etmek gerekirse فته veya حالة
düşünülebilir. ينفطی'da bâ ilsak içindir. اذی'ya müteallıktır.

Mânâ: Kendi hâlini ağlayıp sızlamasını, kervandan ayrılıp hayattan ü-
mîdini kesen bir kimseye benzettir ve şöyle der: Eğer benim âh ü vâhımı,
ağlayıp inlemelerimi benim bedenime zarar veren elem ve hastalıkların sı-
kıntılarından doğan âhımı, kervanın başındaki kimse (delil) işitseydi; benim
keder ve hüznüm, o delîle, deve yularlanıp herkesin merkebi yüklendiği
sırada kâfileden kopan kimsenin çektiği sıkıntıyı ezâ ve cefâyı hatırlatırdı.
Benim belâ ve sıkıntılarım, kâfileden kopup sahrâ ve çöllerde azıksız, binek-
siz, şaşkın ve başı boş kalıp tatlı candan ümit kesmiş kimsenin belâ ve elemi-
ne benzer. Delîlin kulağı, eğer benim ağlayıp inlememi, ah-vah edişimi işit-
seydi, kâfileden kopmuş ve canından ümit kesmiş mihnetzedenin sesine ve
inlemesine benzetirdi.

19- وَ قَدْ بَرَحَ التَّيْرِيحُ وَأَبَادَنِي وَأَبْدَى الصَّنَا مَنَى خَفِيَّ حَقِيقَتِي

Lügatler: براح من مكانه denir ki ذال و ذهب عنه , yâni mekânından gitti ve zâil oldu
demektir. التبريح: Şiddet ve meşakkat, nitekim من الامر: İş ona zor geldi; براح بقلان
باد . باد الشئ يبدى ويبدأ وبدا "Kadı filân kimseye şiddetli davrandı demektir."
القاضى: Şey helâk oldu demektir. ابدا Yâni helâk etti. الابداء: ızhar mânâsınadır. Sülâsisi
اضاء: Hastalık ve zayıflık. العنا: Açıktır. براء 'dir. Açıkça ortaya çıktı demektir. براء يبدى براء
المرض denir, hastalık onu zayıf ve nahif kıldı, demektir. خفى: Fa'il vezninde mef'ul
mânâsınadır. Yâni gizli fakat varlığının hakikati sâbit olan şey demektir.

İ'râb: لا: Tevakkü', bekleme harfi. براح: Fil-i mâzi التبريح fâilidir. اذی'de bâ
ta'diye harfi, ابرح'ya müteallıktır. ابادنى: Fâili tahtında gizli ابرح râcidir. اذی'de bâ
mâzi, العنا: takdiren merfû fâildir. من: Teb'iz için, ابدى 'ya müteallık. خفى حقيقى Yâni
muzâf takdir ederek خفى صفات حقيقى demektir.

Mânâ: Muhakkak ki hüzn ve şevkân şiddet ve meşakkati beni zâil kıldı.
Eğer براح şeddeli olarak tef'il bâbında okunursa mânâ şöyledir: Aşkın şiddeti
bana çok ağır geldi, beni mahvetti. Ve de zayıflık ve nahiflik benim hakîka-
timin gizli sıfatlarını ve kalbimin örtülü hallerini açığa çıkardı

20- فَأَدَمْتُ فِي شَكْوَى التَّحَوُّلِ مُرَاقِبِي بِجُمْلَةِ أَسْرَارِي وَ تَفْصِيلِ سِرِّي

Lügatler: نادم: Münâdemettendir. Münâdeme, şarap meclisindeki konuşmaya denir. Münâdeme şarap hakkında olursa sarhoşluğu mücib olur. Sarhoşluk da sırrı ifşâ etmeği gerektirdiğinden, münâdeme sözü, sıradan konuşma mânâsında kullanılmıştır. بجملة'de bâ ta'diye harfi olup münâdemenin muhâdese mânâsına olduğunu gösterir. Zîrâ احداه بكنا denir. شكوى: Şikâyeteye denir. تحول: Cismin zayıf ve ince olmasına denir. غل'den müştaktır. غل جـه غولا denir, "incelik ve zayıflıkta cismi nahl gibi oldu demektir" رقيب ve مراقب: Gözcü ve bakıcı olan kimseye denir. Burada kastedilen fiilî tecellilerde kalan mübtedî sâlikler veya zâhir ehli olmalıdır. Zîrâ çoğu evleyâullahın hallerini gözetleyicidirler. اسرار: Sırrın çoğulu. سيرة yol.

İ'râb: Fâ mahzûf şartın cevâbı. مراقب: nün mef'ûlûdür. بجملة'de bâ نادم'te ye müteallaktır; muhâdese mânâsını mutazammın olduğundan dolayı. تفصيل: بجملة'ne mâtuftur.

Mânâ: Hastalık ve belânın şiddeti bana gâlip gelerek hakîkatimin gizli yönlerini ortaya çıkarınca, ben konuştum ve gözetleyicime zayıflığın şikâyetinde bütün sırlarımı ve yolumun tafsîlâtını hal diliyle haber verdim.

Bâzı nüshalarda سكرى التحول şeklinde gelmiştir. Bu münâdemete de uygundur. "Zayıflık sarhoşluğunda" demek olur.

21- ظَهَرْتُ لَهُ وَصَفًا وَ ذَاتِي بِحَيْثُ لَا يَرَاهَا لِبَلْوَى مِنْ جَوَى الْحُبِّ أَبْلَتْ

Lügatler: وصف: Bir şeyin süsünü ve güzel sıfatlarını anmaya denir. وصف: Yerine بلوى yazılan nüshalar da vardır. ذات'tan murad, burada cisimdir. بلوى ve بلوى aynı mânâyadır. جوى: Kalb hastalığı. ابلت: بلوى'ten alınmadır. Yâni "elbise eskidi". ابلت: Eskitmek.

İ'râb: ظهرت: nefsi-i mütekellim, له'de zamir مراقب'e râci. وصف: temyîziyyet üzere mansub. ذاتى'de vav hâliyye. بلوى'nın fâili altında gizli, مراقب'e râci. Mef'ûlû müennes zamirdir ki ذات'a râcidir. لبلى'da lâm ta'lîl için, ابلت'in fâili altındaki zamirdir ki بلوى'ya râcidir. Ve mef'ûlû mahzûftur ki ذات'tır.

Mânâ: Ben o adı geçen gözeticiye, sırlarımı ve niyetlerimi anlattığım zaman zâhir oldum, sıfat ve mânâ bakımından zâhir oldum. Halbuki benim cismimi o gözetleyici görmezdi. Bu, muhabbetin dert ve ateşinden hâsıl olan /20-b/ belâdan dolayı böyleydi ki, o belâ benim bedenimi eskitmiş, iyice harap hale getirmişti.

22- قَابَدَتْ وَ لَمْ يَنْطِقْ لِسَانِي لِسَمْعِهِ هَوَاجِسُ نَفْسِي سِرٌّ مَا عَنْهُ أَخَفَّتْ

Lügatler: هَوَاجِسُ: الهواجس: Kalbe gelen nefsin hâdisine denir. لا يَدَّ: Izhar etmek.

İ'râb: Fâ atıf için. قَابَدَتْ: Geçen beyitteki ظهرت üzerine mâtuftur. 'ta vav hâliye. لِسَمْعِهِ de lâm 'âdet ta'diye içindir. Ve zamîri geçen beyitteki رَقِب'e râcidir. هَوَاجِسُ 'in fâilidir. سِرٌّ: 'âdet mef'ûlûdür. مَا: Mevsul için, sılası اخفت'tir, âyidi mahzûftur. اخفت 'in fâili altındaki zamirdir ki نَفْس'e râcidir. عَنْهُ: müteallıktır, zamîri رَقِب'e râcidir.

Mânâ: Nefsimin o gözetleyiciden gizlediği sırrı, nefsimin kuruntuları ve cismimin fikirleri ifşâ etti. Halbuki benim dilim o gözetleyicinin kulağına o sırrı söylememişti. Ve aşk ve muhabbât sırrını hiç kimseye ifâde etmemişti.

چو نام تو گویم زبان در نگنجد چو جام تو نوشم دهان در نگنجد
میان من و تو چه جای میانست میان من و تو میان در نگنجد

[Adını söylesem, dile sığmaz; kadehini içsem ağza sığmaz. Benimle senin aranda "ara" kelimesinin yeri var mı? Benimle senin arana "ara" (fâsıla) sığmaz.]

23- وَ ظَلَّتْ لِفَكْرِي أُذُنُهُ خَلْدًا بِهَا يَدُورُ بِهِ عَنْ رُؤْيَا الْعَيْنِ اغْتَتْ

Lügatler: ظَلَّتْ: laçıl idrakı fikrî yâni "oldu" demektir. فِكْرِي: yâni Beş bâtını duyudan bir kuvvettir ki ilmi ma'lûma ulaştırır. خَلْد: Gözsüz köpek (köstepek) dedikleri fâre ki hiç gözü yoktur, fakat keskin bir idrâkı vardır. nitekim bir kimse bir şeyi ihâta etse darb-ı mesel olarak دار: Hânın zammesi, lâmun sükûnuyla denir. مُمْفَرِدِي: Müfredi 'dir. فِلَانٌ اَنْفَ و اَوْعَى مِنْ اَخْلَدَ denir. Bir kimse bir şeyi kuşattığı zaman. Bir şey bir kimseye kâfi gelse ve ondan yüz çevirip istemese فِلَانٌ عَنْ كَذَا denir.

İ'râb: ظَلَّتْ: Nâkıs fiillerdendir, ismi 'âde 'dir. Zamir رَقِب'e râcidir, haberi 'âde 'dir. Muzâf takdir edilirse اذن خلد demek olur. مَا 'da bâ sebebiye mânâsınadır. فَا 'deki zamir 'âittir; بِهَا 'deki zamir 'âittir; يَدُورُ 'nün fâili altında müstetir zamir, رَقِب'e âittir. اِغْتَتْ 'in fâili altında olan zamirdir ki اذن'e râcidir ve mef'ûlû mahzûf 'dir.

Mânâ: Rakîbin (gözetleyicinin) kulağı, benim düşüncemi anlama konusunda köstebeğin kulağı gibi oldu ve o kulağı sebebiyle /21-a/ benim düşüncemde dolaşır, onu kuşattı, öyle ki onun kulağı, kendisini gözün görmesinden müstağnî kıları.

خَلْد: İki fethayla “kalb” mânâsına da gelir. Buna göre mânâ şöyle olur: “O rakîbin kulağı, benim fikrimi idrakte kalbim olmuştur.” Fakat birincisi daha uygundur, zîrâ zarîf bir nükteyi ihtivâ eder.

24- فَأَخْبَرَ مَنْ فِي الْحَيِّ عَنِّي ظَاهِرًا بِبَاطِنِ أَمْرِي وَهُوَ مِنْ أَهْلِ خُبْرَتِي

Lügatler: اخبار: Haberden hâsıl olan şeyi bildirmeğe denir. حَيّ: Kabileye denir, burada ehl-i tarik veya âlem ehli kasdedilmiş olmalı. الخبرة: Hânın zammı ve bânın sükûnuyla, bilinmeyen şeyleri haber yoluyla bilmeye ve işlerin iç yüzünden haberdar olmaya denir. خبر Bundan müştaktır.

İ'râb: ف, şart-ı mahzûfun cevâbıdır. خبر 'nin fâili altında gizlidir, rakîbe râcidir. من: خبر 'nin mef'ûlûdûr. باطن 'de bâ 'ya ta'diye içindir. هو 'de vav hâliyedir, zamir rakîbe râcidir.

Mânâ: Rakîb, benim bütün hallerimden haberdar olunca, âlemdeki veya muhabbet yolundaki kimselere zâhiren alâ melei'n-nâs, benim içimin sırrını ve işimin iç yüzünü haber verdi. Halbuki o rakîb beni en iyi bilenlerdendir.

25- كَانَ الْكَرَامَ الْكَاتِبِينَ تَنْزُلُوا عَلَى قَلْبِهِ وَحَيًّا بِمَا فِي صَحِيفَتِي

Lügatler: Kirâmen kâtibin, mükelleflerin işlerini yazan meleklerdir. روى: Gizli işaret demektir, daha sonra Hak ve melekler tarafından ilkâ olunan şeye dendi.

İ'râb: كَانَ: Hurûf-i müşebbehe bi'l-fi'l'den bir harftir, ismi: كرام الكاتبين, haberi: روى. تَنْزُلُوا: Temyîziyyet üzere mansub.

Mânâ: Sanki Kirâmen kâtibîn, benim amel sayfamdaki sırları, vahiy şeklinde rakîbin kalbine indirdi. Öyle ki, benim zâhir ve bâtınının sırrına ve benim hallerime benden sudûr ve zuhûr etmeksizin muttali' oldu.

26- وَمَا كَانَ يَذْرَىٰ مَا أُجِنُّ وَمَا الَّذِي حَشَىٰ مِنَ السَّرِّ الْمَصُونِ أَكُنْتُ

Lügatler: معرفة الشيء من الجيلة: الدراية (Fitaraten bir şeyi bilmek) Onun için Hakk'a izâfe olunmaz. الحش: Setr, yâni bir şeyi duyulardan gizlemeğe denir. الحش: İnsanın bâtinî uzuvları ve güçleri. المصون: Mahfuz. كان: كان 'dan müştaktır; كان: Kâfın kesresiyle örtü ve perdeye denir.

İ'râb: ما كان: Nâfiye, كان: Nâkıs fiilerden, ismi müstetir zamir rakîbe râci. Haberi: ما أُجِنُّ 'de mâ mevsul. الَّذِي: İf'al bâbından nefsi-i mütellim, mânînin sılasıdır. يَذْرَى 'de 'ya istifhâmiyye. 'in fâili altında gizli, 'ya râcidir. /21-b/

lasıdır. لا de م istifhâmiyye. لاكت'in fâili altında gizli, يا râcidir. /21-b/ Zîrâ حست semâî müennestir.

Mânâ: Rakîb, kendisinden gizlediğim şeyi bilmezdi; benim bâtınımın, mahfuz sırdan örtüp gizlediği şeyin ne sır olduğunu bilmezdi.

27- فَكَشَفُ حِجَابِ الْجِسْمِ ابْرَزَ سِرًّا مَا بِهِ كَانَ مَسْتَوْرًا لَهُ مِنْ سِرِّي

İ'râb: fe mahzûf şartın cevâbı. كشف: Mübtedâ, حجاب'a muzâftır. O da جسم'e muzâftır. ابرز: fi'l-i mâzi müstetir zamir fâili, كشف'e râci, mef'ûlûdür. م Nekre-i mevsûfe, به de bâ harf-i cer مَسْوَرًا'e müteallıktır. Zamir جسم'e râcidir. كَانَ: fiil, el'âl-i nâkisadan; ismi altında gizli, mâ-i mevsûfa râci. مَسْوَرًا: Haberidir. له de lâm ابرز'e müteallık, zamir rakîbe râci. مِنْ: Beyan için, ابرز'e müteallık. ابرز: mânâsına م سر ve سريرة bir mânâyadır.

Mânâ: Gerçi rakîb benim gözleyip içimde sakladığım sırdan haberdar olmadıysa da; cisim perdesinin açılıp yok olması, kendisinin örtmekte olduğu sırrımı ortaya koydu.

Burada ortaya çıkan sırdan murad, kalbinin fikirleri ve rûhunun sırlarıdır. Cisim perdesinin açılmasından murad, zayıflık ve nahiflikte cismin incelmesidir. Ve dış zayıflığından dolayı rakîbin, iç sırlarına vâkîf olmasıdır.

28- وَ كُنْتُ بِسَرِّي عَنْهُ فِي خُفْيَةٍ وَ قَدْ خَفَّتْهُ لَوْهَنْ مِنْ نُحُولِي أَنْتِي

Lügatler: الخفية: Gizli, الحفا: Kesre ile kendisiyle örtülen şey demektir, "gıtâ" gibi. خفى filân kimse filân kimsenin hafâsını izâle eyledi. Nitekim bir özün kabuğunu izâle edince قشرته derler. Demek ki خففته'nin mânâsı: ازالت خفاءه فاطهرته بازالة. Fa'letün vezninde انين'den müştaktır. انين: Üzüntülü kimsenin eleminden hâsıl olan sesidir.

İ'râb: لا de مَسْوَرًا'e râci, mef'ûlûdur. ابرز'e müteallık, zamir rakîbe râci. مِنْ: Beyan için, ابرز'e müteallık. ابرز: mânâsına م سر ve سريرة bir mânâyadır.

Mânâ: Ben bu sırrımla o rakîbden gizliydim, halbuki o sırrın gizliliğini ve perdesini nahifliğimin yol açtığı zayıflık sebebiyle inlemem yoketti. Böyle inleyişim, beni gizlilik mertebesinde zuhûra getirip rakîbe sırlarımı açtı.

Bâzı nüshalarda **بنه** şeklinde yazılmıştır. Buna göre mânâ /22-a/ “Benim enînim, onu **ızhâr** ederek sırrına cefâ eyledi” demek olur. Fakat birinci mânâ daha uygundur.

29- فَاظْهَرْنِي سَقَمٌ بِهِ كُنْتُ خَافِيَا لَهُ وَ الْهَوَى يَأْتِي بِكُلِّ غَرِيْبَةٍ

Lügatler: غريب: Kendi cinsi arasında benzersiz olan ve hakkında bilgi olmayan şeye denir. Öteki lügatler açıktır.

İ'râb: Fe atf için. كُنتُ: 'ye mâtuttur. سَقَمٌ: 'nin fâilidir. به'de bâ, **sebebiyye**, 'e müteallık; zamir سَقَمٌ'e râcidir. له'de zamir رَقِب'e âit, lâm 'ظهري'ye müteallıktır. 'da vav hâliyye. غريبة: Mahzûf mevsufun sıfatıdır, takdîri: بكل فنة غريبة

Mânâ: Ben sırrımı rakîbden gizlemiştim. Fakat hastalık beni rakîbe gösterdi. Aslında ben o hastalık sebebiyle rakîbin gözünden ve başka insanlardan gizlenmiştim. Oysa muhabbet ve hevâ çok garib bir durum ortaya çıkardı.

“Garib durum”dan murad, hastalığın hem gösterilmesi hem gizlenmesidir. Hastalığın rakîbe gösterilmesinin sebebi; yüzünün sarılığı, organların zayıflık, nahifliğinden rakîbin muhabbet kokusunu koklamasına mâtuttur. Gizlenmesi ise, hastalık ve zayıflığın şiddeti onun cismini perîşan ve neredeyse yok ederek, rakîbin gözünün onu görmemesidir. İşte tek şey olan bu hastalık, görünme ve gizlenme gibi iki zıt şeye birlikte sebep olmuş olur. Gerçekten sevgi bu şekilde, âdetlerden ve anlayışlardan uzak işleri çokça meydana getirir.

İbn Fânz yukandaki on üç beyitte cism-i zâhirin yâni bedeninin elem ve hastalıklarını beyan ettikten sonra, bâtinî elem ve hastalıklara başlar ve der ki:

30- وَ أَفْرَطُ بِي ضَرْ تَلَا شَتَ لِمَسَّهِ اِحَادِيْثُ نَفْسٍ كَالْمَدَامِيعِ نَمَتْ

Lügatler: 'ın aslı tekaddümde israf olduğu gibi bizzat isrâfın kendisi için de kullanılır; burada kasdedilen de budur. تَلَا شَتَ: Tefâul bâbindan lâ-şey' ve yok olmak. نَمَتْ: yapışmak. المداميع: 'ın cem'i. O da göz yaşı yeri demektir, burada göz yaşı murad olunur. مَت: 'ظهرت ve المَت manâsınadır.

İ'râb: حَرّ: 'nun fâilidir. ی' de bâ ilsâk için. لَـ' de lâ'm ta'lil için. احادیث نفس: 'in fâilidir. نَعْتِ'in fâili altında gizli ve مَدَامَ'a râci.

Mânâ: Zarar ve elemeler benim için haddi aştı. Nefsimin hâtıraları ve içimde olup bitenler, o zararın bana dokunması için yok oldu, içimde olup bitenler de göz yaşlarım gibi sırrımı ifşâ etti.

Burada mübâlağa vardır. Zîrâ hadîs-i nefis (içte olup bitenler) o sevgilinin /22-b/ düşünce ve hâtıralarıdır. Göz yaşı, iç sırlarına delâlet ettiği için nemmâm olur. Ehâdis-i nefsin nemmamlığı şu şekilde olur: Aşırı zayıflık ve nahiflik o dereceye ulaşır ki, onun cisim perdesini tamâmen kaldırarak iç halleri olduğu gibi dışarı çıkar, nefsinin sırları ve fikirleri de kendisini ifşâ etmiş olur.

31- فَلَوْ هُمْ مَكْرُوهُ الرَّدَى بِي لَمَّا دَرَى مَكَانِي وَمِنْ اخْفَاءِ حُبِّ خُفْيَتِي

Lügatler: هم: Kasd demektir. مَكْرُوه: 'den müştaktır. كراهيت Hepsî de "meşakkat" mânâsındır. رَدَى: Helâklik. دَرَى: Fi'l-i mâzidir, دراية'ten, bilmek demektir, öteki lügatler açıktır.

İ'râb: Fe, mahzûf şartın cevâbı. هم: 'nin fâilidir ve دَرَى'ya muzâfıdır. Bu muzâf oluş, sıfatın mevsûfa izâfeti kâbilîndendir. لَمَّا: 'ye müteallıktır. بِي: 'in cevâbıdır. دَرَى'nın fâili altında gizli ve دَرَى'ya âittir. مَكَانِي: 'nın mef'ûlûdûr. حُبِّ: 'de vav hâliyye اخفاء'nın mef'ûlû mahzûfdur, takdîri: demektir. خُفْيَتِي: 'ye muahhar mübtedâ, ر مِنْ اخفاءِ حُبِّ, 'rabda mahallen merfû', خُفْيَتِي mukaddem haber.

Mânâ: Muhabbet beni yok edip elem ve hastalıklar görünen vücûdumu perişan etmiş, hattâ nefsânî kuruntularımı, içimdeki havâtır ve olup bitenleri de tamâmen mahvetmişti. Şimdi ise öyle bir yok oluş (fenâ) hâsıl oldu ki, eğer helâkin meşakkatî bana kasdederse benim mekânımı bilemez, benim vücûdumu bulamaz. Benim her şeyden gizli hâle gelmem senin muhabbeti-yin beni gizlemesinden dolayıdır.

Bu beyit, zâhiren ve bâtınen fenâsındaki kemâli göstermektedir.

32- وَمَا بَيْنَ شَوْقٍ وَاشْتِيَاقٍ فَنَيْتُ فِي تَوَلَّى بِحَظَرٍ وَتَجَلَّى بِحَضْرَةٍ

Lügatler: ما: zâiddir. بَيْنَ: Bâzen isim bâzen de fetha üzerine mebnî olarak zarf-ı gayri mütemekkin olarak kullanılır. شَوْقٍ: Ayrılık vaktinde sevenin sevilen

tarafına meylidir. اشتياق: âşıkın, mâşukun cemâlini müşâhede ve vuslatının devâmına meyl-i bâtındır. تولى: bir şeyden yüz çevirmek. المطر: Zâ-i mu'ceme ve hâ-i mühmele ile men etmek mânâsına. حظو: dahî bundandır. غنى: Mahbûbun muhibbe zuhûrudur. Bu zât ile ya sıfatlarıyla veya fiilleriyle olur. حضرة: محصور'dan merre-i vâhidedir, finâ mânâsına, yâni cânib ve taraf demektir.

İ'râb: بنى: 'den bedeldir. Gerisi açıktır.

Mânâ: Sevgili, gerek benden vuslatını sakınıp yüz çevirdiği zaman, gerekse bana tecellî eylediği vakit olsun, her iki halde de ben onun şevkiyle iştîyâkı arasında fânî ve perîşan olmaktan hâli değilim. Zîrâ ne zaman ki benden yüz çevirip ayrılrsa, şevkî ateşi vücûdumu yok eder, /23-a/ ne zaman kendini gösterip vuslatını sunsa, yine ayrı şekilde o büyük iştîyak beni fânî ve perîşan kılar. Onun için demişlerdir ki: "Kaşuk يترك بالقاء والاشتياق يزيد" "Kaşuk sırasında şevk sükûn bulur, iştîyak ise artar" Ben ise şu iki halden hâli değilim: Biri, sevgilinin benden imtinâ ile yüz çevirmesi, biri de, tecellî etmesi. Bu iki hal arasında bana hâsıl olan hep yokluktur.

33- فَلَوْ لَفَنَاءٍ مِنْ فَنَاءِ كَرْدُ لِي فُؤَادِي لَمْ يَرْغَبْ إِلَى دَارِ غُرْبَةٍ

Lügatler: ف fenin fethasıyla "yok olmak"; fenin kesresiyle havâli ve evin yanları. الفؤاد: kalb. رغب: Aslında "siat" demektir. إلى ve في ile müteaddî yapılrısa hırs anlaşılır. عن İle müteaddî yapılrısa "i'râz" mânâsı anlaşılır.

İ'râb: 'in cevâbı لم يَرْغَبْ de لَمْ de lâmla mânâsınadır. 'ye müteallıktır. فناءك من فناءك de فناءك ibtidâiyyedir, 'ye müteallıktır. رد: Fi'l-i mâzî, meçhul, nâib-i fâili fâilidir. 'de lâmla mânâsınadır. لم يَرْغَبْ 'in fâili altındaki muzmer 'a râcidedir.

Mânâ: Burada "finâ"dan murad, ilâhî ma'lûmat hazretidir. Beytin anlamı şöyledir: Eğer benim cenâb-ı hazretinde itikâf hâlinde olan kalbim, senin ilminden benim yokluğum için bana reddolunsaydı (geri verilseydi), benim kalbim o âlem-i kudüs ve makâm-ı ünsü bırakıp bu gurbet diyârına ve ayrılık sarayına rağbet etmezdi ve sıkıntı dolu olan âlem-i eşbâha gitmezdi.

34- وَ عُنْوَانُ شَانِي مَا أَبْثُكُ بَعْضَهُ وَمَا تَحْتَهُ أَظْهَارُهُ فَوْقَ قُدْرَتِي

Lügatler: عنوان الكتاب: Evvelidir ve her nesnenin vasfı ve ibtidâsıdır. حان: Hâle ve kâra derler. ب: Fi'l-i muzâriin nefsi mütekellimdir. 'den gelir, izhar mânâsınadır.

İ'râb: عنوان: Mübtedâ. ما'deki mâ-i mevsul sılasıyla mahallen merfû haberidir. كآف: Kâf 'nün birinci mef'ûlûdûr. İkinci mef'ûlû بعض'dur. Zamir ما 'ya râcîdir. ما تحته 'de ما mevsul içindir, mahallen merfû mübtedâ, تحته'de zamir رآع: İkinci mübtedâ, zamir ما 'ya râcîdir. ظاهره: İkinci mübtedâ, zamir ما 'ya râcîdir. واقع فوق قدرتي haberidir; yâni واقع فوق قدرتي demektir.

Mânâ: Senin mükemmel güzelliğinin sevgisi konusunda benim hallerimin başlangıcı ve hâl-i pür-melâlimin dîbâcesi bile öyle uzundur ki, ben onun sâdece bir kısmını sana gösterdim. Benim hâlimin altında gizli olan kısımları ızhar etmek ise, kudretimin üstündedir, sayılamayacak kadar fazladır ve benim onu saymaya gücüm yetmez.

35- وَ اسْكُتْ عَجْزًا عَنْ أُمُورٍ كَثِيرَةٍ بِنُطْقِي لَنْ تُخْصَى وَ قُلْتُ قُلْتُ

Lügatler: الكوت: Sözü terk etmek. العجز: Kudretin /23-b/ zıddı. الاحماء: Saymak. تنطق: fi'l-i mâzîdir. قُلْتُ: 'nün nefsi-i mütekellimidir. قُلْتُ: قُلْتُ: 'nün nefsi-i mütekellimidir.

İ'râb: عجزًا: Mansubdur, mef'ûlû lehdır. بنطقي'de bâ 'ya müteallıktır. قُلْتُ: fâili altında gizli ve امور كثيرة 'ye râcîdir.

Mânâ: Ben ahvâlimin pek çok işlerini beyan etmekten âciz olduğum için sükût ederim, zîrâ sözümle o pek çok iş sayılamaz. O işleri anlatırken ne kadar azaltmak istesem yine de binde biri açıklanmaz.

Bu mânâ, kafın zammesiyle قُلْتُ okunmasına göredir. Kafi fetha ile okuyup zamîri Hz. Mahbûbe göndermek de mümkündür. Buna göre mânâ şöyle olur: "Eğer ben ahvâlimin işlerinden o sevgiliye söylesem azaltır." Bir üçüncü şekil olarak, Hz. Nâzımın katında mukarrer olan nüsha üzere, kavî dahî mahbûbeyeye isnad etmek mümkündür. Buna göre mânâ şöyle olur: "İzhârına gücüm yetmediği için ben çok işlerden sükût ederim, onları söylemem. Zîrâ onlar sözümle sayılamaz. Her ne kadar sen: Ey hakîkî sevgili azaltıyorsun! desen de bu böyledir.

36- شَفَانِي أَشْفَا بَلْ قَضَى الْوَجْدُ أَنْ قَضَى وَ بَرْدُ غَلِيلِي وَاجِدٌ حَرٌّ غُلَّتِي

Lügatler: شفا: Marazdan halâs olmak. Bir kimse bir şeye yakın olsa, yâni o şeyin yanında ve kenarında bulunup onunla arasında vâsita bulunmasa اشفى فلان derler. Birinci قضى "hüküm" mânâsındadır. الوجد: İhtiyak mânâsındadır, gussalı olma, hüzn ve muhabbete ıtlak olunur. İkincisi "ölüm" mânâsındadır,

zîrâ masdariyye ان ile te'vil-i masdardır. لغى للان غبه: Yâni مات demektir. الغلة و الغليل: Gayının zammesiyle susuzluğun harâretidir.

Î'râb: اشفى 'nın fâili altında gizli, önceki شفا'ya râcî, mef'ûlü mahzûfe, takdîri: الملاك: اشفى شفاى على الوجد: Birini لغى'nun fâilidir. İkinci, لغى masdar hükmündedir. برود: Mübtedâ. واجد: Haberidir. حرّ غلى: 'un mef'ûlüdür.

Mânâ: Benim şifâm, beni helâke yaklaştırdı. Belki benim gamım, hüznüm, muhabbet ve iştîyâkım ölüme hükmeyletti. Şevk-ı yârdan dolayı olan susuzluk harâretimin kaybolup sönmesi, teşneliğin harâretini bulucudur. Sözü'n özü şudur: Râhat ve istirâhate düşkün olanlar şöyle sanırlar: Gönül şevkının ateşi, kavuşma sırasında sönüp soğuyacaktır. Evet bir miktar soğur, fakat bu şevk susuzluğunun soğukluğu iştîyak harâretinin artmasına yol açar. Böylece her hâlükârda bu fânîye râhat etmek imkânsız olur.

37- و بِالْيِ أَبْلَى مِنْ ثِيَابٍ تَجَلْدَى بِلِ الدَّاتِ فِي الْإِعْدَامِ نِطَتْ بِلَذَّتِي

Lügatler: بال: Nefs, kalb ve hal genişliğine denir. بالي: Fi'l-i tafdîldir. بالي الرب: Kaftan eskiyince böyle denir. /24-a/ et-tasabbur. جلد ve جلادة'den alınmadır ki muhkemlik, salâbet ve gızzet mânâsınadır. Âşıkda da belânın tesiri olmayıp, mihnet ve zorluklarda celâdet ve salâbeti dolayısıyla "sabır gösterme" yerinde kullanırlar. اعدام: Yok etmeklik. نيط: يوط ناط 'dan fi'l-i mâzî meçhuldür, علفت mânâsınadır.

Î'râb: بالي 'de vav âtîfa, شفاى üzerine mâtuftur, mübtedâdır. بالي: Haberidir. بل: Mübtedâ; نيط بِلَذَّتِي cümlesi haberidir. الدات ve الاعدام'da olan elif-lâmlar mahzûf muzâfun ileyhın yerinedir, takdîri: بل ذاتي و اعدام الحب اباي demektir.

Mânâ: Benim hâl ü bâlim sabır elbisemden daha eskidir, sebat ve tahammül elbisemden daha zayıftır. Belki benim sevgim onu yok etmekten lezzet bulmuştur. Yâni benim ahvâlîm sabrımdan daha zayıf, kalbim de sübut ve celâdetimden nahif ve eskidir. Nihâyet bunlar akıl sâhasına âit şeylerdir. Cismim ki maddî bir şey olduğu halde, onu öylesine yok etti! Akıl sâhasına âit olan lezzetim de eski bir bez parçası gibi ona asıldı.

38- فلو كُوشِفَ الْعَوَاذُ بِي وَ تَحَقَّقُوا مِنْ اللُّوْحِ مَا مَنَى الصَّبَابَةُ أَبَقَتْ

39- لَمَّا شَاهَدْتُ مَنَى بَصَائِرُهُمْ سَوَى تَخَلَّلَ رُوحٌ بَيْنَ اثْوَابِ مَيِّتٍ

Lügatler: كشف: Perdeyi kaldırmaya denir. عَوَاذ: 'in cem'idir ki hastayı iyâdet edicidir. تحقق: Teyakkun mânâsınadır. Yâni teklifle yakın taleb etmek. صاباة:

Muhabbet. بحسب: Basîretin cem'i, o da "kalb idrâki" demektir. عقل: İlki nesnenin ortasına girmek.

İ'râb: كوشف: Fi'l-i mâzî meçhul. المود: Nâib-i fâili. تحسروا: كوشف üzerine mâtuftur. من تحت اللوح: يا müteallıktır. يا: Ya istihfâmıyye veya mevsul olabilir. في'ın fâili zamîridir ve راحة'e râcîdir. بحسب: في'ın cevâbıdır. بحسب: حاضرت'nün fâilidir.

Mânâ: Eğer beni ziyârete gelenlere vaziyet keşf olunup onlar, sevgilinin muhabbetinin levh-i mahfuzdan benim vücûdumda ne bıraktığını ve ne kadar bakıyye kaldığını bilebilselerdi; o ziyâretçiler benim vücûdumda, bedeni darmadağın olmuş ölünün elbiseleri arasına bir rûhun girdiğini görmekten başka bir şey müşâhede edemezlerdi.

Beyitlerden anlaşılan şudur: Muhabbetin doğurduğu elem ve hastalıklardan benim nefsim, nefsimin zâhirî ve bâtinî güçleri, anlayış, akıl ve idrâkin ilâhî ruhtan başkasıyla öylesine fânî ve yok olmuştur ki, beni ziyârete gelenler bu gözle idrâk edemezler. Belki idrâk eylemek /24-b/ lâzım gelirse, mükâşefe yoluyla, basîret nûruyla levh-ı mahfûza bakıp orada müşâhede ederler ve şöyle görürler: Bu âlemde benim şekil ve hey'etimi, sanki canlı bir rûhu ölü bir kalıba girmiş şekilde hissederler. Beyit:

قبر الوری تحت التراب و الثرى رجال هم تحت الثياب قبور

"Halkın kabirleri toprağın altındadır. Öyle kimseler de vardır ki kabirleri elbiselerinin altındadır."

Gerçekten bu yüce mertebe evliyâ arasında öyle yüksek bir makamdır ki nefsânî hazlar ve cismânî lezzetler tamâmen 'yok olur ve "ölmeden evvel ölünüz" mertebesi hâsıl olur. Böylece hakkânî ve rûhânî vücûda vâsıl olunur. Nitekim Hz. Resûlullah, Ebu Bekir'in (ra) mertebesini şöyle bildirir: من اراد ان ينظر الى وجه ميت يمشی على الارض فالينظر الى ابي مخافة. Bir rivâyette ise بکر الى ابي بکر ifâdesi yer alır. "Kim yeryüzünde yürüyen bir ölünün yüzüne bakmak isterse, Ebu Mahâfe'ye baksın." Veya "Ebu Bekr'e baksın"

40- مُنْذُ عَفَا رَسْمِي وَهَمْتُ وَهَمْتُ فِي وَجُودِي فَلَمْ تَنْظُرْ بِكَوْنِي فَكُرْتِي

Lügatler: عفا الملل: منذ ibtidâ-i zaman içindir. Bir yer yıkılıp vîran olsa الملل derler. رسم: Bir şeyin eserine derler. همت: همت ve هيمان'dan müştaktır. Kesre ile deveye susuzluktan hâsıl olan hastalıktır. Aşk şiddetlenip harâreti galip olan kimseye de mecnûna benzeyip aklına zeval geldiğinden همت derler. هيمان: Hânın

nin varlığından önce senin sevgin rûhumla kâim idi. Aynı şekilde cisim fâni olduktan sonra muhabbet ruhla kâim oldu.

روزی که مدار چرخ و افلاک نبود
و آمیزش آب آتش و خاک نبود
بر یاد تو مست بودم و باده پرست
هر چند نشان از باده و تاک نبود

[Bir gün ki, onda gökler ve felekler dönmez, onun karışımında su, ateş ve toprak yoktur. Seni hatırlayıp sarhoş olur, kadehe tapardım. Her ne kadar kadehten ve üzüm asmasından iz yoksa da.]

Şöyle bir soru hatıra gelebilir: Ruhlar cesedlerden önce kadîm midir? Bu husus, hukemâ (filozoflar) anlayışına göre kesinlik taşımaz. Zîrâ hukemânın anlayışına göre, ruhlar mizâcın husûlü, uzuvların ve bedenlerin şekillenmesinden sonra olur. Bu hususta Hucetü'l-İslâm da onlara uymuştur. Şu hadis meşhurdur: "ان الله خلق الارواح قبل الاجساد بالفى عام" "Allah ruhları cesedlerden iki bin yıl önce yarattı."⁶ Derler ki "ervâh"tan murad meleklerdir ki onlar, vücud silsilesinin başlangıcıdır. Cesedlerden murad, âlemin cesedleridir ki, kasedilen arş, kürsi, felekler ve unsurlardır.

Filozofların bu sözleri muhakkıkların görüşlerine muhâlifdir. Hz. Sadr-ı Konevî bâzı risâlesinde şöyle buyurur: İnsanların umûmu demek olan nüfûs-ı cüz'iyenin vücûdu, mizâcın husûlünden sonradır. Fakat enbiyâ ve evliyânın nefisleri demek olan nüfûs-i küllî-i insânî ise mizâcın husulünden öncedir. Lâkin nüfûs-i cüzî'yyede de şu isti'dad vardır: Onlar da ârizî sıfatlardan soyunup "cüzî'yyet" mertebesinden yükselerek nüfûs-ı küllîye ulaşabilirler. Bu mertebeye ulaşanlar da ilk mebdei müşâhede edip küllî nefislerin bulduğu zevk-ı şuhûdu bulurlar. Hz. Nâzımın بنی سق روحی بنی (benim bu husustaki delîlim, rûhumun bedenimden önce oluşudur) buyurmaları da ruhların ilm-i ilâhîde kıdemine şâhittir.

42- وَلَمْ أَحْكُ فِي حُبِّكَ حَالِي تَبَرُّمًا بِهَا لاضْطِرَابِ بِلِ تَنْفِيسِ كَرَبَّتِي

Lügatler: التبرم: nâ-mülâyim olan işin şiddetinden ve tekrarlanmasından dolayı şe'met ve melâl ızhar etmektir. Aslı تبرام الحبل'den alınmadır. حبل meftul ve müştet olmuş ipe derler. تنفيس: Tefrîh ve tefrîc-i hâtıra ve darlığı gidermeye derler. الكربة: Nefsin üzerine inen örtü.

İ'râb: عاشق آنست که تا جان بود اندر تن او می خورد درد و غم و ناله و افغان نکند
me'ûl'daki bâ 'ye müteallıktır. ise حال
me'ûl'daki bâ 'nin me'ûl'dür. نیر ما: me'ûl'dü lehtir veya temyîziyet üzere mansubdur. Yâni
demek olur. لاجل الترم او من جهة الترم

Mânâ: Daha önce üzüntü ve dertlerden, zayıflık, hafiflik ve riyâzetten bir miktar hikâye etmişlerdi. Bu hikâye edışten şikâyet mânâsı anlaşıldığından, bunu bertaraf etmek için şöyle buyururlar:

Ey hakîkî mahbûb, ben sana hâlimi, sıkıntı ve üzüntümü ortaya koymak, elem ve dertlerden acı duyduğumu ifâde için anlatmadım. Aksine bunu ferahlamak, gam ve tasadan uzaklaşmak için yaptım. Böylece bunları anlatırken sıkıntı ve iç daralmasını izâle edip, kalb sükûnuna ulaşmayı düşündüm. Bütün bunlar asla ve kat'a bıkkınlıktan dolayı değildir. Beyt:

عاشق آنست که تا جان بود اندر تن او می خورد درد و غم و ناله و افغان نکند
و انکه از لذت درد تو خبر یافته است گر ببرد طلب دارو درمان نکند

[Âşık beden içinde rûhu olduğu (yaşadığı) sürece derd ve gam çeken ama inlemeyen kişidir. Senin aşkının lezzetinden haberdâr olan kişi, ölse bile ilâç ve derman istemez.]

43- و یخسُنْ اَظْهَارُ التَّجَلُّدِ لِلْعَدَى وَ یَقْبُحُ غَیْرُ الْعَجْزِ عِنْدَ الْاِحْتِیاجِ

Lügatler: تجدد: Tefa'ul bâbından, celâdet ve salâbette tekellûf eylemek. العدى: لاجل العدى
جم'ın cem'i. احیة: جم'ın cem'i.

İ'râb: عاشق آنست که تا جان بود اندر تن او می خورد درد و غم و ناله و افغان نکند
Sâir i'râbı açıktır.

Mânâ: Ben sıkıntı, belâ ve zorlukları şikâyet olarak zikretmedim. Hattâ âcizlik ve zayıflığımı Hz. Mahbûba arz edip niyazda bulundum. Zîrâ sevgililer huzûrunda aczden başka bir şey ortaya koymak çirkindir; bu tavır, merhamet ve şefkate sebep olur. Fakat düşmanlar için sabır ve dayanıklılık göstermek iyi ve makbuldür, tâ ki onlar zayıflığını fark edip şamata yapmaya kalkışmasınlar. Bu husûsun doğruluğuna Semnûn el-Muhib hazretlerinin kıssası şahittir. Şöyle ki:

Sümnûn bir gün mânevî zevk hâlinde iken Cenâb-ı Hakk'a şöyle dedi: ر
لیس لی فی سواک حظّ فکیف شئت لاختیرنی (Benim için ancak sen varsın, senden başka kimsem yok, beni istediğin gibi deneyebilirsin). Onun bu ifâdesinde bir bakıma iddialı bir hal olduğundan, derhal Cenâb-ı Hak kendisini idrar zorluğuna mübtelâ kıldı. Bunun sıkıntı ve ızdırâbına dayanamayıp, âcizlik ve kusûrunu îtirafı binlerce dafa özür dileyip, istiğfar ederek kendisine "ya-

lancı Sümnun" ismini verdi. Hattâ /26-a/ Bağdad'ın sokaklarında çocuklara bâzı şeyler verip onlara: "Bu amcaruza yalancı deyin" ricâsında bulunurdu. Onun için lâkabı Sümnun el-Kezzâb kaldı, kendisi büyük velîlerdendir.

زین پس من و دلشکستی بر در دوست جن دوست دل شکسته را می دارد دوست
چیت تعظیم خدا المراثت خویش را خوار و خاک می داشتن

[Tanrı'yı ta'zîm etmek, ululamak nasıl olur? Kendini, varlığını horlamak, toprak mesâbesinde tutmakla olur. M, I, 3008]

44- و بِمَعْنَى شُكْوَايَ حَسَنُ تَصْبِيرِي و لَوْ أَشْكُ مَا بِي لِلْإِعَادَى لَا شُكَّتْ

Lügatler: الشكوة و الشكرى: Üzüntüyü ortaya koyma. اشك: Fi'l-i muzârî nefsi-mütekellimdir, اشكر'dan gelir. aslında اشكر idi. Vav vezin icâbı düşüp kâfın zammı ile bâki kaldı. اشك if'al bâbindan fi'l-i mâzîdir, hemzisi izâle içindir.

İ'râb: اشكوی iki mef'ul alır; birincisi nefsi-mütekellim yâsı, ikincisi اشكر'dır; فاعل تصبري'dir. ما'de ما mâ-i mevsul 'de bâ harf-i cer, mahzûf müteallakıyla 'nın sılasıdır. لا' de lââm 'ın mânâsıdır. لا شكت'in cevâbıdır.

Mânâ: Benim güzel sabrım, beni düşmanlara şikâyetten alıkor. Eğer bende olup biten şeyleri düşmanlara şikâyet etsem; bana olan büyük merhamet ve şefkatlerinden dolayı o şikâyeti benden gidermeye çalışırlardı. Fakat ben kimseye şikâyetle bulunmam, zîrâ yardan gelen belâ, safânun ta kendisidir.

45- و عُفِّيَ اضْطِرَارِي فِي هَوَاكِ حَمِيدَةً عَلَيْكَ وَلَكِنْ عَنكَ غَيْرُ حَمِيدَةٍ

Lügatler: اضطرار: sülâsisi masdardır, عَفِيَ'den, "âkıbet" mânâsındadır. عَفِيَ: sülâsisi olan عَفِيَ'dandır. İfti'al tâsı tiya kalbolundu. Mânâsı: Hoş olmayan şeyler karşısında sabır göstererek, nefsin gücü ölçüsünde tahammül göstermesidir. Bir kimseye kavuşma konusundaki sabra, عَفِيَ denir. Bir kimsenin ayrılığa ve yüz çevimesi konusundaki sabra ise عَفِيَ denir. عَفِيَ Fa'il vezninde mef'uldür.

İ'râb: عَفِيَ takdiren merfû mübtedâ, عَفِيَ haberidir. عَلَيْكَ ve عَلَيْكَ'de harf-i cerler اضطرار'a müteallıktır. عَفِيَ'nin iki mânâda kullanılmasına bu harfler sebeptir.

Mânâ: Sana kavuşma yolunda, senin muhabbetinde benim zorluklar ve sıkıntılara sabretmemin sonucu iyi bir şeydir. Zîrâ sevgilinin cefâsına sabretmek, netîce itibârıyla onun rızâsına ve visâline yol açar. Fakat mahbûbdan sabır, yâni ayrılık acısına sabretmek, neûzübillah şekâvet ve dalâleti mûcib olur.

46- و ما حلّ بي من مخنة فهي منحة و قد سلمت من حلّ عقد عرعتي

Lügatler: حلّ: حلولا بجلّ: Yâni: منحة. نزولا: Belâ ve âfetlerden soyunma ve yüz çevirmedir. حلّ: Çözmek. عقد: Bağlamak. عرعة: Bir işe kalbi bağlamak ve kasdetmek.

İ'râb: م Mâ-i mevsul, حلّ ى: Mevsûlün sılasıdır. حلّ'nin fâili zamîridir. Mâ-i mevsul sılasıyla birlikte mahallen merfû mübtedâ; منحة: haberidir. /26-b/ İkinci mısraın i'rabda mahalli, birinci mısradaki cârla mecrûrun yâni ى'nin hâli olmak üzere mansubdur, âmil ise حلّ'dir. سلمت'in fâili عرعتي'dir.

Mânâ: Mihnet ve meşakkatten bana gelen her türlü belâ ve elem, benim için bağış ve nîmettir. Halbuki benim azîmetim mihnet akdini çözmekten sâlim ve emîn oldu. Yâni, seninle benim aramdaki muhabbet akdini, eğer belâ ve sıkıntılar veya vefâsız rakib çözdüyse de, benim sana olan niyet ve azîmetim sağlam olup huzûruna yöneliş ve rağbetim daha çok olmuştur.

47- و كل اذى منك في الحب اذا بدا جعلت له شكرا مكان شكتي

Lügatler: اذى: Belâ ve rencidelik. ي: Yâni

İ'râb: كل lafzan merfû mübtedâ, اذى'ya muzafdır. منك'de من, daha sonraki اذى'ya müteallıktır. اذا Cumlesi, şart cümlesi olup i'rabdan mahalli merfû mübtedânın haberidir. له'deki zamir اذى'ya âittir.

Mânâ: Muhabbet yolunda senden gelen her ezâ ve belâ sebebiyle ben şikâyet yerine şükrederim. Zîrâ senin gibi mahbûbdan her ne gelirse sevimlidir. كل شئ من الميخ الميخ (Güzel olandan gelen her şey güzeldir). Ben bu türlü belâyı bağış; ezâ ve cefâyı da nîmet ve safâ bilip, nîmete nasıl şükredersem ona da öylece şükrederim. Nitekim Hz. Mevlânâ şöyle buyurur:

عاشق بر لطف و بر قهرش بجدّ
بو العجب من عاشق اين هر دو ضدّ

[Kahrına da hakkıyla aşıkım, lûtfuna da. Ne şaşılacak şey ki ben bu iki zıdda da gönül vermişim. M, I, 1570]

48- نَعَمْ وَ تَبَارِجُ الصَّبَابَةِ إِنْ عَدَّتْ عَلَى مِنَ التَّعَمَّاءِ فِي الْحَبِّ عُدَّتْ

Lügatler: نعم daha önce geçen sözü tasdik ve tahkik için kullanılan bir sözdür. تبارج: تبارج'in cem'idir, bu da şiddet ve renc demektir. حى: تبرحاء'dan alınmadır. حى: Hummanın şiddet ve harâretine derler. عدت: عدت'den, müştakdır, zulüm ve tecâvüz mânâsınadır. عدت: Fi'l-i mâzî meçhuldür عدّ'den,

ve tecâvüz mânâsınadır. عدت: Fî'l-i mâzî meçhuldür عد'den, "saymak" mânâsınadır.

İ'râb: نعم irabdan mahallen merfû, mahzûf mübtedânın haberidir; takdîri, geçmişte zikredilen mânâ muhakkak ve musaddaktır, demektir. بارج Lafzan merfû mübtedâ. Şart cümlesi olan ان عدت, i'rabda mahallen merfû olup mübtedânın haberidir. عدت Şartın cevâbıdır.

Mânâ: Benim evvelce zikretmiş olduğum bir husus vardı: Senden bana gelecek her belâ ve ezâyı, ben büyük nîmet ve lütuf bilip karşılığında şükrederim demiştim; evet işte bu, doğru ve gerçektir. Eğer aşk ateşinin şiddeti, şevk ve muhabbet harâretinin zorlukları benim üzerime yüklenip beni zorlarsa, bu dahi benim için en büyük rûmetlerden ve ihsanlardan biri sayılır.

49- و منك شَقَائِي بَلْ بَلَائِي مَنَّةٌ وَ فِيكِ لِبَاسِي الْيُوسَ اسْبَغُ نِعْمَةً

Lügatler: شقاوة: Saâdetin zıddıdır. يوس ve يأس şiddete denir. Lâkin çok defa yoksulluk ve harb mânâsına kullanılır. /27-a/ اسباغ نعمة: Nîmeti genişletme ve tamamlamaya denir, درع سابع denir. Yâni واسع demektir.

İ'râb: شقائِي: Mübtedâ, بلْ بَلَائِي: ona mâtuftur. مَنَّةٌ haberidir; tenvîni ta'zîm içindir. منك Masdarın sılası değildir. Zîrâ masdarın sılasının kendisinden önce geçmesi câiz değildir. O zaman müteallakı da mahzûf olur, yâni و في حِكْ من وصلك و في حِكْ demektir. لباسي Mübtedâdır, يوس'a muzafdır. فِيكِ: müteallaktır, اسباغ نعمة haberidir.

Mânâ: Senin vuslatından benim mahrum olmam, aşk ve muhabbette benim belâm belki de benim için büyük bir nîmettir. Zîrâ benim murâdım sana kavuşmaktır. Senin murâdın benim hicran ve mahrûmiyetim ise, senin murâdın üzre olmak bana büyük nîmettir. اريد وصالها و يريد هجرى فاترك ما اريد لما يريد (Ben ona kavuşmayı istiyorum, o benim ayrılığımı istiyor, ben kendi isteğimi onun isteği uğruna terk ediyorum). Senin sevginde meşakkat ve fakr elbisesi nîmetin en büyüğüdür. Zîrâ o belâ, yakınlık sebebi ve uzaklık sebeplerinin zevâlidir. O halde hakîkî vuslata sebep olan bir şey, zâhiren sıkıntı ise de nîmetin en yücesidir. Bâzı nîmetler vardır ki cezânın ta kendisidir, haramdan hâsıl olan dünyevî nîmetler gibi. Bâzı belâ ve sıkıntılar da vardır ki nîmetin ta kendisidir, âşıkların ve dervişlerin Hak yolunda çektikleri belâ ve sıkıntılar gibi. Nitekim Hz. Ali şöyle buyurur: سبحة من اتعت رحته لا وليانه في شدة نعمته واشتد (Ben o Allah'ı tesbih ederim ki; evliyâsına (dostlarına) olan

nîmeti, onlara olan zahmeti yoluyla genişledi; düşmanlarına olan zahmeti de onlara olan rahmetiyle şiddetlendi).

O bakımdan zahmette nîmeti gördüklerinden, belâ ve sıkıntı bunlara en geniş nîmet olmuştur. (Asıl belâ, belâyı verenden gafil olmaktır) fehvâsında asıl belâ bunların katında belâyı gönderenden gâfil olmaktır.

50- اَرَانِي مَا اُولَيْهُ خَيْرٌ قَتِيَّةٍ قَدِيمٌ وَلَا نِي فَيْكٍ مِنْ شَرِّ قَتِيَّةٍ

Lügatler: الاراءة: göstermek. اولى Nefs-i mütekellim meçhul. İ'tâ mânâsına gelen ايل'dan. قتيه: Aslında biriktirilmiş mala denir, bilâhare mânevî ve hissî her zahîrede kullanılır oldu. الولاء: Muhabbet. القتيه Fetânın cem'idir, tâze yiğide denir.

İ'râb: اراني: Üç mef'ul alır. Birinci mef'ûlü mütekellim yâsı, ikinci mef'ul mâ-i mevsul, üçüncü mef'ul قتيه'dir. اولى'nin fâili اَرَانِي'dir. فَيْكٍ demektir, muzaf hazfedilmiş halde اولى'ye müteallıktır.

Mânâ: Eski sevgi ve muhabbetim bana, senin muhabbetin sebebiyle hayr-ı zahîre (kıymetli bir sermâye) verildiğini gösterdi. Koğucu ve gammazların şerrinden, yâni aşk yolunda iken sevgiliye gammazlayan şer tâifesine yakın olmaktan bana her ne belâ, ezâ ve ayıplama, kötöleme ve her ne sitem ve cefâ gelirse gelsin, benim kadîm muhabbetimin azıkları bana hayr-ı zahîre ve sermâye-i kesîre kılar. Zîrâ onların cefâsına sabır göstermem, derecemın yükselmesine sebep olur ve hatâlarımın mağfiretine yol açar. /27-b/

51- فَلَاحٌ وَ وَاَشٍ ذَاكَ يُهْدِي لَغَيْرَةٍ صَلَاحًا وَ ذَا بِي ظَلٌّ يَهْدِي لَغَيْرَةٍ

Lügatler: لاهى İsm-i fâildir, اَلَا يَلْعَا' den; "lâyim" mânâsına. داهى ism-i fâildir وَاَشٍ وَاَشٍ' den; koğuculuk, gammazlık ve nemmamlığa derler. يَهْدِي hidâyettendir. غَيْرَةٌ Gururdandır, uyanıklık hâlindeki gaflete denir. صَلَاح Hidâyetin zıddıdır. ظَلٌّ Nâkıs fiillerdendir. مَار Mânâsınadır. يَهْدِي Hezeyandandır. Hezeyan, maddeten mânen kendisinde fayda olmayan boş söz demektir. غَيْرَةٌ Matlûb ve merğub olan şeyden gıpta yoluyla başkasının ilgisini, hükmünü ve tesirini izâle etmektir.

İ'râb: لاهى ve داهى: Mahzûf mübtedânın haberleridir, takdîri şöyledir: O kimseler ki ben şerr-i fityeden zikreyledim, فَلَاحٌ وَاَشٍ veyahut لاهى وَاَشٍ demektir. Veyahut her ikisi haberleri mahzûf mübtedâ olmaları da câizdir. فَسْهَمٌ لاهى demek olur. ذَاكَ'nin müşârün ileyhi لاهى'dir. ذَا'nın müşârün ileyhi لاهى'dir. يَهْدِي'nin fâili zamîridir لاهى ya râcîdir. يَهْدِي'nin fâili de zamîridir ki لاهى'ye râcîdir. لَغَيْرَةٍ de lâm, اَلَا mânâsınadır, ta'diye harfidir, يَهْدِي'ye mef'ûlü

sânidir, ma'ûl-i evveli mahzûfdur, takdîri يهْدِي demektir. ضلالا: Me'ûl-i leh olması da kâbildir, yâni الحب لاجل ضلاله عن طريق الحب demek olur. Veyahut temyîziyet üzere mansub olabilir, yâni من جهة الضلالة demek olur. ظل: Nâkıs fiillerden, ismi tahtında müstetirdir, واضى/ye âittir, haberi fiil cümlesidir ki يَهْدِي'dir. 'de bâ, ilsak mânâsınadır, ظل/ye müteallıktır.

Mânâ: Şerr-i fitye (gammazlayıcı kimseler) olarak benim zikrettiklerimin bâzısı bir takım kötuleyici kimselerdir ki, muhabbet yolunu bilmediklerinden dolayı beni gaflet yoluna götürürler. Veyahut dalâlet yönünden beni gaflet tarafına götürür, demektir. Yine onlardan bâzısı öyle koğucu (nem-mâm) kimselerdir ki, aşırı kıskançlıklarından dolayı benim hakkımda boş ve saçma sapan sözler söyler.

Kötuleyici (lâhî) ve koğucu (vâşî)'dan burada bir çok şey kasdedilebilir. "Lâhî"den murad şeytan ki, kişi hakîkî sevgili tarafına yönelince, dost şeklinde gelerek onu gaflete ve dalâlete yöneltir. Böylece onu Hak yoluna sülûkte gaflet ve tembelliğe sevk ederek, gerçek sevgiliden uzaklaştırıp, onun ihsan ve lütuflarından mahrum kılmak ister. Nitekim Âdem ve Havvâ'ya gelip şöyle demişti: "هَلْ أَذْكَ عَلَى شَجَرَةِ الْخُلْدِ وَمُلْكُ لِي يَتْلَى" "Sana ebedîlik ağacını ve sonu gelmez bir saltanatı göstereyim mi?" (Taha, 20/120). Onlar imtinâ edince: "وَقَاتِلَهُمَا إِنِّي لَكُمَا لَلْنَّاصِحِينَ" "Ve onlara: Ben gerçekten size öğüt verenlerdenim, diye yemîn etti" (A'raf, 7/21). Yâni onlara yeminler ederek kendisinin sâdece öğüt verici olduğunu söyledi ve فَدَلَّاهُمَا بِغُرُورٍ "Ve böylece onları hîle ile aldattı" (A'raf, 7/22). Yâni onları gaflet ve gurûra sevk etti.

Aynı şekilde sâlike de nasîhat tarzında gelip iyi işleri terk ettirerek dalâlet ve azgınlık /28-a/ istikâmetine yöneltir. Vâşiden (koğucu) murad, kıskançlıklarından dolayı Âdem'e dil uzâtıp, وَأَتَجْعَلُ فِيهَا مَن يُفْسِدُ فِيهَا وَيَسْفِكُ الدِّمَاءَ "Yeryüzünde fesad çıkararak, orada kan dökecek insanı mı halîfe kılıyorsun?" diye kötuleyerek onun ayıplarını ortaya koyan; buna mukâbil kendilerini tezkiye ederek وَنَحْنُ نُسَبِّحُ بِحَمْدِكَ وَنُقَدِّسُ لَكَ "Bizler hamdinle seni tesbih ve takdis edip duruyoruz" (Bakara, 2/30) diyen meleklerdir. Söz konusu melekler insandaki ilâhî sırlara vakıf olmadıkları gibi, insanın Cenâb-ı Hakk'a olan zâtî muhabbetinden ve Cenâb-ı Hakk'ın insana karşı ezeli inâyetinden haberdar olmadılar. Veya "lâhî" (kötuleyici)den murad nefs-i emmâre vâşî/koğucu ile kasdedilen ise nefs-i levvâme olabilir. Zîrâ nefs-i emmâre dâimâ sevgiliye itâate mâni olup kendi isteğinin gereğini ister. Nefs-i levvâme de ise iki yüz-

bunların kötülüklerine aldanmayıp, isteklerini yerine getirmeyerek bunlara muhâlefet ederim. Nitekim ben vâşiye, yâni meleklerle, denâet ve nekesliklerinin menşesinde, takıyyeden ötürü muvâfakat ederim. Yâni ben imkân âleminin noksanlıkları ve kesretin ahkâmından hakîkî mahbûbu teşbih ve tenzih eylemede meleklerle muvâfakat ederim ve bu muvâfakat, benim onlara takıyyem cihetindendir. Meleklerin hakîkî mahbûb olan Allah'ı, tenzih mertebesine münhasır kılıp teşbih mertebesinden sakınmaları, nefislerinin aşağılığından ve îtikadlarının yetersizliğindendir. Bu konuda kemâl mertebesi, tenzih ve teşbihi bir arada bulundurmaktır. Nitekim *لَيْسَ كَمِثْلِهِ شَيْءٌ وَهُوَ السَّمِيعُ الْبَصِيرُ* "Onun benzeri hiçbir şey yoktur, O işitendir görendir" (Şûrâ, 42/11) âyetinde Allah kendisini "misil"den tenzih etti. Burada kâf da zâiddir. "Semî" ve "Basîr" sâdece O'dur diye de hasretti. Hz. Şeyh Nuh fassında teşbih ve tenzihî kemâl-i mertebe olarak açıklamıştır. Şu belâğatli beyitler onun mârifet dolu beyanlarındandır:

و ان قلت بالتزیه کت مقیدا و ان قلت بالتشبیہ کت محیدا
و ان قلت بالامرین کت مسیدا و کت اماما فی المعارف سیدا

"O'nu tenzih edersen kayıtlamış olursun, teşbih edersen sınırlamış olursun. Eğer her i-kisini birleştirirsen, yâni tenzih ve teşbih arasını cem' edersen doğru yolu bullur, ilâhî bilgilerde imam ve seyyidlerden olursun."

Benim vâşiye (meleklerle) muvâfakatim bir cihetten tenzihdir, lâkin ben ahadiyyet ve vâhidiyyet îtibâriyle, Hakk'ın birliğini bütün eşyâda müşâhede eyleyişimi onlara göstermedim ve onlara muvâfakatı koruyarak, anlayışı kısa olan avamdan kimselerin hulûl, ittihad, tecsim ve teşbih gibi bir anlayışa sürüklenmelerini önlemek istedim.

Eğer "vâşi"den murad zâhir ulemâsı olacak olursa, ki onlarda da tenzih mertebesi gâlipdir ve akıl mertebesi ile kayıtlıdırlar, o zaman mânâ şöyle olur: Ben zâhir îtibâriyle tenzihte, şariat âdabına uymakta, zühhd, takvâ ve vera'a riâyette bunlara muvâfakat ederim. Lâkin bâtın îtibâriyle, bunların mertebesinden başka, anlayış ve firâsetlerinden ayrı olarak bende daha nice mertebeler vardır ki, benim mertebeme nisbetle onların inkâr eylediği şey ikrârın ta kendisidir. Zîrâ ben cemâl-i mutlakı, ıtlak ve takyid arasında; âlî ve

Beyitlerin şerhi için bk. A. Avi Konuk, *Fusûsu'l-Hikem Tercüme ve Şerhi*, I, 272, İstanbul 1994, II. Baskı.

fâzıl, bâtlı ve sefil /29-a/ her mazharda her yönden müşâhede ederim. Bunların bu düşük ve bayağı seviyelerine muvâfakatım, rubûbiyet sırlarını koruma gayretimdendir. Zîrâ rubûbiyet sırrını açığa vurmak küfür demek olur.

53- وَمَا رَدَّ وَجْهِي عَنْ سَبِيلِكَ هَوْلٌ مَا لَقِيتُ وَلَا ضَرَاءٌ فِي ذَاكِ مَسَّتْ

Lügatler: الردّ: Bir şeyi hallerinden ya bizzat veya hâli itibâriyle çevirmeye derler; doğrudan doğruya “çevirmek, döndürmek” anlamında da kullanılır ki beyitte kastedilen budur. الهول: Korku, ضراء: belâ ve zahmet, مس: yapışmak.

İrâb: ما Nâfiye, ردّ: Eğer fiil-i mâzî meçhul şeklinde okunursa nâib-i fâil veجى olur. ما hol, nez-i hâfidiyyet üzere mansub olur. Yâni الهول الذى لقيه demek olur. Ve eğer ردّ ma'lûm şeklinde okunursa وجى mef'uldür hol ise fâil ve mâ-i mevsûle muzaf olur, sılası lقيه olur. لا: Her iki durumda da hol üzerine mâtuftur. لا: Ya nefy-i cinstir veya ليس mânâsıdır. ذاكın müşarûn ileyhi sâbil'dir. مس'in fâili altındaki zamirdir ve ضراء'ya âittir.

Mânâ: Karşılaştığım büyük korkular ve elem verici belâlar senin muhabbet yolunda beni alıkoymadı; o korku ve belâların bâzısı iç dünyâma iner, şevk, iştîyak, hüznün ve yanıp yakılma gibi. Bâzısı vücûdumun dışına gelir, koğucu ve gammazların ayıplamaları ve kötölemeleri, zarar ve zahmetleri gibi. Bu uğurda bana dokunup geçen nice belâ ve sıkıntı, yüzümü yolundan çevirmedi, aksine senin sevgin arttıkça, benim belâyâ sabır ve tahammülüm ziyâdeleşti.

54- وَلَا حَلَمٌ لِي فِي حَمَلٍ مَا فِيكَ نَالِي يُؤَدِّي لِحَمْدِي أَوْ لِمَدْحِ مَوْدَّتِي

Lügatler: الحلم: Nefis ve tabiatı gazabın heyecanından alıkoymak. حمل: Hânın fethasıyla arka yükü ve karında olan yük, çocuk gibi; ayrıca ağaçtaki meyveye de denir. الحمل: Hânın kesresiyle sırtta ve başta olan yüke denir. Bâzıları böyle tefrik etmişler. نالى: Fiil-i mâzîdir. نال: den. نيل: Bir şeye yetişmeye derler. يؤدى: Bir kimseyi övmek مدح dahî övmektir. Yâni senâ-i cemildir. حدث زيدا على علمه وكرمه: Bir kimseyi övmek مدح dahî övmektir. Yâni senâ-i cemildir. Lâkin aralarında umum ve husus itibar olunmuştur. Nitekim حدث زيدا على علمه وكرمه denir. Fakat حدث على حسنه denmez, حدث على حسنه denir. Bununla birlikte Keşşâf sâhibi bu ikisini müteradif sözlerden saymıştır. Nitekim şöyleder: المودة: المحبة. الحمد و المدح هما عنوانان (Hamd ve medih ikisi kardeşler.)

İrâb: حمل: de lâfzı nefy-i cins için, حلم ismi. لي de lâfzı, mahzûf کتى'e müteallık olup lânın haberidir. يؤدى'nin fâili zamirdir ki ya حمل veya حمل'e râcîdir. Ve يؤدى cümlesi, لي cümlesinin sıfatıdır. /29-b/ لى ve لى'de lâfzı, mânâsıdır, يؤدى'ye müteallıktır.

Mânâ: Benim nefsimi zaptetmem ve öfkenin heyecanından onu alıkoymam (hilmim), seni sevmiş olmam dolayısıyla koğucu ve gammazın beni ayıplayıp kötülemesi konusunda değildir. Bu öyle bir hilm veya hamldir ki beni şükre yahut benim muhabbet ve sevgimi övmeye sevk eder. Aksine benim bu yumuşak huyum (hilmim) senin vech-i kerîmin ve rızâ-yı azîmin içindir; yoksa kasdım hilimle övülmüş ve âlemin muhabbetiyle methedilmiş olmak değildir. Bu beyitte ihlâsdaki kemâle işâret edilir.

55- قَضَى حُسْنُكَ الدَّاعِيَ إِلَيْكَ اِحْتِمَالًا مَا قَصَصْتُ وَ أَقْصَى بَعْدَ مَا بَعْدَ قِصَّتِي

Lügatler: لغات: حكم demektir. قصص: Birbirini tâkip eden haberler. اخبرت: demektir. اقصى: Bir şeyin nihâyeti, sonu ve en uzağı. اجدته demektir. وجد: Bânın zammesiyle “ıraklık”. وجد: Bânın fethasıyla “ön”ün zıddı.

İrâb: فاعلى Fii-li mâzî, فاعلى fâili. اللى: اللى ün sıfatıdır. احتمال: اللى nın mef'ûlûdür ve mâ-i mevsûle muzafdır. ر' da vav âtîfa, mâ-i mevsul üzere ma'tufdur. فاعلى: Fiil-i tafdildir ve ما بعد ya muzafdır. بعد Mecrurdur, muzâfun ileyhdir. و: nek-re-i mevsûfedir. بعد: Zarfiyyet üzere mansubdur, فاعلى ye muzafdır. Bir başka vecih şöyledir: فاعلى if'al bâbından fi'l-i mâzî olup فاعلى üzerine ma'tuf olabilir, bu takdirde فاعلى fâili, ر, mef'ûlû ise dâlin fethasıyla ما بعد olur.

Mânâ: Birinci vechе göre: Senin muhabbetine sebep olan kemâlli hüsnün ve her şeye şâmil güzelliğın; benim belâ, mihnet, sıkıntı ve zahmet nev'inden anlattığım şeyleri yüklenmeme hükmetti ve senin güzelliğın, benim anlatıp haber vermemden sonra olan şeylerin en uzağının yüklenilmesine hükmetti. Netîce-i kelâm senin kemâlli hüsnün ve her şeye şâmil cemâlin, güzellik ve letâfette o yüksekliktedir ki, ondan bir nebzecek idrak eden kimseler, benim belâ, sıkıntı, sitem, cefâ, zayıflık, hastalık ve benzeri her ne kadar haber verdimse ve anlattımsa hepsine katlanmak gerektiğine hükmederler. Hattâ bırakın benim hikâye ettiklerimi, anlatılanların çok çok ötesindeki şeylere de katlanmak gerektiğine de hükmederler. Zîrâ senin kemâlli güzelliğine nisbet benim bu kadar elemelerim ve zorluklarım muhal değildir.

İkinci veche göre mânâ şöyledir: Senin, muhabbet ve visâline sebep olan kemâlli hüsnün, benim belâ ve sıkıntılardan heber verdiğim şeylere katlanmak gerektiğine hükmetti ve benim anlattıklarımın sonraki şeylerin uzaklığını; sınır ve hasrdan ve sayı ve zabttan daha uzağını gördü. Beyt: /30-a/

مفیلان چیت تا حاجی عنان از کعبه بر پیجد خاک در راه مشتاقان بسان پرنیان باشد

[Devedikeni nedir, ki hacı Kâbe'den dizgini çevirsin? Âşıkların yolunda diken, Çin ipeği olur.]

56- وَمَا هُوَ إِلَّا أَنْ ظَهَرْتَ لَنَا ظِرِّي بِأَكْمَلِ أَوْصَافٍ عَلَى الْحُسْنِ أَرَبْتَ

Lügatler: رَبَّ: Ya رَبِّ'den müştakdır, bir şeye ziyâde olduğu vakit رَبَّ denir, رَبَّ yâni اشرف عليه بالزيادة demektir. Vayahut رَبِّ'den müştakdır ki arzdan yüksek olan şeye derler.

İ'râb: مَا: nâfiye, لَبَّ: mânâsıdır. هُوَ: Zamir-i munfasıl, حَكَّ:deki فَعْلٍ ya فَعْلٍ'in mânâsıdır. غَيْرَ: لا. أَرَبْتَ: zamîrinin 'أَرَبْتَ'ya âit olduğu gibi. أَرَبْتَ: fâil zamîridir ve اوصاف'a râcîdir. عَلَى الْحُسْنِ: رَبَّ'e müteallıktır.

Mânâ: Senin o sevgine yol açan şey güzelliğinin hükmü değildir. Belki de kâmil vasıfları ve şümüllü eltâfıyla benim gözüm üzere zuhûrundur; o kâmil vasıflar ki, bilinen ve mukayyed güzelliğinden çok üstün ve yüksektir.

57- فَحَلَّيْتُ لِي الْبَلَوَى فَخَلَّيْتُ بَيْنَهَا وَبَيْنِي فَكَأَنَّكَ مِنْكَ أَجَلٌ زِينَةٌ

Lügatler: حَلَّوْ: حلوة, بَلَوَى: حلا, سُلَّاسِي: حللت, حَلَّوْ:ten ola. Bu takdirce حَلَّوْ kalbime tatlı kıldın demek olur. حَلَّوْ: Bâzı nüshalarda حَلَّوْ yerine حَلَّوْ denmiş, ikisi de bir mânâyadır.

İ'râb: فَ: her üç yerde de atıf içindir. بَيْنَهَا: zamir 'بَيْنَهَا'ya râcî. كَأَنَّ: in ism-i zamîridir ki حَلَّوْ'ya râcî, haberi حَلَّوْ'dir.

Manâ: Benim gözüme sen en güzel vasıflarla zâhir olduktan sonra belâyı bana tatlı veya süslü kıldın ve belâ ile benim aramı boşalttın, böylece o belâ bana senden gelen en güzel zînet oldu. Yâni senin güzelliğin en mükemmel şekilde zâhir olduktan sonra belâ yakınlığın ta kendisi, meşakkat zenginlik, ezâ nîmet, zahmet de ayn-ı rahmet olup; riyâzat, mihnet ve meşakkatin acılığı, tatlının tatlısı, inkisar ve hakâret de bana pek yüce bir şey hâlini almıştır.

58- وَمَنْ يَتَحَرَّشَ بِالْجَمَالِ إِلَى الرَّدَى أَرَى نَفْسَهُ مِنَ الْفَسْرِ الْعَيْشِ رُدَّتْ

Lügatler: حَرَّشَ: الحَرْشُ: Hânın fethasıyla "avlamak" Buna göre burada mütearrız ve müteveccih mânâsı verilir. Yahut تحريش bir nesneye tahriz (تحريض) ve iğrâ etmeğe derler. Yâni aldatıp kandırmağa derler. الرَّدَى: helâk. نَفْسُ: Ef'al-i tafdildir, نَفْسُ'ten.

İ'râb: الى الردى: 'ardı'ne. Cevâbı: يتحرش بالجمال Şart cümlesi, Harf-i şart. من Harf-i şart. Müteallıktır, zamîri 'nef's'e âittir. من İbtidâiyye içindir, 'ardı'ne müteallıktı. Yâni ردت من demektir. Ve bu fiil cümlesi i'rabdan mahallen mansub /30-b/ 'ardı'nın ikinci mef'ûlûdûr. يتحرش Ala binâi'l-mef'ul (meçhul) okumak da mümkündür.

Mânâ: Her kim ki (cemâle) yönelse veya tutulup âşık olsa ben onun nef-sini, en güzel yaşayış olan bakâ ve hayattan en zor hâl olan yokluk ve ölüme çevrilmiş görürüm.

Fakat من يصطاد meçhul sîgası şeklinde ele alınırsa mânâ şöyle olur: و من يصطاد Yâni: Her kim ki bir cemâle avlansa, ben onun nefsinin en güzel yaşayış-ta helâke çevrilmiş görürüm.

59- و نفس تَرَى فِي الْحُبِّ أَنْ لَا تَرَى عَنَّا مَتَى مَا تَصَدَّتْ لِلصَّبَابَةِ هُدًى

Lügatler: Birinci تعلم تَرَى mânâsına, ikincisi يمرر mânâsınadır. العدى Bir şeye taarruz ve teveccüh etmeğe derler. صدت: صد , بعد , صد 'den müştakdır. صد Bir şeyden iğrâz ve insıraf ve imtinâ'a (yüz çevirme) derler. Ayrıca men etmeğe de derler.

İ'râb: نفس: Mübtedâ, nekre-i mevsûfe, تَرَى sıfatı ve عَنَّا haberi ve hem sedde mesed, birinci تَرَى'nın mef'uleynidir. Yahut نفس mübtedâ الحب haberidir ki onu musahhihtir. أَنْ لَا تَرَى Sedde mesed mefuleynidir. متى Kelime-i şartiyye, ما zâid. صدت Fi'l-i şart, cezâ-yı şart.

Mânâ: Herkes bilmeli ki, muhabbet ve aşka yönelip de sıkıntı ve belâ görmemek mümkün değildir. Zîrâ bu yolda bir kimseye zahmetsiz ve me-şakkatsiz âşinalık müyesser olmaz. Onun için Hz. Resul şöyle buyurur: اشد البلاء على الانبياء ثم الاولياء ثم الامثل فالامثل "En şiddetli belâyâ mârûz kalanlar peygamberlerdir, sonra velîler, sonra da onların benzerleridir..."⁸

60- و ما ظَفَرَتْ بِالْوَدِّ رُوحُ مُرَاحَةٍ و لا بالوَلَا نَفْسُ صَفَا الْعَيْشِ وَدَّتْ

Lügatler: الراحة: Râhat, sühûlet ve meserret verilen kimseye derler. ر: لا Muhabbet. صفا: Bir şeyin kusurlarında arınması. ودَّت: Burada نقت mânâsınadır.

linin müşâhedesinin kolaylıkla oluvereceğini düşünmek ne kadar yanlış bir tasavvur ve ne imkânsız bir hayaldir. İbn Fârız geçen beyitlerde bu konudaki zaaf ve âcizliği beyan edip, aşağıdaki beyitlerde de teslimiyetini, sadâkat ve sebâtını göstererek şöyle buyurur:

62- وَلِي نَفْسٍ حُرٍّ لَوْ بَذَلَتْ لَهَا عَلَى تَسْلِيكِ مَا فَوْقَ الْمُنَى مَا تَسَلَّتْ

Lügatler: دُنيَا: Dünýevî kölelelik kemendinden âzâd olan ve beden bağla-
rından kurtularak Allah'tan başkasına iltifat eylemeyendir. Kalbinde bir şeye âit
olan gam kalmayıp hoşnûd olunca، نَلَيْتَ عَنْ كَذَا denir. اَللّٰهُ Arzû.

İ'râb: **مجد الجامع** in 'a izâfeti, mavsûfun sıfata izâfeti kâbilindendir. **ما ما** ta 'a mevsuldür ve **ما ما** nâfiyedir.

Mânâ: Benim dünyevî kayıtlardan ve taayyünâtın tehlikelerinden âzâd olmuş bir nefsim vardır ki, eğer sen o nefse senden mütesellî ve fâriğ olmak üzere akıl ve idrâkin ötesinde hadsiz hesapsız bir ölçüde nefsânî haz ve rû-hânî lezzetler versen yine de mütesellî olmaz. Benim nefsim /31-b/ hangi lezzetler ve nîmetlerle senden mütesellî olup hazlar ve lezzetlerle meşgul olabilir ki! Hattâ nîmetlerin zıddı olan dert ve elem, sürur ve safânın mukâ-bili olan gam ve keder bile söz konusu olabilir; eğer binlerce belâ, felâket ve yokluğa da mübtelâ kılsan ben yine senden mütesellî olup yüz çevirmem. Devamla söyle buyururlar:

63- وَلَوْ أَبْعَدْتَ بِالصَّدِّ وَالْهَجْرِ وَالْقَلْبَى وَ قَطَعَ الرُّجَا عَنْ خُلَّتِي مَا تَخَلَّتْ

Lügatler: اهدت: Ya Hazret-i Mahbûbeye hitab olabilir veyahit müfred, müennesin meçhûlü olur ve kâim-i makam fâili müstetir ve راقى'e râcî olmalıdır. الرجا'ın fâili zamîridir ki راقى'e râcîdîr. الرجا'da elif-lâm muzâfun ileyhdn ivazdır, yâni راجى demektir.

Mânâ: Menederek, zorla, ayrılık ve hicranla, bu'z ve düşmanlıkla yahut ümîdini kırarak hakîkî sevgili benim şahsımı uzaklaştıracak olursa (veyahut ben uzaklaştırılacak olursam), muhabbet ve dostluğundan nefsim uzaklaşıp râhat halde olmaz.

مرغ مألوف که با خانه خود الف گرفت گر بسنکش بزنی جای دگر می نرود

[Kendi yuvasına alışmış olan kuşa, taş vursan bile başka yere gitmez.]

64- وَ عَنْ مَذْهَبِي فِي الْحُبِّ مَا لِي مَذْهَبٌ وَإِنْ مَلْتُ يَوْمًا عَنْهُ فَارَقْتُ مِلَّتِي

Lügatler: Beyitteki birinci مذهب yol ve akîde mânâsına gelir ki kişinin fiilleri, sözleri ve halleri onun üzerine binâ kılınır. İkinci مذهب ise gidecek yer mânâsındır. ملت: nefis-i mütakellimdir. مذهب: Burada din ve akîde mânâsındır.

İ'râb: ما: mânâsındır, مذهب ismi, لي haberidir. عنه'deki zamir مذهب'e râcîdir ve ملت'ye müteallıktır.

Mânâ: Benim muhabbetteki mezheb ve inancımdan başka gidecek yerim yoktur. Eğer gayr-i ihtiyârî, bir gün o mezhebimden başka bir yola meyledecek olsam kesin olarak din ve milletimi ayıracağımı anladım. Zîrâ:

عشق اضطرلاب اسرار خداست

[Aşk Tanrı sırlarının usturlabıdır. M, I, 110]

عاشقانرا مذهب ملت خداست

[Âşıkların dini ve mezhebi Allah'tır. M, II, 1770]

O halde dinden yüz çevirenin ırzı, malı ve kanı zâhirî şeriate göre nasıl mübah olursa, âşıklar arasında da Allah sevgisinden yüz çevirenin hâli ondan daha kötüdür. Ve günah ve küfürde ondan daha ileridedir.

65- لَوْ خَطَرْتُ لِي فِي سِوَاكَ ارَادَةً عَلَى خَاطِرِي سَهْوًا قَضَيْتُ بَرْدَتِي

Lügatler: سهو: kalbime şöyle düştü ve geldi demektir. نزل و مد: خطر بهالی کف: Gafletle hatâyâ derler. إرتداد, yâni dinden dönmek.

İ'râb: ارادة: 'عطرت'ın fâilidir. لي'de lâm 'ارادة'ye müteallıktır. سهوا Ya temyiz ya hal olarak mansub, yahut da mahzûf masdarın sıfatıdır. Yâni عطور سهو demek olur; ضربت سوطا dedikleri gibi.

Mânâ: /32-a/ Eğer benim hatırıma sehven senden başka bir istek doğsa, âşıklar dininden çıktığıma hükmederim. Zîrâ âşıklar mezhebinde mâsivâyâ nazar gizli şıktır. Bu âşıkların mübârek şânı مَا زَاغَ الْبَصَرُ وَمَا طَفَى (Necm, 53/17) "Gözü kaymadı ve sınırı aşmadı" ünvanıyla anılmıştır. Bunların yüksek mertebelerine göre, günahların ve ayıpların en büyüğü hakîkî mahbûbdan başkasını istemektir.

66- لَكَ الْحُكْمُ فِي أَمْرِي فَمَا شِئْتَ فَاصْنَعِي فَلَمْ تَكُنْ إِلَّا فِيكَ لَا عَنْكَ رَغْبَتِي

Lügatler: رغبت له: Bir şeye rağbet, meyil ve hırs olursa böyle söylenir. Bir şeyden yüz çevrilirse رغبته عنه denir.

İ'râb: Birinci ف sebebiyye, ما şartıyye. Şartın cezâsı. لَمْ تَكُنْ Nâkıs fiillerdendir, ismi رغبتی, haberi لَكَ dir ve bu istisnâ, istisnâ-yı müferrağdır.

Mânâ: Benim hakkımda hüküm senindir; ne istersen yap, ister belâ, ister velâ (yakınlık), ister anâ (zahmet), ister ğınâ, ister nîmet, ister nakmet (cezâlandırma). Netîce idlâl olsun, îsâl olsun (saptırma veya kavuşturma), hicran veya hırman (ayrılık ve mahrûmiyet), yahut rahmet ve gufran, bu'z ve ud-vân (düşmanlık) ne olursa olsun, benim hakkımda hüküm serindir. Ne istersen yap, ben senden yüz çevirmem, rağbet ve yönelişim ancak yine sana olur.

İbn Fârız, Cenâb-ı Hak'tan başka bir sevdiği ve istediği olmadığı ve O'ndan her ne gelirse kabul edeceğini iddia edince البينة للمدعى و اليمين على من انكر (delil getirmek iddia sâhibi için; yemin, inkâr eden için gereklidir)⁹ hadîsinin hükmüne uygun olarak delil ve burhan lâzım gelecektir. Geçen beyitlerde bu delîli ortaya koymuştur ki, sûret-i ahvâli, yâni zayıflık, dert ve belâdan her ne zikredildiyse onlarla iç içe olan durumudur. Aşağıdaki beyitlerde ise, yemin edip O'ndan başka niyet ve maksadı, O'ndan üstün bir isteği olmadığını ispat eder ve şöyle der:

67- وَ مُحْكَمٌ حُبٌّ لَمْ يُخَامَرْهُ بَيْنَا تَخِيلُ نَسْخَ وَ هُوَ خَيْرُ آيَةٍ

Lügatler: تخيل نسخ: Vav kasemiyye. Muhâleta, "den müştaktır. Örtmeye derler. Bir şeyi öteki örttüğü için muhâmere, muhâlata mânâsına kullanılır. Bir şeyin bir şeyi izâle etmesine denir. Âyetin âyeti, hükmün hükmü men eylemesi gibi. "atıyye" vezninde, yemîn etmek, yemîn edici, çoğulu gelir.

İ'râb: Vav kasemiyye. "ün'e izâfeti sıfatın mevsûfa izâfeti kabîlindendir. "a muzafdır. "in fâilidir. "a muzafdır. "de vav hâliyye /32-b/ "e râcî. Fiil cümlesi, "ün sıfatıdır.

Mânâ: Ben aramızdaki muhkem sevgiye ve mübrem aşka yemîn ederim ki, ona asla nesh ve izâle hayâlî karışıp onu bâtıl kılmamıştır. Şu da var ki bu muhkem sevgiye yemîn etmek, yeminlerin en hayırlısı ve kasemlerin en

büyüğüdür. Zîrâ muhabbet, zuhûr ve izhârın sebebi, bütün taayyünât ve eserlerin aslıdır. Çünkü اعراف فاحيت ان عرفت (Bilinmeyi sevdim) ve يحبه و يحبهم (Allah onları sever, onlar da Allah'ı severler) buyrulmuştur. Nitekim Hz. Mevlânâ şöyle buyurur:

که عشق نبودى و غم عشق نبودى چندین سخن نغز که گفتی که شودی

[Aşk olmasaydı, aşk derdi de olmazdı. Nice güzel sözleri söyledin de (sonra) gerçekleşirdi.]

Hz. Nâzımın muhkem hubbe kasemi buna göredir.

68- و اخذك ميثاق الولاء حيث لم ابن بمظهر لبس النفس في في طينتي

Lügatler: ميثاق: İsm-i âlettir, ثوق 'dan gelir. denince demek ahid ve yemînin kendisiyle muhkem ve sağlam kılındığı şey demektir. لم ابن: مظهر لبس النفس: denince demek manâsınadır. حيث: Belirsiz mekân kastedilip, kendisinden sonraki cümle ile açıklanır. مظهر لبس النفس: Dönen gölge demektir.

İ'râb: ر kasemiyye. ميثاق 'ın ر'ya izâfeti cinsin nev'e izâfeti kâbilindendir. لي طينتي: başka bir cümledir ve o da bu iki cümleye zarfdır. Takdîri: ميثاق الولاء: لي طينتي demek olur.

Mânâ: Ey hakîkî mahbûb! Ben henüz nefis elbisesine bürünmemişken benim fey'-i tıynetimde (benim zuhûra doğru dönen yaradılış gölgemde) muhabbet mîsakını aldığın (an) hakkı için..

Fey'-i tıynetten murad "elest" âleminde olan suver-i misâliyyeye işârettir. Nitekim Cenâb-ı İzzet şöyle buyurur: وَإِذْ أَخَذَ رَبُّكَ مِن بَنِي آدَمَ مِنْ ظُهُورِهِمْ ذُرِّيَّتَهُمْ وَأَشْهَدَهُمْ قَالُوا بَلَى شَهِدْنَا (A'raf, 7/172). "Rabbin Âdemoğullarından, onların bellerinden zürriyetlerini çıkardı, onları kendilerine şâhit tuttu ve dedi ki: Ben sizin Rabbiniz değil miyim? (onlar da): Evet (buna) şâhit olduk dediler."

Resûlullah (as) şöyle buyurur: ان الله مسح ظهر آدم و اخرج ذريته هيئة كهية الذرّ "Allah Âdem'in sırtını mesh etti ve onun zürriyetini zerreler şeklinde çıkardı."¹⁰

المسح: Lügate el sürmek veya eseri izâle etmek demektir. Nitekim ازلت عنها الاثر denince يدي المديّل demek olur. Bu hadiste söz konusu olan, zahr-ı

Âdem'den âlem-i hissin hükmünün izâlesidir. Ve zürriyâtını (neslini), zerreler misâline benzer şekilde ihraç ve ızhar etmektir. Âdem neslinin zerreler şeklinde âlem-i misalde Âdem'in sırtından zuhûru, yaradılışlarının gölgelelidir ki, Cenâb-ı Hak misal âlemindeki bu gölgelere **أَلَسْتُ بِرَبِّكُمْ** (Ben sizin Rabbiniz değil miyim?"deyip, onlar da **بلى** (Evet) dediler. Bu bağlayıcı hitap kul ile Rab arasında ülfet mîsâkı oldu. İşte İbn Fârız bu mîsâka yemîn edip şöyle der: /33-a/ Ben henüz zuhûra gelmemişken, nefs-i nâtıkanın libâsı sıfatları ve kuvvetleri demek olan ve bunların mazharları sûret-i unsuriyye-i tıyniyye olan ve suver-i misâliyye de denen, benim yaradılış zerremi gölgesi (fey'-i zerre-i tıynetim) seviyesinde iken senin **أَلَسْتُ بِرَبِّكُمْ** sözüyle mîsâk almış olman hakkı için... Bir başka ifâde ile takdîr-i kelâm şöyledir: Nefs-i nâtıkânın eserleri ve sıfatlarının mazharı olan yaradılış unsurumun sûreti dâha zâhir olmamışken, misal âlemindeki yaradılış zerremi gölgesinde mîsak ve yakınlık sözü almış olmayın hakkı için...

Amma **لِي فِي طَيْبِي** 'ye zarf kabul edildiği takdirde mânâ şöyle olur: Ben nefs-i nâtıkânın libâsının mazharıyla yaradılış gölgeinde henüz zâhir olmamışken senin yakınlık mîsâkını almış olmam hakkı için... Bu kerre murad zulmânî beden olmalıdır, kesâfet itibâriyle gölgeye benzer. Şahıs ve beden ona gölge gibidir. Bu cihetten fey'-i tıynet (yaradılış gölgesi) denmiş olmalıdır.

69- و سَابِقِ عَهْدٍ لَمْ يَحُلْ مُذْ عَهْدُهُ وَ لَاحِقِ عَقْدٍ جَلُّ عَنْ حُلِّ فِتْرَةٍ

Lügatler: **عهد** bir şeyi hıfz edip zaman zaman gözetmeye derler, daha sonra riâyeti lâzım olan yerde kullanıldı. **لم يحل** : حال , يحول , حولا , حولا 'den müştaktır. **حال** : değişme ile son bulunca böyle söylenir. **لاحق** Sâbıkı idrak edici olan şey. **لحقت الشيء** demek **ادركه** mânâsıdır. Bu kelime bizzat tehir mânâsına da kullanılır. **عقد** Burada "ahd" mânâsına. **الفترة** zaaf ve sükûn.

İ'râb: **لم يحل** Fiilin fâili zamîri olup **عهد**'e râcîdir ve **عهد**'in sıfatıdır. **لم يحل**'nin fâili de zamîri olup **عقد**'e râcîdir ve onun sıfatıdır. **عهدته** Tânin zammesiyle nefs-i mütekellim, tânin kesresiyle olduğu takdirde muhatâb sîgasıdır ve ikisi de mümkündür, tânin kesresiyle okumak evlâdır, zîrâ o ahdin akdedilmesine kulun dahli ve şuuru yoktur.

Mânâ: Ey hakîkî mahbûb, ezel âleminde akdeylediğin veya benim akdeylediğim ve o zamandan beri asla değişmemiş olan o geçmiş ahid hakkı için.. ve gene sonraki ahid hakkı için ki vücud âlemine geldikten sonra peygamberler ve evliyâ ile olan bîatlaşmadır ve muâhededir ve eski ahdi yenilemekten ibarettir, işte o sonraki akid de uyuşukluk ve zayıflığın kendisini çözmesinden münezzehdir.

70- وَ مَطْلَعِ أَنْوَارٍ بَطَلَتْكَ الَّتِي لَبَّهَجَتْكَ كُلُّ الْبُذُورِ اسْتَسْرَتْ

Lügatler: المطلع: Lâmin kesresiyle masdardır, lâmin fethasıyla olursa “doğuş yeri” demektir. Burada kastedilen odur. طلع Rü’yete denir, yüz ve likâ mânâsına da kullanılır. البدر: Renk güzelliği ve sevinç zuhûru. البدر: in çoğulu. استسرت: اسرار: Ay, serâr istese yâni ayın sonunda ışıktan gizlenme ve hâlî olma istese القمر denir.

إرâb: بطلعك: bâ, fi veya istiâne mânâsınadır. أنوار ve mecrur انوار’a sıfattır. البهجة’da lâm ta’lil mânâsınadır. استسرت: e müteallıktır. استسرت: in fâili zamirdir ve البدر’a âittir.

Mânâ: Güzelliği ve parlaklığı dolayısıyla bütün ayların gizlenmiş olduğu senin yanağındaki nurların doğuşu veya doğduğu yer hakkı için!.. Eğer مطلع tulû’ mânâsına olursa mânâ açıktır. Şâyet ism-i mekân kabul edilirse matla’dan murad ya nebîler ve nebîlerin kalbleridir ki /33-b/ onlar hak nurlarının doğduğu yerler ve vücûd-ı mutlak ışıklarının zuhûr mahalli ve memba’larıdır.

Yahut da isim ve sıfatlardır ki, her bir isim ve sıfat zât nûrunun doğduğu yerdir. طلعة ‘dan murad zât-ı ilâhîdir. Zat’a طلعة ve رجه denmesi câizdir. Nitekim كل شيء هالک الا وجهه âyetinde رجه’den murad zâttır, رجه’den murad zât nurlarının doğmasıdır. البدر’den murad ilâhî isim ve sıfatlar ile âyan ve hakâik-ı kevnîyedir. Nitekim ay, ışığını güneşten aldığı gibi, kâinattaki başka aylar ve ilâhî isimlerin kamerleri de ışıklarını zât-ı hakîki güneşinden alırlar ve zât güneşinin doğuşu sırasında, esmâ ve sıfat ayları, taayyün ve teşahhus ayları da gizlenirler. Buna göre takdîr-i kelâm: Senin zât nurlarının zuhûru hakkı için veya o zât nurlarının doğduğu yer olan enbiyâ ve evliyânın kalbleri,

yahut da zâtın isim ve sıfatları hakkı için ki o zâtın nurlarının şualarında bütün mümkün hakikatler müzmaill ve yok olmuşlardır.

71- وَصَفَ كَمَالٍ فِيكَ أَحْسَنُ صُورَةٍ وَأَقْوَمُهَا فِي الْخَلْقِ مِنْهُ اسْتَمَدَّتْ

Lügatler: denince لا يحرف nitekim على طريق قوم الاعدل: الاقوام. demek مستو غير معوج لا يحرف. Burada sin harfi "vicdan" içindir, "taleb" için olması da câizdir.

İ'râb: بطن فيك sözü mahzûf bir kelimeye müteallıktır. Bu, ya الحاصل veya بطن فيك sözü demek ve yahut da bunlara benzer bir kelime olabilir. في الخلق العنصرية sözü في الخلق. وصف'e müteallıktır. راعى de müteallıktır. راعى ye müteallıktır, zamir وصف'e râcîdir. راعى'in fâili tahtında müstetir olup احسن veya اقوم'e râcîdir. Müennes olması احسن صورة'e izâfetinden ötürüdür.

Mânâ: Sendeki gizli ve en güzel sûretteki kemal sıfatı hakkı için; o en güzel sûretin en düzgünü de insan unsurunun hilkatinde olandır ki o kemal vasfından medet ister, işte bu sıfatla mevsuf olan kemal hakkı için! demektir.

Gerçekten insan yaradılışındaki sûret güzelliği, huy îtidali, tenâsüb ve yumuşaklık, sûreten ve mânâen Cenâb-ı Hakk'ın vasf-ı bâ kemâlinden yardım isteyicidir, ondan gelmektedir. Nitekim hadîs-i şerifte buyrulur: ان الله خلق آدم على صورة اسمائه وصفاته¹¹, yâni "Allah Âdem'i kendi sûretinde yarattı"¹¹, yâni "Allah Âdem'i kendi sûretinde yarattı". Şu âyet-i kerîmede de buna işâret vardır: لَقَدْ خَلَقْنَا الْإِنْسَانَ فِي أَحْسَنِ تَقْوِيمٍ (Tin, 95/4). "Biz insanı en güzel biçimde yarattık" yâni sûretçe ve mânâca demektir. Sûretçe oluşu düzgün boy-bos, mütenâsib organlar, pürüzsüz cild, güleğen tabiatlı olmak gibi. Mânâca ahsen-i takvim üzere oluşu ise, hayat, ilim irâde /34-a/ kudret, konuşma, işitme, görme ve başka özelliklere sâhip olmasıdır. Aslında insan ilâhî sıfatlarla muttasıf olup, onda her sıfattan bir örnek vardır. Onun için من عرف نفسه فقد عرف ربه "Kendini bilen Rabbini bilir" sözü vârid olmuştur.

72- وَنَعْتَ جَلَالَكَ مِنْكَ يَغْدُبُ دُونَهُ عَذَابِي وَتَحْلُو عِنْدَهُ لِي قَتَلْتِي

Lügatler: نعت Bir şeyi güzel sıfatla sıfatlandırmaktır. Tek başına "sıfat" güzel ve çirkine şâmildir. الجلال Kadri yüce olmak. يغضب muzârîdir عذرت'ten gelir, عذرت'ten gelir. عذب ماء عذب derler, عذب demektir. عذب من عذب manâsınadır. عذب عذب kafin.

Buhari, isti'zan, 1; Müslim, birr, 115.

mânâsınadır. ماء عذب derler, عذب demektir. عذبو'den müştaktır. فحله: kafın kesriyle, öldürmeden bir çeşit demektir, burada aşkın öldürmesi kastedilir.

İ'râb: يعذب'nün fâili عذابى dir. عذبو'nün fâili فاضلى dir. درنه ve عذبه'deki zamirler نعت جلال'e râcîdir. لى'deki lâm عذبو'ya ta'diye içindir. عذبو'ya نعت جلال'e sıfattır veya يعذب'e müteallıktır.

Mânâ: Senin azamet ve celâlin na'ti hakkı için ki, senden gelecek azab ve ıkab, o celâlin katında bana iyi ve tatlı olur. Ve كل شيء من الملیح ملیح (güzelden olan her şey güzeldir) hükmünce onun yanında benim öldürülmem tatlı ve latif olur.

73- و سرِّ جمالِ عنكِ كُلِّ مَلاحَةٍ به ظَهَرَتْ فِي الْعَالَمِينَ تَمَّتْ

Lügatler: عن عجب: o şeyin bâtını demektir. جمال Çok fazla güzellik. ملاحه'de عن muzaf olduğu şeyden başkasına mücâvezet ıktızâ eder. ملاحه İdrâkinde güçlük ve zorluk olan güzellik demektir. عالم Allah'tan gayri şeylerin ismidir. Sâniin vücûduna alâmet ve delâlet eylediği için "âlem" dediler. تَمَّتْ tamam'dandır.

İ'râb: ظهرو ve تَمَّتْ fiillerinin fâili tahtında olan zamirleridir ki ملاحه'e râcîdir. عجب'e sözüdür. سر جمال معجز عنك الی غیرک: سر جمال'e müteallıktır, şöyle demektir: عجب'e müteallıktır.

Mânâ: Senden bütün eşyâya sirâyet edip, âlemlerdeki her güzelliğin kendisi sebebiyle görünüp tamamlandığı, lütfuyun sıfatı olan cemâl sırrın hakkı için!..

Bu iki beyitte latif bir nükte vardır. Birinci beyitte جمال عنک dedi, ikincisinde عن جمال عنک dedi. Rahmetim gazabımı geçti"¹² kudsi hadîsinin hükmüne göre Cemâl sıfatının Celâl sıfatından fazlalığına işâret etti. Zîrâ bu nizam, intizam, tenâsüb ve îtidal, cemâl sıfatının sırlarının eseri- dir. Eğer kahr sıfatı üstün gelse taayyünât ve mükevvenat müzmahil ve yok olurdu. Aslında hakîkatine bakılırsa, her kahrın içinde nice lütuf gizlidir, meselâ kısısta olduğu gibi. Nitekim buyrulur: وَلَكُمْ فِي الْقِصَاصِ حَيَاةٌ يَا أُولِي الْأَلْبَابِ (Bakara, 2/179). "Ey akıl sâhipleri, kısısta sizin için hayat vardır". Şer'î cezâların yerine getirilmesi de böyledir. Her ne kadar görünüşte bunlar dövme, ta'zir, kahr ve tahkir şeklinde ise de mânevî bakımdan günah kirini temizleyici /34-b/ ve ayıp pisliliğini izâle edicidir. Demek ki her halükârda cemâl, celâlden ziyâdedir. Beyt:

Buharî, tevhid, 15; Müslim, tevbe, 14.

renkleri ve duyumlanabilir şekilleri idrak eder. Öteki de ruhtur ki, kuvve-i vâhime ile cûzi'yyâtı ve akıl kuvvetiyle de külliyâtı, basit rûhânî varlıkları ve latif nurları idrak eder. İşte bu ikincisine basîret derler. Cenâb-ı Hak ehadiyet itibârıyla bu iki idrakdan de münezzehtir ve mukaddestir. /34-a/ Fakat bu mânânın müşâhedesi yine Hak nûruyla olur.

بآفتاب توان دید که آفتاب کجاست

[Güneş ile görülebilir, ama güneş nerede?]

Hiz. Mevlânâ şöyle buyurur:

آفتاب آمد دلیل آفتاب گر دلیل باید ازوی رو متاب

[Güneşin vücûduna delil yine güneştir. Sana delil lâzımsa güneşten yüz çevirme M,I, 116.]

سبحان من ليس لجماله حجاب الا النور ولا لذاته نقاب الا الظهور

"Tesbih ederin onu ki cemâli için nûrundan başka hicab, zâtı için zuhûrundan başka nikâb yoktur."

76- لائتِ مَنى قَلْبى و غَايَةُ بُغْيَتى و الهى مُرَادى و اخْتِيارى و خَيْرَتى

Lügatler: البغية: matlah demektir. Bir şeyi istemekte haddi aşacak şekilde davranırsan البغية denir. Bâzıları البغية bânın kesresiyle istenen şey, bânın zammesiyle ihtiyâcın kendisidir, demişler. ائى Ötesinde başka nihâyet olmayan, nihâyete ve sona derler. خيرة İstenen şey demektir. Her şeyin iyisine de خيرة denir. Cem'i عيرات gelir. hâ-i mühmele ile de okunabilir.

İ'râb: عكم حب İ'râbden buraya gelinceye kadar olan dokuz beyit kasemdir; kasemin cevâbı işte bu beyittir, لائت'deki lâm ona delâlet eder. İ'râbdan mahallen merfû mübtedâ, مئى takdirenden merfu haberidir ve مئى'ye muzafdır. Sonrası ise üzerine mâtuftur.

Mânâ: Bu mezkûr mânâlar hakkı için gönlümün arzûsu, maksûdumun en sonu, arzû ve ihtiyârımın en nihâyeti benim dilediğim varlık sensin.

- 77- وَ خَلَعْتُ عِذَارِي وَاعْتَدَارِي لِأَبْسِ خَلَاعَةً مَسْرُورًا بِخَلْمِي وَ خَلَعْتِي¹³
 78- وَ خَلَعْتُ عِذَارِي فِيكَ فَرَضِي وَ أَنْ أَبْيِ اقْتَرَابِي قَوْمِي وَ الْخَلَاعَةُ سُنِّي

Lügatler: العذار: Devenin başına taktıkları yular ki عذار الدابة derler, cem'i, ayın ve zâlin zammesiyle عذر gelir. خلع عذار: Onu kaldırıp çıkarmaktır. Bu beyitte kasdedilen mahlûkâtın âdetlerinden çıkarak, melâmet derecesine yükselerek, ar ve nâmusu berbat kılıp akıl ve his endişesinden âzâd kılmaktır. فرض: Aslında sağlam bir şeyi kesmeye derler. Meselâ demiri kesmek gibi. Amma şeriatte hükümleri kestiği için vâcib olan şeylere denir. الاكراه: Şiddetle sakınma. الاقتراب: Yakınlık istemek. سنة: Yol ve sîret. Uzaklığın zıddıdır. اقتراب: Yakınlık istemek. سنة: Yol ve sîret.

İ'râb: خلع Mübtedâ, فرضی haberidir. ر قومی, ب'ın fâili, اقترابی mef'ûlûdür. Yâni ر و اقترابی demektir. الخلاء Mübtedâ, ستنی haberidir.

Mânâ: Ey hakîkî sevgili! Senin muhabbetinde ilgi ve engellerin bağlarından soyulup temizlenmem, mahlûkâtın merâsimleri, âdetleri, hürmetlerinden boşalmış ve soyulmuş olmam bana farzdır. Ar ve nâmusla şekillenmiş olan zâhidlerin ve âbidlerin alışılmış şekillerinden fâriğ olup ve uzaklaşıp kânunları yıkmam, ilmî ıstılahları çözmeye çalışan âlimlerin ve fakihlerin /35-b/ riyâ ve gösterişle olan sahte amelleri ve hayâlî hallerinden uzak olmam benim için lâzım ve vâcibdir. Eğer kavmim benim kendilerine yaklaşmamdan yüz çevirip sakınırlarsa da bunun önemi yoktur. Oysa "halâ'ât" benim yolum ve huyumdur. Halâ'ât, fetha ile, müfsidliğinden ve yaramazlığından dolayı âilesi ve kavmi kendisinden uzaklaşıp terk edilen kimse demektir. "Kavmi" ile kasdedilen, tarîkate olan resmî sûfiler ve şeriat ehli âbidler ve şekil zâhidleridir ki, onlar eşyânın hakîkatlerine ve ilâhî sırların inceliklerine ulaşmadıklarından, yüksek makam ve derecelere sâhip olan âşıkların sarhoşluk ve hallerini inkâr edip onlardan sakınırlar. Zîrâ:

Beytin anlamı şöyledir: "Çoğunluğun iyilik olarak gördüğü elbiseden soyundum, melâmet libâsını giymemden dolayı özür beyan ediyorum; ben çıkarıp giydiklerimden dolayı da mesrûrum." Matbû nüshada 77 numara ile verilen bu beyit hakkında Şihâbüddîn eş-Şiblî'nin rüyâsı aynı kelimelerle verilir; Fergânî şerhinde bu beytin yer almadığı, onun için orada, Tâiyye metninin 761 değil 760 beyit olarak görüldüğü belirtilir. Bk. Abdülhâlık Mahmud, *Divânü İbni'l-Fârız*, s. 230-31, Ein, Kâhire, tsz.

بر صناع راست هر کسی چیز نیست لقمه' هر مرغکی انجیر نیست

[Herkesin doğru işitmeye kudreti yoktur. Her kuşçağız, bir inciri bütün olarak yutamaz. M, I, 2763]

این که می گویم بقدر فهم تست مردم اندر حسرت فهم درست

[Bu söylediğin şey senin idrâkin kadardır. Doğru anlayışın hasreti içinde öldüm (veya: İnsanlar, doğru anlayış hasretindedir.)]

Bu fakîrin katında olan Divan'da Şeyh Şihâbüddin Sünbülî'den mer-vîdir, buyururlar ki: "Bir gece Tâiyye'yi evvelinden لانت می قلبی 'ye gelince okuyup yattım. Vâkıada İbn Fârız hazretlerini görüp bana dedi ki: Ya Şihâ-beddin, bu beyti dahî bu kâsîdeye ilhak eyle. Ol beyit budur.¹⁴

79- و لیسوا بقوم ماستعابوا تهتكی فابذوا قلبی واستخسنا فیک جفوتی

Lügatler: جماعة من الرجال دون النساء: القوم (Kadınların olmadığı bir erkek topluluğu).

فك: استف' al bâbından, sin "vicdan" içindir. استخسنا'da da aynı şekildedir. استعابوا:

Perdeyi yırtmak. ابدرا: İf'al bâbındandır اظهروا mânâsıdır. فلا Bu'z ve düşmanlıktır. جفوة Cefâ ve sitem demektir.

İ'râb: ا devam için, ف fa-i sebebiyyedir.

Mânâ: Zâhir erbâbından olan bir takım şekil düşkünleri benim kavmim değildir. Çünkü onlar benim perdeyi yırtıp şekil ve âdetlerin hükümlerini kaldırıp; kuralları, ayıp ve utanma endişesini kırmamı ayıp sayarlar. Perde-leri yırtmam sebebiyle düşmanlık göstererek senin sevgin uğrunda bana ezâ ve cefâ göstermeyi iyi bir şey sayarlar. Her ne kadar onlar sûreta bana benzer iseler de arada büyük farklılık vardır.

گر بصورة آدمی انسان بدی احمد و بو جهل خود یکان بدی

[Eğer insan, sûretle insan olsaydı Ahmed'le Ebû Cehil müsâvi olurdu. M, I, 1019]

80- و اهلی فی دین الهوی اهلُهُ وَ قَدْ رَضُوا لِي عَارِي وَ اسْتَطَابُوا فَضِيحَتِي

Lügatler: عار: Yerilecek işlerin ortaya çıkması durumunda bir kimseye lâhık olan şeye derler. استطابوا: استطبت الشيء: bir şeyi iyi buldum demektir. فضيحة Rüsvaylık.

İ'râb: اهلی Mübtedâ, اهله haberidir. و'da vav hâliyye. رَضُوا ile استطابوا ile fâilleri zamirleridir ki اهلی'ye râcîdirler.

Burada yukarıda metnini verdiğimiz 77. beyit yer almaktadır.

Mânâ: Benim âilem ve kavmim hevâ ve muhabbetin ehlidir. /36-a/ Ve onlar benim ârûma, ayıp endîşesini ve kuralları kırmama râzı oldular, benim rûsvaylığımı iyi ve makbul saydılar.

این طائفه است اهل توحید باقی همه خویشان پرستند
فانی زخود و بدوست باقی وین طرفه که نیستند و هستند

[Ehl-i tevâhid bu tâîfedir, diğerleri tümüyle kendine tapanlardır. Kendinden fânî ve O'nunla bâkîdirler, ilginç olan şu ki, yokturlar ve vardırırlar.]

Bu beyitte İbn Fârız hazretleri “melâmet” mertebesine îşâret buyururlar. “Melâmetiyye” o yüce tâîfedir ki ağyârın (yabancıların) nazarından halleri ve sırları gizlemek için selâmet üzere melâmeti seçip, zâhire önem vermeyi terk etmişlerdir. Hz. Şeyh Sühreverdi *Avârifü'l-Maârif* de şöyle buyururlar: الملامتی هو الذی لا یظهر خیرا و لا یضر شرا (Melâmetî, iyiliği açıklamayan, kötülüğü gizlemeyendir). O bakımdan bunlar ihlâs sâhasını seçip ar ve nâmûsu, akıl ve duyu mertebesini unutmuşlardır.

خراباتی شدن از خود رهاییست خودی کفرست اگر خود پارسایست
نشانی داده اندت از خرابات که التوحید اسقاط الإضافات
خرابات از جهان بی مثالیت مقام عاشقان لا ابالیت

[Harâbâtî (kalender-meşreb) olmak benlikten kurtulmaktır, Kişi zâhid olsa bile benlik küfürdür. Seni harâbâtan göstermişlerdir, çünkü tevâhid, izâfetleri düşürmektir (Kulun fiil ve sıfatları kendine değil Allah'a izâfe etmesidir). Dünyâdaki harâbât (vîrâne yerler, meyhâneler) benzersizdir, aldırış etmeyen âşıkların makâmıdır.]

Hiz. Şeyh *Fütühât*'ta buyurlar ki: “Hak Taâlâ melâmetiyyeye bin iki yüz kuvvet vermiştir; eğer bir kuvvetini bu âleme musallat eylese bütün âlem müzmahil ve yok olurdu. Allah'ın, halktan kendisini gizlemeye kâdir olması da o kuvvetlerdendir. Müheymin melekleri ve O'na yakın olan rûhânî varlıklar, onların makâmından bir makam bulmayı arzû ederler.”

مبین حقیر گدایان عشق را کین قوم شهان بی کمر خسروان بی گلهند

[Aşk dilencilerini hakir görme, çünkü bu insanlar kemeri olmayan şahlar ve sürüsü olmayan Hüsrevlerdir.]

81- فَمَنْ شَاءَ فَلْيُغْضَبْ سِوَاكَ فَلَا أَدَى إِذَا رَضِيتَ عَنِّي كِرَامُ عَشِيرَتِي

Lügatler: عشرة: Bir kimsenin kavim ve kabilesidir, onunla çoğalır. Burada kasdedilen Hak âşıkları ve Hüdâ'nın sırrını bilenlerdir.

İ'râb: ف de ف: Ya mahzûf şartın cevâbıdır veya sebebiyyedir. من Şart kelimesidir. شاء Şart fiili. للمعجب Şartın cevâbıdır. لا de لا ya ta'lil için ya mahzûf şarta cevap olabilir. Veyahut da شاء للمعجب سواك şart cümlesi, لا de لا ise cevap olabilir. لا'nın cevâbı mahzûfdur, karîne-i hazf لا de لا'dur. Şarttan önce cezâyı söylemeyi câiz görenler katında لا de لا'nın cevâbıdır. كرام رضى'in fâili كرام عشرى'dir.

Mânâ: Eğer ف mahzûf şartın cevâbı olursa takdîr-i kelâm şöyledir: Şekil düşkünleri benim kavmim olmayıp, bana düşmanlık göstererek senin sevgin uğrunda bana cefâ etmeyi iyi ve makbul bir iş saydıklarına göre, artık ey hakîkî mahbûb senden başka kim isterse gazab eylesin; yeter ki şekillerin ve âdetlerin dışına çıkıp melâmet ve harâbat rütbesine yükseldiğimden dolayı, aşîretimın tevhid ve irfan ehli olan ileri gelenleri /36-b/ benden râzı olsunlar لىكن هؤلاء القوم من اهل اللوم غضبان على (Kınayıcı olan o topluluk bana kızsın) mazmûnu, şartın cevâbı olur.

Eğer ف de ف sebebiyye olursa mânâ şöyle olur: Muhabbet yolunda devamlılığım ve sebîl-i meveddetteki kararlılığım sebebiyle, senden başka kim isterse gazab eylesin, asla sıkıntı ve kırılma söz konusu değildir.

82- وَاِنْ فَتَنَ التَّسَاكَ بَعْضُ مَحَاسِنِ لَدَيْكَ فَكُلِّ مِنْكَ مَوْضِعٌ فَتَنِي

Lügatler: فتن fi'l-i mâzî, bir kimseyi fitneye bırakmak, فتن belâ ve imtihan. عاين ناسك'in cem'i. Nâsik âbide derler, masdarı ناسك'tür, ibâdet mânâsındır. عاين Mekârim-i ahlâk.

İ'râb: ان şart harfi. فتن Şart fiili. ناسك nin mef'ûlüdür, بعض Lafzan merfû fâilidir. لكل منك Yâni انتهائه منك (başlangıcı ve sonu sendendir). كل Mübtedâ, مَوْضِع haberidir ve bu cümle şartın cevâbıdır.

Mânâ: Eğer senin katında olan güzel huylar ve yüce sıfatlardan bâzısı âbidleri ve zâhidleri fitne ve belâyâ bıraktıysa, o halde senden olan sıfatlar, isimler ve bütün eşyâ hepsi benim fitne ve belâmın mevziidir. Sözün özü şudur: (Hacc, 22/11). "وَمِنَ النَّاسِ مَن يَفْتَدِىَ اللَّهُ عَلَى حَرٍِّ لِّإِنْ أَصَابَهُ خَيْرٌ طَعَنَ بِهِ وَإِنْ أَصَابَهُ فِتْنَةٌ أُنْفِلْ عَلَى وَجْهِهِ". "İnsanlardan kimi Allah'a yalnız bir yönden kulluk eder. Şöyle ki: Kendisine bir iyilik dokunursa buna pek memnun olur, bir de musîbete uğrarsa çehresi değişir, dinden yüz çevirir" âyeti gereğince herkes Cenâb-ı Hakk'a, zâtında mütecellî olan isim ve sıfatlar muktezâsına göre ibâdet eder. Kemâl sâhipleri ise bunun dışındadır. Onlar تخلقوا باخلاق الله (Allah'ın ahlâkıyla ahlâklarınız) fehvâsınca Allah'ın bütün ahlâkıyla vasıflanmış ve ahlâklan-

mışlardır. Başka kimselerin her biri ise bâzı sıfatların ve ahlâkın mahkûmu ve meftûnu olmuşlardır. O bakımdan kendilerinde etkili ve zâhir olan isimlerin hükümleri ve eserleri üzerlerinde görülüp, başka isimlerin mazharlarını ise inkâr edip bâtil sayarlar. Amma kemal sâhibi ârif bütün isim ve sıfatların sırlarını; kahır olsun lütuf olsun, cemâl olsun celâl olsun, selbî olsun îcâbî olsun her neyse hepsini câmi' ve şâmil olduğu için, hiçbir şeyi inkâr etmeyip **كل ما يفعل المحبوب محبوب مisdâkınca** (Sevgilinin yaptığı her şey sevimlidir) deyip, her şeyi mevkiinde ve yerinde iyi ve güzel olarak görürler. Onun için Hak'tan sâdir olan her şey tevhid ehline mevzi-i fitne (imtihan yeri, sebebi) olur.

83- و ماخترت حتى اخترت حبيبك مذهباً فوا خيرتي لو لم تكن فيك خيرتي

Lügatler: ترددت و تخترت في الامر بحث لم اعد الى حقيقته و صوابه : اخترت (hakîkatine ve doğrusuna erişemediğim için bir konuda tereddüt ve şaşkınlığa düştüm).

İ'râb: و: Nâfiye, حتى intihâ-yı gâyet için; Mütefeccî' olan kimse, mütefecciu aleyhe öyle nidâ eder. /37-a/

Mânâ: Senin muhabbe:ini seçinceye kadar ben mütehayyir ve mütereddit olmadım. Senin muhabbetini ihtiyar ettiğim andan beri mütehayyirim. فوا Ey hayret! Eğer senin aşkında benim hayretim olmazsa hazır ol ki vaktindir.

Bil ki "hayret" iki kısımdır: Biri makbul ve övülmüş, biri mezmumdur. Makbul olan, Mevlâ'nın rûmetlerini ve eserlerini müşâhededen ve O'nun isim ve sıfatlarını görmekten hâsıl olandır. Kötü olan hayret ise, dünyâ ve içindekilerden, gayrın muhabbetinden, nefis ve hevânın gereklerinden doğandır. Rabbânî inâyet ve saâdetin kendisine delil ve yol gösterici olduğu kimse, makbul olan hayretle mütehayyir olup devamlı olarak اللهم زدني فيك تحميراً "Allahım senin hakkındaki hayretimi arttır!" hadîsini tekrarlar. Şeytanın saptırması ve nefsin iğvâsı kendisini cismânî arzûlarla meşgul eden kimse ise mezmum olan hayretle mütehayyir olur ve وَمَنْ يُضِلُّ لَنْ تَجِدَ لَهُ وَلِيًّا مُرْسِدًا (Kehf, 18/17). "Allah kimi dalâlete düşürürse onu doğruya ulaştıracak bir dost bulamazsın" âyeti onun hâlini ifâde eder duruma gelir. O kimseye كالداب المنفجع (Sızlanan yanıp yakılan ah-vah eden yaşlı kimse gibi) telehhüf ve tehassür edip "Vâ hayretâ!" demelidir. Nitekim İbn Fârız bu

beyitte *لَوْ لَا خَيْرٌ لَّوْ لَمْ تَكُنْ لَيْكَ حَيْرَتِي* demekle, mezmum ve makbul hayrete işâret buyurur.

84- فَقَالَتْ هَوَىٰ غَيْرِي قَصَدْتَ وَ دُونَهُ اقْتَصَدْتَ عَمِيًّا عَنْ سِوَاءِ مَحَبَّتِي

Lügatler: *الافساد*: İfrat ve tefrît arasında vasat olanı almaktır. *المسى* Fa'il veznindedir, fâil mânâsınadır. *الهمجة*: Câddetü't-tarik.

İ'râb: *قالت*'in fâili Hz. Mahbûb'dur. *دونه*: mânâsınadır, zamir *هوى*'ya veya *قصدت*'ye râcîdir. *عما*: *القصدت* den haldir.

Mânâ: Biraz önce İbn Fârız büyük yeminlerle muhabbetini te'kid edip iştîyak ve sevgisinin şiddetini ortaya koyarak, benim senden başka mahbûb ve matlûbum yoktur demişti. Burada ise Hz. Mahbûbun kendisine olan hitâbını dile getirip, şu ifâdelerle ona işâret eder ve şöyle der: Ben o hazrete, aşkımın kemâlini sağlam yeminle isbat edince o hazret bana dedi ki: Benden başkasının istek ve muhabbetine yöneldin ve bu istek ve yöneliş sırasında, benim muhabbet yolumun hakikatini görmeyerek oraya girdin ve durakladın, tavassut ve tevakkuf eyledin. Oysa beni sevmenin kemal noktası, nefsânî arzûlardan tamâmen soyunma ve cismânî isteklerden kurtulmaktır. O halde bana olan sevgin nefsânî hazlarla karışık olunca, henüz /37-b/ muhabbet yolunun başındasın, ilerlemiş değilsin demektir.

85- وَ غَرَكَ حَتَّى قُلْتَ مَا قُلْتَ لَا بِسَاءَ بِهِ شَيْنٌ مِّمَّنْ لَبَسُ نَفْسٍ تَمَنَّتْ

Lügatler: *غَرَر*: dandır, غلگ demektir. *آيپ* مین yalan hîle.

İ'râb: *غَر*'nın fâili *لبس*'dir ve *غَر*'e muzafdır. *تمنت*: *نفس*'in sıfatıdır. *لا ب*: Lafzan mansub, *قالت*'nün tesinden haldir. *آيپ*: Lafzan mansub, *لا ب*'nin mef'ûlûdür ve *آيپ*'e muzafdır. *به*'deki zamir *قالت*'deki *ما*'ya râcîdir. *ما قلت*: *قالت*'nün mef'ûlûdür.

Mânâ: Kendi istek ve arzûlarının peşinde olan nefsin hîlesi seni gaflete düşürdü de yalanın hîlesine bürünmüş olduğun halde diyeceğini dedin.

زین سانکه بقای خویشن خواخی
تا یک سرمو ز خویشن آگاهی
از حرمین هیت جوی کی کاهی
کروم زنی از راه فنا گمراهی

[Bu kuraldan (huydan) dolayı kendi bekânı istersin, varlık harmanında bir arpa sapını ararsın. Bir kul kadar bile kendinden heberdâr olduğun sürece, fenâ yolundan kaybolmuşsun.]

86- وَ فِي النَّفْسِ الْأَوْطَارِ أَمْسَيْتَ طَامِعًا لِنَفْسٍ تَعْدَتْ طُورَهَا فَتَعْدَتْ

Lügatler: رطر ef'al-i tafdildir, نفس'ten gelir. اوطار: رطر'in cem'idir, رطر mühim olan hâcete derler. Evvelki تعدت: تجاوزت mânâsına, ikincisi ise طلت mânâsınadır. طور: Burada جاز mânâsınadır. عد طوره deyince جاز demektir.

İ'râb: نفس'te فاعل: طامع'a müteallıktır. نفس'te مفعول: mânâsınadır. تعدت'te فاعل: sebebiyyedir. تعدت طورها فعدت cümlesi i'râbdan mahallen mecrur نفس'in sıfatıdır.

Mânâ: İsteklerin ve aşkların en nefisi, en hoşu ve en değerlisi bana kavuşmaktır; oysa sen haddini aşan ve bu sebeple sana zulmetmiş olan nefisle (başka şeylere) tama' eyledin. Bu durumda ما للرباب و رب الارباب "Rablerin rabbi varken toprağın ne hükmü olur!" ان تشهى ان تبلغ وصل المحبوب ضع نفسك تقدم و تعال (Sevgiye kavuşmayı arzû ediyorsan nefisini geçitte bırak, o zaman öne geçer ve yükselirsin).

87- وَ كَيْفَ بِحَيِّى وَ هُوَ أَحْسَنُ خَلَّةٍ تَقُوزُ بِدَعْوَى وَ هِيَ أَقْبَحُ خَلَّةٍ

Lügatler: كَيْفَ: İstifham kelimesidir, onunla bir şeyin ahval ve keyfiyetinden sual olunur. Tevbih ve tenbih yoluyla nefis-i istihbarda dahî müstakil olur (Doğrudan haber sormak için de kullanılır). الخلة Zammeyle olursa "muhabbet" mânâsınadır. الخلة Fethayla "haslet" demektir. القوز Selâmetle hayra zafer bulmak. الدعوى Mecâzen "iddia" mânâsınadır.

İ'râb: دعوى'de bâ, ilsak mânâsına, دعوى'da bâ مع mânâsınadır, ikisi de تقوز'ye müteallıktır. Ve هو vavlar hâliyyedir. Amili تقوز'dür.

Mânâ: Gerçekten "da'vâ", doğru /38-a/ olduğu takdirde bile kötü bir sıfattır, zîrâ ucb (kendini beğenmişlik) ve enâniyetten hâsıl olur. Fakat yalancı olacak olursa çirkinin çirkin ve kötünün de kötüsü bir sıfattır. O halde da'vâ (iddia) ile en iyi haslet olan benim muhabbetime nasıl sâhip olabilirsin? Da'vâ (iddia) sâhibi olmak en çirkin haslettir. Zîrâ ucb ve gurûru müstelzimdir. En kötü hasletle güzel bir muhabbete ulaşmak nasıl mümkün olur? Beyt:

مدعى خواست که آید بنماشا که راز دست غیب آمد و بر سینه نا محرم زد

[İddiacı sırrı temâşâ etmek istedi, gayb eli geldi ve nâmahremîni göğsüne vurdu.]

rûhânî, cismânî, maddî ve mânevî her türlü nefis hazzından geçememiş olan sâlik cânâna vuslat isteğinde bulunursa, elbette bu şekilde hitaplara lâayık olur. Zîrâ **الدنيا حرام على اهل الآخرة والآخرة حرام على اهل الدنيا و هما حرام على اهل الله** "Âhiret ehline dünyâ haramdır, dünyâ ehline âhiret haramdır, ehlullah her ikisi de haramdır"¹⁵ hadîsi bu mânâyı kuvvetli şahittir.

90- وَرُمْتَ مَرَامًا دُونَهُ كَمْ تَطَاوَلَتْ
بِأَغْنَاهَا قَوْمٌ إِلَيْهِ فَجُذْتُ

Lügatler: ذمت: روم، بروج، دام، ذمت: Talep demektir. ماسدار: ماسدار-
 ماسدار. "Filân kimse filân kimseye talebinde boyun uzattı"
 demektir. عاق: عاق: Fiil-i mâzî meçhuldür, masdarı عاق gelir,
 kesmek mânâsınadır. Nitekim قطع: قطع: yâni قطع demektir.

İ'râb: اعراب in fâili اعراب'da bâ اعراب ta'diye içindir. اعراب de zamir اعراب
râcîdir. اعراب in fâili tahtında gizli olup اعراب a âittir.

Mânâ: Hakîkî sevgili şöyle dedi: Sen öyle bir istekte bulundun ki, nice insan o istek ve maksada boyunlarını uzattılar ve o maksad uğrunda boyunları kesildi. Beyt:

درین ورطه کشتی فروشد هزار که پیدا نشد تخته بر کنار

کی رہ سوی گنج قارون نبرد و گر برد رہ باز بیرون نبرد

[Bu tehlikeli yerde gemi battı, (geminin binlerce tahtasından) sâhilde bir tahta bile görünmedi. Hiç kimse Kârûn'nun hazînesine yol bulamadı, yol bulsaydı bile, o hazîneyi çıkaramazdı.]

âNice Mansûr'û bu yolda darağacına gönderip külünü göğe savurdular,
bu arzûda nice âşıkların başları kopup derileri yüzüldü. Bu yola bütün varlı-
ğundan geçen sâlik niyetlenebilir. Bu şâha, ölüm sâkîsinden yokluk şarâbını
içen âşık vâsıl olabilir.

91- أَتَيْتَ بُيُوتًا لَمْ تُنَلِّ مِنْ ظُهُورِهَا وَ أَبْوَابُهَا عَنْ قَرَعِ مِثْلِكَ سُدَّتْ

Lügatler: بَوَّتَ /بوت/in cem'i. /39-a/ Burada maksad zâtın ve sıfatların tecellilerinden hâsıl olan yüce makamlar ve yüksek derecelerdir. بِئِلْ نَالِ /بیل نال/ 'den meçhul sığası üzeredir. جَلَّ Vüsul, yâni yetişmektir. ظُهور البوت Kapılarının arkasıdır. القَرع Bir şeyi bir şeye vurmaktır. مَزَى Mâzî meçhuldür, مُد'den gelir, burada kapıyı örtmek ve girişi engellemekten kinâyedir.

el-Câmiu's-Sağîr, II, 17.

İ'râb: ظهور ve ابرار'da zamirler راجع'e râcîdir. عن'da راجع'e müteallıktır.
مؤبدâ, مدت haberdir.

Mânâ: O hazret şöyle dedi: Ey vuslata tâlib olan; sen, arkalarına geçilmeyen (içlerine girilmeyen) evlere geldin, yâni ey tecellîleri isteyen kimse, sen öyle isim ve sıfat evleri ve yüce makam kapılarına gelmeye niyet ettin ki, o isim ve sıfatların arkasından o makamlara kimse nâil olmadı. İsim ve sıfatların arkasından (verâ) murad, Cenâb-ı Hak tarafıdır. Zîrâ bu varlığa gelmezden evvel bu tecellîlere kimse bilfiil nâil olmamıştır. Ve bu tecellî evlerinin kapıları senin benzerin olan tâliblere kapanmıştır. "Tecellî evlerinin kapıları"ndan murad; kâmil ihlâs, tam fenâ ve teslîmiyet, ihtimamlı azîmet, ibâdet, tâat, riyâzet ve mücâhedeler ve bunların benzeri olan şeylerdir. Bunlar, tecellî evlerine girebilmek için kapılar ve sebepler gibidirler. Bu kapıların çalınması hevâ eliyle, nefsin hazları, kuruntuları ve hevesleriyle mümkün olmaz. Bulanık sîne ma'rifet nûruyla aydınlanıp ferahlamayınca bu kapılardan bir kapı, hiç kimseye açılmaz. Hattâ nefsin sitek ve arzûsuyla daha fazla kapalı ve örtülü olur.

دوش از سر مشتاقی ردم بدر ساقی گفتم که درم بگشا او سخت درم بر بست

[Dün gece aşk sebebiyle sâkînin (meyhânenin) kapısına gittim; bana kapıyı aç, dedim, o ise bana kapıyı sıkıca kapattı.]

92- و بَيْنَ يَدَي نَجْوَاكَ قَدَمَتَ زُخْرُفًا تَرَوُْمُ بِهِ عِزًّا مَرَامِيهِ عَزَّتْ

Lügatler: مرامی ben zaman ve mekân için kullanılır. Zamanda mânâsı lek demektir. Mekânda mânâsı lek demektir. Mekân maddî ve mânevî olsun fark etmez. Burada murad mânevîdir. نجوى Masdardır ناهجه yâni "ben sözü gizledim" demektir. زخرف Ziyet-i mümevvehe, yâni dışı yaldızlı ve zînetli, içerisi kalp olan sahte şeye derler. تروم 'de müştaktır, مطلب mânâsıdır. مرامی 'nın cem'idir ki maksad ve matlab mânâsıdır. عزت Fî'l-i mâzî است mânâsıdır.

İ'râb: بَيْنَ يَدَي نَجْوَاكَ zarfıdır. به'de bâ istiâne içindir, zamir زخرف'e râcîdir. مرامی'de zamir عزت'e râcîdir.

Mânâ: Hz. Mahbûb dedi ki: Ey /39-b/ iddiacı kişi, arzû ettiğin sırrın önünde sahte bir söz ve düzme bir dâvâ ileri sürdün. Bununla benim yakınlığım ve vuslatım olan izzet ve mertebeyi istersin. Oysa o izzet ve mertebenin maksadları, لا يوصل اليه الا به "kendisine ancak kendisiyle ulaşılacak olanı tesbih ederim" ifâdesi hükmünce idrak ve vüsûlün ötesinde ve üstündedir.

Onun havâlîsi **وَمَا قَدَرُوا اللَّهَ حَقَّ قَدْرِهِ** (Enam, 6/91). “Allah’ı gereği gibi tanımadılar” nassı ile korunmuş ve yüce haldedir. O bakımdan âşık-ı sâdika lâıyk olan şu idi: Verme ve cömertlikte herkesten önde olup, sonra hâtırının sırlarını, bâtın ve zâhırının gizliliklerini mâşûkuna ızhar eylemeliydi. Nitekim Kur’an-ı Azim de bu mânâya işâret eder: **يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا تَاَجَّيْتُمُ الرَّسُولَ فَقُولُوا بَيْنَ يَدَيْ نَجْوَاكُمْ صَدَقَ** (Mücadele, 58/12). “Ey iman edenler! Peygamber ile gizli bir şey konuşacağınız zaman bu konuşmanızdan önce bir sadaka veriniz”

“Sadaka”nın mânâsı “terk” ve “îsâr”dır. Terk ve îsar avam için mal ve ekmek vermek, havass için ise ten ve canı terk etmek demektir.

نان دہی، کز بھر حق نانت دھند

[Hak uğruna ekmek verirsən sana ekmək verirler; Hak uğruna can verirsən sana da can bahsederler. M. I. 2236.]

Bu beyitlerden anlaşılan şu ki, fesâhatla ve belâgatla karışık süslü ve haklı gibi görünen sözün, yakınlık ve kavuşmaya faydası yokmuş.

93- و جَنَّتْ بَوَاجِهَ أَبِيضٍ غَيْرِ مُسْقَطٍ لَجَاهِكِ فِي دَارِيكَ خَاطِبَ صَفَوْتِي

Lügatler: باض bast edici (yayıcı/ferahlatıcı) renktir. سواد Kabz edici (sıkıcı) renktir. Araplar şöyle derler: العفراء والحمرات والجلها والعفراء (Beyaz) renklerin en faziletlisi, siyah en korkuncu, kırmızı en güzeli, sarı en müşkilidir.) Bunlara göre “beyaz” renklerin en iyisi olduğundan bir kimse ilim ve faziletlerle süslü ve üstün, ayıplar ve kötülüklerden âri olursa, o kimse için اللون الأبيض الوجه بين قومه (Filân kimse kavmi arasında râhattır) derler. Maddî ve mânevî faziletlerden, dünyevî ve uhrevî hasletlerden uzak olana da “sevâdû'l-vech” derler. Onun için الفقر سواد الوجه بين الدارين (Fakîrlık iki cihanda yüz karasıdır) buyrulmuştur.

Hakîkatte “fakîr” zâhirî ve bâtinî faziletlerden, dinî ve dünyevî vasıflardan bir şeyle muttasıf olmayandır, hattâ varlığını ve bütün mevcûdâın varlığını Mâlikü'l-mülk ve Vâcibü'l-vücûd olan Allah’a âit bilendir. Nitekim bazı büyükler buyururlar:

فقر یگانگیست از بد و نیک
باز رستن ز تنگای حدوث
در کشیدن دم از دو عالم و بس
بر خود از بی خودی رقم زدنت
خیمه بر باره قدم زدنت
بر تر از هر دو کون دم زدنت

[Fakr, kötü ve iyiden habersiz olmaktır; kendinden geçmişliği kendine arzettir. Ayrıca yaratılmış olmanın dar sâhasından kurtulmak ve çadırı kıdem (ezelilik) hisarına kurmaktır. İki cihândan nefesi çekmek, iki cihandan daha üstünde bahsetmektir.]

demek olur. خفضة Ya haldir veya temyizdir. لو 'in cevâbı'dır ki fi'l-i mâzî meçhul, muhatâbtir. ما Mâ-yı mevsuldür, yâni تنه بجلة الذى لم تنه بجلة الذى لم تنه بجلة demektir.

Mânâ: Eğer sen ey âşık, بی 'de bânın noktasından alçalmış olaydın; veya mânên ikinci vecih üzere: Eğer sen, بی noktasından alçak olduğun halde benimle kâim olaydın; veya: Be'nin noktasından alçak olduğun cihetten..

İkinci mısra: Hileyle ve çalışıp mücadele etmekle nâil olmadığın bir mertebeye yükseltildin.

Bu beyitte tevâzu ve meskenete işâret vardır. Nitekim hadiste de vârid olmuştur: /40-b/ من تواضع رفعه الله و من تكبر خفضه الله "Kim tevâzu' gösterirse Allah onu yüceltir, kim kibirlenirse Allah onu alçaltır".¹⁷

چيست تعظيم خدا افراشتن خويشتن را خوار و خاکی داشتن
چيست توحيد خدا آموختن خويشتن را پيش واحد سوختن

[Tanrı'yı ta'zîm, ululamak nasıl olur? Kendini, varlığını horlamak, toprak mesâbesinde tutmakla.

Tanrı'yı tevhîd etmeyi öğrenmek nedir? Kendini tek tanrı önünde yakıp yok etmek, M, I, 3008-3009.]

Alçaklık ve tevâzuu be'nin noktasına nisbet edip "be" harfini söylemesinde hoş bir nükte vardır. Meselâ: Elif vücûd-ı mutlaka benzer, çünkü hiçbir harfe taalluku yoktur, bütün harflerin başlangıcıdır, bütün harflere bitişir, hareke ve sükûn kabul etmez, noktası yoktur, kendisi bizzat kâimdir, öteki harfler ise onunla kâimdir. وَاللَّهُ الْغَنِيُّ وَأَنْتُمُ الْفُقَرَاءُ. (Muhammed, 47/38). "Allah ganîdir, siz ise muhtacsınız."

Elife en yakın olan harf "be"dir ki harflerin ve kelimelerin başlangıcıdır, sayıda ve mertebede ikincidir. Ahadiyyet mertebesinde ve gayb-ı hüviyet âleminden ilk zuhûra gelen ve beliren akl-ı küldür ki Hakikat-i Muhammediyye'dir, işte onun durumu bu "be" harfine benzer. Şu bakımdan ki, mevcûdâtta bütün hakikatlerin harflerinin başlangıcıdır, ikinci mertebeyi işgal etmektedir ve ahadiyyet mertebesine yakındır. Ahadiyyet mertebesinde akl-ı küllün ayrılması (temyîz olunması), taayyünü sebebiyledir. Kezâ her şeyin mutlak vücuddan temyiz olunması taayyünü cihetindendir. İşte be'nin de eliften ayrılması nokta gibidir. Anlaşıldı ki nokta, be'yi eliften tem-

Ahmed b. Hanbel, III, 76.

Mânâ: Yükseklesen ve hîle ve çalışmanla elde edemediğin mertebeye ulaşsın, bilmemeyi ve görmemeyi iyice bilecek hale gelesin! Vüsul sebebi saydığın ameli görmemeyi bilesin, bana ulaşmak ve yaklaşmak için hazırladığın âlet ve vâsıtaların âlet olmadığını görebilesin! Sâlih ameller, iyi işler, zühd, ibâdetler, tâatler, cehd, fakr ve riyâzetler olarak yaklaşmak için hazırladığın şeylerin hepsini hebâ olmuş bilesin. Zîrâ كل شيء من الخلق محدث "Hâdisten olan her şey hâdistir" Hâdis olan, kadîm olana nasıl vesîle olabilir? Bu hazrete kavuşmaya vesîle olan bütün vâsıtaları, fazîletleri ve hasletleri terk edip sırf fakr ve sırf yokluk gerçekleşince; سبحان من لا يؤصل إلا به "kendisine kendisinden başka bir şeyle ulaşılamayanı tesbih ederim" sırrı zuhûr eder. Böylece رایت ربی "Rabbimi Rabbimle gördüm" hallerini müşâhede edersin.

96- وَ نَهَجُ سَبِيلِي وَاضِحٌ لِمَنْ اهْتَدَى وَ لَكُنْهَا الْأَهْوَاءُ عَمَتْ فَأَعْمَتْ

Lügatler: Mutlak mânâda yola سبيل açık ve doğru yola derler. هوا'nın cem'idir. 'in izâfeti, hâssın âmma izâfeti kabîlindendir. عمت'عموم dandır. Burada nefsin şehvete meyletmesi mânâsıdır. عمت حتى اشتبه على سالكه Yâni if'al bâbından kör etmeklik.

İ'râb: مع mübtedâ راجع haberidir. 'nün fâili zamîridir ki 'n'e âittir.
 'da م kâffedir, 'yi amelden keser. Bâzı nüshalarda /41-b/ لهما vaki olmaz.
 Bu takdirce zamir, zamîr-i kîssa olur. Yâni لكن القصة عمت demek olur. عمت ve اعمت
 fâilleri altında olan zamirlerdir ki 'ya 'ya âittir.

Mânâ: Fıtratının aslı îtibârıyla hidâyeti kabul etmiş olan kimseye benim doğru yolum apaçıktır, fakat nefsin arzû ve istekleri basîret gözünü bürüdü ve onu doğruyu görmekten alıkoymdu.

خشم و شهوت مرد را احول کند زاستقامت روح را مبدل کند

[Hiddet ve şehvet insanı şaşı yapar; rûhu, doğruluktan ayırır. M, I, 333]

آف این در هوا و شهوت
ورنه اینجا شربت اندر شربت است

[Bu kapının âfeti, hevâ ve şehvettir. Yoksa burada dâimâ şerbetler içilir durur. M, II, 10]

با هوا و ارزو کم باش دوست
چون یضک عن سبل الله اوست

[Hevâ ve hevesle, nefsin isteğiyle az dost ol. Çünkü seni Tanrı yolundan çıkararak, yolunu şaşırtan hevâ ve hevestir. M., I, 2957]

“Mühtedî” o kimsedir ki ezel-i âzâlde ona ilâhî nur isâbet etmiş ola. Nitekim Hz. Risâletpenâh buyururlar: ان الله خلق الخلق في ظلمة ثم رشح عليهم من نوره فمن اصابه من

Mânâ: Hz. Mahbûb buyurdular ki: Sen bu dâvâda sâdıksın ve mağrem ve âşıksın, lâkin bana değil nefsine âşıksın. Benim, kendi nefsine âşık ve kendi zâtına mağremsin şeklindeki iddiamın doğruluğuna şahid ve delillerim çoktur. O delillerden bâzıları, senin kendine âit sıfat ortaya koyma ve vücûdundan bir bakıyye ızhar eylemendir. Nitekim kendi lisânıyla îtiraf ve tashih ederek dedin ki: هِيَ قَبْلَ بُغْيِ الْحُبِّ مَتَى بَغْيُ ارَاكِ مَا لِي نَظْرَةَ الْمُتَفَنِّ (Bk. 8. beyit)

Bu söz, senin de kendi nefsine mağrem ve âşık olduğunu gösterir. Zîrâ benim sevgimin eseri şudur: Benimle senin aranda ayrılık ve başkalık kalkarak her hâlükârda senin vücûdun yok olup sen senliğinden külliye yok olası, tâ ki benim vücûd-ı vahdetimi benimle müşâhede edesin. Aksi halde ikilik bâki kaldıkça ayrılıktan hâlî olmaz.

عشق آن شعله است کو چون بر فروخت هر که جز معشوق باقی جمله سوخت
تیغ لا در غیر قتل حق براند در نگر زان پس غیر حق چه ماند
ماند الا الله باقی جمله رفت شاد باش ای عشق شرکت سوز رفت

[Aşk o alevdir ki, parladı mı sevgiliden başka ne varsa hepsini yakar.

“Lâ” kılıcı, Tanrı’dan başka ne varsa hepsini keser, silip süpürür. Bir bak hele Lâ’dan sonra ne kalır?

“İllallah kalır, hepsi gider. Neşelen, sevin ey ikiliği yakıp yandıran şiddetli aşk! M. V, 587-589]

99- فَلَـمَ تَهَوَّنِي مَا لَمْ تُكُنْ فِيَّ فَانِيَا وَ لَمْ تَفْنِ مَا لَا تُجْتَلَى فِيكَ صُورَتِي

Lügatler: فَنَى , فَا : لم تكن mânâsıdır. تَهَوَّنِي : هَوَى , هَوَى : فَنَى : Burada kastedilen sâlikin fiillerinin, sıfatlarının, Cenâb-ı Hakk’ın fiilleri, sıfatları ve zâtında yok olmasından ibarettir. تَجَلَّى ve اَجَلَّى aynı mânâyadır ve Cenâb-ı Hakk’ın isimleri ve sıfatlarının galebe ve zuhûrundan ibarettir.

İ’râb: فَا , فَا : mahzûf şartın cevâbıdır. تَكُنْ : فَا : de olan , her ikisi de devam mânâsını mutazammındır.

Mânâ: Hal böyle olunca, senin vasfın sende bâki olup nefsânî hazzın muhabbet dâvâna karışınca, sen bana muhabbet iddia edemezsin. /42-b/ Zâ-tını, sıfatlarını ve irâdeni benim zâtım, sıfatlarım ve irâdemde yok edip fânî olmadıkça ve sende benim sûretim tecellî etmedikçe, beni sevmiş olmazsın. “Sûret”ten murad, isimler ve sıfatlardır. İnsan ancak sûretle belirli hale geldiğinden isim ve sıfatlara “sûret” denmiştir. Kezâ Cenâb-ı Hakk da ancak isimler ve sıfatlarla zâhir oldu. Onun için şöyle buyruldu: اِنَّ اللهَ خَلَقَ آدَمَ عَلَى صُورَتِهِ

“Allah Âdem’i kendi sûretinde yarattı”¹⁹ yâni على اسمائه و صفاته “İsimleri ve sıfatları üzere yarattı”

Hulasa-i kelâm ve netîce-i meram şudur: Aklî, rûhânî ve nefsânî bütün hazlar, meyiller, ümitleri arzûlar, istekler, maksadlar, ilgiler ve heveslerin hepsi bütününüyle senden fânî ve yok olmazsa; damlanın denizlerde yok olması gibi, lâmbanın ışığının güneşin doğuşuyla son bulması gibi yok olmazsa, benim zâtıma ulaşmak ve kavuşmak kâbil değildir. Böyle bir “yokluk” bir kimsede ancak ve ancak, benim isim ve sıfatlarımın kendisinde tecellîsinden sonra hâsıl olur.

ز قمر بحر لنا گوهر بقا یابی و گر نه غوط خوری گوهر از کجا یابی

[Fenâ denizinin bekâ cevherini bulursun, yoksa (fenâ denizine dalmazsan) boğulursun, cevheri nereden bulacaksın.]

100- فَدَعْ عَنْكَ دَعْوَى الْحُبِّ وَادْعُ لغيره فُؤَادَكَ وَادْفَعْ عَنْكَ غَيْكَ بِأَلْفِي

Lügatler: دَعْوَى emirdir. دَعْوَى'dan gelir, دَعْوَى mânâsıdır. Lâkin bâzı âlimler mâzîsi ve ism-i fâilî yoktur derler. Amma دَعْوَى'yi tahfif ile de okumuşlardır, bu takdirce mâzî-müşbet olur. دَعْوَى Emirdir. دَعْوَى'dan gelir. دَعْوَى emirdir. دَعْوَى'dan. دَعْوَى'de hazif vardır, dinleyicinin anlayışına güvenerek bu yola gidilmiştir. Ayrıca şu âyet göz önünde bulundurularak iktibas ve tazmin sanatı yapılmıştır: وَلَا تَسْتَوِ الْحَسَنُ وَلَا الْغَيُّ وَلَا السَّيِّئُ وَلَا الْبَاطِلُ (Fussilet, 34/41). “İyilikle kötülük bir olmaz; sen kötülüğü en güzel bir şekilde önle”. Bozuk inançtan doğan cehâlettir.

İ'râb: دَعْوَى'de elif-lâm muzâfun ileyhten ıvazdır, دَعْوَى demektir. لغيره'de lâfz mânâsıdır. فُؤَادَكَ Lafzan mansub دَعْوَى'nun mef'ûlûdûr. Aynı şekilde غَيْكَ'de غَيْكَ'nın mef'ûlûdûr.

Mânâ: Sen zâtıyın isteğini sevmekten, sıfatlarıyın gereğine âşık bir kimse olmaktan vaz geçip tam yoklukla muttasıf olmayınca, beni sevdiğine dair iddiayı terk eyle, gönlünü benim sevgimden başka yerlere, kendi nefsânî hazlarına ve rûhânî isteklerine çağır. Vücut hazzıyla birlikte muhabbet iddiasında bulunmak cehâlettir, böyle bir cehâletten doğan bozuk inancı kendinden uzaklaştır. Bunu da sadâkat ve tam yokluk gibi iyi hasletlerle yapabilirsim. Zîrâ muhib ve mürid, murâdın murâdında murâdını terk eden kimsedir. Beyt:

Buhari, isti'zan, 1; Müslim, birr, 115.

ای سالک ره سخن زهر باب مگوی
جز راه وصول ربّ ارباب موی
جو علة تفرقه است اسباب جهان
جمیعت دل جمیع اسباب مجوی

[Ey tarîk sâliki, her konuda konuşma; Rabbü'l-erbâb'a ulaşma yolunun gayrısına yürüme. Dünyâ sebepleri tefrika (gönül dağınıklığı, fark) sebebi olduğuna göre, bütün sebeplerle gönül birliği (cem') arama!]

101- و جانبِ جنابِ الوصلِ هیئاتِ لم یکنْ و ها ائتَ حیُّ انْ تُکنْ صادقاً مُت

/43-a/ Lügatler: جانب emirdir, الجانب 'den gelir, بعد demektir. الجانب yâni evin yanlarından uzanan kısım. هیئات Esmâ-i ef'aldendir بعد mânâsıdır. لم یکن لم يحصل: لم یکن mânâsıdır, zîrâ çok yerde حصل mânâsını taşır.

İ'râb: 'in mef'ûlüdür. لم یکن Fiilinin fâili altındaki zamirdir ki 'a'atır. 'de an' tenbih için, mübtedâ, haberidir. 'de an' harf-i şart, fi'l-i şarttır. مات Emirdir, 'den, şartın cezâsıdır.

Mânâ: Ey iddia sâhibi, bana ulaşmaktan uzak ol, ne yazık ki bu vuslat sana hâsıl olmaz, sen dirisin, eğer bana ulaşma isteğinde samîmî isen مروتا قبل "Ölmeden önce ölünüz"²⁰ muktezâsınca öl, yâni tam yoklukta ve her şeyden kesilmede ölüye benze, ta ki ebedî hayat ve saâdetle canlı ve devamlı olasın.

ای حیات عاشقان در مردگی
دل نیا بی جز که در دل بردگی

[Ey âşık! Âşıkların hayâtı ölümdeydir. Gönlü gönül vermeden başka bir sûrette bulamaz-sın. M, I, 1751]

Âşıklardan birisi hakîkî mahbûba hitaben şu beyiti söylemiştir:

و ان قلت مت متی سمعا و طاعة
و قلت لداعی الموت اهلا و مرحبا

(Öl dersen, baş üstüne der ölürüm; ölüm meleğine hoş geldin safâlar getirdin, derim).

102- هو الحبُّ انْ لَمْ تَقْضِ لَمْ تَقْضِ مَارَباً مِنْ الحبِّ فاخترَ ذاکَ او خَلَّ خُلَّتْی

Lügatler: الحب zamme ile muhabbet, kesre ile sevgilinin ismi. Birinci غرض ölüm mânâsına olan kazâdır, yâni غت demektir. İkinci غرض hâceti gidermek ve isteğini yerine getirmektir. مارب Masdar mîmîdir "hâcet" mânâsıdır. خَلَّ Emirdir امری mânâsıdır. خلت Hanın zammesiyle dostluk ve muhabbet demektir.

İ'râb: هو zamîr-i şandır. الحب' de elif-lâm muzafın ileyhten ıvazdır, yâni هو حسی demek olur. ان Şart harfi. لم تفعّل Şart fiili, ikinci تفعّل şartın cezâsıdır. ذاك'nin müşarün ileyhi birinci تفعّل'dir. خلق'tin mef'ûlüdür.

Mânâ: Hal ve şart şöyledir: Benim sevgim öyle bir sevgidir ki, mücerred kuruntu ve temennî ile ona ulaşamaz, sâdece iddia ve hırsla isteyerek ona yaklaşılamaz. Onun özelliği şudur: Eğer şu nefsânî hayâtından ölmezsen sevgiliye kavuşamazsın. Hal böyle olunca sen iki şeyden birini seçmekte serbestsin, ya ölümü seç; yahut da böyle yapmazsan benim dostluğumu terk et. Beyt:

ای فسرده عاشق ننگین غد کور بیم جان ز جانان می رمد

[Ey ayıp ve ar hurkasını giyen donmuş, üşümüş âşık! Sen can korkusuyla canandan kaçırıyorsun. M, III, 3910]

الصلاحی لطف بینان افرحوا البلاء ای قهر بینان اترحوا

[Ey lûtuft görenler, ferahlanın, sevinin. Ey kahır görenler, bu bir belâdır, ganılanın. M, III, 3437]

الصلاحی حشر بینان سارحوا البلاء ای مرگ بینان بارحوا / 43-b/

[Ey ölümü görenler, uzaklaşın. Ey haşri, dirilmeyi görenler, çabuk olun! M, III, 3436]

103- فَقَلْتُ لَهَا رُوحِي لَدَيْكَ وَقَبْضُهَا أَيْكَ وَمَالِي أَنْ تَكُونَ بِقَبْضِي

Lügatler: عد umûmî ifâde etmede ve لدی yakınlığı ifâde eder. Meselâ: عدی deyince, mal senin hükmünde demektir, ister yanında bulunsun ister bulunmasın fark etmez. Fakat لدی ifâdesi ancak yanında hazır bulunması durumunda söz konusudur.

İ'râb: ف mahzûf şartın cevâbıdır. مالى'de م istifamiyedir ve تكون'nün altındaki zamir istifham م'sına âittir.

Mânâ: Hz. Mahbûbun hitab ve azarlaması sona erince ben de o hazrete şöyle dedim: Ey hakîkat sultanı, benim rûhum senin huzûrundadır ve rûhumun kabzı sana ısmarlanmış ve teslim edilmiştir. Zîrâ انت لا قابض ولا باسط الا انت (kabz eden ve bast eden ancak sensin) benim kabzımda ve tasarrufumda olan neyim var ki, onu teslim etmekte ihtiyar ve irâdem olsun?

ای بو صفت بیان ما همه هیچ همه آن تو آن ما همه هیچ

همه عالم پراز نشانه' تو بی نشانان نشان ما همه هیچ

[Ey güzel koku sıfatlı, bizim açıklamamız tümüyle hiçtir; her şey senindir, bizimki hiçtir. Bütün âlem senin izlerinle doludur, bizim izsiz olan izimiz ise tümüyle hiçtir.]

ildir. اء'daki be harfi, اء'nin müteallakı olan fiile müteallıktır. اء'e işârettir. و'de vav hâliyyedir.

Mânâ: Benim hakkımda, filân kimse aşk ve hevâdan dolayı öldü denmesi ümid edilir; bundan ne çıkar? Keşke benim için "filân hevâ için öldü" denilse. Beni, o ölüme ulaştıran ve götüren kimdir, işte o benim matlûbumdur. مرگ ار كسى بجان فرود مى خرم. [Ölüm der ki: Eğer bir kimse canını satarsa, hemen alırım.] Mefhûmu benim arzû ettiğim bir şeydir. Senin nızan her neyse bir işâret kâfidir, hemen yerine gelir.

گذرى كن سوى مارا ز دو عالم گذرم نظرى كن ز تو منتظر يك نظرم

[Bize doğru bir adım at, iki cihandan vaz geçeriz. Bir nazar et, senden bir tek nazar (bakış) beklemekteyiz.]

106- اءَلْ اءَلِّى اَرْضى اَلْقَضَا صَبَاةٌ و لا واصل ان صحت لءبك نسبتي

Lügatler: اءل tasdik makamında اءم gibidir. Ancak bu durumda اءم'den daha iyidir. اءل'in kullanılışı ise istifhamın cevâbında daha güzeldir. اءل Her şeyin müddetine derler. اءف Geçmeklik.

İ'râb: اءل heberin tasdiki için konmuş bir harfdir, kendinden sonrası onu açıklar. اءلى Mahallen merfû, mübtedâ. اءلى Neke-i mütekellim, اءف mef'ûlûdür, zamir اءل'e râcîdir. صباة Temyîziyet üzere mansubdur. و'de vav hâliyyedir. ان şart harfi, صت şart fiili, cevâbı mahzûfdur. Karînesi mukaddem olan اءلى اءف'dir. Veya cevâbı mukaddem اءلى olabilir, bu durum cezânın şarttan önce gelmesini câiz gören mezheb üzredir. اءل'de lâm /44-b/ اءل mânâsınadır. اءل'in fâili اءلى'dir.

Mânâ: Az önce "filân kimse muhabbetten öldü" denilmesi benim için saâdetin tâ kendisidir! demiştim. Evet, bu sözüm muhakkak ve musaddaktır. Eğer senin sevgine benim nisbetim sahih ursa, müddet-i ömrümün âşıklıkla geçmesine râzıyım. Vuslata eremesem bile senin muhabbetine mensub olmanın saâdeti bana kâfi gelir. Senin gibi bir pâdişâhın muhabbet ve aşkı ile anılmak ve meşhur olmak ne saâdetidir! Bana bu övünç ve devlet yeter. قوم بجانهم زهو لسيدهم و العبد يزهى على مقدار مولاه (İnsanları, efendilerinin ihtişâmı duygulandırır; kul da efendisine göre değer kazanır).

107- و لم افز حقا اليك بنسبة لعزتها حسي افتخارا بتهمتي

Lügatler: Açıktır.

İ'râb: الحاء haldir, mef'ûlün şeklini açıklamaktadır, o mef'ul بنسبة'dir. اليك: اليك müteallıktır ve mukadder muzafdır. Yâni الى حيك demektir. لعنة'te lâ'm ta'lîl içindir, zamîri بنسبة'e râcîdir. حسي Mübtedâ افتخار temyîziyet üzere mansubdur. تهمتي'de ب mahzûf habere müteallıktır ki o da فوزى veya وصولى veya bunlara uygun şeylerdir. Buna göre beytin takdîri şöyledir: حقيقة لعنة تلك النسبة حسي من الافتخار فوزى تهمة حسي'den sonuna kadar olan isim cümlesi şartın cevâbıdır.

Mânâ: Ey hakîkî mahbûb, eğer ben izzet ve şeref taşıyan bir nisbetin bu özelliğinden dolayı o nisbetle senin muhabbetine sâhip olamazsam da bana, iftihar vesîlesi olarak muhabbet töhmetine ulaşmam bile kâfi gelir.

مرا بس است که گویند در میانہ خلق که آن فلان بدل و جان کمینہ بندہ تست

[Halk arasında bana şöyle denmesi yeterlidir: Fülân kişi gönül ve canıyla senin kulundur.]

108- و دُونَ اَتِّهَامِي اِنْ قَضَيْتُ اَسَى فَمَا اَسَاتُ بِنَفْسِي بِالشَّهَادَةِ سُرَّتْ

Lügatler: اَتِّهَامِي don bir şeyin yanı ve yakını. اَتِّهَام Töhmet etmeklik, yâni bir kimseyi kendisinde olmayan bir şeye nisbet etmek. اَسَى Hüznün اسات kemlik سُرَّتْ sürürden müştaktır.

İ'râb: اَتِّهَامِي don اَتِّهَامِي ibtidâiyye üzere mahallen merfû, maba'di haberidir. اَتِّهَامِي'de ان şart harfi نعت şart fiili, اَسَى temyiz veya mef'ûlû leh olmak üzere mansubdur. اَسَات Şartın cevâbıdır. اَسَات'ın te'si, muhatâb te'si olmak da nefsi mütekellim te'si olmak da câizdir; fakat muhatâba olması daha iyidir. سُرَّت'ın fâili zamîri, اَسَى'e râcîdir.

Mânâ: Senin aşkın ve muhabbetinle itham edilerek, eğer ben, kemâl-i muhabbete ulaşamamaktan /45-a/ dolayı hüznün ve keder sebebiyle ölürsem herhalde sen, şehâdet şerefiyle mesrur olan kimseye kötülük etmezsin. Hadîs-i nebevî ile sâbittir ki: "Malı uğrunda öldürülen şehittir" Mal, istenecek şeylerin en bayağısı ve dünyevî arzûların en düşüğü iken, onun uğrunda öldürülen çâresiz şehâdet şerefine nâil olunca, senin değerli ve leziz muhabbetin ki istek ve arzûların en şerefliisidir; o halde şehâdet mertebesine ulaşması haydi haydi kesindir. Nitekim garib hadislerden biri şöyledir: "من عشق و عفا و كم و مات فقد مات شهيدا" "Âşık olup, iffet gösterip

aşkını gizleyen ve ölen kimse şehid olarak ölür”²¹. Bilhassa kudsî hadiste şöyle buyurdun: *من احبني قتله ومن قتله فعلى دينه ومن على دينه فانا دينه* “Beni seveni öldürürüm; öldürdüğüm kimsenin diyeti benim üzerimedir. Diyetini üzerime aldığım kimsenin diyeti ben olurum.” O halde ey canımın canı ve rûh-i revanımdan daha aziz olan sultânım, beyt:

ز اندازه بگذشت ارزو طاقت ندارم بیش ازین میسند ای جان جهان در انتظارم بیش ازین

[Arzu, ölçü sınırını aştı, bundan fazlasına tâkat getiremem. Ey can, cihânı beğenme, bundan fazlasını beklemekteyim.]

Eğer sen bana ölümü takdir edersen, zulüm ve kötülük etmiş olmazsın, belki beni nîmet ve ihsânın kemâliyle şereflelendirmiş olursun.

109- و لی منك كافٍ ان هذرت دمي و لم أعد شهيدا علم داعي مني

Lügatler: هذرت اياه و ابطه derler, yâni karşılıksız ve diyetsiz kan dökmek demektir. شهيد Burada rûhun bedenden ayrılması sırasında Allah’la hazır olan demektir. Şedde ile “ölüm” demektir.

İ’râb: علم mübtedâ, كافٍ mukaddem haber. لی Şart harfi. Şart fiili. علم داعي Cümlesi Nefs-i mütekellim meçhul. لم أعد de vav hâliyye. اعد Şart fiili. هذرت haberiyle birlikte şartın cevâbidir.

Mânâ: Ey hakîkî mahbûb, eğer benim kanımı mübah edip diyetimi iptal ederek beni öldürdükten sonra karşılığında bir şey vermezsen, ben senin âşıkların arasında kabul edilip bu iyi isim ve iftiharla tanınmaz, şehitler zümresinden sayılmazsam ben ölebilirim de. (Ama ne gam) senin beni bilmiş olman kâfîdir. Zîrâ maksad senin bilmendir; başkaları seninle olan ilgimi bilsinler veya bilmesinler fark etmez.

چون جان تو می ستانی چون شکر است مردن باتو زجان شیرین تر است مردن
از جان چرا گریزم مرگست جان شیرین با کان چرا شیرین کان زریست مردن

[Canı sen alınca, ölüm şeker gibidir, seninle olunca ölüm candan daha tatlıdır. Candan niye kaçayım, tatlı can ölümdür. Mekânı ne yapayım, ölümlük altın mâdenidir.]

Hadis hakkında bk. Muhittin Uysal, *Tasavvuf Kültüründe Hadis*, s. 403, Konya, 2001.

110- وَلَمْ تُسَوِّرُوحِي فِي وِصَالِكِ بَذَلَهَا لَدَى لَبُونِ بَيْنَ صَوْنٍ وَ بَذَلَةٍ

Lügatler: سر سو: سر سو'den müştaktır, ل بعدل mânâsıdır, yâni berâber eylemekliğe derler. سر 'nin aslında müfâale bâbından olması da câizdir, o zaman سر olurdu. Elif kıyas dışı olarak kesret-i isti'malden dolayı düşmüş olabilir. Uzaklığa derler. صون: صان: صون /45-b/ 'denir. صون Bir şeyi korumaya derler. Burada "masûn ve mahfuz" mânâsıdır. البذلة Be'nin kesri ile eski kaftan demektir.

İ'râb: سر سو 'nin fâilidir, بذل mef'ûlûdür ve zamir روح 'a râcîdir. لبون 'de lâm ta'lîl içindir, sâir irab açıktır.

Mânâ: Ey hidâyet sultanı, esfel ve a'lânın pâdişahı, binlerce mukaddes olan can sana fedâ olsun! Ben kimim ki, benim rûhum senin yolunda fedâ olmaya lâîk olsun! Benim rûhum, bana göre, sana ulaşma yolunda sarfedilmeye yetmez ve yolunda harcanmaya değmez. Mâsum ve aziz olan senin visâlinle, hakîr ve değersiz olan benim rûhum birbirine çok uzaktır. Keşke bu eskimiş ve yıpranmış rûhum bu kazançtan faydalanabilseydi!

سر که نه دریای عزیزان رود بار گرانست کشیدن بدوش

[Azizlerin deryasına gitmeyen baş, omuz üzerinde taşınan ağır bir yüküdür.]

Bu beyitte صون visâl-i hazret-i mahbûbdan istiâre olur, بذلة ise Nâzımın rûhundan istiâredir ki, cânâna kavuşmayı masûn ve mahfuz olan aziz şeye benzetip, kendi rûhunu hakîr ve yıpranmış eski bir kaftana teşbih etmiştir.

111- وَأَنَّى إِلَى التَّهْدِيدِ بِالْمَوْتِ رَاكِنٌ وَمِنْ هَوْلِهِ أَرَكُنُ غَيْرِي هُدَّتْ

Lügatler: راکن İsm-i vaîd ile korkutma, burada "vaîd" mânâsıdır. راکن İsm-i fâildir, راکن 'den, "meyletmeklik" demektir. هول Korku. راکن Burada a'zâ mânâsı taşır. هدت Meçhul sîgasıdır, hedm ve şikeste olmak (yıkılmak ve kırılmak) mânâsıdır.

İ'râb: راکن 'nin ismi, mütekellim ye'si, راکن lafzan merfû haberidir. إلى التهديد: إلى التهديد 'e müteallıktır. من هوله 'de vav hâliyye, راکن mübtedâ, هدت fiil cümlesi, i'rabda mahallen merfû, mübtedânın haberidir. من هوله 'e müteallıktır.

Mânâ: Hakîkaten ben ölümle tehdit edilmeye istekli ve meyilliyim. Halbuki o ölümün korkusundan, benden başkasının uzuvları yıkılıp kırılmıştır. Fakat o bana bir armağandır. Nitekim şöyle buyrulmuştur: الموت تحفة المؤمن حير يوصل الحبيب إلى الحبيب "Ölüm mü'minin hediyesidir, sevgilinin sevgiliye ulaştırdığı bir nîmettir"

مرگت که دوست را رساند بر دوست ان کیت که او برگ شادان نبود
[Dostu dosta ulaştırır şey ölümdür, ölüm ile mutlu olmayan kimdir?]

112- وَلَمْ تُغْسِفِي بِالْقَتْلِ نَفْسِي بَلْ لَهَا بِه تُغْسِفِي إِنْ أَتَتْ أَثْلَفَتْ مُهْجَتِي

Lügatler: vezinde: ضرب ضرب, den, عَف: اعاف. اعاف: 'tandır. اعاف: تمنى. نیتmek ve adâletsiz yolla almak. الاعاف: Hâceti yerine getirmek. Nitekim şöyle derler: المهجة /46-a/ اسفت الرجل بحاجة أى قضيتها و اسفته أى اعته على امرء: demektir, hayvânî ruh mânâsına da kullanılır, ona, süveydâ olmak münâsebetiyle (yâni yürekteki siyah noktanın hayvânî rûha merkez olması münâsebetiyle) böyle denir.

Î'râb: 'de elif-lâm muzâfun ileyhten ıvazdır, بقتلى demektir. 'da lâm daha sonraki 'ye müteallıktır. 'de zamir 'e âittir. Şartın cezası mahzûfudur, çünkü ona delâlet etmektedir. Beytin takdîri şöyledir: ان انت اثلقت مهجتي لم تغسفي على نفسى بقتلها بل تغسفي بالقتل

Mânâ: Ey lütuflar ve ihsanlar menbai, eğer sen beni öldürerek rûhumu ifnâ ve telef edersen, bana zulüm ve adâletsizlik etmiş olmazsın; aksine, nefsimi öldürerek ihtiyâcını giderip arzûsunu yerine getirerek onu diriltirsin.

گر بختی غمت کشته شوم باکی نیست کشتگان ره تو زنده جاویدانند

[Senin gam (aşk) kılıcınla öldürülsem zararı yok, senin yolunda öldürülenler ebedî yaşamaktadır.]

113- فَانْ صَحَّ هَذَا الْفَالُ مِنْكَ رَفَعْتَنِي وَ اغْلَيْتَ مَقْدَارِي وَ اغْلَيْتَ قِيمَتِي

Lügatler: هذا الفال: Ölümüne işaretler. اعلت: 'lâ eyledin, yâni yükselttin. اعلت: Kaht u ğaladandır, yâni pahalı eyledin demektir.

Î'râb: 'nın fâilidir. Ve اعلت: اعلت: 'ye müteallıktır.

Mânâ: Ey canın canı, az evvel benim dilimden dökülmüş ve içime doğmuştu (demiştin ki): Eğer benim rûhumu ifnâ ve itlâf eylersen bana zulüm ve adâletsizlik değil, belki bana büyük iyilik ve lütufta bulunmuş olursun. Ben bu ifnâ ve itlâfı senden kendime bir fâl saydım. Eğer bu fâl doğru çıkacak olursa sen beni yüceltirsin, derecemi yüksek ve kıymetimi üstün kıalarsın.

114- وَهَا أَنَا مُسْتَدْعٍ قَضَاكَ وَمَا بِهِ رِضَاكَ وَلَا اخْتَارُ تَأْخِيرَ مُدَّتِي

Lügatler: ۛ tenbih içindir. ۛ Hüküm mânâsınadır.

İ'râb: ۛ mübtedâ, ۛ haberidir, ۛ mef'ûlûdür. ۛ Mevsuliye, ۛde ۛ mânâsınadır. Zamir ۛya râcîdir. ۛ Nefs-i mütekellim, ۛ ma'zûfun muzafı, yâni مدت عمری demektir.

Mânâ: Ey hakîkî mahbûb, benim ölümüne hükmetmeni istiyorum, ayrıca senin rızân olan şeyin isteklisiyim. Ben ömrümün uzamasını istemiyorum, senin rızân ne ise onu istiyorum.

دارند هر کسی از تو مرادی و مطلبی مقصود ما زدنی و عقی رضای تست

[Herkesin senden bir isteği vardır. Bizim dileğimiz ise dünyâ ve âhirette senin rızandır.]

115- وَعِيدُكَ لِي وَعْدٌ وَاجْزَاهُ مِنِّي وَلِيَّ بَغِيرِ الْبُعْدِ أَنْ يُرْمَ يَبْتُ

Lügatler: ۛ hayır ve şerde /46-b/ kullanılır, fakat hayırda kullanılması daha çoktur. ۛ Özellikle şerde kullanılır ve hayırda kullanılmaz. ۛ Vaadde durmaya derler. ۛnin cem'idir. O da arzû demektir. ۛ Dost ve yakın mânâsınadır. ۛ Fi'l-i muzârî meçhul ۛden.

İ'râb: ۛ mübtedâ, ۛ haberidir. ۛ Mübtedâ, ۛe râcîdir. ۛ Takdîren merfû haberidir ve ۛye muzafdır. ۛde ۛ ye müteallıktır. ۛde ۛ harf-i şart, ۛ fil-i şart, ۛ cezâ-yı şart. ۛnün fâili altında olan zamirdir ki ۛye râcîdir.

Mânâ: Ey hakîkat sultânı, senin öldürme ve yok etmeyle korkutman ve tehdit etmen, her ne kadar diğer insanlara göre kötülük ve korkulacak bir vaîd ise de bana vaad, beşâret ve saâdet müjdesidir. O vaadde durmak, belâ ve kazâ oku atılınca uzaklıktan başka bir şeyde sâbitkadem olan uzaklık ve ayrılığa sabredemeyen sâdık sevgili ve âşık velînin arzûsudur.

Şu mânâ da mümkündür: Senin vaîdin bana vaaddir ve o vaade vefâ etmek, uzaklıktan başka bir şeyde sâbitkadem olan velînin arzûsudur. Eğer o atılırsa ya halkın nazarından atılmak olur veya yüksek bir yerden atılıp parça parça hale gelmek söz konusu olabilir. Fakat birincisi daha uygundur. Nitekim Kasîde-i Ayniyye'de buna uygun olarak şöyle buyurur: صبر على أهواله (Ben onun korkularına şükrederek sabrettim; ben uzaklık dışında bir konuda sabırsız değilim).

Ama burada şu soru sorulabilir: İbn Fârız evvelce şöyle demişti ر لو ابعثت "Zorlayarak, hicranla, düşmanlıkla ve ümîdimi kestirerek sevgili beni uzaklaştıracak olursa, dostluğundan nefsim uzaklaşıp râhat halde olmaz" Ve kezâ لک الحکم فی امری لما شئت فاصعی "Benim hakkımda hüküm sana âittir, dilediğini yap" Kezâ başka bir yerde demişti: ارید "Ben ona kavuşmak itiyorum, o benim ayrılığımı istiyor. Onun isteği uğruna benimkini bırak"

Burada uzaklıktan başkasına sabreder, ancak uzaklığa sabredemez demek, rızâ makamına ve önceki beyitlerin mânâsına muhâlif olmaz mı?

Cevâbı şudur: Uzaklık iki türlüdür. Biri mahbûb ve âşık uzaklaştırıp, rızâsı da uzaklıkta olmaktır. Öteki, âşık kendi arzûsuna ve nefsine uymak sûretiyle mahbûbdan uzak olmaktır. Bu beyitte بغير العبد demesi, kendi tarafından olan uzaklıktır. Aksi halde mahbûb tarafından olan uzaklığa ârif-i bilâh olanlar yine sabredici ve râzı olurlar. Zîrâ Hakk'ın murad ettiği bir uzaklık, binlerce vuslattan evlâdır.

116- فَقَدْ صِرْتُ أَرْجُو مَا يُخَافُ فَأَسْعِدِي بِهِ رُوحَ مَيِّتٍ لِلْحَيَاةِ اسْتَعْدَّتْ

Lügatler: yardım etmek ve mesud etmek. /47-a/

İ'râb: ف mahzûf şartın cevâbı veya ta'lil için olabilir. صرت. Nâkıs fiillerden, ismi altında gizli olan ٴdir, haberi ٴ. أرجو ما mâ-i mevsul ve mâ-i mevsuf. ٴ Fiil-i muzâri meçhul, ٴ'nin sılası veya sıfatıdır. ٴ'nin fâili altında olan zamirdir ki Hz. Mahbûbe'ye râcîdir. ٴ'de zamir ٴ'ya râcîdir. ٴ'in fâili altında olan zamirdir ki ٴ'e râcîdir. ٴ'ta lâm ٴ'e müteallıktır.

Mânâ: Hal böyle olunca, korkulan ve kavuşmaktan sakınılan ölümü ben ümit eder oldum. Ben kendisini isteyici ve ümit edici olduğum için o ölümle, hayâta kâbiliyetli olan ölünün rûhunu mes'ud et ve yardımcı ol. Burada ölü canlı âşık demektir, hayattan kasıd da yokluk ve ölümdür. Gerçekten âşık bu cismânî hayattan موتوا قبل ان تموتوا "Ölmeden evvel ölünüz" fehvâsınca ölmeyince, ebedî hayatla ve sermedî sıfatlarla muttasıf olmaz. Zîrâ الموت لا حياة الا الموت "Hayat ancak ölümdedir" denilmiştir. Onun için Hak âşıkları vücûdun ifnâsına tâliblerdir.

او لم خم شکست و سرکه برینیت بانگ کردم که هی زیانم کرد
صد خم شهد صافی از بی آن در خوردم داد و شادمانی کرد

[... küpü kırdı, sirkeyi döktü, "beni zarara soktun" diye bağırdım. Ardından yüz küp saf bal içtim, mutluluk verdi.]

Gerçek şu ki, bu belâ zımmında olan hayat ve safânın karşılığında binlerce hayvânî ruh ve cismânî lezzetler yok edilse onun bir zerre zevkine muâdil ve müsâvi olmaz.

بامیدانکه روزی عبادت من آیی چه خوشست همچو چشمت همه عمر نا توانی

[Bir gün beni ziyârete gelirsin ümîdiyle, bütün ömür boyu seni gözlemek ne güzeldir, gelmezsin.]

Bu ölüm ve yokluktan kasdedilen irâdî ölümdür, ki karşılığında, zât-ı ahadiyyete kavuşma gibi bir güzel hayat vardır. Aksi halde eğer bu yokluk hâsıl olmayıp bir sâlik irâdî ölümünden önce ölürse, dünyâdan âhirete eksik ve kör gitmiş olur. Yüce Allah şöyle buyurur: وَمَنْ كَانَ فِي هَذِهِ أَعْمَىٰ فَهُوَ فِي الْآخِرَةِ أَعْمَىٰ وَأَضَلُّ سَبِيلًا (İsrâ, 17/72). "Bu dünyâda kör olan kimse âhirette de kördür, üstelik iyice yolunu şaşırmıştır."

هر که امروز عیانا رخ دلدار ندید طفل راحت که او منتظر فردا شد

[Bugün sevgilinin yüzünü açıkça görmeyen kişi, yolun (tarikatin) çocuğudur, yarını (âhireti) bekler]

117- و بی من بها نافست بالنفس سالکا سبیل الأولى قبلی أبوا غیر شرعتی

Lügatler: مُنَافِسَةٌ münâfese bir şeye müsâbaka yoluyla rağbet etmeye derler. Veya "muhâdese" mânâsına da olabilir. Çünkü muhâdesede konuşandan, dinleyen kulağına nefesi gönderme söz konusudur. Veya شرعة mânâsıdır. المانی: الذي: سبیل: dan fi'l-i mâzînin cem'-i müzekkeridir. سبیل: tarikat demektir.

İ'râb: فليت نفسی: de ب bâ-yı ta'diye, mahzûf fiile müteallıktır, yâni فليت نفسی: demektir. Nitekim م: derler, yâni م: و امی: demektir. 47-b/ فداک ای و امی: Mevsûledir. م: da ب sebebiyyedir. Zamir mahbûbenin zâtına râcîdir. سالک: Hâliyet üzre mansubdur. سبیل: in mef'ûlüdür. Nez'-ı hâfıdiyet üzre mansubdur, yâni م: demektir.

Mânâ: Ben rûhumu ve nefsimi bir sevgiliye fedâ ettim, onun meded ve inâyeti sebebiyle, muhabbet yolundaki yokluğa rağbet ettim, bunu öyle bir yola sâlik olarak yaptım ki, benden evvelkiler onun dışında bir yola girmek-

ten imtinâ etmişlerdi. Yâni onlar öyle âşık ve sâdıklardı ki, her yoldan sakı-
nup benim yoluma sülûk etmişlerdi. Benim bu yolum, hayvânî rûhu öldür-
me, cismânî lezzetleri yok etmek, nefsânî ve rûhânî hazları izâle etmek yolu-
dur.

چیت معراج فلک این نیستی عاشقانرا مذهب و دین نیستی

[Göklere yücelmek nedir? Şu yokluk. Âşıkların yolu da yokluktur, dîni de. M, VI, 233]

کارگاه صنع حق در نیستی غره هستی چه داند نیست چیت

[Tanrı sanatının tezgâh evi mâdemki yokluktur. O halde tezgâh evinin dışında ne varsa değersizdir. M, II, 690]

خوش براقی گشت خنگ نیستی سوی هستی اردت گر نیستی

[Yokluk küleyle ne güzel bir buraktır; yok olduysan seni varlık makâmına götürür. M, IV, 555]

118- بَکْلٌ قَبِيلٌ كَمْ قَبِيلٍ قَضَىٰ بِهَا أَسَىٰ لَمْ يَفْزُ يَوْمًا إِلَيْهَا بِنَظَرَةٍ

Lügatler: قبيلة bir araya gelmiş topluluktur ki, komşuluk ve cem'iyet sebebiyle bâzısı bâzısını kabul eder. قبيل Maktül de-
mektir. قضی مات demektir. أسى حزننا demektir. لم يعمل لم demektir.

İ'râb: بَکْل'de بى mânâsınadır. ۛ'da zamir ب'e râcîdir. إليها'da zamir mahbûbeye râcîdir.

Mânâ: Her kabîlede nice ölü, onun muhabbeti sebebiyle hüzün ve elem-
den kaybolup gitti; o mahbûbeye bir gün bir kerre bakmağa muvaffak olma-
dı.

عشق را صد ناز و استکبار هست عشق با صد ناز می اید بدست

[Aşkın yüzlerce nazı, edâsı, ululuğu var. Aşk yüzlerce nazla elde edilebilir. M, V, 1164]

کی رسد این خایفان در گرد عشق کاسخانرا فروش سازد درد عشق

[O korkaklar, aşkın tozuna nereden ulaşacaklar? Aşk derdi, gökyüzünü döşeme edindir. M, V, 2193]

119- وَ كَمْ فِي الْوَرَىٰ مِثْلِي أَمَاتَتْ صَبَابَةً وَ لَوْ نَظَرْتُ غَطْفًا إِلَيْهِ لَأَحْيَتْ

Lügatler: الورى yeryüzündeki mahlûkata derler. المطف Rahmet, dostluk. لاحت dandır.

İ'râb: كَمْ haberiyyedir. أماتت ve نظرت in fâili Hz. Mahbûbedir.

hedefli hastalıktan arındırıp şifâ verir ve beşeri ahlâkımı ahadiyyet vasıflarına tebdil eyler.

شاد باش ای عشق خوش سودای ما اب دوی جمله عنهای ما
ای طیب نخوت و ناموس ما ای تو افلاطون و جالنوس ما

[Ey bizim sevdâsı güzel aşkımız, şâd ol; ey bütün hastalıklarımızın ilâcî!

Ey bizim kibir ve azametimizin tabîbî; ey bizim Eflâtûn'umuz, ey bizim Câlînûs'umuz!

M, I, 23-24]

عاشقان را شادمانی و غم اوست درست مزد و اجرت خدمت هم اوست

[Âşıkların neşesi de odur, gamı da, hizmetlerine karşılık aldıkları ücret de. M, V, 586]

122- ذَلَّلْتُ بِهَا فِي الْحَيِّ حَتَّى وَجَدْتَنِي وَ ادَّتَنِي مَنَالٌ عِنْدَهُمْ فَوْقَ هَمَّتِي

Lügatler: الذل zammı ile izzetin zıddıdır.

İ'râb: ۴'da ب sebebiyye, zamir Hz. Mahbûbeye râcîdir. رجعت Ef'al-i kulûbdan bir fiildir, iki mef'ul alır. Birinci mef'ûlü mütekellim yâsı. Vav و ادی Vav âtîfa ve bu cümle mahallen mansub, رجعت birinci mef'ûlü olan mütekellim ya-sına mâtufur. İkinci mef'ul منی 'dir.

Mânâ: Sülûklerinin başlangıcından bahsedip, sülûklerine şöyle işâret ederler: /48-b/ Bu hallerle muttasıf olanlar şöyle derler: Ben o hazretin muhabbeti sebebiyle şerîat ve tarîkat ehli arasında zelîl ve alîl oldum; o kadar ki, onların katındaki en aşağı sıfat ve mertebeyi nefsimin fevkinde buldum. Herkesi kendinden üstün ve kendilerini cümleden aşağı görmeleri, tevâzu-daki kemallerini gösterir.

من کیم اندر جهان بی حاصلی بی خبر از یار و از خود غافل
جستم یا کیستم در هر دو کون مفلسی سرگشته لا یغلی
از گروه بنده گان در گهش نه مبارک بودم و نه مقبلی

[Ben kimim? Dünyâda kazançsız, kendinden ve dostundan habersiz bir gâfil. Neyim ve-ya kimim? İki dünyâda müflis, yüz çevirmiş, akılsızım. Kullar zümresi içinde degâhu ne mü-bârek, ne de makbul oldum.]

123- وَ أَخْمَلْنِي وَهَذَا خُضُوعِي لَهُمْ فَلَمْ يَرَوْنِي هَوَانًا بِي مَحَلًّا لَخِدْمَتِي

Lügatler: حمل 'dendir ki şöhet ve îtibârın kaybolması, isimsiz ve arsız olmaktır. الوهن Zayıflık. الخضوع Tevâzu. Horluk.

İ'râb: یرونی'nin fâilidir. وها Ya mef'ûlû lehdir ya temyizdir. یرونی'nin fâili zamîridir ki ehl-i hubbe âittir. هوانا Ya mef'ûl-i lehdir ya temyizdir. ی' de ب, هوانا'e müteallıktır.

Mânâ: Tevâzuu, sevgi ehline yâni âlem ehline veya şerîat ve tarîkat erbâbına zayıflık bakımından beni öyle isimsiz ve belirsiz hale getirdi ki, onlar beni görmezler; hor ve hakîrlikteki kemâlimden dolayı beni bir hizmete lâayık ve değer kabul etmezler. Nerede kaldı ki Cenâb-ı Hakk'ın hizmetine lâayık görsünler? Zîrâ ben onların nazarında son derece hakîr, tardedilmiş, reddedilmiş durumdayım.

Bu beyitte sülûk ehlini tevâzua ve adem-i kabûle teşvik edip, halk nazarında îtibar ve şöhet sâhibi olmaktan sakındırırlar. Zîrâ:

که اشتهاار خلق بند محکمت در ره او از بند اهن کی کمت

[Zâten halk arasında meşhur olmak, sağlam bir bağdır. Bu bağ bu yolda demir bir bağdan aşağı mıdır ki? M, I, 1546]

هر که داد او حسن خود را در مراد صد قضای بد سوی او رو نهاد

[Kim güzelliğini mezada çıkarırsa, ona yüzlerce kötü kazâ yüz gösterir. M, I, 1835]

124- و مِنْ دَرَجَاتِ الْعِزِّ أَمْسَيْتُ مُخْلَدًا أَلَى دَرَكَاتِ الدُّلِّ مِنْ بَعْدِ نُخُوتِي

Lügatler: Aşağıdan yukarıya yükselişi olan makâma denir, درجه. Aşağıdan yukarıya yükselişi olan makâma denir, درجه. Tekebbürlük ve azamet mânâsınadır.

Mânâ: Sülûkün ve seyr ilallahın başlangıcında kalb ve kalıp amelleriyle, zâhir ve bâtın ilimleriyle, iyi ahlâk ve râzı olunan işlerle muttasıf olup; bunları maksadın husûlüne yarayan sebepler, vuslat ve şühûd-i hakîkîye ulaşma vesîleleri zannedip nefsime büyük bir gurur ve kibir gelmişti. Böylece kendimi, başkalarından üstün ve değerli sayardım. *إِنَّ الْمُلُوكَ إِذَا دَخَلُوا قَرْيَةً أَفْسَدُوهَا وَجَعَلُوا* (Neml, 27/34). “Hükümdarlar bir beldeye girdikleri vakit, orayı yıkarlar ve halkın ulularını zelil hâle getirirler” fehvâsınca, muhabbet sultânı kalb mülküne girip vücut memleketime ulaşıp, varlık ülkemi harab etti. Değerli ilimler /49-a/ lezzetli bilgiler ve bunların benzeri her ne var ise yerle bir ederek hepsini târumar kıldı. *سبحان من لا يوصل اليه الا به* “Kendisine ancak kendisiyle ulaşılabileni tesbih ederim” sırrını ve hikmetini bana bildirmiş oldu. *قبل من قبل لا لعله و رد من رد لا لعله* (Kabul eden sebepsiz olarak kabul etti, reddeden de sebepsiz olarak reddetti) hâlini bana anlattı. Böylece bütün sebepler benden kesilip, cümle vesîleler ve vâsıtalar kalkmış oldu ve

استحوان او بتر خواهد شکست

هر که بالا تر رود احق ترست

[Kim merdivenin daha yukarısına çıkarsa daha ahmaktır. Çünkü düşünce onun kemikle-ri daha beter kırılır. M, IV, 2764]

زانکه در فقر ست عز ذوالجلال

صبر کن با فقر و بگزار این ملال

[Fakra sabret ve bu melâli bırak. Çünkü Celâl sâhibi olan Allah'ın yüceliği fakrdadır. M, I, 2374]

127- فلو قيلَ مَنْ تَهْوَى وَ صَرَّخْتُ بِاسْمِهَا / 49-b/ لَقِيلَ كَتَىٰ أَوْ مَسَّ طَيْفٌ جَنَّتِي

Lügatler: كَتَى fiil-i mâzîdir, kinâyetten müştaktır, كَابَة lügatte sözü örtülü söylemeye derler. Istilahta kinâye, bir sözün esas mânâsı kastedilmeyip, onun lafzından anlaşılan mânâdan başkasına bi'l-iltizam neye delâlet ederse murâdın o olmasıdır. Meselâ طویل النجاد demekle bir kimsenin uzun boylu olmasını kinâye edersin. بحر الرماد demekle çok misâfirden kinâye yaparsın. طيف Hayal ve vesvese. جنه ve جن aynı mânâyadır, "mecnunluk" anlâmına da gelir ve bu mânâ kabûle sayandır.

İ'râb: طيف 'nin fâilidir, جنه 'e muzafdır. قيل: 'in cevâbıdır. لَقِيل: 'in cevâbıdır.

Mânâ: Ben bunların arasında zelîl, hakîr, hor ve fakîr olunca, faraza eğer bana deselerdi ki: Sen kimi seversin? Ben de o hazretin ismini açıklasaydım; şüphesiz alaycı bir şekilde bu kinâye yapıyor derlerdi. Yâni "O'nu zikrederek şânına ve kendine uygun mahbûb arzû eder, oysa bununla cenâb-ı hazret arasında ne münâsebet vardır?" Yahut da şöyle derler: Dertliye cin hâli ve şeytan vesvesesi dokunmuş, onun için beyhûde ve hezeyan söyler.. Böylece benim sözüme rağbet ve iltifat etmezler.

در حضرت سلطان چه بود مرد گدایی

او خود بچه ارزد که غم یار بورزد

[O kendisi neye lâyıktır ki dostun (sevgilinin) gamını elde etsin; Hazret-i Sultân'ın kâpısında dilenci bir insan ne olur ki.]

deyip "Rablerin Rabbi varken, toprağın ne hükmü olur" sözünün mefhûmundan geçmezler.

128- وَ لَوْ عَزَّ فِيهَا الدُّلُّ مَا لَدَلَّ لِي الْهَوَىٰ وَ لَمْ تَكُ لَوْ لَا الْحُبُّ فِي الدُّلِّ عِزَّتِي

Lügatler: عَزَّ ندر ve قد: عَزَّ mânâsınadır. Onun için bir şey nâdir ve az olsa "azizü'l-vücut" derler. Sonraki عَزَّ şeref ve kıymet mânâsınadır.

İ'râb: عِزَّتِي 'nin fâilidir. لَدَلَّ 'nin fâili الْهَوَى 'dır ve bu cümle 'in cevâbıdır. عِزَّتِي 'nin ismidir, لَوْ لَا الْحُبُّ haberidir.

Mânâ: Eğer Hz. Mahbûbun muhabbetinde fakr ve zillet nâdir ve yok olsaydı, bana hevâ lezzetli gelmezdi ve eğer muhabbet zillette görünseydi benim izzetim olmazdı.

من کسی در ناکسی ور یافتم بس کسی در ناکسی در یافتم

[Ben varlığı yoklukta buldum, onun için varlığı yokluğa fedâ ettim. M. I, 1735]

Zîrâ muhabbetin şartı şudur: Varlığında zâhiren ve bâtinen izzet ve şerefden neyin varsa mahbûb yolunda verip onun merhamet ve şefkat nazarıyla şerefleninceye kadar, onun meşakkat ve belâsını seçmelisin. Gerçekten, mahbûbun nazarı ve vuslatı demek olan ebedî izzet, ancak ve ancak senin nefsânî izzetini terk ederek onun kulluğu zilletini ihtiyar etmenle hâsıl olur.

کسی بگردن مقصود دست حلقه کند که پیش تیغ مشقت سپر تواند بود

[Kişi sevdiğinin boynuna elini halka yapar ki, meşakkat kılıcının önünde siper olabilsin.]

129- فَحَالِي بِهَا حَالٍ بِعَقْلِ مَذَلَّةٍ وَ صِحَّةٍ مَجْهُودٍ وَ عِزٍّ مَذَلَّةٍ

Lügatler: /50-a/ فعالی: demektir. İkinci حالى: den müştaktır, ism-i fâildir, süsleniş ve bezemek mânâsınadır. مدله İsm-i mef'uldür, ندله'ten gelir, mütehayyir medhuş mânâsınadır. دلہ الحب فلا Derler. Yâni demektir. جهد Fetha ve zamme ile kuvvet, tâkat ve meşakkat demektir. مجہود Bir şeydeki tâkati ve kuvveti en sona gelmiş kimseye derler.

İ'râb: ف mahzûf şartın cevâbıdır, حالى mübtedâ, u'de ب sebebiyye, zamir ya muhabbte veya mahbûbeye râcîdir. حال Mübtedânın haberidir, takdîren merfû'dur. صحة üzerine mâtuftur. عزة مدله: üzerine mâtuftur.

Mânâ: Muhabbet sultânı vücud ülkemi harab, akıl ve fikrimi perîşan ve fânî kılmuşsa da, benim sıfat ve şânım el-an o mahbûbun muhabbeti sebebiyle şaşmış akılla, gücü kuvveti yok olmuş sıhhatle ve mezelletin izzetiyle süslenmiş ve bezenmiştir. Bir kimsenin ahvâli bu şekilde birbirine zıd sıfatlarla süslenir ve zînetlenirse, şaşkınlık konusu olmaktan hâli değildir. Zîrâ akıl deliliğin, sıhhat tâkatsizliğinin ve izzet mezelletin zıddıdır. İşte sâlik öyle bir mertebeye varır ki; aklı delilikte, sıhhati hastalıkta ve izzeti mezellette bulup, nazarında bunların hepsi aynı seviyede olur. Nitekim Hz. Mevlânâ bu cünûn hakkında şöyle buyurur.

ما جنون واحد لی فی الشجون بل جنون فی جنون فی جنون

[Dertlerle deliliğim bir değil ki. Bende delilik içinde delilik var, delilik içinde delilik. M,V,1894]

ما سواك للعقول مرتجى

يا محير العقل قاتان الحجبى

ما حدث الحسن مذ زينتى

ما اشتهت العقل مذ جئتى

[Ey akıllara fitne salan, onları hayran eden, akılların senden başka sığınacak yerleri yoktur.

Beni deli ettiğin zamandan beri aklı hiç arzulamadım. Beni süslediğin zamandan beri güzelliğe hased etmedim. M, V, 1911-1912]

رو رو ای جان زود زنجیری یار

بار دیگر آمدم دیوانه وار

کر دو صد زنجیر اری بردم

غیر آن زنجیر زلف دلبرم

[Bir kere daha delicesine geldim işte. Yürü, yürü ey can, çabuk bir zincir getir.

Fakat sevgilinin zülfünden başka iki yüz tane zincir olsa kırarım ha! M. V, 1916-1917]

130- أَسْرَتٌ تُمَنَّى حُبَّهَا النَّفْسُ حَيْثُ لَا رَقِيبَ حَجِي سِرًّا لِسِرِّي وَ خَصَّتْ

Lügatler: اسرت iki vecih üzere zıd mânâyâ gelebilir. Birincisi gizlemek, ikincisi ızhar etmek. Nitekim Kur'an-ı Kerim'de de vâkidir: (Taha, 21/3). و اسروا الدامة لا راقوا العذاب. Şu âyette ızhar mânâsınadır: (Yunus, 10/54). "Pişmanlık gösterdiler" Netice itibâriyle من ile müteaddî yapılırsa "gizleme" mânâsına, lâm ile müteaddî yapılırsa "ızhar" mânâsına olur. Meselâ: اسر زيد نجواه من عمرو desek, "Zeyd Amr'dan sırrını gizledi" demek olur. Eğer اسر زيد نجواه لعمرو desek, "Zeyd sırrını Amr'a ızhar eyledi" demek olur. حجي Akıl demektir. سر Gizli işe denir. Istilahta kalbe ve rûha "sır" derler, nazardan gizli ve örtülü olduğu için böyle denmiştir.

İ'râb: /50-b/ اسرت iki mef'ul alır, birinci mef'ûlü حجبîdir ve حب'e muzafdır ve bu izâfet beyâniyedir. İkinci mef'ûlü لى'dir, fâili النفس'tir. Elif-lâm muzafun ileyhten ivazdır. سر Hâliye üzere mansubdur, ya fâilin mahiyetini açıklayıcıdır ki nefsdır veya birinci mef'ûlden hâl olur. خصت'in fâili altındaki zamirdir ki نفس'e râcîdir.

Mânâ: Benim nefsim, rûhuma o hazretin muhabbeti temennîsini ağıyardan gizleyerek ızhar ve âşikar etti; o sırada akıl rakîbi orada yoktu ve nefsim o temennîyi rûhuma ve kalbime tahsis etti, zîrâ kalb hazîne-i ilâhîdir. Akla "rakîb" denmesi, sâlike ayak bağı ve vuslata mâni olduğundan dolayıdır. Zîrâ: "Akılların idrâkinin nihâyeti ayak bağıdır, âlimlerin çalışmasının çoğu dalâlettir."

Tedbirli akıl âşık-ı sâdıkta yerleşik oldukça tenzih mertebesinden hâlî olmayıp رب الارباب و رب للتراب "Rablerin rabbi varken toprağın ne hükmü olur" mefhumundan zâil olmaz. Oysa maksad tenzih ve teşbihi cem' etmektir, ta

ğuna en doğru şâhiddir ve bu muhabbeti arzûlama sırrı parlayan ateş gibi apaçık olmuştur.

از رقیبان نفتم هوست

غلط خام بین که قصه لاش

[Hatâyî çiğ gör, kıssayı aç, hevesini rakiplerden gizledim.]

133- وَلَمَّا أَبَتْ أَظْهَارُهُ لِحَوَانِحِي بِدِيهَةٍ فِكْرِي صُنْتُهُ عَنْ رَوِيَّتِي

Lügatler: أبَتْ: dandır, imtinâ mânâsınadır. حَوَانِحِ Bâtındaki kuvvelere denir. بدیهه Zihinde mukaddime terkiib etmeksizin ve tasavvursuz hâsıl olan mânâlardır. رویت Vavin kesresiyle doğru fikir demektir.

İ'râb: بدیهه'in fâilidir, اظهاره ise mef'ûlûdür veya nez'-i hâfıdıyyet üzre mansubdur. لاش'ın cevâbıdır.

Mânâ: Bedi'he-i fikrim (kendiliğinden içime doğan düşüncem), muhabbet sırrını bâtinî kuvvelerime göstermekten sakınınca, ben de o sırrı fikrimden ve aklımdan mahfuz ve masûn kıldım (onlardan sakladım).

134- وَبَالَعْتُ فِي كُتْمَانِهِ فَنَسِيتُ مَا إِلَيَّ أَسْرَتُ

Lügatler: ihfâ dandır, اسرار: asrât, نسيان unutmak, كتمان gizlemek.

İ'râb: كتمان'de zamir, evvelki beyitte olan راسى'ye râcîdir. نسيان'deki zamir de ona râcîdir. أسرت İf'al bâbından nefsi-i mütekellim meçhul, kâim-i makam fâili'dir, mef'ûlû'dir. ما Mâ-i mevsuldür, sılası اسرت'dir. الیه'deki zamir geçen beyitteki راسى'ye âittir. اسرت'in fâili, altında olan zamirdir ki نفس'e âittir. Mef'ûlû, mahzûf zamirdir ki ما'ya âittir.

Mânâ: Sevgilinin muhabbet sırrını gizlemede o kadar ileri gittim ki, sonunda o sırrı da unuttum; nefsimin kalbime ızhar ettiği mahbûbeyi sevme arzûsunu gizlemek de bana unutturuldu. Yâni sözün özü, muhabbet sırrını gizlemede ileri gittim, böylece o sırrı da unuttum, onu gizlemem gerektiği de bana unutturuldu. /51-b/

الا حديث دوست که تکرار می کنم

آنها که خوانده ام همه از یاد من برفت

[Okuduğum her şeyi unuttum. Sadece dostun sözünü tekrar ediyorum.]

vücut karışığından ve arzû bağından kurtarmıştır. Sözün özü şudur: Benim için en tatlı muhabbet arzûsu öyle bir belâ ve vuslattır ki Hz. Mahbûbe o vuslat sebebiyle, nefsin belâ ve sıkıntısını ayırıp nihâyete erdiresin; öyle ki artık bundan böyle ona sıkıntı ve yokluk erişmesin. Ayrıca bu tecellî ve vuslattan önce o hazret, yokluğun sıkıntısına ve muhabbetin belâsına tahammülünden dolayı, bu arzûları nefesine hatırlatsın. Tecellî ve vuslattan sonra da nefsim kendisini ve arzûsunu tamâmen unuttursun. لا خبر بعد العين و هنالك لا كيف و
 این "Gördükten sonra habere gerek yoktur; burada 'nasıl' ve 'nerede' olmaz"
 Gerçekten nefis için arzûların tatlanması budur.

137- أَقَامَتْ لَهَا مَنًى عَلَى مُرَاقِبَةٍ خَوَاطِرَ قَلْبِي بِأَهْوَى أَنْ أَلَمْتُ

Lügatler: خَوَاطِرُ hâtıranın cem'idir. "Hâtıra" kalbe gelen fikirlere denir. أَلَمْتُ: نَزَلَ'dandır. المان Nüzul mânâsıdır.

İ'râb: اَلَمْتُ'nin fâili zamîridir ki mahbûbeye râcîdir. اَلَمْ'daki zamir de kezâ ona râcîdir. اَلَمْتُ İsm-i fâildir ve اَلَمْتُ ikinci mef'ûlûdür veya hal olabilir; fiil gibi amel ettiğinden خَوَاطِرُ ona mef'ul olmak üzere mansubdur. اَلَمْ'da ب ya musâhabet mânâsına veya اَلَمْ mânâsıdır; elif-lâm, muzâfun ileyhden ıvaz olabilir, bu durumda اَلَمْ takdir edilir veya ahd için olabilir ki evvelce âşıkla mâşuk arasında zikredilen hevâ murad edilmiş olur. اَلَمْ'te اَلَمْ harf-i şart olabilir, bu durumda cezâsı ya önceki birinci mısradır veya o mısra karfinesiyle mahzûfudur yahut da burada masdariyye اَلَمْ olabilir. اَلَمْ Te'vil-i masdar olabilir, المان mânâsı taşır, buna göre خَوَاطِر'dan bedel-i iştiimal olur. اَلَمْ'tin fâili altındaki zamirdir ki خَوَاطِر'a râcîdir.

Mânâ: Hz. Mahbûbe benim nefsimi kalbimin havâtırının gelmesi konusunda murâkabe ve muhâfaza altında tutarak, benim nefsânî kuvvelerimden sevgisini korumak için hevâsında ikâmet etti. Bu mânâ اَلَمْ'tin masdar kabul edildiğine göredir. Eğer اَلَمْ şart için olursa mânâ şöyle anlaşılır.

Eğer benim havâtır-ı kalbim onun sevgisiyle bana gelseydi, o hazret, muhabbeti için benden benim üzerime bir murâkib ve muhâfız dikerdi de başkasına ilgi gösterip göstermeyeceğimi gözetirdi. Murâkıbdan murad alkıldır. Nitekim kendisi geçen beyitte لا رقيب حجبى buyurdular, akıl, insan nefsin şeytânî tuzaklardan korur, cismânî ve nefsânî yollara düşme konusunda kontrol eder, aklın gereklerine /52-b/ ve ilâhî işlere muhâlefetten korur ve alıkor. "Murâkib"dan murad "vehm" de olabilir. Zîrâ vehim dâimî hareket hâlinde olduğundan ve cüz'î mânâları idrakden ötürü havâtır-ı Hakk'ın

gelmesine engel olur. Buna göre onun murâkîb oluşu, sevginin sırlarının kalb hazînesinin çıkmasına mâni olur şeklinde anlaşılır.

“Havâtır”ı çoğul olarak söylemelerinin sebebi şudur: Muhakkıklara göre “Hâtıra” dördtür: Rahmânî hâtıra, melekî hâtıra, şeytânî hâtıra ve havâtır-ı melbûse.

Rahmânî hâtıra: Sâlikî, mutlak’a vahdet-i hakîkî tarafına çeker, başka hâtıraları def’eder, bütünüyle Hakk’ın zat ve sıfatlarında zuhûr eden havâtır ilâhî ilham, rabbânî hâtıra ve vahy-i gayr-i metlûv olarak da kabul edilir.

Melekî hâtıra: Sâlikî, yüksek mertebelere, uhrevî hallere, sâlih amellere, râzı olunmuş işlere ve güzel ahlâka çeker. Nitekim şu hadis-i şerif buna delâlet eder: *ان للشيطان آفة بآدم و للملك آفة للملك ايعاد بالحق و تكذيب بالشر و اما آفة الشيطان فايعد بالشر و تكذيب بالحق* “İnsanoğluna şeytanın ve meleğin telkîni vardır; meleğin telkîni hayrı vâdetmek ve Hakk’ı doğrulamaktır, şeytanın telkini ise kötülükle korkutma ve Hakk’ı yalanlamaktır”²² Şeytânî hâtıra: Bu iki hâtıranın zıddıdır.

Havâtır-ı melbûse: Şeytanın sûret-i Hak’tan görünüp ibâdet ve tâatlara müteallık hâtıralar ilkâ etmesine derler. Onun maksadı, o ibâdetle, yine dalâlete sevketmektir. Nitekim Hz. Mevlânâ buyurur:

نفس خمس كره جودت كسب شريف حيله و مكرى بود آنرا رديف

[Alçak nefis eğer iyi bir kazanç isterse, dikkat et, yanında bir hîle ve tuzağı vardır. M, II, 2602]

Mecma’ü’l-Envâr (r.a) معرفه الخواطر لريضة لان الخواطر هي اصل الفعل و بذلك يعلم الفرق بين لمة الملك و لمة الشيطان فلا يصح الاعمال الا بصحتها لصار علم ذلك لرضا حتى يصح الاعمال من العبد “İlim kadın erkek her müslümâna farzdır” hadîsiyle ilgili olarak şöyle der: “Havâtırî bilmek farzdır. Çünkü havâtır, fiillerin aslıdır; böylece kişi meleğin telkîni ile şeytanın telkîni arasındaki farkı bilir. Ameller ancak bu mârifetin sağlıklı olmasıyla düzgün olur. O halde bunun ilmi farz hâline gelir, ta ki kulun amelleri sahih olsun”

Meşâyîha göre bu üç “hâtıra”nın ayırddilmesi kolaydır. Fakat onlar “Havâtır-ı melbûse”de şaşkın kalmışlardır. Zîrâ bu sonuncu “hâtıra”yı ayırdetmek ve hakîkatini anlamak herkesin kârı değildir.

Tirmizi, Tefsir, 2,35.

هر این بعضی صحابه از رسول
کو چه آمیزد ز اغراض همان
موی ذره بذره مگر نفس
ملتمس بودند مگر نفس غول
در عبادت و در اخلاص جان
می شناسیدند چون گل از کرلس

[Bunun için (gizli hileyi anlamak müşkil oduğundan bazı ashab, Peygamber'den azgın ve hilekâr nefsin hilesini sorarlar.

"Ne fis, ibâdetlere ve candan gelen ihlâsa gizli gazezlerden ne karıştırır?" derlerdi.

Gülü kerevizden fark edercesine kıldan kıla, zerreden zerreye nefis hilesini tanır, bilirler-di. M, I, 366-367, 369]

اللهم ارنا الحق حقا وارزقنا اتباعه "Allahum, bize hakkı hak olarak göster ve ona uymayı nâsîb et" hadîsi de bu mânâyâ delâlet eder.

138- فَإِنْ طَرَقَتْ سِرًّا مِنَ الْوَهْمِ خَاطِرِي بَلَا حَاطِرٍ أَطْرَقَتْ أَجْلَالُ هَيْتِهِ

Lügatler: طرق aslında yola koyulan kimseye derler, örfen gece, ehline ve kavmine gelen kimseye has oldu. اتاه ليلاه له لجة طرق فلان اهله derler. Bunun mânâsı demektir. المانع من الخطر وهو المخطر Hâ-i mühmele ve zâ-i mu'ceme ile demektir. اطرأ على الخطر Başı aşağı eğip gözü yere dikmektir, heybetten veya hayâdan olabilir. اطلأ على الخطر ululuk.

İrâb: اتفـاـف atıf için, üzerine /53-a/ mâtuftur. اـ Harf-i şart, طـرقت fi'l-i şart. وسـا, طـرقت'ten hâliye üzere mansubdur, yâni عـنـا مـاـنـاـسـیـنـاـدـیـر طـرقت'in fâili zamîridir ki mahbûbeye âittir. مـعـا طـرقتـیـهـ Cezâ-yı şarttır. اـجـلـل طـرقت 'ye mef'ûlü lehdir ve مـعـا'e muzafdır.

Mânâ: Eğer, bir mâri olmaksızın, vehim ve akıldan gizli olarak bir gece Hz. Mahbûbenin hâtırası benim kalbime gelse ve tecellisi doğsa, ben onun kemâl-i azametinden ve pek yüce ululuk ve heybetinden dolayı başımı önüme eğirim ve gözlerimi yeryüzünden yukarı kaldıramam.

139- وَيُطَرِّفُ طَرَفِي اِنْ هَمَمْتُ بِنَظَرَةٍ وَ اِنْ بَسَطْتُ كَفِّي اِلَى الْبَسِطِ كُفْتُ

Lügatler: بط كى mânâsına. حممت. عطف الطرف العين بظرف mânâsına. عطف الطرف العين بظرف mânâsına.
açmak derektir, fakat burada tasaddî ve taarruz eylemekten kinâyedir. بط كى
muḥâlata ve mükâlemede nefesi koyvermeye (istirsâl-i nefes) derler. كف، كففت
كف'den, mcn etmeye derler.

İ'râb: بِطَرَفِ fî'l-i muzârî meçhul, kâim-i makam-ı fâili مَطْرَفِي'dir ve bu cümle şartın mukaddem cezâsıdır. كَيْ in مَعْئُولُود, cezâsı ise كَت'tir. كَت'in fâili zamîndir ki كَف'e âittir.

Mânâ: Bu beyit mukadder bir suâle cevaptır, sanki şöyle demek olur: Niçin sevgilinin cemâlini müşâhededen bakışını çevirirsin? Şu şekilde cevap verir: Eğer ben o hazretin müşâhededesine ve cemâline nazar etmeğe niyet etsem, benim gözüm heybetten çevrilir, eğer ben onunla konuşmaya ve ünsiyete girişsem azametten dolayı benim bu teşebbüsüm men olunur. Zîrâ kahredici nurların ışıkları, zat ve sıfatların parlak ve yüksek tecellisi, o vücûdun o sırada görüşüp konuşmasına, ünsiyet ve muâmelesine fırsat vermez ve mecâl bırakmaz. Hattâ cemâl-i zâtı müşâhedeye niyet edilince bunların hepsinin fenâ bulması mukarrer olur. Beyt:

لست محتاج رقبيا حافظا لك من حنك رقيب حافظ

"Senin bir murâkib ve muhâfıza ihtiyacın yok, güzelliğin senin murâkib ve muhâfızındır"

140- فَنِي كُلِّ عَضْوٍ فِي إِقْدَامِ رَغْبَةٍ وَ مِنْ هَيْبَةِ الْإِعْظَامِ إِحْجَامٌ رَهْبَةٍ

Lügatler: اِحْجَام bir şeyi azim bulmak, hemze vicdan için olur. اِمْتِنَان mînâsınadır, nitekim حجتهم فاحجم derler, nevâdirdendir, كِبَهِه gibi. رَهْمَة korku demektir.

İ'râb: اِقْدَام ve اِحْجَام mübtedâ olmak üzere merfû; cârr ile mecrur her iki mısırda da mukaddem haberdır. اِقْدَام'ın رَغْبَةٍ'e ve اِحْجَام'ın رَهْمَةٍ'e izâfetleri, müsebbibin sebebe izâfeti kabîlindendir. Aynı şekilde اِزْأَام heybetin sebebi; heybet rehbetin sebebi, rehbet ihcâmın sebebidir.

Mânâ: Benim her bir uzvumda Hz. Mahbûbe tarafına yöneliş vardır. Zîrâ /53-b/ bütün organlarım onun muhabbetiyle boyanmıştır. Onun azametinin heybetinden, korkumun men'i vardır ki o hazretin yakınlık ve vuslatına o korku ve haşyetin men'i engel olur.

141- لَفِيٍّ وَ سَمْعِي فِي آثَارِ رَحْمَةٍ عَلَيْهَا بَدَتْ عِنْدِي كِبَائِرُ رَحْمَةٍ

Lügatler: Birinci لَفِيٍّ isimdir, esmâ-yı sitte-i mu'telle-i muzâfedendir. Müttekellim ye'sine muzafdır. "Benim ağzım" demektir. İkinci لَفِيٍّ harf-i cerdir, zarfıdır ve müttekellim ye'sine muzafdır. رَحْمَة Galebe göstermek ve darlık vermek.

İ'râb: اِثَار mübtedâ, لَفِيٍّ'de lâm harf-i cer, mahzûf müteallıklıyyla mahallen merfû' haberdır. بَدَتْ'in fâili altındaki zamirdir ki رَحْمَةٍ'e râcîdir. عَلَيْهَا'daki zamir Hz. Mahbûbeye râcîdir ve muzaf, karîneden dolayı mahzûfdur. يَانِي زَحْمَةٍ'ü veyahut زَحْمَةٍ'ü veyahut زَحْمَةٍ'ü demek olur. Nitekim اَلْاَيْدِ عَلَى الطَّعَامِ demek aklê demektir. بَدَتْ'in zamîrinin Hz. Mahbûbeye râcî olması da câizdir.

Mânâ: Vücûdumdaki kulağım ve ağzım için o hazretin zikri veya onun zahmeti konusunda darlık ve sıkıntı belirtileri var. Üstelik o hazret de bana zâhirdir. Öyle ki her biri hissesini almak için lütuf ve rahmeti seçerler, kezâ rahmete koştukları gibi zahmetine veya zikrine de koşarlar.

Eğer بے‌یت'in fâili زحمت olursa mânâ şöyle olur: Benim kulağım ve ağzım için o hazretin zahmeti üzere sıkıntı ve darlık belirtileri vardır; o zahmet benim katımda zâhir iken onlar rahmete yönelirler. Yâni ağzım onun sözünü ve saâdetli zikrini söylemek ister, kulağım dinlemek ister, böylece izdiham belirtileri görülür.

142- لِسَانِي إِنْ أَبَدَى إِذَا مَا تَلَا اسْمَهَا لَهُ وَصَفَهُ سَمِعِي وَ مَا صَمَّ يَصْنُتْ

Lügatler: ما صار ذا صم Yâni ما صم tilâvetten fi'l-i mâzîdir.

İ'râb: if' al Harf-i şart cümlesinin haberiştir. ان ابدى mübeddâ, لاني bâbindan fî'l-i mâzî. هذا mânâsına. ما zâiddir. تلى'nın fâili müstetir zamirdir ki لاني'nin râcîdir. اسمي'nın fâili. اسمها'nın mef'ûludur. Zamir Hz. Mahbûbeye râcîdir. له'de zamir لاني'a âittir. وصفه Lafzan mansub, ابدى'nın mef'ûludur, zamir يسمي'ye râcîdir. بمت Şartın cezasıdır. Takdîr-i beyt şöyledir: لاني ان ابدى سمى وصفه الذى هو الاصفاء والادراك للانى حين تلاوة لاني اسم حضرة الهروب ما عار ذا صم سمى بمت لاني

Mânâ: Dilim, Hz. Mahbûbun ismini söylediği sırada; kulağım, onu dinlerken sağır olmadan ve sözlerini dinleme lezzetine iştîyâkı varken, dinlemek ve kavramak olan vasfını /54-a/ kendisine ızhar etse, dilim ona kendi hissesini ikram edip merhameten sükût eder. Ta ki dertli kulak sevgilinin sözünden lezzet bulsun ve coşsun diye.

143- وَأُذِّنِي إِنْ أَهْدَىٰ لَنَا ذِكْرَهَا
لِقَلْبِي وَلَمْ يَسْتَعِدِ الصَّمْتُ صُمْتُ

Lügatler: اغتذہ عدا yâni اسعد. اعطی ہدیۂ یانی yâni اهدی

İ'râb: mübtedâ, şart cümlesi haberdir. اذنى'nın fâili 'dir, birinci mef'ûlû ya mahzûf'dur ki اذنى takdîrine, ikinci mef'ûlû ذكرها olur. اذنى'de lâ'm ta'lîl içindir ve اذنى ya müteallıktır yahut da birinci mef'ûlû ذكرها, ikincisi اذنى olabilir. Bu durum lâ'm اذنى mânâsına olursa söz konusudur. اذنى'nin fâili 'dir. اذنى'de şartın cezâsı صمت'tir. Takdîr-i beyt: اذنى ذكر حمزة و لم يتخذ الصمت لسانى مدلاً مقاداً و لم يكن صمت اذنى رعاية له و موهبة له حظ

Mânâ: Eğer benim dilim telezzüzden dolayı o hazretin zikrini kalbime hediye etse dilim sükûta mâlik olmadan kulağım sağır olur ve o dilime olan büyük merhamet ve şefkatinden dolayı kendi payını ona ikram eder.

144- أَغَارُ عَلَيْهَا أَنْ أَهِيَمَ بِحَبِّهَا وَأَعْرِفُ مَقْدَارِي فَأُنْكِرُ غَيْرَتِي

Lügatler: اغار: غيرة'ten müştaktır. Mânâsı şudur: Gayrın hükmünün tesir, taalluk ve yakınlığının istenen ve arzû edilenden izâlesini murad etmek ve bu hüküm, tesir, taalluk ve yakınlıkta tek kalmayı istemektir. اهتم: اهتم, اهتم'den nefs-i mütekellimdir, "hayran olmak" mânâsıdır.

İ'râb: اغار: اعراف nefs-i mütekellim, fâili انا عليها'da zamir Hz. Mahbûbe râcî. اعراف: اعراف üzerine اعراف ise اعراف üzerine mâtuftur.

Mânâ: Ben öyle bir sevgiliyi kıskanırım ki, onun muhabbetiyle şaşkın hale gelirim, sonra da kendi değerimi düşünür ve derim ki: Ben kimim ve ne kimseyim ki o hazretin âşık ve hayrânı olayım ve onu kıskanayım! Bu sebeple kendi kıskançlığımı inkâr ederim. Kıskançlık ya âşıktan mâşûka doğru olur veya mâşuktan âşika doğru olur. Âşıktan mâşûka doğru olan kıskançlıkta, kendinden gayri hiç kimsenin mahbûbu katında makbul olmaması, mahbûbuyla arasında engel teşkil eden veya ona düşman olan âşıkın da düşmanı olması /54-b/ söz konusudur. Meselâ Hz. Süleyman, iyi cins eşkin atları mâbudun ibâdetine mâni olduğu için kıskanıp: زُودَهَا عَلَيَّ فَطَفَقَ مَسْحًا بِالسُّوقِ (Sâd, 38/33). "O atları bana getirin dedi; bacaklarını ve boyunlarını sıvazlamaya başladı" mısdağınca onları öldürdü.²³

Mâşukûn âşıkı kıskanması şudur: مَا جَعَلَ اللَّهُ لِلرَّجُلِ مِنْ قَتْنَيْنِ فِي جَوْفِهِ (Ahzab, 33/4). "Allah bir adamın göğüs boşluğunda iki kalb yaratmadı" âyeti gereğince âşıkın kalbinde kendisinden başkasının olmasını istemez ve âşıkın, başkasına bakışını ve ilgisini hoş görmez. Nitekim Hz. Yakub Yusuf'a ilgi gösterince büyük azara müstahak olmuştu. Hz. Peygamber İmam Hasan ve İmam Hüseyin'e iltifat ettikleri vakit: يَا مُحَمَّدُ كَيْفَ شَغَلَ قَلْبٌ فِيهِ مَحَبَّةٌ إِلَىٰ أُخْرَىٰ "Ya Muhammed, içinde benim sevgim olan bir kalb başka bir sevgiyle nasıl meşgul olur?"

Eski tefsirler "buna kılıç ile silmek mânâsı vermişler ve namazı geçirmeye sebep oldular diye Allah yoluna kurban edildiklerini söylemişlerdir". Bk. *Hak Dini Kur'an Dili*, c. VI, ilgili âyetin tefsiri. Ayrıca bk. *Te'vilât-ı Kâşânîyye*, terc. A. Rızâ Doksanyedi, III, 24, Ankara 1987; Süleyman Ateş, eski rivâyetleri özetler ve genişçe tenkidini yapar, bk. *Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri*, VII, 470 vd., İstanbul 1990.

hitabına mâruz kaldı. Hadis-i şerifde de şöyle buyrulur: ان سعدا لغير و انا غير من سعد "Sa'd kıskançtır, ben Sa'd'den daha kıskancım, Allah benden kıskançtır. İşte Allah bu gayretinden (hamiyetinden) dolayıdır ki, açık-gizli bütün fuhşiyâtı haram kılmıştır."²⁴

جمله عالم زان غيور آمد که حق برد در غيرة درين عالم سبق

[Hak, kıskançlıkta bütün âlemden ileri gittiği içindir ki, bütün âlem kıskanç oldu. M, I, 1764]

غیرت حق بر مثل گندم بود اصل غیرقا بدانید از الله
کاه حرمن غيرة مردم بود ان خلقان فرع حق بی اشتباه

[Tanrı'nın gayreti buğdaya benzer, harmandaki saman da insanların kıskançlığıdır. Kıskançlıkların aslını Hak'tan bilin. Halkın kıskançlıkları, şüphe yok ki Tanrı kıskançlığının fer'idir. M, I, 1771-1772]

145- فَتَخْتَلِسُ الرُّوحُ ارْتِيَا حَا هَا وَ مَا أُبْرَى نَفْسِي مِنْ تَوْهُمٍ مُنِيَّةٍ

Lügatler: ارتاح: استراح ve استلاب yâni sür'atle cezbetmek ve kapmak. ارتاح: Şâdilik etmek. ارتاح: Sözü, bir şeyden güzel koku yayılırcasına ondan neşe ve sevinç duyulunca söylenir. النفية: nefsin arzusu.

İ'râb: ف: sebebiye. الروح: 'ta elif-lâm muzâfun ileyh yerine, yâni رومی demektir. ارتاح: Ya mef'ul-i leh veya temyiz olmak üzere mansubdur. ما'da lâm 'da 'ı ta'diye içindir, zamir mahbûbeyeye râcîdir. ما ابرى: 'de vav hâliyedir.

Mânâ: Benim rûhum neş'e ve sürûra vesîle olduğundan dolayı sür'atle o hazrete sürüklenir, ben nefsimi arzû ve murad kuruntusundan temizleyemedim. Zîrâ Hakk'ı müşâhede arzû ve isteği de nefse âit işlerdendir. O bakımdan "zıkr-i lâzım irâde-i melzûm" kabîlinden olur. Beyt:

وما ابرى نفسى و لا ازكيها که هر چه نقل کند از بشر بر امکانت

[Nefsimi temize çıkarmam, onu tezkiye etmem, beşerden nakledilen her şey mümkündür.]

146- يَرَاهَا عَلَى بُعْدٍ عَنِ الْعَيْنِ مَسْمَعِي لَطِيفٍ مَلَامٍ زَائِرٍ حِينَ يَقْطَعِي

Lügatler: مع mimin fethasıyla mimli masdar, mimin kesresiyle işitme âleti burada ikisi de mümkündür. حيف Hayal demektir. ملام melâmet edici. زائر ziyâret edici. يقطعه uyanıklık.

İ'râb: برها'da zamir Hz. Mahbûbe râcî. على مع mânâsına. سمى takdiren merfû برى'nun fâilidir. بَطِيف'ta ب sebep mânâsına, برها'ya mütealliktir.

Mânâ: Benim kulağım beni ziyâret eden /55-a/ kötuleyicinin hayâli vâsıtasıyla, gözden ırak olmasına rağmen uyarukken o hazreti görür. Yâni ne zaman ki benim kulağım, o hazretin zikrini, beni ziyâret eden kötuleyiciden dinlese, sanki o hazretin hayâli gözümde canlanır ve o kötuleyici, kendisini zikir eyledikçe, tıpkı gözümün görmekten lezzet alması gibi, kulağım ondan son derece zevk alır. Bu münâsebetle de sanki kulağım onu görür, sevenlerin çoğu, özellikle sevgilinin zikrine sebep olduğu için, kötuleyicilerin kötülerinden son derece zevk alırlar. Nitekim, muhibbînden bâzısı şöyle derler: "Senin aşkın uğrunda kınanmak benim için hoştur, çünkü senin sevgini hatırlatır, o halde isteyen beni kötülerin"

Şöyle bir sual hatıra gelebilir: Kulağın vazîfesi görmek değildir, işitmektir. Görmeyi kulağa isnad etmesindeki nükte nedir? Cevâbı şudur: Cem' mertebesinde, muhtelif kuvvelerden her biri ötekinin hükmünü verir. Mese-lâ kulak görücü, göz işitici, dokunma duyusu tadıcı, tatma duyusu koku alıcı vb. olur. Her birinin hükmünü ötekiler yerine getirir. Bu mânânın teferruatı bu kâsîdenin sonuna doğru gelecektir.

147- فَيَغِطُ طَرْفِي مَمَمِي عِنْدَ ذِكْرِهَا وَ تَحْسُدُ مَا أَقْتَتُهُ مَنِّي بَقِيَّتِي

Lügatler: الحسدة bir kimsenin başkasında olan nîmeti, onun elinden çıkmasını istememek şartı ile kendisinde bulunmasını temennî etmesidir. Zîrâ hasedin üç derecesi vardır. Birisi makbul, ikisi kötüdür. Makbul olanı şudur: Hased edilen kimsenin nîmeti gibi bir nîmet istenir, fakat hased edilenin elindeki nîmetin yok olması istenmez, işte buna "gıbta" denir. İkinci bir derecesi şudur: Hased edilen kimsenin nîmeti istenir ve bu nîmetin onda son bulması da istenir. Üçüncü derecesi ise, hased edilen kimsenin elindeki nîmetin son bulması arzû edilir, o nimmetin kendi eline geçip geçmemesi fark etmez. Bu son iki derece kötüdür. Bu beyitte ise hasedle kastedilen "gıbta"dır.

İ'râb: بَطِيف'nun fâili طرفي, مَمَمِي'nin fâili عند'ndir. مَمَمِي'nün fâili بقى, مَمَمِي'nün mâ-i mevsuldür. افت'in fâili altındai zamirdir ve mahbûbeye râcîdir, mefulse mahzûf zamirdir ve ma-i mevsûle râcîdir.

Mânâ: O hazretin zikri sırasında benim gözüüm kulağımı kıskanır ve der ki: Keşke burada ben kulak olaydım ve sevgilinin can bahşedici sözünü dinleyeydim ve bu nîmetle müşerref olaydım.. Kulak da müşâhede sırasında

neldiğim Kâbe'nin kiblesidir. Durum böyle olunca, elbette her imam Kâbe'ye yöneliktir, Kâbe Cenâb-ı Hakk'a yöneliktir; Cenâb-ı Hak ise لا يمشى ارضى ولا سماى "Ben yere göğe sığmam, fakat mü'min, müttaki, temiz, verâ sâhibi kulumun kalbine sığarım"²⁸ kudsî hadîsi hük-münce benim kalbimde bulunmaktadır. O halde gerçekte herkesin teveccühü ve namazı benim canıma olur. Onun içindir ki Hasan Harakânî buyurur: لو عرفتمونى لجدعتمونى "Beni tanırsanız bana secde edersiniz"

Bu mânâdan hulûl, ittihad, zarfiyyet ve mazrûfiyyet anlaşılırsa hatânın ta kendisi doğar. Zîrâ bu sultanların mertebelerinde hulûl ve ittihad yoktur, belki ayn-ı hüviyyettir. فهم من فهم جهل من جهل (Anlayan anlar, bilmeyen bilmez).

در خرابی اهل دل جد میکند

ابلهان تعظیم مسجد میکنند

نیت مجدد جز درون سروران

آن مجازست این حقیقت ای خوران

[Ahmaklar mescide ta'zîm eder de gönül ehlinin gönlünü yıkmağa çalışırlar.

Halbuki o mecâzîdir be eşekler, bu hakîkat. Uluların gönülden başka mescidi yoktur. M, II, 309-310]

151- فَكُلْ الْجِهَاتِ السَّتْ نَحْوِي تَوَجَّهَتْ ثُمَّ مِنْ نُسْكِ وَحَجٍّ وَ عُمْرَةٍ

Lügatler: غر cānib mânâsına. ۛ ile uzak mekâna işâret ederler. ۛ İbâdet demektir, lâkin bilâhare hacca mahsus oldu.

İ'râb: نحو: in mef'ûlûdür ب'da ب ya mânâsınadır ya musâhabet içindir.

Mânâ: Kâbe altı cihetiyle, fer'in asla teveccühü gibi /56-b/ benden tarafa yönelmiştir; kendisinde olan şeylerin hepsi ile nüsük; hacc, tavaf, vakfe, ihram, sa'y, taş atma ve umre olarak kendisiyle ilgili ne varsa cümlesi benden tarafa yönelmiştir. Zîrâ bunların hepsinin yönelişi Hakk'adır ve Hakk benim kalbimin arşını kaplamış olup, ikilik ortadan kalkmış, vücûdum arşullah ve kalbim beytullah olmuştur. O halde bütün bu eşyânın ibâdetleri ve yönelişi benim tarafımadır. Hz. Mevlânâ buyuruyor:

دلت کعبه، معنی تو دل چه پنداری

طواف کعبہ، دل کن اکر دلی داری

[Eğer bir gönülün varsa, gönül kâbesini tavaf et. Mânâ kâbesi gönüldür, sen toprağı ne zannedersin?]

Bir gazelde de şöyle buyururlar:

²⁸ *Keşfü'l-Hafâ*, II, 255.

ای قوم بحج رفته کجایید معشوقه در اینجاست بیاید بیاید
معشوق تو همسایه دیوار بدیوار در بادیه سرکشته شما در چه هواید

[Ey hacca giden kavim, neredesiniz? Sevgili buradadır, geliniz, geliniz.
Senin sevgilin duvar duvara komşudur. Çölde âvâre dolaşır, siz hangi havadasınız?]]

152- لَهَا صَلَاتِي بِالْمَقَامِ أَقِيمُهَا وَ أَشْهَدُ فِيهَا أَنَّهَا لِي صَلَاتٌ

Lügatler: Mâ'dan murad, zâhiren makâm-ı İbrâhim'dir ki hacılar orada namaz kılar; bâtinen kalbdır ki, kesret ve vahdeti birleştiricidir.

İ'râb: Mâ'da zamir Hz. Mahbûbe râcîdir. ماقام'da ب , ب mânâsınadır, elif-lâm ahd içindir. المقام'da zamir م'â râcîdir. فيها ve لي'daki zamirler Hz. Mahbûbe râcîdir.

Mânâ: Makâm-ı İbrâhim'de veya cem' makâmında kıldığım namaz o hazret içindir; ben o namazda, o hazretin de bana salât ettiğini müşâhede ederim.

Buraya şerîat ve hakîkat yönünden bir nice mânâ vermek kâbilidir. Şerîat yönü şöyledir: "Salât" Allah'tan rahmet, meleklerden istiğfar ve mü'minlerden duâdır. Buna göre benim duam O'nadır, O da bana rahmet eder. Nitekim Mi'râc hadîsinde bildirildiğine göre Hz. Peygamber şöyle buyurur: "Mi'râca davet edildiğim zaman göklerden ve yerlerden bütün mevcûdâtı geçip gözümün gördüğü bir şey kalmayıp, huzûr-ı ilâhîye ve vahdet sarayına yaklaşıncı ve vücûduma bir dehşet ârız olunca şu hitâb-ı izzet geldi: قف يا بعلی (Dur ya Muhammed, Rabbin sana salât ediyor). Buradaki بعلی kelimesine برحم (Rahmet kılıyor) mânâsı vermişlerdir.

Hakîkat yönü itibârıyla mânâ şöyledir: Ben, cem' makâmında, benim ona salâtımın aynen ondan bana salât olduğunu müşâhede ederim. Zîrâ bu tevhid mertebesinde âbid ve mâbud, zâkir ve mezkûr, şâkir ve meşkûr, musallî ve musallâ (ibâdet eden ve edilen, zikreden ve zikrolunan, şükreden ve şükrolunan, namaz kılan ve kılınan) hepsi hak olur. İkilik, kayıtlar ve izâfet düşer. Bu mertebede vahdet gözüyle bakılınca namazı edâ eden yine o hazret olur.

چو ممکن کرد امکان بر فشانند بجز واجب ذکر جیزی نماند

[Mümkün yapınca imkânı saçtı, vâcipten başkası kalmadı.]]

Bu mertebe bakımından meşâyihiñ çok sözü ve eserleri vardır. /57-a/ Şeyh-i Ekber *Fütûhât*'ın başlangıcında bu mahalle uygun olarak şöyle buyurur:

فَذَاكَ مَيْتٍ / اَوْ قُلْتُ رَبِّ اَنِي يَكْلِفُ الْعَبْدَ حَقَّ وَ الرَّبِّ حَقَّ / فَا لَيْتَ شَعْرِي مِنَ الْمَكْلَفِ / اِنْ قُلْتُ عَبْدٌ

[Rab haktır, kul haktır. Nasıl böyle olabilir, sorumlu tutulan kimdir? Kuldur dersen, işte o ölümlüdür. Rabdir dersen, o nasıl sorumlu olabilir ki?]

153- كَلَامًا مُصَلِّ وَاحِدًا سَاجِدًا إِلَى حَقِيقَتِهِ بِالْجَمْعِ فِي كُلِّ سَجْدَةٍ

Lügatler: كل izâfeti gerekli bir lafızdır, cemide كل neyse tesniyede كل öyledir, lafzı müfred mânâsı tesniyedir.

İ'râb: كل mübtedâ, مصل takdiren merfû haberidir, واحد: ساجد ساجد 'nin sıfatıdır. واحد: ساجد 'nin sıfatıdır. ساجد 'de ب , في mânâsınadır. Mahzûf müteallakıyla حقیقه 'in sıfatıdır. Yâni حقیقه الکاتة فی مقام الجمع demektir.

Mânâ: Cem' makâmında olan hakîkate her secdede, biz ikimiz yâni Hz. Mahbûbe ve ben tek namaz kılıcı ve secde ediciyiz. Sözün özü şudur: Ahadiyyet ve sırf zât mertebesi, mahbûbiyet ve muhibbiyet, âşıkıyet ve mâşûkıyet îtibârından (ayırımından) berîdir. Lâkin vâhidiyyet hikmetiyle bu mertebenin nisbetleri ve bir çok izâfetleri vardır. Bu nisbetliliğinin hakîkati ve bâtını ahadiyyet mertebesidir ki onda mûndericidir. Takdîr-i kelâm şudur: İkimiz yâni vâhidiyet mertebesinde mahbûbiyet sıfatları îtibâriyle Hz. Mahbûb, ve nisbetlere âit kesret îtibâriyle ben ahadiyyetin hakîkatine nazaran tek namaz kılıcı (musallî)yiz ve iki nisbetin de içinde bulunması îtibâriyle o hakîkatin tek secde edicisiyiz. Zîrâ âşıkıyet ve mâşûkıyet sıfatı olan bu iki nisbet, ahadiyet mertebesinde birdir, fark vâhidiyet mertebesinde değildir. O halde hakîkat bir olunca ben secdeyi kendi hakîkate ederim. Gerçekte âbid ve mâbud, sâcid ve mescûd, zâkir ve mezkûr (ibâdet eden ve edilen, secde eden ve edilen, zikreden ve edilen) hepsi benim. Nitekim azizlerden biri buyurur:

اَخَا لَكَ اَنِي ذَاكِرٌ لَكَ شَاكِرٌ

بَانَكَ مَذْكُورٌ وَ ذَكَرٌ وَ ذَاكِرٌ

لَقَدْ كُنْتُ دَهْرًا قَبْلَ اَنْ يَكْشِفَ الْغَطَا

فَلَمَّا اَضَاءَ اللَّيْلُ اصْبَحْتُ شَاهِدًا

(Perde açılmadan önce sen dehr idin, ben seni zikrediyor ve sana şükrediyordum. Ne zaman ki gece aydınlandı, anladım ki zikreden, zikredilen ve zikir sensin)

154- وَ مَا كَانَ لِي صَلَٰى سِوَاىَ وَ لَمْ تُكُنْ صَلَٰتِي لِغَيْرِي فِي آذَاءِ كُلِّ رَكْعَةٍ

Lügatler ve i'râb açıktır.

Mânâ: Mutlak vücud, kalbimin arşını kaplayıp, vücud memleketimi ele geçirerek *كان الله ولم يكن معه شيء* "Allah vardı, O'nunla birlikte bir şey yoktu" *كان* "Şimdi de öyledir" sırrı müşâhede edilince, vücûdum vahdetin kendisiyle boyanıp musallî ve musallâ (namaz kılan ve kılınan), cem' hükmüyle "bir" oldu ve benim için salât edip namaz kılan benden başkası olmadı ve her rekâtın edâsında salâtım da benden başkasına olmadı. Hakîkatte *قوة العين في الصلاة* "Göz nûru, sevinç namazdadır" beyânı, gayriyet vücûdunun yok olması ve ahadiyyet sırrının zuhûra gelmesidir. Eğer /57-b/ sâlik mevhum varlığını yok edip vücûd-i hüviyetle vasıflanarak bakâ bulmazsa, namazın hakîkatin-den Hak katında gâfil olur. Nitekim Hz. Mevlânâ buyurur:

عاشقانا في صلاة دايمن

بني وقت آمد صلاة قايمن

[Yol gösteren namaz beş vakit olarak farz edildi. Fakat âşıklar dâimâ namazdadır. M, VI, 269]

وصلة عامه حجاب خاص دان

طاعة عامه كناه خاصگان

[Avâmın ibâdeti, havâssın günahıdır. Avâmın vuslatı, bil ki havâssın hicâbıdır. M, II, 2816]

155- اِلَى كَمْ اَوَاخِي السَّيْرِ هَاقِدَ هَتَكُنْهُ وَ حَلَّ اَوَاخِي الْحُجْبِ فِي عَقْدِ يَنْعَى

Lügatler: Birinci اواخي hemzenin zammesiyle مؤاخاة'tan nefs-i mütekellimdir.

Burada "mülâzemet" mânâsını mutazammındır. İkinci اواخي hemzenin fethasıyla آخيه'nin cem'idir. آخيه Bir tarafı muha bir tarafı hayvana bağlı olan bağa denir. Burada, nefsin akıl ve âdabından müsteardır ki, sâliki dînî ve dünyevî işlere bağlı kılar. *سر* Sinin kesresi ile hicab ve perde demektir. *هك* Tenbih harfi. *هك* Perdeyi yırtmak.

İ'râb: *كم* haberiyye. *هك*'de zamir *سر*'e râcîdir. *حل* 'de vav hâliyye. اواخي

Takdirene merfû *حل*'nin fâilidir, *حجب*'e muzafdır. Ama daha uygun olanı, *حل*'nin mübtedâ *اواخي*'ye muzaf olmasıdır. *في* 'de *عقد* müteallık olup, mübtedânın haberi olmasıdır.

Mânâ: Daha ne zamânâ kadar örtüye ve hicâba sarılacak ve beşeriyyet perdesiyle hakîkatin yüzünü örteceğim? Haberin olsun ben onu yırttım! Zaten örtü bağlarının çözülüp açılması benim ezeldaki bîat ahdimde vardır. Yâni benim isti'dâdım âyan-ı sâbitede şöyle vâki olmuştu: Hakikatlerin yüzünden perde ve örtüleri kaldıracığım, böylece mânâların bâkire gelinleri

zâhîr olacak ve hakîkat sırlarını keşfedeceğim. Tâ ki hakîkat tâlibi ve âşıkı olan tarîkat ehline, halvetteki hakîkat gelini görünsün, bu özellik bana mîsak âleminde ve ayn-ı sâbitemde verildi. Yoksa sonradan ârîz değildir. Buna uygun olarak Hz. Mevlânâ buyurur:

چون مبدل کشته اند ابدال حق نیستند از خلق بر کردان ورق

[Abdâl da fânî varlıklarını değiştirdiler mi artık halktan değildirler, çevir bu yaprağı. M. VI, 3192]

جسم شان را هم ز نو اسرشته اند تا ز روح و از ملک یکدشته اند

[Onların cismini de yeniden yoğurmuşlar. Ta ki ruh ve mülkten bir bütün hâline getirmişler.]

در دل انگور می را دیده اند در فنای محض شی را دیده اند

پیشتر از خلقت انگور ها خورده می ها و نموده شور ها

[Üzümlün gönlünde şarabı, fenây-ı mahzda bütün varlığı müşâhede ederler.

Üzüm yaratılmadan şaraplar içmişler, muhabbet sarhoşu olmuşlardır. M, II, 182, 180]

بر توند از عرش و کرسی و خلا ساکنان مقعد صدق خدا

[Tanrı'nın doğruluk makâmında oturanların, orasını yurt edinenlerin derecesi; arştan da yücedir, kürsüden de boşluktan da. M, I, 3499]

156- مُنَحْتُ وَلَا هَا يَوْمَ لَا يَوْمَ قَبْلَ أَنْ بَدَتُ عِنْدَ اخْتِذِ الْعَهْدِ فِي أَوَّلِيَّتِي

Lügatler: nefsi-i mütekellim meçhul, mânâsına. "Yevm-i men-fi"den murad güneşin doğuşundan batışına kadar olan bilinen gündür. "Yevm-i müsbet"ten murad hakikatlerin ve eşyanın, Allah'ın zâtında bilinmeklik yoluyla /58-a/ zuhûru demektir ki, âyan-ı sâbitedir, onlar da Hakk'ın ilminin sûretleridir. Bu âlem "elest âlemi"ne nisbetle öylesine kadîmdir ki, meselâ bu şehâdet âlemi, elest âlemine nisbetle nasıl hâdis ve o kadîm ise, onun kîdemi bundan çok daha fazladır. Zîrâ ilim mertebesi ezelîdir; eşyâ bu ilmî vücuddan aynî vücûda gelince ilk önce levh-i mahfûza, sonra âlem-i emre, daha sonra âlem-i misâle gelince, bu suver-i misâliyyeye kâbiliyet verip "elestü bi-rabbiküm" hitâbıyla şereflendirdi. Herkes isti'dâd hasebiyle o hitaptan ve o tecelliden hissedâr olup, daha sonra şehâdet âleminde, Allah'ın kudret ve irâdesi gereğince zuhûra geldiler. Evveliyetten maksad, vücûdun ilim mertebesinden ayn mertebesine açılmasıdır.

İ'râb: meçhul, nâib-i fâili, zamîri Hz. Mahbûbeye râcîdir. يوم Zarfiyet üzre mansub. بدت'in altında gizli olan fâili mahbûbeye râcîdir.

Mânâ: O hazretin muhabbeti bana öyle bir günde verildi ki لَا مَاءَ عِنْدَ اللَّهِ وَلَا "Allah katında akşam ve sabah yoktur" ifâdesi hükmüne göre, o zaman bizim bildiğimiz, geçmiş, gelecek ve hal ile vasıflanan günler yoktu. Hattâ zemîn, zaman, kevn ve mekân da henüz ortaya çıkmamıştı; ahd ve mîsâk

sırasında o hazretin vücûdunda zâhir olmasından, ki bu a'yân-ı sâbite mer-tebesidir, işte ondan da önceydi. Bu mânâ ile kendi muhabbetinin kıdemine işâret buyururlar. Büyüklerin çoğunun muhabbet ve müşâhedeleri, Rabbin kullarına mîsâk âleminde zuhûrundan öncedir. "Elest âlemi" onlara nisbetle son derecede muhdestir. Nitekim Hz. Hüdâvendigâr da mârifetli bir gaze-linde bu mânâyâ işâret eder:

پیش ازان کاندہ جهان باغ و می و انگور بود از شراب لا یزال جان ما محمور بود
او من و من او بدم کہ من بدم سالی کہ او بادہ رطل گران تا روز نوشا نوش بود

[Dünyâda bağ, şarap ve üzüm yokken, Lâ-yezâl olan Allah'ın şarâbı ile canımız sarhoş idi. O, ben, ben de O idim. Ben sâki idim, O büyük kadehi sabaha kadar içti durdu.]

Mesnevî'de ise şöyle der:

پیشتر ز الملاک کیوان دیدہ اند پیشتر از دانا نان دیدہ اند
بی دماغ و دل پراز فکرت بدند بی سپاہ و جنگ بر نصرت زدند
دیدہ چون بی کیف ہر یا کیف را دیدہ پیش از کان صحیح و زیف را
آسمان در دور ایشان جرعه نوش آفتاب از جود شان زربفت پوش

[Feleklerden önce Zuhal yıldızını, tanelerden önce ekmeği görmüşler.

Akılsız, gönülsüz fikirlerle dolmuşlar; askersiz savaşız galip gelmişlerdi.

Onlar keyfiyete düşecek olan her şeyi keyfiyetsiz görmüşler, mâdenden önce sağlamla kalpı farketmişlerdir.

Gök, onların işret meclislerinde ancak bir yudumcuk içer. Güneş, ancak onların cömert-liğiyle bu sırmalı libası giyer. M, II, 174-175, 179, 183]

157- فَنَلْتُ هَوَاهَا لَا بِسَمْعٍ وَ نَاطِرٍ وَ لَا بِاِكْتَسَابٍ وَاجْتِلَابٍ جِلَّةٍ

Lügatler: جِلَّةٌ: cezbedip çekmek. Hilkat ve fitrat mânâsıdır.

İ'râb: جِلَّةٌ: 'ajlâb: muzafdır.

Mânâ: O hazretin muhabbeti bana ahd ve mîsâk âleminden önce veri-lince, ben onun muhabbet ve hevâsına nâil ve vâsıl oldum. /58-b/ Bu işiterek ve görerek olmadı; yâni kulağım onun sözünü işitip, gözüm onun cemâlini görmek sûretiyle sevmedim. Bendeki başka bir vasfın onun muhabbetini kazanmasıyla veya fitrat ve hilkatimin çekişiyle de bu iş olmuş değildir.

Bu beyitte kendi seyrinin "seyr-i mahbûbî" olduğuna işâret vardır. Zîrâ "seyr-i muhibbî" dört şekilde hâsıl olur:

1- Nazar vâsıtasıyla olur ki mahbûbun bedîi sanat ve şaşkınlık verici işlerinden olan güzellik, cemâl, lütuf ve kemâlini görmek sûretiyle muhabbet hâsıl olur ve mahbûb tarafına tam bir rağbet görülür.

2- Sözü nü işitmek sebebiyle olur.

3- Nefsânî hazları ve cismânî arzûları terk etmek, maddî-mânevî ilgi ve engellerden soyunmak, çok ibâdet ve tâatte bulunma, riyâzet ve mücâhede ile nefsi arındırıp kalbi tezkiye sûretiyle olur. Bütün bunların sonucu bu gayret vâsıtasıyla hakîkî muhabbet görülür. Nitekim kudsi hadiste *و لا يزال عدى* "Kulum bana nâfilelerle yaklaşmaya devam eder, nihâyet ben onu severim"²⁹ buyrulur. Bu, o kulda sevgimi gösteririm demektir.

4- Hilkat ve fitratıyla hakîkî sevgiyi celbetmektir. Yâni nefsin hilkatinde bulunan iyi ahlâk, güzel kokular ve üstün vasıflarla ahlâklanıp yaratıcısının övülmüş vasıflarıyla ilgi kurunca, bu ilgi sebebiyle yaratıcısının sevgisini çekmiş olur.

"Seyr-i rûhî" ve "seyr-i mahbûbî" bunlardan başkadır, bu dört yolla hâsıl olmaz, o ezel-i âzâlde gerçekleşmiş bir bağıştır.

زان پیش که خضر جان لند در ظلمات در چشمه تن روان شود آب حیات
خوردیم می عشق زخخانه ذات بی گام و دهان ز جام اسما و صفات

[Can Hızır'ın karanlığa düşmesinden önce, beden çeşmesinde âb-ı hayat hareket eder. Zât meyhânesinden aşk şarabı içtik, damak ve ağız değmeden esmâ ve sıfât kadehinden.]

158- وَ هَمْتُ بِهَا فِي عَالَمِ الْعِلْمِ حَيْثُ لَا ظُهُورَ وَ كَانَتْ نُشُوتِي قَبْلَ نَشْأَتِي

Lügatler: *همت*: muhabbetin akı üzerine şiddetle galip gelmesinden kinâyedir. *نشوة* Sarhoşluk, *نشأ* kastedilen halk âleminde zuhûrdur. Bâzı nüshalarda *عالم الامر* şeklindedir.

İ'râb: açıktır.

Mânâ: Ben o hazretin sevgisiyle âlem-i emrde sarhoş ve kendimden geçer oldum. Şu şekilde ki, benim zat ve sıfatlarım zuhûr etmemişti; onun muhabbet şarâbından benim sarhoş olmam, bu mizâcî sûretlerimin şehâdet âleminde zuhûr etmesinden önce idi.

51/21). "...kendi nefislerinizde de öyle. Görmüyor musunuz?" fehvâsınca, ve
سَرِيهِمْ آيَاتًا فِي السَّمَاوَاتِ وَفِي أَنْفُسِهِمْ حَتَّىٰ يَتَبَيَّنَ لَهُمُ الْآيَاتُ
ve kendi nefislerinde âyetlerimizi göstereceğiz ki, onun gerçek olduğu onlara
iyice belli olsun" âyetleri gereğince, kendi nefisini gör ve kendi zâtını anla. ان
على صورة اسمائه و "Allah Âdem'i kendi sûreti üzere yarattı".³⁰ Yâni
صفات "İsimlerinin ve sıfatlarının sûreti üzere" hadîsi hükmünce; ben beni, o
hazretin sûreti üzere müşâhede eyledim. Ve Hz. Resul'ün (sav) فقد
من عرف نفسه عرف الله "Nefsini tanıyan Rabbinin tanır" sözünün sırrını hakîkaten bildim ki: من
عرف نفسه أى وجوده عرف ان ذالك الوجود هو عين ذات ربه
ki bu varlık Rabbinin zâtının aynıdır" Bu beyiti cem' lisânıyla buyurmuşlar-
dır, yine cem' sırlarını bilenler anlar.

ای دوست ترا هر مکان می جسم
هر دم حیرت زاین آن می جسم

دیدم بتو خویش را تو خود من بودی
خجلت زده ام گز تو نشان من جسم

[Ey Dost' Seni her yerde arıyordum. Her an haberini ondan ve bundan soruyordum. Kendimi seninle gördüm, sen ben idin. Senden kendine nişan ararsam utanırım.]

163- فَهَامَتْ بِهَا مِنْ حَيْثُ لَمْ تَذَرِ وَ هِيَ فِي شُهُودِي بِنَفْسِ الْأَمْرِ غَيْرِ جَهْلُولَةٍ

Lügatler: نفس الامر Onun hakîkati demektir. **لَهُم** 'dendir. **لَهُم** 'dendir.

İ'râb: ف يا tâkip için ya mahzûf şarta cevap olabilir. واء'in fâili zamîridir ki نَفْسِ'e râcîdir. و'da zamir /60-b/ Hz. Mahbûbeye râcîdir, نَفْسِ'e râcî olması da câizdir. لیس غیر، مَانَسَیْنَا، فی ب، ر نفس الامر نَفْسِ'e râcîdir. هـ' de vav hâlîyye, zamir نَفْسِ'e râcîdir. مَانَسَیْنَاdır.

Mânâ: Nefsim zâtını bilmenin ma'rifetini nefsim üzerine havâle edince, o mahbûbu bilmediğinden, onu kendi zâtı ve aynı olarak göremediğinden dolayı şaşkınlığa düştü. Halbuki o nefsim, şühûdum sırasında, yâni ikilik kalkıp aralarında gayriyet yok olarak hakka'l-yakîn müşâhede ve mükâşefe bana hâsıl olduğu halde nefsim işin aslını bilmektedir, câhil değildir. Demek ki o, benden ayrı ve benim zâtımdan başka değildir.

معشوقه عیان بود غمی دانستم
کفتم بطلب مگر بجای برسم

با ما بیمان بود غمی دانستم
خود تفرقه این بود غمی دانستم

[Sevgili göz önünde imiş, ben bilmiyordum. Bizimle birlikte meydanda imiş, bilmiyordum. İstekle, keşke bir mekâna ulaşısam dedim; bilmiyordum ki tefrika (fark hâli) bu imiş.]

³⁰ Buhari, *isti'zan*, 1; Müslim, *birr*, 115.

fânî biri bâki olur. Eğer ikisi birlikte bâki olurlarsa, aralarında ikilik olur, ittihad olmaz. Eğer her ikisi de fânî olsalar, Hak dâimâ bâki olduğu için yine ittihad olmaz. Eğer biri bâki biri fânî olsa, yine ittihad olmaz, zîrâ var olan, yok olanın kendisi olmaz. O halde ittihad bâtıldır. Hakîkat ehline göre ise onların ıstılahındaki "ittihad" iki zâtın bir zât olması değildir. Fakat ayn-ı vâhidin (tek aslın) zâtıdır. O ayn-ı vâhidin feyiz ve ışığı o asıldan meselâ bâzı vasıflarla ayrılrsa, o ayrılan vasıfların son bulması ile tek zât yine hâli üzere bâki ve tek aslın ışığıyla bir olmuş olur. Buna göre iki zâtın birleşmesi lâzım gelmez.

166- يَشِي لِي بِي الْوَأَشِي إِلَيْهَا وَ لَا تَمِي عَالِيهَا بِمَا يُنْدِي لَدَيْهَا نَصِيحَتِي

Lügatler: رَاشِي ve يَشِي 'ten müştaktır, رَاشِيه gammazlığa derler.

İ'râb: الْوَأَشِي 'nin fâilidir. يَشِي 'nin fâilidir. لِي 'de 'الی' demektir, o da 'علي' demektir. 'الی' 'de 'الی' 'daki zamirler mahbûbeye âit, 'علي' ve 'الی' 'de 'الی' 'daki zamirler mahbûbeye âit, 'علي' ve 'الی' 'de 'الی' 'daki zamirler mahbûbeye âit, 'علي' ve 'الی' 'de 'الی' 'daki zamirler mahbûbeye âit.

Mânâ: Muhiblerin âdetleri dışında olan nâdir işler ve acâip haller şudur: Gammazlayıcı benim için gammazlık ve koğuculuk yapar ve bana yardım eder. O hazrete olan gammazlığı ve o hazretin muhabbeti üzere beni kötüle-yen ona yardım eder ve onun yanında bana nasihatte bulunur. Bu iki hal az görülen garip hallerdendir ki, insanlar arasında cârî olan âdetlerin hilâfındadır. Zîrâ âdetin îcâbı şudur, gammazlayıcı ve koğucu isteğine kavuşamamış âşıkın ayıplarını ve makbul olmayan hallerini mâşûka nakledip kötüleme /61-b/ ve ayıplayarak bâzı vasıflarını zikretmek sûretiyle mâşûkun meylini ve nazarını âşıktan uzaklaştırır. Gene âdet olan şudur ki, kötüleyiciler sevgi-linin muhabbeti konusunda, gönlü kırık âşıkları kötüleyip mahbûbu zem-mederler, ta ki onun muhabbetini mâşuktan izâle etsinler. Mahbûbun huzû-runda, ona yardım olsun diye muhibbe nasihat etmek, râğbet ve muhabbet göstermek nâdir işlerdendir ve zâhir âdete muhâliftir.

Vâşî (gammaz)dan murad, meleklerden ve insanlardan kötüleyici ruh-lardır ki للتراب و رب الارباب "Rablerin rabbi varken toprağın ne hükmü olur!" derler. Bunların kendilerini gammazlamaları şöyle olur: Benim vücûdum mahbûbun vücûdunun aynısı olup aralarında tam bir birlik hâsıl olarak baş-kalık ortadan kalkınca, gammaz yine benim için beni gammazlamıştır. Kötü-

leyici olan nefs-i levvâme de اسلم شيطاني على يدى "Şeytanım benim elimde müslüman oldu" ifâdesi hükmüne göre, tevhid nûruyla boyanıp hakîkî teslimiyet bulur, el'an kötüleyicilik sıfatından geçer, tevhid şarâbını içer, o hazretin huzûrunda bana nasihat eder. Onun aşk ve muhabbetine rağbet gösterir.

167- فَأَوْسَعُهَا شُكْرًا وَمَا أَسْلَفَتْ قَلْبِي وَتَمَتَّحُنِي بَرًّا لَصَدَقِ مَحَبَّتِي

Lügatler: اولها شكر نعمها yâni ما اسلفت. اولها شكر نعمها yâni ما اسلفت. Adâvet ve buğz. قلبي: قمت. عموماً ياني برا. تعطيني yâni غنى.

İ'râb: ف mahzûf şartın cevâbıdır. اوسع If'al bâbından, مef'ûlûdür. ما اسلفت 'de vav hâliyye, ما nâfiye, fâili müstetir zamir, mahbûbeye âittir. قلبي 'de mef'ûlûdür. غنىnin fâili de zamîridir, mahbûbeye âittir, برا mef'ûlûdür. لصادق 'de lâm ta'lil içindir.

Mânâ: Ben, cem' mertebesine ulaşarak, tefrika makâmından kurtulunca, bu halden önce beni mahbûba ulaştırmaktan alıkoyan kötüleyici ve gammazlayıcı, ki onlar benim rûhânî ve nefsânî sıfatlarımdan kinâyedir, işte onlar hâlen benim dostum ve müttehidim oldular. Hal böyle olunca, ben o hazrete çokça şükürde bulunur, gece-gündüz ona hamd ü senâya devam ederim. Çünkü o hazret ezelde, benim ayn-ı sâbitemde bana buğz ve düşmanlık sunmamıştır. Belki de aşk ve muhabbet takdir etmiş ve muhabbetteki sıdkımdan dolayı bana dâimâ hayır ve ikramda bulunmuştur.

Bâzı nüshalarda لصادق şeklinde yazılmıştır. Bu takdirde elif-lâm, muzâfun ileyhten ıvaz olup لصادق محبتها demek olur. Yâni o hazret, eski muhabbetinin sıdkından ötürü bana dâimâ iyilik ve kerem verir.

Hulâsa olarak, Hakk'ın sıfatları ezeldir, kulun fiiliyle değişmez. Her bir şahıs, ezele nisbetle, ya sevilmiş veya buğzedilmiş ve gazaba müstehaktır. O halde الشقى شقى فى بطن امه و السعيد سعيد فى بطن امه "Şakî olan anasının karnında şakîdir, saîd de anasını karnında saîddir" ifâdesine göre; ezelde şakî olan /62-a/ saîd ve mahbûb olmaz, aynı şekilde ezelde saîd olan da şakî ve gazaba uğramış olmaz. قبل من قبل لا علة و رد من رد لا علة. "Kabul eden sebepsiz kabul etti, reddeden de sebepsiz olarak reddetti" hükmü mukarrerdir. İbn Fârız'ın و تَمَتَّحُنِي قَلْبِي و تَمَتَّحُنِي قَلْبِي sözünü bu mânâyâ işârettir.

168- تَقَرَّبْتُ بِالنَّفْسِ احْتِسَابًا لَهَا وَلَمْ أَكُنْ رَاجِيًا عَنْهَا ثَوَابًا فَادَّكْتُ

Lügatler: تقربت yâni طلبت القرية :احساب . طلب الثواب :ادنى :ادنى den müştaktır, if'al bâbindandır, yakın ve karîb eylemeklik.

Î'râb: و'da zamir mahbûbeyeye râcîdir. ادنت'in fâili, müstetir zamir, mahbûbeyeye râcî.

Mânâ: Ben nefsimi kurban ederek Hz. Mahbûbeyeye yakınlık istedim, yâni "Nefislerinizi muhâlefet kılıcıyla kesiniz" hükmüne göre, nefsin istek ve arzûsuna karşı koyup onun zevk aldığı ve ülfet ettiği şeyleri izâle etmek sûretiyle, sâdece o hazretin kendisini istedi, sevab olarak kendi dışında bir şey ümit etmedi. Böylece o Hazret beni kendisine yakın kıldı ve bu hulûs sebebiyle "Mukarrebûn" zümresinden oldum.

قرب نه بالا نه پستی رفتن است قرب حق از قید هستی رستن است

[Yakınlık, ne yukarıya çıkmaktır, ne aşağıya inmek. Tanrı yakınlığı, varlık hapsinden kurtulmaktır. M, III, 4514]

Bu beyitte, cem' mertebesinden tekrar tefrika mertebesine inip sâliklerin terbiyesi ve kemâli için, başlangıçtaki riyâzet ve mücâhededesini ve amelindeki ihlâsını, icmal yoluyla zikrederek tâliblere ve mübtedilere şunu işâret ederler: Amelleri tamâmen Allah için ve ihlâslı olmalıdır, zîrâ ameldeki ihlâs Hak yakınlığının sebebidir. Nitekim Râbia-i Adeviyye şöyle buyurur: و عزتك يا رب ما "Ya Rab, senin izzetine emîn olsun ki, ateşinden korkarak veya cennetini isteyerek sana kulluk etmedim, fakat senin zâtın ve senin rızân için ibâdet ettim"

169- وَلَقَدْ مَتُّ مَالِي فِي مَالِي عَاجِلًا وَ مَا اِنْ عَسَاهَا اَنْ تَكُونَ مُنِيَلَتِي

Lügatler: مال mercî demektir, kasdedilen âhirettir, çünkü kul oraya dönecektir. عا Ef'al-i mukarrebendendir; hayır, recâ ve ümîdi yaklaştırmak için vaz'olunmuştur. منىل, مال'den ism-i fâildir, mu'tî (verici) mânâsındadır.

Î'râb: و'da ve عا an عا'da و'lar mevsul içindir. Birinci و'nın sılası mukadderdir, yâni عدلى ر takdir edilir. İkinci و'nın sılası sonrasında olan cümledir. عا'daki ان zâiddir. عاجلا عا'dan zamîrinden hâliyet üzere mansubdur.

Mânâ: Talep maksadıyla ve bakâbillâha teveccüh zamânında çabucak son bulucu olduğu için dünyâyâ ve içindekilere bakmadım. Lâkin âhiretin devam ve bakâsına râğbet ettim; sâlih ameller ve rızâyâ vesîle olacak işlere

nefs arzûsu karışmasına ve ona dünyevî ve uhrevî nîmetlerle iyi davranmaya gönlüm râzı değildir.

Eğer عَنَیْنِ انْ نَكُونِ'nin ismi رزیه olursa mânâ şöyledir: Ben bu bezli (elden çıkarışı) görmeyi samîmî olarak arkamda bıraktım ve ben "görme"nin bana binek olmasına, beni Hz. Mahbûba erîştirip ulaştırmasına râzı değilim. Nitekim bâzı zâhidler "amelleri görme"yi binek yapıp, maksada onunla ulaşmayı mümkün sayarlar.

171- وَ يَمُمُّهَا بِالْفَقْرِ لَكِنْ بَوَصْفِهِ عَنَيْتُ فَالْقَيْتُ افْتِقَارِي وَ تُرْوَتِي

Lügatler: لغت: فقر: ihtiyâç. فقر: طرحت: القيت: قصدت yâni عنت.

Î'râb: عنت'ye müteallıktır. بوضفه' da zamir Hz. Mahbûbeyeye râcî.

Mânâ: Tam bir "fakr" ile, yâni /63-a/ zâhiren ve bâtinen; ameller, fiiller, makamlar ve hallerden kendimde bir şey görmemek sûretiyle, o hazrete ulaşmaya niyet ettim; fakat o fakrın vasfıyla yâni tam fakr hâsıl olunca Hakk'ın sıfatlarıyla gani oldum. Hal böyle olunca, fakr sıfatıyla gani olunca, gördüm ki fakr ile sıfatlanmış olmak da bir bakıma vücud isteyici olmaktır. Demek ki "fakr" vasfına sâhip olmuş olur, fakat "fenâ ender fenâ" olmamış olur. Bunun üzerine fakrı ve fakr ile ganî olmayı bıraktım.

محوش از خود کمال اینست بی تو مان اصلا وصال اینست بی

[Kendinden mahv (fânî, yok) olmak, işte kemâl budur. Sen asla kalma (fânî ol), vuslat işte budur.]

172- فَأَنْبَتَ لِي الْإِقْدَاءُ فَقَرِي وَ الْغَنَى فَضِيلَةُ قَصْدِي فَاطْرَحْتُ فَضِيْلَتِي

Lügatler: Açıktır.

Î'râb: ف قصد'e mef'ûlûdür ve فضيلة nin fâili, انبت'nin mahzûf şartın cevâbıdır. muzafdır.

Mânâ: Fakr ve gınâyı kendimden atıp, fakrın hakîkatiyle mütehakkık olunca bu fakr ve gınâyı atmak, sanki bir yönden benim niyet ve yönelişime fazîlet katmış oldu, ben o fazîleti de attım.

تا ترک مراد خود نکونی صدبار یکبار مراد در کنارت نآید

[Murâdını yüz kere terk etmezsen, murad senin yanına bir kere gelmez.]

Mânâ: Ey Allah'ın isteklisi, الدنيا قطرة لا عيرها (Dünyâ bir köprüdür, oradan geçiniz) ifâdesi bir gerçeği ifâde ettiğine göre sen bu dünyâ hayâtından ve Allah'a âsî olmaktan, alelacele Rabbinden tarafa dön. استَجِيبُوا لِلَّهِ وَلِلرَّسُولِ إِذَا دَعَاكُمْ (Enfal, 8/24). "Sizi çağırdığı zaman Allah ve Resûlüne uyun " âyetinin hük-müne göre, Allah'ın dâvetçisine icâbet et ve gecikmekten sakın ki yarın ben engel ve ilgilerden sâlim olan âni doğruluş ve kuvvetimle gayret ve çalışma bacağına paçalarını sıvarım. Ve tevbe ve inâyetimle Cenab-ı Hakk'a yönelirim.

تابکلی نگرورد ایام کشت

هین مگو فردا که فرداها گزشت

[Yarın yaparım deme. Nice yarınlar geçti. Ekin zamanı tamâmıyle geçmesin, âgâh ol! M, II, 1269]

آفتاب عمر سوی چاه شد

هین هین ای راه رو بیگاه شد

[Yolcu, kendine gel kendine.. Vakit geçti, ömür güneşi kuyuya doğruldu. M, II, 1265]

179- وَكُنْ صَارِمًا كَالْوَقْتِ فَالْمَقْتُ فِي عَسَى وَإِيَّاكَ عَلَىٰ فَهِيَ أَخْطَرُ عِلَّةٍ

Lügatler: المقطع: العارم. الوقت: Bu topluluğun ıstılahında şu mânâyadır: Korku, hüzn ve ferahlıktan kul üzerine gelen, hükmünü geçiren ve onda tasarrufta bulunan şeydir. Onun için şöyle söylenir: الوقت سيف قاطع لانه يقطع الامر بحكمه "Vakit keskin bir kılıçtır, çünkü hükmüyle emri keser" المقطع: العسى ve عسى لعل tama', bekleme ve ümit etme kelimeleridir. Bâzen لعل'den, izâfet sırasında birinci lâmi hazfederler, وعلک ve على'de olduğu gibi. إياک kelime-i tahzîrdir ve muhazzer minh bâzen vavla kullanılır, إياک و العسى gibi; bâzen vavsız kullanılır العسى إياک bu kâbildendir.

İ'râb: المقطع'de ve عسى'de ta'lil içindir.

Mânâ: Ey hakîkî sâlik, her vakitte nefsin üzere ilâhî alhâmı ve emirleri yerine getirmede kestirip atan kılıç gibi ol. Zîrâ عسى (ne olurdu..) demede büyük buğuz vardır. Yâni bir müddet sonra Cenab-ı Hakk'a tevbe ve inâyet etmeyi umarım, hele şimdi ıyş ü nûş edelim, tevbe kapısı açıktır demekte şiddetli günah vardır.

نیست فردا گفتن از شرط طریق

صولی ابن الوقت باشد ای رفیق

هست را از نسیه خیزد نستی

تو مگر خود مرد صولفی نیستی

[Ey arkadaş, sûfî vaktin oğludur (ibnü'l-vakttir, içinde bulunduğu vaktin iktizâsına göre iş görür) "Yarın" demek yol şartlarından değildir.

Sen yoksa sûfî bir er değil misin? Vara, veresiyeden yokluk gelir. M, I, 133-134]

Ayrıca “Bir zaman sonra yönelip iyi ameller işlemeyi ümid ederim demekten sakın, zîrâ bu “lealle” (umulur ki) en tehlikeli hastalıktır. Zîrâ her vakitte bir hassa vardır, geçen bir vaktin başka bir zamanda yakalanması mümkün olmaz. Eğer ilk vakitte kaybolan hassaların tedârikine çalışsa, /65-a/ içinde bulunduğu vaktin hassası elden kaçar. Nitekim Hz. Cüneyd’i müridlerinden biri mahzun görerek sebebini sordu ve şu cevâbı aldı:

-Virdlerimden birini kaçırdım.

-Kazâ et.

-Nasıl kazâ ederim, o vakitte daha önemli bir başka iş var.

180- وَ قُمْ فِي رِضَاهَا وَاسِعَ غَيْرِ مُحَاوِلٍ نَشَاطًا وَ لَا تُخَلِّدْ لَعَجَزٍ مُفَوِّتٍ

Lügatler: نشاط sürur ve ferahlık. عارلة taleb etmek. سعی emirdir, سعی dan. meyletmek. تفتوت tef’îl bâbından ism-i fâildir. demek.

İ’râb: Zamir mahbûbeye râcîdir. غير Hâliye üzre mansubdur. نشاط, محاول, in sıfatıdır. معجز, مفوت, in sıfatıdır. المعجز, de lâm, الی, mânâsına veya illet için olabilir.

Mânâ: Ey Hak yolunun yolcusu, o hazretin rızâsını istemede ibâdet ve tâata sarıl, riyâzat ve mücâhedelerle neşe ve sevinç istemeksizin vuslat yolunda çalış ve gayret göster. Zîrâ sülûk arasında, nefsânî sevinç ve ferahlık istemek, sâliki bir çok zevkten alıkor.

مرا در منزل جانان چه امن و عیش چون هر دم جرس لریاد می دارد که بر نبدید محملها

[Sevgilinin evinde bana nasıl güven ve rahat olabilir ki; her an çingirak, “mahmili (semer ve yükü) bağlayın” (kervan hareket etsin) diye feryad ediyor.]

İlâhî zevkler ve şevklerin elden çıkmasına yol açan âcizliğe meyletme. Maksûduna engel ve meşhûduna perde olan tembellik ve yavaşlığa iltifat etme. Allah adamları gibi Hak rızâsı için mücâhede etmekten hâlî olma.

بر بدن زجری و دادی میکند

ای خنکه آنکه جهادی میکند

[Ne mutlu o kişiye ki savaşıyor, çabalar, bedenine azab eder. M, II, 2473]

در طریق انبیا و اولیا

جهد میکن تا توانی ای کیا

[Ey kişi, gücün yettikçe nebîlerin ve velîlerin yolunda çalış. M, I, 975]

181- وَ سِرٌّ زَمِنًا وَ اَهْضُ كَسِيرًا فَحَظُّكَ الْبَطَالَةُ مَا أَخَّرْتَ عَزْمًا لَصِحَّةٍ

Lügatler: سِر emirdir, سِر'den gelir. زمن mimin kesresiyle, derdli, yürümekten ve ayakta durmaktan âciz olan kötürüm. كَسِر Fa'il vezninde mef'ul mânâsında, uzuvları kırık demektir. اَهْضُ 'اهض' dan emirdir, هَمْ mânâsına. بَطَالَة bîkârlık.

İ'râb: زَمِنًا ve زَمِنًا, كَسِر'den ve اَهْضُ'tan haldirler. فَحَظُّكَ'de فَ ta'lil içindir. الْبَطَالَةُ'de م müddet içindir. لَصِحَّة'de لَام mânâsındadır ve akıbet içindir.

Mânâ: Sâlikin nefsi tabîat hevâsıyla kayıtlı olduğuna göre, mizâcî bozuk hasta gibidir ve mânevî sıhhat ve ruh selâmetinden uzaktır. Bâzen nefsânî hastalık gâlip gelir ve sâlikin rûhunda kuvvet kalmaz, tedbir ve hareketten âciz hale gelir. Eğer hastalıkların galebesi sırasında tamâmen gaflete dalıp /65-b/ tedbir ve ilâca başvurmazsa, hastalık baskın çıkarak mizâcını yok eder ve onu öldürür. Bunun çâresi olarak alâ külli hâl âcizlik ve kusura iltifat etmeyip tedbir ve ilaca sarılmak gerektiğini sâlike tenbih edip şöyle buyururlar:

Ey hasta ve kırılmış sâlik, yüremeye ve ayakta durmaya gücün olmadığı durumda, kötürüm olduğun zamanda bile yürü ve hareket et! Uzuvların kırıkken bile ayakta dur! Zîrâ mânevî sıhhate âit niyet ve azmini tehir ettikçe senin hazzın (nasîbin) tembellik ve atâlettir. O halde:

لَنُكَ وَ لُوكْ وَ خَفْتَهُ شَكْلُ وَ بِيْ اَدَبِ سَوِيْ اَوْ مِيْ غِيْزُ اَوْ رَا مِيْ طَلَبِ

[Topal olsan, sakat olsan bile, uyuklar gibi halde, hattâ edepsizcesine de olsa ona doğru kımıldan, onu ara. M, III, 980]

Hakîkî sıhhate kavuşuncaya kadar çalışmaktan ve istemekten geri kalmamak lâzımdır.

182- وَ اَقْدَمُ وَ قَدَّمَ مَا قَعَدْتَ لَهُ مَعَ خَوَالِفٍ وَ اخْرُجْ عَنْ قُبُودِ التَّلَفُّتِ

Lügatler: اَقْدَم Emirdir, اَقْدَم'den gelir, bir şeyi ileri götürmek demektir. خَوَالِف: خَوَالِف'in cem'idir. خَوَالِف Aslında çadır direği demektir, ayrıca gaziler ve mücahidlerden geri kalan kadınlar, çocuklar ve ayak takımı için de kullanılır. Nitekim مع الخوَالِف رحوا بان يكونوا مع الخوَالِف (Tevbe, 9/87). "Geride kalan kadınlarla berâber olmaya râzı oldular" âyet-i kerîmesinde, Tebük gazasında geçersiz mazeretlerle Hz. Peygamber'den geri kalanlar için nazil olmuştur. تَلَفُّت Geriye bakmak.

İ'râb: Mâ-i mevsul قَدَّمَ'in mef'ulüdür. وَ'de zamir ما'ya râcîdir.

işler de işlese çalışması sebebiyle, zenginlik sâhibi birisi ona yakın olmaz, çünkü zenginlik ve çalışma vuslat yakınlığına sebep teşkil etmez. Eğer çalışmasında ihlâslı olursa sevap elde eder, dünyâ ve içindekilerin Hak katında sivrisineğin kanadı kadar değeri yoktur. Nitekim hadiste şöyle buyrulur: لو كانت الدنيا ترن عند الله جناح بعوضة ما سقى منها كافرا شربة ماء “Dünyânın Allah katında sivrisineğin kanadı kadar değeri olsaydı, kâfire bir damlasını bile vermezdi”³². Fakrı tercih eden müflis, çalışması ve fakrı sebebiyle o hazretten uzak oldu.

زانکه در فقرست عزّ و ذوالجلال

صبر کن بالفقر ويگذار اين ملال

[Fakra sabret, bu gamı gussayı bırak. Çünkü ululuk sâhibi Tanrı'nın yüceliği fakrdır. M, I, 2374]

اين جهان در چشم او مردار شد

هر که از دیدار برخوردار شد

[Sevgiliye kavuşma devletine eren kişinin gözünde bu dünyâ, murdar bir şeyden ibârettir. M, II, 582]

186- بِذَاكَ جَرَى شَرْطُ الْهَوَى بَيْنَ أَهْلِهِ وَ طَائِفَةِ الْعَهْدِ أَوْفَتْ فَوَقْتُ

Lügatler: أوفت ifâ-i ahddendir. أهاء Ahde vefâ kılma, yâni tamamlayıp eksik etmemek. طائفة الشئ: بذله واليا

İ'râb: ذاك fakra işârettir. أوفت'in fâili altında olan zamirdir ki طائفة'ye râcîdir. أوفت'in fâili Hz. Mahbûbeye râcîdir, bunun طائفة'ye râcî olması da câizdir.

Mânâ: /67-a/ Bu hazretin hevâ ve muhabbetinin şartı, muhabbet ehli arasında Fakrı gınâya, zilleti ferahlığa tercih etmek şeklinde cereyan etti. Bu yüce zümreden bir grup sözlerinde durarak muhabbetin şartını zâhiren ve bâtınen tam bir fakr ile edâ ettiler. O hazret de bundan böyle أوفوا بعهدهم “Sözlerini yerine getirdiler” beyânına uyarak emellerini tamâmen terk edip isteklerinden vaz geçti.

أوفت'in zamîri de طائفة'ye râcî olursa mânâ şöyle olur: “O zümre sözlerini yerine getirdiler, sözlerinin hukûkunu ve muhabbetlerinin şartını en iyi şekilde eda ettiler” Fakat ilk mânâ daha uygundur. Zîrâ hüsn-i mücâzâtı ihtiva eder ve ikinci mânâda tekrarı gösterir. Burada sözün özü şudur: Muhib mahbûbuna dâimâ fakîr ve muhtaç olmalıdır, zengin olsun, yoksul olsun fark etmez. Zîrâ bâzı fakîr vardır ki zarûrî olarak fakîrdir ve maksad ve gâ-

yeni dâimâ dünyevî menfaatlerdir. Bâzî zengin vardır ki ğinâsı dünyâ devle-
tidir, bu iki zümrenün fakirlik ve zenginlikleri bu tarzda ise kötüdür. Fakat
her hâl ve kârda fakr, ğinâdan yine emîndir. إِنَّ الْإِنْسَانَ لِرَبِّهِ لَكَنَ فَكْرٌ (Alak, 96/6-
7). “İnsan kendi kendini yeterli görerek azar” لَيْسَ الْفَقِيرُ بِكَثْرَةِ الْعَرَضِ وَلَكِنَّ الْفَقِيرَ
”Zenginlik mal-mülk çokluğu değildir. Fakat asıl zenginlik gönül zen-
ginliğidir”³³ fehvâsınca “ġanî” Allah’la, mârifetullah ve muhabbetullahla
gönlü zengin olandır. Her iki durumda da, eğer zengin eğer fakîr, sülûkün
başlangıcında ve seyr ilallahda, zâhirî ve bâtınî tecerrüdü tercih edip tam bir
fakr ve fenâ ile o hazrete yönelmezse, muhabbet şartlarını edâ ve ifâ edenler
zümresinden olamaz.

187- مَتَى عَصَفَتْ رِيحُ الْوَلَا قَصَفَتْ أَخَا غَنَاءٍ وَ لَوْ بِالْفَقْرِ هَبَتْ لَرَبَّتْ

Lügatler: Rüzgâr şiddet ve kahırla esse عصف الريح derler, letâfetle ve yumşak eserse هب الريح denir. الكرقعة الريح يأنى كرهته elif-i maksûre ile ihtiyaçsızlık غناء elif-i memdûde ile zenginlik, servet ve nîmet hâsıl olması ريت terbiyedendir.

İ'râb: رت'in fâili altında gizli müennes zamirdir ki رت'a râcîdir.

Mânâ: Muhabbet rûzgârı şiddet ve kahr ile estiği vakit, başkasıyla zengin (ğanî bi'l-ğayr) olanları kahredip muhtaç ve fakîr hâle getirir. Muhabbet rûzgârı fakra doğru esince, besleyip büyütür ve ikbâlin doruğuna ulaştırır. Meselâ zenginin elinde yanmakta olan bir mum bulunsa, dervişin elinde de yarı yanmış bir odun parçası olsa, muhabbet yeli zât-ı ahadiyyetin “ğınâ” rûzgârının şiddetiyle esince /67-b/ zenginın mumunu darmadağın eder, dervişin odun parçasını ışıklı hâle getirir.

الفقر شفاء و سوى الفقر مرض

الفقر جوهر و سوی الفقر عرض

والفقر من العالم سر و غرض

العالم كله صدا ع و غرور

¶ Fakr cevherdir, fakrdan gayrısı arazdır. Fakr şifâdır, ondan başkası hastalıktır.

Âlemin tamâmı başağrısı ve aldanmadır. Sırlı maksat âlemden müstağnîliktedir.]

içinde nefsin payı bulunmayan bir ameldir. İhlâs sâhibi her iki dünyâda amelini karşılık beklemez.”

Ebû Ya’kub şöyle der: متى شهدوا لى إخلاصهم الاحتاج إخلاصهم الى الإخلاص لان الإخلاص معلولة برؤية الإخلاص “İhlâslarındaki ihlâsı fark ettikleri vakit onların ihlâsları yeni bir ihlâsa muhtaç olur, zîrâ ihlâs, ihlâsı görme hastalığına mâruz kalmış demektir”

190- وعاد ذَوَاعِي الْقِيلِ وَالْقَالِ وَانْجُ مِنْ عَوَادِي دَعَاوِ صَدُوقِهَا قَصْدُ سَمْعَةٍ

Lügatler: دعاء nin emirdir, دعاء tan gelir, “düşmanlık” demektir. دعاء nin cem’idir. دعاء Bâise ve câzibe olan şeylere derler. دعاء emr-i hazır; دعاء tan gelir. دعاء nin cem’idir, دعاء zulme ve şerre derler. Nitekim şöyle denir: دعاء دلت على دعاء رياءان bir nevidir, زيرâ lügatte işittirmeğe derler. Nefsin haz duyarak insanlara işittirdiğin her amel riyâdır. İrâb: دعاءdaki zamir دعاءye râcidir.

Mânâ: Ey Hak yolunun yolcusu, sana sülûk sırasında kalbî vâridat ve yakînî mükâşefelerden bir takım maârif ve ilimler münkeşif olup, melekût âleminin harikulâdelikleri açıldığı vakit, vuslat gerçekleşmeden onları ızhar etmekten geri dur; söz ve ibârelerle tâlim ve irşaddan sakın, kıyl ü kâl sebep ve vesîlelerine düşman ol, dâvâların zulüm ve şerrinden, övünme sözünün fayda ve zararından kurtul. Zîrâ faraza, o dâvâlar doğru bile olsa, kasıt riyâ ve gösteriştir, riyâ ve gösteriş ise küçük şirktir. Nefsin ilimlerle vasıflanması, hayır sûretinde şân şeref bulup başkaları üzerinde üstünlük taslamaktır. Bu ise neûzübillah gizli şirktir ve kemal mertebesine ve Cenab-ı Hakk’a ulaşmağa mânidir.

سوز خواهم سوز با آن سوز ساز

چند ازين الفاظ و اضمار و مجاز

[Mânâsı gizli kapalı olan bu çeşit lâflar ne vakte dek sürecektir? Yanıp yakılmak isterim ben, yanıp yakılmak. O ateşe düş! M, II, 1762]

چشم نرگس از این کرکس بدوز

سر بر فکر و عبادت را بسوز

[Baştan başa düşünce ve ibâdeti yak. Nergis gözü bu ok ile kapat.]

Şeyh Sühreverdî Avârifü'l-Maârifte şöyle der: “Ârif ameli iptal eden riyâdan uzaktır. Fakat bâzen hâlınden ve amelinden bir şeyi, müridleri cezbetmek için ortaya koyabilir. Hal ve ameli bu nevi ızhar edişte âriflerden başka kimsenin anlayamayacağı bir incelik vardır. ilmi eksik olanlar bunu

riyâ olarak görürlerse de, bu /68-b/ riyâ değildir.”³⁴ Anlaşıyor ki bu sözler, sülûk sırasında mertebelerin tamamlanmasından önce kıyl ü kâl etmeye, tâlim ve irşâda başlayanlara tenbihtir. Yoksa ârif-i billâh olan gösteriş ve riyâdan münezzehtir.

191- فَالْسُّنُّ مَنْ يُدْعَى بِالْسِّنِّ عَارِفٍ وَإِنْ غُيِّرَتْ كُلُّ الْعِبَارَاتِ كَلَّتْ

Lügatler: السِّنِّ sinin zammesiyle السِّنِّ'ın cem'idir. السِّنِّ sinin fethasıyla fi'l-i tafdildir. السِّنِّ'den gelir. السِّنِّ lâmin ve sinin fethasıyla fesâhat demektir. السِّنِّ انصح, demek olur, hiddetleri ve cereyanları zâil olsa الطرف والسيف derler.

İ'râb: ف sebabiyyet ve illiyet içindir. السِّنِّ mübtedâ, şart cümlesi haberidir. عرفت ve عرفت'in zamirleri السِّنِّ'e râcîdir. كل nez-ı hâfidiyyet üzre mansubdur.

Mânâ: Sanki şöyle buyururlar: Ey vuslat tâlibi, kemâlini göstermek için sakın kıyl ü kâl'e meşgul olma. Zîrâ âriflerin fesâhatçi ve belâğartçilerin en ileri ve en güzel konuşanları diye bilinelerin lisanları; o hakîkat konusunda bütün ibâreleri, işâretleri ve istiâreleri ile söz sarf etseler, dilleri tutulur, akılları hastalanırdı da denizden bir damlasını ve güneşten bir zerresini bile açıklayıp işâret edemezlerdi. Zîrâ من عرف الله كل لسانه "Kim Allah'ı tanırса dili tutulur" buyrulmuştur. O halde kıyl ü kâl'e ömür sarfetmenin ne faydası vardır, üstelik bir de yalan dâvâları ihtiva ederse...

ای مرغ سحر عشق ز پروانه پیاموز
کان سوخته را جان شد و آواز نیامد
کاین مدعیان در طلبش بی خیر اند
کانرا که خبر شد خبری باز نیامد

[Ey seher kuşu! Aşkı pervâne böceğinden öğren, ki o, yanmışa can oldu da sesi çıkmadı. Bu iddiacılar onun talebinden habersizdirler, haberi olandan tekrar haber gelmedi.]

192- وَمَا عَنْهُ لَمْ تُفْصِحْ فَأَنْتَ أَهْلُهُ وَأَنْتَ غَرِيبٌ عَنْهُ إِنْ قُلْتَ فَاصْمُتْ

Lügatler: لَمْ تُفْصِحْ'ten müştaktır, sözü ayan beyan söylemektir.

İ'râb: مَا mevsûle, المَنَّا'sına. عَنْهُ mütelliktir, zamir ب'ya râcîdir. Sıdk-ı dâvâya râcî olması da câizdir.

Mânâ: Ey mârifetli sâlik, ehli ve sâhibi olduğun sırları veya dâvâyın doğruluğunu ibrâz ve ızhar etmekten sakın, söylediğin takdirde o sırra yabancı ve bîgâne olursun. Durum böyle olursa, yâni söylemek sûretiyle ona

Krş. *Avârif* tercümesi s. 93 (Çev. H.K. Yılmaz-İ.Gündüz, *Tasavvufun Esasları*, İstanbul, 1989)

ehil olmaktan çıkarsan sükût et. Tâ ki onu ağyâra ızhar etmekle nâ-ehil ve bîgâneler zümresinden olmayasın. Nitekim Habîb-i Hüdâ Muhammed Mustafa (sav) buyururlar ki: لا تعطوا الحكمة الى غير اهلها فظلموها و لا تمنعوها عن اهلها فظلموهم 69-a/ “Hikmeti ehil olmayana vermeyiniz, ona zulmetmiş olursunuz. Onu ehlin-den sakınmayınız, ehline zulmetmiş olursunuz”. Ayrıca إِنَّ اللَّهَ يَأْمُرُكُمْ أَنْ تُؤَدُّوا الْأَمَانَاتِ إِلَى أَهْلِهَا (Nisa, 4/58). “Allah emânetleri ehline vermenizi emreder” âyeti gere-ğince; ârif, Allah’ın sırlarını ehline vermelidir. Tâ ki kıyâmette hâl yüzü hı-yânetle damgalı olmasın. Azizlerden biri şöyle der: يقولون خيرنا و انت امينها و ما انا إن “Bana diyorlar ki: Bana ondan haber ver, sen onun emînisin. Onlara, kendisinden haber versem “emîn” olamam ki...”

عارفان که جام حق نوشیده اند
سرها دانسته و پوسیده اند

هر کرا اسرار کار آموخته اند
مهر کردند و دهانش دوخته اند

[Tanrı şarabını içen ârifler, sırları bilirler ama örterler. İşin sırlarını kime öğretirlerse ağzını mühürlerler, dikerler. M, V, 2239-2240]

تا نکوید سر سلطانرا بکس تا نریزد قدرا پیش مگس

[Sen de pâdişâhın sırrını kimseye söylemez, şekeri sineğe sunamazsın. M, III, 20]

پیش با همت بود اسرار جان از خمان محفوظ تراز لعل کان

[Canın sırları önce himmet ile olur. (Bu sırlar) mâdemki yâkutun çöpten korunmuş ol-
masından daha çok korunmuştur.]

193- وَ فِي الصَّمْتِ سَمْتُ عِنْدَهُ جَاءَ مُنْكَةً غَدَا عَبْدُهُ مِنْ ظَنِّهِ خَيْرٌ مُسْكِتٍ

Lügatler: کاسد kasd mânâsıdır. مکت mîmin zamnesiyle her şeyin bakıyyesine derler. عدا Fiil-i mâzîdir, عذر'den gelir. عذر gündüzün başlangıcından zevâle kadar olan zamandır, burada ef'âl-i nâkisa mânâsı taşır.

İ'râb: **عنه** de zamir **عنه** e, **جاء** a râcîdir. **لك** deki zamir **عنه** e râcîdir, **جاء** a da olabilir. **من** mevsûledir.

Mânâ: Geçen beyitte sâlik dedi-kodudan nehyedip sükûtu teşvik etmişlerdi. Sükûtta olan zararı da beyan ederek şöyle buyururlar: Ey sâlik, sükût hâlinde nefsin âfetlerinden hâli olacağını zannetme. Zîrâ sükûtta alçak bir niyet ve kötü bir yön vardır ki o niyette makam ve mevki bakıyyesi bulunur. Zîrâ nefis sükûtle sebat ve vakar murad edip kibirlenir. Nitekim kibirlilerin çoğu fakîr ve miskinler meclisine girince onlara söz söylemekten ar edip sükûta yönelir. O halde ne zaman ki nefis sükûttan hoşlanır, orada hâlin îcâbına göre konuşkan olmak daha iyidir. Zîrâ her makâmı hayr-ı bakıyye

zanneden kimse o makâmın kulu olur, Allah'ın kulu olmaz. Veya sükûtu hayr-i bakıyye sanan ve kendisini sükûta sevk eden kötü yönün kulu kölesi olur.

گر اناری می خری خندان بخر
تارهد خنده اش زدانه او خبر
[Eğer nar alacaksan gülenini al, ta ki onun gülüşü danesinden haber versin.]
ای مبارک خنده کو از دهان
مینماید در دل از درج جان
نار خندان باغ را خندان کند
صحت مردانت از مردان کند
[O ne mübârek gülmedir ki can kutusundaki inci gibi, ağızdan gönlü gösterir.
Gülen nar bahçeyi gösterir. Erler sohbeti de seni erlerden eder. M, I, 719, 721]

194- فَكُنْ بَصْرًا وَانْظُرْ وَ سَمْعًا وَع و كُنْ لِسَانًا وَ قُلْ فَالْجَمْعُ أَهْدَى طَرِيقَةً

Lügatler: Fil-i tafdildir, emirdir, he' den gelir. "he" sekt içindir. اهدى ten gelir.

İ'râb: /69-b/ فكن de ف , netice için. بصرا üzere mâtuftur. الجمع de fe ta'lil içindir, mübtedâdır طریقه haberidir.

Mânâ: Sükûtta yâni samt sıfatında dedikodu, bunların her birinde bir yönden âfet ve zarar olduğu anlaşılmaktadır. O halde sen "cem'iyet" mertebesine sâhip olup mahallinde baştan ayağa göz ol ve bütün mevcûdâta bak; zâhiren ve bâtınen kulak ol, mahallinde rûhânî ve cismânî varlıkları dinle, lisan ol söyle. Zîrâ "cem'" yolun en hidâyetlisidir, çünkü cem' mertebesi sırat-ı müstakîmdir. Yüce Allah buyurur: وَأَنَّ هَذَا صِرَاطِي مُسْتَقِيمًا فَاتَّبِعُوهُ وَلَا تَتَّبِعُوا السُّبُلَ فَتَفَرَّقَ بِكُمْ عَنْ سَبِيلِهِ (En'am, 6/153). "Şüphesiz bu, benim dosdoğru yolumdur. Buna uyun, başka yollara sapmayın. Zîrâ onlar sizi Allah yolundan ayırır"

Arif bütün mertebelerin tafsîlâtını kendisinde toplayıcı olup, hâlin îcâbı neyse ona göre amel eder.

195- وَلَا تَتَّبِعْ مِنْ سَوَلَّتْ نَفْسُهُ لَهُ فَصَارَتْ لَهُ أَمَارَةً وَاسْتَمَرَّتْ

Lügatler: استمرت süsleme سَوَلَّتْ mânâsına, سَوَلَّتْ ve فَوَيْت استمرت demektir.

İ'râb: من mevsul, نَفْسِ'nun mef'ûlûdür. سَوَلَّتْ'in fâili de نَفْسِ'dür. فَصَارَتْ'in ismi ve فَصَارَتْ'in fâili de نَفْسِ'dür.

Mânâ: Ey sâlik, her durumda tefrikadan kurtul ve cem' mertebesine ulaş. Bu mümkün değilse, cem' mertebesinde olan vahdet ehli ve hakikat er-

bâbı ile oturup kalk. Nefsinin kendisini bâtlı isteklerini güzel gösterdiği kimseye uymaktan sakın. Zîrâ nefsi ona kötülüğü emreder ve emmârelikte güçlü, devamlı ve sağlamdır.

چون بسی ابلیس آدم روی هست
پس هر دستی نباید داد دست

[Zîra nice insan suratlı şeytan vardır. Binâenaleyh her ele el vermek lââyık değildir. M. I, 316]

دست را مہار جز در دست ہر
ہر حکمت کو علیمت و خیر

[Elini pîrden başkasına verme. Pîrin elini tutan Tanrı'dır. M, V, 736]

196- وَدَّعَ مَا عَدَاَهَا وَاعْدُوْهُ نَفْسَكَ فَهِيَ مِنْ عَدَاَهَا وَعَدُوْهَا بِأَخْصَنِ جُنَّةٍ

Lügatler: دُع emirdir, اُتْرک mânâsıdır. عاها غوها بما عاها demektir. اعدا'dan emirdir. عاوذ , عاذ :عذ. Aynın kesriyle عُود'ün cem'idir. عوؤ'den emirdir, النحي mânâsıdır. احصن muhkemlik demektir, احصن'den isim-i tafdildir. جة Siper.

İ'râb: عداها ve عداها'da zamirler mahbûbeye râcîdir. هي Vve هـ'dakiler ise نفس'e râcîdir.

Mânâ: Ey Hüdâ'nın sırlarına tâlip olan o hazretten başka maddî mânevî ne varsa terket, مَا زَاغَ الْبَصَرُ وَمَا طَغَى (Necm, 53/17). "Göz kaymadı ve sırrını aşmadı" âyetinin hükmü ile muttasıf ol. Hark-ı âdet, keşif ve kerâmetlerin ızhârı, mükâşefe ve müşâhedeler ortaya çıkması demek olan "sağ"ına; arzûların lezzetlerine uymak, cismânî hazlardan hakkını almak, avam ve havâssı kabul etmek ve iyice meşhur olmak demek olan "sol"una ve benzeri şeylere iltifat etme. /70-a/ Nefsine düşman ol, zîrâ nefsin onun düşmanlarındandır. Çünkü nefs kesret mahallidir, o hazret ise ayn-ı vahdettir. Nefse düşmanlık demek, onun "tefrika" sıfatını izâle edip, ülfet ettiği şeyleri yok etmektir. Nefsin şerrinden ve gürültüsünden en muhkem ve sağlam sipere sarıl. Bu siperle kastedilen ya şer-i şerif ve tarikat veya Hakk'ın inâyet ve hidâyeti olabilir.

بی عنایت حق و خاصان حق

[Hakk'ın ve Hak erlerinin inâyetleri olmazsa, melek bile olsa defteri kapkaradır. M, I, 1879]

Yahut da hakîkî mürebbî ve dadı olan, saâdet sâhiplerinin gölgesi olabilir.

هين محسب ای کاهل بی اعتبار جز بزیر آن درخت میوه دار
[Ey değersiz tenbel, sakın uyuma, o meyveli ağacın altından başka yerde.]

197- فَتَنَسِي كَأَنَّ قَبْلُ لَوَامَةً مَتَى أُطْعِمَهَا عَصَتُ أَوْ تُعَصُّ كَأَنَّ مَطِيعَتِي

Lügatler: Açıktır.

İ'râb: ف illiyet ve sebebiyet için. اطعم'daki zamir ya نسی'ye râcîdir veya Hz. Mahbûbeye, her iki durumda da mânâ şöyledir:

Mânâ: Ey sâlik, o hazretten başkasını terk edip en sağlam sipere sığına-rak nefsinı iyileştirmekle meşgul ol, zîrâ benim nefsim de itmî'nandan ve Allah'a vuslattan önce "levvâme" idi. Ne zaman ben o hazrete itâat etsem, nefsim bana isyan ederdi. Yine ne zaman ki o hazrete isyan olursa, nefsim bana itâat edici olurdu. Veyahut mânâ şöyledir:

Ben o nefsimde şer'î haklarını îfâ ederek itâat etsem, nefsim âsî olurdu ve ne zaman ki o nefse isyan olursa istekleri men edilerek, arzûlarının lezzetleri def edilerek, alışık olduğu ve sevdiği şeylerden uzaklaştırılarak o nefis bana itâat edici olurdu. Hz. Şeyh Attar nefis hakkında darb-ı mesel getirerek şöyle der:

چون شتر مرغی شناس این نفس را نی کشد بار و نه پرد بر هوا
گر پر گویی بگوید اشترم ور فی بارش بگوید طایرم

[Bu nefsi bir deve kuşu olarak bil! Ne (deve gibi) yük çeker, ne de (kuş gib) havada uçar. "Uç" desen, "deveyim" der, yük yüklesen "kuşum" der]

Tahkik ehline göre haddi zâtında **nefs** tek şeydir. Lâkin gâlip gelen va-sıfları îtibâriyle yedi mertebe kabul edilir:

Birincisi **kötülüğü emredici nefis**; إِنَّ النَّفْسَ لَأَمَّارَةٌ بِالسُّوءِ. (Yusuf, 12/53). "Şüp-hesiz nefis aşırı şekilde kötülüğü emreder" âyetinden bu ismi alır. Bu mertebede olanların nefisleri dâimâ kötü işler ve kötü haller ortaya koyarlar. **Nefs-i emmârenin** vasıfları şunlardır: Kin, hased, buğz, düşmanlık, kibir, kendini beğenmişlik, böbürlenme, hırs, hevâ, şehvet, tembellik ve avarelik, gaflet, durgunluk vb.

Riyâzetle sâlik nefsi te'dib ve tehzib eyleyince bu sıfatlar yok olup **levvâmelik** mertebesine erer. Nitekim Cenâb-ı Hak bu nefis üzerine yemîn etmiştir: وَلَا أَقْسَمُ بِالنَّفْسِ اللَّوَّامَةِ (Kıyamet, 75/2). /70-b/ "Kendini kınayan nefse yemîn

ederim” Yâni: النفس المتقية التي تلوم نفسها على تقصيرها و ان اجهدت في الطاعة (Tâat için çalışsa bile kusuru hakkında kendisini kınayan müttakî nefse demektir). Bu mertebede nefsin hâli her ne kadar emmârelikten kurtulursa da kavgası yatışmaz; kâh emmârelik tarafına meylinden ötürü levh eder, kâh ibâdet ve tâatla kusûrundan ötürü kötüler. Nihâyet tam bir teveccühle ve ilâhî hidâyetle melâmet mertebesinden yükselir; فَالْهَمَّهَا فُجُورُهَا وَتَقْوَاهَا (Şems, 91/8). “İyilik ve kötülüklerini ilham edene” âyetinde ifâde buyrulduğu gibi, Cenab-ı Hak fücûrunu ve takvâsını ona anlatır ve ilham eder. Kendisine gelen her “havâtır”ı, melekî ve ilâhî ilham mıdır, şeytânî ve nefsânî telkin midir, yoksa karışık “hâtıra”lar mıdır, her ne ise onları birbirinden ayırabilir. İşte bu durumda mülhemlikle vasıflanmış olur.

Daha sonra ilâhî cezbe yardımcı olur, Allah’ın muhabbeti ile ilâhî zevkler ve şevklerle itmi’nan elde eder. Böylece يَا أَيُّهَا النَّفْسُ الْمُطْمَئِنَّةُ ارْجِعِي إِلَىٰ رَبِّكِ رَاضِيَةً مَّرْضِيَّةً (Fecr, 89/27-28). “Ey huzûra kavuşmuş nef, Rabbine dön” hitâbıyla şerefle-nip Rabbinden her ne gelse râzı olur. Lütfa nasıl âşıkça kahra da öyle âşık olur. Ve kahr ile lütuf, onun katında berâber olur.

عاشقم بر قهر و بر لطفش بجد عاشق من عاشق این هر دو صد

[Kahrına da hakkıyla âşıkım, lûtfuna da. Ne şaşılacak şey ki ben bu iki zıdda da gönül vermişim. M, I, 1570]

sırrını müşâhede eder. Bu halle vasıflanınca Allah katında mardıyye ve mahbûbe olur. Daha sonra Hak vuslatıyla şerefle-nip, tamâmen yok olarak Allah’ın ahlâkıyla ahlâklanınca kemal mertebesine erer ve insan-ı kâmil olur. [Bu söylediğim söz dünyada çok nâdirdir.] این که گویم در جهان بس نادرست

198- فَأَوْرَدْتُهَا مَا الْمَوْتُ أَيْسَرُ بَعْضِهِ وَ أَتَعَبْتُهَا كَيْمَا تَكُونَ مُرِيحَتِي

Lügatler: مرحة Râhat veren. ايراد getirmek.

İ'râb: الموت ما te nekre-i mevsufedir, ايسر بعضه'da zamirler نفس'e râcîdir. اورده'da yâni demektir. كما'da zâittir.

Mânâ: Mâdem ki nefse itâat ettikçe isyan edici ve ona isyan ettikçe itâatli olunuyor, ben nefsimi zor riyâzetlere, mücâhedelere, zahmetlere yönelttim ki bunların bâzısından ölüm daha kolaydır. Zîrâ mecbûrî ölüm rûhun bedenden ayrılmasıdır ve kısa zamanda mümkün olur. Faka ihtiyârî ölümde

nefsi hazlarından ve alışkanlıklarından alıkoyup yokluk mertebesine varıncaya ve tam tasfiye hâsıl oluncaya kadar, her an ölümü tatmak söz konusudur. O bakımdan ihtiyârî ölüm mecbûrî ölümden çok daha güç ve zordur ve ben o nefsimi zahmet, belâ ve göz yaşına bıraktım. Ta ki bana râhat vermesi için. Zîrâ nefis arzûsundan, haz ve şehvetlerinden arınıp tam bir sükûn ve itmi'nan elde ederse râhatlık, neşe ve sürur mahalli olur. /71-a/

199- فَعَادَتْ وَ مَهْمَا حُمَلَتْهُ تَحَمَّلَتْهُ مَنَى وَإِنْ خَفَّفْتُ عَنْهَا تَأَذَّتْ

Lügatler: Nahivciler مَهْمَا'nın aslı مَا'dır, derler. Birinci مَا şartıyedir, ikincisi zâittir. Nitekim مَا إِذَا ve مَا'da da böyledir. فَعَادَتْ tef'ıl bâbindan nefsi-i mütekellimdir meçhuldür. تَحَمَّلَتْ tefa'ul bâbindandır. تَأَذَّى 'adı 'dan müştaktır, tafa'ul bâbindandır, ezâ ve belâ kabul etmek demektir.

İ'râb: فَعَادَتْ için. تَحَمَّلَتْ'in fâili نَفْسٌ'tir. مَهْمَا'da vav hâliyedir. تَحَمَّلَتْ İki mef'ul alır, birincisi nâib-i fâili, ikinci mef'ûlü ise zamir-i muttasıldır, o da مَا'ya âittir. تَحَمَّلَتْ'deki zamir de مَا'ya âittir. مَهْمَا'daki bariz zamir تَأَذَّت'teki müstetir zamir نَفْسٍ'e âittir.

Mânâ: Ben nefsimi riyâzat, mücâhedeler ve zorluklara yönelttikten sonra nefsim levvâmelik mertebesinden tâat ve ibâdet tarafına döndü. Emmâre ve levvâmelikten öylesine döndü ki, bana ne zaman riyâzat yükü yüklendiyse, nefsim ona tahammül gösterir, hattâ onu iyi karşıladı. Ne zaman ondan riyâzat ağırlığının yüklerini hafifletirsem son derece üzülürdü. Bu mertebe riyâzetin içindeki pek çok faydalara muttalî olduktan sonra hâsıl olur.

200- وَكَفَّلْتُهَا لَا بَلْ كَفَّلْتُ قِيَامَهَا لَتَكْلِفُهَا حَتَّى كَفَّلْتُ بِكُلْفَتِي

Lügatler: كَفَّلْتُ tef'ıl bâbindan, كَفَّلْتُ'ten müştaktır, külfet, meşakkate derler. كَفَّلْتُ Tef'ıl bâbindan كَفَّلْتُ'ten müştaktır, kefil olmak mânâsındadır. كَفَّلْتُ Nefs-i mütekellimdir, lâmin kesresiyle ve şeddesiz, sülâsidir; hırslı ve çok düşkün mânâsındadır. كَفَّلْتُ meşakkat demektir.

İ'râb: Her üç yerde müennes zamîri nefse râcîdir. كَفَّلْتُ'nun zamire izâfeti masdarın fâiline izâfeti kabîlindendir. كَفَّلْتُ'nun zamîre izâfeti, masdarın mef'ûle izâfeti kabîlindendir. كَفَّلْتُ'da بَلْ ta'diye içindir. كَفَّلْتُ'deki بَلْ ta'diye içindir. كَفَّلْتُ derler, كَفَّلْتُ demektir. بَلْ mâkablini nefy ve mâba'dinde olan cümleyi isbat içindir.

Mânâ: Ben nefsimi külfet ve meşakkati lâzım kıldım, şiddet ve meşakkati lâzım kılmadım. Belki nefsin ibâdetler ve mücâhedelerle mükellef tutulmasına kefil oldum. Hattâ nefsim riyâzetle öylesine dost ve arkadaş oldu ki, ben külfet ve meşekkate düşkün hâle geldim ve onun büyük lezzet ve dostlğundan dolayı bir an onsuz olamam. Zîrâ nefis her neye alışkanlık peydâ ederse onu ister. /71-b/ *النفس كالطفل إن أقامها شب على حب الرضاع وإن تنطه ينطم* "Nefis çocuk gibidir, onu ihmal edersen süte düşkün hâle gelir, süttten kesersen bırakır"

201- وَأَذْهَبْتُ فِي تَهْذِيبِهَا كُلَّ لَذَّةٍ يَنْبَغَادَا عَنْ عَادَاهَا فَاطْمَنَنْتُ

Lügatler: إذهب gidermek. قنب Ayıplardan arındırmaya ve temiz kılmaya derler.

İ'râb: Her üç yerdeki üç zamir نفس'e râcîdir. اذهب iki me'ul alır. Birinci me'ul mahzûfdur, ikinci me'ul لذة'kl'dir. Yâni نفي عن نفس كل لذة demektir. يابعد'ta ب sebebiyye, اذهب'ye müteallıktır.

Mânâ: Ben nefsimi âdetlerinden uzaklaştırarak dünyevî ve uhrevî haz lekelerinden, ahlâkî ve fıtrî ayıplardan temizlemek sûretiyle bütün maddî ve mânevî lezzetleri ondan giderdim. Böylece levvâmelikten dönüp mutmainne oldu. Cüneyd şöyle der: *جهد العوام في توفية الاعمال و قصد الخواص الى تصفية الاحوال فان الجوع و السحر يسر و معالجة الاخلاق و تهذيبها و التقى عن صفاتها صعب شديد* "Avam, amellerin yerine getirilmesine çalışır, havas hallerin tasfiyesinen önem verir. Aç kalmak ve gece uyumamak kolaydır, fakat ahlâkın tedâvîsi, tehzîbi ve kötü hallerinden arındırılması çok zordur."

Ahlâkın tasfiyesi ve nefsin tezkiyesine şu âyet-i kerîme delâlet eder: *قَدْ أَفْلَحَ مَنْ زَكَّاهَا وَقَدْ خَابَ مَنْ دَسَّاهَا* (Şems, 91/9-10). "Nefsini arındıran kurtuluşa ermiştir, nefsinin günahlara boğan da şübhesiz kaybeder" Hz. Peygamber çok kere şöyle dua ederlerdi: *اللهم آت نفسي تقواها و زكها و انت وليها و مولاه و خير من زكها* "Allah'ım nefsimi takvâsını ver ve onu temizle, sen onun dostu ve efendisisin, onu en iyi temizleyen sensin".³⁵

³⁵ Ahmed b. Hanbel, VI, 209.

202- و لَمْ يَنْقُ هَوْلٌ دَوْلَهَا مَا رَكِبَتْهُ وَأَشْهَدُ نَفْسِي فِيهِ غَيْرَ زَكِيَّةٍ

Lügatler: مرل korku, havf gibi. دون: 'ın zıddıdır, burada "yakınında ve katında" demek olur. زكوة: pâklık ve temizlik.

İ'râb: 'da zamir نفس'e râcîdir. ركب: 'dev nafiye, zamir مرل'e râcîdir ve 'ا cümlesi 'ın sıfatıdır. 'de vav hâliye. 'nün muzârî sîgasında gelmesi şühudun devamlılığını gösterir. 'de zamir irtikâb-ı hevle râcîdir.

Mânâ: Nefsin katında korkunç işler ve tehlikeli amellerden sayılan korkulu şeyleri ben irtikâb ettim. O korkulu şeylerin işlenmesinde nefsimin riyâ pisliğinden ve gizli şirkten temiz halde olmadığına da şehâdet ederim. Allah bilir, temiz halde olmaması (gayr-ı zekiyye), sanki o korkular ve zorlukların irtikâbı ve onlara sabır göstermekten gaflete düşerek ızhâr ve ifşâ etmesidir. Bu beyitte seyr ü sülûke yeni girenlere tenbih vardır: Her durumda /72-a/ nefsinin ayıplardan ve şâibelerden temiz görmemelidir.

نفس از درهاست او کی مرده است از تخم بی آلتی آفرده است

[Nefs ejderhâdır, o ne zaman ölmüştür. Âletsizlik tohumundan çürümüştür.]

Nitekim Ebû Yezid Bestâmî'den şöyle soruldu: "Ey Ebâ Yezîd, Allah yolundaki en zor şey nedir?" Şöyle dedi: "Bunu anlatmak mümkün değildir" Peki en kolay nedir? dendi. Cevâbı şu oldu: "Nefsimi ibâdetlerden birini yapmaya çağırıştım; icâbet etmedi, bunun üzerine bir sene boyunca ona suyu yasakladım. Şimdi otuz seneden beri namaz kılmaktayım, nefsim hakkındaki inancım her namazda sanki mecûsî imişim gibi geliyor, zünnârımı kesmek istiyorum". Beyt:

ای دل تو دمی مطیع سبحان نشدی و از کردن بد فعل پشیمان نشدی
صوفی و فقیه و زاهد و دانشمند این جمله شدی ولی مسامان نشدی

[Ey gönül, sen bir an Allah'a itaatkâr olmadın, kötü fiil işlemekten pişman olmadın. Sûfi, fakîh, zâhid ve âlim oldun, ama müslüman olmadın.]

203- وَ كُلِّ مَقَامٍ عَنْ سُلُوكٍ قَطَعْتَهُ عِبُودِيَّةً حَقَّقْتُهَا بِعِبُودَةٍ

Lügatler: Lügat bakımından "ubûdiyet" ile "ubudet" in farkı yoktur. Lâkin meşâyihin ıstılahında "ubûdiyet"; fiilde olsun, sözde olsun, başka hallerde olsun ma'bûda zahmetli bir şekilde (tekellüfle) boyun eğme ve alçalmadır. "Ubûdet" ise zahmetsiz bir şekilde, hattâ zevk ve şevkle Allah'ın rızâsını isteyerek, kendiliğinden, tabîi bir halde ibâdet ve tâatte bulunmaktır. İbn Fârız'ın burada "ubûdet"ten maksadları da bu mânâdır.

İ'râb: عبودية temyiz olarak mansubdur. Başka i'râbı açıktır.

Mânâ: Sülûk makamlarından, ubûdiyet olarak katettiğim her makâmı, ubûdetimle de tahkik ve tesbit eyledim. Ubûdiyet sâlikin yakîn mertebesine vâsıl olmadan önceki kulluğudur, tam bir yakîne vâsıl olunca ubûdiyet, “ubûdet”e dönüşür; sâlikin her ibâdet ve tâatı korku ve ümitsiz, külfetsiz, zahmetsiz, zevkle ve Rabbine kavuşma şevki ile olur. Ehl-i tahkîkin çoğu şu âyette bu mânâyâ işâret olduğunu söylemişlerdir: رَاعِبْ رَبَّكَ حَتَّى يَأْتِيَكَ الْيَقِينُ (Hicr, 15/99).

Tefsirciler يقين’i “ölüm” diye tefsir etmişler; bu mânâ açıktır. Fakat tahkik ehlinin bu âyet hakkındaki görüşleri şöyledir: “Rabbine, sana yakîn gelinceye kadar ibâdet et; yakînden sonra ibâdetin külfeti kalkar, müşâhede lezzeti ve muâyene zevki zuhûr eder. Böylece ibâdet ubûdet olur ve tam bir lezzete dönüşür.”

204- وَ كُنْتُ بِهَا صَبًّا فَلَمَّا تَرَكْتُ مَا أُرِيدُ أَرَادْتَنِيَهَا وَ أَحْبَبْتُ

Lügatler: م muhib ve müştak. Öteki lügatler açıktır.

Îrâb: u’da ve u’da zamirler mahbûbeye râcîdir.

Mânâ: İlk zamanlarımda ben o hazrete âşık, müştak ve onun şevkle dolu bir seveni idim. Kâmil mânâda “fenâ” hâsıl olup da kendi irâdemi terk edince /72-b/ o hazret beni kendi zâtı için diledi ve sevdi. Böylece ben “mürîd” iken şimdi “murad” oldum ve seven (muhib) ike sevilen (mahbûb) oldum.

چنان در بیهودی محوم که محبوم همی گوید بیا با دمی بنشین سر آن دم غمی دایم

[Kendimden geçme hâlinde öyle mahv içindeyim ki, sevgilim: “Gel bizimle bir süre otur” dedi.]

205- فَصِرْتُ حَيًّا بَلْ مُحِبًّا لِنَفْسِي وَ لَيْسَ كَقَوْلِ مَرِّ نَفْسِي حَبِيبِي

Lügatler: Açıktır.

Îrâb: صرت حب mahbûb mânâsıdır. بل İlk mânâdan idrab içindir. Zîrâ صرت حب demeleri, sanki mahbûbun, muhibden başka olmasını gösterir. İşte bu mefhumdan idrab edip بل محب لذاته demekle bu şüpheyi gidermiş oldular.

Mânâ: Ben irâdemi terk edip de Hz. Mahbûbe beni kendisi için isteyerek bana muhabbet ettiği vakit ben “mahbûb” oldum; muğâyeret (başkalık) gös-

teren bir mahbûb olmadım; muhib ve mahbûb (seven ve sevilen) ikiliğine dâir bir şâibe de yoktu. Belki de kendi zâtına muhib oldum ve zâtım bana mahbûb oldu.

Bu ifâde, evvelce geçen ifâde gibi değildir. Nefsim bana mahbûbe olmalı, yâni evvelce (98. beyitte) mahbûbun dilinden şöyle denilmişti: حلیف غرام انت "Sen aşk dâvâsında sâdıksın, lâkin bana değil nefsine âşıksın" O zaman da mevhum vücûdu ve nefsin hazlarını yerine getirme bâki idi. Şüphesiz ben o azarlamaya muhâtap oldum, fakat şimdi nefsanî varlık yok olup hakkânî varlıkla bâki olarak seçkin hale gelince bütün hallerim birinci defada geçtiği gibi değildir. Hz. Mevlânâ bu mertebeye uygun bir şekilde şöyle buyurur:

بر من از هستی من جز نام نیست در وجودم جز تو ای خوش کام نیست
[Varlığımдан bir isimden başka bir şey kalmadı. Ey güzelim, vücûdumda senden başka bir varlık yok.. M, V, 2023]

بعد ازین گر دوست دارم خویشرا دوستی خور بود آن ای فا
[Ondan sonra kendisini severse o, güneşi sevmektir civanım. M, V, 2027]
اندین دو دوستی خود فرق نیست هر دو جانب جز ضیای شرق نیست
تانشد او لعل خود را دشمنست زانکه یک من نیست انجا دو من است
[Bu iki sevgide zâten fark yoktur. Her iki tarafta da doğu ışığından başka bir şey yoktur. Fakat taş, la'l olmadıkça kendisine düşmandır. Çünkü orada bir varlık değil, iki varlık vardır. M, V, 2030-2031,]

خویش را دوست دارد کافرست زانکه او منع شمس اکبر است
[O, kendisini sever kâfırdır. Çünkü büyük güneşi meneder durur. M, V, 2033]

Fergâni rahimehullah buyurur:

و لیس کقول مرّ قولی مقدا و إني التي احببتها لا محالة
(Benim sözüm daha evvel geçen sözler gibi değildir. Şüphesiz ben onu sevenim, başka ihtimal yoktur) beytinde olan mefhuma benzerliği nefydir. Zîrâ o halde gördükleri şey zâhirî vücudları idi ve bu zâhirî vücudda kendi zâtını da bir taayyün ve mazhar olarak görüp bütün taayyünât içinde kendini de kendi hakikatine ve aslına bunlar gibi tâlib ve muhib görmüştü. Bu durumda محبا من حيث التعین محبوبا من حيث الاطلاق (Taayyün îtibâriyle muhib, ıtlak îtibâriyle mahbûb) olur. Lâkin burada bu mânânın aksi söz konusudur. Yâni: الان محبا من حيث التجلی الذات الجامع بجميع شؤنه محبوب من حيث شأن من الشؤن الذي هو غير ذلك التجلی الجامع

(Şimdi bütün şe'niyyetini câmi' olan zatî tecellîsi îtibârıyla muhib; bu tecellî-i câmi'den başka olan şe'niyyetlerden bir şân olması îtibârıyla de mahbûbdur) demek olur. O bakımdan عجا لنفسه ما مضى (Geçmişte nefisini seven)'de olan وانى الى احبتها /73-a/ (Şüphesiz ben onu severim) sözü gibi olmaz. Zîrâ âşıkın mahbûba muhabbeti fer'dir. Ve mahbûbun âşıkı muhabbeti asıdır. Nitekim يا داود انا اشد شوقا للمشتاقين (Bilinmeyi sevdim) hadîsi ve Ey Dâvud, müştaklara şiddetli bir şevkim vardır) hadîsi bu hususa delâlet eder.

206- خَرَجْتُ بِهَا عَنِّْي إِلَيْهَا فَلَمْ أَعُدْ إِلَى وَ مِثْلِي لَا يَقُولُ بِرَجْعَةٍ

Lügatler: رجعة Geri dönmek. عاد لم أعُد den nefis-i mütekellimdir.

İ'râb: و'da ve إليها'da zamirler Hz. Mahbûbeye râcîdir. و'da ب sebebiyyedir.

Mânâ: Ben vücud evimden o hazretin cezb ve muhabbeti sebebiyle çıkıp ona ulaştım. Böylece o hakîkate vâsıl olduktan sonra artık kendi beşerî vücûduma dönmedim ki orası kesret mahalli, gaflet ve ikilik kaynağıdır. Benim gibi vahdet mertebesine vâsıl olan tevhid ehli, ayrıldığı vücûduna tekrar dönemez. Hattâ bu mertebe üç talakla boşanmış hükmünde olup ona ebediyyen dönmez.

Şâirin bu sözünden kasdedilen şu demek değildir: Velîler Hakk'a ulaştıktan sonra nefsânî hazzâ dönüp uyku ve yiyecek gibi şeylerle kayıtlı hâle gelmezler, demek değildir. Nitekim avâmın çoğu böyle zannederler, bu kâmil insana noksanlık izâfesidir. Şöyle söylenebilir: Onlar Hakk'a vâsıl olduktan sonra Hakk'ın bakâsıyla bâki ve hakkânî vücudla muttasıf olup "cem'den sonra fark" makâmına ve "mahvdan sonra sahv" âlemine gelip her bir organlarını yaratıldığı yere sarf ederek kemâl-i adâletle ahlâklanırlar. Nitekim İ'câzü'l-beyân'da Sadreddin-i Konevi, Hz. Şeyh-i Ekber'den şunları nakleder: أخبرني شيخى و امامى رضى الله عنه أنه منذ تحقق بهذا الامر ما استعمل قوة من قواه الا فيما خلقت له و أن "Şeyhim ve imamım (ra) bu işi tahkik hâline getirdiğinden beri kuvvelerini yaradılış amaçları dışında kullanmadı, onun kuvveleri Hak katında bu adâletinden dolayı şükrettiler. Bu durum kemâlin ne olduğunu bilenler katında en yüce kemal sıfatlarındandır."

Bilhassa Hz. Risâletpenâh'ın yemesi, içmesi, evlenmesi, uykusu ve insanlarla muâşeretî gibi işleri kemâliyle meşhurdur. Şâirin "kendimden çıktım" ifâdesini şöyle anlamak gerekir: Yâni isyan, tuğyan, unutmâ, kin, hased, buğz, düşmanlık, benlik ve bunlara benzer vasıflarla sıfatlanmış olan vücûdumdan çıkıp hakkânî ve nûranî vücûdu kazandım. Bu vücudla var olunduktan sonra artık tekrar cehâlet, zulmet ve gafletle muttasıf olan mertebeye dönülmez.

در نیابد حال بخته هیچ خام پس سخن کوتاه باید والسلام

[Ham, pişkinin hâinden anlamaz, öyleyse söz kısa kesilmelidir vesselâm. M, I, 18]

207- وَ أَفَرَدْتُ نَفْسِي عَنْ خُرُوجِي تُكْرِمًا فَلَمْ أَرْضَهَا مِنْ بَعْدِ ذَاكَ لَصُحْبَتِي

Lügatler: إظهارا للشرف و السرد تكريما. يâni yâni bir şeyi bir kılmaya derler.

İ'râb: عن رزية خروجي de mukadder bir muzaf /73-b/ vardır. Yâni رزية خروجي da ف mahzûf demektir. Ya mef'uldür veya temyiz olarak mansubdur. يا ف da ف mahzûf şartın cevâbı için ve müennes zamir i'rabdan mahallen mansub olarak رزيتها'nın birinci mef'ûlûdür, لصحبي ikinci mef'ûlûdür. Zîrâ ب ile veya عن ile kullanıldığı zaman bir mef'ul alır; رزيت بالله ربا ve رزيت بالله ربي gibi. Fakat lâmla kullanılırsa iki mef'ul alır. Burada lâmla kullanıldığı için iki mef'ul alır.

Mânâ: Ben şeref ve büyüklük ızhârı için, nefsimden çıkışımı görmekten kendimi tecrid ettim. Eğer temyiz olarak kabul edilirse mânâ şöyle olur: Ben kendimi, çıkışı görmekten kerem ve şeref îtibârıyla tecrid ettim. Yâni ben nefsimden çıktım diye şeref ve kerâmet ızhar edip nefsimden kurtulmayı kendimden görmekten tek (uzak) oldum. Böylece nefsten çıkmaklığı görmekten uzak ve mücerred olunca nefis tek kaldıktan ve mezkûr çıkmaklık vasfıyla vasıflanıştan sonra onun bana arkadaş olmasına râzı değilim.

ماز فلک بر تریم وز ملک الزون تریم نفس که باشد که ماجانب او نگریم

[Biz felekten üstünüz, melekten daha çoğuz. Nefs kim oluyor ki, biz onun tarafına bakalım!]

208- وَغَيَّبْتُ عَنْ إِفْرَادِ نَفْسِي بِحِثِّ لَا يُزَاحِمُنِي إِبْدَاءُ وَصَفِّ بِحَضْرَتِي

Lügatler: تغيبtef'il bâbindan fi'l-i mâzînin nefsi-i mütekellim meçhulûdür.

بمحضوري yâni بحضوري, إبداء Izhar mânâsınadır.

İ'râb: وصف'e'nin fâilidir, إبداء عن أفراد نفسي بحت لا muzafdır. بمحضوري de ب sebebiyyedir veya في mânâsınadır.

Mânâ: Hakîkî vahdet tecellîsi bana görünüp beni benliğimden kaybetti ve ben nefsimi tecrid etmekten kayboldum, öyle ki vahdetin hakîkatiyle huzûrum sebebiyle bana asla bir vasfın zuhûru zahmet vermez oldu. Gerçekten kemal ehlinin son mertebesi şudur: Zat tecellîsi kendi zâtını, sıfatlar ve fiiller tecellîsi kendi sıfatlarını ve fiillerini tamâmen mahv ve ifnâ edince, kesret sıfatlarından ve beşeriyet ahlâkından bir sıfatın zuhûru ona zahmetli gelmez. Zîrâ o mertebede zâhir olan her sıfat kahır ve lütuf, her neyse, hakîkî mahbûbun olur ve bu mertebede müşâhede gözleri için “ağyar” söz konusu olmaz.

209- وَهَآ أَنَا أَبْدَى فِي اتِّحَادَى مَبْدَى وَأُنْهَى انْتِهَى فِي تَوَاضِعِ رَفْعَى³⁶

/74-a/ Lügatler: ۛ tenbih kelimesidir; şâir muhatâbları ittihâdın başını ve sonunu beyandan evvel tenbih kelimesiyle tenbih eyledi, ta ki sözü anlamaya ve mânâyı düşünmeye hazır olsunlar. ابدى ابدى'dan nefsi-i mütekellimdir, اظهر اظهر'dan mânâsınadır. ابقى ابقى'dan nefsi-i mütekellimdir, اعلم اعلم'dan mânâsınadır.

İ'râb: Açıktır.

Mânâ: Ey âşık-ı sâlik uyan ve mütenebbih ol. Ben o hazretle olan birliğimin başlangıç hâlini gösteririm ve rif'atimdeki tevâzuumun son mertebesini bildiririm. ابدى فى اتحادى Birinci seferin başlangıcına işârettir ki fenâfillah hâlidir. ابقى فى تواضع رفعى dördüncü sefere işârettir ki cem'den sonraki fark mertebesine inişinin sûretidir. Meşâyihe göre sefer dördtür:

Birincisi **seyr ila'llahtır** ki nefs menzillerinden vüsûl-i Hakk'a seferdir. Vüsûl-i Hak, kalb makâmının nihâyeti, esmâ tecellîlerinin başlangıcıdır. Birinci seferin nihâyeti, kesret perdelerinin kalkması ve vahdet yüzünün görünmesidir.

İkinci sefer: **Seyr fi'llahtır** ve Hakk'ın sıfatıyla muttasıf olmak ve onun isimleriyle ahlâklanmaktır. Bu ikinci sefer, ruh makâmının nihâyeti ve vâhıdiyyet hazretinin sonudur.

Üçüncü sefer: Ayn-ı cem' ve ahadiyyet hazretine terakkîdir. “Kâbe kav-seyni ev ednâ” dedikleri bu mertebe aynı zamnada velâyetin sonudur.

Dördüncü sefer: **Seyr bi'llâh**, fenâdan sonra bakâ, cem'den sonra fark, mahvdan sonra sahv'dır. Bu seferin nihâyeti Hak'tan halka dönüşte adâlet ve istikâmetle birlikte tamam olur. Hattâ kesreti vahdette ve vahdeti kesrette görürler. Mertebeye tenezzülleri, tâlibleri terbiye ve müridleri kemâle erdirmek için olur. Şâirin **فِي تَوَاضِعِ رُفْعِي** sözü vahdet mertebesiyle yükseldikten sonra, kesret âlemine inip tevâzu göstererek müridlerin terbiyesi ve irşâdı ile memur olduğunu bildirmedir. Gerçekten tenezzül ve tevâzu yükseklikteki kemaldendir ki Allah'ın ve Resûlullah'ın halîfesidir.

210- جَلْتُ فِي تَجَلِّيْهَا الْوُجُودَ لَنَاظِرِي فِي كُلِّ مَرْنِي أَرَاهَا بِرُؤْيِي

Lügatler: **جلت** yüzünden peçesini açsan **المرور** dersin. **Yâni** له **أظهرت** demek olur. **تجلى** Zuhûr etmek. **مرى** İsm-i mef'uldür, aslında **مرى** idi, kelimeye vav ve ye cem olup birincisi sükûnlu olursa, vav ye yapılır, ye'nin selâmeti için mâ-kabli meksur olur ve **مرى** olur.

İ'râb: **جلت**, **الوجود** 'in mef'ûlûdür. **أراها** 'da zamir Hz. Mahbûbeyeye râcîdir.

Mânâ: O hazret tecellisinde benim nâzırıma ve temiz gözüme mutlak vücûdunu zâhir eyledi. /74-b/ Benim bâsîret gözüm öyle aydınlandı ki **ما رأيت** "Gördüğüm her şeyde Allah'ı gördüm" ifâdesinin hükmü ile mevcut mezâhirden görünen her şeyde o hazreti rü'yetimle görürüm.

Tahkik ehline göre bu âlemde Hakk'ı görmek ve müşâhede etmek câizdir. **ان احدكم لن يرى ربه حتى يموت** "Hiç biriniz ölmeden Rabbini göremez" diye bir hadis vardır. Buna göre görmek ölüme bağlanmıştır. Ölüm iki kısımdır. Ta-bîî ölüm, ihtiyârî ölüm. **موتوا قبل ان تموتوا** "Ölmeden evvel ölünüz" hükmüyle ihtiyârî ölümle tam yokluk hâsıl olunca, va'de nakde ve yarın hâle tebdil olup, va'dedilen görmeyi burada müşâhede ederler.

خوش ان روشن دلی کر چشم ادراک	جز نور ازل دیدن بود پاک
زلوح دل تراشد حرف اغیار	نه بیند در دیار او غیر دیار
همه کون و مکان یک نور بیند	ولی از دیگران مستور بیند
بود در دید وحدت فتح یابش	نگردد کثرت صورت حجابش

[Şu aydınlık gönüllülük hoştur ki, idrak gözü, ezel nûrunu görmekten başkası için temizlenmiştir (başkasını görmez). Gönül levhandan ağıyârı siler, onun diyârında başka kimseyi görmez. Bütün kâinâtı ve mekânı tek nur olarak görür, ancak diğerlerinden örtülü görür. Sadece biri görür, vahdet gözündeki kapısı açılır, sûretin çokluğu ona perde olmaz.]

211- وَأَشْهَدْتُ غَيْبِي إِذْ بَدَتْ فَوَجَدْتَنِي هُنَالِكَ أَيَّاهَا بِجُلُوءِ خَلُوتِي

Lügatler: 'اشهدت' 'ishad' tandir, 'manâsınadır, nefs-i mütekellim meçhul, iki mef'ul alır. Birinci maf'ûlü nâib-i fâil olan mütekellim te'si, ikincisi غیبی'dir. 'بجلوة' te b , ب manâsınadır.

Mânâ: Benim aynım ve bâtınım Hz. Mahbûbenin tecellî ve zuhûru vak-tinde bana gösterildi. Ben halvetimin celvetinde o makamda zâtımı o hazre-tin zâtı buldum. "Halvet" boş yerin ismidir. Burada murad bâtını ve aynıdır. Bu durumda zıkr-i mahal irâde-i hâl kabîlinden olur, *[Oluk سال المزاب وجرى النهر, aktı ve su aktı]* gibi. Kasdedilen şudur: İç ahvâlimin, özümün sırları ve ilimle-rin zuhûrunda ben zâtımı onun zâtı olarak buldum. Zîrâ vahdet mertebesi-nin gayriyet yok olur. Bir muhibbe bâtını münkeşif olduğu vakit kendi aynını mahbûbun aynı görmesi gereklidir. Hattâ bütün varlıkları helâk olmuş gö-rüp bu kesrette ayn-ı vahdeti müşâhede etmelidir. Nitekim şâirin yaptığı gibi.

موجهای که بحر هستی راست	جمله مرا آبرای حجاب بود
گرچه آب و حجاب باشد در	در حقیقت حجاب آب بود
پس ازین روی هستی اشیا	راست چون هستی سراب بود

[Varlık denizinin dalgalarının hepsi suya perde olur. Gerçi kabarcık ile su iki ayrı şeydir ama hakîkatte kabarcık sudur. Bundan sonra eşyânın varlığının yüzü serap varlığı olur.]

212- وَ طَاحَ وَجُودِي فِي شُهُودِي وَ بِنْتُ عَنْ وُجُودِ شُهوْدِي مَا حِيَا غَيْرَ مُنْبِتِ

Lügatler: طاح: يلطح ve هلك demektir. Birinci وجود zât mânâsına, ikincisi بون 'بونا' 'بون' 'بان' nefs-i mütekellimdir, /75-a/ بنت 'بنت' vicdan mânâsınadır. uzaklık demektir. Veya 'بان' 'بين' 'بان' 'نه' derler, yâni فارق ve بفعل demektir. İ'râb: ما حيا ve غير منبت 'nin zamîrinden hal olmak üzere mansubdur.

Mânâ: Tecellî-i zât-ı cem'îyi gerçekleştirmeye yöneldiğimde, benim vü-cûdumun zulmeti şühûdumun nûrunda darmadağın ve yok oldu; varlık resmini mahvederek, müsbet olmaksızın, vicdân-ı şühûdumdan ve vasf-ı muâyinimden ayrıldım ve uzak oldum, bundan sonra kendimde vücut görmem.

از در در آمدی و من از خود بدر شدم	گوی کزین جهان بجهان دگر شدم

[Kapıdan girdin, ben kendimden çıktım. Sanki bu dünyâdan başka bir dünyâyâ gittim.]

213- وَعَانَقْتُ مَا شَاهَدْتُ فِي مَحْوٍ شَاهِدِي بِمُشْهَدِهِ لِلصَّخْرِ مِنْ بَعْدِ سَكْرَتِي

Lügatler: عانقت muânekadandır. عانقة el boyuna edip kucaklaşmaya derler. Burada عانقت عليه كما تشمل يد العانقين على عنق صاحبه (kucaklaşan kimsenin eli arkadaşının boynunu içine aldığı gibi ben onu içime aldım) mânâsını mutazammındır. "Mülâzemet" mânâsına olması da câizdir. شاهد'ten murad gönlü ve canı veya vücûdu zâhir olabilir. مشهد'den murad vüsul ve huzur zamanı olabilir.

İ'râb: ما mâ-i mevsul, sılasıyla birlikte mahallen mansub عانقت'nün mef'ûlûdûr. مشهد'de be, ya mânâsınadır ve معر'a müteallık olur veya sebebiyyedir ve شاهد'te lâm عانقت'ye müteallık olur. Zamir ما'ya râcîdir. للمعمر'de lâm عانقت'ye müteallık olup tevkîl içindir. Şu âyette olduğu gibi: فليقومن لعنن (Talak, 65/1). "İddetlerini gözeterek boşayın"

Mânâ: Sekirden sonra hâsıl olan sahvım sırasında, şühud ve huzûru sebebiyle gönlümü ve canımı veya zâhirî vücûdumu mahvettiğim şeyi içime aldım ve ona ulaştım. Yâni üçüncü sefer olan cem'den sonra fark makâmında o mahbûbu buldum ki sahvdan ve fark mertebesinden önce cem' makâmında bulmuştum.

214- فَفِي الصَّخْرِ بَعْدَ الْحَوْ لَمْ أَكُ غَيْرَهَا وَذَاتِي بِذَاتِي إِذْ تَجَلَّتْ تَحَلَّتْ

Lügatler: تجلت تريت, تجلت demektir. ظهرت demektir.

İ'râb: فاف de ف ya sebebiyye mânâsınadır veya mahzûf şarta cevab içindir. ر ذاتي de vav hâliyyedir.

Mânâ: Ben o hazrette fânî ve onunla bâki, ona vâsıl ve mülâki olduğum için, mahv ve fenâdan sonra olan sahvda ben onun gayrı değilim. Benim görülen zâtım, nisbetler ve izâfetlerle kayıtlı vücûdum, berâberlik süsü ve vahdet zînetiyle zâtıma tecellî edince, cem'îyyet ve itlakla süslenir ve vahdet tecellîsi sebebiyle /75-b/ muğâyereti ifnâ ve izâle eder. Gerçekten, vâsıl olan ârif "mahvdan sonra sahv" mertebesinde tecellî eden ve tecellî olunanı aynı vâhid olarak müşâhede eder.

215- فَوَصَفِي إِذْ لَمْ تُدْعَ بِاِثْنَيْنِ وَصَفُهَا وَهَيْئَتُهَا إِذْ وَاحِدٌ نَحْنُ هَيْتِي

Lügatler: Birinci اثنان mânâsına "vakit" demektir. İkinci اثنان ta'lil içindir. فدع Fiil-i muzârî maçhuldür دعا'dan. صفة Burada "sıfat" mânâsınadır. Cenâb-ı

Hazrete "hey'et" ve "sûret" izâfesi şöyle açıklanabilir: İnsan hey'et ve sûretle zâhir olduğu gibi Cenâb-ı Hak da sıfatlarıyla zâhir olduğu için, sıfatlara sûret ve hey'et denir.

İ'râb: Mübtedâ, هَيْئَتِهَا haberidir. هَيْئَتِهَا haberidir. هَيْئَتِهَا haberidir. هَيْئَتِهَا haberidir.

Mânâ: Aradan gayriyet ve ikilik kalkıp tam vahdet ve birlik hâsıl olup da benim vasfım ikilik ve başkalıkla çağrılmadığı zaman o hazretin vasfıdır. Nitekim Kur'an-ı Kerîm ve Hz. Peygamber'in hadîsi bu mânâyı ifâde eder: مَنْ اللَّهُ يَسْتَهْزِئُ بِهِمْ (Bakara, 2/245). "Allah'a kim ödünç verir?" (Bakara, 2/15). "Allah onlarla alay eder" (Fetih, 48/10). "Allah'ın eli onların ellerinin üzerindedir" vb. âyetlerde olduğu gibi. Hadislerde de şu ifâdeler yer alır: "Şüphesiz Allah Âdem'i kendi sûretinde yarattı" ³⁷ "مرضت فلم تعدنى وإستطمتك فلم تطعننى". "Allah dünyâ semâsına iner" "يَزُلُّ اللَّهُ إِلَى سَمَاءِ الدُّنْيَا". "Hastalandım beni ziyâret etmedin, yiyecek istedim vermedin" ³⁸ ضَحِكَ اللَّهُ "Ben hem arzûlayan hem de arzûlananım, biz bedene girmiş iki rûhuz, bizi gördüğünde onu, onu gördüğünde bizi görmüş olursun" Büyüklerden biri de şöyle buyurur: "Ben hem arzûlayan hem de arzûlananım, aynadaki bizden başkası değildir, ben ona seslenmem ve onu zikretmem, benim zikrim ve nidam "ey ben" demektir" (Enfal, 8/17). "Attığın zaman sen atmadın fakat Allah attı" âyeti bu mertebededir. (Al-i İmran, 3/31). "De ki eğer Allah'ı seviyorsanız bana tâbi olun" âyeti bu makamdadır. لَهُمْ مِنْ لَهِمْ (Anlayan anlar, bilmeyen câhil kalır).

216- فَإِنْ دُعِيتُ كُنْتُ الْمُجِيبَ وَإِنْ أَكُنْتُ مُتَأَذًى أَجَابَتْ مَنْ دَعَانِي وَلَبَّتْ

Lügatler: دُعِيتُ fiil-i mâzînin müfred müennes meçhûlûdûr, nâib-i fâili al-tında olan zamirdir ki hazrete râcîdir. الْمُجِيبُ ismi mef'ul sîgası üzeredir ve أَجَابَتْ ve لَبَّتْ'in zamirleri Hz. Mahbûbe râcîdir.

Buhari, isti'zan, 1; Müslim, birr, 115.

³⁸ Ahmed b. Hanbel, II, 404.

Mânâ: İkilik kalkarak gayriyyet yok olunca ve vahdet-i zât-ı hakîkînin güzelliği vücud aynamda görününce, eğer /76-a/ o hazrete bir murad için duâ edilse, ben duâya icâbet edici olurum. Zîrâ Hakk'ın halîfesi ve mutlak vücûdun nâibiyim. Benim icâbetim onun icâbeti, benim hidâyet ve korumam onun hidâyet ve korumasıdır.

نائب حقند این پیغمبران

چون خدا اندر نیاید در عیان

کر دو پنداری قبیح آید نه خوب

نی غلط گفتم که نائب یا منوب

[Ulu Tanrı açıkça meydanda olmadığından, bu peygamberler Hakk'ın vekilleridir.

Hayır yanlış söyledim. Vekil ile vekil edeni iki sanırsan bu hatadır, iyi bir şey değil. M, I, 673-674]

Eğer ben çağrılısam ve benden himmet ve yardım talep edilse o hazret icâbet eder, bana duâ edip benden yardım isteyenlere o cevap verir. Nitekim hadîs-i kudsîde şöyle buyrulur: "Ben azîmü's-şan kendim için şöyle hükmettim: Kullarından biri rubûbiyetle duâ ederse muhakkak ki ben ona kabul ederek cevap veririm"

Kâmil halîfenin vücûdundan zâhir olan eserler ve hükümler, söz ve fiil olarak Hakk'ındır. Bu büyüklere yönelik ve uyuş Cenâb-ı Hakk'a yöneliştir. Cenâb-ı Hak bunların vücûdundan âleme tecellî eder. Nitekim bu mertebede Hz. Hüdâvendigâr şöyle buyururlar:

اگر بخود نگری یا بسوی آن شر و شور

هر طرف نگری صورت مرا بینی

که چشم بد بود امروز از جمال دور

زاحوالی بگریز و دوچشم نیکو کن

که روح سخت لطیف و عشق سخت غیور

بصورت ار بشرم هان رهان غلط نکنی

[Her nereye baksan, benim sûretimi görürsün, kendine baksan ya da o şerre ve kargaşaya. Şaşılıktan kaç ve iki gözü güzelleştir, çünkü bugün uzak güzellikten dolayı göz kötü olur. Sûret yönünden beşer isem de, işte yanılma, çünkü ruh çok latîftir ve aşk çok kıskançtır.]

217- وَإِنْ نَطَقْتَ كُنْتُ الْمُنَاجِي كَذَاكَ إِنَّ قَصَصْتُ حَدِيثًا إِنَّمَا هِيَ قِصَّةٌ

Lügatler ve i'rab açıktır.

Mânâ: Eğer o hazret konuşsa ve söz söylese o söze sırdaş ben olurum. Aynı şekilde ben bir kıssa anlatıp söz söylesem o hazret benim kıssam olur.

میان نی لاله و گل بینم و نی سر و جن

روزی روم همراه جانان بچمن

من داتم و او داند و او داند ومن

رازی که من و او گفته شود

[Sevgilinin yanında çimene (yaylaya) gittiğim gün, orada ne gül ve lâle görürüm, ne yeri ve çimeni görürüm. Bana ve ona anlatılan sırrı ben bilirim, o bilir, o bilir ve ben de.]

221- وَأُغْرِبُ عَنْهَا مُغْرِبًا حَيْثُ لَا تَ حِينَ لَبَسَ بُتْيَانِي سَمَاعَ وَ رُؤْيَا

Lügatler: mânâsınadır. أفصح ve أظهر, 'عرب, 'أعرب, nef-i mütekellmdir; لغات. مفرغ İf'al bâbından ism-i fâildir, garib ve acib şey getirici demektir. ٧ Nef-yi cins içindir, zâiddir; لغات ve غت 'ت ziyâde olduğu gibi. bu te ile nefy ahyâne mahsustur. Sanki لاس لک 'حین Ferrâ'nın görüşüne göre nefiy harfiyle mansubdur veya gizli bir fiille mansubdur ki bu da Ahfeş'in görüşüne göredir. Yâni لاس لک 'حین لا demektir. ماسدarian, "tif'al" vezni üzeredir, mânâsı beyan eylemektir.

İ'râb: 'عرب ve 'أعرب üzerine mâtuftur. 'عرب'da zamir 'إشارة veya 'رؤية râcî olabilir, /77-a/ her ikisi de câizdir. مغربا, 'عرب'nün fâili olan zamirden haldir. بتياني. Aslında بتيانin idi, 'سماع'a izâfette nun düştü. 'سماع'dan murad metbuanın ağzından metbu sözünü dinlemek olabilir. 'رؤية'ten murad onu görmek olabilir veyahut mutlakâ iştimize âit olan naklî deliller ve görmeye mahsus olan keşfi deliller olabilir. Buna göre 'سماع و بيان كنهى و معنى demek olur.

Mânâ: İkiyi bir görmeyi aklın mümkün görmediyse, ben sana bu rü'yetle gizli olan işâretleri açık ibâreler gibi izhar edeyim, o gizli işâretleri veya ikiyi bir görmeyi garib gösterici olarak, yâni misl-i garib getirerek açıklayayım. Öyle ki naklî delil ile keşfi ve mer'î beyanla iltibas ve şüphe olmasın. Veya şöyle demek olabilir: Sem'î delille ki, kasedilen, uyulanın kelâmını ve Dihyetü'l-Kelbî şeklindeki Cibril'in kelâmını iştirmektedir. Mer'î delilden murad, uyulanı görmek ve Cibril'i görmektir. Nitekim yakında kâfi derecede zikrolunur.

222- وَأُثْبِتُ بِالْبُرْهَانِ قَوْلِي ضَارِبًا مَثَلًا بِحَقِّ وَالْحَقِيقَةُ عُذَّةٌ

Lügatler ve i'râb: البرهان açık delil. الحق Hak ve sebat sâhibi. Asıl maksada ve kendisine güvenilen şeye denir.

ضاربًا, مثال 'ضارب'ın altındaki zamirden hâliyet üzre mansubdur. 'أثبت 'ضارب'ın mef'ûlûdür. Mahzûf mevsûfun sıfatıdır, yâni رجل عن demektir. والحقique. Sözü şu demektir: Kendisiyle galat, hatâ ve tağayyürden masûn sahih ilimlerin menşeinin gerçekleştiği hazret-i ahadiyyet ve cem'iyettir, işte o benim esas prensibim, dayandığım yer ve bütün açıkladıklarımın aslıdır.

Mânâ: İkiliği kaldırmaya, hakîkî tevhîde ve mânevî ittihâda dâir olan sözümü, kat'î burhanlar ve parlak delillerle isbat ederim, bunu muhakkik kimsenin darb-ı mesel getirmesi gibi yaparım. Aslında sahih ilimlerin menşei olan hakikat benim dayandığım yer ve asıl maksadımdır.

göre cinlerin ve insanların yaratıcısının, insanlar üzerinde tasarruf edip onların vücûdundan انا الحق demesinde, سبحانى ما اعظم شانى , لا اله الا انا فاعبدنى diye seslenmesinde şaşacak ne vardır? Bu hal haydi haydi olabilir.

225- و فى العلم حقاً أن مُبْدَى غَرِيبَ مَا سَمِعْتَ سِوَاهَا وَ هِىَ فِى الْحَسِّ أَبْدَتْ

Lügatler: Mûbdey ism-i fâildir, ızhar eden mânâsınadır.

İ'râb: قَامَ زَيْدٌ حَقًّا lafzı olmaksızın müekked masdardır, dedikleri gibi. فِى الْعِلْمِ de elif-lâm muzâfun ileyhten ıvazdır, takdîr-i kelâm فى العلم الفروع veya علمنا فى العلم demektir. سَمِعْتَ سِوَاهَا ya mevsûledir veya nekre-i mevsufedir, سَمِعْتَ سِوَاهَا mevsûlün mef'ûlü mahzûf olur ve مَآيَا âit olur. Takdiren merfû zîin haberidir. وَ هِىَ de vav hâliyye. هِىَ İle سِوَاهَا'nın zamîri ve أَبْدَتْ'in altında olan zamirler مَبْدُوءَةٌ ya râcîdir.

Mânâ: Sar'a ilminde veya bizim ilmimizde mecâz şâibesi olmaksızın, açık seçik gerçek olarak garib bir mânâ ortaya çıktı; öyle bir garib mânâ ki sen onu sar'alıdan dinlersin, oysa başkasındandır. O sar'alı, görünüşte garib mânâyı ve o tuhaf sözü kendisi ortaya koyar gibidir. Lâkin o sözler, o acâip ve tuhaf ifâdeler, her ne kadar görünüş itibâriyle ondan çıksa da, o sar'alının değildir. Bunu böyle anladınsa, hakkânî vahdet ve rabbânî kuvvet insana tecellî edince, mutlak vücûdun ezici kuvvetinden, insanın sonradan olma sıfatları darmadağın olup kadîm ilâhî sıfatlar onda zâhir olur. Bu sırada وَ هِىَ "benimle işitir, benimle görür, benimle yürür, benimle tutar"³⁹ ifâdesinin hükmü ve eserleri gâlip gelir. Her ne maârif ve hakîkatleri söylerse, söyleyen Hak; her ne fiil ve ameller işlerse, işleyen Hak olur ve kendisi mecbur, mağlûb ve irâdesiz olur. Her ne kadar bu garib haller ondandır diye düşünülürse de her hâlükârda, o sırada Hak'tan zâhir olur. O halde nasıl inkâr olunur ki, bu mânâ, cin ile sar'aya tutulmuş olanda bile mevcuttur, üstelik cin ve sar'alının sûreti ve sıfatı, âcizlik ve mahlûk oluştaki müsâvilikleri bilinmektedir. Vücûd-ı Mutlak bütün taayyünâtın aslı /78-b/ bulunduğuna göre ve o insana من حبل الوريد "Şah damarından" daha yakın iken bu mânâ haydi haydi sâbit olur.

Bu delilden bu mânâyı anlayamayıp, kalbine titreme gelen kimseye hitap ederek buyururlar ki:

³⁹ Buhari, Rikak, 38.

bilmezsın. Eğer bilseydin dalâletten hidâyete dönüp muvahhid olurdun. Zîrâ gizli şirki herkes bilmez, çünkü çok gizlidir. Nitekim Hz. Resûlullah buyururlar ki: الشِّرْكُ أَخْفَىٰ فِي أَمْتِي مِنْ دَيْبِ النَّمْلِ عَلَى الصِّفَا فِي لَيْلَةِ الظُّلُمَاءِ "Ümmetim için şirk karanlık gecede kayanın üzerindeki karıncanın yürüyüşünden daha gizlidir".⁴⁰ *Kuşeyri Risâlesi*'nde Ebû Yezid'den rivâyet edilen şu sözler yer alır: فلما كان يوما من الأيام دعوت الله فقلت اللهم اغفر لي فإنك تعلم أني ما أشركت بك طرفة عين فسمعت هاتفا يقول أنيت ليلة "Günlerden bir gün Allah'a duâ ettim ve şöyle dedim: Allah'ım bana mağfiret et, bilirsin ki ben sana bir göz açıp kapama sırasınca bile şirk koşmuş değilim. Gaybden bir ses işitti, diyordu ki: Süt gecesini (?..) unuttun" Sâlik gizli şirkten tevhid-i ef'ale vâsıl olmayınca kurtulmaz. Tevhîd-i ef'alde قُلِ اللَّهُ خَالِقُ كُلِّ شَيْءٍ, "De ki her şey Allah katındandır", (Nisâ 4/78) قُلْ كُلُّ مَنْ عِنْدَ اللَّهِ (Sâffat 37/96) "De ki Allah her şeyin yaratıcısıdır", وَمَا تَعْمَلُونَ, "Sizi ve yaptıklarınızı Allah yaratır" âyetleri gereğince Mâni', Mu'tî, Dârr, Nâfi' ve Fâil-i Mutlak olarak Cenab-ı Hak'tan başkasını bilmemelisin. Böyle bir mârifetin hâsıl olmasından sonra, halkın îtibar ve kabûlü şühud gözünden düşmelidir. Kezâ işlediğin her iş riyâ ve süm'asız olmalıdır. Zîrâ riyâ ve süm'a küçük şirktir. Bir işin karşılığı olarak ecir kazanmak da düşünlmemelidir. Zâ bu da küçük şirktir. Her şey Allah'ın zâtı için hâlisâne olmalıdır. Şu âyet buna delâlet eder: فَمَنْ كَانَ يَرْجُوا لِقَاءَ رَبِّهِ فَلْيَعْمَلْ عَمَلًا صَالِحًا وَلَا يُشْرِكْ بِعِبَادَةِ رَبِّهِ (Kehf, 18/110). "Kim Rabbine kavuşmak isterse yararlı iş yapsın ve Rabbine kullukta hiçbir kimseyi ortak koşmasın" Beyzâvî bu âyetin tefsîrinde şöyle der: انا أغنى الشركاء عن الشرك فمن عمل عملاً أشرك فيه "Ben ortakların ortaklıktan en müstağnî olanıyım. Kim bir iş yapar ve o konuda başkasını bana ortak koşarsa onu da ortağını da terk ederim".⁴¹ Mürâî ve mâsivâ isteklisi, dünyâ ve ukbâ isteklisi bil ki gizli şirkten bir şekilde hâlî değillerdir. Her durumda gizli şirkten kurtulmayınca bir kimse vahdet sırrından nâsîbli olmaz.

⁴⁰ Ahmed b. Hanbel, IV, 403.

⁴¹ Müslim, Zühd, 46.

228- وَ فِي حُبِّهِ مَنْ عَزَّ تَوْحِيدُ حُبِّهِ فَبِالشَّرْكِ يَصْلَى مِنْهُ نَارَ قَطِيعَةٍ

Lügatler: ha'nın zammesiyle "muhabbet", ha'nın kesresiyle mahbûbun ismi. نَارُ قَطِيعَةٍ demektir. نَارُ قَطِيعَةٍ derler, نَارُ قَطِيعَةٍ demektir. نَارُ قَطِيعَةٍ ismi.

İ'râb: حُبِّdeki zamir مَنْ'e râcîdir. عَزَّ'ni fâili tawhid'dir ki حُبِّ'e muzafdır. فَبِالشَّرْكِ'de ب sebebiyye, elif-lâm ahd için يَصْلَى'nın fâili /79-b/ altındaki zamirdir ve مَنْ'e râcîdir. مَنْ'de مَنْ'e müteallıktır ve zamir mahbûb mânâsına olan حُبِّ'e râcîdir. Beytin takdîri şöyledir: نَارُ الْقَطِيعَةِ مِنْهُ يَصْلَى بِالشَّرْكِ هَذَا لِحُبِّهِ تَوْحِيدُ عَزَّ لَمْ يَجِدْ فِي حُبِّهِ تَوْحِيدَ مَحْبُوبِهِ فَهُوَ بِسَبَبِ هَذَا الشَّرْكِ الْخَفِيِّ يَصْلَى نَارَ الْقَطِيعَةِ مِنْ مَحْبُوبِهِ

Mânâ: Muhabbetinde mahbûbunu tevhid eylemek bulunmayan; belki de hakîkî mahbûba sevgisi, dünyâ için âhiret için veya yüksek dereceler için olan ve muhabbeti Allah'ın zâtı için hâlisâne olmayan kimsè bu gizli şirk sebebiye hakîkî mahbûbdan kesilme ateşine yanar ve ayrılık ateşiyle kebab olur. Gerçek budur ki hicran ateşinin âşıklar nazarında yakıcı ateşten daha şiddetli olduğuna şüphe yoktur. Hattâ cennetler ve rıdvan bahçeleri onun cemâl-i bâ-kemâli olmaksızın âşıklara cehennem ta kendisidir.

باغ فردوس از برای دیدنش تأید مرا بی جهالت روضه' رضوان چه کار آید مرا

[Firdavs (cennet bahçesi), O'nu görmek içindir, benim işime gelmez. O'nun cemâli olmasa Rıdvan bahçesi benim ne işime yarar?]

229- وَمَا شَانَ هَذَا الشَّانَ مِنْكَ سَوَى السَّوَى وَ دَعَاؤُهُ حَقًّا عِنْدَكَ إِنْ تُنْمَحَ تَثْبُتَ

Lügatler: zîrâ هذا الامر yâni هذا الشان yâni ما شان ma şan den mâzîdir. şan şan işlerden bir iş demektir. Birinci سَوَى سَوَى, ikincisi مَانَسَانِ mânâsınadır.

İ'râb: şan şan nin fâili هذا الشان olup, mef'ûlû السوى olması da câizdir. هذا الشان Mef'ul olup السوى fâili olması ise daha uygundur. مَكْ Muzaf hazfedilmek üzere yâni مِنْ ذَاكَ مِنْ takdîrinedir. دَعَاؤُهُ Takdîren merfû mübtedâ, şart cümlesi haberidir. دَعَاؤُهُ'de zamir هَذَا الشان'a râcîdir. دَعَاؤُهُ'nın mef'ûlû muzâfun ileyhi olduğu zamir, fâili ise mukadderdir. Yâni دَعَاؤُهُ اِيَّاكَ demektir. حَقًّا Mübtedâyı haber arasında te'kid içindir. Veyahut geçen sözü te'kid içindir. عِنْدَكَ دَعَاؤُهُ ya müteallıktır. دَعَاؤُهُ'nın السوى üzerine mâtuf olması da câizdir.

Mânâ: Ey tevhid sırlarının tâlibi, bu tevhid işini senin zâtından, ikilik ve gayriyetten başka bir şey ayıplı kılmadı veya tevhid işi, mânen, sendeki gayriyetten başka bir şeyi ayıplı kılmadı. O tevhid işini iddia etmen, eğer sen mahvolursan /80-a/ senden gerçekleşir. Aksi halde mahvolmadığın takdirde iddian şirkin bir çeşididir, bu durumda iddia sâhibi müşrik hükmündedir.

rubûbiyet gizlenir. Zîrâ bu beşerî vücud kesret ve tefrikadadır. Onun için yanılıcı ve dağıtıcı olur.

Şöyle de düşünülebilir: مالى , روح , مالى 'nün ve مالى 'nün haberi olabilir. Bu-na göre mânâ: Tefrikanın kaybolması sebebiyle ben zâtımı toplanım, bu tefrikanın kaybolması şühûdum sebebiyledir. Vücûdumu bulduğum için kendimi dağıttım. Velhâsıl kendisizlik (bî-hodluk) birleşmeyi mûcib iken, kendine önem vermek (bâ-hodluk) tefrika ve dağılmayı gerektiricidir.

خودى كبرت اگر خود پارسايست

[Kendin zâhid olsan bile benlik küfürdür.]

232- يُفَرِّقُنِي لَبِّي التَّزَامَا بِمَحْضَرِي وَ يَجْمَعُنِي سَلْبِي اصْطِلَامًا بِغَيْثِي

Lügatler: لب akıl demektir. التزام لزوم mânâsınadır. ماحض masdar-ı mîmidir, huzur mânâsınadır. اصطلام helâk ve yakmaklık.

İ'râb: لب'in mansub olması mef'ûl-i leh olması dolayısıyladır, اصطلام dahî böyledir veya temyîziyet üzere de olabilir.

Mânâ: Benim hâlim temkin makâmında tahakkuk etmezden evvel benim huzûrumu gerekli görerek aklım beni tefrika, temyiz ve ikiliğe sevk ederdi. Zîrâ akıl temyiz âletidir. Hazır bulunduğu her vakitte sâliki ubûdiyet ve tefrikaya yöneltir. Aklı kaldırınam tayyûn ve kayıtlanmayı kaybetmem, kökünü kurutup yakıp helâk ederek vücud ve şühûdumu yok etmem sebebiyle beni cem' eder (tefrikadan kurtarır).

233- إِخَالُ خَضِيعِي الصُّخْرَ وَالسُّكَّرَ مَعْرَجِي إِلَيْهَا وَ مَحْوِي مُنْتَهَى قَابِ سَدْرَتِي

Lügatler: اخال hemzenin kesresiyle nefis-i mütekellimdir, ماحض mânâsınadır, ef'al-i kulûbdandır, hemzenin meksur olması gayr-ı kıyâsîdir. ماحض alçak demektir, aşağı olan her işte kullanılabilir. معرج masdar mimidir, "uruc" mânâsınadır. "Mıs'ad" mânâsına ism-i mekân olması da câizdir. قاب "mikdar" mânâsınadır, قاب قوسين: iki yayın mikdarı demektir. سكرة "nihâyet" demektir ki Cibril makâmıdır. Mahlûkatın akılları, anlayışları ve amelleri orada son bulunduğu için ona "sidre" denilmiştir. Bâzılarına göre سدر, سدر'den müştaktır ki bu kelime şaşkınlık ve tereddüt mânâsı taşır. Nitekim sidre mertebesinden ötesi "hayret" olduğu için ona "sidre" denir.

235- وَمِنْ فَاقَتِي سُكْرًا غَيْتُ إِفَاقَةً لَدَى فَرَقَتِي النَّائِ فَجَمَعِي كَوَحْدَتِي

Lügatler: إفافة: الحاجة: افافة: ayıklık ve hûşyarlık. نائى: Uzaklık mânâsıdır. Şâirin huzûrunda okunan nüshada nunla نائى vaki olmuş, ama çoğu nüshalarda ve bâzı şarihlerde نائى mânâsı verilmiştir.

İ'râb: nez'-ı hâfidiyyet üzere mansubdur, yâni من فاقى الى سكرى demektedir. Zîrâ الى ihtiyaç ta'diyesi harfidir. إفافة dahî muhtemeldir ki nez'-ı hâfidiyyet üzere mansub olsun, ب'nin hazfiyle ki غيت'nün ta'diyesi onunladır. Yâni غيت takdîrinedir. Veya maf'ûlü leh veya temyiz de olabilir. من فاقى 'de من , غيت'ye müteallık olabilir. Bu daha uygun sayılır, mahzûf fiile müteallık olması da câizdir. Yâni تخلصت من إحتياجي الى السكر أو لاجل السكر /81-b/ şeklinde düşünülebilir. Bu durumda başka müstakil bir cümle olur. فرق'ten murad merâtib ehlinin anlayışından uzak olan farktır. فرق'ten murad cem'den sonraki farktır ki evvelce zikri geçti.

Mânâ: Ben sekre ihtiyaçtan kurtuldum, zîrâ ayrılık sebebiyle ganî oldum. Veya: ayıklığımdan dolayı ben sekre muhtaç olmaktan müstağnî oldum. Ki o ayıklık bana, halkın anlayışından uzak olan farktan hâsıl oldu. Veyahut: O ayılma bana, cem'den sonraki fark olan ikinci farkta hâsıl oldu.

Hal böyle olunca, benim cem'im vahdetim gibidir, kezâ vahdetim de cem'im gibidir. Böylece vahdeti kesrette, kesreti de vahdette müşâhede ederim, hiçbirini birini münâfi olmaz.

Bu zümrenin nazarında iki "fark" vardır. Biri vuslat ve keşiften önce halkla perdeli olmak ve Hakk'ı müşâhede etmemektir. Bu "fark", neûzübi-llah kötüdür. Sâlike keşif müyesser olup da hakîkî vahdeti müşâhede kâbil olunca eğer bu mertebede kalırsa, muhakkıklara göre bu da makbul değildir. Zîrâ Hak'la halktan perdelenmiş olur. Böylece esmâ ve sıfât mertebelerini müşâhede eylememiş olur. Cem' mertebesinden sonra "fark"a inip, ki burası kâmillerin mertebesidir, Hak'la halkı kâim görür, eğer Hakk'ı görürse mutlakâ halkı görür ki (halk) Hakk'ın zuhûr ışıklarında gizli ve örtülüdür. Halkı görünce de mutlakâ Hakk'ı halka âit mazharlarda örtülü ve gizli görür. İşte "ikinci fark" dedikleri budur ki bundan sonra biri, ötekine perde olmaz. Bu müşâhedeye ulaşmak isteyenlerin mücâhedeye teşvik edip şöyle buyururlar:

236- فِجَاهُ تُشَاهِدُ فِيكَ مِنْكَ وَرَاءَ مَا وَصَفْتُ سَكُونًا عَنْ وُجُودِ سَكِينَةٍ

Lügatler: سكون tuma'nînet (gönlü râhat olma). سَكِينَة ârâm (yerleşme, karar kılma).

İ'râb: ف mahzûf şartın cevâbı. فِکَ: e: مُتَعَالِهٌ, bunlar leff ü neşr yoluyla. رِوَاءِ: مُتَعَالِهٌ ye zarfıdır ve mahzûf mevsûfa sıfattır, takdîri şöyledir: سَكُونًا. مُتَعَالِهٌ مِنْ شَيْءٍ وَرَاءَ مَا وَصَفْتُ لَكَ ona atf-ı beyandır, مُتَعَالِهٌ'nün mef'ûlû denilse de olabilir. سَكِينَةٍ Mahzûf müteallakıyla سَكُونًا'in sıfatıdır. Yâni سَكِينَةٍ عَنْ وُجُودِ سَكِينَةٍ'den murad temkin ve hakka'l-yakin makâmıdır ki /82-a/ bu mertebede tecellî-i zâtî-i cem'i zâhir olunca ve kemâl-i yakin parıldayıp görününce, sâlikin kalbi şek ve şüphe ızdırabından râhat ve sâkin hâle gelir. Ve artık ona "tefrika" korku vermez. Zîrâ bütün aynalarda ve mazharlarda çeşitli tecellîlerle görüneni Hak görür. Bu sükûn vasfeylediği evsâfın ötesindedir. Zîrâ keşif vicdan ve yakînin neticesidir.

Mânâ: Ey sâlik ve tâlib, eğer benim zikrelediğim hallerin ve mertebelerin müşâhedesini istiyorsan nefsiyin kuvvetlerini kırmak, isteğini yok etmek, kötü sıfatlarını kaldırmak ve alçak huylarını def' etmek husûsunda çalışıp çabala; nihâyet zâhir ve bâtının gayriyet hükümlerinden ve "iki görmek"ten temizlenince, benim vasfettiğim haller ve makamların ötesinde olan şeyleri ve sırları kendi zâtından müşâhede eyle. Söz konusu bu şeyler ve sırlar vücûd-ı sekîne, makâm-ı temkin ve kemâl-i yakînden hâsıl olan sükûn ve tuma'nînettir. (Ankebut, 29/69). "Bizim uğrumuzda mücâhededede bulunanlara yollarımızı gösteririz" âyetinin hükmü üzere, eğer mücâhedenin zorluk ve meşakkatlerini seçip, sülûkün ıstırab ve mecbûriyetlerine tahammül ve sabredersen mükâşefe sırlarına ve müşâhede ışıklarına ulaşırısın.

ای خنک آن کو جهادی میکند بر بدن زجری و دادی میکند

[Ne mutlu savaşıyan, bedenine zahmetler veren, sıkıntılar çektiren kişiye. M, II, 2473]

جهاد میکن تاتوانی ای کیا در طریق انبیا و اولیا

[Ey ulu kişi! Nebîlerin ve velîlerin yolunda çalış, gayret et!. M, I, 975]

237- فَمِنْ بَعْدِ مَا جَاهَدْتُ شَاهَدْتُ مَشْهَدِي وَهَدَيْ لِي إِيَّايَ بَلْ بِي قُدْوَةٌ

Lügatler: لَدَرَةٍ kafın zammesiyle "iktidâ" etmek, kafın kesresiyle "muktedâ"

İ'râb: جَاهَدْتُ ve شَاهَدْتُ nefsi-i mütekellim olmaları da câizdir, sâlike hitab olmaları da câizdir. فِ ta'lîl içindir. رَابِعٌ, mânâsıdır. Birinci mef'ûlû

ne yönelenlerin doğru yolu bulması sonucunu doğurur. "Tefrika" gizli şirk-tir ve gizli şirk Hak yolunda, arınmış sâlikin vuslatına mânidir. Tefrika, kalbi çeşitli işlere bağlamak sûretiyle dağıtmaktan ibarettir. "Cem'iyet" kalbin vahdet-i hakîkiye muhabbetinden ibârettir.

در منهب اهل جمع شر الناسی
نسائی خود زجهل نشائی

مادامکه در تفرقه و رسوائی
لا والله نام نه نسائی

[Mâdemki tefrika ve vesvese içindesin, cem' ehlinin görüşüne göre insanların en kötüsüsün. Hayır vallâhi insan değilsin, yarım inansın, yarımılığı câhilliğinden dolayı tanımazsın.]

241- وَصَرِّحْ بِاطْلَاقِ الْجَمَالِ وَ لَا تَقُلْ بِتَقْيِيدِهِ مِيلًا لِرُخْرِفِ زَيْنَةٍ

Lügatler: الظاهره , الصريح بالنسب. لا تعقد و لا تغل yâni لا تقل. Zîrâ bir kimse bir şeye inansa ve mâil olsa قال فلان بشئ derler. Ziynet-i mümevvehe yâni yaldız.

Î'râb: temyîziyet üzere mansubdur. الزخرف de lâm الî mânâsınadır.

Mânâ: Hakîkî mâşukun cemâlini mutlak kılmayı açıkça yap. Ödünç ve hayâli süslere meybinden ötürü, mutlak cemâlin muayyen sûret ve hey'etlerden biriyle kayıtlanmasına meyletme ve inanma. Zîrâ her ödünç şey mutlaka ödünç alandan ödünç verene geri döner. Ârif odur ki ödünç tâlibi olmasın. Zîrâ çabuk son bulur. Cemâlin aslı olan mutlak cemâl zevalsiz ve sonsuzdur. İşte O'na âşık ve tutkun halde olmak gerektir. Tâ ki sonunda mahrum ve zarar görmüş olmasın. /83-b/

242- فَكُلُّ مَلِيحٍ حُسْنُهُ مِنْ جَمَاهَا مُعَارٌ لَهُ أَوْ حُسْنُ كُلِّ مَلِيحَةٍ

Lügatler açıktır.

Î'râb: de ta'lîl için.

Mânâ: Ey tâlib ve âşık, her güzelin güzelliği, her latîfin letâfeti o hazretin güzelliğinden ödünç alınmadır. Bütün güzellerin ve sevgililerin güzelliği de o hazretin mükemmel güzelliğinden âriyettir. O halde hakkânî ruh zulmânî olan cesedden aslına dönse insan bedeni güçsüz, çürük ve siyah bir kerpiç parçası olur. Nitekim Hz. Mevlânâ buyururlar:

245- وَمَا ذَاكَ إِلَّا أَنْ بَدَتْ بِمَظَاهِرِ فُطُورِ سَوَاهَا وَهِيَ فِيهِمْ تَجَلَّتْ

Lügatler açık. /84-a/

İ'râb: ذاك, ya işârettir. بدت'in fâili zamîri, Hz. Mahbûbeye râcîdir.

فطور'un fâili zamîridir ve mecaz âşıklarına âittir.

Mânâ: O vasıf telebbüs-i zâhirî (zâhiri giyinme) değildir. Ancak o hazretin çeşitli mazharlarda ve muhtelif aynalarda zâhir olmasıdır. Mecaz âşıkları, güzellerin yüzünde o cilve ve nazı görünce, o güzelliğe âşık oldular. Fakat mârifetsizliklerinden dolayı, zannettiler ki bu mezâhirde görülen güzellik, letâfet, boy inceliği, yanak güzelliği, naz, işve ve mükemmel güzellik o mazharındır ve bu mazharlar o hazretten başkadır. Oysa ki bu mazharlarda tecellî eden Hz. Mahbûb-ı hakîkîdir. Sûret âşıkları, kuruntuları sebebiyle bu perdede dilrubâlarının kim olduğunu bilmezler, bu tenâsüb ve îtidal kimindir anlamazlar.

گر بداند ورنه دانند سوی تست

میل خلق جمله عالم تا ابد

[Ebediyyen bütûn insanların meyli, bilseler de bilmeseler de sana doğrudur.]

246- بَدَتْ بِاخْتِجَابٍ وَاخْتَفَتْ بِمَظَاهِرِ عَلَى صَبَغِ التَّكْوِينِ فِي كُلِّ بَرَزَةٍ

Lügatler: الظهور: البرزة: boya.

İ'râb: باخْتِجَابٍ'ta ب sebebiye. مظاہر Gayr-ı munsarıfıdır, lâkin veznin akıcılığı

için tenvinle okunur.

Mânâ: O hazret, zatlar ve kâinatla perdelenmek sûretiyle zâhir oldu, varlıkların mezâhiriyle örtünüp gizlendi. Tekvin ve istîdâtların boyası, gök ve yer ahâlisinin üzerine her bir zattan her zuhûr ve görünüşte ortaya çıktı. (Nur, 24/35). "مَثَلُ نُورِهِ كَمِثْقَاةٍ فِيهَا مِصْبَاحٌ الْمِصْبَاحُ فِي زُجَاجَةٍ (Onun nûru içinde ışık bulunan bir kandil yuvasına benzer. O ışık bir cam içindedir" âyeti gereğince nûr-ı ilâhî şuaları, mevcûdât camlarından her birinde görülür ve o camın renk ve istîdâdıyla boyanır, işte ilâhî isimler kâinattaki görünüşlerde çeşitli renklerde ortaya çıkmış ve kemâl-i zuhûru (zuhûrunun şiddeti) perde olmuştur. O zâtının mutlak oluşu îtibâriyle bütün zıdları kendinde toplayıcıdır. Bâtınla zâhir onun için birdir. O bâtınında zâhir, zâhirinde bâtındır, ahiriyyetinde evvel, evvelîyetinde ahirdir. Ve bunların hepsinin ona nisbeti îtibâridir.

هم نهانی هم عیان هم هر دوی هم نه اینی هم نه آن هم این و آن
با آنکه مژمی زقید و اطلاق وین طرفه که هم مقیدی هم مطلق

[Hem gizlisin hem âşikâr, hem de her ikisi. Hem bu ve o değilsin, hem de bu ve osun. Kayıt ve kayırsızlıktan münezzeh olmakla birlikte, şu ilginç ki hem kayıtlısın hem kayıtsız.]

247- ففی التَّشَاةُ الْأُولَى تَرَأَتْ لِآدَمَ بِظَهَرِ حَوًّا قَبْلَ حُكْمِ الْأُمُوءِ

Lügatler: تشاة bir şeyi var etmek ve yetiştirmek. “Neşe-i ûlâ”dan murad Havvâ ve Âdem’in unsurudur. ظهرت /84-b/ ,ترأت

Mânâ: O hazret neşe-i ûlâda, Âdem ve Havvâ’nın yaradılışının başlangıcında Âdem’e, çocuklarına anne olmazdan evvel Havvâ ile zâhir oldu. Âdem Havvâ’nın vücûdunda bu güzellik ve cemâli müşâhede edince muhabbet ve şevkle coşku ve galeyan gösterip hayran ve perîşan oldu. Bu âşık oluş Âdem evlâdının zuhûruna sebep oldu.

248- فَهَامَ بِهَا كَيْمَا تَكُونُ بِهَا أَبًا وَيُظْهَرُ بِالزَّوْجَيْنِ حُكْمُ الْبُوءِ

Lügatler: هَامَ heyemândan, حَامَ mânâsına. كَيْمَا da مَا zâiddir.

Takdîr-i Mânâ: Hz. Âdem Havvâ sebebiyle çocuklarına baba ocağından dolayı ve nübüvvet hükmü (sırrı) karı-koca vâsıtasıyla görüleceğinden ötürü Havvâ’nın cemâline hayran oldu. Amma Hz. Âdem tevdî edilen bu sırlardan habersizdi. Ne ki Âdem’in Havvâ’ya âşık olması mutlakâ tabîi arzûlar değildi. Bu keyfiyet insanın zuhûrunun sebebi oldu.

249- وَكَانَ ابْتَدَاَ حُبَّ الْمَظَاهِرِ بَعْضَهَا لِبَعْضٍ وَ لَا ضِدُّ يُصَدُّ بِبَغْضَةِ

Lügatler: بَعْضُ بَعْضِ mânâsına. بَغْضَةُ düşmanlık mânâsına. ضِدُّ de vav hâliyedir. لِبِ ,لِ mânâsınadır. بِمَد Mahallen mansub haberidir.

Mânâ: Âşıkla mâşuk, Âdem ve Havvâ arasında zuhûr eden muhabbet, mezâhirin bâzısının bâzısına muhabbetinin başlangıcıdır. O zaman buğz ve düşmanlıkla, seveni sevgiliden alıkoyacak bir zıdlık ve engel yoktu. Zîrâ Âdem’in Havvâ’ya dostluğu onun kendi zâtına dostluğu ve muhabbetidir. İşte görünme ve gösterme maksadıyla, “mudill” isminin gayreti zuhûr ederek İblis’in mazharından bunları: فَازْلَهُمَا الشَّيْطَانُ عَنْهَا فَأَخْرَجَهُمَا مِمَّا كَانَا فِيهِ وَقَلْنَا اهْبِطُوا بَعْضُكُم

لُبْغِ غَدْرُ (Bakara, 2/36). "Şeytan oradan ikisinin de ayağını kaydirttı, onları bulundukları yerden çıkardı, onlara: Birbirinize düşman olarak inin! dedik" âyeti gereğince, ittihâdın izzeti ile müşerref iken ayrılışın zilleti ile saptırıp, vahdet ve ittihad mertebesinden çıkarttık, onlar tefrika ve kesret âleminde, bâzısı bâzısına düşman olarak yukarıdan aşağıya indiler ama bu düşmanlık nizam ve intizâma sebep olmak içindir ve ârizîdir. O halde لا يزال ما بالذات بما بالعرض (Zata âit olan arazla zâil olmaz).

250- و ما برحتْ تُبْدُو وَتُخْفِي لَعْلَةً عَلَى حَسَبِ الْاَوْقَاتِ فِي كُلِّ حَقِبةٍ

Lügatler: ما زالت yâni حقة . ale's-sahih uzun ve belirsiz müddete derler.

Î'râb: 'in ismi altında gizlidir, mahbûbeye râcîdir, haberi 'dur.

Mânâ: Hz. Mahbûbe, cemâl-i bâ-kemâliyle Âdem zamanından bu ana değin, zaman ve vakitler îtibâriyle zamânın son bulmasına /85-a/ kadar, saatler ve zamanların îcâbına göre mazharlarda mukayyed güzellik şeklinde her an görülür, öteki vakitte gizlenir ve kimseye görünmez. Bu görünüş ve gizleniş (zuhûr ve hafâ) bir sebep ve hikmet içindir. Allahu a'lem hikmet şudur: Zâhiriyyet ve bâtınıyyet sıfatı, lâzime-i zâtıdır. Lâzime-i zât olan sıfatların zâtan ayrılması muhaldir. O halde (O) ezelen ve ebeden mezâhirde hem zâhir hem de bâtıdır. O her zaman, vakit îcâbı, bâzı âriflerin mazharında vahdet-i zâtını, eşyânın ve sıfatların hakikatini onlara göstermekle zâhir olur, sonunda bunlar vahdetin sırlarını ve hakîkatin nurlarını bilirler. Bâzen ise gizlendiğinde, şaşkın ve hayran olup idrak ve irfâna güçleri yetmez. Bu görünme ve gizlenme bir hikmet içindir. Beyt:

Gâh kahrın câna urur "len terânî" zahmini

Gâh döner "sevfe terânî"den tecellî gösterir

يلحقني شان أحل طريقا

لذاك تراني محرقا و غرقا

اشاهد من أهوى بغير وسيلة

يوجع نار ثم يطفى برشة

[Sebepsiz sevdiğimi görüyorum. Bana öyle bir hal geliyor ki, yolumu şaşırtıyorum. Ateş yakıyor sonra bir damla su onu söndürüyor. Bunun için sen beni yanmış ve boğulmuş görüyorsun.]

251- وَ تَظْهَرُ لِلْعُشَّاقِ فِي كُلِّ مَظْهَرٍ وَ مِنَ النَّبَسِ فِي أَشْكَالٍ حُسْنٍ بَدِيعَةٍ

Lügatler: بديع masdardır, örtmek demektir, burada örten şey demektir. بديع fa'il vezninde bâzen fâil mânâsında kullanılır, بديع السموات و الارض gibi ki burada مدعها mânâsındadır. Bâzen de me'ul mânâsında kullanılır, بديع سر derler. Yâni مدع جديد demektir; burada kasdedilen budur.

İ'râb: بدیعة اشکال 'in sıfatıdır. اشکال 'in حسن 'e izâfeti, nev'in cinse izâfeti kâbilindendir, غائم لفة gibi. veya حسن mahzûf muzafa muzâfun ileyh olabilir, takdîri de ذات حسن olur.

Mânâ: Hz. Mahbûb-i hakîkî her bir mazharda elbise ve perdenin arkasından güzellik ve cemâlin zâtı olan fevkalâde şekillerde hoş ve güzel sûretlerde âşıkların gözüne görünür. Sevilen ve âşık olunan her güzel şekil ve hoş sûret, hakîkatte kendi mükemmel güzelliğinin parıltısıdır ki, âşıkların gözünden yine onu temâşâ eder. Beyt:

آراکه بخود وجود نبود اورا از کجا جمال باشد

[Kendisinde varlık (vücut) olmayan şeyde güzellik nereden olsun?]

Beyt:

تو دیده بدست ارکه هر زره زحاک جامست جهان غمای چون در نگری

[Göz olmuşsun, her zerren topraktan olsa da baktığım zaman anlarsın ki cihanı gösteren bir kadehtir.]

252- فِي مَرَّةٍ بُنِي وَ اخْرَى بُنِيَّةً وَ آوْنَةُ تُدْعَى بَعْرَةً عَزَّتْ

Lügatler: بنية Kays'ın mâşukası بنية be'nin zammesiyle ve se'nin sükûnuyla ve nun'un fethasıyla meşhur bir mâşukanın /85-b/ ismidir. آونة 'ın cem'idir. عزت Vakit ve zamânâ derler. عزت Fiil-i mâzîdir, عظمة ve عظمة mânâsındadır.

İ'râb: عزت 'in altındaki zamir-i müstetir عر 'e râcîdir.

Mânâ: O hazret bâzen Lübnâ şeklinde Kays'a görünür, başka bir zaman Büseyne şeklinde, bâzen de Küseyyir'in gözünde büyük değer taşıyan Azze-te ismiyle anılır. Muhtelif sûret ve şekillerde görünen yine ayn-ı vâhiddir. Hz. Mevlânâ bu hususta şöyle buyurur:

آن سرخ قیایی که چون پاره بر آمد
امسال درین خرقه' زنگار بر آمد
آن ترک که پارینه' بیکامش بدیدی
ایست که امسال عرب وار بر آمد
این نیست تناسخ سخن وحدت محض است
کز جوشش آن قلزم زخار بر آمد

[O kırmızı kaftan parçalanınca, bu yıl bu kırışık hırka şeklinde zuhûr etti. Eski elbiseli olarak gördüğün o Türk bu sene Arap gibi zuhûr etti. Bu tenâsüh değildir, sırf vahdet sözüdür, o denizin coşmasından dalga zuhûr etti.]

Yine şöyle buyuruyor:

آن پادشاه اعظم در بسته بود
عکم پوشید دلق آدم امروز بر در آمد

[O büyük pâdişâhın kapısı sıkı kapalı idi, âdem (insan) derisi gibi idi, bugün kapıda zuhûr etti.]

253- و لَسْنَ سِوَاهَا لَا وَلَا كُنْ غَيْرَهَا وَمَا إِنِّهَا فِي حُسْنِهَا مِنْ شَرِيكَةٍ

Lügatler: لَسْ cem-i müennestir, nef-yi hâl için. Birinci لَ te'kid içindir, ikinci نَ nef-yi mâzî içindir. مَا Nâfiyedir. إِنِّ mâ-i nâfiyeden sonra zâiddir.

Mânâ: İsimleri zikredilen o mâşuka ve mahbûbeler ve sâir sevgililer hakîkî mahbûbdan başka değildir. Onların letâfet ve güzellikleri de onun letâfet ve güzelliğinden ayrı değildir. Belki de bunların hepsi onun güzelliğinin mazharı ve aynasıdır. Ve o hazret için güzellikte bir ortak yoktur, başkalarının güzelliği onun güzelliğiden ödünç alınmadır.

چون جالش صد هزاران روی داشت
بود در هر زره دیداری دگر
لا جرم هر زره را بنمود یار
از جمال خویش رخسار دگر

[O'nun cemâli yüzbin tane yüze sahip olduğu için, her zerrede başka bir yüz oldu. Sonunda her zerreye, kendi cemâlinden başka bir yüz gösterdi Dost.]

254- كَذَاكَ بِحُكْمِ الْإِتِّحَادِ بِحُسْنِهَا كَمَا لِي بَدَتْ فِي غَيْرِهَا وَتَزَيَّتْ
255- بَدَوْتُ لَهَا فِي كُلِّ صَبٍّ مُتَيَّمٍ بَأَيِّ يَدِيعِ حُسْنُهُ وَبَأَيِّ

Lügatler: تَزَيَّتْ و ظهرت هيئة و صورة yâni تزييت (Giyindi, şekil ve sûretle zuhûr etti). Nitekim şöyle derler: تَمَّ الْحُبُّ لِلَّانَ demek olur. تَمَّ يَلْبَسُ اللَّانَ و هيئة للان يâni بَرَى اللَّانَ derler, yâni تَمَّ عَلَى عَقْلِهِ و غلب على عقله (Onu hâkimiyeti altına aldı ve aklına galip geldi) demektir.

İ'râb: كَذَاكَ ve بِحُكْمِ ya mâba'dinde olan بَدَتْ'e müteallıktır veya mahzûf müteallık olabilir ki بَدَتْ onu müfessirdir. كَذَاكَ'nin müşârün ileyi geçen beyitteki mânâ-yı ittihaddır ki لَسْنَ سِوَاهَا و dedikleridir. بَدَتْ'e müteallıktır. كَمَا'da مَ masdariyyedir. 86-a/ mahzûf masdarın sıfatıdır, بَدَوْتُ لَهَا demektir. Ve تَزَيَّتْ'in altındaki zamirler Hz. yâni غيوها

نیت Ve نیت'in altındaki zamirler Hz. Mahbûbeye âittir. بایه ve بایه متهالیکتیر.

Mânâ: Kendi hallerini beyan ederek şöyle derler: Nasıl ki Hz. Mahbûb-i hakîkî sevgililerin görünüşünde zâhir ve mütecellî ise ve onlarla ittihâd varsa, o hazretin mahbûb olmayanlarda güzelliğiyle zuhûru gibi, onların şeklinde temessülü gibi, ittihad hükmüyle ben de onlara zâhir oldum. Seviyen ister erkek ister kadın olsun, mağlub âşıklar kimi severse sevsinler onların hepsinin mazharında görülen, ittihad hükmü îtibârıyla benim. Nitekim Hz. Mevlânâ bu hususta şöyle buyurur:

غرق عشقی أم که غرقست اندرین عشقهای اولین و آخرین

[Ben öyle bir aşka gark olmuşum ki evvel gelenlerin aşkları da benim bu aşkıma batmış, yok olmuştur, sonra gelenlerin aşkları da! M, I, 1757]

Hakîkate bakılırsa aşk, âşık ve mâşuk bir olduğu görülür, kendi cemâline âşık ve hayran olan yine kendisidir. Hakikat bakımından ikilik imkânsızdır. Beyt:

تاظن نیریکه هست این رشته دوتو یک توست خود اصل فرع بگر تو نکو
این اوست هم ولیک پیداست بمن شک نیست که این جمله منم لیک بدو

[Zannetme ki bu ipin iki içi vardır. Bir tane içi vardır, asıl odur, fer'e iyi bak. Bu tümüyle O'dur, ama bende zuhûr etmiştir. Şüphesiz bu, tümüyle benim, ama O'nunlayımı.]

256- و لیسوا بغیری فی الهوی لتقدّم علیّ لسنّی فی الیالی القدیمة

Lügatler: قدیمة 'de murad geçen çokça zamandır.

İ'râb: لیسوا'nun ismi zamîr-i cem'dir ki uşşâka âittir, haberi لیسوا'dır.

Mânâ: Bu beyit mukadder suâle cevap gibidir. Sanki şöyle demek lâzım geldi: Ey şeyh sen dedin ki, bütün âşıklarda zâhir olan benim. Aslında bütün mâşuklarda zâhir olan Hz. Mahbûbdur. O halde senin vücûdundan önceki âşıklara ne dersin? Bu suâle cevâben şöyle buyururlar: Benim maddî vücûdumdan önce gelen âşıklar, bu tekaddümleri ve bir çok zaman evvel gelmiş olmaları dolayısıyla yâr sevgisinde benden başka değillerdir. Zîrâ iki vücuddan birinin ötekinden önce gelmesi bu iki vücud arasında uzaklık ve başkalık olmasını gerektirmez. Meselâ mutlak vücud mukayyed vücuddan, bâtın zâhirden önce olduğu halde, hakîkatte mukayyed mutlakın aynı, zâhir bâtının aynıdır ve bunların hepsinde sâiri olan Hakk'ın hüviyetidir. O halde,

bu âleme nisbetle evvel ve ahir berâberdir, sabah akşam, geçmiş gelecek ve hal gibi hususların bu mertebede tasavvuru imkânsızdır. /86-b/

257- و ما القولُ غَيْرِي فِي هَوَايَ وَإِنَّمَا ظَهَرْتُ بِهِمْ لِلْبَيْسِ فِي كُلِّ هَيْئَةٍ

Lügatler: لي hicab.

Mânâ: Yâni âşıklar ve şaşkın hâle gelmişler topluluğu benim sevgimde benden başka değillerdir. Ve hakîkten bunların vücûdunda her hey'et ve sûrette iltibas ve ihticab için zâhir olan benim.

258- فِي مَرَّةٍ قَيْسًا وَآخَرَى كَثِيرًا وَ آوْتُهُ أَبَدًا جِيلَ بَيْتِنَا

Mânâ: Ben bâzen Kays şeklinde göründüm ve Lübnâ'ya âşık oldum. Başka bir zaman Küseyyera şeklinde görünüp Azzete'nin cemâline hayran oldum, bâzen de Büseyne'nin âşığı Cemil olarak göründüm

منم موجی ازین دریا گهی شبنم مهی خیزم
من از رفتن چه اندیشم که عین آمدن باشد
اگر صدف باز آم همان دریای عمان
من از مردن چه می ترسم که همه تاپا جانم

[O deryânın dalgası benim, yüz defa geri dönsem de aynı ummânım. Gitmekten niye korkayım ki, gitmek gelmenin aynısıdır. Ölümden niye korkayım ki baştan ayağa tümüyle canım.]

Muvahhid olanların nazarında mâlûmdur ki bu söz tenâsüh ve hulûl şâ-ibesinden, çıkma ve girme kokusundan muarrâ ve müberrâdır. Maksadı, hüviyyet-i ilâhîyenin muhtelif mazharlarda ve çeşitli aynalarda zuhûrudur. Buna göre, aynaların çokluğundan görenin çokluğu lâzım gelmez ve görenin aynaya girmesi ve onunla birleşmesi söz konusu olmaz, aynadaki fevkalâde güzellik görenindir, başka değildir.

و ما الوجه الا واحد غير انه إذا انت أعددت الرايا تعددا

(Yüz (zat) ancak bir tanedir, Fakat sen aynalarda müteaddit olarak görüyorsun)

Mânâ: Hal böyle olunca, mâşukalar ve mağlûb âşıklar bizim mazharımız olunca, bu durumda muhabbet sâhibi olan her muhib ve tâlib benim ve ben oyum, kezâ o hazret bütün âşıkların ve gençlerin mahbûbudur, mahbûbların ve muhiblerin hepsi kendileriyle gizlenilen örtü ve elbiselerdir.

آفتابی در هزاران آبگینه تافته پس بر نگ هر یکی تابى عیان انداخته
جهان یک نورست لکن رنگهای مختلف اختلافي در میان این و آن انداخته

[Bir güneş bir tane aynada parlamış. Sonra her birinin renginde açıkça zuhûr etmiş. Hepsi bir ışıktır ama renkleri çeşitlidir, (bu farklılık) bunun ve onun arasına ihtilâf atmıştır.]

262- أَسَامُ بِهَا كُنْتُ الْمُسَمَّى حَقِيقَةً وَكُنْتُ لِي الْبَادَى لِنَفْسٍ تَخَفَتْ

Lügatler: اسم، اسم'un cem'idir. اسمی İsimle tesmiye olunan zat. تخفت: اجبت ve نرت mânâsına. البادى zâhir mânâsına.

İ'râb: اسم aslında اسمی idi. Ye üzerine zamme ağır geldiğinden, ye'nin zammesi selbolunup sonra ye hazfolunur ve tenvin mâ-kabline verilir.

Mânâ: O isimler elbisesi sebebiyle ben hakîkaten müsemmâ oldum ve vahdet-i zâtımla örtülen, sıfatlarımın cem'iyyetiyle gizlenip perdelenen nefse ben bana zâhir oldum. O halde bu sûretler o hazretin isim ve sıfatlarıdır ve küllün müsemmâsı değildir, vücûd-ı mutlak olması ve cemi'yyeti îtibârıyla ancak o hazrettir. Ve mezkûr ittihad cihetinden ve hakîkate nazaran, muhibler ve mahbûbların hepsi şahısları ve isimleri benim isimlerim ve işlerimdir, başka değildir. /87-b/ Beyt:

معشوق و عشق و عاشق هر سه یکیست اینجا چون وصل در ننگجد هجران چه کاردار

[Burada ma'sûk, aşk ve âşık birdir. Buraya vuslat bile sığmaz, hicrânın (ayrılığım) ne işi olabilir?]

263- وَمَا زِلْتُ إِيَّاهَا وَ إِيَّايَ لَمْ تَزَلْ وَ لَا فَرَقَ بَلْ ذَاتِي لِذَاتِي أَحَبُّ

Lügatler: Açıktır.

Bu beyitte mertebe-i asla işâret buyururlar. Ezelde "Al-kan Allah ve lâ yekun me'hi" sıfatıyla muttasıf ve kenz-i mahfî makâmında "Bilinmeyi sevdim" ziynetiyle süslüyken o hazret nasıl ise, "Şimdi de öyledir, yok olmadı ve yok olmaz" yine zâtını, nisbetlerini ve isimlerini sevmekten hâli değildir.

Mânâ: Dâimâ ben O'yum; ben o olmaktan ve o ben olmaktan zâil olmadım, aramızda fark yoktur, belki de zâtım zâtımı sevdi.

Şâir bu beyti cem' lisânıyla söylemiştir. Ehl-i hakikat mezhebinde bu câizdir. **إيهما** buyurmaları vücûd-ı aynînin zâhirine işârettir ki, ezeli ilme ve vâhidiyyet mertebesine nisbetle sübût-ı dâimîdir. **لم تزل** Sözüyle vücûdun bâtınuna işâret buyururlar ki bu mahbûbun zât-ı akdesidir ve değişmekizin esmâ ve şuûnun kendisi olmaktan hâlî olmadı. Bu husuta Hz. Müeyyedüddin el-Cendî şöyle buyurur:

البحر بحر على ما كان لي قدم
أن الحوادث أمواج و انفجار
لا يحجبك اشكال بشاكلها
عن تشكل فيها فهي استار

[Eskiden beri deniz denizdir, hâdiseler ise dalgalar ve nehirler mesâbesindedir. Şekiller onun sûretiyle, ondaki şekillenışı görmene engel olmasın.]

264- و ليس معي في الملك شيء سواي والمعية لم تخطر على المعية

Lügatler: **المع** zeki mânâsınadır. Nitekim **مى** derler, yâni **موقد** (Zeki, parlak zihinli). Asmaî'den **المى** soruldu, cevâben dedi ki: **المى الذى يظن بك الظن كن قد رأى** ["Maî" o kimsedir ki, görmüş ve işitmiş gibi sende bir şeyin mevcûdiyetini düşünür.]

"Maîyyet" iki kısımdır. Biri zatla maîyyet, öteki sıfatlarla maîyyettir. Zatla maîyyet memnû'dur. Zîrâ ortaklık ve hulûlü gösterir. Sıfatlarla maîyyet câizdir. Nitekim Kur'an'da **وَهُوَ مَعَكُمْ أَيْنَ مَا كُنْتُمْ** (Hadîd 57/4). "Nerede olursanız olun O sizinle berâberdir", yâni **بعلمه و قدرته** (İlmiyle ve kudretiyle).

این معیت نگنجد در بیان
نی زمان دارد خبر زو نی مکان

[Bu maîyyet (Allah'a yakınlık) açıklamaya sığmaz. Ne zamanın ondan haberi vardır, ne de mekânın.]

Şâirin nefyettiği maîyyet, maîyyet-i zâtîdir. Zîrâ zâtı ile kâim olan sâdece zât-ı hakîkîdir. Eşyânın zatlarının hepsi, O'nun işleri ve isimleridir, O'nunla kâimdirler ve yok olmaya mahkûmlardır, sâdece O'nun zâtı hariçtir. O halde iki zâtın berâberliği nasıl tasavvur edilebilir.

Buyururlar ki, bu vücud mülkünde benimle benden başka bir şey yoktur ve maîyyet benim zihnime doğmaz veya zekî ve parlak zihinli kimseler maîyyeti kabul etmez.

Âyet-i kerîmede olan maıyyet, sıfat berâberliğidir ki hakîkati değiştirmez. Nitekim bu berâberlik ve yakınlıktan Hz. Ali (kv) şöyle haber verir: لا یزایة وهو مع كل شی لا بمقارنة وعین كل شی لا یزایة /88-a/. “O mukârenet (yakınlık) olmaksızın her şeyle berâberdir ve müzâyele (birbirinden ayrılma) olmaksızın her şeyin aynıdır”. Bu maıyyeti de ancak erbâb-ı şühud anlar.

زین معیت در نیابد عقل و هوش
زین معیت دم مزین بشین خوش
از قیاس خود مبنه آنرا اساس
قرب حق باینده دورست از قیاس

[Akıl ve idrâk bu maiyyeti (beraberliği) anlayamaz, bu maiyyetten bahsetme, sessiz otur! Allah'ın yakınlığı kulun mukâyesesinden uzaktır. Kendi mukâyesen (ve akıl yürütmenle) ona bir esas bağlama (nisbet etme)!]

265- وَهَذِي يَدِي لَا أَنْ نَفْسِي تَخَوَّفَتْ
266- وَلَا ذُلَّ إِخْمَالٍ لَذِكْرِي تَوَقَّعَتْ
267- وَلَكِنْ لَصَدَّ الصَّدَّ عَنْ طَعْنِهِ عَلَى
سِوَايَ وَلَا غَيْرِي لِخَيْرٍ تُرَجَّتْ
وَلَا عِزَّ إِبْقَالٍ لَشِكْرِي تَوَحَّعَتْ
عَلَّا أَوْلِيَّائِي الْمُتَجِدِّينَ يَنْجِدَنِي

Lügatler: إجـالٌ ve هـذى aynı mânâyadır. korktu. تـرجا, dandir. Makam, mevki ve şerefın düşürülmesi, yâni isimsiz olmak. تـوقع ümid tutmak. تـرى Taharri ve kasd mânâsına. مـن men etmek. حد Muhtelif iki şey. عـلا Aynın zammesiyle kibar mânâsına. المـجدین if'âl bâbından, himmetle ve kendileri için hayır istyerek halka yardım edenler mânâsına. nitekim şöyle denir: فـلانا فـالـمـجـدین بـجـدة یاـنى ایـستـعـانـی بـقـوتـه اـستـجـدت yâni "Ben filândan yardım istedim bana kuvvetiyle yardımcı oldu". النـجـدة Şecâat ve kuvvet, نـصر bâbından, kişi şecâatlı olduğı zaman şöyle denir: نـجـد الـرـجـل بـجـد نـجـدة.

İ'râb: takdîrinedir. یٰہٰنِ وھٰذِی بَدِ ile kasem etmesi şu mûnâsebetledir: Yemin edenlerin ve sözleşenlerin çoğu elele tutuşup muâhede ve muhâseme ederler. Şâir de ہٰذِی بَدِ sözüyle, lafzan sözleşme ve yeminleşmeden kinâyê buyururlar. Zîrâ çoğunlukla âdet el uzatmak üzere câri olmuştur. تَوَفَّعْ، نَوَافَتْ ve تَوَفَّعْİN hepsinin zamirleri nefse râcîdir. لَعْدُ الْعِدِّ lâmhazûffiiile müteallıktır. یٰہٰنِ وھٰذِی بَدِ ile takdîrinedir.

Mânâ: Az önce şâir ittihâdı açıklayıp, hulûlü ve maıyyet bi'l-ğayrı nef-yetmişti. Şimdi bu mânâyı te'kid için buyururlar ki:

İşte benim elim; yemîn eder, ahdeder, bîat ederim, ahdimi bozmayı kendime büyük noksan bilirim; maiyyeti nefyettiğime ve ikiliği kaldırdığıma dâir sözümde sâdıkım. Maiyyeti nefyetmem, hulûl ve ikiliği kaldırınam muâhede ve mubâyaa kılmam, nefsim başkasından korktuğu veya başkasından

bir şey umduğu için değildir ki bana bu hususta bunlardan bir büyük iyilik isâbet etsin: Kezâ insanlar arasında ismimin unutulup kaybolması zilletinden korktuğu için de nefsim böyle bir şey yapmadı; halkın bana övgüsü dolayısıyla, onların kabul ve ikbâli şerefini de aramış değildir. Lâkin ben, zıd görüşlü ve muhâlif olanların, evliyânın büyüklerini kötüleyip ayıplamalarına mâni olmak için hulûl ve maıyyeti nefyedip ittihad ve vahdeti isbat /88-b/ konusunda ahd ü biatte bulundum. O büyük evliyâ ve asfiya ki duâ ve himmetleriyle, hâcetlerin yerine gelmesinde ve belâların def'inde halka yardımcıdırlar. Ayrıca Hakk'ın bana verdiği benim şecâat ve kuvvetimle de bu işler olur ve ben bu mânevî kuvvetle bunlara yardım ederim.

268- رَجَعْتُ لِأَعْمَالِ الْعِبَادَةِ عَادَةً وَ أَعْدَدْتُ أَحْوَالَ الْإِرَادَةِ عُذَّتِي

Lügatler: إعداد Hazır ve âmâde kılmak. عدت Aynın zammesiyle, matlûba tevassul için müheyâ olan âlettir.

İ'rab: اعمال de lâm الی mânâsınadır. عدلة Ya mef'ûlü lehtir veya temyîziyet üzere mansubdur. عدت, اعددت'nün ikinci mef'ûlûdür. رجع üzerine mâtuftur. رجع hakkında birkaç görüş vardır. Bâzı şârihler mukassem aleyhtir demişlerdir ki, bunun pek ilgisi yoktur. Bâzıları, mahzûf şartın cezâsıdır demişlerdir ki, bundan sonra gelen dokuzuncu beyit من حلت عن قولى انا هي bu mânâyâ karînedir veya رجع لاعمال العبادات mukaddem cezâ olabilir. Cezâyı şartın üzerine câiz kılanlara göre bu böyle olabilir veya cümle-i müste'nife olup ittihad ve tevhid mertebesinden bu mertebeye dönüş, müridlerin eğitimi ve sâliklerin kemâle erdirilmesi için olabilir. Zîrâ ekseri kemal ehlinin farzlardan alâkayı kesip nâfilelerle meşgul olmaları tâliberin öğretimi ve sâliklere vaziyeti anlatmak içindir. Yoksa kendilerinin ona ihtiyaçları kalmamıştır. Nitekim şöyle denir: "طلب الدليل بعد الوصول الى المدلول قبيح و ترك الدليل قبل الوصول الى المدلول قبيح" Medlûle ulaştıktan sonra delil istemek çirkindir, medlûle ulaşmadan delili terk etmek de çirkindir"

Hız. Mevlânâ bu mânâyâ uygun olarak şöyle buyururlar:

رفتم سوى نماز و آن خلا بهر تعلیمت ره مر خلقرا

من چو خورور شدیم درون نور غرق من ندانم کرد خویش از نور فرق

[Ben nurlara dolmuş, garkolmuş bir güneşim. Kendimi nurdan ayıredemiyorum.

O halvete girmem, namaz kılmam, halka öğretmek için. M, III, 2408-2409]

Beytin mânâsı: Ben ne zaman nihâyet-i mertebemin zirvesinden başlangıç çukuruna döner ve inersem, âdet için başlangıç hâlindeki dostları irşad maksadıyla nâfile ibâdetlere dönerim. İrâde ahvâlini vuslat ve yakınlık âleti

ve vahdeti müşâhede sebebi olarak hazır vaziyete getiririm. Ki bunlar hidâ-yet ehlinin vazîfesidir. Gerçekte benim bu amellere ve ahvâle ihtiyâcım yok-tur. Hz. Mevlânâ buyurur:

واصلانرا نیست جز چشم و جوارغ
وز دلیل و راهشان باشد فوارغ
مگر دلیلی گفت آن مرد وصال
گفت هر فهم اصحاب جدال
هر طفل نو پدر تی تی کند
گرچه عقلش هندسه گیتی کند
کم نگرود فضل استاد از علو
کر الف چیزی ندارد کوید او
از پی تعلیم آن بسه دهن
از زبان خود برون خواهد شدن

[Menzile ulaşanlara gözden, ışıktan başka bir şey lâzım değil. Onlar kılavuzdan da kurtulmuşlardır, çölden de.]

Eğer o vuslat eri bir delil getirise henüz mücâdele içinde bocalayanlar anlasınlar diye getirir.

Baba, küçük çocuğuna onun dilince "Ti, ti" der; akli, âlemi ölçüp biçse bile!

Üstad "Elifte bir şey yok" dese fazîleti eksilmez, yücelikten düşmez.

Henüz dil bilmez câhile bir şeyler öğretmek için kendi dilini terk etmek gerekir. M, II, 3313-3317]

269- وَعَذْتُ بِنُسْكِ بَعْدَ هَتَكِي وَ عَذْتُ مِنْ خَلَاةِ بَسْطِي لِانْقِبَاضِ بَعْفَةٍ

Lügatler: عادت ibâdet نك . إلحيت و تغلف يَعودُ'den, yâni Perde yırtmak.
عادت Nefs-i mütekellimdir. عاد عودة'yeعود'den. عفة Nefsi şehvetlere uymaktan men etmek, ittikâ ve zâhidlik etmek.

İ'râb: رَجَعْتُ، عدت، üzerine mâtuftur. لا نَبَاضَ 'da lââm الی mânâsınadır.

Mânâ: Allah'ın haramlarını yırttıktan sonra ben ibâdetime sığındım, bastımla ilgili olan ızardan soyunmadan (hal'-ı izar) takvâ ve iffet sebebiyle olan inkıbâza (kabz hâline) döndüm.

270- و صُمْتُ نَهَارِي رَغْبَةً فِي مَثْوِيَةٍ وَ أَحْيَيْتُ لَيْلِي رَهْبَةً مِنْ عُقُوبَةٍ

Lügatler: رَغِبَ meyletmek. رَهَبَ Korkmak. رَغِبَ ve رَهَبَ'in mansub olmaları mef'ûlü leh olmalarındandır.

Mânâ: Bidâyet ehlinin yaptığı gibi, ben karşılık olarak verilecek nîmetlere rağbet ettiğim için gündüzlerimi oruçlu geçirdim, uhrevî cezâlardan korktuğum için geceleri ayakta durdum (namaz kıldım).

271- وَعَمَرْتُ أَوْقَاتِي بِوَرْدٍ لَوَارِدٍ وَصَمْتُ لِسْمَتٍ وَاعْتَكُافٍ لِحُرْمَةٍ

Lügatler: ورد muayyen vakitlerde âbide vârid olan ibâdet vazîfelerine denir. سامت sâlikin kalbine Allah'tan gelen makbul hâtıralar ve ilhamlardır. صامت kasd demektir. اعتكاف Mescidde mukîm olmak.

İ'râb: ورد 'de ب sebebiyye. لوارد 'de lâm ta'lîl için. صامت üzerine mâtuftur.

Mânâ: Değerli vakitlerimi, ilâhî vâridat ve rabbânî ilhamlar için vird ile geçirdim. Zîrâ "Vâridât evrâdın semeresidir" denilmiştir. Kezâ vakarlı olmak ve kötülüklerden dili korumak için vakitlerimi sülûkle geçirdim. Aynı şekilde hurmet-i İslâm ve iyilerin yoluna uymak için îtikâfla geçirdim.

272- وَبِئْتُ عَنِ الْأَوْطَانِ هَجْرَانَ قَاطِعٍ مُوَاصَلَةَ الْإِخْوَانِ وَاخْتَرْتُ عُزْلَتِي

Lügatler: هجران beynûnetten, mufârekat mânâsıdır. هجران Vüsûlün zıddıdır.

İ'râb: هجران قاطع lafzı söz konusu olmaksızın بئ'nün mef'ûlü mutlakıdır. می مواصلة'nün mef'ûlüdür.

Mânâ: /89-b/ Ben dostlara kavuşmayı ve ihvanla berâberliği kesip atmış kimsenin ayrılığı gibi, vatanımdan ayrıldım ve halvet ve uzleti seçtim.

Bu üç beyitte şâirimiz, sülûkün başlangıcında tâliblere lâzım olan dört usulü dile getirdiler. Ebû Tâlib el-Mekkî rahimehullah *Kütü'l-Kulûb*'da bu mânâyı çok güzel ifâde eder: قد اجتمعوا على ن اصول البداية و أركانها التي بها صار الابدال ابدالاً أربعة: Bidâyetin esasları ve erkânının dört olduğu üzerinde ittifak etmişlerdir ki o esaslarla abdal, abdal hâline gelir. O dört şey şudur: Açlık, seherlerde uyanıklık, sükût ve uzlet"

O halde hâl ehli kişilerin bidâyet-i halde bu dört esasla kemâle erinceye kadar meşgul olmaları lâzım ve gereklidir: Sükût, açlık, seher, uzlet ve devamlı zikir نام تمام جهانرا بکند کار تمام [Dünyâdaki nâkısların işini tamamlar.]

273- وَدَقَقْتُ فِكْرِي فِي الْحَلَالِ تَوَرُّعًا وَرَاعَيْتُ فِي إِصْلَاحِ قُوَّتِي قُوَّتِي

Lügatler: Birinci قوت vavın sükûnuyla "azık" demektir. İkincisi vavın seddesiyle cehd ve tâkat demektir. تورعاً mef'ûlü lehdır. راعيت'nün mef'ûlüdür.

Mânâ: Ben fikrimi ve nazarımı helâli isteme husûsunda vera' sebebiyle çok ince hâle getirdim. Sıddîku'l-Ekber (ra) vera' hakkında şöyle demiştir: إني

“Haramdan bir kapıya uğrarım korkusuyla, helâlâ âit yetmiş kapıyı terk ettim” Böylesine ince eleyip sık dokuma her ne kadar şerîatin zâhiri îtibâriyle lüzumsuz ise de, nefiste vera’ mertebesini gerçekleştirmek için büyüklerin çoğu bunu tercih ederler. Zîrâ şerîatta vera’a eşdeğer bir amel yoktur. Nitekim Hz. Risâletpenah tâlibleri uyarmak için buyururlar: لا يعدل بالراعة شئ يحمله على ذلك “Değer bakımından vera’a denk bir şey yoktur.”⁴³ Onun için şâirimiz vera’ konusunda buyururlar ki:

Kezâ ben azık ve yemeği ancak nefsimin ibâdet vazîfelerini yerine getirmesine yetecek kadar yedim. Ondan başkasını Allah yolunda infak ettim.

274- وَأَنْفَقْتُ مِنْ يُسْرِ الْقَنَاعَةِ رَاضِياً مِنْ الْعَيْشِ فِي الدُّنْيَا بِأَيْسَرِ بُلْغَةٍ

Lügatler: **بر** zenginliĝer derler. **أير** fi'l-i tafdildir, **أير** 'den gelir, "az" mânâsınadır. **بسة** Be'nin zammeiyle kâfi miktarda olan kuvvete derler.

İ'râb: راضيا 'nün zamîrinde hâliyet üzere mansubdur. من 'te 'ya müteallıktır.

Mânâ: Ben kanaat hazînesinin zenginliğinden râzı olarak kâfi miktarda dünyâ maîşetini az bir şeye infak ettim. Az şeyle iktifâ, nefsin hazzı olmayıp, onun hakkıdır. نَفْسُكَ مَطِيْعٌ لِّفَارِقِ ۝ "Nefsin senin bineğindir, ona iyi davran" hadîsi bu hususta vârid olmuştur. /90-a/

275- وَهَذَّبْتُ نَفْسِي بِالرِّيَاضَةِ ذَاهِبًا إِلَى كَشْفِ مَا حُجِبُ الْعَوَائِدِ غَطَّتْ

Lügatler: فَنبِءٌ pâkîze etmek. عَوَادَةٌ 'nün cem'i olabilir ki murad nefse âit olan hazlar ve menfaatler denebilir. Veya عَادَاتٍ 'nın cem'idir. Nitekim لِلَّهِ قَادِرٌ عَلَىٰ عَزْوَاقِ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَلَهُ الْفَتْحُ وَالْكَرْهُ (Filânın hârikulâdelere gücü yeter) denir.

İ'râb: حجب hâliyet üzere mansubdur. ۛ Nekre-i mevsûfedir. حجب المراد Mübtedâ، عطف heberidir. عطف Tef'îl bâbindan fiil-i mâzîdir, fâili zamîri olup حجب'e âittir. Mâ-yı inevsûfe mahallen mansub عطف'in fâilidir, aidi ise mahzûfdur.

Mânâ: Nefsîmî riyâzât ve mücâhede ile kötü fiillerden, zâtımı kirli ve al-
çak işlerden temizledim; bunu, nefsânî haz perdelerinin veya cismânî âdetle-
rin örttüğü hakîkatin keşfine zâhib olarak yaptım. Fergânî 'ı'yı zâid ve کشف'i
موجب'e muzaf kabul ederek, عطاءت'e موائد'e sıfat saymış ve şöyle demiştir, yâni: الی

⁴³ Tirmizi, Sıfatü'l-Kiyâme, 60.

(Bana melekût âlemînin (Kشف حجاب العادات المغطية على عجاب علوم عالم الملكوت و أحكامه و أسرارہ ilimlerini, ahkâmını ve esrârını örten âdetler perdesini keşfe zâhib olarak...)

276- وَجَرَّدْتُ فِي التَّجْرِيدِ عَزَمِي تَزْهَدًا وَ آثَرْتُ فِي سُكِّي إِسْتِجَابَةً دَعْوَتِي

Lügatler: تجريد Alâyık elbiselerinden, maddî ve mânevî enellerden azmini ve himmetini kurtarmaya ve temizlemeye derler. تزهدا Yâni اظهارا للزهد قبولاً للزهد او اظهاراً للزهد. آخرت Yâni آثرت. demektir.

İ'râb: مفعول مفعول له.

Mânâ: Ben zâhidlik gâyesiyle maddî ve mânevî alâkaları yok etme husûsundaki azmimi ve kasdımı dünyâ ve içindekileri terk etmede hâlis kıldım. İbâdet ve tâatımda duâmın kabûlünü istedim. Yâni bu ibâdetleri seçmekle duâmın kabûlünü murad ettim.

Ta رجعت (268. beyit)'den bu beyte gelinceye kadar "ebrâriyet" ve "ahyâriyet" mertebesini açıkladılar. Lâkin anılan bu mertebeler حسنات الابرار سينات المقربين (Ebrârın hasenâtı mukarrebûnun seyyiâtıdır) hükmünce, mukarrebîn ve kâ-millerce hatâ ve noksanlıktır. Zîrâ her ne kadar "ebrar" ve "ahyar"a nisbetle yüksek mertebe ise de bunlar bir illetle ma'lûl ibâdetlerdir. Sırf Allah'ın zâtı için değildir. Nitekim bu mahalle uygun olarak buyururlar:

هر که محراب غماز گشت عین	سوی ایمان افش میدان توشین
هر که شد مرشاه را او جامه دار	هست خسران هر شاهنش آچار
هر که با سلطان شود او همنشین	بردرش شستن بود حیف و غین
دست بوسش چون رسد از پادشاه	گر گزیند بوس پا باشد گناه /90-b/
کر چه سر بر پادشاه خدمت	پیش آن خدمت خطا و ذلت

[Kîmin namazında mihrap ve kiblesi Ayn (Tanrı'nın zâtı, cemâli) olursa onun tekrar îman tarafına gitmesini ayıp ve kusur bil.

Pâdişâhın esvapçıbaşı olan kişinin, pâdişâh hesâbına ticârete girişmesi ziyankârlıktan i-bârettir.

Pâdişâhla birlikte oturan kimsenin pâdişâh kapısında oturması yazıktır, aldanmaktır.

Bir kimseye pâdişâhın elini öpmek fırsatı düşer de o, ayağını öperse bu, suçtur.

Her ne kadar ayağa baş koymak da bir yakınlıktır, fakat el öpme yakınlığına nisbetle hatâdır, düşkünlüktür. M, I, 1765- 1769]

Bu mânâyı ifâde ettikten sonra şu husûsu belirtelim: Eğer رجعت mahzûf şarta cevap olursa takdîr-i kelâm şöyle demek olur:

Eğer ben ittihad ve tevhid mertebesinde ve son makamdan en alt başlangıç makâmına inip başka ebrar ve ahyar gibi maıyyete, âşık ve mâşukun, muhib ve mahbûbun, âbid ve mâbudun ikilik ve ayrılığına râzı olursam, mezkûr noksanların hepsini kendimde bulundurup bu illetli amellere ve şâibeli fiillere dönmüş olurum ve tevhid ve ittihad inancımın ayrılmış olurum. Bizim gibi muhakkıkları ilmin kemâli ve Hak müşâhedesini gerçekleştirmişken hulûl, maıyyet ve ikiliğe inanmaktan ve bu minval üzere illetli ameller ve şüpheli işlerle meşgul olmaktan Allâh korusun. Aksine قُلْ إِنِّ صَلَاتِي (En'am, 6/162). "De ki şüphesiz nâmazım, kurbanım, hayâtım ve ölümüm yalnız âlemlerin Rabb'i olan Allah'a âittir" âyeti gereğince ibâdetler, tâatler, riyâzetler, mücâhedeler, dualar, münâcâtlar hattâ harekât ve sekenâtımız, her durumda o zât-ı mutlak içindir.

Şöyle de düşünülebilir: Bu beyit sonrakine şart olabilir ve رجمت bütün tevâbiıyla cezâ olur.

277- مَتَى حَلْتُ عَنْ قَوْلِي أَنَا هِيَ أَوْ أَقُلُّ وَ حَاشَا الْمُتْلِي إِنَّهَا فِي حَلَّتْ

Lügatler: حَلَّتْ, حُلُول ve حَوْلًا, حَوْل, حَال, حَلَتْ fiil-i mâzîdir.

İrâb: *şart mânâsı taşıyan bir kelimedir.* *حلت* *şart fiili.* *أما* *Birinci kavlün makûlûdür.* *ف* *ikinci kavlin makûlûdür.* *وحاشا لك* *Kavl ile makul arasında mutarizâ cümlesidir.*

Mânâ: انا ہی Yâni “Ben oyum ve ondan başka değilim, ikilik ve başkalık yoktur” sözümden ve “Şüphesiz o hazret bana hulûl etti” deyişimden ne zaman ayrılırsam, ben o illetli ve mezkûr ibâdete dönerim. Hâşâ ve kellâ, bizim gibi muvahhid ve muhakkıklar tevhid ve ittihad sözünden ayrılsın ve bana Hak hulûl etti desin ve az önce anlatılan biçimde ibâdet etsin!. Şartın nefyi cezânın nefyini gerektirir. Şart ve cezâyı te’kid için, gizlilik sırrını açıklamak ve dâvâyı isbat için buyururlar:

278- وَلَسْتُ عَلَى غَيْبٍ أُحِيلُكَ لَا وَلَا عَلَى مُسْتَحِيلٍ مُوجِبٍ سَلْبٍ حِيلَةٍ

Lügatler: أحيلُ: أحال, يحيل, den nefsi-i mütekellimdir. لا, لا 'yü te'kid içindir. سلب: 'in mef'ûlûdür ve حيلة'ye muzafdır.

Mânâ: /91-a/ Ey irşad isteyen sâlik ve tâlib durumunda olan, ben ki, bu hulûlü nefyettim ve ittihad ve tevhid dâvâsında bulundum. Ben seni bu hususta anlayışı kıt ve ilmi az olan perdeli vaziyetteki zâhir ehli gibi gâib bir şeye veya belirsiz bir işe havâle etmiyorum. Kezâ seni, benim gücümü kudretimi ortadan kaldıracak olan imkânsız bir işe de havâle etmiyorum.

Tahkik ehline göre o “muhal iş”ten murad, hulûldür.

هم این وحدتست لیک بتکرار آمد اینجا حلول کفر بود اتحاد

[Burada hulûl ve ittihâd küfürdür. Bu vahdettir ama tekrar ile geldi.]

“Hulûl” bir şeyin bir yere inmesine derler ki, zarfiyyet ve mazrûfiyyeti gerektirir. Cenâb-ı Hakk'ın muvahhidlere tecellîsini zâhir ehli ve mütekellimler şöyle zannederler: Sanki Cenâb-ı Hak bunların vücûduna iner, bunların vücûdu ve tasarrufları yok olur, Hak bunların içinden tasarrufta bulunur ve konuşur... Neuzübillah, bu mânâ küfürdür, hulûl ve nüzul bâtlı ve ma'zûldür, ittihad da böyledir. Zîrâ “ittihad” mütekellimlere göre iki başka zâtın bir olmasına derler, bu da memnû'dur ve makbul değildir.

Muvahhidlere göre olan “ittihad”, farklı iki zâtın bir olması değildir. Aksine bunların birinde ittihad, mümkün ayrılık vesîlesi (mâ bihi'l-imtiyaz) olan kayıtlanmışlığının kalkmasından, kesret hükümlerinin ve imkân kayıtlarının yok olmasından ibârettir. Gerçekten mâsivâ ve mümkün olan eşyâya ıtlak olunan bu hükümler, kayıtlar ve izâfetler îtibârî bir şeydir. Bu hükümlerin ve kayıtların kalkmasıyla ilgili çok güzel bir örnek vardır ki, bunla meşâyihâ göre olan iyice anlaşılacaktır. Örnek şu:

Denize bak, deniz hâlinde iken ona “deniz” derler. Rüzgârla dalgalanınca o denizin yüzünü değiştiren çok sayıda suya dalga ismini verirler. Halbuki aynı denizdir. Güneşin harâretiyle o su havaya çıksa ona “buhar” derler. Havaya yükselen buhar, buhâr-ı arziyye (toprağa âit buhar) ile yoğunlaşıncı bulut derler. Damla hâline gelince “yağmur” derler. Havanın soğukluğuyla donarsa “kar” ve “buz” derler. Yere düşüp bir yerde birikince “ırmak” derler. Mesâfeler katedip denize ulaşıncı taayyünât yok olur ve “deniz” derler.

Arif olan anlar ki bu görünüş ve mertebelerde sârî olan tek hakîkattir ve bu taayyünât ve izâfetler isim ve sıfatlara göredir. Vahdet-i hakîkînin kuvveti bir şeyin taayyününü yok edince, meselâ denizdeki damla gibi, o zaman farklı iki zâtın birleşmesi lâzım gelmez, /91-b/ taayyün kaydı olmaksızın zuhûru lâzım gelir. O halde hulûl ve ittihad mümkün değildir ve böyle bir inanç bâtıldır.

که در وحدت دویی عین ضلالت

حلول و اتحاد اینجا محالست

[Hulûl ve ittihâd burada imkânsızdır. Çünkü vahdette ikilik dalâletin ta kendisidir.]

Bâzı âyetler ve hadisler vardır ki bunlar sanki hulûl ve ittihad mânâsını hatırlatır, meselâ *مؤمن کلماته فی قلبه* "Mü'min kullarının kalbinde", ما وسعنی ارضی ولا *Ben yere ve göğe sığmam*, *كنت سمعه و بصره* "Kulumun sem'ı ve basarı olurum" vb. gibi. Bunların hepsi zuhûr ve vahdetin kesrete, vücûbun imkâna, küllün cüz'e galebesi ve kesret hükümlerini kaldırmak kabîlindendir. Yoksa hakîkî ittihad değildir.

که تجلی نداند او ز حلول

گوید آنکس درین مقام فضول

جدا هرگز نشد والله أعلم

سیه رویی ز ممکن در دو عالم

[Bu makamda o kişi fuzûlî konuşur, o tecellînin hulûlden farkını bilmez. İki cihanda mümkün siyah yüzlülük, Allâh daha iyi bilir, asla ayrılmadı.]

279- و کیف و باسم الحق ظلّ تحققی تَكونُ أَرَجِيفُ الضَّلَالِ مُخِيفَتِي

Lügatler: *كيف* 'de vav âtîfadır. *باسم* 'de hâliyedir. *ظل* Ef'al-i nâkısadan, ismi, atında gizli, *الحق* 'a râcîdir. *تحققی* *تَكونُ*'nün haberidir, ismi ise *أَرَجِيف* 'dür, bunun başına bir de muzaf takdir edilir. Yâni *نبة أَرَجِيف الضلال* veya *أَرَجِيف اهل الضلال* 'nün haberidir.

Mânâ: Bana yalancı dalâlet haberlerini nisbet etmeleri, ki kastedilen ittihad ve hulûldür, nasıl olur da beni korkutucu olur? Veya:

Nasıl olur da dalâlet ehlinin kuruntu haberleri beni korkutur? Ben Hakk'ın ismiyle mütehakkık ve muttasıf oldum. Dalâlet ehlinden murad, şekilciler ve anlayışlı olduklarını sananlardır ki, bunlar ilimlerin hakîkatin-den habersiz bulundukları için ehlüllaha hulûl ve ittihad isnad ederler. "Hak" zâtın ismidir, esmâ-i sıfâtıyyeden üstündür. Bu isimle muttasıf ve mütehakkık olan bir kâmil, bütûn mevcûdâtın kötüleyip ayıplamasından

değişip bozulmaz, nasıl olur da dalâlet ehlinin uydurma nisbetiyle değişir-ler!. Bu husuta Hz. Mevlânâ buyurur:

گر همه عالم بگویندش توی	در ره یزدان ورین مستوی
او نگرود گرمتر از گفتشان	جان طاق او نگرود جفت شان
ور همه گگویند او را گمر هی	کوه پنداری و تو برگ کهی
او نیفتد در گمان از طعن شان	او نگرود دردمند از قدح شان
بلکه گر دریا و کوه آید بگفت	گویندش با گمرهی گردی تو جفت
هیچ یک زره بنفتد در خیال	یا بطعن طاعان رنجور حال

[Bütün âlem, ona "Sen Tanrı yolundasın, dînin doğru" dese;

O, onların lâfına güvenmez, o sözlerden gururlanmaz, onun tek camı, onlara çift olmaz.

Yahut herkes "Sen yol azıtmışsın, kendini dağ sanıyorsun ama bir saman çöpüsün sen"

dese;

Onların kınamasına aldırış etmez, onların kininden, hasedinden dertlenmez.

Hattâ dağla deniz bile söze gelse de "Sen sapıklıkla eş olmuşsun" dese;

Bir zerre bile hayâle düşmez, azıcık olsun kınayanların kınamasından elem duymaz. M,

III, 1516-1521]

280- وَهَا دَحِيَّةٌ وَقَا الْأَمِينَ نَبِيًّا
281- أَجْبِرِيلُ قُلْ لِي كَانَ دَحِيَّةٌ إِذْ بَدَأَ
بِصُورَتِهِ فِي بَدْنٍ وَخِي الثَّوَّةَ
لَمَهْدَى الْهَدَى فِي صُورَةٍ بَشَرِيَّةٍ

Lügatler: ھا tenbih içindir. Yâni لا اقيمة من الدليل ھا demektir. Fiil-i mâzîdir ھا 'tan gelir. Her ne kadar ھا "erişmek" demekse de burada جاء ھا mânâsını mutazammındır. Nitekim ھا demektir. Cibril'dir. دحية Ashabdan güzel yüzlü biridir. ھدى İsm-i fâildir, ya hidâyet edici veya hidâyet verici demek olabilir.

İ'râb: ھا'nın fâilidir, ھا mef'ûlûdür. ھا de iltibas içindir, ھا amin'e haldir. Zamir ھا'ye âittir, yâni دحية الكلبي takdîrinedir. ھا' de hemze istifhâm-ı inkâriyedir. ھا'nin haberi دحية'dir, ismi altında gzlidir ve ھا'ye âittir. ھا'nın zamîri Cibril'e âittir.

Mânâ: Şu husûsu hulûl ve ittihâdı nefyetmek şeklindeki dâvâsına delil olarak ileri sürdüler. Hayal ve vehimle perdelenmiş olanlar bu fevkalâde misalle meseleyi anlasırlar ki Hz. Cibril'in Dihye şeklinde zuhûrundan Dihye'nin vücûduna hulûl etmesi ve onunla birleşmesi icab etmez; şöyle buyururlar:

Ey dinleyici âgâh ol, şunu hatırlatırım: Nübüvvetin başlangıcında, risâletini edâ etmekte iken bizim Peygamberimize Cebrâil Dihye sûretine bü-

rünmüş olduğu halde geldi. Ey Hakk'ın tecellisini inkâr eden kimse, söyle bana; Cebrâil, yol gösterici olan Peygamber'e beşer sûretinde ve Dihye şeklinde görüldüğü vakit Dihye-i Kelbî mi oldu? Mâlûmdur ki Cebrail Dihye-i Kelbî olmadı. Zîrâ Dihye-i Kelbî o sırada ya evinde veya ticârette bulunuyordu. Cebrail Dihye olmadığına göre, demek ki Cenab-ı Hakk'ın kul sûretinde zuhûrundan dolayı kul olması ve kul sûretine hulûl edip onunla birleşmesi lâzım gelmez. Belki temessül ve telebbüsü lâzım gelir. aşağıda geleceği üzere "telebbüs" ve "temessül" câizdir.

282- وَ فِي عِلْمِهِ عَنْ حَاضِرِهِ مَرْيَّةٌ بِمَاهِيَةِ الْمَرْئِيٍّ مِنْ غَيْرِ مَرْيَّةٍ
283- يَرَى مَلَكًا يُوحِي إِلَيْهِ وَ غَيْرُهُ يَرَى رَجُلًا يُرْغَى يَدِيهِ بِصُحْبَةٍ

Lügatler: مريّة fazilet. مامية Bir şeyin hakîkatine derler ki مامو'nin cevâbında söylenir. مريّة Şekke (şüphe) derler.

İ'râb: حاضره de zamir Peygamber'e râcîdir, حاضره de de öyledir. حاضره Aslında حاضرين idi, izâfette nun düştü. يوحى Alâ binâi'l-fâil okunur, fâili altında olan zamir ki مَلَك'e râcîdir. مريّة Mübtedâ ve zarf-ı mukaddem haberidir. يرعى Fiil-i muzârî meçhuldür رعاية'ten gelir.

Mânâ: Hz. Nebî (as)'ın ilminden, Cebrâil'in mâhiyeti hakkında, şekli olmaksızın ve görmeksizin, hazır olan ashâb-ı kiramdan görünmesinden daha fazlası ve üstünü vardır. Zîrâ o Peygamber, kendisine vahyeden /92-b/ meleği görürdü; Peygamber'den başkası ise onu insan olarak görürdü, bu da onu Resûl'le sâbit olan sohbetine riâyeten olurdu.

O halde anlaşıyor ki Cebrâil Dihye'nin vücûduna hulûl etmedi ve ittihad vâki olmadı. Aynı şekilde Cenâb-ı Vâcibü'l-Vücut'un hüviyeti bütün mazharlarda, bilhassa aynaların en üstünü olan evliyâ ve enbiyâda görününce vahdetin kesrete galebesi hükmü ile yine hulûl ve ittihad lâzım gelmez. Her ne kadar, zâhir itibâriyle perdelenmiş olanlar mahlûk görürlerse de Nebî'nin vârisi olan ârifin Hak görmesi uzak değildir. Nitekim Hz. Nebî Cebrâil olarak gördüğü halde, huzûrunda bulunanlar Dihye-i Kelbî görmüşlerdir, fark görüştedir, sâlike lâzım olan şühud gözüdür.

آدمی دیده است و باقی پوست
دیده آن دیدست که دید دوست

[İnsan gözden ibârettir. Geri kalanı deridir. Göz de, dostu gören göze derler M. I, 1406]

Neşe-i nebâtîden (bitki menşeinden) telebbüs (giyinme, görünme) câiz olunca neşe-i insânîden haydi haydi olur. Kezâ Allah'ın şu sözü de bu mânâya delildir: وَمَا زَيَّنَّا إِذْ زَيَّنَّا وَلَكِنَّ اللَّهَ زَيَّنَّا (Enfal, 8/17). "Attığın zaman sen atmadın, fakat Allah attı". Zîrâ Hz. Nebî sûretinde o toprağı atan hululsüz ve ittihadısız Hak'tır.

Sünnetle sâbit olana gelince: كَتَّ سَمِعَهُ الَّذِي يَسْمَعُ بِهِ وَبَصَرَهُ الَّذِي يَبْصُرُ بِهِ.. إلخ. "İşiten kulağı, gören gözü..ilh. olurum". Kezâ sahih hadistir ki إِنَّ اللَّهَ يَقُولُ عَلَى لِسَانِ عَبْدِهِ سَمِعَ رَأَيْتَ رَبِّي فِي أَحْسَنِ صُورَةٍ.. إلخ. Kezâ⁴⁴ "Allah kulunun diliyle الله من حده "Rabbimi en güzel sûrette gördüm" Kezâ الحول في يوم القيامة gününde değişme..." hadîsi. Bu telebbüs ve temessül husûsunda çok sayıda âyet ve hadisler vardır. Eğer sual olunursa ki aklî delillerle Hak Taâlâ bir sûrete bürünmekten (telebbüs) münezzeh değil midir? Cevap verilir ki: Hayır, bir sûrete bürünmekten münezzeh değildir, fakat sûretle mukayyet olmadan ve ona münhasır olmadan münezzeh ve müberrâdır. Zikredildiği üzere buna Kitab ve sünnet şâhittir.

286- مَتَحْتَكْ عِلْمًا إِنْ تُرِدْ كَشَفَهُ فَرِدْ سَبِيلِي وَاشْرَعْ فِي أَتْبَاعِ شَرِيعَتِي

Lügatler: Fiil-i muzârî meczumdur, ارادة'ten رد emirdir. ورد, يرود, يرودا'den, "gelmeklik"

İ'râb: Açıktır.

Mânâ: Ey hakîkat sırlarının ve mârifet nurlarının isteklisi, hakîkat ilimlerinden ve mârifet sırlarından ben sana büyük bir ilim verdim ki o tevhid ilmidir. Eğer sen vicdan ve muâyene yoluyla bu ilmin keşfini istersen benim yoluma dâhil ol ve şerîatime uymaya başla ki bunlar Muhammed Mustafâ'nın şariati ve peygamber yoludur. Şerîati kendi nefesine nisbet etmesi makâm-ı Muhammedîden hikâye yoluyla'dır. Veya kendi zamanında Hz. Muhammed'in makâmına kâim olduğu içindir. Zîrâ الشيخ في قومه كالنبي في أمته (Kavmi içinde şeyh, ümmeti içinde peygamber gibidir). O bakımdan hâdi-i şerîat olmasını kendisine isnad eylemesi câizdir. Veya "şerîatim" demekten murad, kendilerinin tarîkati olabilir ki bu da şerîat-i Muhammedînin hulâsasıdır.

⁴⁴ Buhari, Ezan, 52.

287- فَمَتَّبِعْ صَدًّا مِنْ شَرَابٍ نَقِيعُهُ لَدَى فَدَغْنِي مِنْ سَرَابٍ بَقِيعَةٍ

Lügatler: صدّ aslında memdûdedir, vezne riâyeten maksûre oldu, "tatlı su" demektir. Hattâ Arabların bir darb-ı meseli vardır: ماء ولا كصد مرعى ولا كصدان (Sade' gibi su, Sa'dân gibi mera yoktur). Deveyi şişmanlatan bol ota denir. نقيع Suyu bol olan pınara ve kuyuya derler. سراب Çölde su gibi parlayan toprağa derler. بقعة Su tutmayan ot ve kurbağa yetişmeyen geniş çöle ve düz arâziye derler, cem'i قيعان gelir.

Î'râb: نقيع mübtedâ, صد'ya muzaftır, haberi سراب'dır. لدى İsim cümlesidir, mahallen mecrur سراب'a sıfattır. ف'de ف'de mahzûf şarta cevaptır. بقعة'de ب'de mânâsınadır.

Mânâ: Bu beyit geçen beyitteki غي اتباع شريعتي mefhûmunu ta'lil içindir. Zîrâ kendi yüksek meşreblerini ilâhî ilimlerde, rabbânî sırlarda, ilâhî keşif ve feyizlerde bir akarsu membaina, tatlı su pınarına benzetip; fikrî ve vehmî ilimlerde, şer'î haberlerin zâhirinde kalmış olan sâir resmî ulemâyı, şekil fakihlerini, kelâmcı ve felsefecileri çöl serâbına benzetererek şöyle buyururlar: Ey tâlib kişi, ben sana emsalsiz bir ilim olan tevhid ilmini verdim, eğer bu ilmin keşfini arzû edersen benim yoluma gir. Zîrâ tatlı suyun membai bir şaraptandır; o tatlı su ki, pınarı benim katımdadır.

Kasdedilen ilâhî ilimler, rabbânî mârifet, ilâhî sırları müşâhede, nurları müşâhede, vicdânî zevkler ve şevklerdir. Ve bu meşreb bana ve benzerlerime hasdır. Öyleyse zâhir ulemânın ilimlerinden, hakîm ve filozofların anlayışından, zeâmet sâhibi ve mütevessim fakihlerin rûsûmundan beni terk et. Onların ilimleri ve mârifetleri şuna benzer: كَسْرَابٍ بَقِيعَةٍ يَحْسَبُهُ الظَّمَانُ مَاءً حَتَّى إِذَا جَاءَهُ لَمْ يَجِدْهُ شَيْئًا (Nur, 24/39). "Engin çöllerdeki serab gibidir, susayan kimse onu su zanneder, fakat oraya geldiğinde hiçbir şey bulamaz". Zîrâ:

علم کز هومی نشد بی واسطه او نباید هم چو رنگ ماشطه
علمهای اهل تن احوال شان علمهای اهل دل حالشان

[Ondan gelen ilim vâsıtasız olmaz, gelen ilim de süsleyici kadının yaptığı makyaj gibidir, kalıcı değildir. Beden (zâhir) ehlinin ilimleri onlara yüküttür, gönül ehlinin ilimleri ise onları (gönül ehlini) taşır.]

Onun içindir ki Peygamber (as) اللهم إني أعوذ بك من علم لا ينفع "Allahım fayda vermeyen ilimden sana sığınırım"⁴⁵ diye duâ ve istiâze ederlerdi. استغفر الله من قول

İbn Abdilber, *Câmiu Beyânî'l-İlm*, I, 622-631.

murad, kemal sâhibi zâtın tecellîsidir. Şu münâsebetle ki, mala “mâl” denilmesi insanların fıtratan ona meyli olduğundan ötürüdür. Kezâ tecellî-i zâta bütün enbiyâ ve evliyâ fıtraten meyledicidirler ve bu husûsa muhtaçtırlar. Şu âyetlerin fehvâsınca: *أَلَمْ يَجِدْكَ يَتِيمًا فَآزَىٰ وَوَجَدَكَ ضَالًّا فَهَدَىٰ وَوَجَدَكَ عَانِدًا فَأَغَىٰ* (Duha, 94/6-9). “Seni yetim bulup da barındırmadı mı? Seni şaşırılmış bulup doğru yola eriş-tirmedi mi? Seni fakir bulup zenginleştirmede mi?”

[Şârih Ankarevî bu âyetleri konuya uygun olarak şöyle yorumlar]:

Cenâb-ı Hudâ Hz. Mustafâ’ya buyururlar ki: Ya Muhammed seni Rabbin ilk zamanlarda yetim kılma mı? Yâni mürşidsiz, mürebbîsiz, kâbi-liyetinle tevhide inanmış buldu da, *فَآزَىٰ*: Seni iyvâ eylemedi mi? Kendi vah-dâniyet-i cem’ine ki bu makam başında ve sonunda senin hakîkatine has kılınmış bir makamdır. *وَوَجَدَكَ ضَالًّا فَهَدَىٰ*: Ve seni Rabbin kesret mertebesinde şaşkın bulup hakîkî vahdete hidâyet eyledi ve de seni âyil ve muhtaç bulup zât tecellîsiyle ganî kıldı. O halde ey dürr-i yetim, bu mertebe sana ve senin vârislerine verildi. /94-b/ Senden önceki nebîler ve velîlerden her kim bu makâmı arzû ettiyse ona *وَلَا تَقْرَبُوا مَالَ الْيَتِيمِ* “Yetimin malına yaklaşmayın!” (En’am, 6/152) hitâbının mefhûmu ulaşıp bu arzûdan nehyolundu.

Meselâ Hz. Mûsa (as), bu mertebeyi ve bu görmeyi Hak’tan ricâ edip dedi ki: *أَنْظِرْ إِلَيْكَ* (Rabbim zat olarak bana kendini göster), *مَنْ حَيْثُ الذَّاتُ أَرَانِي* “Ben sana bakayım” Bu tecellî Hz. Muhammed’e mahsus olduğundan *لَنْ تَرَانِي* “Beni göremezsın” hitâbıyla men’ olundu. Rivâyet edilir ki, bayıldıktan sonra ayılıp kendine gelince Cenâb-ı Hak’tan şöyle hitab buyruldu: *يَا مُوسَىٰ لَيْسَ ذَاكَ* Ya Mûsâ, bu senin için değildir. Bu, senden sonra gelecek olan Yefîm’indir. Mûsâ bu mânâyı anlayınca tevbe ve inâbete yönelip dedi ki: *سَبَّحْتَكَ نُبْتُ إِلَيْكَ وَأَنَا أَوَّلُ الْمُؤْمِنِينَ* (Araf, 7/143). “Ya Rabbi, münezzehsin. Sana tevbe ettim, ben inananların ilkiyim” Yâni ben seni bu rû’yetle görmeden ve sana vâsıl olmadan seni tenzih ederim, anlaşıldı ki, o kimseye bu mertebeyi mü-yesser ve mahsus kıldın ve ben heves ettiğim mertebeden döndüm. Ben bu mertebenin Hz. Muhammed’e mahsus olduğuna inananların ilkiyim. Şâirin *بُيُورِمَاكِ لَكَفَ يَدِ صَدَدٍ إِذْ تَصَدَّتْ* buyurması bu mânâyı işârettir.

290- و ما نالَ غَيْرِي مِنْهُ شَيْئاً سِوَى فَتَى عَلَى قَدَمِي فِي الْقَبْضِ وَ الْبَسْطِ مَا فَتَى

Lügatler: ما فى , ما زال , ما انفك , ما برح . civanmerd, aslında mehmûzü'l-lâmdır. hepsi aynı mânâyadır.

İ'râb: غَيْرِي takdiren merfû, نالın fâilidir. سِوَى Yâni فى takdîrine, فى şiir zarûreti için hemzesiz okunur. منه'deki zamir geçen beyitte olan بحر'a râcîdir ki murad ahadiyet makâmıdır.

Mânâ: O tevhid denizinden ve benzersiz makamdan verâset yoluyla, benden başka bir kimse bir şeye nâil ve vâsıl olamadı. Meğer ki fütüvvet sâhibi ve mürüvvete mazhar olan müstesnâdır; o fütüvvet sâhibi ki kabzda ve bastta, celâl ve cemâlde, zevk ve hâlde mutâbaat yoluyla ayağını ayağımdan ayırmadı; kahır ve lütuf nezdinde müsâvi olup benim gibi zat ve sıfatlarını Hakk'ın zat ve sıfatlarında ifnâ eti. Bu durumda o kâmil de benim vâsıl olduğum ahadiyyet mertebesine ve makâm-ı Muhammedî'nin sırlarına vâsıl olur. Demek istedikleri husus فَيَنْ آتَوْا بِحَبْلِ مَا آتَيْنَاهُ بِهِ فَقَدْ احْتَدُوا (Bakara, 2/137). "Sizin inandığınız gibi inanmış olsalar, doğru yolu bulmuş olurlar" âyetindeki gibi olur. Yâni "fütüvvet sâhibi", benim gibi sülûk ederse o da benim gibi hakikat-i Muhammediyyenin varisi, esrâr-ı ahmediyyenin mazharı olur demektir.

291- فَلَا تَعْشَ عَنْ آثَارِ سَيِّرِي وَاخْشَ غَيْنَ إِثَارِ غَيْرِي وَاعْشَ غَيْنَ طَرِيقَتِي

Lügatler: /95-a/ عشا: تعش , يعشو , عشا: تعش /95-a/ den müştaktır, zayıf gözle ateşin varlığını anlasan عشوت الى النار dersin. Ondan başkasına dönünce de عن ile عشوت عنه dersin. Nitekim Allah Taâlâ'nın sözünde şöyle gelir: وَمَنْ يَعْشُ عَنْ ذِكْرِ الرَّحْمَنِ نُقَصِّ لَهُ شِطَّاتًا (Zuhruf, 43/36). "Rahman olan Allah'ı görmemezlikten gelene bir şeytan arkadaş ederiz" Yâni وَمَنْ يَعْشُ وَ يَعْصِي (Kim görmezden gelir ve yüz çevirirse) takdîrine, burada kastedilen bu mânâdır. واعش: عشية'ten emirdir. واعش: عشية'dan emiridir, ityân (getirme) mânâsınadır.

İ'râb: غَيْنَ ف mahzûf şarta cevaptır. غَيْنَ'nün mef'ûlûdûr, ise عين غَيْنَ'nin mef'ûlûdûr.

Mânâ: Durum bu ise, yâni Hakikat-i Muhammediyye mertebesine sâdece ben ve benim gibi kabz ve bastta ayağını ayağıma koyup sülûk eyleyen nâil olduğuna göre, ey sâlik ve tâlib sen de benim seyrimin eserlerinden makam ve menzilimin sırlarından yüz çevirip onları görmezlikten gelme. Benden başkasına uymanın hicâbından kork ki, benden başkasına uymak hak da

olasa hicâb-ı rakikdir ve benim yoluma gel ki, bu yol Hz. Risâletpenâh'ın yoludur. Hz. Nâzım (İbn Fârız) bu beyitlerde mertebe-i Muhammediyyenin tercümânı olmuştur. Bu mânâyı ortaya koymak kemâl-i verâsetini gösterir. Gerçekten Hz. Muhammed'in yolundan başkasını seçmek Hakk'a ulaşmada hîcâbın ta kendisidir ve vücûd-ı mutlaka perdedir. Bu beyitte bolca tecnis sanatları vardır.

292- فَوَادِي وَ لَاهَا صَاحِ صَاحِي الْفَوَادِ فِي وَ لَآيَةِ أَمْرِي دَاخِلٌ تَحْتَ إِمْرَتِي

Lügatler: صح de ta'lil içindir. وادی Beyâbân (kır, çöl) demektir. صح Mûnâdâ-yı murahhamdır, nidâ harfi mukadderdir. Takdîri: صحی demektir. صحو'den. صحو Bulutun gitmesi, semânın sâfililiğine derler. صحو'ya muzafdır ve صحو'ye sıfattır. صحو صافی الفؤاد Mânâsınadır. امرأة Hemzenin kesresiyle mülk ve hükûmet mânâsınadır veya emirden bir nevi demektir.

İ'râb: وادی, mübtedâ, ولاية, في haberidir, داخل ikinci heberidir.

Mânâ: Sana benim yolumdan yüz çevirme ve tarîkîma tâlib ol deyişimin sebebi şudur: Ey kalbi temiz olan arkadaşım, o hazretin muhabbet vâdîsi قُلْ إِنَّ كُنْتُمْ تُحِبُّونَ اللَّهَ فَاتَّبِعُونِي يُحْبِبْكُمُ اللَّهُ (Al-i İmran, 3/31). "Eğer Allah'ı seviyorsanız, bana uyun ki Allah da sizi sevsin" fehvâsınca benim ülkemdedir, benim mülküme ve tasarrufuma dâhildir. Bana tam bir şekilde ittibâ olmadıkça Hakk'a muhabbet sahil olmaz. Bu beyitte halkın efendisi olan Peygamber'in mertebesi-i îzah eder ve Hakîkat-i Muhammediyyenin mazharı olarak o hakîkatın sırlarını ve ahvâlini bildirir.

293- وَ مَلِكُ مَعَالِي الْعَشَقِ مُلْكِي وَ جُنْدِي الْمَعَانِي وَ كُلُّ الْعَاشِقِينَ رَعِيَّتِي

Lügatler: ملك mîmin zammesiyle "memleket", mîmin kesresiyle tasarruf altında olan şey.

İ'râb: ملك, de vav âtifadır ve فؤادی üzerine mâtuftur. جندي Haberidir. معاني, mübtedâ, رعيي, Mübtedâ, كل haberidir. المعاني, Mübtedâ, رعيي, Mübtedâ, كل haberidir.

Mânâ: Ey âşık ve tâlib, aşk ve muhabbetin yüce memleketi benim tasarrufum altındadır. Benim askerim ilâhî tecellîden hâsıl ilâhî mânâlar ve rab-bânî hakîkatlerdir. Bütün Hak âşıkları benim tebeamdır ve benim tasarrufum altında mahkûmlardır.

Bu beyitte “gavsîyet” ve “kutbiyet”lerine işâret vardır ki Hakk’ın velîleri ve âşıkları onun tasarrufu altındadırlar.

294- فَتَى الْحُبِّ هَاقْدُ بِنْتُ عَنْهُ بِحُكْمٍ مَنْ يَرَاهُ حِجَاباً فَالْهُوَى دُونَ رُتْبَتِي

Lügatler: بت nefs-i mütekellimdir; بان , بين , بان'den.

İ'râb: الحب'ın fâilidir. ٥ Tenbih için. ٤ de zamir 'e râcîdir.

Mânâ: Ey Hudâ'nın sırlarına tâlib olan, ben muhabbetin fenâ bulduğu bir mertebedeyim. Dikkat et ben o sevgiden ayrıldım, fakat bu mutlak değildir, sevgiyi hicab gören kimsenin sebebiyledir. Zîrâ muhabbet sıfattır ve sıfat zâtın hicâbıdır. Kezâ muhabbet bir seven bir de sevileni ister, dolayısıyla ikiliği gerektirir. Benim ulaştığım ahadiyyet mertebesinde ise ikilik ortadan kalkmıştır. Bu mertebede seven sevilenin aynı, sevilen de sevenin aynıdır. Hal böyle olunca sevgi ve muhabbet benim mertebemden aşağıdır.

295- وَ جَاوَزْتُ حَدَّ الْعَشْقِ فَالْحُبُّ كَالْقَلَى وَ عَنْ شَأْوَ مِعْرَاجِ إِتِّحَادِي رِخْلَتِي

Lügatler: قلى buğz demektir. غار Gâyet ve nihâyete derler; شاء , شاء'den, مع bâbindan.

İ'râb: Açıktır.

Mânâ: Ve ben aşk ve muhabbetin sınırını da geçtim, o yüzden bana şimdi muhabbet buğz ve düşmanlık gibidir. Zîrâ muhabbet, sevenle sevilen arasında bir nisbettir, dolayısıyla muğâyeret kuruntusunu gerektirir. Muğâyeret sıfatı bir yönden gizli şirktir. /96-a/ Gizli şirk hakîkî muvahhide buğz olur. Her ne kadar muhabbet bütün mertebelerden yüksek ise de, ıtlak mertebesine ve ahadiyyet mertebesine nisbetle aşağıdır. Zîrâ bu mertebede olan, seveni sevilenin aynı görür. Aşk ve muhabbet mertebesinde olan ise, hakîkî mahbûbu başka zanneder. İşte bu yönden vahdet mertebesinde olanlara göre aşağıdır.

و عن شأوَ ikinci mısırda vav hâliyedir, عن sonraki رِخْلَتِي'ye müteallıktır. جاوزت'den hal olur.

Mânâ: Ben ittihad mi'râcının sonundan göçerken aşk sınırını geçtim. Zîrâ ittihad bile bir yönden cem'ül-cem' mertebesinde olanlara nisbetle hicabıdır.

İrâb: جز مراتب من عد ثقلا اعماله (Amellerini ağır sayanın mertebelerini aş) takdîrine. Veya مضافا nez'-ı hâfidiyyet üzere mansub olabilir. Yâni جز عن مفضل عمله (Onun amelinin ağırlığını geç) takdîrine. مخف , مفضل'in sıfatıdır. موكلا , مفضل'in cevâbıdır. موكلا , مفضل'in sıfatıdır.

Mânâ: Ey tâlib ve muhibb-i sâdık, amellerini ağır gören zâhid ve âbidleri aş ve geç; eğer onların amelleri hafif olsa mîzanları eksik tartar, yâni amellerde kusur ve eksiklik yapsalar cezâları noksan olur veya halkın iltifâtı veya âlem ehlinin nazarı onlara hafif olsa, amelleri ve ilimleri tamâmen bozulmuş olur. Amellerini ağır gösteren bu kimseler aynı zamanda müvekkildirler, yâni şer'î hükümlerin naklettiği şeylere ve hükemiyenin mâkûlâtına sıkıca bağlıdırlar. Hükemiyeden murad, felsefeciler ve ehl-i nazardır ki, onlar sezgi ve duyular duvarının, dar akıl ve kıyâsın mahpuslarıdır ve müşâhede erbâbının tevhid, irfan, zevk ve vicdânından bî-safadırlar, en meşhur nebînin yakîn nûrundan nâsibsiz ve ışıklanamamışlardır.

299- وَحُزْ بِالْوَلَا مِثْرَاتُ أَرْفَعِ عَارِفِ غَدَا هَمُّهُ إِشَارَ تَأْثِيرِ هَمُّهُ

Lügatler: حوزا emirdir, حوزا, حوزو ve حوزة'den, إجماع mânâsınadır. ولا Muhihbete derler. غدا mânâsınadır. هم Kasd demektir, هه ondan bir nevidir, bir şeyin tesir ve tahsili irsâl-i hâtır ve kast-ı bâtın eylemeye derler.

İ'râb: إيثار, غدا'nın ismi, ميثار, ün mef'ûlüdür.

Mânâ: Ey keşif ve ıyan tâlibi; ilâhî muhabbet sebebiyle, kâmillerin en kâmilî âriflerin en ârifi, insan nev’inin en şerefli olanın yâni Habîb-i Rahman (as)’ın mîrâsını topla (ona sâhip ve hâiz ol). Enbiyânun mîrâsı ilâhî mârifetler ve ilimler, Rabbânî mükâşefe ve tecellîlerdir. Nitekim *Mesâbih*’daki şu sahîh hadis ona delâlet eder: مَا وَرَّثُوا الْأَنْبِيَاءَ دِينًا وَ لَا دَرَاهِمًا وَرَّثُوا الْعِلْمَ فَمَنْ أَخَذَهُ أَخَذَ بِحِطِّ وَافِرٍ

“Peygamberler, para-pul mîrâs bırakmazlar, onlar ancak ilim mîrâs bırakırlar, onu alan bolca nâsîblenmiş olur”.⁴⁶ Buna göre o, öyle peygamber ki onun kasd ve himmeti (bütün gâyesi), himmetinin tesirini bol bol vermek düşüncesi /97-a/ oldu. İşte bu sağlam din ve doğru yol, onun himmetinin eseridir, binlerce insan bu sebeple Hakk’ın rahmetine, vücûd-ı mutlakın lütuf ve kerimine vâsıl ve nâil olurlar. Niteki Hassan b. Vâil o hazretin himmeti hakkında buyururlar: لَهُ هِمٌّ لَا مَتَى لِكِبَارِهَا وَهِيَ الصَّغْرَى أَجَلَ مِنَ الدَّهْرِ “Onun büyük himmetlerinin sonu yoktur, küçük himmeti ise dehrden daha şerefliidir”

⁴⁶ Buhari, *İlm*, 10.

ve görmesi olurum, benimle iştir ve benimle görür” mertebeleridir. Bu mer-
tebe nefis âleminden ruh âlemine seyredip nefsinin alâkalar, engeller ve kesret-
ten fânî kılmakla hâsıl olur. İkinci nev’i, vücûd-ı ilminin bâtırıyla müttehîd
ve mütehakkık olmaktır. Bu makam سمع الله من حمده “Allah
kulunun lisânıyla semiallahü limen hamide der” mertebesidir. Bu mer-
tebe ruh makâmından seyredip, rûhun rûhâniyet ve murâdını ifnâ ederek ilme’l-
yakın mertebesinde hâsıl olur. Üçüncü bir nev’i, zâhirî ve bâtınî tecellîsi
kaydı ile mukayyed olmadan seyr edip cem’ mertebesine ulaşmaktır; هُوَ الْوَحْدُ
وَالْآخِرُ وَالْأَوَّلُ وَالظَّاهِرُ وَالْبَاطِنُ (Hadid, 57/3). “O evveldir, ahirdir, zâhirdir, bâtındır” mer-
tebesidir. Buna “fenâ ender fenâ” dahî derler. En yüksek mer-
tebe “cem’u’l-
cem” makâmıdır ki رَمَا رَمَيْتَ إِذْ رَمَيْتَ وَلَكِنَّ اللَّهَ رَمَى (Enfal, 8/17). “Attığın zaman sen
atmadın lâkin allah attı” mertenesidir. İttihad ve tevhîdin kemâli bu mer-
tebe hâsıl olur. Bu ittihad tabakalarında âşık çalışıp mücâhede ederek, bu
âlemleri kendi vücûdunda müşâhede etmesi gerekir. Nitekim Hz. Nâzım
(İbn Fârız) bunu emreder; ittihad bahsi önceleri geçti.

302- فَوَاحِدُهُ الْجَمُّ الْفَقِيرُ وَمَنْ عَدَاهُ شَرِّدَمَةٌ حُجَّتْ بِأَبْلَغِ حُجَّةٍ

Lügatler: شَرِّدَمَةٌ Tâife-i kalîleye (küçük
topluluk) derler. حُجَّتْ Alâ binâî'l-me'ul (meçhul)dür, غلبت demektir.

İ'rab: فو'احده'de ف ta'lil içindir veya sebebiyyedir, zamir بعد'â râcîdîr, muzaf
da takdir edilir. Yâni بعد'â'da zamir واحد'e râcîdîr.

Mânâ: Ey sâlik, ittihad tabakalarında dolaş ve çalış veya ehline itâat ve-
ya inkıyad edip onlardan yardım iste. Zîrâ ittihad ehlinin bir tânesi bile bü-
yük topluluk menzilesindedir. Nitekim Hz. Mevlânâ buyururlar:

چون ازیشان مجتمع بینی دویار	هم یکی باشند وهم شش صد هزار
بر مثال موجها اعداد شان	در عدد آورده باشد بادشان /98-a/
تفرقه در روح حیوانی بود	نفس واحد روح انسانی بود

[Onlardan iki dostu bir arada gördün mü bil ki onlar birdir, hem altı yüz bin.

Onların sayıları dalgalar gibidir. Onları rüzgâr, zâhiren çoğaltır.

Çokluk, rûh-i hayvânîdedir; rûh-i insânî ise birdir. M, I, 184-188]

در معانی قسمت و اعداد نیست	در معانی تجزیه و افراد نیست

[Mânâlarda taksim ve sayı yoktur, ayırma, birleştirme olmaz. M, I, 681]

305- وَ غَيْرُ عَجِيبٍ هَزُّ عَطْفِيكَ دُونَهُ بِأَهْنَى وَأَلْهَى لَذَّةٍ وَ مَسْرَةٍ

Lügatler: عطف Aynın kesriyle "omuz" demektir. هز Böbürlenme, kibirlenerek yürüme ve yürürken salınmadan kinâyedir, böyle hareket kibirlilerin âdetidir. دون Ef'al-i tâfdildir, ef'al-i taam sevmeye derler. Ef'al-i tâfdildir, kemal-i gâyeteye ve aksa ve eblâğ-ı nihâyete derler

İ'râb: غر mübtedâ, haberidir, عطف'e muzafdır. دون'de zamir e'de râcîdir. به'da iltibas içindir.

Mânâ: Ey akıllı âşık o büyüklük ve ululuk sırasında büyük tat alarak ve sonsuz mutluluk duyarak omuzlarını oynatıp azametle yürümen ve böbürlenmen garib ve tuhaf değildir. Enhâ-i lezzet (son derece tat bulma), müşâhede şarâbını ahadiyyet sâkîsinden vâsitasız olarak içmektir. Aksâ-yı meserret, vahdetin kusursuz cemâlini müşâhede edip başkasını unutmaktır. Bu mertebeye vâsıl olanın büyüklük ve övünmesi, şeriatte kötülenmiş olan gurur ve kibir değildir. Burada kasdedilen, bu eserlerden ve nurlu makamlarından bir eseri, irşad için veya inkârı def etmek için mahcûblara (perdelenmiş olanlara) göstermeleridir.

306- وَأَوْصَافُ مَا يُغْزَى إِلَيْهِ كَمْ إِصْطَفَتْ مِنَ النَّاسِ مَنْسِيًّا وَ أَسْمَاءُ أَمَتْ

Lügatler: غر ve غر ayn-ı mücmele ve zâ-i mu'ceme ile nisbet eylemek demektir. يغزى Yâni كمْ يغبى ile teksir içindir, nitekim رب taklîl için olduğu gibi. اصطفاء güzîde kılmak. اسماء İf'al bâbından isim'den.

İ'râb: اوصاف mübtedâ, mâ-i mevsûfa muzafdır. Yahut و, mevsul için olabilir. به'de zamir ما'ya âit olabilir ve و'dan murad Hak Celle ve Alâ olabilir. Veyahut به'de zamir ittihad makamına râcî olabilir ki, mübtedânın haberidir. مسميا اسماء'in mef'ûlûdür. اسمی İsmi unutulmuş ve anılmaz olmuş kimsedir. اسماء Aslında اسماء idi, şiir zarûreti dolayısıyla hemze hafzedildi. مسميا Mübtedâ, اسم'ten haberidir. اسم'ten mef'ûlû mahzûf'dur. Yâni جمله اسمي takdirinedir.

Mânâ: Hakk'ın kendisine veya ittihad veya tevhid makâmına nisbet edilen vasıfları, insanlardan ismi silinmiş, cismi unutulmuş nice kimseleri ıstîfâ ve ictibâ eyledi (seçip yüce hale getirdi). /99-a/ Hakk'ın o isimleri insanlardan seçtiği kimsenin kadrini yüksek ve ismini büyük kıldı.

309- وَحَدُّكَ هَذَا عِنْدَهُ قَفْ فَعَنَّهُ لَوْ تَقَدَّمَتْ شَيْئًا لَأَحْتَرَقْتَ بِجَدْوَةٍ

Lügatler: جدوة: ateş parçası.

İ'râb: حدك mübtedâ, هذا haberidir. Ayrıca هذا'nin başında nidâ harfi mahzûf olarak يا هذا şeklinde müşârûn ileyhin sâlik olması ve mübtedânın haberinin عدمه olması da câizdir.

Mânâ: Sâliklere ve müsterşidlere hitâben buyururlar ki: Ey sâlik, senin haddin şu tevhid ve ittihad makâmıdır. Bu makamda dur ve aşma. Eğer bu makamdan azıcık ileri gidersen, ilâhî tecellînin sübûhâtı ve Rabbanî nur şimşeklerinin kıvılcımları seni yakar. Nitekim Allah'ın habercisi Hz. Cibril لَوْ رَحِمَ دُونَ أَغْلَةٍ لَأَحْتَرَقْتَ "Bir parmak yaklaşıyordım yanardım" buyururlar. O halde رَحِمَ اللهُ إِمْرَأَ عَرَفَ قَدْرَهُ وَ لَمْ يَتَعَدَ طَوْرَهُ "Değerini bilen ve haddini aşmayan kişiye Allah rahmet eder" fehvâsınca, haddini bilip tavrını aşmamak gerekir.

نازنینی تو ولی در حد خویش الله الله پامنه از حد بیش

[Nâzeninsin, nazlâsın ama haddince. Allah aşkına sakın haddini aşma!]

310- وَقَدَرِي بِحَيْثُ الْمَرْءُ يُعْبِطُ دُونَهُ سُمُوًّا وَلَكِنْ فَوْقَ قَدْرِكَ غِبْطِي

Lügatler: غبطة reşk (kıskanma). سُمُوٌّ: Âlî.

İ'râb: غبطتي masdardır, mef'ûlüne muzafdır. سُمُوٌّ Temyiziyyet üzere mansubdur.

Mânâ: Benim değerim ve yerim, üstünlüğü ve yüceliği bakımından gıpta edilen kimsenin aşağısındadır. Zîrâ imrenilen her makam, anlayış ve akılla kavranabilir demektir. Amma benim makâmım akıl sınırının ötesindedir. Lâkin benim makâmıma senin kadrinin üstünde olan değer, makam ve yer imrenmektedir. Ve bu makam, makâm-ı Hazret-i Muhammedî'dir. Hz. Nâzım İbn Fâriz, Hakikat-i Muhammediyyeye tam bir şekilde vâris oldukları için bu makamdan söz ederler:

311- وَ كُلُّ الْوَرَى أَبْنَاءَ آدَمَ غَيْرِ أُنِّي خُزْتُ صَحْوَ الْجَمْعِ مِنْ دُونِ إِخْوَتِي

Lügatler: خُزْتُ صَحْوَ الْجَمْعِ sūfiye istilâhında makamların onudur, جمعت: جمع.

"cemden sonra fark" dahî derler. Yâni sırf vahdet görmekten halk mertebesine inip halkta Hakk'ı ve Hak'ta halkı müşâhede ederek yine vahdet-i sırf görmelerine hâlel gelmez.

İ'râb: كل mübtedâ, انباء haberidir. غير mânâsınadır.

Mânâ: Bütün halk ve her insan âdemoğludur; ben hâriç, muhakkak ben /100-a/ uhuvvetimden mâada "sahv-ı cem"e sâhip oldum. Bu sahv-ı cem'in alâmetlerindendir ki, bu kulakla dahî Hakk'ın sözünü işitebilir, nitekim Hz. Mûsâ'run işittiği gibi ve her uzvu ötekinin hükmünü yerine getirebilir. Mese-lâ kulak görür, göz işitir, el koklar vb. nitekim buna işâret ederler:

312- فَسَمِعِي كَلِمِي وَ قَلْبِي مُبَّا بِأَحْمَدَ رُؤْيَا مُقَلَّةَ أَحْمَدِيَّة

Lügatler: مُبَّا Ef'ali den, muhber mânâsına yâni ihbar olunacak yer. Ef'ali tafdildir, رُؤْيَا Uykuya mahsus olan şeydir, fakat burada "rû'yet" mânâsına câizdir.

İ'râb: ف ta'lil için. مسمى mübtedâ, كَلِمِي haberidir. قَلْبِي Mübtedâ, مُبَّا haberidir.

Mânâ: Ey âşık ve ârif, ihvânım arasında ben sahv-ı cem'a sâhip oldum. Zîrâ benim kulağım benim lisânımdır, hem Hakk'ın kelâmını idrak eder hem bana söyler. Benim kalbim Hz. Ahmed'e mensub olan gözümün görüşünün fevkalâde üstün oluşunun haber verildiği yerdir. Şu şekilde ki, benim Hz. Ahadiyyeti görüşüm, Hz. Peygamber'in görüşüdür; bu bana tam uyma sûretiyle mîras kılındı. Veya benim rüyam Hz. Peygamber'in rüyâsı gibidir ki, hatâ, hâle ve yanılmadan mahfuzdur. Nitekim Hz. Nebî vâkıada ne görse sabah aydınlığı gibi âşikâr olurdu ve tâbire muhtaç olmazdı. Kezâ benim de vâkıam sabah aydınlığı gibi görünür; tâbire muhtaç olan da ilmimin kemâlinin tâbiri olduğundan, uyanıklıktaki haller gibi tam bir şekilde ortaya çıkacağından ve çok doğru olacağından hiç şüphe etmem. O halde benim kalbim Hz. Muhammed'in göz bebeğinin görüşüne mahaldir. Zîrâ ahadiyyet makâmından, Ahmed'in göz bebeği her ne müşâhede ederse, benim göz bebeğime de o müşâhede müyesserdir. Zîrâ vâris-i tâm odur ki, o hazretin nûruyla boyanunca onun görüş ve kudretinden ilim ve hikmetinden, izzet ve rütbesinden hâsıl olan her hâlimden ona mîras gelir. Her kim tam vâris olursa o hazretin bu sözü ve bu maksadı bir nevi dile gelip: Bütün insanoğullarından ben üstünüm! dese doğrudur.

sus ki, urefâdan ve nûkabâdan olan arkadaşlar bile zerre sûretinde zuhûrdan sonra dahi beni bilmediler ve sûret-i misâliyede dahi anlayamadılar, ilim mertebesinde nasıl anlasınlar.

315- فَلَا تُسَمِّنِي فِيهَا مَرِيداً فَمَنْ دُعِيَ مُرَاداً لَهَا جَذْباً فَقِيرٌ لِعِصْمَتِي

Lügatler: *تسمى* tef'il bâbından veya if'aldendir. *ف*'da zamir Hz. Mahbûbeyeye râcîdir, *ال*â takdîrî'l-muzaf. *Kezâ* *و*'da zamir Hz. Mahbûbeyeye râcîdir. *ف*'daki zamîrin *ر*af'e ya râcî olması da câizdir. *جذب* Mef'ûlû lehdir veya temyîziyet üzere /101-a/ mansubdur. *ف*'de *ف* ya mahzûf şarta cevabdır veya ta'lîl içindir.

Mânâ: Şâyet benim hal, mertebe, makam ve yerimi bildinse, kuvvet ve kudretimi anladınsa; Hz. Mahbûbe'nin muhabbetinde, Cenâb-ı Hakk'ın vuslat yolunda veya arkadaşların arasında beni "mürîd" ismiyle çağırma. *Zîrâ* "mürîd" diye şu kimseye derler: Onun bir murâdı olmalıdır, o murâdının emrine itâat ve inkiyad etmeli, onun rızâsında çalışıp çabalamalıdır; daha sonra cezbe-i sübhânî ve inâyet-i rahmânî yetişip Hakk'a vuslat müyesser olunca kendisi de mürşid ve murad olur. O hazretin cezbesi dolayısıyla kime "murad" veya "mürşid" denirse, sâliklerin murâdı ve tâliblerin matlûbu olan o mürşid, benim hıfzıma, ismetime, korumama ve himâyeme muhtaçtır. Eğer onlardan benim ismet ve imdâdım kesilse, onlar irşad mertebesinden muradlık makâmından düşmüş olurlar.

روای کنگره کبریاش مرغنانند لورشته صید و پیمبر شکار و سبحان گیر

[Onun kibriyâ şerefesinin ötesi kuşlardır; melek av, peygamber av, Sübhân tutucudur.]

316- وَالْغِ الْكُنَى عَنِّي وَلَا تُلْغِ الْكُنَا بِهَا فَهِيَ مِنْ آثَارِ صِغَةِ صَنَعَتِي

Lügatler: *الغ* emirdir, *و*'dan, ibtal etmek ve itibardan düşürmek demektir. *ولا تلغ* Kâfın zammesiyle *ك*ate'tendir. *الكن* Söze gücü yetmeyen kimseye derler. *ولا تلغ* Nehiydir *ل*em, *ي*em, *ل*em'den, serçelerin sesine ve mânâsı anlaşılmayan seslere derler. Sülâsiden olursa te'nin ve gayn'ın fethiyle okunur. If'alden olursa te'nin zammiyle gayn'ın kesriyle okunur. *صغ* Kelâm-ı mümevveh ve müzevver (Ferrûre?) kuyumculuk ve dökmek gibi mânâlara gelir. *صغ* masdardır, masnû' mânâsınadır.

İ'râb: *و*'da zamir *ك*'ya râcîdir, *لا تلغ* *ب*, *ا*'a müteallıktır. *الكنى* *لا تلغ* *ب*'dan haldir.

Mânâ: Arapların bâzı âdetleri ve ıstılahları vardır. O âdetler ve ıstılahlarla iftihar edilecek bir hâtıra, iyi bir iz bırakmak isterler. Tâ ki hayatlarında

ve ölümlerinde iyi hâtıra ile anılırlar. Hizmetçi ve âile çokluğu, cömertlik ve kerem fazlalığı, şecâat, arkadaşların ve dostların haklarına vefâ göstermek vb. Evlât çokluğuyla iftihar etmek de bunların en büyük övünçleridir. Hattâ çocuğu olmayanı "ebter" diye kötüleyip ayıplar idiler. Bir kimsenin erkek evlâdı olunca, hürmeten kendisine o çocuğun ismi ile künye verirlerdi. Ebu'l-Kâsım, Ebu'l-Mekârim, Ebu'l-Maâli ve Ebu Usâme gibi. Bunlar arasındâ tâzim ve tekrim kinâye ile anılmaktır. Kendi ismi ile anılmak o kadar makbul değildir. Sanırım bu mukaddime anlaşılmıştır. /101-b/

Hız. Nâzım (İbn Fârız) tâlib ve müstersidlere şöyle emir buyururlar: Ey beni medheden kimse benim büyüklüğümü söylerken, künye ile anma yoluna gitme. Bana "Ebu'l-Maâli, Ebu'l-Mekârim, mürid, murad, mahbûbü'l-fuad, sâhibü'l-irşad, ârif-i esrâr-ı mebd ü mead" gibi künyelerle tâzimde bulunma. Konuşmaz ve dilsiz olduğun halde mânâsız ses sarfetme. Zîrâ bu künye ve isimler benim yaptığım şeyin ıstılahının eserlerindendir. Benim zâtıma nisbetle bütün sıfatlar berâber ve eşittir. Bu beyit de cem' diliyle söylenmiştir.

317- وَعَنْ لَقِيٍّ بِالْعَارِفِ إِزْجَعُ فَإِنْ تَرَى التَّائِبَ بِالْأَلْقَابِ فِي الذِّكْرِ ثُمِّقَتْ

Lügatler: عرى fil-i muzâridir, رزبه veya راي'dan, harf-i şartla ى sâkit oldu. تائير Tefâül vezni üzere تير'dendir. تير Tahrik ile kendisinde ihânet ve kesr-i araz olan lakaba denir. تائير Lakablanmaya derler. ذكر'den murad Kur'an'dır. عتف Ala binâi'l-mef'ul عتف'ten müştaktır. عتف Şiddet-i buğza derler.

İ'râb: عرى'de masdar mef'ûlüne muzafdır. عن , رجع , عن müteallıktır. تائير , تائيرinin mef'ûlüdür. عتف Şartın cezâsıdır.

Mânâ: Ehl-i tarîkın ittifâkı üzere, mârifet ve irfan makâmı, seyr esnâsında ve tevhid derecelerine yükselmede hâsıl olur. Ve bu esnâda zât ve sıfat tecellisine, hakâyika, ilimlere ve kâinatın sırlarına vâsıl olan kimseye ârif-i billâh derler. Lâkin bu mertebe ahadiyyet-i cem' makâmına ve sahv-ı cem'a nisbetle daha aşağıdır. Zîrâ makamların nihâyetinin en sonu ve yüksek gâyelerin en nihâyeti, daha ötesinde başka bir mertebe olmayan "sahvü'l-cem"dir. O yüzden bu makamda olanlara "ârif" denmesi kötü lakabla anılmak gibidir. وَلَا تَتَّبِعُوا بِالْأَلْقَابِ (Hucurat, 49/11). "Birbirinize kötü lakablar takmayın" nassının hükmüyle İbn Fârız, "ârif" şeklinde târif etmekten sakınmayı emrederek buyururlar ki: Ey beni övmeye çok hevesli olan kimse, bana "ârif

ve vâkîf" lakabı vermekten vazgeç, eğer Kur'an'daki tenâbüz bi'l-elkâb (kötü lakab takma)'nın cevâzına inanırsan (onu doğru görürsen) ve yasaklanan bu işten tevbe etmezsen gazaba uğrarsın ve kendini bu gazabda hebâ edersin.

318- وَأَصْغُرُ إِتْبَاعِي عَلَى عَيْنِ قَلْبِهِ عَرَائِسُ أُنْكَارِ الْمَعَارِفِ زُفْتُ

Lügatler: زفت, زفت'tandır. زفت Gelinle birleşmek için sür'at göstermeye derler.

İ'râb: ف ta'lil içindir. اصغر Mübtedâ, عرائس haberidir. /102-a/ زفت'in fâili zamîridir, عرائس'e râcîdir.

Mânâ: Az önce "ârif" lakabı vermekten yasaklayışlarının sebebini gösterip buyururlar ki: Ey maârif erbâbı ve letâif sâhipleri, bana "ârif ve esrâra vâkîf" demekle vasıflanmayın. Zîrâ bana tâbi olanların en küçüğünün kalb gözü üzere, haklarında إِنْسٌ قَبْلَهُمْ وَلَا جَانٌّ (Rahman, 55/56). "Daha önce ne insan ne de cinler dokunmamıştır" beyânı bulunan arâis-i ebkâr-ı irfan ve muhadderât-ı esrâr-ı can olan kadınların zıfâf birleşmesi vâki olmuştur. O halde ne halle bana ârif lakabı verilmesi doğru olur?

319- جَنَى ثَمَرَ الْعِرْقَانِ مِنْ فَرْعِ فِطْنَةٍ زَكَى بِاتِّبَاعِي وَهُوَ مِنْ أَصْلِ فِطْرَتِي

Lügatler: جنى Meyve devşirmek. فرع Ağaç dalı. فطنة Zekâ inceliği ve idrak sür'ati. فطرة Hilkaite derler.

İ'râb: جنى fil-i mâzî, fâili altında gizli, اصغر'a râcî. Kezâ زكى fil-i mâzî zamîri ona râcîdir. وهو'de vav hâliyedir.

Mânâ: Benim en küçük tâbiim (hizmetçim) ve en değersiz cemaatim, bana uyması sebebiyle irfan meyvesini fitnat ve iz'an ağacından topladı ve bana son derece itâatkâr olması dolayısıyla zekî oldu ve neşv ü nemâ buldu; halbuki o benim fıtrat kökümünden bir daldır ve zâtımın ilminden bir tayyün ve takdirdir.

320- فَإِنْ سِيلَ عَنْ مَعْنَى آتَى بِعَرَائِبِ عَنْ الْقَهْمِ جَلَّتْ بَلْ عَنِ الْوَهْمِ دَقَّتْ

(Mânâ): Benim en küçük tâbiimin ve en değersiz cemaatimin mertebesi-nin yüceliği ve derecesinin üstünlüğü o seviyededir ki, eğer onlara kemâlin mânâsından cemâl ve celâlin sırları sorulsa, cevap olarak öyle garib ilimler,

şaşılabak sırlar ve benzersiz mânâlar söylerler ki ulemânın anlayışının çok üstünde bulunur; hattâ âriflerin hakîmlerin, zan ve tasarruflarından yüksek ve ince olurdu. En küçük tâbiin bu seviyede olunca, tasavvur et ki benim yüce mertebem akılların idrâkinden ne kadar münezzeh ve müberrâdır ve bana "ârif" denilmesinin kötü lakab sayıldığı kesindir.

321- وَلَا تَدْعُنِي يَوْمًا بِنَعْتِ مَقْرَبٍ أَرَاهُ بِحُكْمِ الْجَمْعِ فَرَقَ جَرِيرَةً

Lügatler: جريرة cerîme ve günâha derler.

Î'râb: هـ'da zamir ya mahbûbeyeye râcî veya evvelce geçen رضة'ya râcîdir.

أراه'da zamir أنت'e râcîdir ve أراه'e sıfattır.

Mânâ: Bana o hazretle ittihadda veya muhibler topluluğu içinde "mukarreb" sıfatıyla hitap etme, zîrâ ben o mukarreblik sıfatını, cem' nokta-i nazarından büyük suç olan "tefrika" olarak görürüm. Çünkü "mukarreb" olmak ittihâda mânidir ve ikiliği gösterir. Zîrâ mukarreb, bir yaklaşan ve bir de yaklaşılanı gösterir. Ârif ve muvahhidin şânı ise /102-b/ bütün bu izâfetleri zât-ı Rabbânûde fânû kılıp mutlakâ hakîkî vahdetle vasıflanmaktır. Hakk'ın vasıflarıyla ahlâklanmak benim özelliğim olmuştur. O halde bana nasıl olur da "ârif" ve "mukarreb" demek doğru olur.

Eğer bana ârif-i vâsıl ve mukarreb-i kâmil dersen:

322- فَوَصِّلِي قَطْعِي وَاقْتَرَابِي تَبَاعُدِي وَوَدْدِي صَدْدِي وَانْتِهَائِي بِدَائِي

Yâni eğer bana "vâsıl" dersen benim vaslım ayn-ı kat'ımdır. Eğer "mukarreb" dersen, yakınlaşmam uzaklaşmamdır, eğer "muhib" dersen sevgim yüz çevirmiş ve yasaklanmış olmamdır. Eğer "müntehî" dersen, nihâyetim bidâyetimdir. Zîrâ vasl bir ulaşan bir ulaşılana ister. Yakınlaşma, bir yaklaşan bir yaklaşılana gerektirir. Sevgi, bir seven bir sevilen; nihâyet, bidâyet ister. Bunların hepsi de tefrikayı îcab ettirir. İşte bu mertebelerden biriyle kayıtlı olmak, ehl-i vahdet katında aynen zıddıyla vasıflanak gibidir. Ehl-i vahdet ise bunların hepsini câmi'dir.

Buna göre mânâ: Ey sırları bilen! Evvelki ârifler ve velîler bana mahsus olan nurlu makâmın altında ve aşağısında bir seviyeye vâkıf olup tam vuslata kudretleri olmadı. Hikemî menfaatlere sâhip olup tevhid yolundan ayrılanların anlayışlı akılları bu makamda helâk oldu ve bu makâmı idrak etmek müyesser olmadı.

325- فَلَا وَصَفَ لِي وَالْوَصْفُ رَسْمٌ كَذَاكَ الْاسْمُ وَرَسْمٌ فَإِنْ تَكُنْ فَكُنْ أَوْ انْعَتْ

Lügatler: رسم alâmete derler. Fil-i muzâfîdir, كذا'den, sözü örtülü ve tarizle söylemek demektir; aslında تَكُنْ idi, cezm ile ye düştü. كُنْ Emirdir, كُنْ'den; تَكُنْ bir şeye künye koymaya derler. انْعَتْ Emirdir. انْعَتْ'den.

İ'râb: Açıktır.

Mânâ: Benden bütün gayriyet ve zıddiyet elbiseleri soyulup ikilik ve tefrika ortadan kaldırıldığına ve ben tam bir yoklukla vahdet makâmına ve ahadiyet mertebesine ulaştığıma göre, benim herhangi bir vasfım yoktur ki onunla beni tavsif etsinler ve ben makam ve tecellî sâhipleri yanında tanıyabileyim. Bilindiği üzere vasıf, sıfatlanan şeyden (mevsuf) bir iz ve şekildir. Benim varlığım ise ahadiyyet-i cem' mertebesinde tamâmen helâk ve fânî oldu. Fânî ve yok olmuş olan nasıl mevsuf olabilir? Kezâ beni isimlendireceğim ismim de yoktur. Zîrâ isim bir alâmettir ki onunla müsemma bilinir. Benimse zâtım, zât-ı sübhârûde tamâmen yok olmuştur. Bana alâmet nasıl munzam olur ve ben ne halle bilinirim? /103-b/

Bu incelik ve nükte anlaşıldıysa, şimdi dilersen güzel ibârelerle kinâye yapıp, istersen her künye ve lakabla künyelendir, istersen hesapsız övücü sıfatlarla vasıflandır. Nasıl olursa olsun, nişansız olandan nişan göstermek onu târif ve beyan etmek kâbil değildir.

326- وَمِنْ أَنَا إِيَّاهَا إِلَى حَيْثُ لَا إِلَهَ عَرَجْتُ وَ عَطَرْتُ الْوُجُودَ بِرَجْعَتِي

Lügatler: Açık.

İ'râb: مِنْ ibtidâ için. إِلَى intihâ-i gâyet için. أَنَا مِنْ ائْتِهَا müteallıktır. ائْتِهَا'da zamir makâm-ı ahmediyyete râcîdir. الْوُجُود'da elif-lâm muzâfun ileynden ıvazdır.

Mânâ: Kendi seyr ü sülûkünden haber verip şöyle buyururlar: Ben eniyyetimin başlangıcından ve beşeriyetimin mebbeinden hazret-i zât-ı

Ahmediyyete yükseldim; bu öyle bir yükseliş ki, onda الی ile anlaşılan nihâyet ve "gâyet" yok idi. Başlangıç, son, evvel, ve gâye gibi şeyler onda eşit idi. Ben bu vücûdumu o hazrete yükselmek ve dönmek sebebiyle muattar kıldım. Veya o hazretten kâinâtın vücûduna dönmekle, a'yan ve mümkinâtın vücûdunu ilim ve irfanla muattar ve münevver kıldım.

327- وَعَنْ أَنَا أَيَّاءِ لِبَاطِنِ حِكْمَةٍ وَظَاهِرِ أَحْكَامٍ أُقِيمَتِ لَدَعْوَةٍ

Lügatler: Açıktır.

İ'râb: رَجَعْتُ عَنْ الی dahî için. Lâkin esfelden a'lâya olduğu için عَنِ ibtidâiyye için. müteallıktır.

Mânâ: Benden bana rücû etmekle, hikmetin bâtınından ve ahkâm-ı şerîatin zâhirinden ötürü kâinatın vücûdunu muattar kıldım. Bu ahkâm benim halkı Hakk'a da'vet etmem, insanların nefislerini olgunlaştırmam ve tabîat erbâbını terbiyem için konuldu.

328- فَعَايَةُ مَجْدُوبِي إِلَيْهَا وَ مُنْتَهَى مُرَادِيهِ مَا أَسْلَفْتُهُ قَبْلَ تَوْبَتِي

Lügatler: مجذوب'dan murad, vâsitalı veya vâsitasız olarak Hakk'a cezbolunan sâliktir. مراديه'den maksud onların fevkinde olan meşâyih olabilir. توبة Rücû etmeye derler.

İ'râb: تَوْبَةٍ mübtedâ, اسلفت ما haberidir. Mezcûbîn'i nefse izâfetten murad, kendi tevâbii olabilir. مراديه'de zamir مجذوب'a râcîdir.

Mânâ: Benim makâmım ve mertebem herkesten daha yüksek ve daha üstündür; ben "sahvu'l-cem" makâmına rücû ederek, halka Hak'la yol gösterici ve önder olduğuma göre, benim bâtınî kuvvetimle Hz. İlâhîyete cezbolunan sâliklerin en son makâmı /104-a/ ve onların murâdı olan meşâyihın makâmının sonu "cem" makâmıdır ve ben o makâmı, ahadiyyet makâmından dönmezden evvel geçtim ve geride bıraktım. Yâni sâlik-i maczûbun makâmının sonu ve mezcûb-i sâlikin mertebesinin nihâyeti "cem" veya "cemu'l-cem" makâmıdır. Bu makamda sâlik mutlakâ Hakk'ı görür ve halktan perdelenir; o bakımdan "tefrikasız cem" kâmillere göre makbul değildir. O halde "tefrika ile birlikte cem'a rücû edip Hakk'ı halkta ve halkı Hak'ta müşâhede ederek her mertebeye hakkını vermelidir.

Hız. Nâzım (İbn Fârız) şöyle buyurur: Meczubların mertebesi ve âriflerin makâmının nihâyeti olan "cem" mertebesi, benim ahadiyyet makâmından tefrika mertebesine düşmezden önce geçmiş olduğum makamdır ki, bu makâma nisbetle ondan tevbe etmek doğru olur.

329- وَمِنِّي أَوْجُ السَّابِقِينَ بِزَعْمِهِمْ خَضِضُ ثَرَى آثَارِ مَوْضِعٍ وَطَأَتِي

Lügatler: زعم yalan ihtimali olan söze derler, mutlak zan mânâsına da kullanılır, burada kasdedilen odur. خضض Zirvenin zıddı yâni alçak yer. طأ Ayak basmak.

İ'râb: خضض mübtedâ, ثرى mukaddem haberidir.

(Mânâ): Kendilerini önde zannedenlerin zirvesi ve en yüksek mertebesi, benim mertebemden yerdeki çukur gibi aşağıdır ki sanki ayağımı bastığım yerin izidir.

330- وَأَخِرُ مَا بَعْدَ الْإِشَارَةِ حَيْثُ لَا تَرَقَى إِرْتِفَاعٍ وَضَعُ أَوَّلِ خَطَوَتِي

Lügatler: Açık.

İ'râb: آخر mübtedâ, وضع haberidir. ما Ya mevsûledir, veya nekre-i mevsufedir. بعد Ya sîla veya sıfatıdır. لا Nef-yi cis için olabilir veya بى mânâsına olup haberi mahzûfdur.

Mânâ: Kendisinden öte irtifâ ilerlemesi yoktur diye uzaklık işaretiyle ifade edilen en son makam, benim ilk ayağımı bastığım ve ilk adımı attığım yerdir. Gerçekten kutbü'l-aktâbın makâmı, aktâba nisbetle böyledir. Kâmil olsun olmasın, kendilerini yüksek mertebeye erişmiş sayan bütün makam sâhipleri ve mükâşefe erbâbının, abdâln, nücebânın, nûkabânın, evliyânın ve âriflerin mertebeleri, gavs-i ekberin mertebesine nisbetle işte o yerdir. Zîrâ o, "cemden sonra sahv" mertebesinde. Bu mertebenin şânının yüceliği şuradan gelir. Bu mertebe sâhibi, cem' ile farkın arasını birleştirir, kesretin müşâhedesi vahdete ve vahdetin müşâhedesi kesrete mâni olmaz. Bu müşâhede ilim /104-b/ ve irfanla olmaz, zevk ve vicdanla olması gerekir ki o da ilm-i Hak ve şühûd-i Hak'la müşâhede etmek demektir.

331- فَمَا عَالَمُ إِلَّا بِفَضْلِي عَالَمٌ وَلَا نَاطِقٌ فِي الْكَوْنِ إِلَّا بِمَدْحِي

Lügatler ve i'râb: açıktır.

Mânâ: Benim mertebemin yüceliği ve mevkiimin üstünlüğü mâlûm olduğuna ve ben tamâmen fânî olup Hak'la bâki olduğuma göre, ulvî ve süffî bütün âlemler ancak benim fazlım ve feyzimle âlemdir. Kezâ kâinattaki her tesbih edici ve söyleyici بِخُذْهُ إِلَّا يُسَبِّحُ بِحَمْدِهِ (İsra, 17/44). "O'nu tesbih etmeyen hiçbir şey yoktur" fehvâsınca ancak beni medh ü senâ eder. Bu durumda lisân-ı cem'den söylemiş olurlar. Lâmin kesresiyle (عالم) olursa mânâ: Benim fazl ve ihsânımla âlim olmayan hiçbir âlim ve ârif yoktur. Çünkü ben hakikat-i Muhammediyyenin kemâliyle vârisiyim ve başkaları bana tâbidirler. Her konuşan ancak benim medhimü söyler. Zîrâ kâinâtın ayakta durmasının sebebi ve mevcûdâtın füyûzâtını ulaştıran benim. Çünkü ben hakikat-i Muhammediyyenin mazharı ve gavs-i ekberim ve her şeyin neşv ü nemâsı, feyiz bulması benim zâtımdandır.

332- وَلَا غُرُوْا اَنْ سُدْتُ الْاِلٰى سَبَقُوا وَقَدْ تَمَسَّكْتُ مِنْ طِهْ بِاَوْثَقِ غُرُوْةٍ

Lügatler: غروة: احكم: اوثق. Hz. Risâletpenâh'un ismidir. طه: لا عجب يا غرر. Hz. Nebî'nin sağlam ipine sımsıkı sarıldım. O ip ona uymaktır, onun şeriatidir, onu lâyıkıyla anlamaktır, onun makâmını tatmak, cemâlini müşâhede etmek, onun nûmet ve fazîletine gark olmaktır. Böyle, makâmı yüce bir sultâna tam intisâbı olanın cümle halka efendi olması söz götürmez, bunda şaşılacak bir şey yoktur.

İ'râb: قد r'te vav hâliyyedir.

Mânâ: Ey sâlik ve âşık, evvel zamanda benden önce gelmiş velîler, ârifler ve asfiyâya benim efendi ve üstün olmamda şaşılacak bir şey yoktur. Çünkü ben Hz. Nebî'nin sağlam ipine sımsıkı sarıldım. O ip ona uymaktır, onun şeriatidir, onu lâyıkıyla anlamaktır, onun makâmını tatmak, cemâlini müşâhede etmek, onun nûmet ve fazîletine gark olmaktır. Böyle, makâmı yüce bir sultâna tam intisâbı olanın cümle halka efendi olması söz götürmez, bunda şaşılacak bir şey yoktur.

333- عَلَيْهَا مَجَازِي سَلَامِي لَا أَمَّا حَقِيقَتُهُ مِنِّي اِلَى تَحِيَّتِي

Lügatler: açıktır.

İ'râb: عليها'da zamir lafzı itibâriyle لا'ya râcîdir. لا'da لا kâffedir, لا'yi amelden men eder. حقيقته'de zamir سلام'a râcîdir.

Mânâ: Ben Hz. Nebî'ye âit en sağlam ipe sarılıp, onun muhabbet denizine gark ve şühûd-i hazretine müstağrak olarak, kemâl-i mütâbaatla tam

yakınlık ve ittiḥad hâsıl olunca bu mertebede sanki onun lisânı oldum. Tefrika mertebesinde السلام عليك ايها النبي (Ey Nebi sana selâm olsun) deyişim, ona selâm ve tahıyyet göñdermem, mecaz yoluyladır. Zîrâ onun hakîkati benden /105-a/ bana selâm vermekliğımdir. Çünkü ahadiyyetü'l-cem' mertebesinde Resûl'ün hakîkati, benim hakîkatımdır ve ben Hakîkat-i Muhammedî nûrunun kendisiyim. O bakımdan selâmımın benden bana olması bu vechile garib değildir.

Veya *عليها* nın zamîri Hz. Mahbûb-i hakîkiye râcî olabilir. Bu durumda benim o hazrete *الحيات* demem, yine benden bana selâmdır. Zîrâ ben benliğimden fânî ve Hak'la bâki oldum. Bu takdirde ona selâm eylemem me-câzîdir. Zîrâ bu mertebede ikilik yoktur, hakîkatte selâmım benden banadır. Nitekim *اللهم انت السلام ومنك السلام و اليك يرجع السلام* (Allah'ım sen selâmsın, selâm sendendir, ve selâm sana döner) sözü bu mânâyı bildirir.

Tevhid ve ittihad mertebelerini anlatmayı bırakıp muhabbet mertebelerinin şerhine başlayarak şöyle buyururlar:

334- وَأَطِيبُ مَا فِيهَا وَجَدْتُ بِمَبْدَأِ غَرَامِي وَقَدْ أَبَدَا بِهَا كُلَّ نَذْرَةٍ

335- ظُهِرِي وَقَدْ أَخْفَيْتُ حَالِي مُنْشِدًا بِهَا طَرَبًا وَاحَالُ غَيْرِ خَفِيَّةٍ

Lügatler: Açıktır.

İ'râb: الحَبِ mübtedâ, وِجَدَتْ ve sonrası haberidir. مَا mînâ-yı mevsuf. هِيَ'da zamir
 Hz. Mahbûba âittir, muzaf mukaddemdir, يَئِنِ فِيهَا هِيَ'da da ona âittir. وِجَدَتْ
 طَهْرَى هِيَ'nun fâilidir. كُلُّ نَفْسٍ رَاقِدَةٍ مَنَاسِينِ hâlinin fâili zamîridir. مَا مَنَاسِينِ
 Mahzûf mübtedânın haberidir. يَئِنِ طَهْرَى هِيَ'nin fâilidir. تِلْكَ الْقَادِرَةُ هِيَ'de vav hâliye,
 طَهْرَى'den haldır. كَزَّازَتِهَا هِيَ'nin fâilidir. هِيَ'da zamir مَنَاسِينِ'e âittir. مَعْلُومٌ
 lehdir.

Mânâ: Ben o hazretin sevgisinde, aşk ve sevdâmın başlangıcında en iyi hâli buldum. Öyle ki o hazret sebebiyle benim sevdâm ne kadar nâdir, acâib şey ve garip hal varsa ortaya koydu. Bu nâdir şeylerden biri, hâlîmi gizlediğim halde o hazretin sevgisiyle şevk ve tarab için güzel şiirler, fasîh beyitler söyleyerek muhabbet şeklinde zuhûrumdur. Aslında benim hâlîm gizli değildir, aşk ve muhabbetim âşikâr ve meydandadır.

Tarab ve safâ için inşad buyurdukları on altı beyitten birincisi şudur:

336- بَدَتْ فَرَأَيْتُ الْحَزْمَ فِي نَفْصِ تَوْبَتِي وَ قَامَ بِهَا عِنْدَ اللَّهِ عَذْرُ مَهْتَتِي

Lügatler: بَدَتْ: ظهرت ve تجلّت mânâsına. الحزم isâbetli görüş. التهي Akıl demektir. Sâhibini mazarrattan nehyettiği için böyle denmiştir.

İ'râb: بَدَتْ'in zamîri Hz. Mahbûba /105-b/ râcîdir. عَذْرُ'nin fâilidir.

Mânâ: Hz. Mahbûb-i hakîkî tecellî eyleyince isâbetli reyî tevbeyi bozmada gördüm, olgun fikri ahdi kırmada buldum. Aşk ve muhabbet yönünde çalışmamalıyım, zâhir âdabla edeblenip zühd ve salâhla mühezzeb olmalıyım diye tevbe etmişim. Fakat o hazret cemâl-i bâ-kemalle tecellî eyleyince isâbetli düşünce olarak tevbeyi bozmayı gördüm ve cemâlinin şem'ine vücûdumu pervâne gibi yakınyı buldum. Şüphesiz o hazretin zuhûru sebebiyle veya muhabbeti sebebiyle akıl sâhipleri nezdinde benim mihnetimin özrü kâim oldu. Akıllılar nezdinde mihnet özrü kâim oldu. Akıllılar nezdinde mihnet özrünün ikâmesi şöyledir: Zat ve sıfat nûru ile aklın sürmelenmesinden önce maddî kayıtlar ve cismânî alâkalar ile kayıtların nefsimin hakkını şerîatin hükmü üzere vererek, sâir akıl sâhipleri ile hemcins olur. Fakat zat ve sıfatlara âit cemâlin zuhûrundan sonra, ezeli muhabbet gâlip gelerek beden zayıflığı, yüz sarılığı, göz yaşı ve sîne ateşi hâsıl olunca, akıl sâhipleri bîçâre âşıkın bu hususta mâzur olduğunu bilirler. Eğer bu tecellîden çok küçük bir kısmı akıl erbâbı katında zâhir olsaydı, hepsi akıllarından rücû edip âşıkların muâvini olurlardı.

337- فَمِنْهَا أَمَانِي مِنْ ضَنْا جَسَدِي بِهَا أَمَانِي آمَالٍ سَخَتْ ثُمَّ شَحَتْ

Lügatler: أَمَانِي: nefsin korku ve zevalden hâsıl olan ıstırabından sükûn ve tuma'niniyetidir, mütekellim ya'sına muzafdır. İkinci أَمَانِي, امانية'nin cem'idir, arzû ve maksuda derler. آمَالٍ, امل'in cem'idir. سَخَتْ Fil-i mâzîdir. سَخَا, سَخَا'ten, cömertlik etmeye derler. شَحَتْ: شَحَّ, شَحَّ, شَحَّ'dan fil-i mâzîdir, شَحَّ cimri demektir.

İ'râb: أَمَانِي mübtedâ, بِهَا mukaddem haber, zamir Hz. Mahbûbeye râcî olâmlı, alâ takdîrî'l-muzaf. ضَنْا مِنْ امان من'da müteallıktır. امان'a kezâ Hz. Mahbûbeye râcîdir; بِهَا ya سَخَتْ'e müteallıktır veya mukadder حاصلة'e müteallıktır. Eğer bu sonuncusu olursa mukaddem haber olur ve ikinci أَمَانِي birinciye mâtuf olur ve harf-i atıf, zarûret-i şî'r için mahzûf olur ve muahhar mübtedâ olur. Takdîrî: امانِي حاصل بِهَا demek olur. سَخَتْ'in altında olan müennes zamîri hazrete râcî olur ve آمَالٍ'in sıfatı olur. ثُمَّ شَحَتْ üzere mâtuf olur. Eğer امان'a ب سَخَتْ'e

ف da mukaddem mef'ûlü olur. امنی امان /106-a/ müteallık olursa sebebiyyedir.

Mânâ: Benim bedenimin hastalığından emîn olmam Hz. Mahbûbeye muhabbetim sebebiyledir. Kezâ arzû ve emellerim de o hazretin sevgisiyle hâsıl olur. Bu arzû ve emelleri, o hazret ikram ve ihsan etti ki, kasdedilen velâyet, kerâmet, isim ve sıfatların tecellisidir. Bu emelleri ihsan ettikten sonra, vemez oldu, bıraktı, tâ ki bunlara bağlanmayıp ıtlak tarafına yöneleyim.

Veya emel ve arzûlardan murad zat tecellîsi ve ahadiyyet cemâlinde boğulmak olabilir, bu zevk ise bir kimseye devamlı müyesser olmaz. Şu beyan buna delâlet eder: لا مع الله وقت لا معنى فيه ملك مقرب و لا نبي مرسل و لى وقت مع خفصة و زين "Benim Allah'la öyle bir vaktim var ki, onda bana ne bir mukarreb melek ne de mürsel bir peygamber yetişemez. Benim Hafsa ve Zeyneb'le de vaktim vardır."⁴⁷

Tecellî-i zâta gark olmak demek olan o arzûlar لى مع الله "Benim Allah'la bir hâlim vardır..." hâlidir ki onu bir zaman verir başka bir zaman vermez. Tâ ki beşeriyet âleminde müridleri terbiye etsin. Tâlibleri ve irşad edilmek isteyenleri kemâle erdirmesin. Onun için Hz. Risâletpenâh beşeriyet mertebesiyle fazlaca mukayyed olduğu vakit ارحنا يا بلال "Bizi râhatlat ey Bilâl!"⁴⁸ buyururlardı. Zîrâ güzel ses hakikat âlemine cezbeder. Zat tecellîsi gâlip geldiği zamanlarda da: كلمنى يا حمرا كلى "Konuş benimle ey Hümeýra, konuş!"⁴⁹ derlerdi. İstîğrak hâminden beşeriyete dönmek için böyle söylerlerdi. Zîrâ insan dünyâdandır. Hz. Nâzım zat tecellîsinin verilmesini "sehâ" (سَخَا) , onu tutup hâlini örtmeyi de "şahh" (شَح) ile ifâde ettiler.

338- وفيها تلاقى الجسم بالسقم صحة له و تلافى النفس نفس الفتوة

Lügatler: تلافى tedârik ve telâhuk mânasına. Burada itlâf mânasınadır, kaybetmeye ve helâk etmeye derler.

İ'rab: فى فيها da zamir Hz. Mahbûbbeye râcidir, muzaf takdir edilir, yâni فيها mukaddem haber, تلافى muahhar mübtedâdır ve الجسم'e muzaftır. بالسقم de ب , haberidir. نفس الفتوة Mübtedâ, له haberidir. Mübtedâ, صحة Mübtedâ, تلافى haberidir.

Keşfü'l-Hafâ, II, 156.

Tarihu Bağdad, X, 444.

Münâvî, Feyzü'l-Kadîr, V, 180.

Mânâ: O hazretin muhabbetinde cismin hastalığa mübtelâ olması, kendisi için büyük sıhhattır. Zîrâ ما الحياة الا في الموت "Hayat ancak ölümdedir" denilmiştir. Kezâ nefis ve rûhun o muhabbette telef ve helâk olması fütüvvet ve mürüvvetin ta kendisidir. Zîrâ bu yokluk ebedî hayâtın sebebidir, yüksek derece vesîlesi ve âhiret saâdetinin vesîlesidir ve Hz. Mevlâ'ya ulaştırıcıdır.

339- وَمَوْتِي بِمَا وَجَدَا حَيَوَةً هَنِئَةً وَإِنْ لَمْ أُمُتْ فِي الْحُبِّ عَشْتُ بِقُصَّةٍ

Lügatler: هَنِئَةً Hoşgüvar (lezzetli) olmak.

İ'râb: حبا ya mef'ul-i leh, ya temyizdir. وجد Kalbin şevk ve hüzünden elem ve ızdırıp bulmasıdır. موتي Mübtedâ, حبا haberidir. هَنِئَةً 'ın sıfatıdır.

Ma'na: O hazretin sevgisi sebebiyle benim bu beşerî hayattan ölümüm, vecd ve şevk bakımından zevkli bir hayat ve ebedî lezzettir. Eğer ben o hakîki sevgide olmazsam ve canımı ona fânî kılmazsam gam ve kederle yaşarım ve hicran ve fîrkat dikeniyi gönlüm yaralanır. Yâni herne kadar zat tecellîsi cismin zayıflığını ve şeklin izâlesini gerektirirse de, bu yoklukta binlerce bakâ, bu hastalıkta saysız safâ vardır.

340- فِيهَا مُهْجَتِي ذُوْبِي حَوَى وَ صَبَابَةٌ وَيَا لَوْعَتِي كُونِي كَذَاكَ مُذِيبَتِي

Lügatler: ذوبی kalbinin kanına derler, murad hayvânî ruhtur. Emirdir صابا ذوبی Şevk ve hüznün şiddetinden için yanmasına derler. صابا Şevk inceliğine derler. لوعة Muhabbet yanığına derler. مَذِيبَةٌ اَذَاب 'den ism-i fâildir.

İ'râb: ف mahzûf şarta cevaptır. ذوبی'nin müennes zamîri 'ye râcîdir. حوى Mef'ul-i lehdır. كونا 'ya işârettir.

Mânâ: Bedenin hastalıklarla karşılaşması sıhhat, nefsin telef olması sırf âfiyet, ölümüm hayat ve vücûdum Zât'a perde olduğuna göre, ey rûhum ve kalbim, o iç yanması, aşk ve cünûnun yanıklığı için yanıp yakılarak eri! Ve ey sevgi ateşi, ey muhabbet yanığı, sen de cevâ ve sabâbet gibi beni erit ve mahvet.

341- وَيَا نَارَ أَحْشَائِ أَقِيمِي مِنَ الْجَوَى حَنَايَا ضُلُوعِي فَهِيَ غَيْرُ قَوِّعَةٍ

Lügatler: حنايا insanın içinde olan şeylere derler, kalb gibi, ciğer gibi. حنايا , حنايا'nın cem'idir. حنايا Asıl lügatte "eğri"ye ve eğri kemiklere derler, burada nefsanî kuvvetler kastedilir. Kaburga kemikleri.

İ'râb: Açıktır.

Mânâ: Ey içimin ateşi, benim vücûdumun eğrilerini kalbimin ateşiyle düzgün ve doğru kıl. O eğriler benim nefsanî kuvvelerimdir ve düzgün değildir. Böylece eğri olan iç kuvvetlerim, sevgi ateşiyle düzelip hakîkî sevgiliye itâat etsin ve boyun eğsin. Zâhirde eğri kemik nasıl ki ateşle doğru ve düzgün hale gelirse içe âit eğrilikler de gönül sevreti (şiddet) ve kalb harâretiyile düzgünleşir. Bu düzeltme de sabır güzelliğine ihtiyaç gösterdiği için şöyle buyururlar:

342- وَيَا حُسْنَ صَبْرِي فِي رِضَا مَنْ أَحْبَبَهَا تَجَمَّلْ وَكُنْ لِلدَّهْرِ بِيْ غَيْرَ مُشْنِمَتِيْ

Lügatler: تَجَمَّلْ yâni "güzel ol". غمت Gam ve keder gelince /107-a/ düşmanın sevinmesi.

İ'râb: ب د' de 'ün a izâfeti sıfatın mevsûfa izâfeti kabilindendir. ب د' de 'ün e müteallıktır. ب د' de muzaf mahzûf'dur, yâni ب د' de 'ün e müteallıktır.

Mânâ: Ey benim güzel sabrım, benim sevdiğim o hazretin rızası uğrunda iyi bir sabır örneği ver ve ehl-i dehri bana güldürme. Yâni sabırsız ve tahammülsüz olmakla vahdet ehlinin düşmanı olan sûret erbâbını ve kesret sâhiplerini memnun etme. Hattâ aşka ve belâyâ mâruz kalırken başı dik ol, sızlanma ve bağırıp çağırmaktan sakın.

343- وَيَا جَلْدِيْ فِيْ جَنْبِ طَاعَةِ حُبِّهَا تَحْمِلْ عِدَاكَ الْكُلَّ كُلَّ عَظِيْمَةٍ

Lügatler: جلد ve جلدات sabırda muhkem ve salâbet üzere olmak. الكل , الكل Etların ağır yük götürene duasıdır, yâni üzüntü ve keder senden gitsin demektir.

İ'râb: ب د' de 'ül emirdir, tefa'ul bâbindandır. ب د' de 'ül mef'ûl'dür. ب د' de 'ül emirdir, tefa'ul bâbindandır. Fiil cümlesidir, dua içindir, fiille mef'ul arasında mu'tarızâdır.

Mânâ: Ey benim kuvvet ve tâkatım, o hazretin tâatının muhabbeti yanında (ona tâat ve muhabbet sırasında) bütün büyük belâlara tahammül et; Allah senden zaaf ve kederi uzaklaştırsın, seni tahammül ve sabırda güçlü kılsın.

344- وَيَا جَسَدِي الْمُضْنَى نَسَلٌ عَنِ الشَّقَا وَيَا كَبْدِي مَنْ لِي بِأَنْ تَفْتَتِي

Lügatler: مضنى ism-i mef'uldür, ض'dan, zayıflık demektir. تفتت Temezzuk ve teterruk (yırtilma ve parçalanma). تفتت Aslında müfred müennes muhatâbadır, مضنين'de kâfiyeye riâyeten nun düştü.

Îrâb: من istifhâmiyye, لى'de lâm mahzûf fiile müteallıktır. Yâni من بعض أو من بعض masdariyyedir, burada mîmin zammesiyle nunun şeddesiyle مَنْ olması câizdir, bu durumda تفتت'ten veya kat' mânâsına gelen تفتت'ten emir olur.

Mânâ: Ey benim zayıf ve nahif olan cesedim, şifâdan mütesellî ol. Ey benim ciğerim, senin parça parça olmana karşı bana kefil olan kimdir? Ta ki senden bu noksan zâil olup kemâle hazır olasın ve cânânın aşkı uğrunda vücûdunu şerha şerha kılasın.

Kendilerinde hüsn-i sabır, belâya tahammül /107-b/ gücü, zahmete sebat hâsıl olup, zâhiren ve bâtinen teslimiyet ve rızâ derecesine ulaşıncâ belâ çeşitlerine, hastalık ve zahmet sıfatlarına hitap ederek buyururlar ki:

345- وَيَا سَقَمِي لَا تُبْقِ لِي رَمَقًا فَقَدْ أُبَيْتُ لِبَقِيَا الْعِزِّ ذُلَّ الْبَقِيَّةِ

Lügatler: سقم bakıyye-i ruh. أبيت, ابيت'dan müştaktır. بقا Her şeyin bakıyyesine derler, ef'al-i tafdilin müfred müennesidir.

Îrâb: بقا'nın mef'ûlûdûr. ذل, ذل'nün mef'ûlûdûr.

Mânâ: Ey benim cânân aşkından olan hastalığım, benim hayvânî rûhumun bakıyyesinden hiçbir şey geriye bırakma, onu tamâmen yok et. Zîrâ ben o bakıyye zilletinden daha bâki ve mükemmel olan izzet uğruna imtinâ ettim. Zîrâ o ibkâ izzeti vücud bakıyyesini yok etmeksizin hâsıl olmaz ve vücud bakıyyesi ile birlikte kimse Hakk'a vâsıl olmaz. Zîrâ vücud, zillet ve horluğu gerektirir, vücûdu yok etmekse İzzet-i Bârîye ulaşmayı mûcib olur.

346- وَيَا صِحَّتِي مَا كَانَ مِنْ صُحَّتِي إِنْقِصَايَ وَوَصْلُكَ فِي الْأَحْيَاءِ مِنِّي كَهَجْرَتِي

Lügatler: هجرت hemzenin kesresiyle masdar, fethasıyla olursa هجرة'nin cem'idir.

Îrâb: هجرت'te م mevsûle ve كان tammme. هجرت'te vav hâliyyedir. هجرت'te م'nın mef'ûlûdûr.

Mânâ: Ey benim tenimin sıhhati ve bedenimin âfiyeti, seninle benim sohbetimden vâki olan nesne son buldu, halbuki ölüyü diriltmede senin vaslın, benim hayattan hicretim gibidir. Zîrâ cismin sağlığı canlılığın bekâsı-
nı, şehvetin kuvvetlenmesini gerektirir, onun yok edilmesi ise ebedî bekâyı
ve rûhânî hayâtı mücibdir. O bakımdan kâmillere göre, hakîkî sıhhate engel
olan ve maddî sıhhate bağlı olan hayat ölümün tâ kendisidir ve öyle vuslat
ayrılık demektir.

347- وَيَا كُلُّ مَا أَبْقَى الضُّنَّ مَنِي إِرْتَحَلُ فَمَا لَكَ مَأْوَى فِي عِظَامِ رَمِيمَةٍ

Lügatler: مَأْوَى makam. عظام رمية Çürümüş kemiğe derler.

İ'râb: Birinci ما mevsûle, ikinci مَ mânâsına; Mâ-i mevsûle âit بقى'nın
mef'ûlûdür ki mahzûfdur.

Mânâ: Vücut taayyününden tam yokluk isteyerek buyurur ki: Ey hasta-
lık ve zayıflığın benden geri bıraktığı belirti ve hayat kalıntısı, tamâmiyle
göçüp git ve intikal et. Zîrâ senin çürümüş kemikte ve eskimiş tende yerin
yoktur. Çünkü benim çürümüş kemiğim kötü hayattan hâlîdir. O bakımdan
başka bir yer ara.

348- وَيَا مَا عَسَى مَنِي أَنْ أَدَى تَوَهُمًا بِيَاءَ النَّدَاءِ أَوْ نَسْتُ مِنْكَ بِوَحْشَةٍ

Lügatler: نَوْم tahakkukun zıddı. /108-a/ نَسْتُ nefsi-i mütekellim meçhul,
الاياس'dan.

İ'râb: ما nekre-i mevsûfedir ve zamîr-i âidi mahzûfdur ki انادى'nin
mef'ûlûdür. Bâzı nüshalarda اناجى yazılıdır. Bu da merğubdur.

Mânâ: Ey benden olan şey, umulur ki: Yâ rûhî, yâ nefsi, yâ kalbî demek
gibi, gerçekten değil de kuruntu yoluyla sana nidâ harfiyle seslenirim. Ey
benden nidâ ya'sıyla seslenilen şey, her ne ise ben senden fâriğ olup senin
yalnızlığıyla ünsiyet kıldım, artık bundan böyle benimle ünsiyet etme.

Hız. Nâzım (İbn Fârız) kemâl-i fenâlarına işâret ederek sanki şöyle buyu-
rurlar: Öylesine sırf yokluk hâline geldim ki, ne zaman nefsim, rûhuma ve
kalbime "yâ nefsi!" ve "yâ ruhî!" diye nidâ etsem gerçek bir şeye seslenir gibi
seslenmem, belki hayâlî ve yok olmuş bir şeye nidâ eder gibi seslenirim.

Mümkün olduğu kadar bütün yokluğu elde edince, Hz. Mahbûba hitâben rızâ diliyle buyururlar ki:

349- وَكُلُّ الذِّى تَرْضَاهُ وَالْمَوْتُ دُونَهُ بِهِ أَنَا رَاضٍ وَصَبَابَةٌ أَرْضَتْ

Lügatler ve İ'râb: Açıkılır.

Mânâ: Ey hakîkî sevgili, sen, belâ ve elemden bana ârız olan her şeyden hoşnut ve râzısın; şiddet ve kerâhatta ölüm bunların en aşağısı ve değersizidir. Ölümden daha şiddetli olanı zıdlık, ayrılma ve hicretin uzaklığıdır. Her ne ise, nasıl olursa olsun ona ben de râzı olurum ve bunların cümlesine beni sevgi ve aşk râzı etmiştir.

از محبت تلخها شیرین شود	از محبت منحنها زرین شود
از محبت دردها صافی شود	از محبت دردها شالی شود
از محبت مرده زنده می شود	از محبت شاه بنده می شود

[Sevgiden acılıklar tatlılaşır, sevgiden bakırlar altın kesilir.

Sevgiden tortulu, bulanık sular arı duru bir hâle gelir, sevgiden dertler şifâ bulur.

Sevgiden ölü dirilir, sevgiden pâdişahlar kul olur. M, II, 1529-1531]

350- وَنَفْسِي لَمْ تَجْزَعْ بِإِثْلَافِهَا أَسَى وَلَوْ جَزَعْتُ كَأَنْتَ بَعْثِي تَأْسَتْ

Lügatler: نَفْسِي: izzâr-ı şekvâ. نَفْسِي: İktida etmeye derler, نَفْسِي: dendir.

İ'râb: Zamîrin نَفْسِي'ya izâfeti, masdarın fâiline izâfetidir. Bu takdirce zamir mahbûbeye râcî olur veya masdarın mef'ûlüne izâfeti kabîlinden olabilir. Bu takdirce zamir نَفْسِي'e âittir. نَفْسِي'da ب sebebiyyedir. نَفْسِي Ya temyiz ya mef'ul-i lehdır.

Mânâ: Mahbûbenin ahkâmının cereyânı altında itmi'nan üzere ve nefislerinin sükûnetini hikâye ederek şikâyetle bulunduklarını sabrın acılığını yudumlayışlarını, zorluklara göğüs germede ayak direyişlerini rivâyet edip buyururlar ki:

O hazretin muhabbeti benim nefsimi öldürmemle hüznün bakımından şikâyet veya korkuya yol açmadı. Eğer tahammül ve sabır gösterme konusunda nefsim şikâyet etseydi, şikâyet ve korkuda benden başka olan âşıklara uymuş olurdu. Şikâyet ve korkuda onlara nasıl uyabilirim ki, ben mahbûbdan gelen belâyı safâ olarak görürüm.

göre görünmektedir. O görünen cemâlin zâtına münâsip nice gönülsüz kalmış âşık, düşkün ve aldanmış olup her yüzden mahbûb tecellî etmekte ve âşıklar aşkbazlıkta olduğundan Hz. Nâzım (İbn Fârız) şöyle buyurur: Bütün cemâl-i bâ-kemal o hazrette toplandı, kezâ her cemâlin arzûsu ve sevgisi onda bir araya geldi. O bakımdan her kimi görürsen aslında ona âşıktır.

353- إِذَا أَسْفَرْتُ فِي يَوْمٍ عِيدٍ تَزَاحَمْتُ عَلَى حُسْنِهَا أَبْصَارُ كُلِّ قَبِيلَةٍ
354- فَأَرَوَاهُمْ تَصَبُّوا بِمَعْنَى جَمَالِهَا وَأَحْدَأَهُمْ مِنْ حُسْنِهَا فِي حَدِيقَةٍ

Lügatler: تراحم mânâsına, السفر 'den müştak, o da zuhûr demektir. تراحم Galebeye, kesret ve izdiham. تصبوا Yâni تبحل. حدائق 'nın cemâlidir. حديقة Çeşitli ağaç ve meyvelerin bulunduğu bahçedir.

İ'râb: أسفرت'in zamîri hazrete râcîdir. تراحمت'in fâili 'dır.

Mânâ: O hazret bir bayram günü görünecek olsa, bütün kabîlelerin gözleri her taraftaki halkın nazarları onun güzelliğinin üzerinde yoğunlaşırdı ve bunların ruhları onun mânâ güzelliğine yönelirdi. /109-a/ Bunların göz be-bekleri o hazretin müstesnâ güzelliğinden kudsiyet bahçelerinde ünsiyet meyveleri devşirirlerdi.

وقتی طرف خاطر می رفته به بستانها چون روی ترا دیدم از یاد برفت اها

[Bir zamanlar aklımın ucu bahçelere gidiyordu, senin yüzünü görünce onlar aklımdan çıktı.]

355- وَعِنْدِي عِيدِي كُلَّ يَوْمٍ أَرَى بِهِ جَمَالَ مُحَيَّاها بَعَيْنِ قَرِيرَتِي

Lügatler: عین قريرة, المورة: القريرة. çeşm-i rûşene derler.

Mânâ: Benim katımda bayram, o hazretin günleri aydınlatan cemâlini aydınlık gözle gördüğüm gündedir.

ای روی تو عید اهل معنی وی حسن شمایل تو نور روز

[Ey yüzü mânâ ehlinin bayramı olan ve ey şemâilinin güzelliği günün ışıdığı olan.]

Bana sevinç ve neşe senin nurlu cemâlinle mesrur olmaktır.

356- وَكُلُّ اللَّيَالِي لَيْلَةُ الْقَدْرِ إِنَّ دَنْتُ كَمَا كُلُّ أَيَّامِ اللَّقَاءِ يَوْمَ جُمُعَةٍ

Lügatler ve İ'râb: دنت fil-i mâzî, müstetir zamîri Hz. Mahbûbe râcîdir. كل الیالی Mübtedâ, ليلة القدر haberidir. Kezâ ایام اللقاء mübtedâ, يوم جمعة haberidir.

Mânâ: Eğer o hazret bana yakın olursa, her gece kadir gecesidir ve her kavuşma günü Cuma günüdür.

Hiz. Ali'den şöyle sordular: یا علی ما قولک فی العید؟ قال الیرم لنا عید و غذا لنا عید و کل یوم لا نعسی الله فیہ فهو لنا عید و کل لیلة رضى الله لنا فهو لیلة القدر Cevap verdi: Bizim için bugün bayramdır, yarın bayramdır, Allah'a âsî olmadığımız her gün bayramdır, Allah'ın bizden hoşnud olduğu her gece Kadir gecesidir"

ای خواجه چه پرسى زشب قدر نشانى هر شب شب قدرست اگر قدر بدانى

[Ey hoca, Kadir gecesinin alâmetini ne diye soruyorsun? Eğer kadrini bilersen her gece Kadir gecesidir.]

Eğer cem'iyet sâhibiysen her gün "cuma" günüdür.

357- وَسَعِيَ لَهَا حُجٌّ بِه كُلِّ وَقْفَةٍ عَلَى بَابِهَا قَدْ عَادَلْتُ كُلَّ وَقْفَةٍ

Lügatler سعى burada جد ve ictihad etmek. وقفه Durmağa derler. عادل Yâni عادت. ikinci وقفه arafatta durmak ki hac onunla tamam olur.

Mânâ: Benim o hazret için çalışıp çabalamam hacc-ı mebrur ve sa'y-ı meşkûrdur. Bu çalışma sebebiyle onun kapısındaki benim her kıyâmım, benim o kapıda duruşum Arâfat'taki bütün vakfelere denktir. Zîrâ hakîkatte makbul hac Hz. Mahbûba ulaşma kasdıdır. Onun kapısından murad nurla dolu kalb, orada vakfeden murad şükre lâîyk teveccühdür.

طواف کعبه دل کن اگر دلی داری دلست کعبه معنی تو دل چه پنداری

مقصود من از کعبه و بتخانه تو بودی مقصود تو ی کعبه و بتخانه بهانه

[Bir gönlün varsa, gönül Kâbe'sini tavâfet, mânâ Kâbe'si gönüldür, sen gönlü ne sanırsın? Benim Kâbe ve puthânenen maksadım sen idin. Maksad sensin Kâbe ve puthâne bahâne.]

358- وَأَيُّ بِلَادٍ اللَّهُ حَلَّتْ بِهَا فَمَا أَرَاهَا وَفِي عَيْنِي حَلَّتْ غَيْرَ مَكَّةَ

Lügatler: حلت نزلت mânâsına. حلت یا حلالة'ten veya حلّی'dendir, lâmin kesresiyle حلت mânâsınadır.

İ'râb: أرى عني حلت vav hâliye. عني حلت İ'râbdan hâliyye üzre mahallen mansub. أرى عني 'nın ikinci mef'ûlûdür /109-b/ و birinci mef'ûlûdür ve بلاد'a râcîdir.

Mânâ: Allah'ın beldelerinden herhangi birine o hazret nüzûl etse, yâni ahadiyyet-i makâm-ı cem' îtibârîyle tecellî ve zuhûr eylese, o hazretin zuhûru sebebiyle ve o benim aynıma tecellîsiyle ziynet ve halâvet verdiğinden, ben o beldeleri Mekke'den başka olarak görmem. Yâni o hazretin o beldelere zuhûru sebebiyle, hangisi olursa olsun o beldeleri şeref ve fazîlette Kâbe'nin benzeri olarak görürüm ve Kâbe'den başka olarak görmem.

359- وَأَيُّ مَكَانٍ ضَمَّهَا حَرَمٌ كَذَا أَرَى كُلِّ دَارٍ أَوْطَأْتُ دَارَ هِجْرَتِي

Lügatler: ضم her ne kadar lügatte yapıştırmak demekse de burada ضم mânâsı taşır. أوطأت Yâni جعلت وطأ دار هجرة medine-i Resul'dür, Mekke'den Medine'ye hicret ettiği için Dâr-ı Hicret derler.

İ'râb: أى مكان ضمnin mef'ûlûdür, zamir hazrete râcîdir. حرم Muahhar mübtedâ, أى مكان mukaddem haberdır. كل دار 'nın mef'ul-i evvelidir, دار هجرتى ikinci mef'ûlûdür.

Mânâ: O hazretin ikâmet ettiği her mekân harem-i muhteremdir, kezâ o hazretin vatan tuttuğu evi ben dâr-ı hicret ve Hz. Risâletpenâh'ın şehri olarak görürüm.

360- وَمَا سَكَنَتْهُ فَهُوَ بَيْتٌ مُقَدَّسٌ بِقُرَّةٍ عَيْنِي فِيهِ أَحْشَى قُرَّتْ

Lügatler: قرّة قرّة gözün aydınlık olması. قرّة Fi'l-i mâzîdir 'dan, bir yerde durmak demektir.

İ'râb: و nekre-i mevsûfe, mevzi ve makamdan ibârettir, i'râbdan mahallen merfû mübtedâ, haberi بقرّة'te ب sebebiyyedir. فيه de zamir و'ya âittir.

Mânâ: O hazretin oturduğu yer, kemâl-i şeref ve fazîletinden beyt-i mukaddestir. Benim gözüm o yerde aydınlandığından, bâtinî kuvvelerim karar kıldı, yâni o yerde göz aydınlığımın zuhûru sebebiyle hatırım, himmetim, kalb ve iştiyâkım karar kıldı.

İki beytin **Mânâsı**: Benim ferahlık duyduğum vatanlar, ihtiyâcımı karşıladığım yerler, isteklerimin sınırları, korku ve emniyet yerim o yerlerdir ki, orada ikimiz arasına dehr girmemiştir. Kezâ zamânın geçmesi, cihânın hâdiseleri, firkat ve hicretle bize tuzak ve hîle yapmamıştı. Zîrâ biz bu makamda, ki murad ahadiyyet-i cem' makamıdır, dehrin hükmü dışında idik. Hattâ dehre biz hükmediyorduk. Zîrâ "dehr" bu yüce mertebenin nisbetlerinden bir nisbettir. Kezâ zamânın tasarrufu firkatle bize tuzak kurmamıştı. Zîrâ dehrin tasarrufu bu makâma giremeyince zamanın tasarrufu hiç giremez. Çünkü zaman "dehr" isminin hükümlerinden bir hüküm ve eserdir.

364- وَلَا سَعَتُ الْآيَامُ فِي شَتِّ شَمْلِنَا وَلَا حَكَمَتُ فِينَا اللَّيَالِي بِجَفَوْتِي

Lügatler: شت perakende etmek. شمل Cem'a derler. جفوة Cefâ etmek.

İ'râb: Açıktır.

Mânâ: Mahlûkâtın ahvâlini değiştirci olan günler, bizim cem'imizi ayırmaya çalışmamıştı. Ardarda gelen geceler bizde cefâ ile hükmetmemişti. Zîrâ ben o hazretin kanadının gölgesiyle /110-b/ gizlenmiş durumdaydım. Böyleyken dehr bizi nasıl bilebilir. Günlerin bizi ayırmaya nasıl gücü yeter, geceler cefâ göstermeye nasıl kadir olur? Nitekim İbn Hânî buyururlar:

تسرت عن دهري بظل جناحه فعني ترى دهري و ليس يراني
فلو نسال الايام ما ايسى ما درت و اين مكاني مادريں مكاني

(Onun kanadının gölgesiyle dehrden gizlendim, gözüm dehrimi görür, fakat o beni görmez. İsmimin ne olduğunu günlere sorarsak bilmez, mekânımın nerede olduğunu sorsak onu da bilmez).

365- وَلَا صَبَحَتَا النَّائِبَاتُ بِنُبُوَّةٍ وَلَا حَدَّثَتَا الْحَادِثَاتُ بِنَكْبَةٍ

Lügatler: نوبت insan üzerine nöbetleşe gelen belâlara denir. نوبة Asl-ı lügatte arzdan yüksek olan yere derler, insanın üstüne çıkan ve galebe eden hallerde de kullanılır ki bunlar onu iyi halden kötü hale indirir. نكت Saâdetten şekavete nigünsarlık [baş aşağı olma].

İ'râb: Açıktır.

Mânâ: O ittihad mertebesinde belâlar ve sabah vaktinde cefâ ve felâketle gelip bizi hakîkî vuslattan ve lezzet mahallinden iz'ac etmemişti. Kezâ hâdiselerin gidişâtı bizi talihsizliğe uğratmamıştı. Hattâ visâlin kucağında gönümüz hoş ve mesrur idik.

366- وَلَا شَيْءَ الْوَاشِيِ بَصْدٌ وَ هَجْرَةٌ وَلَا أَرْجَفَ الْلَا حِيَّ بَيْنِي وَ سَلْوَةً

Lügatler: راشى gammaz. صد Men etmek. إرجاف Sırrı ifşa etmek. لاسى Kötüleyen. بين Fark. سلوة Şâzlık.

İ'râb: Açıktır.

Mânâ: O mertebede gammaz, men ve ayrılıkla bizi ayıplamamıştı. Kezâ melâmet edici firkatle, safâyı ve müstesnâlığı ihbar etmekle sırrı ifşâ etmemişti de.

367- وَلَا إِسْتَيْقَظْتُ عَيْنُ الرَّقِيبِ وَلَمْ تَزَلْ عَلَيَّ هَا فِي الْحُبِّ عَيْنِي رَقِيبَةً

Lügatler: استيقاظ uyanmak.

Mânâ: Kezâ rakîbin gözü uyuyordu, daha uyanmamıştı, fakat o hazret için muhabbetle benim zâtım, benim için rakib olmaklıktan zâil olmamıştı. Yâni o zaman benim zâtım yine zâtıma rakîb idi ve başkası yok idi ki tevhid-i cem'a mâni olsun.

368- وَلَا اخْتِصَّ وَقْتُ دُونَ وَقْتِ بَطِيَّةٍ بِهَا كُلُّ أَوْقَاتِي مَوَاسِمُ لَدَّتْنِي

Lügatler: اختصّ müteallıktır. بطة sebebiyye, بطة'da mevsimin مواسم.

Mânâ: Şimdi benim müşâhede lezzetim bâzı vakitlere mahsustur. Ama o mertebede lezzet ve iyiliğin kemâli sâdece bir vakte mahsus değildi, bütün vakitlerin o hazret sebebiyle lezzet mevsimleriydi. إبطوا "Aşağı ininiz" hük-münce bu mihnet âlemine ve ayrılık diyârına inince o yarla olan birlik ve safâ yok oldu ve bu kesret ve mihnetle imtihan edilmiş /111-a/ olduk.

خوشا وقتی که بادلدار بودم	زباغ وصل برخوردار بودم
خوشا ان نوبهار شادمنی	که باان سرو گل رخسار بودم
خوشا شبها که با ان ماه تا روز	چو بخت خویش بیدار بودم
بدستی جام و دستی دسته گل	خرامان در وصف گلزار بودم
کنون گویی که بود ان خواب مستی	که زائل گشت چون هشیار بودم

[Ne güzel vakit ki, sevgiliyle beraberdim, vuslat bahçesinden nasib aldım. Ne güzel o mutluluk ilkbaharı ki onda gül yüzün dalı oldum. Ne güzel geceler ki ay sabaha kadar (par-lar), kendi bahtım gibi uyanık oldum. Kadeh destisi ve gül destesinin kabı ile, gül bahçesini anlatmaya yürüdüm. Şimdi ben ayılınca "o sarhoşluk uykusu zâil oldu, geçti" diyorsun.]

369- نَهَارِي أَصِيلٌ كُلُّهُ إِن تَسَمَّتْ أَوَائِلُهُ مِنْهَا بِرَدِّ تَحِيَّةٍ

Lügatler: آصال ikindi ile akşam arası, yâni günün sonuna derler, cem'i آصال ve آصال. آصال و آصال yâni آصال و آصال.

İ'râb: نَهَارِي mübtedâ, أَصِيل haberidir. تَسَمَّتْ in fâilidir. Zamir هَا'ya âittir. آصال'da zamir Hz. Mahbûba âittir.

Mânâ: Çölde oturan Araplar arasında günün en güzel vakti ikindi sonrası idi. Çünkü günün sonunda serin rüzgâr eser, bununla öfke ve harâret kaybolur ve fazlasıyla hoşalanırlardı. Günün en güzel zamânı gönül çekici asîl vakti (yâni ikindi sonrası) olduğundan dolayı buyururlar ki:

Eğer günümün başlangıcında o hazret selâm ve tahiyyetimi alarak beni serinletip râhatlatırsa, benim gündüzümün tamâmı vakt-i asîl gibi lezzetli ve hoş olur. Kezâ gündüzüm ikindi sonrası (asîl) olduğu gibi:

370- وَلَيْلِي فِيهَا كُلُّهُ سَحَرٌ إِذَا سَرَى لِي مِنْهَا فِيهِ عَرَفٌ نُسَيْمَةٌ

Lügatler: سَرَى güzel koku. نُسَيْمَةٌ, نُسَيْمَةٍnin taşıdır.

İ'râb: سَرَى'da zamir Hz. Mahbûbeye kezâ آصال'daki de ona râcîdir. آصال'de zamir آصال'e râcîdir. عَرَفٌ, سَرَى'nin fâilidir.

Mânâ: Gecenin en güzel vakti seherdir. Onun için buyururlar ki: O hazretin bana nesîm kokusunun geldiği gecede, benim gecem tamâmen aydınlık seher vakti gibi olur. Yâni tecellî râyihaları ve tesellî kokuları Hz. Mahbûb-i Mûteâliden beşeriyet gecesinde arka arkaya gelince benim ahvâlîmin geceleri tamâmen aydınlık gün gibi olur.

371- وَإِنْ طَرَقَتْ لَيْلًا فَشَهْرِي كُلُّهُ بِهَا لَيْلَةُ الْقَدْرِ إِنْهَاجًا بِزُورَتِي

Lügatler: زُرَّة masdardır, ziyâret demektir, masdar mef'ûlüne muzafdır.

Mânâ: Eğer o hazret bir gece bana gelecek olursa, benim bütün ayımın gecesi o hazretin gelmesi sebebiyle, bin aydan daha hayırlı olan Kadir gecesi olur. /111-b/ Veya o hazretin beni ziyâreti sebebiyle, sürur ve sevincimden dolayı ayın on dördüne döner.

372- وَ إِن قُرْبَتْ دَارِي فَعَامِي كُلُّهُ رَبِيعُ إِبْتَغَالٍ فِي رِيَاضٍ أَرِيضَةٍ

Lügatler: Arîvetli, Tarâvetli, nezâhet dolu suyu ve yeşilliği bol olan bostana derler. ربيع suyu ve yeşilliği bol olan yere derler.

Mânâ: Eğer o hazret benim evime yakın olursa, benim bütün senem tâze, nezâhet dolu ve emsalsiz bir bahçedeki mu'tedil ilkbahar olur. Yâni eğer o hazret inâyet tecellîsiyle bana yakın olursa, benim kalbimin ve kalıbımın mizâcî bahar gibi mûtedil olup çok sayıda ilimlerin yeşillikleriyle maârif-i cezîlenin güzellikleri, yüksek müşâhede ve mükâşefeler ile kalb bahçem tarâvet dolu, kalıp bostanım güzellik ve letâfetin kendisi olurdu.

373- وَإِنْ رَضِيتَ عَنِّي فَعُمِرِي كُلُّهُ زَمَانُ الصَّبَا طِيًّا وَ عَصْرُ الشَّبَابَةِ

Lügatler: yiğitlik, الشبابة

Mânâ: Eğer o hazret benden râzî olursa benim bütün ömrüm, hatırımın hoş olması için çocukluk zamânımdaki gibi gamsız ve kedersizdir. Ve bâtın ve zâhirimizin neşesi için de gençlik çağı ve tâzelik gibidir.

374- لِأَنَّ جَمَعْتَ شَمْلَ الْخَاسَنِ صُورَةً شَهِدْتُ بِهَا كُلَّ الْمَعَانِي الدَّقِيقَةِ
375- فَقَدْ جَمَعْتَ أَخْشَايَ كُلَّ صَبَابَةٍ بِهَا وَجَوَى بَنِيكَ عَنْ كُلِّ صَبَوَةٍ

Lügatler: Açık ve çokça geçti.

İ'râb: Şartın cevâbı شهد değildir. Belki جمع'tir. شهد Şartla cezâ arasında cümle-i mu'tarızâdır. ۴'da ب istiâne içindir, zamir صورة'ye râcîdir. صورة Temyîziyet üzere mansubdur.

Mânâ: Hz. Mahbûbe çeşitli güzelliklerin hepsini bütün mertebelerde zâhir sûret îtibârıyla topladı. Ben de o sûret vâsıtasıyla akıl ehlinin anlayışından daha yüksek olan ince mânâları müşâhede ettim. Benim bâtınî kuvveleirim de yâni sırrım, kalbim, rûhum ve sırrımın sırrı da bütün sevgi ve aşkı o güzellikler veya o sûret sebebiyle topladı. Kezâ benim bâtınî kuvvelerim bütün dertleri ve bütün meyil ve muhabbetimi haber veren iç sıkıntısıru topladı. Yâni Hz. Mahbûbe bütün güzellikleri bir araya getirdiği gibi ben de bütün aşk ve muhabbeti toplayıcıyım.

گر مرا مجنون بدیدی بر منش رحم آمدی ور ترا لیلی بدیدی در زمان مجنون شدی
[Mecnûn beni görseydi bana acırdı. Eğer Leylâ seni görseydi, o anda Mecnûn olurdu.]

376- ولم لا أباهی کُلَّ مَنْ يَدْعِي الهَوَىٰ بها و أناهی فی إفتخاری بِحُظْوَةِ/112-
377- وقد نلتُ منها فوقَ ما کُنتُ راجِياً وما لَم أَکُنْ أُمِلْتُ من قُرْبِ قُرْبَتِی

Lügatler: أباهی nefs-i mütekellimdir, مباحات tan. Mufâherete derler. أناهی Nefs-i mütekellimdir, مباحة ten, müfâale bâbından. Bir şeyi nihâyetlendirmeye derler. حظوة Zâ-i mu'ceme ile murad bulmağa derler.

İ'râb: Birinci beyitte و'da أباهی'ye müteallıktır, zamir Hz. Mahbûbe râcîdir. İkinci cümle-i fi'liyyedir, birinci beytin mazmûnundan haldir, i'râbdan mahallen mansubdur. من قُرْبِ قُرْبَتِی de beyan içindir.

Mânâ: Hz. Mahbûbeden haddi aşkın biçimde murâdını maksûdunu elde edince, istifaham-ı inkârî yoluyla, muhabbet ve cezbe erbâbına karşı iftihar ederek şöyle buyurur:

O hazretin muhabbet ve müşâhedesi sebebiyle ehl-i aşk ve muhabbete karşı ben niçin iftihar etmeyeyim? O hazretten umduğumun çok üstünde nâil olduğum haz ve yakınlık yakınlığından hiç düşünmediğim dereceye ulaşmış bulunmam sebebiyle niçin iftihârımda son noktaya varmayayım? "Kurb-i kurb" (yakınlık yakınlığı, yakının yakını)'dan murad, yakınlık hâlinde yakınlığı görmemektir. Zîrâ kendisini Hakk'a yakın gören uzaktır. Ebu Yâkub es-Sûsî şöyle der: ما دام العبد يكون قريباً بالقرب لم يكن قريباً حتى يغيب من القرب بالقرب "Kul yakınlığa yakın olmaya devam ettikçe yakın olmaz, tâ ki yakınlıkla yakınlıktan kaybolsun"

378- وأرغم أنفَ البينِ لطفَ اشتمالِها على بما يُرَبِّي على كُلِّ منية

Lügatler: أرغم asl-ı lügatte ince toprağa derler, أنف zillet ve horluktan kinâyedir. Burada öldürmekten ve yoluğa göndermekten kinâyedir. Fil-i muzârî meçhuldür, بها'dan, ziyâdelik demektir.

İ'râb: Beytin başındaki vav mâ-kabline ma'tuf olarak hâliyyedir. لطف Lafzan merfû 'arğem'in fâilidir. اشتمالها'da zamir Hz. Mahbûba râcîdir. بها'da ما mevsûledir veya mevsûfedir. على alâ-binâi'l-fâil sıfatıdır.

Mânâ: Halbuki o hazretin bütün arzûların üstünde olan lütfunu benim üzerime yayması, ayrılık ve yalanın burnunu yere sürttü, yâni yok etti. Onun

Mânâ: Benim vücud zerrelerimden her biri o hazretin kemallî güzelliğini müşâhede eder ve o zerrelerimin müşâhedesi sebebiyle, bu dünyadaki bütün gözler her bakışta görmeyi ifâde eder. Zîrâ benim her zerrem aha-diyyet-i cem'in hükmüyle boyanmış olup bütün hâdiseleri kuşatmıştır. O bakımdan ben kâinat gözünün insanı ve kâmil sıfatlı insanın gözüyüm.

383- وَيُنِّيْ عَلَيْهَا فِى كُلِّ لَطِيْفَةٍ بِكُلِّ لِسَانٍ طَالَ فِى كُلِّ لَفْظَةٍ

İ'râb: يُنِّيْ'nin fâilidir, كل لطفة.

Mânâ: Benim vücûdumdaki rûhî, kalbî, aklî ve cismî her bir latîfem, her lafızda hamd ü senâda çoğalmakta olan bir lisanla ezelen ve ebeden o hazret üzerine senâ eyler, övgüde bulunur. /113-a/

384- وَأَنْشَقُ رِيَّاهَا بِكُلِّ رَقِيْقَةٍ بِهَا كُلُّ أَنْفٍ نَاشِقٍ كُلُّ هَبَّةٍ

Lügatler ve İ'râb: أنشق: نشق, نشق'dan nefis-i mütekellim sîgasıdır. ربا Güzel koku demektir. هبة vezinde محبوب'tan, "esmek" demektir. كل أنف mübtedâ ناشق haberidir.

Mânâ: Rûhânî ve cismânî her ince ve latif şeyle o hazretin güzel kokusunu koklarım. Ve o her ince şeyde mevcut olan kokuyu koklamam sebebiyle bu cihanda her burun bütün kokuları koklamaktadır.

385- وَيَسْمَعُ مَنِّى لَفْظَهَا كُلِّ بَضْعَةٍ بِهَا كُلُّ سَمْعٍ سَامِعٍ مُّتَنَصِّتٌ

Lügatler: بضعه et parçası. تمت Söze kulak tutucu, müstemî'.

İ'râb: يسمع'in sıfatıdır, تمت, سمع'ın mübtedâ سميع haberi, كل سمع'ın fâilidir.

Mânâ: Benim bedenimin her bir parçası o hazretin inciler saçan sözünü dinler ve benim her bir parçamın dinlemesiyle bu âlemde her kulak susup dinleyici, her dinleyen işitici ve söze kulak vericidir.

386- وَيَلْتَمُّ مَنِّى كُلِّ جُزْءٍ لِثَامَهَا بِكُلِّ فَمٍ فِى لَنَمِهِ فِى كُلِّ قُبْلَةٍ

Lügatler: يلتم بuse. لثام Perde. كل جزء يلتم'nün fâilidir.

Mânâ: Benim her bir parçam, âlemdeki her ağızdan bir dudakla o hazretin zâtına yüz süren perdeyi öper. Her bir öpücüğünde bütün cihânın bûsesinin lezzeti vardır.

Her ne kadar bu beş beyit görünüşte mübâlağalı ise de yüce mertebelerini haber verdiği ve kutbiyet makamlarını işâret ettiği bir gerçektir. Zîrâ bütün âlem onun uzuvları ve kuvveleri gibi olmuştur. Önce Cenâb-ı ahadiyetten o feyz almış, sonra her şey onun kuvvetiyle güç sâhibi olmuştur. Görmek olsun, işitmek olsun, öpmek olsun, her ne ise her şeyde her şeyle görür, her şeyde her şeyle işitir, kezâ her dimağla koklar.

387- فلو بَسَطْتُ جِسْمِي رَأَتْ كُلُّ جَوْهَرٍ بِهِ كُلُّ قَلْبٍ فِيهِ كُلُّ مَحَبَّةٍ

Lügatler: بط burada tahlil mânâsınadır. جومر'de murad cismin parçalarından parçalanmayanıdır, cevher-i ferddir. Mütakellimlere göre cismin terkibi cevher-i ferdlerden oluşur.

Î'râb: فلو بط'te geçen beyitleri neticelendirmek içindir. بط ve رأت'ın zamirleri Hz. Mahbûbeye râcîdir. به'de ilsak içindir. Zamîri جومر'e râcîdir.

Mânâ: Meselâ eğer /113-b/ o Hazret benim cismimi yaysa, parçalarını tamâmen çözsé, birbirinden ayırsa en içine kadar vararak bölünemez derecede küçültseydi, cismimin her zerresinde, kâmil muhibbin Hakk'ın muhabbetiyle boyanıp tam sevgiye ulaşınca nâil olduğu muhabbete benzer bir muhabbeti, kâinatın tamâmının muhabbetini ve bütün kalblerin duyacağı ölçüde her bir zerremde bulması kâbil olurdu. Zîrâ şühûd gözüyle bakılırsa, her zerrede bütünü tamâmı mevcuttur, bütünde de parça mevcuttur.

388- وَأَغْرَبُ مَا فِيهَا اسْتَجَدْتُ وَجَادَ لِي بِهِ الْفَتْحُ كَشْفًا مُذْهِبًا كُلَّ رِيَّةٍ

Lügatler: أغرب ef'al-i tafdildir, غربة'ten. استجدت جاد جود'dendir, sin vicdan içindir. استجدت الشئ Derler, yâni جدت جداً demektir. جاد Fil-i mâzîdir, سحا mânâsına. مزىلا yâni منجى. رية şek ve şüpheye derler.

Î'râb: به'de zamir u'ya râcîdir. كشفاً Mef'ul-i lehdir.

Mânâ: Bir sonraki beyite bağlıdır. Zîrâ أغرب mübtedâ شهودی haberidir.

389- شُهُودِي بَعَيْنِ الْجَمْعِ كُلِّ مُخَالَفٍ وَلِيَّ اِتِّلَافٍ صَدُّهُ كَالْمَوَدَّةِ

İ'râb: mahzûf mübtedânın haberidir. Mahzûf mübtedâ haberiyile birlikte şehûdî'nün haberidir. Burada rû'yet mânâsı taşıdığı için iki mef'ul aldı. Birinci mef'ûlü مودده, ikincisi رولى. mübtedâ كالودة haberidir. Bu cümlelerin i'rabdan mahalli mansub olarak رولى'nin sıfatıdır. موده'deki zamir رولى'e âittir.

Mânâ: Hz. Mahbûbenin muhabbetinde ne garip şeyler oldu, ahadiyyet tecellîsinin açılması bütün şüphelerden uzak bir şekilde bunu ortaya koydu ve şu hususları ben çok iyi ve güzel bulmaya başladım: Ben ahadiyyet-i cem' ile kınayıcı ve gammaz gibi bütün muhâlifleri, ihtilâfsız ülfet edilecek bir arkadaş, bir dost olarak görmeye başladım. Bunların her birinin yüz çevirmesi, buğzu ayıplaması artık bana dostluk ve muhabbet gibidir. Zîrâ ben vahdet gözüyle ağıyârı yâr, onların işlerini de hikmet ve sırf rahmet olarak görüyorum.

390- أَحَبَّنِي الْأَحْيَى وَ غَارَ فَلَا مَنِي وَ هَامَ بِهَا الْوَأَشَى فَجَارَ بِرِقِيَّةِ

Lügatler: رقة ra'nın fi'l-i mâzîdir /114-a/ "gayret eyledi" demektir. رقة ra'nın kesresiyle terakkub (bekleme, gözetleme)'den bir nevidir.

İ'râb: و'da zamir mahbûbeye âittir. راضى'nin fâilidir راضى'ye âittir.

Mânâ: Geçen beyitteki muhâliflerin birlik ve ülfetini tefsir ederek buyururlar: Beni kötöleyen kimse beni sevdi, kıskandı ve kıskançlığı sebebiyle beni kınadı. Beni gammazlayan ise o Hazretin güzelliğine hayran oldu, aşırı hayranlığı sebebiyle beni rakib görerek koruyuculuk hissiyle bana eziyet etti. Demek ki aslında kınayanın eziyet ve kötölemesi, gammazın koğuculuk ve jurnalcılığı ayn-ı muhabbet ve sırf dostluktan ibârettir.

391- فَشُكِّرِي لِهَذَا حَاصِلٌ حَيْثُ بُرِّهََا لَذَا وَاصِلٌ وَ الْكُلُّ أَثَارُ نِعْمَةٍ

Lügatler: Açıktır.

İ'râb: ف شukriye sebebiye. Mübtedâ حاصل haberidir. Bütün muhâliflere işârettir. حيثُ بُرِّهََا Mübtedâ واصل haberidir. و'da zamir muhabbete râcîdir. لَدى Yâni لَدى demektir.

Mânâ: Bütün muhâlifleri sâdık dost gördüğüme, gerçekten bunların beni kınayıp gammazlamaları sevgi ve kıskançlıktan olduğuna ve bunların

Mânâ: Şükürüm her ne kadar zâhiren başkasına da olsa yine hakîkatte benim içindir. Zâhîrde başkasından bulaşır görünen iyilik ve ihsan benden bana ulaşır. Zîrâ benim nefsim cânânla birleşmede müstakil oldu ve tevhid mertebesinde kemâle erip ağıyardan müstağnî oldu. O bakımdan her şükreden ve edileni, her iyilik eden ve edileni cem'-i ahadiyyetin işlerinden bir nur ve bu mezâhîrde bir zuhûr olarak görürüm.

394- وَثَمَّ أُمُورٌ لِّى كَشَفْتُ سِرَّهَا بِصَخْرِ مُفِيقٍ عَنِ سِوَاىِ ثَقَطَتْ

Lügatler: سر sinin kesresiyle perde. مَفِيقٌ 'فلق' den ism-i fâildir, ayrılmak demektir. ثَقَطَتْ Yâni سَرت.

İ'râb: ثَمَّ'nin fâilidir. كَشَفْتُ 'عن سوى' müteallıktır. ثَقَطَتْ Cümlesi 'أُمُورٌ' a sıfattır.

Mânâ: Benim makâmım olan cem' makâmında ve tevhûd-i zâtıyye mertebesinde sekrden sonra tam ayılmanın sahvı vâsıtasıyla, büyük işlerin ve bir çok sırların perdesinin açılması ve örtüsünün kalkması benim için tamam oldu; bunlar benden başkasına örtülü ve perdelidir. Sekrden sonra sahv mertebesini bulmayan bu sırrı bilmez. Ve telvînâtın sekrinden ayrılmayan bu işleri bilmez.

مَفِيقٌ Ya ayılmış mânâsına olur veya mahzûf mevsufun sıfatı olur. Yâni رجل مَفِيقٌ takdîrine ve murad Hz. Muhammed veya ekmel-i kümmelînden bir kimse yahut da kendi şahsı olabilir.

395- وَعَنَّى بِالتَّلْوِيجِ يَفْهَمُ ذَانِقٌ غَنِىٌّ عَنِ التَّصْرِيحِ لِلْمُتَعَنِّتِ

Lügatler: تلويج 'تلويح' dan müştaktır, tef'il bâbindandır, şimşek parlayıp kaybolduğu vakit لَوْحُ derler. Kezâ rumuzlu söze /115-a/ işâret olunup şimdiki halde gizleseler ona تلويح derler. غَنِىٌّ Senin zilletini isteyen kimseye derler.

İ'râb: Açıktır.

Mânâ: O büyük işleri kapalı ve gizli sırları sâhib-i zevk olan kâbiliyet ve isti'dâdı kadarıyla basit bir işâretle benden anlayabilir. O sâhib-i zevk inkârcı ve inatçı için gerekli olan tasrih ve beyandan müstağnidir.

doğru yol gösrereren bir yardımcıdır. Yâni müşâhededen ötürü Hakk'ın zâtına hidâyet eder (yol gösterir); o müşâhede ki bütün ervâhın doğuş yeridir. Şühûd غدا demekle vafetti. O şühud ki mânevî mâhiyettedir, görülen ve duyulan âlemdeki gözle olan şühud gibi değildir.

Kezâ şeytânî kuvveler nefse yardımcıdır ve onu arkadaşlarına sevk eder. Nefsin arkadaşlarından murad cismânî kuvvelerdir. Onlar da gazab kuvveti, şehvet kuvveti, hırs, hased, kibir vb. şeylerdir ki nefsin arkadaşlarıdır. وجودا ile 'i ta'lil eylediler. Yâni: النفس الموطئ بدبير النفس اجل وجود حياة الجسم demektedir. غدا 'ü şehud ile vafeylediği gibi وجود 'ü de عدا ile vafedip derler ki: Öyle vücud ki sûrete âit olan renge ve şekle sür'atle gider. Her biri merkezine ve aslına rücû ve mey-letmekle muhâlefet zâhir oldu.

402- وَمِنْ عَرَفَ الْأَشْكَالَ مِثْلِي لَمْ يَشْبِهْ شَرِكُ هُدَىٰ فِي رَفْعِ إِشْكَالٍ شُبْهَةٍ

Lügatler: إشكال hemzenin fethiyle شكل'in cem'i. شب: شب. إشكال Hemzenin kesriyle iltibas ve gümân.

Î'râb: 'de muzaf mahzûfudur. Yâni لم يخلط لهم و ادراكه , في 'de 'de رفع , في 'ye müteallıktır.

Mânâ: Benim ma'rifetim gibi şöyle bilip anlamalı: Bu eşkâl ve âlemin sûretleri tek zâtın hey'etinin sûretleridir. Ve bu eşkâl ve sûretler birinci mertebede zâtın aynıdır, ikinci mertebede ne ayn ve gayrdır, kevn mertebesinde ise "gayr" kabul edilir. İşte bunu böyle bilen kimsenin idrak ve anlayışına, bu tür şüphelerin işkâlinin giderilmesi sırasında şirk-i Hüdâ yâni gizli şirk şüphesi karışmaz. Gizli şirke "şirk-i hüdâ" demeleri şu yüzdendir: Şerîat ve tarîkatin zâhirine göre, hidâyet "gayr"ın isbatıyla doğru olur ve gerçekleşir. Zîrâ şerîat ve tarîkat ikilik ve gayriyet üzerine binâ edilmiştir. Lâkin bu gayrın isbâtı hakîkatte gizli şirktir. Bu gizli şirkten, tahkîk ve tevhid ehlinde başka kimse kurtulamaz. Zîrâ tahkik ehli zât-ı ilâhînin ahadiyyetini çokluk hâlindeki mazharlarda ve çeşitli aynalarda müşâhede edip her mertebenin hükmünü icrâ ederler. Sûret çokluğu bunlara vahdet perdesi olmaz, hakîkî vahdet de nazarlarını kesrete kapalı tutmaz. İşte kâinattaki eşyâyı bu tarzda bilen kimseye gerek şerîatte ve gerek tarîkatte kesreti gerektiren /116-b/ ve gayriyeti icab ettiren her yerde gizli şirk yol kesici ve ten perdesi (perde-ten) olmaz.

A'yân-ı sâbite mevcûdâtın hakikatleri ve mâhiyetleridir ve isti'dâdların kök-leridir. Ötekine "feyz-i mukaddes" derler. Ve bu feyz a'yân-ı sâbitenin hâric-i vücudda, istîdâdlarına ve kâbiliyetlerine göre vücud bağlamasıdır. Bu iki feyz için güneşle çeşitli renklerdeki camlar örneği verilebilir. Meselâ güneş zât gibidir. Ve güneşten cama vuran basit ışık feyz-i akdes gibidir; çeşitli camlardan yansıyan renkli ışıklar ise feyz-i mukaddes gibidir. Yahut da bir şeyin çekirdeği /117-a/ feyz-i akdes gibi, çekirdekten meydana gelen ağaç feyz-i mukaddes gibidir. Kendisinden a'yân-ı sâbite zuhûr eden ilk feyze "Hakikat-i Muhammediyye" derler. Ezelen ve ebeden Kutbü'l-aktâb odur. Zamandan önce veya zamandan sonra her kim bu hakikate mazhar olursa kutbü'l-aktâb odur. Hz. Nâzım'ın (İbn Fârız) استعدت للقبول بسعدت buyurması bu zata işârettir. Yâni kâinatın zatları istîdâdı kabule hazır olmazdan evvel, zâtım bütün bu kemâlâta isti'datlı halde idi.

405- فَبِائْتِمْ أَشْبَاحُ الْوُجُودِ تَتَعَمَّتْ وَ بِالرُّوحِ أَرْوَاحُ الشُّهُودِ تَهْتَّتْ

Lügatler: وجدت فنية و همة yâni تفت.

İ'râb: النفس 'te elif-lâm muzâfun ileyhden ıvazdır, yâni takdîrine. Kezâ r اشباح اهل الوجود و ارواح اهل الشهود وجدود و وجود 'un muzaflan mahzûfdur. Yâni اهل الشهود اهل الوجود takdîrine.

Mânâ: Bütün âlemler kemâlât ve füyuzâtı benim zâtımdan bulmuş olunca, benim nefsim ve zâtım sebebiyle, vücud ehlinin bedenleri nîmetlenip lezzet aldılar ve hayât-ı tayyibeye ulaştılar. Gene benim rûhum sebebiyle şühûd ehlinin ruhları güzellik buldular.

Bu münâsebetle semâ'ın sırrına başlayıp buyururlar:

406- فَبِحَالِ شُهُودِي بَيْنَ سَاعٍ لَأُفَقِّهَ وَ لَاحِ مُرَاعٍ رَفَقَهُ بِالنَّصِيحَةِ

407- شَهِيدٌ بِحَالِي فِي السَّمَاعِ لِجَاذِبِي قَضَاءُ مَقَرِّي أَوْ مُمِرُّ قَضِيَّتِي

Lügatler: لافقه yâni الى غايته سامى dedikodu ve koğuculuk yapan kimse, burada meleki kuvvetler kasdedilir. Nitekim az önce geçti. لاف fe ile, geniş yer. لاف Kaf ile, hüküm mânâsına olması da câizdir. مقار Karargâh. قضاء'dan murad maâni ve hakayık âlemidir. نصيحة'den murad sûret-i mâ-hüve'l-vaki'dir. نصيحة'den murad kesret âlemidir.

Ey dinleyici, benim mertebe, zevk ve şühûduma nisbetle “gayriyet”i yok bilmem şüphe ve tereddüte yol açarsa bu iltibas ve şüphenin yok olmasını ve tevhîdin sûretinden şüphenin kalkmasını, konuya çok uygun şu iki misal isbat eder: Büyük kevnî âlem ve küçük insânî âlem zâhirî beş duyu ile görülmektedir. Fakat iki âlem arasındaki uygunluk şu şekildedir: Büyük âlemde mufassal olarak mevcut olan her şeyin, küçük insânî âlemde de benzeri mücmelen bulunur. O bakımdan cem’ makâmının mazharı (göründüğü yer) insan vücûdudur. Zîrâ cem’ makâmında da eşyâ mücmel olarak mevcuttur. Fark makâmının mazharı ise âlemdir.

Bu iki âlemin birbirine uygunluğunun söz konusu iltibâsı yok etmesinin isbâtı şöyledir: Meselâ kendi vücûdunda görürsün ki, senin bir hükmedicin, tasarruf edicin vardır; sen onun irâdesi ve hükmü altındasın, sende mutlak hâkim olan, irâdesi geçerli olan ezelen ve ebeden odur. Sende bu husus hissedildiği gibi bütün âlemde de hâkim, irâde ve tasarruf sâhibi o tek zattır. Zîrâ وَهُوَ الَّذِي فِي السَّمَاءِ إِلَهٌ وَفِي الْأَرْضِ إِلَهٌ (Enbiyâ, 21/22). (Zuhruf, 43/84). “Eğer yerle gökte Allah’tan başka tanrılar olsaydı ikisi de bozulurdu. Gökte de Tanrı yerde de Tanrı O’dur.” O halde bütün âlemde hallerin, tasarrufların ve irâdelerin hepsinin Hakk’ın zâtının oluşu ve Hz. Ahadiyyetin her şeyde sârî idiği /118-a/ küçük ve büyük âlem, zâhir ve bâtının, tevâfuk ve tetâbuku (birbiriyle uyum hâlinde oluşu), söz konu şüphe ve iltibâsı ortadan kaldırır.

Eğer “misâleyn” ile ruhta resmedilmiş olan rûhânî sûretler ve nefste görünen, duyulan sûretler kastedilirse, ikisi arasında mânâ bakımından, iki sûretin hakîkatinin birliğinin uyumu bahis mevzûu olur. Zîrâ rûhânî sûretler olsun nefsânî sûretler olsun, o ikisini birlikte idrak eden ruhtur. Buna göre mânâ: Rûhânî sûretlerle nefsânî sûretlerin hakikat itibâriyle uyum hâlinde olmaları, hakîkî vahdetten iltibas ve iştibâhın yok olmasına hükmeder. Zîrâ bu ikisini idrak eden ruhtur. Her ne kadar mahsûs sûretler zâhiren beş duyu ile idrak olunursa da hakîkatte onu da idrak eyleyen ruhtur. Kezâ kâmilin rûhu, bütün âlemde zâhiren ve bâtınen cismânî ve rûhânî sûretleri, kâinâtın hakikatlerini ve inceliklerini müşâhede eder. Nasıl ki bir kimsenin rûhu kendi vücûdunun ahvâlini müşâhede ettiği gibi.

409- وَيَنْ يَدَى مَرْمَايَ دُونِكَ سِرًّا مَا تَلَقَّتَهُ مِنْهَا النَّفْسُ سِرًّا وَ أَلْقَتْ

Lügatler: مَرْمَا masdar-ı mîmîdir, maksud ve matlub mânâsınadır, ism-i mekân olması da câizdir. دُونِكَ İsim fiillerdendir, مِنْهَا mânâsınadır. نَفْسِ Bir şeyi kabul için yönelmektir. أَلْقَتْ atmak.

İ'râb: مَرْمَا mansubdur, دُونِكَ'in mef'ûlûdür. مَا'da zamir ya hazrete âittir veya beş duyuyula idrak edilen şeylere âittir. النَّفْس'te elif-lâm muzâfün ileyhden ıvazdır, yâni نَفْس takdîrine. سِرًّا nün zamîrinden hâliyet üzere mansubdur. أَلْقَتْ iki mef'ul alır, ikisi de mahzûfdur, takdîri اَلْقَتْ demektir.

Mânâ: Ey sâlik benim maksad ve merâmımdan evvel olan şeyin sırrını al; nefsim o sırrı o hazretten veya algılayıcı duyulardan gizlice elde etti ve onu sana attı. Elde edilen o sır ilâhî sıfatların mütâleasıdır ki evvelâ onu ruh idrak eder. Daha sonra idrak edilen bu mânâları hayal alır ve kendi âlemine uygun nakış ve sûret bağlar. Daha sonra da şehâdet âlemine inip duyulan sûretler /118-b/ zuhûr edince nefis beş duyuyula idrak eder ve irşad için onu mahlûklara atar; tâ ki ma'rifete talip olup onlar da bu mânâları bilsinler.

Şeyh bu tarzda elde ettiği o sırları şu beyitlerde zikrediyor:

410- إِذَا لَاحَ مَعْنَى الْحُزْنِ فِي أَى صُورَةٍ وَ نَاحَ مَعْنَى الْحُزْنِ فِي أَى سُورَةٍ

411- يُشَاهِدُهَا فِكْرِي بِطَرْفٍ تَخَيَّلِي وَيَسْمَعُهَا ذِكْرِي بِصَمْعٍ فَطَنِي

412- وَيَحْضُرُهَا لِلنَّفْسِ وَهِيَ تَصَوُّرًا فَيَحْبِبُّهَا فِي الْحَسِّ فَهَمِّي نَدِيمَتِي

Lügatler: إِذَا zaman zarfı, çok az olarak da şart mânâsı taşır. لَاح Yâni ظَهَرَ سِرًّا. نَاح derler. نَاح لان yüksek sesle ağlamak, yüksek sesle ağlayınca نَاح derler. Bâzı nüshalarda نَاح ile نَاح şeklinde yazılmıştır; نَاح derler, yâni اَظْهَرَ demektir. مَعْنَى الْحُزْنِ Hüznün zahmetine katlanan ve hüznün eziyetini çeken kimseye derler. أَى Hüzenin meddiyle اَيَّة'in cem'idir. İkinci beyitte لَاح bâtinî kuvvelerden bir kuvvedir. طَرْف Göz demektir. تَخَيَّلِي Kezâ bâtinî kuvvelerden bir kuvvedir. Bu kuvvelerin açıklamasını *Heyâkil* şerhinde mufasssal olarak zikrettik. تَخَيَّلِي Gözden kaybolan sûreti göz önüne getirmeye derler. ذِكْر'den murad hatırlama kuvvesidir. مَع Birinci mûmin kesriyle ve ikincisinin fethiyle ve tam aksine olarak da câizdir. فَطَنِي Zekâ ve idrak sūr'atı. رَهَم Cüz'î mânâları idrak eden bir kuvvedir. تَصَوُّر Bir şeyin sûretinin zihinde hâsıl olmasıdır ve nefsin cismânî ve rûhânî sûretlerden birini kabul etmesidir.

İ'râb: إِذَا لَاح ... اَلْعَلَّاق şarttır ve soraki iki beyit cezâdır. يُشَاهِدُهَا ve يُحَضِّرُهَا'da olan zamirler Hz. Mahbûbeye râcîdir. فَيَحْبِبُّهَا'da zamir mahbûbenin kelâmına râcîdir,

ر لى Sözü yâni لى ای سورة. muzaf mukadderdir. عمن'نun izâfeti beyeniyyedir. takdîrinedir. وقت صاع تلاوة آيات سورة القرآن

Mânâ: Gerçekte vahdet sırrı ve adâlet eseri olan güzelliğin mânâsı ve la-tîfesi, beşerde veya başkasında herhangi bir sûrette görünse; hüznle dertli bir âşık, Kur'an âyetlerini dinlerken ağlayıp feryad etse; o güzelliğin zuhûrunda benim müfekkire kuvvetim tahayyül gözüyle o hazretin cemâl-i bâ-kemâlini müşâhede eder. Fetânet ve zekâ kulağıyla benim kuvve-i zâkirem o hazin sesi dinlediği vakit o hazretin kelâmını işitir. Kuvve-i vâhimem, nefsi-mi müşâhede için tasavvur olarak o hazreti (gözümün önüne) hazır hâle getirir ve benim anlayışım o hazreti, görünen güzellikte konuşan arkadaş ve kerîm dost olarak kabul eder. Hulâsa-i kelâm bu yüksek tâîfeye göre bu sırlı âlem ilâhî hüviyetin mezâhıridir ve her bir mazharda, Hakk'ın kuvveti, bu mazharın kâbiliyetine göre zuhûr etmiştir. O halde bütün âlem, değişikliğiyle Hakk'ın hüviyetinin sûretidir. Onun vahdâniyeti taaddütten münez-zehdir. Bu mezâhırde görünen her şey celâl olsun, cemâl olsun, kemâl olsun kelâm olsun, sıfat olsun /119-a/ fiil olsun, ne olursa olsun her bakımdan **كُلُّ شَيْءٍ عِنْدَ اللَّهِ** (Nisa, 4/78). "De ki: Hepsi Allah'tandır" beyanının gereği olarak o tek hakîkattendir. Lâkin edeb merâsimlerinin muhâfazası ve zât-ı müstetâbın tenzîhi için, zâhirden zuhûra gelen her kemâlî sıfat ve iyilik ona nisbet edilir, eksik sıfatlar ise **وإن تصبى سنة لمن نكح** (Sana bir kötülük gelirse o sendendir) beyanı fehvâsınca nefse ve mümkün zatlara isnad edilir.

Maddî olsun mânevî olsun kâinatta zuhûr eden her iyi işte görünen hüviyyet-i ilâhiyyenin sûretidir. Büyük peygamberlerin çoğuna ve evliyânın seçkinlerine Cenab-ı Hak sûret-i mahsüsed (hissedilebilecek şekilde) tecellî eder. Niteki Hz. Mûsâ'ya ateş şeklinde, Hz. Peygamber'e mahbûb-i dildâr şeklinde görünmüştür. Şöyle buyururlar: **رأيت ربى فى أحسن صورة** "Rabbimi en güzel şekilde gördüm". Bâzı rivâyetlerde **فى صورة شاب امرء** "Taze bir genç sûretinde.." şeklinde yer alır.

Şüphesiz ârif-i muhakkık ve vâsıl-ı müdekkık **بسم تو مى بینم** "Neye baksam senin yüzünü görürüm" fehvâsınca baktıkları her güzellikte vahdet-i Hakk'ı müşâhede ederler ve vücûd-ı mutlakın kemâl-i i'tidâlinin sırrını görürler ve Hak'la muâmele edip onunla konuşurlar. Ebu Yezîd'in dediği gibi: **إني اكلم الله منذ ثلاثين سنة و الناس يظنون أني اكلمهم** "Ben otuz seneden beri Al-

lah'la konuşuyorum, halbuki insanlar kendileriyle konuştuğumu sanırlar” Hz. Şeyh'in buyurdıkları işte şu mânâya işârettir: Ne zaman bir güzellik görsem ve hazin bir ses işitsem hayal gözümle fikrim onun güzelliğini müşâhede eder, kulağım ve zikrim onun kelâmını dinler, vehmim nefsim onun sûretini hatırlatır, fehmim görünen güzellikte onun arkadaşlığını hisseder.

413- فَأَعْجَبُ مِنْ سُكْرِي بِغَيْرِ مُدَامَةٍ وَأَطْرَبُ فِي سِرِّي وَ مِنْ طَرَبِي
414- فَيَرْقُصُ قَلْبِي وَ ارْتَعَاشُ مَفَاصِلِي يُصَفِّقُ كَالشَّادِي وَ رُوحِي قَيْتِي

Lügatler: طربة şarap demektir. طربة Tı'nın kesresiyle tarabdan bir nevidir. شادی Muğannî Uzuvarların irâdesiz olarak hareket etmesi. تصفيق Eli ele vurmak. ارتعاش olan kimseye derler, nitekim شادراً يشدر, شادا derler غنى halk dilinde muğannîyeye derler. Bâzıları ise مُتَقِنٍ den müştaktır demiştir, تقي tezeyyüne derler. Nitekim إقطات الروحة derler, yâni أخذت زخرفها. muğannîye sesini tezyin ettiği için kendisine قبة dediler.

Îrâb: طرب dahî nefs-i mütakellimdir, طرب mânâsıdır. طرب nefs-i mütakellimdir. مى 'de vav hâliyyedir, ارتعاش 'da da öyledir. ارتعاش Mübtedâ, تصفيق fiil cümlesi haberidir.

Mânâ: Cemâl-i vahdetin müşâhedeşi sekr ve hayreti gerektirince bu müşâhedenin lezzetinden doğan sekr ve şaşkınlığı haber vererek buyururlar ki: Anılan bu fehmî zevk, vehmî huzur /119-b/ zikrî sima' ve fikrî şühud sebebiyle benim zâhirî ve bâtınî kuvvelerime o kadar sekr ve ferahlık hâsıl oldu ki târifî mümkün değildir. Ben bu sekrime şaşıyorum. Nasıl oldu da şarapsız sarhoş oldum, sırrımda ve kalbimdeki bu sevinç nasıl oluyor? Halbuki benim neş'em kendimendir, dışarıdan değildir. Bu sarhoşluk ve neş'e sebebiyle mafsallarımın titremesi muğannî gibi el çırpır, rûhum bana muğannîyelik yapar, kalbim raks ve hareket eder, coşup taşar. Hakîkaten rûhu, zat nurlarının müşâhedeşiyle aydınlanan ve tecellî kokularıyla amberlenen her âşıkın vücud evinde, her kuvâsî hoş sesli mutrib ve her uzvu şarkı söyleyen sırdaş olup bu zevk ve şarkıyla dâimâ mümtaz olmadadır.

415- وما بَرَحْتُ نَفْسِي تَقَوْتُ بِالنَّيِّ وَتَنَحُّوا الْقَوَى بِالطُّغْفِ حَتَّى تَقَوْتُ

416- هُنَاكَ وَجَدْتُ الْكَائِنَاتُ تَحَالَفَتْ عَلَى أَهْلِهَا وَالْعَوْنُ مِنِّي مُعِينَتِي

Lügatler: Ma beraht yâni ma beraht. Ma beraht ashında tefat idi, tefat'ul bâbından; te'nin biri tahfif için hazfoldu, tefat'ul bâbında olduğu gibi, tefat kuvvet ve gıda talep etmeye derler. Nefs'ten burada murad nefis-i nâtikadır. Nefs Arzû. Nefs'den fil-i muzârîdir. Zarf-ı zaman veya zarf-ı mekân'dır, burada mânevî mekân kastedilir. Tahalluf tendir, yâni tahallufat.

Î'râb: 'in fâili zamir, 'e âittir. 'de vav hâliye. Bu ibâre an ismiyle haberi arasında mu'tarizâ cümlesidir, haberi me'ni'dir.

Mânâ: Benim rûhum evvelen ve âhiren seyr ve talepte visâl arzûsuyla gıdalanma ve kuvvet bulmaya devam etti ve benim zâhirî ve bâtinî kuvvelerim zayıflıklarına rağmen, o arzûya kavuşmaya niyet etmekten ve yönelmekten geri kalmadı. Böylece benim bütün kuvvelerim maksadına erişmek sûretiyle kuvvet ve kudret sâhibi oldu. Rûhumun visâl arzûsundan gıdaıandığı bu makamda, nefsânî kuvvelerimin kendisine yönelmekle kuvvet kazandığı bu yer ile ben bütün kâinâtı muhabbet yolu üzere söz verici ve dostluk kurucu olarak buldum; hepsini bana yardımcı buldum. Halbuki o yardım ve inâyet, muvâfakat ve muâhede yine benden hâsıl olmaktadır, başkasından değildir.

من آوردم درین عالم طریق عشق ورزیدن بگرد کوی مهر و یان چو گرد کعبه گردیدن

[Kâbe'nin etrafında dönmek gibi, ay yüzölçülerin köyünün etrafına aşk ekme usûlünü bu âleme ben getirdim.]

417- لَيَجْمَعُ شَمْلِي كُلُّ جَارِحَةٍ بِهَا وَيَشْمَلُ جَمْعِي كُلُّ مُنْبِتٍ شَعْرَةٍ

Lügatler: 'a/ 120- / zıd mânâlı lügatlerdendir, hem cem' mânâsına hem tefrika mânâsına kullanılır.

Î'râb: 'da lâm ta'lil içindir, 'e müteallıktır, fâili 'کل', mef'ûlü 'شعری'dir. 'da 'sebebiyye, zamir Hz. Mahbûbeye râcîdir. 'nin fâili 'جمی', mef'ûlü 'کل' 'dir.

418- وَيَخْلَعُ فِيمَا بَيْنَنَا لَيْسَ بَيْنَنَا عَلَى أَيْنِي لَمْ أَلْفَهُ غَيْرَ أَلْفَةٍ

Lügatler: 'bu kelime 'على ile kullanıldığı zaman elbise giydirmek demektir, nitekim 'على 'derler. Eğer 'على ile kullanılırsa elbiseyi soyamak ve çıkarmak mânâsına kullanılır. Birinci 'بين' zarf mânâsındadır, ikinci 'بين' uzaklık

mânâsına kullanılır. Birinci بن zarf mânâsınadır, ikinci بن uzaklık mânâsına. إلغاء bulmak, وجن gibi. الله me'nûs olmak. لبس Lâmin zammesiyle ve fethasıyla "libas" demektir. Lâkin lâmun zammesiyle isim, fethasıyla masdardır.

Î'râb: رجع üzerine mâtuftur. رجع'nun alâ binâi'l-fâil (ma'lum) olarak okunması ve fâil zamîrinin جمع'a olması, رجع'nun mef'ûlû olmak üzere mansub olması câizdir. Ayrıca رجع'nun meçhul okunması ve رجع'nun lafzan merfû nâib-i fâil olması da mümkündür. على mânâsınadır.

Mânâ: Evvelce şöyle demişlerdi: Bu kâinat Hz. Mahbûbenin sevgisinde bana yardımcı olmaya söz vermişti. Bu söz ve yemin, o hazretin sevgisi sebebiyle benim her bir organımın tefrikasını cem' hâline getirmek içindir. Tâ ki o hazretin cem'iyet hükmü her bir uzvuma sirâyet etsin, hattâ her biri bütün zâhir ve bâtın tefrikalarını cem' etsin. Aynı şekilde bu benim, kendisinde gayriyet ve zıddiyet bulunmayan cem'im olsun. Her bir kılımin köküne şâmil olsun, tâ ki her bir parçamdan tefrika ve çokluk kalkarak bütün uzvum cem'iyeti gerektiren işler yapsın. Kezâ bu kâinatın bana yardım için yemin vermesi veya benim cem'im o hazretle benim aramdaki uzaklık elbisesini ve bütün muğâyeret ve mufârekatları çıkarmamdan dolayıdır, veya uzaklık elbisesinin çıkarılması içindir. Bununla birlikte ben cem' makâmında bu uzaklığı ve zâhîrî tefrikayı ülfet ve cem'iyetten başka olarak görmem. Belki bütün ayrılıkları ve çoklukları ayn-ı cem'iyet ve sırf vahdet görürüm. Organların ve duyuların tefrikadan kurtulması şöyledir: Zâhîrî ve bâtınî duyular vahdet nûruyla boyanunca, ما رأيت شيئا إلا ورأيت الله فيه "Hiçbir şey görmedim ki onda Allah'ı görmüş olmayayım" ifâdesinin hükmüne göre her neye baksa O'nun nûruyla O'nu görür. Ve كنت سمعته الذي يسمع به "İşiten kulağı olurum" hükmüne göre O'nun sâmia göcüyle işittiği /120-b/ her sözü O'nunla işitir. Ve إن لربكم في أيام دهركم نفحات إلا تعرضوا لها "Şüphesiz sizin zamânuruzda Rabbinizin kokuları vardır, dikkat onu arayın"⁵⁰ fehvâsınca; koklama gücüyle, kokladığı her şeyi Hakk'ın kokusu olarak koklar. بي يطرش ربي معنى "Benimle tutar, benimle yürür" fehvâsınca tuttuğu her şeyi Allah'ın kuvvetiyle alır, gittiği her yere Allah'ın irâdesiyle yürür.

بجز دیدار جانان نیست اینجا

هه وصلت و هجران نیست اینجا

[Burada her şey vuslattır, hicrân yoktur. Sevgilinin yüzünün dışında bir şey yoktur burada.]

⁵⁰ Taberânî, el-Mu'cemü'l-Evsat, III, 180.

421- وَيَلْذُ إِنَّ هَاجَتَهُ سَمِعِي بِالضُّحَى عَلَى وَرَقٍ وَرَقٌ شَدَتْ وَ تَغْتَت

Lügatler: ورق vavın fethiyle yaprak. ورق vavın zammı ve ranın sükûnuyla, kül renginde güvercine derler. هاجت , غت , شدت mânâsında.

İ'râb: هاجت'in fâili ورق'dür. Zamir mef'ûlûdür ki مع'a âittir, merci-i ileyhin te'hiri zarûret-i şî'r içindir veya geçen beyitte olan ذكر'e râcîdir. سمعى'nün fâilidir. بالضحى da بى mânâsınadır, غت'e müteallıktır. شدت ve تغت'in fâilleri zamirleridir ki ورق'a âittir. على ورق , غت'e müteallıktır. غرق Zikredildi lâkin اغصان (dallar) kasdedilir, melzûmun ismini lâzıma ıtlak kabîlinden olur.

Mânâ: Sevgilinin köyünün güvercini, kuşluk vaktinde ağaç dalları üzerinde, çiçek yaprakları arasında ne zaman yâdigâr nağmeleriyle teğannî ve terennüm eylese benim kulağım lezzet duyar.

نادیت حمامه تحاکى حالى تىکى و تروح فوق غصن على

(Yüksek dallar üstünde hâlimi anlatan, ağlayıp inleyen güvercine seslendim.)

او ناله مى کرد و من مى گفتم مى نال بدین صفت که خوش مى نالى

[O inliyordu, ben de ona diyordum ki: Bu sıfatla inle çünkü güzel inliyorsun.]

422- وَيَنْعَمُ طَرْفِي إِنَّ رَوْثَةَ عَشِيَّةٍ لَّيْسَانَهُ عَنْهَا بُرُوقٌ وَ أَهْدَتْ

Lügatler: نعمت , نعم , نعيم bâbından. علم , نعيم . نعيم nunun fethiyle hoş dirilmek ve tazelik. روثه , روثه 'in cem'i. روثه 'in cem'i. روثه 'in cem'i.

İ'râb: روثه'nün zamîri mukaddem zikri hazrete âittir. طرف'e âit olsa da câizdir. لسانه 'de lâm الى mânâsınadır, zamîri طرف'a râcîdir. عنها 'da zamir hazrete râcîdir, muzaf takdir edilir yâni فیضها عن نورها و بروق . روثه'nün fâilidir. أَهْدَتْ'in fâili zamîri بروق'a âittir.

Mânâ: Eğer o hazretin zikrini yatsı vaktinde şimşekler ve fecirler rivâyet etse, ondan da benim göz bebeğim gözüme nakletse, böylece o şimşekler o zikri rûhuma hediye etse, benim gözüme nîmete gark olur ve aydınlanır. Yâni ilâhî tecellî nurlarının ışınları, nâmütenâhî sırların haberlerini hikâye etse, erbâb-ı şühûdun basîret gözü ondan bir vechile sevinç ve neşe bulur ki bunun ifâdesi mümkün değildir.

زلفات تو بامن تو آن مشاهده کردن که چون کند بعظام رحیم روح اعادت

[Senin bana iltifâtından müşâhede edilebilir, çürümüş kemiklere rûhun nasıl iâde edileceği.]

423- وَيَصْحَةُ ذَوْقِي وَ لَمْ يَأْكُؤْسِ الشَّرَابِ إِذَا لَيْلًا عَلَى أَدِيرَتِ

Lügatler: إدارة , ادیرت /121-b/ ki gayr-ı kıyâsîdir. /121-b/ den mef'ul sığasıdır.

İ'râb: 'nün fâili fâilî'dir, mef'ul-i evveli muttasıl olan zamirdir ki zikr-i mahbûbeye âittir, kinci mef'ûlü mahzûfdur ki 'nün de mef'ûlü mahzûfdur çünkü karîne vardır ki o 'nün şarâb'dır. Takdîr-i kelâm ذوقی الشراب ذکر. 'nün mef'ûlûdür. Bâzı şârihlere göre 'nün da zamîr-i muttasıl 'nün âittir ki birinci mef'uldür, ikincisi 'nün ve fâili 'nün'dür; 'nün'e müteallıktır.

Mânâ: Geceleyin kadeh bana dönünce, şarâbı tatmam ve onun kadehine dokunmam bana Hz. Mahbûbeyi hatırlama nîmetini bahşeder.

İkinci mânâ şöyledir: Geceleyin bana lezzetli şarap kadehleri döndürülünce nefâseti ve tadından dolayı o kadehler benim tatma, dokunma vs. duyularıma o hazreti hatırlatmış olurlar. "Kûûs" (kâseler, kâdehler)'den murad mevcûdâtın mezâhiridir ki bunlar sır ve mânâ şarâbının kaplarıdır. Hazret-i Gayb gecesinde bana sunulduğunda ve her birinin vücud kadehindeki mânâ şarâbını tattığım zaman, bütün bu kadehlerdeki içeceklerin lezzetinden Hz. Mahbûbenin zikri müşâhede edilir ve bunların vücud kadehlerinden Hz. Mahbûbun zikri armağan edilir.

424- وَيُوجِّه قَلْبِي لِلْجَوَانِحِ بَاطِنًا بظَاهِرِ مَا رُسُلُ الْجَوَارِحِ أَذَّتْ

Lügatler: جَوَانِحِ bâtinî uzuvlara denir, burada kasdedilen hayvânî ruh ve bâtinî kuvvelerdir, fehm, akıl ve idrak gibi.

İ'râb: 'nün de zamîr 'nün'e râcîdir ve birinci mef'uldür. İkinci mef'ûlü 'nün'dür. Fâili 'nün'dir. 'nün ya zarfiyyet veyahut temyîziyet üzere mansubdur. 'nün'de sebebiye olabilir, müteallakı mukadder 'nün olur. 'nün Mevsûledir, sılası 'nün'tir, âidi mahzûfdur.

Mânâ: Kalbim o hazretin zikrini bâtinî kuvvelerime bâtinen bildirir; cevârih ve a'zâ da elçilerinin yerine getirdiği şeyin zâhirine uygun davranışlar içinde olurlar. Yâni her bir uzvum Hz. Mahbûbun zikriyle tam olarak boyanmış olduğundan, sanki her biri kalbime o zikrin sırrını ve zevkîni edâ etmede birer elçidirler ve o hazretin zikrini kalbime yerleştirirler, kalbim de onların yerleştirdiği bu zikrin zâhirine uygun olan bâtinî kuvvelerime onu vahyeder (bildirir). Böylece o zevk ve bâtinî sürur uzuvlarımda zuhûr eder.

Bu durumda bâtinî kuvveler zâhirî kuvvelerin elçileri olur. Öyleyse ikisi arasında haberleşme kesindir.

425- وَيُخْضِرُنِي فِي الْجَمْعِ مَنْ بِاسْمِهَا شَدَا فَأَشْهَدُهَا عِنْدَ السَّمَاعِ بِجُمْلَةٍ

Lügatler: /122-a/ عَمَرَ if'al bâbindan. جمع'dan murad sema'da hazır olanlardır.

İ'râb: عَمَرَ'nün fâili men-i mevsûledir. اسمها ve اسمها'da zamirler HZ. Mahbûbeye râcîdir.

Mânâ: Semâ' topluluğu arasında o hazretin ismiyle teğarrû eden, onun yüksek zâtî ve güzel sıfatlarını zikredip terennüm eden kimse beni hazır hâle getirir. O hazretin vasıflarını, isimlerini, güzelliğini, medih ve senâsını işittiğim vakit bütün uzuvlarımda ve hücrelerimde, rûhânî ve cismânî bütün kuvvelerle ve bedenle o hazreti müşâhede ederim. Bir kâmilin kalb ve rûhu kevnî elbiselerden soyunup, bâtın nûru organlarına iyice sirâyet edince, Hakk'ı her uzvuyla ve her kuvvesiyle zâhiren ve bâtınen müşâhede etmesinde şaşılacak bir şey yoktur.

HZ. Cüneyd'e sordular: "Semâ' hakkında ne dersin?" cevap verdi: 'Hak'tan bir ısıktır, Hak kulağıyla dinleyen Hakk'ı bulur, nefis kulağıyla dinleyen zındık olur". HZ. Mevlânâ buyurur:

سَمَاعٌ مَا جَوَّ رُوحَانِيَّتِ اِي جَان مَشَو اِيْجَا بِنَفْسِ كَوْرِ رَقْصَان

[Ey can, mâdemki bizim semâmız rûhânîdir; burada kâfir nefsinle raks etme.]

Din önderleri semâ' hakkında ihtilâf etmişlerdir. Bâzıları helâl, bâzıları haram, bâzıları da mübah olarak görmüşlerdir. Aralarında birbirini nakzedilen delillerin sonu yoktur. Nitekim Ebu Tâlib el-Mekkî *Kutü'l-Kulûb*'unda, Şeyh Sühreverdi *Avârifü'l-Maârif*'de, İmam Gazali *Mülteka'l-Bahreyn*'de gerektiği şekilde beyanlarda bulunup helâl ve mübah olduğunu belirtmişlerdir. Hüseyin Sâlim hazretlerinden soruldu: Semâ' hakkında ne dersin? Buyurdular ki: Semâ' hakkında ben ne diyebilirim ki. Cüneyd, Zünnûn, Serî es-Sekatî gibi benden daha âlim ve daha büyük olanlar semâ'ı câiz gördüler ve dinlediler.. *Kutü'l-Kulûb*'da Ebû Tâlib el-Mekkî ashâbın ileri gelenlerinden şunları nakleder: "Sâhabeden Abdullah b. Ca'fer, İbn Zübeyr, Muğıyre b. Şu'be, Muâviye ve daha başkaları semâ' dinlediler, sahâbe ve tabiînin çokları

bunu yaptılar.” Hulâsa-i kelâm buraya çok söz getirilmesi mümkün olmadığından Hz. Mevlânâ’nın şu güzel beyitleri kesin delil olarak kâfidir:

شهباز جناب ذا الجلال است سماع فراش قلوب اهل حال است سماع
در منہب منکران حرامست سماع در منہب عاشقان حلال است سماع

[Semâ’ Cenâb-ı Zülcelâ’ın doğan kuşudur, semâ’ ehl-i hâlin kalblerinin döşeğidir. İnkâr-
cılarının mezhebine göre semâ’ haramdır, âşıklarının mezhebine göre ise helâldir.]

426- فَتَنَحُوا سَمَاءَ التَّفَخِّ رُوحِي وَمَظْهَرِي الْمُسَوِّا بِمَا يَحْنُو لِأَتْرَابِ ثُرَيْتِي

Lügatler: سماء التفخ fil-i muzâridir نحو , نحا , نحو , kasd mânâsınadır. تنحوا’ten
murad Hz. Vahidiyyettir. مظهر منظره’dan murad bedendir. نحو , نحو , müştaktır, نحو
meyletmeye derler. تربة’tan murad tabiat, âlem ve anâsırdan murad olan
şeylerdir.

İ’râb: روحی’nun fâili روح , mef’ûlû التفخ’tır. و’da zamir روح’a âittir /122-b/
veya hazrete âittir ve muzaf takdir edilir. Yâni الحضره المحبوبة يدي’nun fâili
altındaki zamirdir ki مظهر’a râcîdir. لآتراب’ta lâm الى mânâsınadır.

Mânâ: Benim rûhum güzel ses ve hüznü nağme dinlediği sırada, ma-
kâm-ı kuds ve mertebe-i üns olan aslî merkezine ve vuslat menba’larına
yönelir, kudret eliyle düzeltilmiş ve mayalanmış olan mazharım da tabîî
âleme ve unsurî mertebesine meyleder. Semâ’ sâhibinin sıkıntısı, ızdırâbı,
dönmesi, raksı, çabukluğu rûhun bakâ âlemine, nefsin de süfliyet mertebesine
çekilmesine delâlet ve şehâdet eder.

427- فَمَنِّي مَجْدُوبٌ إِلَيْهَا وَجَادِبٌ أَلِيٌّ وَنَزْعُ التَّنَزُّعِ فِي كُلِّ جَذْبَةٍ

Lügatler: Birinci تنزع cezb mânâsına, ikincisi ise rûhun bendenden ayrılır-
ken olan hâli, can çekişme.

İ’râb: إِلَيْهَا’nın zamir hazrete âit. وَنَزْعُ التَّنَزُّعِ’de vav hâliye. Bâzı nüshalarda
şeklinde. Buna göre إِلَيْهَا’daki zamir, kendisinden cezb hâsıl olan kimseye âittir.

Mânâ: Benden Hz. Mahbûbe tarafına bir çekilen vardır ki o, rûhumdur,
o rûhumu bana cezbeden bir şey var ki o tab’ım ve nefsimdir. Yüksek tarafın
iştiyâkı gâlip olup rûhânî zevk rûhumu celbedince ve rûhum Hz. Ahadiy-
yete çekilip bedeni terk etmek isteyince, nefsim ve tabîatım onu kendi âlemi-
ne çekerek ilk mertebesine indirirler; her cezbede de can çekişmenin çekişi
görülür. Zîrâ ruh fevkalâde mütelezziz olarak mertebesini ve merkezini bu-

lup, yüksek maksad ve gâyesine erince, tabiat onu o zevkten uzaklaştırıp kendi âlemine çeker, bu âlemde de biraz ünsiyet peyda edince tekrar geriye eski mertebesine çekilip her bir çekişte cen çekişme hâlini görür.

428- وما ذاك إلا أن نفسي تذكّرت حَقِيقَتَهَا مِنْ نَفْسِهَا حِينَ أَوْحَتْ

429- فَحَسْتُ لِتَجْرِيدِ الْخَطَابِ بِرَزْخِ الثُّرَابِ وَ كُلُّ أَحَدٍ بِأَرْمَتِي

Lügatler: ازمة, 'arzû-mendliğe derler. حنين, 'dendir. رحمت, 'dendir.

İ'râb: ذاك ism-i işârettir, müşârün ileyhi geçen beyitteki incizâbdır. من müteallıktır. تذكّرت'e müteallıktır. اوحى'in fâili zamîridir ve Hz. Mahbûba râcîdir. حنى'in fâili zamîri, نفس'e âittir. التجريد'te lâm الى mânâsınadır. تجريد'in 'خطاب'e izâfeti, müsebbibin sebebe izâfeti kabûlindendir. ب ر ز خ, 'ta mânâsınadır, تجريد'e veya mahzûf نازلة'e müteallıktır. ركل'de vav hâliye.

Mânâ: Az önce adı geçen çekilme ve çekme, Hz. Mahbûbenin ona vah-yettiği sırada, benim zâtımın hakikatini kendi zâtından muğannîlerin nağ-meleri içinde tezekkür etmesinden başka bir şey değildir. /123-a/ Zâtım o vahiyden ilâhî hitap lezzetini tattı. Lâkin harflerle, seslerle ve nağmelerle karışık olarak tattı. O bakımdan zâtım, o hitâbın sözlerden ve harflerden tecrid edilmesini çok arzû eder, tâ ki ben Hz. Mahbûbeden onun harfsiz ve sessiz dinleyeyim. Harflerden ve sestten soyutlanmış olan o hitâb-ı izzet, bütün ruhların harfsiz ve sessiz işittiği "elest" hitâbıdır. Veya "mücerred hitap"tan murad "kün" emri olabilir. Var olan hiçbir şey, bu hitâbı işitmeden asla mevcut olmaz. Anlatılmak istenen şudur:

Nefsim toprak berzahına, yâni toprak unsuru şekline inerek mücerred hitâbı arzûladı. Bu toprak şeklinin "berzah" olması, vahdetle kesreti birleştirdiği için olmalıdır veya hayatla ölüm arasında vâki olduğu içindir. Halbuki toprak berzahına âit kuvvelerimden her biri, benim yularımı hakîkate yükselmeye mecâl bırakmayacak şekilde eline almış durumdadır.

Veya: Rûhum âlem-i a'lâya, nefsim mertebe-i süflâya çeker; halbuki her biri benim yularımı eline almıştır, ne nefsim âlem-i a'lâya yükselmeye râzı olur, ne rûhum mertebe-i ednâya düşmeye kail olur; her biri yularımı tutmuş kendi mertebelerine çekerler ve ben bu çekişmenin arasında can çekişme hâlini müşâhede ederim. Mecnûn'un dediği gibi:

وإني إياها المختلفان

هو أنا فتى خلفي و هو ابى القدم

[Bizim sevgimiz arkada bir gençtir, benim sevgim ise öndedir; ben ve o başkayız.]

430- وَيُنَبِّكَ عَنْ شَأْنِي الْوَلِيدُ وَإِنْ نَشَأَ بَلِيداً بِالْهَامِ كَوَحْيِ فِطْنَةٍ

Lügatler: يُنَبِّكُ: ihbar mânâsındır. الوليد Süt çocuğu. ن nemâ ve ziyâdelik. بلد Kôr yaradılışlı, şaşkın. بالهـ Kalbe ilkâ olunan şey. رعى Gizli ilâhî işâret, ya melek vâsıtasıyla olur ki buna "vahy-i metlûv" denir veya melek vâsıtasıyla olmaksızın olur, buna da "gayr-i metlûv" denir. فطنة Kemâl-i zekâvete denir.

İ'râb: الوليد 'nin fâilidir, kaf mef'ûlûdür. بالهـ ve كرمى 'ye müteallıktır. ن 'nin zamîri ريد'e râcîdir.

431- إِذَا أَنْ مِنْ شَدِّ الْقِمَاطِ وَحَنْ فِي نَشَاطٍ إِلَى تَفْرِيجِ إِفْرَاطِ كُرْبَةٍ

Lügatler: إِذَا fil-i mâzîdir, تين'den. شَط Türkçe "kundak" demektir, süt çocuğunun sarıldığı şeydir. حن yâni اشتاق.

İ'râb: إِذَا harf-i şarttır, cavabı arkasından gelecek olan beyittir. تين 'nin fâili zamîri olup ريد'e âittir.

432- يُنَاغَى فَيُلْقَى كُلُّ كُلِّ أَصَابَةٍ وَيُصْنَعِي لِمَنْ نَاغَاهُ كَالْمُتَنَصِّتِ

Lügatler: يُنَاغَى fil-i muzârî meçhuldür. يلقي Fil-i muzârî meçhul, ليد'dan, ليد lağvetmek demektir. كل Kefin fethasıyla "melâlet" demektir. ليد Kulak tutmak. نصاط Sükût.

İ'râb: يُنَاغَى 'nın cevâbıdır. يلقي 'nın /123-b/ naib-i fâili zamîridir, ريد'e râcîdir. Kezâ ve يلقي 'nın zamirleri ريد'e râcîdir.

Son üç beyitin **Mânâsı:** Ey benim semâ' ve safâdaki hâlim hakkında bilgi sâhibi olmak isteyen kimse! Benim semâ'daki hâlim hakkında beşikteki süt çocuğu sana bir fikir verebilir: Kalbine ilkâ olunan vahye benzer ilham vâsıtasıyla ve zekâsı sebebiyle o çocuk iyi bir örnektir. Her ne kadar büyüdüğü zaman ahmak ve bön birisi olup o zevki unutmuş bile olsa netîce değişmez. Evet beşikteki küçük bebek kundağın sertliği ve beşiğin verdiği sıkıntıdan dolayı ağlayıp inlediği, feryâd ettiği vakit, eziyet ve sıkıntısının dağılmasını, ferahlık bulmayı arzû edince, kendisine ninni söylenir, dadısı güzel sesle ona

nağmeler söyler. O nağmeler sebebiyle kendisindeki üzüntü ve sıkıntılar sanki üzerinden kaldırılır, yok olur. O bebek, susup inleyenler gibi o sese kulak verir ve dinler.

O yavrunun üzüntü ve ısrâbının hüznü nağmeler ve tatlı sesle sükûn bulması şu vechiledir: Onun ruhlar âleminden cesed mertebesine inmesi yakın zamanda olmuştur, rûhânî lezzet gerektiği şekilde vücûdunda bulunmaktadır. Cismânî alâkalar ve kirler yaradılışında henüz yer tutmamıştır, "elest sözü"nün zevkı rûhunda müşâhede edilmektedir. Aynı şekilde güzel seste de "elest" hitâbının lezzeti bulunur. Nitekim İmam Kuşeyrî buyurur: Bir kimse güzel sestene ne kadar zevk alırsa bilinmeli ki elest hitabından o kadar lezzet almıştır. Elest hitâbının bu dünyâda zevkini ve tadını bilmek isteyen, güzel ses dinlesin. Zîrâ elest kelâmının lezzeti güzel seste mevcuttur. Şu âyet-i kerîme de bu zevkin makbûliyetine şâhittir: فَأَمَّا الَّذِينَ آثَرُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ (Rum. 30/15). "İman edip iyi işler yapanlara gelince, onlar cennette nîmetlere ve sevince mazhar olacaklardır" Bâzı müfessirler şöyle derler: الحيرة هي النعمة الحسنة و البحر التحين بحيرة, بحرون (güzel nağme; tahbîr, tahsin demektir). Yâni بحرون demek, güzel ses dinleyerek sevinç duyarlar demek olur. Nitekim Keşşaf, Ebussuud ve ehl-i tefsîrin çoğu şu sahih hadîsi, sahih rivâyetle Hz. Nebî'den naklederler: Bir gün Hz. Risâletpenah cenneti ve cennet nîmetlerini son derecede övmekteydiler. Arkalarda bi a'rabî vardı: "Ya Resulallah cennette semâ' var mıdır?" diye sordu. Aleyhisselâm Efendimiz dedi ki: يا اعرابي ان في الجنة نهرًا حلتاه الابرار يتغنون باصوات لم تسمع الخلاق يخلها فذلك افضل نعيم الجنة "Ey a'rabî cennette bir nehir vardır, iki tarafında genç kızlar bulunur, mah-lûkatın benzerini duymadığı seslerle şarkı söylerler, işte bu cennet nîmetinin en değerlisidir"⁵¹.

در هشت آن لحنها بشنوده ام

ما هم اجزای آدم بوده ام

بادامان آید از اینهای یکی

گرچه بر ما ریخت آب و گل شکی

[Biz hepimiz Âdem'in cüz'leriydik; cennette o nağmeleri dinledik durduk.

Gerçi suyla toprak, bize bir şüphe verdi ama o nağmeleri birazcık hatırlıyoruz. M, IV, 736-737]

Bk. Zemahşeri, *Keşşaf*, III, 200, Beyrut, D. Marife; Ebu's-Suud, *İrşadü Aklî's-Selim*, IV, 54, Beyrut, tsz.

etmeyiz, zîrâ lügatte raks *Kamus* sâhibinin dediği gibi, “oyun maksadıyla ölçülü hareket” demektir. Âşıkların vecd sırasında olan rakslarının oyun maksadıyla olmadığı güneşten daha açıktır. Belki onlar, zarûî ve irâdesiz olarak, hakîkî nurlandırıcının güneşinin tecellî ışıklarında /124-b/ her biri rakseden atomlar gibi elbise yırtarak, nâra atarak hüznüleri teskin eder, can ve gönü ferahlatırlar. Beşeriyet perdesiyle örtülü bulunanlar, bu zevk ve hâletten *المرء عدو لما جهل* “Kişi bilmediğinin düşmanıdır” fehvâsınca gafil olduklarından, Hak âşıklarının raksını kimi Sâmirî’nin raksına benzetir, kimi eksik bulur, kimi haram sayar. Amma onların mertebesine nisbetle o halde raksetmeleri binlerce helâlden evlâdır. Eğer bu bir bid’attır ve her bid’at dalâlettir dersin, bid’at olduğunu kabul etmeyiz. Zîrâ İmam Gazâlî, Şeyh Sühreverdî, Necm Dâye ve velâyet ehlinin bâzı büyükleri, Enes b. Mâlik’ten naklen şu hadîse kitaplarında yer verirler, Hz. Enes buyururlar ki: “Bir gün Resûlullah’ın meclisindeydim. Cebrâil (as) gelip müjdeleyerek dedi ki: Ya Muhammed ümmetiyin fakirleri cennete, zenginlerden beş yüz yıl evvel gireceklerdir. Hz. Resûlullah (as) bu müjdeden memnun olup şöyle buyurdular: Aranızda hiç şiir okuyan var mıdır, bize bir şiir okusa veya güzel söz söylese... Böyle birinin bulunduğunu bildirdiler, Resûlullah şiir söylemesini istedi ve o kişi şu beyiti okudu:

لقد لعت حية الهوى كبدى فلا طيب لها ولا راقٍ
الا الحبيب الذى شفت به فعدده رقتى و تراقي

(*Hevâ yılanı ciğerimi soktu, ona tabib ve okuyup üfleyen kâr etmez. Onu ancak âşık olduğum sevgili iyileştirir, benim ilâcım ve tedâvim ondadır*).

Bu sözler Hz. Resul’ün mübârek kulağına erişince فواجده رسول الله حتى سقط رداه (Resûlullah vecde geldi ve omuzlarından ridâsı düştü). Vecdin sükûn bulmasından sonra yerlerine oturduklarında Muâviye dedi ki: ما أحسن لكم يا رسول الله (Ya Resûlullah oyununuz ne güzeldi!) aleyhisselâm şöyle buyurdu: مه يا معاوية من لم يهتز عند ذكر الحبيب ليس بكرم (Bırak ya Muâviye sevgilinin anılması sırasında titremeyen kerem sâhibi değildir).⁵² Rivâyete göre Resûlullah omuzundan düşen o mübârek ridayı dört yüz parçaya bölüp ashâbına dağıttılar.

Kezâ Habeşistan’dan bir topluluk gelmişti, mizmar (kaval) ve deflerle raksediyorlardı. Hz. Risâletpenâh Âişe hazretlerini yanına alıp seyrettirdiği

Deylemî, *el-Firdevs*, V, 393.

sahih hadisle sâbittir. Gene Hz. Aişe'nin def çaldırdığı sırada, Hz. Peygamber'in Hz. Ebu Bekir'e: *إن لكل قوم عيداً وهذا عيدنا* "Her milletin bir bayramı vardır, bu bizim bayramımızdır"⁵³ buyurması bütün âşıkların sema', safâ ve raks ve vecdinin mübah oluşuna izindir. Buna benzer binlerce aklî ve naklî deliller getirmek kâbildir. Fakat burada daha fazlası sıkıntıya yol açar.

Meşâyıhdan الرقص نقص (Raks noksanlıktır) diyenlerin maksadları şudur: Kemâl ehli temkin mertebesine vâsıl olduktan sonra, yerinden kopma ve hareket, kemâl mevkiine noksanlık verir derler. Kâmil, kendisine herhangi bir şeyin noksanlık vermediği kimsedir; kâmilden sâdır olan her şey kemâldir, nasıl olur da raks ona noksanlık verir!..

435- إذا هام شوقاً بالناغي و هم أن يطير الى أوطانه الأوتية
436- يُكَنُّ بالخرىك وهو بمهده إذا ما له أيدى مربيه هزت

Lügatler: همت hayran oldu. هم Kasdeyledi. هزت Hareket eyledi.

İ'râb: Her iki beyitte إذا şartıyedir, cevâbı يُكَنُّdür. /125-a/ İkincinin cevâbı هزت'tir. شوقاً Temyîziyet üzere mansubdur. هم'nin fâili zamîridir ki bebeğin tâyir-i rûhuna âittir. وهو'de vav hâliye. بهد'de بى mânâsınadır. له'de ما ya mevsûledir veya mevsûfedir, ızdırıp ve şedâydden ibarettir. إذا'nın şart fiili şiir zarûretinden dolayı mahzûfdur, yâni takdîri şöyledir: هزته يدى مربيه إذا ظهر الاضطراب الذى وقع للولد هزته يدى مربيه. İn mef'ûlü karîne sebebiyle mahzûfdur.

Mânâ: O süt çocuğu ninni söyleyicinin ninnileri ve nağmeleriyle ulvî âleme ve aslî merkezine şevkle hayran olsa ve ilk vatana ve ezeliyet mekânına uçmaya niyet etse, onun bu ıstırap ve zorlukları beşikte kendisini sallamak sûretiyle teskin edilir. Bebek zaman zaman sıkıntıya düşünce mürebbiyenin eli, sükûnet bulması için onu sallar ve bebek beşiğin sallanmasından haz duyar ve ıstırabı son bulur. İşte semâ' erbâbının hâli bebeklerin halleri gibidir. Ne zaman hazin sesleri ve güzel nağmeleri can kulağı ile dinleseler, vücudlarında binlerce zevk ve iç yanması zuhûr eder. Vecd ve iç yanmasının fazlalığından raksetmeye ve harekete başlayarak elbise yırtıp raksetmek sûretiyle harâretlerini biraz olsun söndürürler, bu esnâda nice zevklere, şevklere ve mükâşefelere nâil olurlar.

İ'râb: بابت mübtedâ haberidir, nin mef'ûlûdür. e'ne t'arâf, müteallıktır, zamîri hacab'a râcîdir. Burada بابتan murad ittihad makamının nihâyetidir ki cem'u'l-cem' mertebesidir.

Mânâ: Benim ittisal mertebesini aştığım makamda visâl hicâbı yoktur, o visâl hicâbından benim rûhum terakkî etti. Benim olduğum mertebede vâsıl ve mevsul tek zattır, başkalık ve ikilik yoktur.

بار نامه' ما و من در عالم حیات پس چون ازین عالم برون رفتی نه ما بینی نه من

[Tekrar, biz ve ben yazısı, senin his âleminde. O halde bu âlemden çıkarsan ne "biz"i görürsün, ne de "ben"i.]

442- عَلَى أَثَرِي مَنْ كَانَ يُؤْتِرُ قَصْدَهُ كَمَنْ لَيْ قَلْبِي كَبْ لَهُ صِدْقُ عَزْمَةٍ

Lügatler: bir şeyin resminden bâki kalan nesne. Hemzenin kesriyle olması da câizdir, bu durumda tarîkat demek olur. عزمه Azîmet ve teveccüh etmeye ve ruhsattan ictinab etmeye derler.

İ'râb: قصده' de zamr'a râcîdir. كمنله' de kef zâiddir. له' de zamir بابت'a âittir ve lâm الم mânâsınadır, müteallakı mahzûfdur ve اللرب' den haldir yâni سائر الیه veya zamir قصده' a râcîdir ve lâm لاجل mânâsınadır.

Mânâ: Benim gibi o kapıya yönelmeyi seçen, ona niyetlenen kimse, benim yolum üzre azîmet merkebine giderek o cenâba binsin. Veya mânâ: Benim gibi o kapıya varmaya niyetlenen kimse sıdk-ı azm (azîmet) merkebine binsin.

443- وَكَمْ لُجَّةٍ قَدْ خُصْتُ قَبْلَ وَلَوْجِهِ فَقِيرُ الْغَنَى مَا بُلَّ مِنْهَا بِنُغْبَةٍ

Lügatler: غنى büyük deniz ve vasatı. حوض Girmek ve dalmak. دُحُول dühûl. نغمة dūr'a (yudum) demektir. بل, بل, بل'den fil-i mâzî meçhuldür. فقير الغنى'dan murad zâhidler, âbidler, ehl-i sedâd ve ashâb-ı reşaddir.

İ'râb: ولوجه' de zamir بابت'a râcîdir. فقير الغنى Mübtedâ ve menfi fiil cümlesi haberidir. غنى'de zamir غر îtibar edilerek غنى'ye âittir.

Mânâ: Vahdet ve ittihad kapısına girmezden evvel tevhid ummânından çok deryâyâ ve nice denizlere daldım. Dünyevî zenginliğe muhtaç olan âbidler ve zâhidler /126-b/ veya âhiret devlet ve servetine muhtaç bulunan ehl-i sedâd o deryâdan bir yudumla bile ıslanıp rızıklanmadılar. Zîrâ ittisal ve ittihad mertebesi her zâhid ve âbidin nasîbi değildir. O, murâdı kalmamış âşıklara müyesserdir.

“Ben yere ve göğe sığmam, fakat mü'min, müttakî, temiz ve vera' sâhibi kulumun kalbine sığarım”

Mübârek ellerini Hacerü'l-esved'in bulunduğu rukn-i yemânîye benzetmeleri şu ifâde gereğince: الحجر الاسود يمين الله في الارض يصلح به عباده "Hacerü'l-esved Allah'ın yeryüzündeki yemîni (eli)dir, onun vâsıtasıyla kullarıyla musafâha eder". Hacerü'l-esvedin "yemînullah" olması şu sebeptir: "Yemîn" kudret, kuvvet, kahr ve galebeyi mutazammındır. Onun içindir ki, güç sâhibi birinin elinin altında olan kimseler sür'atle ve gönül açıklığıyla onun elini öpmeye dikkat ederler. Kezâ Hacerü'l-esved, insanların öptüğü bir şeydir, nice zorbarlar ve kibirli kimseler onun karşısında alçak gönüllü ve zelifâne davranırlar. Hattâ kâinatın efendisi (sav) ta'zim ve tebcil edip binlerce ikram ve istilâmdan sonra şöyle buyurdular: هناك نكب العبرات "Burada göz yaşları dökülür" Demek ki Ka'be'nin hakîkatî insan-ı kâmilin kalbi olunca, Rükni-yemânînin hakîkatî de insan-ı kâmilin eli olur. Rükni-yemânîyi öpmek onu tebcil ve tekrimde bulunmak nasıl lâzım ise bunlar için de gerekli olur.

450- وَحَوْلِي بِالْمَعْنَى طَوَافِي حَقِيقَةً وَسَعْيِي لِرُوحِي مِنْ صَفَاتِي لِمُرُوتِي

Lügatler: مرارة'den murad zattır. صفا ve مرة Ka'be'de (Mekke'de) iki yerin adıdır.

İ'râb: حولي mübtedâ طوافي haberidir, takdîmi tahsis içindir. حقيقة Temyîziyet üzere mansubdur. سعی لروحى Mübtedâ روحي haberidir. من صفاى e müteallıktır.

Mânâ: Zâhirî Ka'be kalbimin sûreti ve hakikatimin eserinin mazhar olduğuna göre, benim tavâfım, mânâ bakımından gerçekten zâtımın etrâfındadır. Aynı şekilde çalışıp çabalamam (sa'yim) riyâzetler, mücâhedeler ve sülûküm rûhumun Safâ'sından, nefsimin Merve'sinedir, zâtımın rızâsı sıfatlarının ma'rifetleri içindir.

451- وَفِي حَرَمٍ مِنْ بَاطِنِي أَمِنْ ظَاهِرِي وَمِنْ حَوْلِهِ يُخَشَى تَخَطُّفُ جِبْرِتِي

Lügatler: مخطفة sür'atle almak. جيرة Komşu.

İ'râb: مخطف من ظاهري mübtedâ فى حرم من حوله haberidir. r'de vav hâliyedir. مخطف , جيرة'nun fâilidir ve مخطفة'ye muzafdır.

Mânâ: Harem-i ilâhî olan bâtınımdan benim zâhirimın emniyeti hâsıl-
dır. Bir halde ki o haremın etrâfındaki komşularımın esir alınıp götürülme
korkusu vardır. Nitekim zâhir harem (harem-i şerif, Kâbe ve çevresi) hak-
kında وَمَنْ ذَخَلَ كَانَ آمِنًا (Al-i İmran, 3/97). "Oraya giren emniyette olur" buy-
rulduğuna göre, bâtın harem olan kalb de haydi haydi emniyet yeri olur. Ke-
zâ وَتَنخِطُ الْاِثْمُ مِنْ حَوْلِهِمْ (Ankebut, 29/67). "Çevrelerinde insanlar kapılıp götü-
rülür" âyeti mûcibince zâhir haremın etrafında kaçırıp esir etmekten nasıl
korkulursa, aynı şekilde kalbin etrafında kalıp hakikat mertebesine vâsıl
olmayan zâhidlerin ve âbidlerin hallerinden öyle korkulur. Zîrâ onlar ilâhî
hareme girmemişlerdir, vahdetin çevresinde ve kesret mertebesinde kalmış-
lardır. /128-a/

452- وَنَفْسِي بِصَوْمِي عَنْ سِوَايَ تَفَرُّدًا زَكَتٌ وَبِفَضْلِ الْفَيْضِ عَنِّي زَكَّتِ

Lügatler: صوم aslında imsak demektir, dinde orucu bozan şeylerden, gü-
neşin doğuşundan batışına kadar imsak (el çekme)'dir. زَكَتْ şeddetsiz زَكَا'tandır,
temizlik demektir. زَكَتْ Tef'ıl bâbindan, temizlemek demektir.

İ'râb: Bu iki fiilin fâili zamirleridir ki نفس'e âittir. تفردا 'ın fâilinden
haldir. بِنَفْسِي'a müteallıktır. صوم'de ب sebebiyye, زَكَت'e müteallıktır. بِنَفْسِي'de
ب sonraki زَكَت'e müteallıktır.

Mânâ: Benim nefsim Allah'tan gayri her şeyi ve ağyârı görmekten ayrıl-
arak mâsivâdan el çekmiş olması dolayısıyla temizlendi. Ayrıca ilâhî tecellî-
lerin tevâlîsi ve rahmânî feyizlerin ard arda gelmesi demek olan feyz-i
kudsînin fazlıyla "vücut" hazînesinden, hak edenlere ve isti'dâdlı olanlara
zekât verdi ve onları da mâsivâdan temizledi.

453- وَشَفَعْتُ وَجُودِي فِي شَهَادَةِ ظَلِّي فِي اتِّحَادِي وَثَرًا فِي تَقَيُّظِ غَفَوَتِي

Lügatler: شَفَعْتُ çift, وَثَرٌ tek demektir. ظِل manâsına غفوة gaflet ve gizli uyku
demektir.

İ'râb: فِي شَهَادَةِ ظَلِّي'de ظِل'in haberidir. فِي شَهَادَةِ'de فِي فِي müteallıktır. فِي فِي
مُكَادِدِ'de فِي فِي mukadder حاصل'e müteallıktır. Kezâ فِي فِي da mukadder فِي فِي'a
müteallıktır.

Mânâ: Vücûdumun zevciyyeti, Hakk'ı müşâhede ettiğim sırada tek oldu
ve gaflet uykusundan uyandığım vakit de vahdet mertebesini buldu. Bu
gafletten uyanış o hazretle ittihad etmem durumunda vâkidir. Yâni bigânelik

yok oldu yegânelik hâsıl oldu; ben cân-ı cânâna vâsıl olup mevhum muğâ-
yereti bertaraf ederek Hakk'a vuslatla şereflendim.

454- وَإِسْرَاءُ سِرِّي عَنْ خُصُوصِ حَقِيقَةٍ إِلَى كَسْبِي فِي عُمُومِ الشَّرِيعَةِ

Lügatler: إسرائ: geceleyin yürümeye derler, lâzım fiildir ب ile müteaddî olur. Nitekim أَنَسَى الَّذِي أَنَسَى بِعَيْدِهِ âyetinde böyledir, müteaddîde "götürmek" mânâsınadır.

İ'râb: إسرائ: mübtedâ كَسْبِي haberdir. عَنْ خُصُوصِ mahzûf 'a müteallıktır veya مخْطَبْ olabilir. إِيْسَ حَقِيقَةٍ'e muzafdır ve câr maal mecrur hâliyet üzere mahallen mansubdur, yâni الحَقِيقَةُ اَهْلُ عِيُونِ خَوَاصِ اَهْلِ الْمَقِيقَةِ ya müteallıktır. فِي عُمُومِ müteallıktır.

Mânâ: Benim rûhumun sırrının benim zâtıma doğru olan ve hakîkat ehlinin havâssının gözlerinden gizli olarak gerçekleşen seyri, benim şerîat ehlinin avâmında seyrim gibidir. Böyle mânâ verildiği takdirde عموم ve خصوص "havâs ve avam" mânâsına olur ve bunların حَقِيقَةٍ ve شَرِيعَةٍ'e muzaf olmaları takdîren olur. Hulâsa olarak: Kendi sırlarını son derecede gizlediğini ve örttüğünü bildirmiş olur. Zîrâ demek istediği şudur: Benim seyr ü sülûküm şerîat ehlinin avâmı arasında nasıl /128-b/ gizli ise hakîkat ehlinin gözlerinden de öyle örtülüdür ve gizlidir, dolayısıyla hakîkat erbâbının havâssı da benim sırlarımı idrak etmekle hayran ve şaşkınlırlar.

Şu da mümkündür: "عموم ve خصوص" masdar mânâsında kullanılmış olabilir. Buna göre mânâ şöyle olabilir: Benim bâtınımın isrâsı bana hâsıldır, hakîkate âit mânâların husûsiyetinden şerîat ahkâmının umûmîliğine seyrim gibidir. Yâni benim şer'i hükümlerde umûmî mânâdaki seyr ve sülûküm nasıl sağlam ise ve ben bunların her hakîkatini ve inceliğini nasıl çok iyi bilmekteysem, aynı şekilde hakîkate âit mânâların husûsiyetlerini de öylece çok iyi biliyor ve anlıyorum demek olabilir.

455- وَلَمْ أَلَهُ بِالْأَخْوَاتِ عَنْ حُكْمِ مَظْهَرِي وَلَمْ أُنْسَ بِالنَّاسِ مَظْهَرَ حَكْمَتِي

Lügatler: أَلَهُ: nefsi-i mütekellimdir. لَمْ يَلَهُ: "ben meşgul olmadım" Âlem-i ilâhîye derler. نَاسِ: Âlem-i insâniyete derler. Bu iki lafzın Arap dilinden yapılma olmadığı söylenmiştir, belki de aslında Hristiyanların ortaya koyduğu şeylerdendir. Şeyhler arasında bu sözü ilk kullanan Nurî'dir demişler. Nitekim şöyle buyururlar:

سبحان من أظهر ناسوته
ثم بدا في خلقه ظاهراً
سرتا لاهوته الناقب
لي صورة الأكل والشارب

[Nâsutluğu, lâhutluğun yakıcı parıltısının sırrını ızhar edenî tesbih ederim. Sonra o, halkı arasında açıkça yiyen içen şeklinde görülür.]

لم , مظهر حكمتي مظهر mîmin fethasıyla ism-i mekân, mîmin zammesiyle ism-i fâildir.

İ'râb: مظهر حكمتي في takdîr-i nasbla الله'nün mef'ûlûdûr. Kezâ 'nin mef'ûlûdûr.

Mânâ: İlâhiyet mertebesiyle mütehakkık olduğumdan dolayı ve cem'-i vahdet makâmıyla muttasıf olmam hasebiyle, mazharımın hükmüyle, beşeriyetimin muktezâsıyla ve tabiatımın haklarını yerine getirmekle meşgul olmam. Kezâ insâniyetim sebebiyle hikmeti ızhar edenî ve ma'rifetimi vereni unutmam. Nâsûtumun (insan olmamın) lezzeti, lâhûtun vahdetine mâni olmadığı gibi, lâhut sırları ve nurlarının galebesi de nâsut kesreti mertebesine mâni olmaz. Nitekim Hz. Risâlet, Hz. Ayşe (r.anhâ) ile uyku elbisesindeyken Cibril-i Emîn vahiy indirmiş ve Hz. Resul عليك "Ey Humeyrâ bu Cibril'dir, sana selâm veriyor" buyurmuştur.

456- فَعْنَى عَلَى النَّفْسِ الْعُقُودِ تَحْكَمَتْ وَمَنَّى عَلَى الْحُسِّ الْحُدُودُ أُقِيمَتْ

Lügatler: عُقُود eskiey âit ahidler. حُدُود Şer'i teklifler ve uyulması gereken işler.

İ'râb: فَعْنَى عَلَى النَّفْسِ الْعُقُودِ تَحْكَمَتْ haberidir. Kezâ الْحُدُودِ مُبْتَدَأُ haberidir.

Mânâ: Gayb âlemindeki sâbık akidler nefsi-nâtıkam üzre benden sâdır oldu ki o "Elestü birabbiküm" sözüdür. Kezâ şehâdet mertebesinde zâhirî tarafıma yükletilen şer'î sınırlar ve uyulması gerekli işlerin hepsi vahdet ve ittihad hükmü îtibâriyle benden banadır.

457- وَقَدْ جَاءَنِي مَنَّى رَسُولٌ عَلَيْهِ مَا عَنْتُ عَزِيزٌ بِي حَرِيصٌ لِرَأْفَةٍ

Lügatler: عَنْتُ nefsi-nâtıkamdan gelir, helâki gösteren korkulu işe derler. Nitekim telef olmaktan korkulan bir işe düşen kimse için عَنْتُ denir. /129-a/ Ekseriyâ "günah" mânâsına kullanılır. عَزِيز Yâni şiddetli.

İ'râb: وَقَدْ جَاءَنِي مَنَّى رَسُولٌ عَلَيْهِ de zamir رسول'un sıfatıdır. عَزِيز Ve حَرِيص 'in fâilidir. رَسُولٌ e âittir ve مُتَعَالٍ'e müteallıktır. رَأْفَةٍ'e müteallıktır. مَا mevsûledir عَنْتُ sılasıdır.

Mânâ: Kesret perdeleriyle örtülü bulunduğum sırada bana benden bir resûl-i mükerrer geldi; benim cezâyı mucip helâk yerlerine uğramam, dalâlet ateşine ve şüphe ve hayal cehennemine düşmem o resûle çok ağır gelir. Bana olan şefkat ve merhametinden dolayı, o benim terbiye ve irşâdım husûsunda çok gayretlidir. Zîrâ Resul, cüz'î ruhların müdebbiri olan küllî ruhtur. Tefrika, kesret ve dalâlet çöllerinde yol gösterici olan başka nebîler ve velîler bu küllî rûhun mazharıdır.

H.z. Şeyh (İbn Fârız) şu âyete telmihte bulunuyor: لَقَدْ جَاءَكُمْ رَسُولٌ مِّنْ أَنْفُسِكُمْ عَزِيزٌ عَلَيْهِ مَا عَنِتُّمْ حَرِيصٌ عَلَيْكُمْ بِالْمُؤْمِنِينَ رَؤُوفٌ رَّحِيمٌ (Tevbe, 9/128). "Andolsun, size kendinizden öyle bir peygamber gelmiştir ki, sizin sıkıntıya uğramanız ona çok ağır gelir. O size çok düşkün, mü'minlere karşı çok şefkatlidir, merhametlidir".

458- فحَكَمِي مِنْ نَفْسِي عَلَيْهَا قَضَيْتُهُ وَلَمَّا تَوَلَّيْتُ أَمْرَهَا مَا تَوَلَّيْتُ

Lügatler: فحكت yâni حکمت. تولی تولیة, تولی فلان الامر derler, "filân kimse filân işe vali, hakim ve mutasarrıf oldu" demektir. İkinci تولی i'râz mânâsıdır, zîrâ تولی فلان عن الشيء derler, yâni اعرض demektir.

İ'râb: فحَكَمِي sözü mübtedâ, فحَكَمِي fiil cümlesi haberidir. تولی'in fâili zamîridir ki نَفْسِي'e âittir.

Mânâ: Durum anlatılan şekilde olunca benim hükmüm, külliyyetim ve cemi'yyetim îtibâriyle benim zâtımdan sâdır olup, zâtımın tafsîlâtı şeklinde zuhûru bakımından üzerine hükmeyletti. Zîrâ وليس في الدار غيرنا ديار (Evde bizden başka bir kimse yoktur) fehvâsınca, vücudda benden başkası yok ki ben ona hükmedeyim veya o bana hükmetsin. Benim nefsim işimin idarecisi ve hâkimi olunca ve hakikat îtibâriyle hükmünü icra edince, yine nefsim mezâhırde zuhûr etme îtibâriyle o işi kabul edip yüz çevirmedi. Böylece hükmeden ve hükmedilen kendisi oldu.

459- وَمِنْ عَهْدِ عَهْدِي قَبْلَ عَصْرِ عَصِيرِي إِلَى دَارِ بَعَثَ قَبْلَ إِذْ دَارِ بَعَثَ 460- إِلَى رَسُولٍ كُنْتُ مَنَّى مُرْسَلًا وَذَاتِي بِأَيَاتِي عَلَى اسْتَدَلَّتْ

Lügatler: Birinci عهد vakit ve zaman mânâsına, ikincisi ezelde ruhlarla olan mîsâk mânâsına. دار بعت zaman. دار بعت dâr-ı âhiret.

464- وَكَيْفَ دُخُولِي تَحْتَ مُلْكِي كَأَوْلِيَاءِ مُلْكِي وَاتِّبَاعِي وَحِزْبِي وَشِيعَتِي

Lügatler: كَابَالِكْ kabalık ve sertlik taşıyan ve o sertlikle yardım da edebilen topluluğa denir. "Sert yer" mânâsına gelen كَابَالِكْ'dan alınmadır. شِيعَة İnsanının kendisiyle kuvvet bulduğu topluluğa denir. أَوْلِيَاءِ مُلْكِي'ye muzafdır, ötekiler ise أَوْلِيَاءِ üzerine mâtuftur.

Mânâ: Ben nasıl olur da, maddî olsun mânevî olsun milkimin (tasarrufum altında olan şeylerin) altına girerim ve onlar bana tasarruf eder, ben nasıl olur da, milkimin hükümleri ve muktezâsıyla kayıtlı olurum? Nitekim mülkümün evliyâsı benim tasarrufum altındakilere dâhildirler, felekler ve unsurlar mülküm cümlesinden birileridir, zamanın îcâbına göre onlar üzerinde tasarruf ederler. Kezâ müslümanlardan tâbilerim, mü'minlerin havâsından hizbim, sâlihlerin ebrârından cemaatlerim evliyâm gibi mülkümün içine dâhillerdir ve tasarrufum altındadırlar.

465- وَلَا فَلَكْ إِلَّا وَ مِنْ نَوْرِ بَاطِنِي بِهِ مَلَكٌ يُهْدِي الْهَدَى بِمَشِيَّتِي

Lügatler: هَدَى if'al bâbindan, hediye etmek ve vermek.

İ'râb: vav hâliye. ه' de ب , م mânâsına.

Mânâ: Dokuz felekten, mücerred ruhlardan, anâsır-ı erbaadan ve mevâlid-i selâseden istisnâsız hepsi benim bâtın nûrumdan hâsıl olduğu halde, nasıl olur da evliyâm gibi vesâir tâbilerim ve cemaatlerim gibi mülkümün altına girerim? O dokuz felekte melek, bütün mülklere, feleklerin sâkinlerine ve yeryüzünde bulunanlara hidâyet ihsan eder ki bu benim irâdemledir ve benim emrim dışında hiçbir şey olmaz.

466- وَلَا فَطَرَ إِلَّا حَلَّ مِنْ قَيْضِ ظَاهِرِي بِهِ فَطَرَةٌ عَنْهَا السَّحَابُ شَحَّتْ

Lügatler: فَطَرَ kafın zammesiyle cânib mânâsına. فَطَرَ kafın fethasıyla meşhur yağmur damlası. حَلَّ Yâni نَزَلَ سَحَاب , سَحَاب'ın cem'i. سَحَّت' dandır. Yâni مَتَّع ve سَكَّت.

İ'râb: فَطَرَ'da vav âtîfadır, وَلَا فَلَكْ üzerine mâtuftur. ه' de ب , م mânâsına, zamir فَطَرَ'a âittir. وَ عَنْهَا müteallıktır ve bu fiilin fâili zamîri olup عَنْهَا'e râcîdir. Cümlesi فَطَرَ'nin sıfatıdır. عَنْهَا'da zamir فَطَرَ'ye râcîdir.

Mânâ: Âlemin hiçbir tarafı yoktur ki benim feyz-i zâhirimden ve apaçık ismimden inmemiş olsun. Zîrâ bu kâinâtın vücûdu benim coşup taşan cömertlik denizimden ve vücûdumun görünen feyzinden bir feyzdir. /130-b/ ve o tarafta bir damla vardır ki bulutlar yağmur damlalarını o damladan döker. Öyle bir damladır ki, kendisinden yükselen bulut buharlarını cezbedip arza döken okyanus onun lütuf deryâsına nisbetle değersiz bir deryâ gibidir.

Bu beyitlerde Hz. Şeyh gavsîyetlerine işâret ederler ki zamanında makâm-ı Muhammedî'de oturmaktadır ve mertebe-i Ahmedînin ilimlerinin vârisidir. Ulvî olsun süflî olsun arşî ve ferşî mevcûdâtın cümlesi, feyzi bir mazharda zuhûr eden o hazretin hakikatinden elde ederler.

467- ومن مَطْلَمِي الثَّوْرِ الْبَسِيطِ كَلَمَةً وَمِنْ مَشْرِعِي الْبَحْرِ الْحَيْطُ كَقَطْرَةٍ

Lügatler: الثَّوْرُ 'dan murad matla-ı zat ki hakikat-i Muhammediyedir. مَطْلَمُ 'dan murad matla-ı zat ki hakikat-i Muhammediyedir. مَشْرِعُ 'dan murad matla-ı zat ki hakikat-i Muhammediyedir. الْبَسِيطُ Güneş ışığıdır. مَشْرِعُ ism-i mekândır, mevrîd yâni su akacak yer demektir.

İ'râb: Açıktır.

Mânâ: Basit güneş ışığı benim matla-ı hakikatimden bir parıltı ve bir zerredir. Okyanus benim ilim nehrimden, cömertlik ve hilim denizimden bir damladır. Benim ilm-i ledünnümde binlerce Hızır âciz olur. Nice Mûsâ benim her bir tecellimde hayran olur. Dertlinin dermanı benim. Her mâdenin kaynağı benim. O emsalsiz inci benim, o sonsuz deniz benim.

468- فَكُلِّي لِكُلِّي طَالِبٌ مُتَوَجِّةٌ وَبَعْضِي لِبَعْضِي جَادِبٌ بِالْأَعْتَةِ

Lügatler: Birinci كَلَّ , واحد , كل mânâsına; ikincisi جَمْعُ mânâsına. اَعْتَةُ , اَعْتَانُ , اَعْتَانُ cem'idir.

İ'râb: Açıktır.

Mânâ: Benim kalbime, kalıbıma, rûhuma ve ismime âit her bir parçam, cem' makâmıma ve ahadiyyet mertebesi olan küllî mertebeme yöneliktir ve onu ister. Kezâ, bâzı parçalarım maddî olsun mânevî olsun, bâzı parçalarımı cezbedici yularlarla çekmektedir. Yâni bâtınî kuvvelerim akla âit kuvveleri, cismânî kuvvelerim cismânî kuvveleri ve maddî parçaları çekiyor. Başka bir deyişle sûret-i tafsîliyemin tamâmı; parçalarının, nevilerinin, şahıslarının ve cinslerinin her biriyle hakikatimin sûret-i icmâliyesinin hepsine yöneliktir ve

onu istemektedir. Ve her bir parçam ve kuvvetim, insânî parça ve kısımlarımdan “âlem” diye isimlenen tafsîli sûretim incelik ve râbitalarını mânevî câzibelerle çekmektedir.

469- وَمَنْ كَانَ فَوْقَ الثَّحْتِ وَالْفَوْقُ تَحْتَهُ إِلَى وَجْهِهِ الْهَادِي عَنَّا كُلِّ وَجْهَةٍ

Lügatler: عت yâni خضعت رجعة yüzün çevrildiği yer.

İ'râb: من istifhâmiyye. والفوق 'da vav hâliye. إلى lâm mânâsınadır.

Mânâ: O “alt”ın üstünde ve yönlerin yükseğinde olan da kimdir? Ona nisbetle, üstünlükle isimlenen her yücelik onun altındadır ve o “üst” “alt” ve yönlerden berî ve yücedir. Onun hidâyet edici ve bâki zâtına /131-a/ bütün yönler yüz sürmeli ve eğilmelidir. Demek ki ben, hakikat itibâriyle her alt’ın üstündeyim. Bütün üst’ler ve yücelikler nûrumun kuşatması altına dâhildir. Bu sebeple bütün âlem sûreti ve mânâsıyla bana yöneliktir ve benden yardım ister ve ben hepsine yardımcı ve fayda vericiyim.

470- فَتَحْتُ الثَّرَى فَوْقَ الْأَثَرِ لِرَثْقٍ مَا فَتَقْتُ وَفَتَقُ الرِّثْقُ ظَاهِرُ سُنَّتِي

Lügatler: رثق ulaşmak ve bitişmek demektir, رثق’in zıddıdır. رثق Derler yâni رثق demek olur. فت ayrılma ve yarılmak.

İ'râb: فت sebebiyye. رثق 'ta vav hâliye.

Mânâ: Benim, yükseklikteki kemâlim ve bütün yönlerin bana yönelmesi sebebiyle ve hilâfetim hasebiyle, taht-ı serâ (toprağın altı) bana semânın üstüdür. Bana göre gökle yerin, enlemle boylamın, alçak ve yükseğin, esir (اثر) ve toprağın farkı yoktur. Bütün zıddlar müşâhede gözümde aynı seviyededir. “Eğer yerin içine ipe bir adam sarkıtsaydınız Allah’ın üzerine düşerdi, semâda da arzda da ilâh olan odur”⁵⁵ hadîsinin hükmüne göre Cenâb-ı hak her şeyi kuşatmış olunca, Hakk’ın müşâhedesinde toprağın altıyla göğün üstünün bir farkı olmaz. ۞ “Beni Metta oğlu Yunus’tan üstün bilmeyin”⁵⁶ hadîsi de buna delâlet eder.

Tirmizi, Tefsîr, 58.

⁵⁶ İbn Kuteybe, Te’vîlü Muhtelifi’l-Hadîs, s. 88, hadis no: 13.

لاجل جمع ما فرقت و إجمال. Yâni: sözüyle bu müsâvîliğe sebep gösterirler. Yâni: ما فرقت إسنوى عدى الجهات "Dağıttığımı toplamak, ayırdığımı bir araya getirmek için benim nezdimde yönler müsâvî oldu" Yâni benim nezdimde bu farklı yönlerin müsâvî olması, âlemin çeşitli parçalarını ve Âdem'in hakikatlerinin çatallaşmasını topladığım içindir. Halbuki toplu olanı dağıtmak ve mücmel olanı tafsîl etmek benim görünen, bilinen yolumdur.

Bu beyitte şu âyet-i kerîmeye telmih vardır: أَوَلَمْ يَرِ الَّذِينَ كَفَرُوا أَنَّ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ كَانَتْ رَتْقًا فَفَتَقْنَاهُمَا (Enbiyâ, 21/30). "İnkâr edenler, göklerle yer bitişik bir haldeyken bizim onları birbirinden ayırdığımızı görmediler mi?" Müfessirler bu hususta şöyle derler: Gökler ve yer yaratıldığı vakit bir tek şey idi, ve birbirine bitişik idi. Bitişiklik sırasında üstlük ve altlık belirli değildi. Cenâb-ı Hak hava vâsıtasıyla onu ayırıp yükseklik ve alçaklık peydâ oldu. Bundan sonra eşyânın tafsîlâtı birbirinden ayrıldı. Burada şuna işâret vardır: Kâinâtın varlığından önce bütün mevcûdât ayn-ı cem'da bitişik ve toplu idiler. رَكْلٌ شَيْءٍ (İsra, 17/12). "Biz her şeyi ayrıntılı olarak açıkladık" hükmüyle, ilâhî sünnet bâtın hazînesinden onları ayırıp çıkararak ما هو كان (iş olması gerektiği şekilde) ortaya çıktı. İşte فى الرقى ظاهر ستنى sözü bu mânâyâ işârettir.

Mertebelerin ilki isim ve sıfatların ayrılmasıdır. Mertebelerin sonu mevcûdâtın sûretlerinin ayrılmasıdır. Bitişme mertebesinin ilki zât-ı ahadiyyet sonu ise insâniyet mertebesidir.

- 471- ولا شُبُهَةٌ و الْجَمْعُ عَيْنٌ تَيَقَّنْ
ولا جِهَةٌ و الْاَيْنُ بَيْنٌ تَشْتُتْ
472- ولا عِدَّةٌ و الْعَدُّ كَالْحَدِّ قَاطِعٌ
ولا مُدَّةٌ و الْحَدُّ شَرِكٌ مُوقَّتْ
473- ولا نَدٌّ فى الدَّارَيْنِ يَقْضَى بِتَقْضِ مَا
بَيَّنْتُ و يُنْصَى أَمْرُهُ حُكْمٌ إِمْرَتِي /131-b/
474- ولا ضِدٌّ فى الْكَوْنَيْنِ و الْخَلْقُ مَا تَرَى
بِهِمُ لِلتَّسَاوَى مِنْ تَفَاوُتْ خَلْقَةٍ

Lügatler: عِدَّة. Teferruk mânâsına. نَدٌّ. Cüdâlık. بَيْن. ile mekândan sorulur. شَرِكٌ. Endaze. حد. saymak. عد. sayış, Muhâlif. Zıddın misli, muhâlif.

İ'râb: Açıktır.

Mânâ: Cem' makâmına ulaşan ve ayne'l-yakîn mertebesini hâsıl eden kimsede şüphe ve şâibe kalmaz. Zîrâ cem'-i ahadiyyet hazreti, tam yakîn

sâhibi olmayı gerektirir. Zîrâ hakîkî itnî'nan ancak ilm-i zâtî-i vicdânîde hâsıl olur ve sâlik kemâl-i yakîne ancak onda vâsıl olur. Kezâ hazret-i ahadiyyete yönelinse muayyen ve mukayyed cihet söz konusu olmaz. Zîrâ zaman ve uzaklık parçalanmayı ve ayrılığı gerektirir; ikilik, başkalığı gösterir. O halde göz sâhibi olan; zaman, uzaklık, kir pas ve yalandan müberrâ ve muarrâdır. Kezâ cem' mertebesinde sayı da yoktur ki, ne kadar gün, ne kadar saat vâsıl olman ve ne kadar gün ayrı olman söz konusu olsun. Zîrâ saymak, sınır (hadd) gibi kesicidir. Nitekim hadd, sınırsız sınırlı kılar ve sanki o sınırlıyı sınırsızlıktan kesip ayırmış olur. Bu mânâların hepsi şirki ve başkalığı mutazammındır. Kezâ "müddet" dahî yoktur; müddet şu demektir ki, bâzan vuslat ve kavuşma gerçekleşir, bâzan da bu gerçekleşmez. Onun için müddet yoktur, zîrâ müddet sıurlamaktır. Ayrıca müddet ve sınır muvakkate muzaf olan şirktir. Yâni vuslata vakit tâyin eden kimsenin şirkidir. O halde müddet sayı, zaman, uzaklık, şüphe ve şâibe hepsi perdelenmiş olanların hâlidir. Başkalık ve ayrılık olmaksızın vuslat ise kâmillerin işidir. Kezâ her iki cihanda bana ortak ve benzer yoktur ki benim yaptığım şeyi yıkmaya ve tâmir ettiğim işi bozmaya hükümsin. Ve benim hükümdarlık ve sâhiplik selâhiyetim üzerine "olur" emrini imzâlasın. Nitekim düalistler (seneviyye) şöyle derler: *إن خالق الخير هو الله و خالق الشر اهرمن* (Hayrın yaratıcısı Allah, şerrin yaratıcısı Ehrimen'dir). Kezâ her iki cihanda bana zıd olan dahî yoktur ki benim emrime muhâlefet etsin. Zîrâ sen, mahlûkatta, hilkat zıddiyetine, tenâsübsüzlüğe, hakikat ihtilâflarına dâir bir şey göremezsın. Çünkü bunların mahlûkiyette eşitliği olup, birbirine aykırılığı yoktur. Eğer kâinatta zıdlık olsaydı *لَوْ كَانَ فِيهَا آلِهَةٌ إِلَّا اللَّهُ لَفَسَدَتَا* (Enbiyâ, 21/22). "Eğer yerde ve gökte Allah'tan başka tanrılar olsaydı, yer ve göğün dengesi bozulurdu" âyeti fehvâsınca, âlemin nizâmı ve Âdemoğlunu fıtratının tenâsübü bozulurdu. Halbuki böyle bir şey yoktur. Nefy-i lâzımdan murad, nefy-i melzûm olur. Her ne kadar zâhîr îtibâriyle karşıt "isim"lerin eserlerinden bâzı şeyler, birbirine karşı ve farklı görünüyorsa da hakikat îtibâriyle *مَا تَرَىٰ لِي خَلْقِ الرَّحْمَنِ مِن تَفَاوُتٍ* (Mülk, 67/3). "Rahman'ın yaratmasında bir uyumsuzluk göremezsın" âyetinin mânâsı mukarrer ve sâbittir.

475- وَمَنِّي بَدَأَ لِي مَا عَلَى لَبْسَتُهُ وَعَنِّي الْبَوَادَى إِلَى أَعِيدَتِ

Lügatler: ستره و أخفيه عنه بحيث لا /132-a/ yâni لست الامر على فلان. ستره و خالطه يأنى لست ستره و أخفيه عنهم. يهتدى الى فهمه طواهر 'nin cem'i, بوادى (Enam, 6/9) âyeti de bu mânâyadır. ر للسا عليهم. يهتدى الى فهمه mânâsınadır.

İ'râb: مَنِّي mütaallıktır , على 'ya. لبت 'yü ta'diye harfi mütekellim ye'sine muzafdır. عن Mahzûf fiile müteallıktır, yâni صدرت عنى. أعدت 'e müteallıktır. 'de ب âlet içindir ve أعدت 'e müteallıktır.

Mânâ: Ahadiyyet-i cem' makâmının diliyle buyururlar ki: Benim şuûn-ı zâtımın sûretlerinden bâzı şe'niyetler demek olan mümkün hakikatler ve mükevvenâta âit mâlûmat benden, benim için ve bana zâhîr oldu; işte onları ben örttüm. Bu zâhîrî işler benden sâdır oldu, benim kudretimle hâsıl oldu, yine bana döndürüldü. O halde hakîkatte, gösteren, gösterilen ve kendisi için gösterilen; örten, örtülen ve kendi üzerine örtülen; döndüren, döndürülen ve kendisinden döndürülen ve kendine döndürülen hepsi benim ve benden başkası değildir.

476- وَفِي شَهَدَتِ السَّاجِدِينَ لِمَظْهَرِي فَحَقَّقْتُ أَلِّي كُنْتُ آدَمَ سَجْدَتِي

Lügatler: علت غقباً yâni حقت.

İ'râb: Açıktır.

Mânâ: Bedenime ve mazharıma secde etmekte olan melekleri zâtımda müşâhede ettim. Hakîkatem secdemın Âdem'inin ben olduğunu bildim. Burada masdar fâiline muzafdır, mef'ûlüne değildir. Yâni secde eden melekeler benim sıfatlarımdan bir sıfatımdır ki zâtıma secde kıldılar. Kendi zâtımdaki meleklerden secde eden ve Âdem'de secde edilenin yine ben olduğumu, benden başkası olmadığını müşâhede ettim.

477- وَعَائِتُ رُوحَانِيَّةَ الْأَرْضِينَ فِي مَلَائِكَةِ عَلَيَّ أَكْفَاءِ رُتْبَتِي

Lügatler: مَلَائِكَةُ احوال, اكفاء mânâsınadır.

Mânâ: Ben arz meleklerini, ıllıyyin melekleri zümresinde benim mertebeme nisbetle emsal ve denk gördüm. Yâni semâvî rûhânîlerde zuhûrum nasılsa süflî rûhânîlerde de aynı şekilde emsal ve denktir. Her ne kadar bu cümlede zâhîr îtibâriyle üstlük ve altlık tasavvur edilir, ihtilâf ve farklılık görülürse de benim mertebeme nisbetle hepsi bir ve berâberdir.

478- ومن يُفْقِي الدَّانِي اجْتَدَى رَفْقِي الْهُدَى وَمِنْ فَرَّقِي الثَّانِي بَدَا جَمْعُ وَحْدَتِي

Lügatler: اجتدى yâni murad hilkat tarafı ve unsurimizacıdır. دانی'sinden رفق'ın cem'i, murad kendisine tabi ve lâîk olanlardır. العطاء yâni طلب الجدى

İ'râb: رفقى'nın fâilidir. من الفقى ya müteallıktır. من فرقى ya müteallıktır.

Mânâ: Ârif ve kâmilin iki yüzü vardır. Bir yüzü cem' mertebesine bakar ve ondan kemâlâtı elde eder, bu tarafına "ufk-ı a'lâ" denir. Bir yüzü ise kesret tarafına bakar ki, beşeriyeti ve cismânîyetidir. Bu yüzüne ufk-ı ednâ denir ki bu tarafından halka feyz dağıtır. O bakımdan şöyle buyururlar: Benim ufk-ı dânimden, yâni beşerî sûretimden, sülûkte olan arkadaşlarım hidâyet /132-b/ ve inâyet talebinde bulunurlar. Benim cem'-i vahdetim, bana fark-ı sânidən zâhir oldu ki bu "mahvdan sonraki sahv" mertebesi dedikleridir. Kâmilin son noktası "ikinci fark"ta hâsıl olur. Zîrâ vahdet ile kesret berâberce tek hâlette birleşir, vahdetin müşâhedesi kesrete ve kesreti görmek de vahdete mâni olmaz. Halkı Hak'ta, Hakk'ı halkta görüp her mertebenin hükmünü icrâ eder. Sûretin çokluğu onu vahdetten perdelemez.

479- وفي صَعَقٍ ذَكََّ الْحَسَى خَرَّتْ إِفَاقَةٌ لِي النَفْسُ قَبْلَ التَّوْبَةِ الْمَوْسَوِيَّةِ

Lügatler: ذكى kendinden geçme ve şaşkınlık, ölüme de denir. دكى Parçalanmak ve inceltmek. إفاعة Akla dönmek. خرت yâni سقطت.

İ'râb: الحسى'nin ذكى'e izâfeti, bir şeyin sebebine izâfeti kabîlindendir, نور القلم gibi. مفسر'in ذكى'e izâfeti masdarın mef'ûlüne izâfeti kabîlindendir. مفسر Mef'ûlû leh olmak üzere mansubdur. النفس'in خرت'in fâilidir; elif-lâm muzâfun ileyden bedeldir, yâni خرت نفس demektir.

Mânâ: Hz. Mûsâ Allah'ı görmeyi isteyip لَنْ تَرَانِي (beni göremezsin) hitabıyla savulunca yüz üstü düşerek şaşkın hâle gelip kendinden geçtikten sonra سُبْحَانَكَ نُتِ إِلَيْكَ (A'raf, 7/143). "Seni tenzih ederim, sana tevbe ettim" dedi. Mûsâ'nın bu tevbesinden evvel Hakk'ın tecellîsinin hissîmi parçalayıp yok etmesinin şaşkınlığı sırasında, benim nefsim, ifâkat için düştü ve kendinden kayboldu, yâni bu hal benim için de ezeli bir hâdisedir.

480- فلا أَيْنَ بَعْدَ الْعَيْنِ وَ السُّكْرُ مِنْهُ قَدْ أَفْقَتْ وَ غَيَّنَ الْعَيْنَ بِالصَّخْرِ أَصَحَّتْ

Lügatler: عَيْن'de murad cihettir. عَيْن'dan murad ıyan. غَيْن aslında ince bulut demektir, ince perdeden istiâredir. İkinci عَيْن zâtı mansınadır. صَخْر Sekrin zıddıdır, aslında bulutun gitmesine derler; nitekim bulut yok olup da gökyüzü temiz olunca اصحت السماء denir.

İ'râb: عَيْن'de vav hâliyedir. مِنْ'de zamir سَكْر'e râcîdir. عَيْن Mübtedâ. بِالصَّخْرِ'de ب vesatet içindir ve اصحت'e müteallıktır. اصحت بالصخر cümlesi mübtedânın haberidir.

Mânâ: Nefsimin ayılması ve zâtı görme isteğinden dönme sebebiyle عَيْن (nerede?) “Ne cihette ve nerededir?” sözü kalmadı. Zîrâ gözle gördükten ve müşâhede ve beyandan sonra soru kalmaz. Halbuki ben muğâyeret ve mufârekat (başkalık ve ayrılık) sarhoşluğundan ayıldım ve zât-ı ahadiyyet perdesi sahv vâsıtasıyla zâil oldu, müşâhede devleti hâsıl oldu ve ben vahdetin cemâlini müşâhedeye başladım.

481- وَآخِرُ مَخْرُجٍ جَاءَ خَتْمِي بَعْدَهُ كَأَوَّلِ صَخْرٍ لَارْتِسَامٍ بَعْدَهُ

Lügatler: عِدَّة bir şeyin zamanının sayısıdır ki, zaman sona ermekle o şey son bulur. آخِر'in مَخْرُجٍ ve اَوَّل'in مَخْرُجٍ'a izâfeti حَاتِم kabilindendir ve mücerred tahsis içindir. Böylece, kulun iddet-i mahvı ve müddet-i sahvı, fenâya kâbil olan vücûdunun zamanıdır. /133-a/

Mânâ: Benim seyr ü sülûkümün tamamlanması kendisinden sonra gelen mahvımın son mertebesi, sahvın başlangıcı gibidir, çünkü bu ikisi sayıyla bilinir. Hulâsa-i kelâm şudur: Sahvın ve mahvın bir çok mertebesi vardır. İlk sahv şudur: Sülûkten önce kesretle ve halkla perdeli bulunmak ve Hakk'ın müşâhedesinden habersiz olmaktır. Orta sahv şudur: İlk sekrin zâil olması ve bâzen Hakk'ı bâzen de halkı görmektir. Son sahv, mutlaka Hakk'ı görmek, halka hiç varlık vermemek, Hak'la halka perdelenmektir.

İlk mahv: Kesret-i nefsi mahvetmek, aslî ve ârızî sıfatlarını yok etmektir. Bunun netîcesi cezbedir ve zâhirî vücûdunun vahdâniyetle bâki kalmasıdır. Orta mahv: Rûhun mahv olmasıdır, hakîkî ve mecâzî sıfatını yok etmektir. Bu mahv netîcesi hakikatlerin kesretini ve bâtın-ı vücûdun şe'niyetlerini rûhun bâtını demek olan ilm-i vicdânî aynasında müşâhede etmektir. Son mahv: Adı geçen müşâhedelerin bağlarından kurtulmaktır ve bu mahvın netîcesi vahdeti kesrette, kesreti vahdette müşâhede etmek ve ikisi arasında

muğâyeret görmemektir. Bu mânâ anlaşıldıysa, ilk mahvın sonu sahv gibidir. Bu bakımdan sâlik, sahvın evvelinde kesretle kâimdir, mahvın sonunda da kesret gelir, fakat vahdet şeklinde olur.

482- و مأخوذٌ مَحْوِ الطَّمْسِ مَحْقًا وَزَيْتُهُ بِمَجْدُودِ صَحْرِ الْحَسِّ فَرَقًا بِكَفَّةٍ

Lügatler: Lügate alâmeti, izi yok etmek ve gidermek demektir. İstilahda beşerî sıfatları izâle, âdet ve illeti kaldırmak demektir. طمس Lügate düz ve berâber etmek, istilahda bir şeyin vasıflarını ve şekillerini izâle etmektir. Bu ikincisi “mahv”dan daha husûsî olur ve mahvden ziyâde mübâlağa olur. Zîrâ mahvın aksine طمس eserleri ve zatları gerektirir طمس İdam demektir, istilahta zât yok etmek demektir. مجذود Maktû’ demektir. مَحْق Terâzinin bir tarafına denir.

İ'râb: مَحْق ve مَحْو'un mansub olması temyîziyet üzeredir. Veya mef'ûlü lehdır ve زَيْت amildir. Veya مَحْق mef'ûlü leh, مَحْو temyizdir, aksi de olabilir.

Mânâ: Mahvın çekip aldığı kimseyi ben şühud kefesi ve keşif terâzisiyle tarttım; cem'-i cem'de his âlemine. muzaf olan sahvın kesilmesiyle, o yok olduğundan dolayı kendisine zâtı ve sıfatları izâle etmek izâfe edilmiştir. Belki onun hakîkî keşiften kesilmesi fark ve kesret sebebiyle olmuştur. Bu ikisini berâber ve ikiz buldum. Zîrâ her biri tek hakîkatin mazharıdır. Her ne kadar mertebeler bakımından farklı ise de hakîkate nazaran birdirler.

483- فَتَقَطُّ غَيْنِ الْغَيْنِ عَنْ صَخْوَى الْمَحْتِ فَتَقَطُّ غَيْنِ الْغَيْنِ مَخْوَى الْقَتِ

Lügatler: Birinci غَيْن hece harflerinden olan ğayn mânâsına, ikinci غَيْن /133-b/ ince perde mânâsına. Birinci غَيْن göz mânâsına, ikinci غَيْن zat mansınadır. القَت Fil-i mâzîdir, القاء'dan gelir, sülâsisi القاء'dır.

İ'râb: غَيْن ve غَيْن da elif-lâm muzâfun ileyhden ıvazdır.

Mânâ: Benim zat perdemin ğaynının noktası, sahvımın kemâlinden dolayı mahv olup, o “ayn”ı “gayn” yapan beşeriyet noktası zâil olunca, ğayn ayn olarak, aralık ve yalan bertaraf oldu. Ve benim zat gözümün uyanıklığı mahvımı da ilgâ etti. Yâni Hakk'ın vücûdunda vücûdumu fânî ve mahv kıldım. Yakînim de zannı mahv edip fenâ içinde fenâ hâsıl oldu.

چنان در بیخودی محوم که معشوقم همی کوید بیابان من دمی بنشین سر آن دم غی دائم

[Kendinden geçme hâli ile öyle mahv içindeyim ki, sevgilim: “Benim çölümde bir süre otur” diyor, o ânın sırrını bilmiyorum.]

484- وما فاقد في الصَّحْرِ في المَخْرُ واجدٌ لتَلْوِينِهِ أَهْلًا لَتَمَكِّنِ زلفه

Lügatler: زلفه yakınlık mânâsına.

Î'râb: ما, mânâsına, لیس mânâsına da olabilir, واجد haberidir. أهلاً Mahzûf fiilin mef'ûlûdûr, yâni يجر أهلاً takdîrine. أهلاً'in merfû okunarak ما'nin haberi olması da mümkündür.

Mânâ: Birinci duruma göre: Sâlik bir şeyi sahv hâlinde kaybeder ve mahv zamanında onu tamâmen bulursa o sâlik telvin ve tahvîlinden dolayı yakınlık temkînine ve vuslat makâmına nâil olur. Yâni sâlik sahvadan sonra mahv hâlinde temkîn-i kurbet makâmına sâhip olup evvelce eseri kalmamış vücud her ne ise bu makamda onu bulur.

Eğer ما nafiye olarak düşünülürse mânâ şöyle olur: Telvîninden dolayı sahv hâlinde hakîkî meşhûdu keybeden ve mahv hâlinde bulan kimse kurbet makâmının temkînine ehil değildir. Zîrâ bir halden başka bir hâle müşâhedesi mukayyed olan kimse telvin sâhibidir, kemal ehli değildir. Onun için hakîkî yakınlığın temkin makâmına ehil değildir.

485- تَسَاوَى التَّسَاوَى وَ الصُّحَاةُ لَتَغْتَهُم بِرَسْمِ حُضُورٍ أَوْ بِرَسْمِ خَطِيرَةٍ

Lügatler: تساوَى'nın cem'idir, sekrân mânâsınadır. صُحَاةُ ماضي ماضي cem'idir. الرسم: eser. الوبسم: alâmet. الخطيرة Burada mahlûkat makamlarından özel bir makamdır, خطر'dan müştaktır, خطر men etmeye derler. Onun için koyun ağılına da خطيرة derler, çünkü onların çıkmasına mâni olur.

Î'râb: Açıktır.

Mânâ: Benim nazarımda, hâlin galebesiyle sarhoş olan ahval erbâbı ile, sülûk mertebelerinin nurlarıyla sâfi ve ayık olan huzur sâhipleri müsâvî oldular. Bu iki zümre benim nezdimde eşittir. Çünkü biri huzur eseriyle, öteki makam alâmetiyle sıfatlanmıştır. Zîrâ bu her iki zümre kâmil değildir. Şu bakımdan ki, sekr sâhipleri sıfat tecellîlerinin ahvâlinden bir zevke kanaat edip onunla sarhoş ve huzur dolu olurlar. Fakat sekr ve vecdin üstündeki bir çok tecellîden gâfil kalırlar. /134-a/ Kezâ sülûk makamlarıyla kayıtlı olan sahv erbâbı; zühd gibi, tevekkül, rızâ, ilim, irfan, vicdan vb. gibi mertebelerden biriyle kayıtlanıp bütün mertebeleri câmi' olmaktan hâlî olur ve kemal ehlinin mertebesinden mahrum kalır. O bakımdan erbâb-ı kemâlin zevkin-

den mahrum olup her biri, kendi mertebeleriyle mukayyet oldukları için kemal erbâbı katında müsâvîdirler. Bunula birlikte yüksek mertebe sâhibi-
dirler.

486- وَلَيْسُوا بِقَوْمٍ مِنْ عَلَيْهِمْ تَعَايَتْ صَفَاتُ النَّاسِ أَوْ سَمَاتُ بَقِيَّةِ

Lügatler: صفات الناس'tan murad beşerî sıfatların zâtıdır ki, onlarla zât-ı ahadiyyet perdelenir. سمات بقية'de murad, beşeri sıfatların bakıyyesinin eserleridir.

İ'râb: أكلوبى الراعى'te cem' zamîri isminden önce zikredilmesi (Beni pireler yedi) kâbilindendir, şu da câizdir: أكلوبى'nün ismi zamîri olabilir, sonrası da onu tefsir eder.

Mânâ: Üzerlerine beşerî sıfatların veya bu sıfatların kalıntısının alâmetleri ardı ardına gelen kimse benim kavmim değildir. Yâni o, kemal sâhiplerinden değildir. Yâni bir keresinde beşerî sıfatlar yok olup sonra tekrar ortaya çıksa ve o enâniyet kalıntısının izleri bâzı vakitlerde onlarda görülse, işte bu minval üzere olan kimseler kemal ehlinin tâbîlerinden olamazlar.

487- وَمَنْ لَمْ يَرِثْ عَنِ الْكَمَالِ فَتَنَاقَصْ عَلَى عَقِيَّةِ نَاكِصٍ فِي الْعُقُوبَةِ

Lügatler: mahzûfa فى العقوبة. رجع الى مقام الاول yâni ناكص على عقبيه derler, müteallıktır, رافع فى العقوبة takdîrine.

Mânâ: Mahv ve sahv sâhibi olup da benden ve benim benzerimden kemal elde edemeyen ve mîras bırakılan sırlara vâris olmayan her sâlik eksiktir hattâ cezâyâ mâruz kalarak iki ökçesi üzerine dönücüdür.

Veya فى ناكص'a müteallık olabilir, o takdirde son kısmın mânâsı şöyle olur: ... cezâ ve zorlukta dâimâ ökçelerine dönücüdür.

488- وَمَا فِيَّ مَا يُفْضَى لِلْبَسِ بَقِيَّةِ وَلَا فِيَّ لِي يُقْضَى عَلَى بَقِيَّةِ

Lügatler: بقية يذرى Kaf ile yâni بقية kâfile. Gölge demektir, burada hâdis varlık, alâmet ve nişan mânâsındır. يذرى kaf ile yâni يذرى rüçû' demektir.

İ'râb: Birinci ناكص nâfiye, ikincisi mevsûle veya nekre-i mevsûfedir. لى de lâm alı mânâsındır.

Mânâ: Benim vücûdumda varlık bakıyyesine dayalı örtü ve hicâba sebep olan bir şey kalmadı. Kezâ benim eser ve alâmetim, muhdes ve mevhum vücûdum da yoktur ki, ilk mertebeye dönmek için bana hükmetsin.

نامیت زمن در من و باقی همه اوست/134-b/

[Bende, benden kalan sadece isimdir, gerisi hep O'dur.]

پس سخن کوتاه باید والسلام

در نیابت حال پخته هیچ خام

[Pişmişin hâlini, çiğ hiç anlayamaz. Binâenaleyh söz kısa gerektir vesselâm. M, I, 18]

489- وماذا عسى يلقى جنان وما به
يقوه لسان بين وحي و صيغة

Lügatler: **جان** Kalb demektir. **يغره** fi'l-i muzâridir, **فاه** 'den gelir, konuşmak demektir. **صرغ**, **صيلة** 'dan bi nevidir, burada sözü süslemek kastedilir.

İ'râb: ا istifhâmiyye. ذا 'da mānâsına. عى el'âl-i mukârebeden bir fiildir, "recâ" mahallinde kullanılır. به 'de mevsûledir ve ذ üzere mâtuftur. يلقى'nin mef'ûlü mahzûf zamirdir ve يلقى'y ââittir.

Mânâ: Bâtın ve zâhirde gizli mânâlardan saklı maârif ve letâiften kalbin bana ilkâ etmesi ve lisârın konuşması umulan ve kalbin vahyiyle ibâreleri süsleme arasında vâki olan ne vardır ki? Yâni kalbimin bana ilkâ etmediği bir mânâ kalmamıştır; Allah'ın tevhîdi ve sırlarından, fenâ ve bakâ mertebe ve makamlarından lisânımın söylemediği bir söz yoktur. O halde benden kemal elde etmeyenin nâkıs olması kesindir.

490- تَعَالَتْ الْأَثْرَافُ عِنْدِي وَ انْطَوَى بِسَاطُ السَّوَى عِذْلًا بِحُكْمِ السَّوِيَّةِ

Lügatler: هاتق Biri birbinin boynuna el edip kucaklamak. Burada "ittisal" mânâsını mutazammındır. بطرى Dürmek, seviyyet, berâberlik.

İ'râb:عَدَلًا Temyîziyet üzre mansubdur. **عَمَّ** de ب , انطوى 'ya müteallıktır.

Mânâ: Benim şühûdumda taraflar, yönler, rezil ve şerefli olanlar, kahr ve gazabın her türü, lütuflar ve merhametler, ezel ve ebed, evvel ve âhir, zâhir ve bâtın, kıdem ve hudûs, nur ve zulmet hepsi birbirine bitiştii ve adâlet bakımından müsâvilik ve adâlet hükmüyle muğâyeret kilimi dürüldü.

491- و عَادَ وَجُودِي فِي قَنَاءِ ثَنَوِيَّةٍ الْوُجُودِ شُهُوداً فِي بَقَا أَحَدِيَّةٍ

Lügatler: عَادَ yâni عَادَ vezne riâyet için maksur okunur.

Mânâ: Benim vücûdum varlığın ikiliği sıfatının yok olması hâlinde, ahadiyyetin bakâsında saf şühud olu. Böylece tâlib matlûba ulaştı, birlik hâsil oldu, bîgânelik yok oldu. Asla hâil kalmayıp كان الله و لم يكن معه شئ (Allah vardı, O'nunla birlikte bir şey yoktu) sırrı olduğu gibi ortaya çıktı.

492- فَمَا فَوْقَ طَوْرِ الْعَقْلِ أَوَّلُ فَيْضَةٍ كَمَا تَحْتَ طَوْرِ الثَّقَلِ آخِرُ قَبْضَةٍ

493- لَذَلِكَ عَنْ تَفْضِيلِهِ وَ هُوَ أَهْلُهُ نَهَانَا عَلَى ذِي الثُّونِ خَيْرُ الْبَرِيَّةِ

Lügatler: طَوْرُ'den murad hakikat mertebesidir. طَوْرُ'den murad beşeriyet mertebesidir. Birinci ط'nın fethasıyla, ikincisi ise ط'nın zamnesiyledir. Hz. Yûnus'un künyesidir. /135-a/ Balığın karnında uzun süre kaldığı için böyle denmiştir. نون Balık demektir.

İ'râb: فَمَا فَوْقَ طَوْرِ الْعَقْلِ أَوَّلُ فَيْضَةٍ KEMÂ TACHTA طَوْرِ الثَّقَلِ آخِرُ قَبْضَةٍ Yâni ط'nın mevsûledir, sıraları mahzûfudur; karînesi zarfiyet üzere mansub olan ط'ıdır. ط'ın fethasıyla, ikincisi ise ط'nın zamnesiyledir. Hz. Yûnus'un künyesidir. /135-a/ Balığın karnında uzun süre kaldığı için böyle denmiştir. نون Balık demektir.

Mânâ: Bende taraflar, zıdlar ve ihtilâfın kucaklaşması kesinleşti, zıd yönlerin müsâviliği gerçek olup muğâyeret kilimi düdüldü, muhâlefet perdeleri ve ilişkiyi kesmek ortadan kalktı; böylece akıl tavrının üstünde, mümkinât ve mükevvenâtın ötesinde olan şey vâki oldu. İşte, rûh-ı a'zam ve habîb-i ekrem'in hakîkati olan Hakk'ın feyzinin başlangıcı, o vâki olan şey gibidir. ط'ın fethasıyla, ikincisi ise ط'nın zamnesiyledir. Hz. Yûnus'un künyesidir. /135-a/ Balığın karnında uzun süre kaldığı için böyle denmiştir. نون Balık demektir.

(Bu müsâvîlik, ولاجل ذلك الصاوى و استغناء النحية و الفوقية و لذلك tahtiyet ve fevkiyyetin eşitliği sebebiyle...) Hayru'l-Beriyye hazretleri Yûnus b. Mettâ üzere tafdilden men etti, oysa Yûnus peygamber ehl-i tafdilendir. Nitekim şöyle buyururlar: لا تفضلوني على يونس بن متى "Beni Yûnus b. Mettâ'dan üstün görmeyiniz"

Mi'rac; evveliyet ve âhîriyet, zâhîriyet ve bâtniyet, fevkiyyet ve tahtiy-
yeti (başlangıcı, sonu, zâhiri, bâtnı, üstü, altı) kuşatan bir hüviyete ulaşma
olduğuna göre, alta ve üste âit hangi yön olursa olsun rabbânî mi'rac'ta ve
vüsulde, her ne kadar mertebeler bakımından şeref düşünülürse de farklılık
olmaz. Nitekim Hz. Risâletpenâh'ın mi'râcı, ceberut ve melekûtun üsünde
olup Hz. Yûnus'un ki ise yerin altında, balığın karnunda oldu. Fakat her ne
kadar benim mi'râcım arşî, onun ki ferşî ise de Allah'a ulaşmada bebnimkiyle
Yûnus'un mi'râcını farklı görmeyin., diye üstün ve farklı bulmayı yasakladılar.

494- أَشْرْتُ بِمَا تُعْطِي الْعِبَارَةَ وَالَّذِي تَعْطِي فَقَدْ أَوْضَحْتَهُ بِلَطِيفَةٍ

Lügatler: تعطي manâsınadır. تعطي nun birinci mef'ûlü mahzûfudur, yâni
تعطية takdîrine. العبارة fâilidir. تعطي Meçhul olarak okunur. أوضحت 'nün zamîri 'ye
râcîdir

Mânâ: Ben alt oluş üst oluş, ittihad, zıdlık ve muğâyeretten ibâret ve la-
fızların verdiği adı geçen mânâya işâret ettim. Latif işâret ve fâsîh ibâre ile,
gözleri perdelenmiş olanlara örtülü olan sırları ve mânâları îzah ve ızhar
ettim. /135-b/ tâ ki zevk ve vicdan sâhipleri ondan nice sırlar ve irfan alsınlar.

495- وَلَيْسَ أَلَسْتُ الْاِمْسِ غَيْرًا لِمَنْ عَدَا وَجُنْحِي عَدَا صُبْحِي وَ يَوْمِي لَيْلَتِي

496- وَسِرُّ بَلَى اللَّهِ مِرَّةً كَشَفَهَا وَ إِبْثَاتُ مَعْتَى الْجَمْعِ نَفْسُ الْمَعِيَّةِ

Lügatler: اس'ten murad misâk günüdür. Birinci عدا'dan murad kavuşma
günüdür (yevm-i telâk), ikinci عدا صر manâsınadır. جمع الليل Karanlık geceden bir
parçadır.

İ'râb: ألس'te izâfeti bir şeyin zarfına izâfeti kabîlindendir. لمن'de lâm 'ın
mânâsınadır. وجنحي'de vav hâliye, جنحي mütekellim ye'sine muzafdır. وسر
Mübtedâ, بلى'ya muzafdır. ميرة Mahzûfa müteallıktır, yâni الكائن takdîrine. Ya
haberidir veya ikinci mübtedâ olabilir. Buna göre إِبْثَات üzre mâtuf olur. نفس
İkinci mübtedânın haberi ve bunların hepsi birinci mübtedâyâ haber olabilir.
Veya وسر mübtedâ, ميرة ona haber ve إِبْثَات mübtedâ نفس الميرة ona haber olabilir.
ميرة'da zamir en doğrusu سر'a râcî olmasıdır, zamîrin müennes olması hakikat
mânâsına müevvel olmalıdır; bâzıları kelime îtibâriyle بلى'ya râcîdir demişler.
Ama bu durumda kâideye muhâlefet lâzım gelir. Zîrâ zikrle kastedilen

muzaftır, yoksa muzâfun ileyh değildir. Nitekim غلام زيد رابع dense zamir غلام'a râcî olur, زيد'e râcî olması câiz değildir.

Mânâ: Bana göre dün vâki olan اَلَسْتُ بِرَبِّكُمْ (A'raf, 7/172) "Ben sizin Rabbi-niz değil miyim?" hitâbı, yarınki لَمَنِ الْمُلْكُ (Gâfir, 40716) "Mülk kimidir?" hitâbına muğâyir değildir. Benim zulmetim sabah nûrum oldu ve gündü-züm gecem oldu. Zîrâ لا صاحب عند الله ر لا مساء "Allah katında sabah ve akşam yoktur" Hakikat mertebesinde nur ve zulmet, mânâ ve sûret, mebd' ve mead, ezel ve ebed, zâhir ve bâtın, evvel ve âhir hepsi müsâvî ve berâberdir. Allah için olan "belâ" sözünün gerçeği; vahdet îtibâriyle "Elestü bi rabbi-küm" deyip tafsil îtibâriyle "belâ" diyen hakîkatin keşif ve vuzûhunun hakikatidir. O halde "belâ" sözü o hakîkatin keşfine ayna olmuş olur.

Veya بلى امرأة كشف sözü'nün hakîkati evvelce zikri geçen mânâ ve sırlar ve-rici ibâredir. Bu durumda zamir, birinci beyitteki عبارة'e râcî olur. Cem' mânâ-sını isbat etmek, maıyyeti yok etmektir. Eğer امرأة ikinci mübtedâ olursa, tak-dîr-i kelâm şöyle olur: Bizim "belâ" dememizin hakîkati, o hakîkatin keşfinin aynasıdır ve cem' mânâsını isbat etmek maıyyeti nefyetmektir. Bilmelisin ki Cenâb-ı hakikatle birlikte başka bir şey daha yoktur ki ona "belâ" demiş olsun. Belki de "elestü bi-rabbiküm" diyen cem' diliyle o hakîkattir ve bu hitâba "belâ" deyip cevap veren, tafsil îtibâriyle yine o hakîkattir. O halde cem' ve tafsil meşâyıha göre hakîkî vahdetin iki mertebesidir. /136-a/ Soran ve cevâbı alan gerçekte O'dur.

497- فلا ظلمٌ تُغشَى ولا ظلمٌ يُخْتَشَى وَنِعْمَةٌ نُورِي أَطْفَأَتْ نَارَ نِقْمَةٍ

Lügatler: Birinci ظلم lâmin fethasıyla ظلمة'in cem'idir. İkinci ظلم sitem ve cefâ mansına dir. يغشى Yâni يغشى ريسر يغشى. نعمة Belâ. سؤندürmek. ظلمة.

İ'râb: لا حول ولا قوة de nefy-i cins içindir. Her iki yerde de nefy-i cins içindir. olduğu gibi beş vecih câizdir. Haberleri mahzûfdur ki حاصل'dür. ظلم, يغشى ün sıfatıdır. ظلم, يغشى ün sıfatıdır.

Mânâ: Benim nazarımda zıdların müsâviliği, karşıtların ve sayıların bir-liği kesinleşince cem'i isbat etmek ve maıyyeti nefyetmek gerçekleşince, beni bürüyecek zulmânî perdeler yok demektir. Kezâ gâilesinden korkulacak zulüm ve sitem de yoktur. Halbuki benim mârifet nûrumun nîmeti سبقت رحمتي "Rahmetim gazabımı geçti" hükmünce azâbımın ateşini söndürdü.

Hattâ rahmetimin kemâlinden, gazab ateşim bana: جز يا مؤمن فإن نورك أطفأ ناري
 “Geç ey mü’min senin nûrun benim ateşimi söndürdü” diye ağlayıp inler

498- وَلَا وَقْتُ الْآ حَيْثُ لَا وَقْتُ حَاسِبٍ وَجُودٌ وَجُودِي مِنْ حَسَابِ الْآهَلَةِ

Lügatler: حاسب hazır ve sâbit mânâsına. birinci وجود kelimesinden murad hakkânî vücuddur, ikincisinden murad ise cismânî vücuddur. أهلة, ملال, cem’idir.

İ’râb: ۛ her iki yerde de nefy-i cins içindir, birinci ۛnın haberi mahzûfdur, yâni وقت معتر أو موجود ۛ takdîrinedir. İkinci ۛnın haberi حاسب’dür, birinci وجود lafzan mansub حاسب’ün mef’ûlûdûr.

Mânâ: Bana ancak aylarla hesaplanan cismânî vücûdumun vücûd-ı hakkânîsini hesaplayıcı olmayan bir vakit gereklidir. Sûfiye meşâyihî ise şu hususta müttetikler: İnsana âit nefis-i nâtka ezeli ve ebedîdir; kendisinde zuhûr edeceği lâ-yezâl bir mazhar ve sûret iktizâ eder ve her âlemde o âlemin şânına uygun sûretle zâhir olur. İlki, a’yân-ı sâbite mertebesinde Hakk’ın ilmî sûretleridir. Sonra rûhânî sûretler, sonra misâlî sûretler, sonra unsurî sûretler, daha sonra berzah âlemindeki misâlî sûretlerdir ki bunlar, Allah’a vâsıl oluncaya kadar cesedlerden önceki misâlî sûretlere muğâyirdir. O bakımdan ezeli ve ebedî olması mukarrerdir; öyleyse ayların, yılların ve günlerin hesaplanmasıyla hâsıl olan vücud, hakkânî vücûdun galebesiyle yok olunca ve hakkânî vücud zuhûr edince bu hakkânî vücûda nisbetle aylar, günler, yıl, zaman, mekân geçmiş, gelecek ve hal berâber ve birdir.

پیش ما صد سال و یک ساعت یکیت کہ در ازو کوتہ از ما منفکیت/136-b/

[Bizce yüzyılla bir saat, birdir. Uzun yol, kısa zaman bize göre değil. M, III, 2937]

این دراز و کوتی در جمہاشت این دراز و کوتہ اندر جان کجاست

[Bu uzunluk kısalık, bedene göredir. Tanrı’nın bulunduğu yerde uzunun kısanın lâfı mı olur? M, IV, 534]

499- وَ مَسْجُونُ حَصْرِ الْعَصْرِ لَمْ يَرَ مَا وَرَاءَ سَجْنِهِ فِي الْجَنَّةِ الْآبِدِيَّةِ

Lügatler: مسجون mahbus. حصر hisar. عصر zaman. سجن yedinci arzın cismi, yer atında olan zindandan kinâyedir.

İ’râb: مسجون ’da vav hâliye. لم ’nın fâili gizli zamîridir ki مسجون’a âittir. الجنة, ى الجنة. لم ’ya mütelliktir.

Mânâ: Kemal ehline göre vakitler, saatler, istikbal ve hal yoktur. Oysa zaman kalesine kapanmış ve mekân zindanına hapsolmuş olan, tabiat hapis-hânesinin ötesini, ki orası lâhut, ceberut ve melekût âlemidir, zat ve sıfatların ebedî cennetinde göremez. Zîrâ denî dünyâ kabrinin esîri, pespâyeye arzûlar cehenneminin mahbûsu olan, ipek böceği ve şaşkın sinek gibi değersiz bir hissî lezzetten zevk alır ve onunla kayıtlı iken, nasıl olur da arşın sâhasını ölçer ve onun rûhu mânâ âlemine nasıl gider?

اسر لذة تن مانده و گر نه ترا چه عيشها که در عالم دل مهيا است

[Beden lezzetine esir kalmışsın, yoksa sana gönül âleminde nice nimetler hazırlanmıştır.]

500- فَبِي دَارَتِ الْاَفْلَاكُ فَاَعْجَبَ لِقُطْبِهَا الْمُحِيطُ بِهَا وَالْقُطْبُ مَرْكَزُ نُقْطَةِ

Lügatler: لک kürevî, cem'înin, الالاک. دورا , يدور , دار: دارت. Lügatler: bir cisim olup iki sathı vardır; biri zâhirî biri bâtûnîdir. Her feleğin bâtûnî sathında iki noktanın var olduğu kabul edilir. Faraza bir noktadan ötekine bir had çekilse berâber gelir, şu şekilde olduğu gibi: (...) Bu noktalara felek kutbu ve semânın merkezi ve üzerinde döndüğü nokta denir. Feleklerin hareketleri bu mefrûz noktaların üzerindedir ve bu noktalar artık hareket etmezler, kâim ve sâbittirler. İkinci قطب kelimesi, rûhânî olsun cismânî olsun bütün âlemin medârı (üzerinde döndüğü) olan insân-ı kâimdir.

İ'râb: ف ya sebebiyye ya netîce içindir. قطب ve ا'da zamirler الالاک'e râcîdir. القطب da vav hâliyyedir. قطب mübtedâ, مرکز haberidir.

Mânâ: Benim katımda yönler müsâvi, gayriyet kilimi dürülü, maıyyet ve isneyniyet (berâberlik ve ikilik) perdesi kaldırılmış olunca, benim sebimbimle ve bâtın kuvvemle felekler döner. Sen feleklerin kutbuna şaşadur; o kutup ki felekleri kuşatmıştır ve semâları içinde bulundurmaktadır. Oysa kutup noktadan ibâret merkezdir ki eflâk onu kuşatmıştır. Fakat insandan olan "kutb" felekleri ve yerleri, balığı ve simak yıldızını ve ikisi arasında ne kadar eşyâ varsa, ateşe âit olsun suya ve toprağa âit olsun /137-a/ hepsini içinde bulundurur. Bil ki "kutb" ezelen ve ebeden, varlığın başından sonuna kadar Hakîkat-i Muhammediyyedir. Hz. Âdem'den kendi zamanlarına (yâni Hz. Peygamber zamanına) gelinceye kadar her kim bu hakîkatin mazharı olduysa "kutbü'l-aktâb" oldu. Zamân-ı şeriflerinden sonra ümmetinden her kim bu sırra mahrem olduysa yine kutbü'l-aktâb oldu. Nitekim şu hadisle bu husûsa işâret buyururlar; İbn Mesud'dan sahih rivâyetle şöyle nakledilir: قال عليه السلام إن الله في الأرض ثلثة قلوبهم قلوب آدم و اربعون قلوبهم قلوب موسى و سبعة قلوبهم قلوب ابراهيم و اربعة

قلوبهم كقلب جبريل و ثلاثة قلوبهم كقلب ميكايل و واحد قلبه في قلب اسرائيل يسمى له القطب فإذا مات الواحد أبدل الله Aleyhisselâm من الثلاثة مكانه صاحب الايسر و إذا مات من الثلاثة أبدل الله مكانه من الاربعة كذا و كنا Efendimiz şöyle buyurdular: “Allah’ın yeryüzünde üçyüz kimsesi vardır ki kalpleri Âdem’in kalbi gibidir. Kırkının kalpleri Mûsâ’nın kalbi gibidir, yedisinin kalpleri İbrâhim’in kalbi gibidir, dördünün kalbi Cebrâil’in kalbi gibidir, üçünün kalbi Mîkâil’in kalbi gibidir, birinin kalbi İsrâfil’in kalbi gibidir ki ona **Kutb** denir, onlardan biri öldüğü vakit, Allah üçlerden birisini sağ tarafın sâhibi olarak onun yerine getirir, üçlerden biri öldüğü vakit, Allah dörtlerden birini onun yerine getirir, bu böylece devam eder.”⁵⁷

Üçlerden birine “**Kutbü’l-aktâb**” derer ve “**Gavs-ı ekber**” de derler. İki kişiye “**İmâman**” derler, sâhibü’l-yemîn (sağdaki) melekûta bakar ve orada tasarruf eder, sâhibü’l-yesar (soldaki) şehâdet âleminde tasarruf eder. Dört kimseye “**Evtâd**” derler, bunlar dört yönde yâni doğu, batı, kuzey ve güneyde kâimdirler. Yedi kimsye “**Abdâl**” denir, şu bakımdan ki bunlar kendi beşeriyetlerini zat ve sıfatların nûruna tebdil eylemişlerdir. Nitekim Hz. Mevlânâ buyurur:

کیمت ابدال آنکه او مبدل بود خورش از تبدیل یزدان خل بود

[Abdal kimdir? Varlığı değişmiş olan, Tanrı’nın değiştirmesiyle şarabı sirke kesilen. M, III, 4000]

“Kırk kimseye **Nükabâ** derler. Yirmi ikisi Şam’da ve on sekizi Irak’da saklıdır.” Nitekim şu hadis buna delâlet eder: إن لله أربعون اثنان و عشرون في الشام و ثمانية عشر في العراق كلما مات واحد منهم بدل الله مكانه آخر فإذا جاء الامر قبضوا كلهم “Allah’ın kırkları vardır, yirmi ikisi Şam’da on sekizi Irak’ta bulunur. Onlardan biri öldüğü vakit Allah yerine bir başkasını getirir, vakit gelince de hepsi ölür.”

Üçyüzlere **Nücebâ** derler. Bunlardan biri kayboldu ümmetin sâlihlerinden birini bunlara idhal ederler.

501- وَلَا قُطْبَ قَبْلِي عَنْ ثَلَاثِ خَلَفْتُهُ وَ قُطَيْبَةُ الْأَوْتَادِ عَنْ بَدَلِيَّةٍ

Lügatler: صرت خليفة يأنى خلفه.

İ’râb: عن قطب’a sıfattır, ya ile menfi olan قطب’a sıfattır, mahzûfa müteallıktır ve ي از zarfıdır, İ’râb: عن قطب’a sıfattır, ya ile menfi olan قطب’a sıfattır, mahzûfa müteallıktır, i’râbdan mahalli mansub, ya قطب’dan veya خلف’ten

Mânâ: Ben Hakikat-i Muhammediyyenin mazharı, makâm-ı Ahmedînin halîfesi ve kâimi olduğuma, bütün mahlûkat mânâ îtibârıyla bana tâbi olduğuna göre; ey âşık ve tâlib, eğer sen Cenâb-ı Hakk'a ulaşmayı istiyorsan benim doğru ve sağlam yolumdan çıkma. Zîrâ benim yolumun zâviyelerinde gizli feyizler, fetih ve keşif hazîneleri vardır. O halde sen derhal hayr fırsat bil, sülûk ve teveccühü ganîmet gör.

Veya زوریا'dan murad tarîkın fakr ve fenâsı olabilir. Bu durumda mânâ şöyle olur: Ey sâlik, benim istikâmetli yolumun fakr, fenâ, riyâzat ve belâsını görerek sınırı aşıp vazgeçme. Zîrâ fakr yolunun her köşesine nice gizli hazîne konmuştur. O halde hayr-ı fırsatla fırsat gözet. Tarîk-ı müstakıyme "hatt-ı müstakıym" demelerinde Hz. Risâletpenâh'ın hadîsine telmih vardır, İbn Mesud'dan şöyle rivâyet edilir: خط رسول الله عليه السلام خطأ مستقيماً فقال هذا سبيل الله ثم خط عن يمينه و شماله خطوطاً مثلاً فقال هذه سبل الشيطان على كل واحد منها شيطان فلا تتبعوا السبل فتفرق بكم عن سبيله "Resûlullah (as) doğru bir çizgi çizdi ve buyurdu: Bu Allah'ın yoludur, sonra onun sağına ve soluna şu şekilde çizgiler çizdi. Şöyle buyurdu: Bunlar şeytanın yollarıdır, onların her birinin üzerinde bir şeytan vardır. O yollara tâbi olmayın ki sizi Allah'ın yolundan ayırmasın".⁵⁸

Demek ki bütün enbiyâ ve evliyânın yolu olan tevhid yolundan her kim uzaklaşırsa şeytanın yollarına uymuş olur.

503- فَعَنَىٰ بَدَا فِي الدَّرِّ فِي الْوَلَا وَلِيَّ لِبَانُ تُدَى الْجَمْعِ مَنَى دَرَّتْ

Lügatler: ذر, küçük karınca demektir. لا, Muhabbet demektir. لبان /138-a/ la'nın kesresiyle "süt" demektir. Meme içinde durduğu müddetçe bu isimle anılan sütün memeden dışarı çıkmış hâline lâmin fethasıyla ظهرت yâni دَرَّتْ demektir. تدى meme demektir. تدى'nin zammesiyle تدى'nin cem'idir, تدى denir. لبان kelime'den müştaktır. درر dalin zammesiyle درر demektir. يأنى در لها. İ'râb: فاعلى da فاعلى sebebiye.

Mânâ: Ben cem'-i tevhid makâmının sâhibi ve cemâl ve tafsil mertebesinin mâliki olduğumdan, benim kenz-i mahfî olan zâtımın hakikatinden, ilk mertebede فاعلى أن اعرف "Bilinmeyi sevdim" hükmüyle kâinattaki nüfûsun doğmasında ve zâtımın âdemoğlunun zerrât-ı misâliyyesinde taayyünlerin-

⁵⁸ Sahîhu İbn Hibbân, I, 180.

506- ذَهَلْتُ بِهَا عَنِّي بِحَيْثُ ظَنَنْتَنِي سَوَايَ وَلَمْ أَقْصِدْ سِوَاءَ مَظْنَتِي

Lügatler: Bir şeyi unutup ihmal edince ذهلت عنه و غفلت عنه derler. Yakin ve şek demektir. سِوَاءَ sinin fethası ve elif-i memdüde ile doğru yol demektir. مَظْنَةُ zan ve töhmet yeri.

İ'râb: ذهلت i'rabdan mahalli merfû, اعجب j'nün haberi olur. ۛ'da ب sebebiyye, zamir Hz. Mahbûbeye âittir.

Bu son üç beytin mânâları şöyledir: Hz. Şeyh (İbn Fârız) cem' makâmında müşâhede ettikleri acâib ve garâibi hikâye ederler ve şöyle buyururlar: O hazretin tecellî ve muhabbetinde hâsıl olan çok garip şey, onu müşâhede etmem ve Cebrâil'in kalbime ilkâsından korkarken beni hayret veya korkuya düşürmesidir. Eğer ذهلت haber olursa mânâ şöyle olur: En garip ve hayret edilecek şey, o hazretin tecellisinde onu müşâhede etmem ve onun görmemdir. Bu benî hayrete düşürdü veya korkuya düşürdü, Cebrâil'in ilkâsından korkarken kalbime getirdi, oysa o yüce zat bana mutlak güzelliğini gösterdi. Ben de aklımdan dehşete düşmüş olup, tecellî eden zattaki hayretimden dolayı sıfatlarını isbat etmedim.

Bu çok hayret edilecek mesele şudur: Ben o hazret sebebiyle nefsimden gâfil oldum, onu unuttum, öylesine gâfil oldum ki kendimi başkası ve yabancı sandım. Oysa ben töhmet mahallinin yoluna niyet etmedim ve şöyle demedim: Hey! Ben onun kendisi miyim, başkası mıyım? Belki onun gayrımı diye bilip, aynı olmayı tahayyül ve zannetmişim. Ve ayniyetin doğru yoluna gitmemişim. İşte çok tuhaf ve garip olan hal bir kimsenin kendi zâtından gâfil olması ve kendinin kendinden başka zannetmesidir.

ای دوست ترا هر مکان می جستم هر دم خیرت ز آین و آن می جستم
دیدم بتو خویش را تو خود من بودی خجلت زده ام کز تو نشان می جستم

[Ey Dost! Seni her yerde arıyordum, her zaman haberini ondan bundan soruyordum. Kendimi seninle gördüm, sen bizzat ben idin, o iz aramadan dolayı utandım.]

507- وَذَلَّهْنِي فِيهَا ذُهُولِي وَلَمْ أُفَقْ عَلَيَّ وَلَمْ أَقْفُ التَّمَاسِي بِظَنَّتِي

Lügatler: لم افق tevlih demektir, tevlih aklın ve ihsâsın yok olmasıdır. لم افق Ifâkattan müştaktır. ذَلَّهْنِي يَقْوَا يَقْوَا'den müştaktır, یٰنِ bir kimsenin ardı sıra gitmek demektir. ظَن تöhmte demektir. Bâzı nüshalarda dadla yazılmıştır, buna göre cimrilik mânâsına olur.

Mânâ: Dalgınlığım benim aklıma başımdan aldığından dolayı ben o hazretin zâtında ve onunla meşgul olarak şaşkın hale düştüm. Şimdi onunla meşgûliyetimden dolayı o benim hazretime hayran ve şaşkın kaldı; beni o meşgûliyetten alıkoydu, benim meşgûliyetimden de alıkoydu ve ben beni ihmal ettim, kendimi unuttum. Hal böyle olunca eğer ben o hazretin muhabbetiyle /139-b/ helâk olarak ölsem dünyâdan âhirete intikâlimi bilemem, hattâ kendimden öylesine gâfil olmuşumdur ki ben var mıyım, meşgûliyetim var mıdır, idrak edemem.

کی بود مازما جدا مانده من و تو رفته و خدا مانده

[Nasıl olur, biz bizden ayrı kalmışız, ben ve sen gitmiş de Allah kalmış.]

510- ومن مُلِحِ الوجَدِ المُدَلِّهِ في الهَوَى المَوَلِّهِ عَقْلِي سَبِي سَلْبِ كَغَفَلَةٍ

Lügatler: ملح mîmin zammesiyle ve lâmin fethasıyla ملحہ'nin cem'idir. Beyaz ve siyahın hoş bir şekilde karışık olmasına denir. Onun için beyazla siyah karışık olan koça "emlah" derler. Eğer maânîde kullanılacak olursa, kendisinde garâbet olan mânâyâ denir. سی Gâret etmeklik (yağmalâmak). لب Bir şeyi bir kimseden nez' etme, koparma.

İ'râb: موله mübtedâ ومن ملح الوجد müteallakâtıyla mukaddem haberdır. موله ve ism-i fâil vezni üzeredir. موله Mef'ul mânâsına masdardır.

Mânâ: Vecd ve muhabbetin acâib hallerini ve garip muâmelelerini hikâye buyurup derler ki: Aklı başından alınmış olanın aklını yağmalamak cânânın sevgisiyle hayran edici ve aklımı sersem ve şaşkın hâle getirici olan vecdin güzellikleri cümlesinden ve hoş ve garip cihetlerindendir. Bu mânâ gâfilleri gâfil kılmaya benzer. Bu takdirce غفلة'de tenvin, muzâfün ileyhden ıvaz olup bu cümle mahzûf mübtedânın haberi olur. Yâni هو كغفلة العالين. Şaşılacak taraf şudur: Akıllının akli olmalı ki elinden alınsın, zekâ ve idrak sâhibi olmalı ki yağmalansın. İşte soyulmuş olanı yağmalamak gâfilleri gâfil kılmak gibidir. Bu mânâ ise nevâdirdendir. Zîrâ soyulmuş olan fânîdir ve fânîliği yağmalamak çok garip bir mânâdır.

511- أَسْأَلُهَا عَنِّي إِذَا مَا لَقِيَتْهَا وَمِنْ حَيْثُ أَهْدَتْ لِي هُدًى أَضَلَّتْ

512- وَأَطْلُبُهَا مِنِّي وَعِنْدِي لَمْ تَزَلْ
عَجِبْتُ لَهَا بِي كَيْفَ عَنِّي اسْتَجَبْتُ

Lügatler: اهدت yâni اهدت yâni hediye verdi. اهدت yâni اهدت demektir, من الهدية 'den gelir.

İ'râb: Müennes zamirlerin hepsi bâriz olsun müstetir olsun Hz. Mahbûbeye râcîdir.

Mânâ: Vecd ve muhabbetin anlaşılmaz yönlerinden biri de şudur: Ne zaman ben Hz. Mahbûbeye yakın olsam, ona kavuştuğum vakit, kendisine benim hâlimden sorarım ve derim ki: "Ey sevgilim benim hâlim nasıldır?" Bu ise insanlar arasında bilinen bir şey değildir. Halkın âdeti şudur: Bir kimse bir kimseyle karşılaştığı vakit "nasılsın?" der. Bu mânâ gerçekten gariptir. Kezâ şu husus da acâib şeylerdendir: O mahbûbe bana hidâyeti vermiş olması dolayısıyla beni dalâlete sürükledi. Bunun böyle oluşu iki yönden ele alınabilir:

Birincisi: Hakîkatte lâ mevcude illallah (Allah'tan başka mevcud yoktur). Zîrâ zâhir ve bâtın evvel ve âhir odur ve ondan başkası yoktur. Bu zuhûr çeşitleri o tek zâtın tafsîlidir. Hal böyle olunca o tek zat tafsil ettiği şeylerden bir özel cihete ve muayyen bir şeye beni hidâyet etse ve ben o şeyi "gayr" saysam /140-a/ işte bu bakımdan o hidâyetin hediyesi dalâleti mutazammın olur.

İkincisi: "Hidâyet" kavramı; hidâyet edici, hidâyet olunan, hidâyet, yol ve yolcu arasında muğâyereti mutazammındır. Hakîkatte ليس في الدار غيره (Evde ondan başka ev sâhibi yoktur). Bu hidâyet hidâyet edici, hidâyet olunan, yol ve yolcu sûret itibâriyledir. Şüphesiz muğâyereti tazammun eden hidâyet mefhum ve mânâsı bakımından, gayriyyet ve muğâyeret olmayan tek zattan beni idlâl etmiş (saptırmış) olur.

Kezâ o garip işlerden biri de şudur: O hazreti ben benden isterim, halbuki o hazret dâimâ benim yanımdadır, bir an ve bir saat benden ayrılmış değildir; bana şah damarımdan daha yakın olup onunla یشیتir, onunla görür, onunla tutar ve onunla yürürüm. İşte o hazret için şuna şaştım ki neden benim taayyünüm sebebiyle benden gizlendi; bununla berâber o benim yanımdır, bir şey kendinden nasıl gizlenir ve kendisini nasıl ister?

یار نزدیکتر از من نیست
وین عجبر که من از وی دورم
چه کنم با که توان گفت که او
در کنار من و من مهجورم

[Dost benden bana daha yakındır. Şu ilginç ki ben ondan uzağım.
Ne yapayım, kime söyleyebilirim ki o benim yanımdadır, ben ise uzaktayım.]

Bu mertebede olanların hâli gaflet içindeki şu kimsenin hâline benzer: O kimse şaşkın ve şeydâ bir durumda bir yere giderken, kendi elbisesine benzer bir kıyâfet giymiş ve beline bir kabak asmış birini görünce şöyle der: Ne

acâip şey, bu benim, o halde ya ben kim olabilirim? Şaşkınlardan birinin beş merkebi varmış, birine birmiş, dördü önünce gidermiş, bir ara bakmış dört merkebi var. Hemen yoldaşlarına der ki: Benim merkebim beş tanedir, kim aldı benim merkebimin birini? Ve sür'atle aramaya koyulur. Hz. Mevlânâ *Mesnevî*'de bu mânâyı şu ifâdelerle ortaya koyar:

اسب خود را ياره داند آن جواد	و اسب خود اورا کشان کرده چو باد
در لغان و جست و جو آن خیره سر	هر طرف جویان و پیرسان در بدر
کانکه وزدید اسب مارا کو و کیت	این که زیر دان تست ای خواجه چیت
اری این ابست لیک این اسب کو	باخود آ ای شهوار اسب جو

[O yiğit atını kaybolmuş sanır. At ise onu yel gibi koşturmuştur.

O sersem bağırrır, arar, tarar kapı kapı dolaşır, her tarafı arar sorar:

"Atımı çalan nerede, kimdir?" Efendi, şu uyluğunun altındaki mahlûk ne?

Evet, bu attır, fakat at nerede? Ey at arayan yiğit binici, kendine gel! M, I, 1116-1119]

513- وما زِلْتُ فِي نَفْسِي بِهَا مُتَرَدِّدًا لِنَشْوَةِ حَسِّي وَ الْمَحَاسِنِ خَمَرَتِي

Lügatler: نشوة sekrin başlangıcı.

İ'râb: ۱'da ب sebebiyye, zamir نَفْسِي'e râcîdir veya ب مَانَسُنا, zamir Hz.

Mahbûba râcîdir. مرددا Nâkıs fiilin haberidir.

Mânâ: Buyurular ki: Dâimâ kendi nefsimde nefsim sebebiyle mütereddit oldum; nasıl olur, benim zâtım onun zâtı mıdır ki onunla görürüm, onula bilirim ve her işi onunla yaparım! Veya ben gayrı mıyım? Eğer gayrı isem ben kimim? Eğer aynı isem o halde benim bu yanıp tutuşmam istek ve arzum ne demek oluyor? İşte benim bu devamlı tereddüdüm, hissimin sarhoşluğundan dolayıdır, oysa benim şarâbım onun çeşitli güzellikleri ve mahzarlarıdır. Bu tereddüde binâen vicdan duygusu ve yakîn isteği kuvvetlenip şiddetlendi, himmet ayağını seyahat yolculuğuna koyup mânevî mienzilleri aşarak bâtınî merhaleleri geçtim; ilme'l-yakînden /140-b/ ayne'l-yakîne ve ayne'l-yakinden hakka'l-yakîne göçtüm. Nitekim şöyle buyururlar:

514- أَصَافِرُ عَنْ عِلْمِ الْيَقِينِ لِعَيْنِهِ إِلَى حَقِّهِ حَيْثُ الْحَقِيقَةُ رَحَلَتِي

Lügatler: رحلة sefer etmek يَقِين fehmin sükûnu, kalbin itmi'nânı ve aklın

istikrârıdır. يَقْنُ الماءُ فى الحوض. suyun havuzda istikrar bulması durumunda kullanılan bir ifâdedir, işte bu sükûn akla ve ilme izâfe edilmiş olsa ve akıl şüphelerden,

delilden, burhandan kurtulsa buna "ilme'l-yakîn" denir. Bu sükûn ve istikrar rûha izâfe edilse ruhla matlûbu arasında engel olan perdenin yok olması itibâriyle ayne'l-yakîn denir. Bu sükûn ve istikrar sırta muzaf olsa hakka'l-yakîn denir.

وقيل علم اليقين سكون العقل بلا اضطراب و عين اليقين المشاهدة بلا حجاب و حق اليقين اتحاد بعد إقتراب

"Şöyle de denir: İlme'l-yakîn aklın sıkıntısız olarak sükûnet bulması, ayne'l-yakîn perdesiz müşâhede, hakka'l-yakîn yakınlıktan sonra birleşmedir"

İ'râb: 'de lâm الى mânâsınadır. 'الحقيقة' de elif-lâm muzâfûn ileyhten ıvazdır. Yâni حقيقى takdîrinedir. Mübtedâ الى حقه haberidir. 'حيث الحقيقة' den bedeldir.

Mânâ: Ben nefsimde ilme'l-yakîn makâmından ayne'l-yakîne geçerek sefer ederim. Ve benim göçüm hakikatim itibâriyle hakka'l-yakînedir. و لى راي عبادان قرية (Abadan'dan öte köy yoktur) fehvâsınca hakka'l-yakîn makamların sonuncudur.

515- وَأَلْشُدْنِي عَنِّي وَ أُرْشِدْنِي عَلَى لِسَانِي إِلَى مُسْتَرْشِدِي عِنْدَ نَشْدَتِي

Lügatler: انشدنى yâni اطلبنى و نشاد. اطلبنى (ben kaybolan şeyi talep ettim) demektir. انشد: انشد , نشد: انشد den nefis-i mütekellimdir. لا ارشدن sözü yâni اهدبنى 'dan alınmadır. نشدة Nunun kesresiyle kasem etmek demektir. Yâni نشدتك بالله demektir.

İ'râb: انشدنى e müteallıktır ve نشدة masdar, fâiline muzafdır, me'ûlû ise mahzûfdir; me'ûlûnen muzaf olsa da câizdir. 'de lâm ta'lil içindir, انشدنى'ye müteallıktır.

Mânâ: Bu kesret makâmında bana hayret ve şaşkınlık galebe edip zâtımın ma'rifetinde mütereddît olunca; müsterşid ve tâlipleri irşad için lisânım üzere yemînim sırasında, ben benden beni, zât-ı mahbûbumu isterim. Çünkü benim zâtım her küllün küllü, her cüz'ün aslı, cem' ve farkın hakikatidir. Bütün mertebeler ve her mertebenin ahâlîsi benim ayn-ı zâtım ve taayyün ve tenevvülerimdir. O halde bu mertebelerin sâhiplerinden ve hakâyık erbâbından istenen ne varsa, aslında kendisinden istenilen varlık benim ayn-ı zâtımdır. Demek ki ben, zâtımın mazharı olan kemal ehli saâdet sâhiplerinden, kendi zât-ı matlûbumu isterim. Bu talep gerçekte benden yine beni istemektir. Ve benim bu isteğim; suâlim, talebim ve kasemim katında, benim lisânımla müsterşidleri irşad içindir.

516- وَأَسْأَلُنِي رَفَعِي الْحِجَابَ بِكَشْفِي الثَّقَابَ وَبِي كَأَنَّ إِلَى وَسِيلِي

Lügatler ve İ'râb: Açıktır.

Mânâ: /141-a/ Ben peçeyi açmak sûretiyle, tenezzülât-ı vücûdun mertebelerinden hâsıl olan ve zâtımı görmeye engel teşkil eden perdenin kalkmasını benden isterim, halbuki benim bana vesîlem benimledir. Herkesin taayyünü, kendisine; ve vücûdu, vahdetin cemâline peçedir. Mutlak vücud, kayıtlı ve tayyün perdesini kaldırmak istese, vahdet nûru gâlip gelir, taayyün ve kesret perdesi kalkar ve sâlik o anda görür ki, kendisine vesîle yine kendisiymiş; perde, perdecisi, perdelenen, istek, isteyen ve istenen kendi zâtıymış ve sûreti, vahdet-i zata bir âlet imiş.

تو آلت فعلی و جز آن هیچ نه
تو عالمی و مراد از عالم تو

وز لامل و فعل جز نشان هیچ نه
چون در نگری ازان میان هیچ نه

[Sen bir filin âletisin, bundan başka bir şey değilsin. Fâil ve fiilden bir iz dışında hiçbir şey değilsin.]

Sen âlemsin, âlemden murâd da sensin, bakarsan bu arada hiçbir şey değilsin.)

517- وَأَنْظِرْ فِي مِرَاةِ حُسْنِي كَيْ أَرَى جَمَالَ وَجُودِي فِي شُهُودِي طَلَعْتِي

Lügatler ve İ'râb: Açıktır.

Mânâ: Ben, mutlak vücûdumun cemâlini güzelliğimin müşâhede-
görmek için hüsnümün aynasına bakarım. Yâni ben, zât-ı mutlakımın cemâ-
lini aynalarda ve tecellî yerlerinde görmek isteyince güzel sûretlere, hoş ve
emsalsiz şekillere bakarım. Gerçekten bu güzel sûretler benim mutlak güzel-
liğimin aynasıdır. Benim güzellik aynam olan güzel sûretlere nazarım, zâhir-
le bâtın arasında toplayıcı olan vücûdumun cemâlini, tal'atımın müşâhede-
sinde görmek içindir. Bu beyitler cem' makâmında buyrulan sözlerdir.

518- فَإِنْ فَهْتُ بِاسْمِي أَصْغِ نَحْوِي تَشَوُّفًا إِلَى مُسْمَعِي ذِكْرِي بِنُطْقِي وَأُصِتْ

Lügatler: **فہم:** فہم'den müştaktır. Bir şeyi konuştuğun vakit **فہم** derler. **انصاف** 'dan nefs-i mütekellimdir. **الطلع** **انصاف** 'tan nefs-i mütekellimdir.

İ'râb: بطلی , temyîziyet üzre mansubdur. ذکرى , mef'ûlûdür. اىغ , müteallıktır. انعت , üzere mâtuftur ve te'nin kesresiyle okunur, zîrâ

şarta cevap üzere mâtuftur. Sâkin harekelendiği zaman kesre ile harekelenir. şarfa'da ى şarta cevap olduğu için sakit olur.

Mânâ: Eğer ben ismimi söyleyip nâmımı zikretsem, kendimden tarafa yönelip benim zikrimi nutkum vâsıtasıyla dinlemekte olan kimseye kulak verir ve sükût ederim. Sözün hakîkatı şudur: Konuşan ve zikredenlerin hepsi bütününü tek hakîkatin sûretleri olduğuna ve bütün isimlerle müsemmâ olan o zat, yegâne olduğuna göre, gerçekten zikreden, zikredilen ve zikir müsemmâ ve isim odur. Şüphesiz ben de mevhum vücûdumdan fânî olup onunla bâki olduğumdan dolayı zâtımın tafsîlâtının dillerinden nutkum vâsıtasıyla eğer ismimi söylesem tatallu' için, benim zikrimi dinleyen mazhara yönelirim, zikrim ve ismimi işitmek için sükût ederim.

519- وَأَلْصِقْ بِالْأَخْشَاءِ كَفَى عَصَايَ أَنْ أَعَانِقَهَا فِي وَضْعِهَا عِنْدَ ضَمَّتْ

520- وَأَهْفُوا لِأَنْفَاسِي لَعَلِّي وَاجِدِي بِهَا مُسْتَجِيزًا أَلْهَا بِي مَرَّتْ

Lügatler: إلصاق, اللمص, 'tan nefsi-i mütekelimdir. /141-b/ إلصاق bir şeyin bir şeye ulaşması veya yapışmasıdır. اعانقها muânekadan nefsi-i mütekelimdir. احنا, احنا'nun cem'iidir. احنا Karnun içinde bulunan şeylere denir. حم, حم'dan binâ-i merredir. حم Bir yere cem' ve telif etmeye derler. اهنو Nefsi-i mütekelimdir, bir şey bir şeye meyletse ve iltifat kılssa اهنو هذا الشيء في اثر الشيء derler. الانتحازة Câiz olmasını istemek.

Î'râb: اعانقها'da zamir Hz. Mahbûbeye râcîdir. وضعها'da zamir كفى'e râcîdir. اهنو'nun zamirinden haldir. اهنو'da zamir انفسى'a âittir. اهنو'da ان feth ile ta'lildir, reca-i vicdâni.

Mânâ: Ben o hazretle kucaklaşmayı umarak avucumu bâtırımın göğsüne yapıştırırım, avucumu bâtırımın üstüne koyduğum vakit nefsimi nefsim katmış olurum. Yâni muhabbetin şiddetinden zuhûru ve vahdet nûrunun galebesi sırasında elimi bâtırın kuvvelerime yapıştırırım. Benim vücûduma elimi yapıştırmam şu sebeptir: Avucumu vücûduma koyduğum ve ona âdeta eklediğim vakit, Hz. Zâtımla kucaklaşmayı umarım. Ve yine ben şiddetli bir meyil ve tam bir yönelişle benim nefeslerime meylederim. Bu nefesler sebebiyle o hazreti isteyerek, zâtımın hakîkatini bulmayı ümid ederim. Zîrâ o hazret bana geçti, benim nefeslerime meylim onların, mahbûbenin güzel kokuları ve hoş kokulu esintileriyle anberlenmiş ve kokulandırılmış olmasından dolayıdır.

521- اَلِىْ اَنْ بَدَا مَتٰى لَعَيْنِىْ بَارِقْ وَّ بَانَ سَنَا فَجَرِّىْ وَ بَاثَتْ دُجَّتٰى

Lügatler: ظهر yâni بَانَ ; بین , بان , بَانَ 'den gelir. تا yükselen ışığa denir. Sabah demektir. بَاثَتْ بَاثَتْ 'ten müfarakat demektir. دَحَنَ dalin zammesiyle zulmet demektir.

İ'râb: وما زلت فى نفسى ما مرردا beytine evvelce geçen اسافر 'ya müteallıktır veya بَانَ 'nin fâilidir. بَارِقْ 'nin fâilidir. دُجَّتٰى 'in fâilidir.

Mânâ: Yâni parlak tecellî ve nur benden benim zâtıma görününceye, hakikat sabâhının müjdesi ortaya çıkıncaya ve beşeriyet karanlığım ayrılıp yok oluncaya kadar, ben nefsimde mütereddit olmaktan ve dâimâ kendi kendimde sefer kılmaktan hâlî olmadım. Şimdi visâl içinde visâl ve kemal içinde kemaldır, tereddüt ve hayret bertaraf ve def edilmiş durumdadır.

522- هَنَاكَ اَلِىْ مَا اُخْجِمَ الْعَقْلُ دَوْنَهُ وَصَلْتُ وَ بِيْ مَتٰى اِتِّصَالِىْ وَ وُصِّلْتِىْ

Lügatler: نكمر على عقبه denince اُخْجِمَ على عقبه demek olur. Burada imtinâ kastedilir. وُصِّلْتِىْ Ulaşmak demektir, ittisalden daha husûsîdir.

İ'râb: مَانَاسِنَادِرْ , دَوْنَهُ 'ye müteallıktır. وَصَلْتُ 'ya nekre-i mevsufedir. اِلٰى 'de vav hâliyedir. Zamir 'ya râcîdir.

Mânâ: Ben, perde kalkıp visâl müyesser oluncaya kadar "ilm"den "ayn"a ve "ayn"dan hakikat-i zâta göç etmeye devam ettim. Böylece hakikat mertebesinde öyle bir makâma vâsıl oldum ki, orada akla yer yoktur, anlayış (fehmi) ondan /142-a/ yüz çevirmiş ve ayrılmıştır. O halde ki, o vuslat benden başkasına değildir, belki ittisâlim ve vuslatım benden yine banadır.

523- فَاسْفَرْتُ بِشَرِّاْ اِذَا بَلَغْتُ اَلِىْ عَنْ يَقِيْنٍ يَقِيْنِىْ شَدُّ رَحْلِىْ لِسَفَرَةٍ

Lügatler: اسفرت 'dan müştaktır, if'al bâbındandır, hemze sayrûret içindir. سَفَرُ Denince سَفَرُ صَفَرُ 'den gelir. يا سَفَرُ Denince سَفَرُ 'den gelir. يَفِيْنُ 'den müştaktır. Nun vikâye nûnu, ye mütekellim ye'sidir, yâni يَفِيْنُ 'den gelir. شَدُّ رَحْلِىْ 'den gelir. سَفَرُ 'den gelir.

İ'râb: سَفَرُ 'in mansub olması سَفَرُ 'ye mefulün bilh olmak üzeredir. يَفِيْنُ 'nin mânâsına veya ta'lili içindir. يَفِيْنُ 'nin Fiil-i muzârîdir, iki meful alır, fâili altında gizli zamîridir ve يَفِيْنُ 'e âittir. Birinci mefulü mütekellim yesi, ikincisi رَحْلُ 'dir.

bını ve duyular perdesini şühud gözümünden kaldırmak isterim diye teveccüh ettiğimde, isteğimden bana cevap verip duyular perdesini kaldırdı.

527- وَ كُنْتُ جَلًّا مَرَّةً ذَاتِي مِنْ صَدَا صِفَاتِي وَ مَنِّي أُخَذْتُ بِأَشْعَةٍ

Lügatler: جلوت السف cimin kesresiyle masdardır, pastan açmağa denir. Pastan açınca (temizleyince) söylenen bir ifâdedir. Zarûret-i şî'rden dolayı maksur oldu. صد Mehmûzû'l-lâmdır, kezâ zarûret-i şî'r için kasrolundu, "pas" demektir. الإحداق Bir şeyi dolaşmak, burada dikkatle bakma (im'an-ı nazar) mâ-nâsınadır. أشعة'in cem'idir.

İ'râb: صفا'ta muzafdır, صد'a ; مرآة , جلا.

Mânâ: Ben kesreti mutazammın olan sıfatlarımın pasından zat aynamın cilâsı oldum, bir halde ki o sıfatlar benim nurlarım sebebiyle benden görüldü, idrak ve ihâta olundu. Yâni ben Hakk'ın bütün sıfatlarının mazharı olan hakikat-ı câmiayım. Ben zat aynasının cilâsıyım ve hakkânî sıfatlar benim vâsitamla göründü.

همچو آینه نگرده جلی	آمد آینه' جمله کون ولی
صورت ذو الجلال و الافضال	غود اندرو بوجه کمال
شد عیان ذات او جمله صفات	گشت آدم جلای این مرآت

[Bütün kâinâtın aynası oldu ama ayna gibi parlamadı. Kemâl vechi onda göründü, Allah ü Zülcelâl'in sûreti. Âdem bu aynanın cilâsı oldu, bütün sıfatlar onun zâtında göründü.]

528- وَأَشْهَدُنِي إِيَّايَ إِذْ لَا سِوَايَ فِي وَجُودِي مَوْجُودٌ فَيَقْضِي بِرَحْمَةٍ

Lügatler: شهدت burada رایت mânâsınadır. Bâzı nüshalarda وجودی yerine شهدی yazılmıştır.

Mânâ: Ben beni bana gösterdim, zîrâ benim şühûdumda benden başka bir mevcud yoktur ki bana zahmet vererek hükmetisin. O bakımdan; şâhid, meşhud, gören ve görülen benim, muğâyeret ve zahmet verme söz konusu değildir.

cûdât nefes-i rahmânidir. Bunun ne vech ile olduğu mukaddimelerde açıklandı.

İşte Hz. Nâzım cem' mertebesinden haber verip der ki: Benim zâtımın güzel kokusu, isim ve sıfatlarımdan tecellileri demektir. İşte onların kokuları yâni eserleri ve ahkâmını, zâhîr îtibâriyle bana arz eyledim; bir halde ki, benim isim ve sıfatlarımdan eserleri demek olan teneffüsümün kokusu mümkün hakikatler demek olan her öğütölmüş güzel kokular karışımını, sıfatlarımdan esintileriyle kokulu kılmaktadır.

532- وعن شريكٍ وصفِ الحسَّ كُلِّ مُنْزَةٍ وَفِيَّ وَقَدْ وَحَدْتُ ذَاتِي نَزْهَتِي

Lügatler: Açık.

İ'râb: وعن شريكٍ وصفِ الحسَّ كُلِّ مُنْزَةٍ Haberidir. Kezâ نزهتي mübtedâ mübtedâ, عن شريكٍ وصفِ الحسَّ كُلِّ مُنْزَةٍ Mukaddem haberidir. وقد وحدت Mübtedâ ile haber arasında mu'tarızâ cümlesidir.

Mânâ: Bu beyitten önce îmâ ve işâret yoluyla kendi sıfatlarının yok olduğunu söylemişti, bu beyitte tasrih edip şöyle buyururlar: Zâtımın işitmesi ve görmesinin, işitme ve görme âletimle ortaklığından münezzehe oluşu gibi benim zâtî sıfatlarımdan her bir vasfım his sıfatının ortaklığından münezzehtir. Zîrâ idrak hâsselerinin sıfatları da âlete muhtaçtır ve benim münezzehe ve mukaddes oluşum zâtımdandır; bir halde ki, ben zâtımı ortaklıktan ve âlete muhtaç olmaktan tenzih eyledim. /143-b/

533- وَمَدَحُ صِفَاتِي بِي يُوقِفُ مَادِحِي لِحَمْدِي وَ مَدْحِي بِالصِّفَاتِ مَدْحِي

Lügatler: مدح Cemîl-i ihtiyârî ile övmeye derler, ister nîmet karşılığında olsun ister olmasın fark etmez. مدح Medhin mukâbilidir. مدح Kendisinde bulunan hoşlanılacak hasletlerden dolayı bir şeyi övmek demektir. İkisi arasında umum husus farkı vardır. Her ne kadar bâzıları müterâdîf sözlerdendir demişlerse de medh hamdden umûmîdir. Fakat مدحٌ زيدٌ على علمه denir de, مدحٌ زيدٌ على علمه denmez. Lâkin her ikisinde مدحٌ زيدٌ على علمه ve مدحٌ زيدٌ على علمه denir. Bir şeyi bir şeye muvaffak kılmaya denir.

İ'râb: وَمَدْحُ صِفَاتِي بِي يُوقِفُ مَادِحِي Lügatler: مدح Cemîl-i ihtiyârî ile övmeye derler, ister nîmet karşılığında olsun ister olmasın fark etmez. مدح Medhin mukâbilidir. مدح Kendisinde bulunan hoşlanılacak hasletlerden dolayı bir şeyi övmek demektir. İkisi arasında umum husus farkı vardır. Her ne kadar bâzıları müterâdîf sözlerdendir demişlerse de medh hamdden umûmîdir. Fakat مدحٌ زيدٌ على علمه denir de, مدحٌ زيدٌ على علمه denmez. Lâkin her ikisinde مدحٌ زيدٌ على علمه ve مدحٌ زيدٌ على علمه denir. Bir şeyi bir şeye muvaffak kılmaya denir.

Mânâ: Benim sıfatlarımı zâtımla övmek, beni medhedeni hamdime uygun yapar, oysa beni sıfatlarla övmek beni kötülemek demektir. Yâni zikir sırasında zâtı sıfatlarla öven kimse, bir bakıma onu zemmetmiş olur. Zîrâ fazîlet sâhibini mefzulle medhetmiş olur. Fakat sıfatları zatla öven kimse zâta hamdetmiş ve sıfatları medhetmiş olur. Zîrâ mefzûlü fâzılla medhetmiş olur. Zâtı, sıfatlarla medhetmek zâtın hakîkatinden habersiz olanların şânıdır. Zîrâ mevcûdâtın mezâhirinde Allah'ın fiillerini müşâhede eyleyip, fiillerden Allah'ın sıfatlarına istidlâl ederek, sıfatlardan da zâta yol bulup, sıfatlarla zâta hamd ve senâ ederler. (O, zâta ve sıfatların hakîkatine ulaşmaktan uzaktır).

Sıfatları zatla medh eden kimseler, sıfatların tefrikasından kurtulup, vahdet-i zâtın müşâhedesine ulaşan muhakkıklar. Onlar zâtı sıfatlarla medhedenin aksine sıfatları ve fiilleri birbirine perde olmaksızın zattan müşâhede ederler.

534- فِشَاهِدُ وَصَفِي فِي جَلِيسِي وَ شَاهِدِي بِه لَاحْتِجَابِي لَنْ يَحِلَّ بِحُلِّي

Lügatler: حلة: Jâlis'ten murad bedendir ki ruhla musâhib ve arkadaştır. Hânın kesresiyle menzil demektir.

Î'râb: ان محل علة, mübtedâ, جليسى haberidir. Kezâ شاهدی mübtedâ, ه' de zamir رُفَعِي'ye âittir.

Mânâ: Benim vasfımı benim bedenimde müşâhede eden ve beni o vasıfla gören kimse, benim makam ve menzilime inmemiştir. Zîrâ benim zâtım, sıfatlarımla perdelidir. O bakımdan çeşitli sıfatlarıma bakan benim vahdet-i zâtımı anlayamamıştır.

535- وَبِي ذِكْرُ أَسْمَاءٍ تَقْفُ رُؤْيَا وَ ذِكْرِي بِهَا رُؤْيَا تَوْسَنِ هَجْعَةٍ

Lügatler: Hak Celle şanühûnun isimleri bir itibarla sıfatlarının kendsinden ibârettir. Meselâ "Rahman" rahmeti olan zat, "Kahhar" kahrı olan zattır. Ve bu telaffuz edilen isimler ismin ismi olur. Nitekim mukaddimelerde yeteri kadar geçmiştir. تَقْفُ Yakazayı ittihaz etmek. تَوْسَن Veseni ittihaz etmek. هَجْعَة hafif uyku demektir. /144-a/ النومة الرؤيا vakıa görmek.

Î'râb: رؤيا تَوْسَن, mübtedâ, ذكري رُفَعِي haberidir. وَ ذكري رُفَعِي, mübtedâ, رؤيا تَوْسَن e muzafdır. رؤيا Maklubdur, رؤيا تَوْسَن demektir. Nitekim رؤيا تَوْسَن şekli de vardır.

Mânâ: Benim zâtımla benim isim ve sıfatlarımı anmak ve müşâhede etmek, teyakkuzu görmek ve intibâhı müşâhede etmektir. Beni isim ve sıfatlarımla anmak ve bildirmek ise uyku ve gafletten olan hayâlî bir müşâhededir. Öyleyse, zâtı isimler ve sıfatlarla tanımak hicab ve gaflettir. Zâtı, fiillerle istidlâl edenin gaflet ve cehâleti daha çoktur.

زهی نادانکه او خورشید تابان بنور شمع جوید در بیابان
هم عالم بنور اوست پیدا کجا او گردد از عالم هویدا

[Parlayan güneşin mum ışıǵı ile çölde arayan kişi ne kadar câhildir. Bütün âlem O'nun nûru ile zuhûr etmiştir, âlemden nasıl zâhir olsun?]

536- کَذَاكَ بِفِعْلِي عَارِفِي بِي جَاهِلٌ وَ عَارِفُهُ بِي عَارِفٌ بِالْحَقِيقَةِ

Lügatler ve İ'râb: açıktır.

Mânâ: Kezâ, yâni benim zâtımı isimler ve sıfatlarımla bilenler gibi, benim fiilimle beni tanıyanlar, benim zâtımı bilmezler ve onlar benim mârifetimin hakîkatinden gâfildirler. Fiilimi benim zâtımla tanıyanlar ve sanâyî' ve bedâyiimi benim nûrumla bilenler ise beni gerçekten tanıyanlardır. Birinci kısım eserden müessire istidlâldır, ikinci kısım müessirden esere istidlâldır. Müessirden esere istidlâl mârifet-i hakîkati mûciptir, bunun aksi vârid değildir. Nitekim Hz. Risâletpenâh'tan bir a'râbî şöyle sordu: يا رسول الله م عرفت الاشياء عرف الله بالاشياء "Ya Resulallah, eşyâyı neyle bildin? Resûlüllah şöyle cevap verdi: عرفت الله بالاشياء "Eşyâyı Allah'la, yâni Allah'ın nûruyla tanıdım." "Allah'ı eşyâ ile tanıdım" demedi. Eğer böyle deseydi, eserden müessire istidlâl etmiş olurlardı. Nitekim filozofların ve hukemânın istidlâlleri böyledir.

537- فَخُذْ عِلْمَ إِعْلَامِ الصِّفَاتِ بظَاهِرٍ الْمَعَالِمِ مِنْ نَفْسٍ بِذَاكَ عَلِيمَةٍ

Lügatler: 'İlâm'ın anası sayılan hayat, ilim, irâde, kudret, sem', basar ve kelâmdır. 'İlâm'ın mahallî olabilir; el, kulak, lisan, göz gibi. Veya küllî mazharlar olabilir. 'İlâm'ın mânâsıdır ya b ya b 'İlâm'ın mahzûf şartın cevâbıdır.

Mânâ: Hal böyle olunca, ey ilm-i ledünnî isteklisi, sen mezâhr-i külliyyeye veya insanların organlarına bitişik olan meşhur ilâhî sıfatları ve rabbânî

ğildir. Zîrâ gözde ve kulakta zâhir olan ve başka uzuvlarda görülen, nefs-i nâtikanın sıfatlarında sâbit ve nakşedilmiş olan ilimlerin alâmetleridir. Ve organların bu sıfatlarla sıfatlanması mecâzendir, hakîkaten değildir.

541- وَأَسْمَاءُ ذَاتِي عَنْ صِفَاتِ جَوَانِحِي جَوَازًا لِأَسْرَارِهَا الرُّوحُ سُرْتُ
542- رَمُوزٌ كُنُوزٌ عَنْ مَعَانِي إِشَارَةٍ بِمَكْنُونٍ مَا يُخْفِي السَّرَائِرُ حُفَّتْ

Lügatler: جواز 'tan murad kalbde ve ruhta sâbit olan sıfatlardır. جواز Jmînâ'nın zıddıdır. أسرار , اسرار cem'idir. سرت Sürurden müştaktır. إشارة Remizden daha umûmîdir, zîrâ "işâret" hangi uzuvla olursa olsun bir şeye gizli îmâ demektir. "Remz" ise gözle işâret etmektir. مكنون mestur demektir. سرائر , سريرة 'nin cem'idir. Hulki bâtına denir. حفت حُفَّت 'tan müştaktır, bir şeyin etrafını çevirmeye denir.

İ'râb: وَأَسْمَاءُ ذَاتِي mübtedâdır, ظهور صفاتی üzerine mâtuftur. Bâzıları mecrur okuyup مفعلی üzerine mâtuf kılmışlardır. رموز كوز Mahzûf mübtedânın haberi olup, bu cümle birinci mübtedâyâ haber olur. جَوَازًا Temyîziyet üzere mansubdur. إلى رب , رب 'da lâm جواز 'ta l'il içindir ve mahzûf'e müteallıktır. مكنون 'da lâm 'ta l'il içindir ve mahzûf'e müteallıktır. Zîrâ müşârûn ileyh vâki olmuştur. مخفی 'nin mef'ûlû mahzûf zamirdir. ما 'ya âittir. حفت 'in naib-i fâili zamirdir. سرائر 'e âittir. رموز 'un 'a izâfeti beyâniyyedir, حاتم فصة kâbilindendir. Kezâ معانی 'nin, إشارة 'e izâfeti manâsınadır.

Mânâları: Benim bâtınî kuvvelerimden ve rûhânî sıfatlarımdan hâsıl olan zâtımın isimleri ile rûhumun mesrur ve neşeli olması esrâr-ı ilâhî için câizdir. /145-b/ Benim zâtımın isimleri mahfuz ve gizli sırların gizlendiği şeyin gizlisine rûhun işâret ettiği mânâlardan hâsıl olan hazînelerin remzleridir. Zâtî isimlerin sıfatlardan husûlû şöyledir: Her sıfatın ismini o sıfatla muttasıf olduğu vakit zâta ıtlak eylemek câizdir. Eğer dikkatle bakılırsa zat isimlerinin sıfatlardan ve sıfatların zattan hâsıl olduğu görülür. Meselâ "Hakk", "Ganî" ve "Kuddûs" kelimeleriyle sâdece zat kastedilirse, bunlar zatî isimler olurlar, şâyet bunları sıfat ismi saysan bu da mümkündür. Zîrâ "Hakk" sebat sâhibi olan zat, "Ganî" gınâ sâhibi olan zat, "Kuddûs" temizlik ve kudsîyet sâhibi olan zat demektir. Gerçekten sıfat isimlerini zâta ıtlak etmek câizdir. Rûhun esrar için mesrur olması şöyledir: Cem' mertebesinde Cenâb-ı Zât'a hangi sıfatlar ıtlak ve nisbet olunursa, tafsîl mertebesinde halîfetullah olan insana o sıfatlar nisbet olunur. Böylece insân-ı kâmilin rûhu o sıfatlarla kendisini muttasıf görünce bu sırların müşâhedesinden dolayı mesrur olur. Bunun delilleri Allah'ın sıfatlarıyla muttasıf olmaktır.

543- وَأَثَارَهَا فِي الْعَالَمِينَ بِعِلْمِهَا وَعَنْهَا بِهَا الْأَكْوَانُ غَيْرُ غَنِيَّةٍ
544- وجودُ أَفْتَاءٍ ذِكْرُ بَائِدَى تَحْكُمُ شُهُودُ اجْتِنَاءِ شُكْرِ بَائِدِ عَمِيمَةٍ

Lügatler: آثار, 'in cem'i, bir şeyin resminden bâki kalan nesneye derler. Burada kasdedilen isim ve sıfatların rûsûmundan bu vücudda bâki olan bakıyyedir. عالَم'in cem'idir ve cem-i selâmet üzere cemilenmesi akıllı varlıkların tağlîbi dolayısıyladır. آكوان, 'in cem'idir, كون vücud demektir. لاافْتَاء: el-iktisab 'fiedir. فية Sermaye demektir. Birinci يد kuvvet mansınadır, أد, يد, آيد'den gelir. نَحْم hüküm ızhar etmektir. اجْتِنَاء Yemiş devşirmeklik. عَمِيمَة آيد nîmet-i şâmîleye denir.

İ'râb: آثار mübtedâ, وجود افتاء muzaf takdîriyle haberi olabilir. Yâni سبب وجود افتاء takdîrine veya آثار re'nin kesresiyle okunup bir muzaf takdir edilerek bu mahzûf olan mübtedâ muzaf olabilir. Bu durumda وجود افتاء mahzûf mübtedânın haberi olur, yâni وجود افتاء و هي وجود افتاء demektir. آثار'daki zamir بعلمها'daki ve عنها'daki zamirler أسماء'ya âittir. 'daki zamir آثار'a râcîdir. عنها 'da vav hâliyyedir. 'da müşâveret içindir. 'daki zamîrin آثار'a, 'daki zamîrin de أسماء'ya âit olması da câizdir.

Mânâ: Âlemlerde her mevcutta olan isim ve sıfatların eserleri, o eserlerin ilmiyle arkadaşlık ve mârifetiyle yakınlık kurmak zikir elde etmenin sebep-i vücûdudur; bir halde ki, varlıklar o isimlere ve sıfatlara muhtaçtırlar ve onlardan müstağnî değillerdir. Yâni ızhâr-ı hüküm kuvvetiyle, zâtı ve ef'âlin sıfatlarını zikretmektir. Kezâ müşâhede sebebidir. /146-a/ ve geniş nîmetler ve bol kerem vâsıtasıyla nîmet verenin şükrünün meyvesini derlemektir.

Hulasa-i kelâm ve netîce-i meram şudur: Hz. Nâzım'ın "isim ve sıfatların eserleri" dediği mevcûdâtın kemâlâtı ve mümkinâtın hakîkatleri, tâlib ve sâlik bilmeli ki, bunların hepsi ilâhî isim ve sıfatların eserlerindendir. Bu minval üzere ilim Hakk'ın zikrini elde etmeye sebep olur ve ârif bu ilimle ilâhî isim ve sıfatları zikredici olur. Ve انا جليس من ذكرني "Ben beni zikredenin arkadaşımı"⁵⁹ mefhûmuyla şereflenmiş olur. Kezâ bu ilim ve irfan Rahmân'ın nîmetlerine şükür sebebi olur. Zîrâ bilir ki isim ve sıfatların eserleri cümlesinden biri de kendi vücûdudur ki kudret eseriyle ve hikmet nurlarıyla Cenab-ı Hak onu süsleyip ketm-i ademden vücuda getirdi, isim ve sıfatlarına

İbn Ebi Şeybe, *Musannaf*, I, 108.

Mânâ: O eserlerin, isim ve sıfatların mezâhiri olduğu anlaşıldıysa; buna göre, dilimde olan söz, o eserlerdendir ki Kelâm'ın eseri'dir; gözümdeki bakış, Basar'ın eseri olan eserlerdendir. Kulağımdaki işitme, elimdeki kuvvet o sıfatların eserlerindendir. Bir halde ki benim bütün eczam, banım hakikatımı hatırlatan ve söyleyen lisandır. Kezâ benim gözümdeki bakışım o eserlerdendir; bir halde ki, benim bütün uzuvlarım, ibret ve kudretin müşâhedesi için benim zâtımda ayn-ı lâhızadır (bakıp durmadadır). Benim işitmem o eserlerdendir, bir halde ki, benim bütün vücûdum baştan ayağa bütün meclislerde ve toplantı yerlerinde olan sesleri işitir. Benim bütün uzuvların helâk ve belâyı def etmede benim kuvvet elimdir.

548- مَعَانِي صِفَاتِ مَاوَرَاءَ اللَّيْسِ اثْبَتَتْ وَ أَسْمَاءُ ذَاتِ مَاوَرَى الْحِسِّ بَنَتْ

Lügatler: معنی kelimesinde şarihler ihtilaf etmişlerdir, bâzıları معنی ,nun cem'idir عا جنو , جو ,عوا'den gelir جمع mansınadır. Veya عا جنى ,جنه'ten müştak olabilir. Yahut da gayn-ı mu'ceme ile معنی olabilir, “menzil” mânâsına gelen نین cem'i olur. لب Perde ve pûşîş demektir. Burada kastedilen cisimdir. نیت ,نیت fil-i mâzî meçhuldür. روى ,رويه'ten fil-i mâzî mahlûmdur; روى derler yâni عى ,عنه'tan fil-i mâzî meçhuldür. فرق mânâsı یا ,يت ,بت .حدث عنه tefrikudur. Kur'an'da şu örneği vardır: وَبَثَّ فِيهَا مِنْ كُلِّ دَابَّةٍ (Bakara, 2/164). “Orada her türlü canlıyı yaydı”

İ'rab: قدام , وراء , معتي demektir. mahzûl mûbtedânın haberidir, takdîri mânâsınadır. u'lar her iki yerde de mevsûledir. b't'in fâili müennes zamirdir ki, zat veya esmâya âittir.

Mânâ: Zikredilen söz, bakış ve işitme ve kuvvet sıfatları, cisim perdesinden önce nefs-i nâtkada isbat olunmuş olan sıfatların menzilleri veya mânâlarıdır. Veya bu mânâlar yârü söz, bakış, işitme ve kuvvet, sûret âleminin ötesinde yâni ceberût ve melekûtta Kelâm, Basar, Sem' ve Kudret sûretinde sâbit olmuştur. O halde anılan bu sıfatlar, o yüce sıfatların menzilleri ve mazharları ve eseleridir. Zat isimleri ise, göklerde ve yerde olan mahsûsâtı (gözle görülen şeyleri) ayırdı, ızhâr etti ve onları nefs-i nâtkaya nakledip haber verdi.

Hulâsa-i kelâm şudur: Zat sıfatları başlangıçta Hz. Ahadiyyette sâbit idi, daha sonra Vâhidiyyet mertebesine inip her biri ötekinden ayrılarak bilâhare /147-a/ akl-ı küll ve nefs-i külle ondan sonra cüz'î ruhlara ve cüz'î nefislere,

muhâfaza etmesi, koruyucu nefis üzerine Hakk'ın muhabbeti sebebiyledir ve mezkûr ilâhî isimler şevâdî-i mübâhât /147-b/ (iftihar şarkıcıları)'dır. Yâni müfâharet için olan muğannûlerdir ki her biri bir makamdan başlarlar ve her biri bir mertebenin sırrını söylerler; onlar tecellî nağmeleriyle ârifleri güzelleştirir ve esrâr-ı ilâhî sâkinlerini heyecanlandırırlar. O iftihar şarkıcıları hevâdî-i tenebbühtür, yâni gâfilleri gaflet ve cehâlet uykusundan uyandırmamanın başlangıcıdır; onlar mânevî hayâtın güzelliklerine delâlet eden görünüşlerdir ki, nefse ondan sürur, kalbe ve bedene nur ve sevinç hâsıl olur; onlar beklenen bulutlardır ki, ümid edenlere sır yağmurlarını ve ikram damlalarını yağdırıp cennet bahçelerini ter ü tâze yaparlar.

551- وَتَوَفَّيْهَا مِنْ مَوْثِقِ الْعَهْدِ آخِرًا
552- جَوَاهِرُ أَنْبَاءٍ وَزَوَاهِرُ صَلَٰةٍ
بِنَفْسٍ عَلَى عَرْزِ الْإِبَاءِ أَيْةُ
ظَوَاهِرِ إِبْنَاءِ قَوَاهِرِ صَوْلَةٍ

Lügatler: "Tevkîf-i esmâ" Allah'ın isimlerinin Şârî'den işitmeye bağlı olmasından ibârettir. Yâni Allah'ın isimleri tevkîfidir. Hz. Şârî'in Cenâb-ı Hakk'a itlak eylediği isimlerle cenâb-ı Hazret'i isimlendirmek gerekir; bu Hak'la birlikte edebe riâyât etmenin icâbidır. موقوت، ماناسنادر، منقح، ماناسنادر. موقوت 'den murad Hz. Nebî (as) olur. بى Hemzenin kesriyle "imtinâ" etmek. نية Nefs-i mümtenia. جواهر 'den murad hakâyiktur. انباء Hemzenin kesriyle "ihbar etmek". انا ظاهره'nin cem'i, rüşen ve beyan edici mânâsuna. ظواهره'nin cem'i. انا ظاهره'nin cem'i, rüşen ve beyan edici mânâsuna. ظهوره'nin cem'i. رصلة Ulaşmak. صولة Galebe.

İ'râb: مَبْتَدَأٌ مُبْتَدَأٌ مِنْ مَوَاقِعِ الْعَهْدِ haberidir. آخرها Zarfiyet üzere mansubdur. بنسبته müteallıktır. على عزّ الْعَهْدِ müteallıktır. مَبْتَدَأٌ مُبْتَدَأٌ مِنْ مَوَاقِعِ الْعَهْدِ veya haber ba'de'l-haberdir. مَبْتَدَأٌ مُبْتَدَأٌ مِنْ مَوَاقِعِ الْعَهْدِ Mahzûf mübtedânın haberdir, geri kalanlar vavsız olarak مَبْتَدَأٌ مُبْتَدَأٌ مِنْ مَوَاقِعِ الْعَهْدِ üzere mâtuftur.

Mânâ: Mez-kûr ilâhî isimlerin tevkîfî ve kalbî mânâlarına vâkîf ve muttali kılması âhîr-i zuhûrunda, yâni husûsî sûrette zuhûru durumunda ilk ahdi sağlamlaştıran hazretten hâsıl olur; o sultan elest âleminde olan geçmiş ahdi bu âlemde ibâdetler, tâatler, kulların irşâdî, salâh ve sedâdla muhkem kıldı. Bunu da, mutmainne ve itâatlı nefisleri vâsıtasıyla yaptı. O nefis çekinen ve imtinâ edenlerin izzeti üzere imtinâ edicidir ve Hak'tan imtinâ edenlerin izzetinden imtinâ etmek itâat ve inkıyâdın ta kendisidir. İmtinâ edicilerden murad kâfirlerdir, onlara izzet isnadı, onların zarrına göredir. Nitekim kâfirler şöyle dediler: نحن الاعزة لا تدل لاحد كما يدل المسلمون (Bizler azizleriz, Müslü-

manların boyun eğdiği gibi kimseye boyun eğme). Onlar وَالْعِزَّةُ وَالرَّسُولُ وَالْمُؤْمِنِينَ (Münafıkûn, 63/8). "Muhakkakki izzet Allah, Resûlü ve mü'minler içindir" gerçeğinden gâfil idiler.

Veya imtinâ edenlerin izzetinden murad, ilâhî isimlerin imtinâsı olabilir. Zîrâ herkes onun sırlarına vâsıl olamaz ve onun ilmi "aziz" olup her velîye ve âlime müyesser olmaz. Bu takdirde mânâ şöyle olur:

O isimlerin tevkîfi, onların mânâlarını ve sırlarını anlamaya muvaffak olmak, o son makamda, ilk ahdi sağlamlaştıran hazretten hâsıl olur. Bu husus âlimlerin ve âriflerin ilmi ve anlayışından imtinâ eden isimlerin izzet ve tasarruflarından imtinâ edici olan âlim ve kâmil nefis vâsıtasıyla olur. /148-a/ Nitekim buyurur: آدَمَ وَمِنْ دُونِهِ نَحْتُ لَوْ أَوْ لَا فَعَرَى "Âdem ve ondan sonrakiler benim sancağım altındadırlar, ve ben iftihar etmem"

Ebu's-Suud b. Şiblî'nin şöyle buyurduğu nakledilir: اعطيت النصف فركه نظراً "Bana tasarruf verildi, fakat ben nezâketen onu terk ettim" Büyüklerden bâzısı şöyle der: إِنْ مِنْ عِبَادِ اللَّهِ مَنْ أَعْطَى كُنْ فَرْدَهُ "Allah'ın bâzı kulları vardır ki kendilerine "ol" deme yetkisi verildiği halde onu reddetmişlerdir"

İkinci beytin mânâsı: O isimlerin eseri Hz. Nebî'nin verdiği haberlerin hakikatleridir; o hazret, o isimleri müşâhede ve eserlerini muâyene ederek onların sırları ve ahvâlinden haber verir. Bunlar meselâ, âhîret ahvâli, beşeriyetin sırları gibi idrak etme konusunda aklın şaşkınlığa düştüğü hususlardır. O isimler vuslat çiçekleridir. Yâni vuslat-ı zâta delâlet eden âyetler ilâhî haberlerin zâhirdirler. Peygamberlerin dillerinden âlem ahline onu ibraz ve ızhar eyledi. İlâhî haberlerin zâhirleri nefsin hâkimiyetini ve şeytanın kuvvetini kahr edicidir.

553- وَتَعْرِيفُهَا مِنْ قَاصِدِ الْحَزْمِ ظَاهِرًا سَجِيَّةُ نَفْسٍ بِالْوُجُودِ سَخِيَّةُ

554- مَعَانِي مُنَاجَاتٍ مَعَانِي نَبَاهَتٍ مَعَانِي مُحَاجَاتٍ مَبَانِي قَضِيَّةُ

Lügatler: Sâkin tabîat (hulk-i sâkin) demektir. سَخِيَّةُ Sehâ ve kerem etmek demektir. مَعَانِي 'nün cem'idir, yâni "ikişer ikişer" demektir. نَبَاهَةٌ Şeref ve siyâdet demektir. مَعَانِي 'nün cem'idir. مَبَانِي Menzil demektir. مُحَاجَاتٍ Sözü kapalı şekilde ilğaz tarikiyle (maksadı gizleyerek) söylemek demektir. مَبَانِي Binâ ve asıl mânâsına gelen 'nün cem'idir.

İ'râb: تشریفها mübtedâ, سحبة نفسی haberidir. ظاهرها Temyîziyet üzere mansubdur. Mahzûf mübtedânın haberidir. مثنى ما حات. مئة e' müteallıktır. بالوجود

Mânâ: Zâhir îtibâriyle, o isimlerin akıllı ve doğru görüşlü sultandan sâdır olan târîfi, vücûdunu bezleden o nefsin güzel huyudur. Yâni ilâhî isimlerin târîfi ve onun mânâ ve sırlarının anlatılması, isim ve sıfatlar ilmini iyi bilen Hz. Nebî'den zâhiri îtibâriyle sâdır olmuştur ki, o isimlerin târîfi Hak yolunda vücûdunu bezleden kerîm ve mutmainne olan nefsin huyudur. O hazretin nefsi Hakk'ın isim ve sıfatlarıyla ahlâklanmış olup, bütün sıfatları, Hakk'ın sıfatlarını etraflıca bildirici idi. O ilâhî isimler kulun Rabbe münâcâtının tekrârıdır (mesânî). Meselâ yâ Kâbîd ve yâ Bâsıt, yâ Hâfîd ve yâ Dâfî', yâ Muizz ve yâ Müzill gibi ki bunlarda tezâd ve tekâbül olduğundan dolayı "mesnâ" kelimesi kullanılmıştır. O ilâhî isimler, şeref ve efendilik mânâsı, izzet ve şân güzelliği /148-b/ muammâ ve esrar menzildirler. Bunları ise ilimde rûsuh sâhibi olanlar bilir, eşyânın hakikatlerini tanıyanlar onlara vâkîf olabilirler. Yine o isimler îman ve irfan hükümlerinin temelleridir.

555- وَتَشْرِيفُهَا مِنْ صَادِقِ الْعَزْمِ بَاطِنًا إِنَابَةُ نَفْسٍ بِالشَّهَادِ رَضِيَّةً
556- نَجَائِبُ آيَاتِ غَرَائِبِ نَزْهَةٍ رَغَائِبُ غَايَاتِ كِتَابِ نَجْدَةٍ

Lügatler: صادق kalbin niyetine derler, maksuduna ulaşınca kadar niyeti yok olmayan kimsedir. Burada murad ya Hz. Resûlü Ekrem veya doğru-dan kâmil ve mükemmil şeyh olabilir. إنابة Hakk'a dönmeye derler. نجابة'nin cem'idir, o da "kerîmet" (cömertlik, verimlilik) demektir. Araplar makbûl dışı deveye نجابة derler. آيات Alâmet demektir. غرائب'nin cem'idir. نزهة Teferrüc (ferahlâma). رغائب'nin cem'i; o da fail vezninde mef'ul mânâsına "merğûbe" demektir. نجابة Büyük ordu demek olan نجابة'nin cem'idir. نجابة Şecaat demektir.

İ'râb: تشریفها mübtedâ, سحبة نفسی mukadder muzaf olan mübtedânın yerine gelmiştir, yâni نتيجة إنابة نفسی takdîrinedir. باطنا Temyîziyet üzere mansubdur. بالشَّهَادِ , مئة e' müteallıktır. Müteallıkın müteallakun-bih üzere takdîmi tahsis ifâde eder. نجابة Mahzûf mübtedânın haberidir.

Mânâ: Bâtın îtibâriyle bu ilâhî isimlerin şereflenmesi, o kâmil ve mükemmil olan şeyh-i vâsıldan sâdır olmaktadır; bu ise Rabbinin şühûduna râzı olan nefsin inâbetinin netîcesidir. O şerefli isimler, kerîm âyetler, mübârek alâmetler, şaşılacak ferahlıklar ve hayret veren zuhûrlardır, son derecede beğenilen ikram ve ihsanlardır, din düşmanları üzerine yürüyen şecâat askerleridir, saldırı ve kuvvet ordusudur.

557- فَللْبَسِ مِنْهَا بِالتَّعَلُّقِ فِي مَقَامِ
الْإِسْلَامِ عَنْ أَحْكَامِهِ الْحَكْمِيَّةِ
558- عَقَائِقُ أَحْكَامٍ دَقَائِقُ حِكْمَةٍ
حَقَائِقُ أَحْكَامٍ رَقَائِقُ بَسْطَةٍ

Lügatler: عَقَائِقُ: 'ten murad bedendir, zîrâ nefsin elbisesidir. عَقَائِقُ'nın cem'idir, عَقِيفَةٌ doğumdan sonra tasadduk için teyemmünen kurban edilen koyuna denir, burada احْكَامُ'dan murad, ahkâmın bereketleri ve nurları olur.

رَقَائِقُ حَقَائِقُ دَقَائِقُ. İ'râb: عَقَائِقُ lafzan merfû mübtedâ mukaddem haberdır. دَقَائِقُ kelimeleri vavsız olarak عَقَائِقُ üzerine mâtuftur. مِنْهَا'da zamir اِسْمَاءُ'ya râcîdir. عَنْ mahzûf'de عَنْ mahzûf'e müteallık olur.

Mânâ: Beden ve sûretin o isimlere taalluku sebebiyle, insan bedeni için o isimlerin faydalarından ve eserlerinden İslâm makâmında ve İslâm'ın hikmetli ahkâmını tecâvüz etmeksizin, şer'î hükümlerden bereketler hâsıl olması söz konusudur. Oruç, kıyam, namaz, zekât vs. sünnetler ve vâcibler gibi. Ayrıca dînî hikmetin herkesin idrak edemeyeceği yönleri vardır. Ahkâm-ı ilâhîyyenin hakikatleri vardır, bast ve safânın rekâiki ve nâ-mütenâhî lezzeti vardır.

559- وَلِلْحَسَنِ مِنْهَا بِالتَّحْقُقِ فِي مَقَامِ
الْإِيمَانِ عَنْ أَغْلَامِهِ الْعَمَلِيَّةِ/149-
560- صَوَامِعُ أَذْكَارٍ لَوَامِعُ فِكْرَةٍ
جَوَامِعُ آثَارٍ قَوَامِعُ عِزَّةٍ

Lügatler: لَوَامِعُ'dan murad zâhiri ve bâtinî hissedici kuvvelerdir. أَغْلَامُ'dan murad iman esaslarıdır ki onlarla amele etmek vâcibdir, bu sebepten onu عَمَلِيَّة ile vasfeyletti. جَوَامِعُ Ma'bde mânâsına gelen صَوْمَةِ'nin cem'idir. جَوَامِعُ'nın cem'idir. قَوَامِعُ'nın cem'idir, o da "kahire" mânâsınadır.

İ'râb: وَلِلْحَسَنِ'da lâm mahzûf'e müteallıktır. Kezâ بِالتَّحْقُقِ'da ب aynı şekildedir. Sâir i'râbı evvelki gibidir.

Mânâ: O isim ve sıfatların faydalarından ve eserlerinden, zâhirî ve bâtinî hâsselerin îman makâmında o isimlerle ahlâklanması sebebiyle, amele âit îman esaslarını tecâvüz etmeksizin, o hasseler için zikir mâbedleri hâsıl olur. Yâni Hakk'ın isim ve sıfatlarının zikredildiği makamlar ve menziller hâsıl olur. Veya "savâmi"'dan murad mahlûkat olabilir. Zîrâ sâlik ne zaman mahlûkattan bir şeyi incelese, zâkire kuvvesi onun tekevvünün başlangıcını ve Hâlik'ının kudretini hatırlar. Bu takdirce muzaf mukadder olur. Takdîr-i kelâm şudur: İlâhî zikirlerin mâbedleri demek olan mahlûkâtın sırları hâsıl olucudur. Ayrıca şunlar da vardır: O zâhirî ve bâtinî hasseler için fikir parıl-

tları vardır. Yâni fikir kuvvetinin nurları hâsıl olur. İsim ve sıfatların eserlerinin toplulukları vardır ki bunlardan murad, zâhirî ve bâtinî hislerle idrak olunan zâhir ve bâtin nîmetleridir. O hasseler ve isimlerden izzet ve kudretin kahredici vasfı hâsıl olur ki, nefsin kibrini şeytanın kudretini, münkirlerin gücünü ve kuvvetini kahreder.

561- وَلِلنَّفْسِ مِنْهَا بِالتَّحَقُّقِ فِي مَقَامِ
الْإِحْسَانِ عَنْ أَلْبَانِهِ التَّوْبَةِ
562- لَطَائِفُ أَخْبَارٍ وَظَائِفُ مَنَحَةٍ
صَحَائِفُ أَحْبَارٍ خَلَائِفُ حَسْبَةِ

Lügatler: احسان sen Hakk'ı görür gibi veya Hak seni görür gibi ibâdet etmeye derler. Nitekim Hz. Peygamber buyururlar: *إن لم تكن تراه* "İhsan, Allah'ı görüyormuş gibi kulluk etmendir, her ne kadar sen onu görmezsen de O seni görür." انباء Haber mânâsına olan انباء'in cem'idir. Ata demektir. حصار Ha'nın fethasıyla حصار'in cem'idir, Yahûdî âlimleri demektir, burada mutlak mânâda "Allah'ı bilenler" kasdolunur. خلايف خلائف 'nin cem'idir. حصة Tedbir demektir, "muhtesib"e bu ismin verilmesi birbirine zulmetmemeleri için çarşı ahâlîsinin işlerini düzenlediğinden dolayıdır.

İ'râb: مقام mukaddem haber, لطائف muahhar mübtedâ. انباء'de zamir احسان'a râcîdir. Geri kalanlar لطائف üzerine vavsız olarak mâtuftur.

Mânâ: O isim ve sıfatların eserlerinin faydası olarak nefs-i nâtika için şunların hâsıl olması da söz konusudur. Nefs-i nâtikanın, "ih-san" makâmında; isim ve sıfatların hakîkatleriyle müte-hakkık olması sebebiyle, ih-san makâmı ve Hz. Nebî'ye âit haberlerin gerektirdiği şeyleri tecâvüz etmeksizin /149-b/ hâsıl olacak ilâhî haberlerin latîfeleri, rûhî eğlenceler ve kalbe âit muhâdaralar vardır. Ayrıca rahmânî ve rabbârî bağışlar, Allah'ı bilenlere âit sahîfeler ve ilâhî sırların bilgileri vardır. Ve tedbîrin halîfeleri vardır. Yâni kendi tedbîrinin makâmına ilâhî tedbirler halîfe olur, böylece her işi Hakk'ın tedbirleriyle olmuş olur.

563- وَلِلْجَمْعِ مِنْ مَبْدَأِ كَائِكَ وَانْتِهَى
فَإِنْ لَمْ تَكُنْ عَنْ آيَةِ النَّظَرِ
564- غِيُوثُ انْفِعَالَاتٍ بُعُوثُ تَنْزُهُ
خُدُوثُ اتِّصَالَاتٍ لِيُوثُ كَتِيبَةِ

Lügatler: جمع جمع mânâsına masdardır, burada murad insan rûhudur veya kâmil ve mükemmil ruhtur ki ilâhî ve kevnî hakikatleri toplayıcıdır. Veyahut جمع mânâsına olabilir. كائيك Sözümden murad Hz. Nebî'nin Hz. Cibrîl'e sual sırasında cevâbını hikâye etmektir. Nitekim Hz. Cibril, Hz. Resûl'e şöyle sordu: *أن تعبد الله كأنك تراه* (İhsan nedir, Ya Resulallah?). Hz. Resul dedi ki: *إن لم تكن تراه*

ve muzâheretiyle nefis ve şeytan arzûsuna gâlip olur. İlâhî isimlerin arslanları “Kavî”, “Kadîr” ve “Kâhîr” isimleridir ki, bunlar kuvvet ve üstünlükte isimler ordusunun arslanlarıdır.

565- فَمَرْجِعُهَا لِلْحَسِّ فِي عَالَمِ الشَّهَادَةِ الْمُجْتَدَى مَا التَّفَسُّ مِنْى أَحْتِ

566- فُصُولُ عِبَارَاتٍ وَصُولُ تَحِيَّةٍ حُصُولُ إِشَارَاتٍ أُصُولُ عَطِيَّةٍ

Lügatler: مرجع rücû mahalli demektir. حسّ'den murad ya mahsûsdür veyahut mâ-bihî'l-ihsan ve'l-idraktir. اجتهاء Hediye istemeye derler, محدى hadiye isteyen demektir. تحية Hayata dua etmeye derler, nitekim احياك الله derler.

İ'râb: فمرجعها mübtedâ. فصول عبارات Mahzûf mübtedânın haberidir, takdîri: ر. فصول عبادات الذى أحس به نفسى هو فصول عبارات ve bakısı فصول üzerine vavsız olarak mâtuftur.

Mânâ: İlâhî isimlerin şehâdet âleminde, bağış ve menfaat isteklisi olan mahsûs şeyler için mercii, nefsimin benim zâtımdan his ve idrak ettiği şeydir.

Nefsimin idrak ettiği şey dört nevi üzeredir: Birincisi Kitab ve sünnetten hâsıl olan ibârelerin fasılları ve şer'î emirlerle hükümlerdir. Bunlar nebî ve velîlerin sözüdür ki lisâna mahsustur. İkincisi, ilâhî hayata ulaşmaktır ki rahmânî füyûzattır; ondan kişilere ve zatlara hayat ve canlılık gelir ki işitmeye mahsusdur. Üçüncüsü ilâhî işâretlerin hâsıl olmasıdır ki görmeye müteallıktır. Dördüncüsü küllî bağışların asıllarıdır ki zâhirî ve bâtinî nûmetlerden bütün zâhirî ve bâtinî duyular üzerine şâmil olmuştur. Nefs ilk olarak mahsûsâtı ihsas etmese isim ve sıfatlara ve mânevî hediyelere vâkîf olamaz. İşte o ilâhî isimlerin bu şehâdet âleminde mercii ki hislerdir, nefs-i nâtika onu hislerden duyar ve idrak eder. Meselâ dinleyen kimse lügat ve kelimele-ri işitmese sözden anlaşılan ilim ve mârifetlere vâkîf olamaz. Kezâ bakan kimse yazılı söz ve harflere veya hissedilen şeylere bakmasa onlara konulmuş olan mânâlardan ve sırlardan bir şey idrak edemez. Demek ki duyulan şeylerin (mahsûsat) idrâki hislerle olur, eşyânın iç yüzünün idrâki ise bâtin hislerle olur.

567- وَمَطْلَعُهَا فِي عَالَمِ الْغَيْبِ مَا وَجَدْتُ مِنْ نِعَمٍ مَتَّى عَلَى اسْتَجَدْتُ

568- بِشَائِرِ أَفْرَارٍ بَصَائِرُ عِبْرَةٍ سَرَائِرِ آثَارِ ذَخَائِرِ دَعْوَةٍ

Lügatler: لُجْته جديدة Yâni استجدت. Tulu' yerine denir. لُجْته جديد. استجدت. /150-b/ بشرية /ferahlık sebeplerinde de korku sebeplerinde de kullanılır. Zîrâ "beşâret" bir haldir ki nefse tesir eder ve sevinç ve korku haberinin işitilmesi sırasında cildin yüzünü değiştirir. Onun için بشرية'in iştikâki بشرية'dendir. بصيرة'in cem'idir, بصيرة kalbde bir nurdur ki onunla gaybî hakikatler müşâhede edilir. Nitekim "basar" gözden bir nur olup kendisiyle mahsûsat görülür. Basîretin eserden müessire ve sanattan Sâni'a geçmesine denir. سريرة'nin cem'idir, سريرة gizli işe denir. "Huy" a da serire denilmesi gizli olduğu içindir. ذخاير, ذخيرة'nin cem'idir, ذخيرة ihtiyaç zamanı için kullanılan şeye denir.

İ'râb: عَالَمِ الْغَيْبِ مَا وَجَدْتُ haberidir. Veya ma-i mevsul عالم الغيب'in sıfatı olabilir. لُجْته'nün mef'ûlü mahzûf zamirdir ve mevsul ma'sına âittir. من mevsul mâ'sını beyan içindir. على ve متى müteallıktır. İkinci beyit mahzûf mübtedânın haberidir.

Mânâ: Esmâ-i ilâhî güneşlerinin gayb âlemindeki matlâını ben yeni nîmetlerden benim zâtımdan benim üzerime gelen yeni nîmetler olarak gördüm. Benden bana yenilenen bu nîmetleri, gayb âleminde isimlerin doğuş yeri olarak gördüm. O, Hakk'ın vahdâniyetine îman ve ikrar müjdesidir; o, eserden müessirin, sanattan Sâni'ın kendisiyle bilindiği ibret basîretidir. Zîrâ Sâni'ın vücûduna muttali olmak, Hâlik'in isim ve sıfatlarına vâkıf olabilmek, îmansız ve basîret nûru olmaksızın mümkün değildir. O eserlerin sırlarıdır, da'vetin azıklarıdır. Yâni enbiyânın da'veti için îman ve İslâm azığıdır ki Allah Taâlâ kulların kalbinde onu biriktirmiştir.

569- وَمَوْضِعُهَا فِي عَالَمِ الْمَلَكُوتِ مَا خُصِّصْتُ مِنَ الْأَمْرِ بِهٖ دُونَ أُسْرَتِي

570- مَدَارِسُ تَنْزِيلِ مَحَارِسُ غَيْطَةٍ مَعَارِسُ تَأْوِيلِ فَوَارِسُ مُنْعَةٍ

Lügatler: Hemzenin kesresiyle عالم ملکوت مراد sıfatlar âlemdir. اسرة hemzenni zammesıyla cemaat ve arkadaşlar demektir, burada rûhânî kevvetler, zâhirî ve bâtunî duyular kastedilir. مدارس'ten murad Kur'an dersi yapılan, Kur'an okunan yerlerdir. غطة'dan murad yerinin yüksekliğinden dolayı gıpta ve hasedden sâhibinin korunduğu yerler. معارس'den murad mânâların dikildiği yerdir. فوارس'in cem'idir, yâni önlüyici mânâlar demektir.

İ'râb: موصمها mübtedâ. عصمت 'da م ya mevsûle veya mevsufe, irabdan mahallen merfû mübtedânın haberidir. عصمت Nefs-i mütakellim meçhul nâib-i fâili altındaki تا. 'de zamir 'ya âittir. İkinci beyit mahzûf mübtedânın haberidir.

Mânâ: Yüce melekût âlemindeki isimlerin yeri öyle yüksek bir mertebedir ki, o mertebeye zâhirî ve bâtînî hislerim değil benim zâtım tahsis olundu, çünkü Cenâb-ı Hak benim sırrımı o mertebeye /151-a/ geceleyin götürdü (isrâ). Benim tahsis olduğum o yüce mertebe Kur'an hakikatleri ve mânâlarının okulları, ilim ve irfan öğretilen yerlerdir. O mertebe gıpta ve hasedden masûndur, ulaşılması imkânsızdır. Orası mânâ ve te'vil fidelerinin dikildiği yerdir, nefsânî âfetlerden ve şeytânî ilkâlardan muhâfaza edilmiş durumdadır.

571- و مَوْقِعُهَا فِي عَالَمِ الْجَبَرُوتِ مِنْ
مَشَارِقِ فَتْحِ اللَّبَّائِرِ مُبْهَتِ
572- أَرَانِكَ تَوْحِيدَ مَذَارِكُ زَلْفَةٍ
مَسَالِكُ تَمْجِيدِ مَلَائِكُ نُصْرَةٍ

Lügatler: جبروت isimler, sıfatlar, akıllar ve mücerred nafisler âlemine derler. İsm-i fâildir, ايات'den gelir, muhayyir mânâsınadır. فتح'tan murad zâtın keşfidir. "Feth"i "mübhit"likle sıfatlaması zâtın besâir-i ervâhı hayrete, kalbleri ve akılları şaşkınlığa düşürmesi dolayısıyladır. أَرَانِكَ Serir mânâsına gelen 'arâ'ın cem'idir. توحيد'ten murad istikrar mahalli olan tevhid makamlarıdır. مَذَارِكُ Kurbetin hakîkatinin idrak mahallidir. زلفة

İ'râb: Açıktır.

Mânâ: Ceberût âlemindeki ilâhî isimlerin mevkii ve mazharı, halkın bâ-sîretini hayrete ve kalbleri şaşkınlığa düşürücü olan keşf-i zâtın doğuşundan hâsıl olur. Ceberût âlemindeki o mevkî-i esmâ ilâhî tevhid makamlarıdır, buralar sâlikin karar kıldığı, âşık-ı sadıkların oturduğu yerdir, yakınlık (kurbet) hakîkatinin mahallidir; hakîkati ve ahadiyyeti tâzim yolu ve programıdır, enbiyâ ve evliyâyâ inen Hakk'ın yardım melekleridir.

573- وَمَتَّبِعُهَا بِالْفَيْضِ فِي كُلِّ عَالَمٍ
لَفَاقَةَ نَفْسٍ بِالْأَفَاقَةِ أَثَرَتْ
574- فَوَائِدُ إِلْهَامٍ رَوَائِدُ نِعْمَةٍ
عَوَائِدُ إِنْجَامٍ مَوَائِدُ نِعْمَةٍ

Lügatler: هذا غيظ من Çok suya denir, nitekim فوض denir, yâni فوض قليل من كثر demektir. Murad ilâhî bağışdır ki hayâtın maddesidir, meselâ su gibi. فوائده صار ذا ثروة demektir. فوائده

نعمه'nin cem'idir. اعم. Gizli işâret ve kulların kalbine Hakk'ın nur ilka etmesine denir ki bu nur fücür ve takvâyı birbirinden ayırır. روایه'nin cem'idir, رود'den müştaktır. رايد. Kâfilenin ulaşmasından önce konaklama yerinde ot ve su hazırlayan ve kervandan önce zahîre istemeye giden kimseye denir. نعمة. Eğer nunun kesresiyle okunursa yenilen şeyin adı olur. Şâyet nunun fethasıyla okunursa, binâ-i merredir, yâni bir kerre nîmet demek olur. Eğer nûnun zammesiyle okunursa göz aydınlığına denir, نعمة عين العارفين yâni نعمة عيونهم demektir.

İ'râb: انثرت ب , بالافاقه'de haberidir. في كل عالم mübtedâ سبع. انثرت ب , بالافاقه'de lâm ta'lil için. ikinci beyit mahzûf mübtedânın haberidir. بالافاقه demektir.

Mânâ: İsimlerin zuhûr yeri her bir âlemde yâni ceberût, melekût ve nâsût âleminde feyzle vâki olmuştur, sahv ve ifâkat ile servet sâhibi olan nefsin ihtiyâcî için dört şey vardır: Birincisi ilâhî ilhâmın ve rabbânî işâretin faydalarıdır. /151-b/ Nefis bu ilhâma muhtaçtır, mülk ve melekût âleminde ilâhî işâretlerle tasarruf etmesi buna bağlıdır. İkincisi, nîmetin öncüleridir, yâni irfan nûrundan olan göz nûrunun sevâbıdır, nefsin vuslattan önce ve vuslattan sonra irfan nûruyla göz nurlanmasına ihtiyâcî vardır. Zîrâ basîret gözü mârifet nûruyla sürmelenmemiş olan kimse mâruf olan müşâhededen nasibsiz olur. Vuslattan sonra da mârifet nûru lâzımdır. Zîrâ eğer vuslattan sonra mârifet nûru kalmasa ve zâtın satvetinde yok olsa, nefis isim ve sıfatların müşâhedesinden haz alamaz. Üçüncüsü, ilâhî nîmetin faydalarıdır, yâni Hakk'ın kula her âlemde nîmet vermesinin faydaları, maddî ve mânevî ihsânıdır. Dördüncüsü, bütün âlemlerdeki zâhirî ve bâtnî nîmet sofralarıdır. İşte adı geçen bu dört husus esmâ-i ilâhînin feyzinin netîceleridir. Nefis her iki dünyâyı îmar için gaflet ve beşerîyyet sarhoşluğundan ayrılması sebebiyle bu feyizlere muhtaçtır.

انثرت ب , بالافاقه'tan bu beyte gelinceye kadar, isimler ve sıfatlar ilmini talim buyurup, aşağıdaki beyitten itibaren "cem'den sonra olan fark" mertebesine uygun düşen sözleri söylemektedir.

575- وَيَجْرِي بِمَا تُعْطَى الطَّرِيقَةُ سَائِرِي عَلَى نَهْجِ مَا مَنَى الْحَقِيقَةُ أُعْطَتْ

Lügatler: جري : يجرى , طريقه. Sülûk edilen yola derler, "şerîat"ten daha husûsîdir. Zîrâ şer'i hükümleri içine aldıktan başka güzel ahlâk ve kalbî amelleri de ihtivâ eder. فعج Yol demektir. حقيقه الشئ Bir şeyin zâtı demektir.

İ'râb: اعطت , حقيقه'nin fâili. طريقه'nin fâili. سائري'nin fâili. ما مئى , سائري'nin fâili.

Mânâ: Benim sâir kuvvelerim ve parçalarım, kalb ve kalıp bakımından tarîkatın ilkâ eylediği doğru sözler, güzel haller ve ameller vâsıtasıyla cârî olur; zâtımın hakîkatinin benden verdiği şeyin yolu üzere cârî olur. Yâni benim hakîkatimin gerektirdiği şeylerden tarîkat ahkâmına muhâlif bir şey sâdır ve zâhir olmazken nasıl olur da şerîat ahkâmına muhâlif şeyler sâdır olabilir?

کی کند آن مست جز عدل و صواب
 کہ زجام حق کشیده است او شراب

هر چه گوید گفته می باشد ان
 هر چه روید رفته می باشد ان

[Tanrı kadehinden şarap içen sarhoş, hiç adâletten ve doğrudan başka bir şey yapar mı? O zaman ne söylersen söziün, şarabın sözü olur. O zaman ne siler süpüürsersen, silip süpürdüğün, şarabın silip süpürmesi olur. M. V, 3108, 3107]

Bu mertebe “**meczûb-i sâlik**”ın mertebesidir ki sülûkten önce Hakk’ın cezbesiyle Hakk’a ulaşmıştır. Bu zümre mahbûbân-ı meczûbândır. “**sâlik-i meczûb**” olanlar ise, Hakk’ın cezbisine ve Cenâb-ı Hakk’ın vuslatına sülûkten sonra vâsıl olurlar. Bunlar da muhabbet mertebesindedirler.

576- وَلَمَّا شَعَبْتُ الصَّدْعَ وَالتَّمْتُ فُطُورُ شَمْلٍ بِفَرْقِ الْوَصْفِ غَيْرُ مُسْتَتِ
577- وَلَمْ يَبْقَ مَا بَيْنِي وَبَيْنَ تَوْتَقِي بَابِنَاسٍ وَدَى مَا يُودَى لَوْحْشَةِ
578- تَحَقَّقْتُ أَلَا فِي الْحَقِيقَةِ وَاحِدٌ وَأَنْبَتَ مَحْوُ الْجَمْعِ مَحْوُ التَّشْتِ

Lügatler: شعب esmâ-i ezdâddandır, hem cem' hem de tefrika mânâsına kullanılır. /152-a/ مدع şakk ve tefrikaya denir, fasl ve kat' mânâsına da istiâre olunur. نظر Şükûk yâni "yarıklar" demektir. تفرق Tefrika demektir, bu kelime de zıd mânâlı isimlerdendir, tefrika ve cem' mansına kullanılır. التامع التامع dandır, إيلام إيلام toplanmaya denir. مضمحل Müferrak. توثق Sağlam bir şeye tutunmaya denir. إياس إياس'ın zıddıdır, ibsâr mânâsına da gelir. نيتكيم نيتكيم da bu mânâyadır. ورد Vavın zammesiyle "muhabbet", vavın kesresiyle "mahbûb" demektir. "Hubb" ve "Hibb" kelimeleri de böyledir.

İ'râb: Birinci beyit şart, ikinci beyit birinciye mâtuf, üçüncü beyit d'ın cevâbidır. بقى غو مشئت، عمل'e müteallıktır. ب'ta ب' sebebiyye، فطر، القات، فطر، الف'ün fâilidir. الوصف'un sıfatıdır.

Mânâ: Ben vücûdun tefrikasını cem' edince ayrılıcı olmayan vasfın ayrılması (tefrikası) sebebiyle hâsıl olan fark ve kesretin şıkları ve parçaları bir araya gelince, benim muhabbete ünsiyetim sebebiyle, sıkıca tutunduğum mahbûb arasında ayrılık ve yabancılığa yol açan şey kalmayınca; her ne ka-

dar sûret ve taayyün îtibâriyle çok müteaddid isem de, kesin olarak anladım ki hakîkatte ben bir tek şeyim. Sahvu'l-cem' makâmı yâni cem'u'l-cem' mertebesi, bu mertebede kesretin vahdete, mahvın da kesret ve farka mâni olmadığı isbat etti.

Hulâsa-i kelâm şudur: Âşık ve mâşuk, her ne kadar sıfatları îtibâriyle farklı iseler de, zâtî îtibâriyle birdirler. Nitekim zâhiren de “âşık” ve “mâşuk” kelimeleri aynı kökten, “aşk”tan türemişlerdir. Âşıkın vasfı fakr, zillet ve inkisar; mâşukun vasfı istiğnâ, izzet ve iftikardır. Hz. Nâzım'ın *يفرق الوصف* sözü bu aykırı sıfatlara işârettir. Her ne kadar zâhiri îtibâriyle âşıklık ve mâşukluk birbirine aykırı ise de, mânâ îtibâriyle bu sıfatlar birbirinden ayrı değildir. Olgun âşık muhabbetle ünsiyet edip sırf yoklukla vasıflanınca, yoneldiği mahbûbla kendi arasında yabancılaşa yol açan sıfat kalmaz, aralarındaki âşıklık ve mâşukluk elbisesi ortadan kalkar, tefrika bertaraf olur, böylece cem'u'l-cem makâmına vâsıl olur, hakikat gözüyle bakınca görür ki, âşık, aşk ve mâşuk birdir, başkalık îtibâridir.

أغداد كون و كثر صور غايش است فالفين واحد يتجلى بكل شان

[Kâinâtta sayısal çokluk bir görüntü sûretidir, Her durumda tecellî eden bir, aynı öz-dür.]

579- فَكُلِّي لِسَانَ نَاطِرٍ مَسْمَعٍ يَدٌ لِنُطْقِي وَ إِذْرَاكِ وَ سَمْعٍ وَ بَطْشَةٍ

Lügatler: Açıktır. Bu beyit de leff ü neşr-i mürettebdır. Takdîr-i kelâm şöyledir: *وكللى لسان ناطر لادراك و سمع لسمع و يد بطشة*

İ'râb: *فكلى* de *ف* mahzûf şartın cevâbıdır.

Mânâ: Hal böyle olunca, benim her uzvum ve parçam benim nutkum için lisandır. Benim bütün vücûdum mânâlar ve hakikatler için bakıcıdır. Benim bütün cesedim kelimelerimin sözlerini işitmek için kulaktır. Benim her bir organım /152-b/, tutmak için kudret eldir. Hâsıl-ı kelâm ahadiyyet mertebesine vâsıl olursa, onun her bir uzvu, ötekinin hükmünü icrâ etmeye kâdir olur. Nitekim Nâzım hazretleri bu mânâyı da açıklıyor:

- 580- فَعَيْنِي نَاجَتْ وَ اللِّسَانُ مُشَاهِدٌ وَيَنْطِقُ مَنَى السَّمْعُ وَ الْيَدُ أَصْفَتْ
 581- وَسَمِعِي عَيْنٌ تَجْتَلِي كُلَّمَا بَدَا وَ عَيْنِي سَمِعَ إِنْ شَدَا الْقَوْمُ تُنْصِتْ
 582- وَ مَنَى عَنْ أَيْدٍ لِّسَانِي يَدٌ كَمَا يَدِي لِي لِسَانٌ فِي خُطَابِي وَ خُطْبَتِي
 583- كَذَاكَ يَدِي عَيْنٌ تَرَى كُلَّمَا تَرَى وَ عَيْنِي يَدٌ مَبْسُوطَةٌ عِنْدَ بَسْطَةِ
 584- وَسَمِعِي لِسَانٌ فِي مُخَاطَبَتِي كَذَا لِسَانِي فِي إِصْفَائِهِ سَمِعَ مُنْصِتْ

Lügatler ve İ'râb: Açıkılır.

Mânâ: Benim her bir uzvum ötekinin hükmünü icrâ edince ve her bir parçam sâhibinin amelini edâ etmeye kâdir olunca ve bu hassa bende zuhûr ettiğine göre: o halde benim gözüüm münâcaatta bulunur ve arz-ı hâcât eder, dilim bendeki isim ve sıfatları müşâhede eder. Kulağım konuşup kelimeler söyler, elim iştir ve dinler, benim kulağım bir gözdür ki zâhir olan her şey onda görülür, benim gözüüm bir kulaktır ki, eğer bir topluluk teğannî ve terennümde bulunsa dinler ve susar. Benim vücûdumdan hâsıl olan kâmil kudretten ve şümüllü ellerden her şeyi işlemeye benim lisânım bir eldir. Nitekim elim hitab ve hutbede benim için lisandır. Kezâ gözüüm ve kulağım da elim ve dilimdir. Elim gören bir gözdür, gözüümün gördüğü her şeyi görür. Gözüüm her açılış ve sıçrayışta açılmış bir eldir. Kulağım hitabta ve konuşmada bana bir lisandır. Kezâ dilim onu dinlemede ve iştirmede dinleyici bir kulaktır. Sâir vasıfları da bunlara kıyas et, bunlar bu garib mertebeye âit hallerdendir.

- 585- وَ لِلشَّمِّ أَحْكَامُ اطِّرَادِ الْقِيَاسِ فِي اتِّحَادِ صِفَاتِي أَوْ بِعَكْسِ الْقَضِيَّةِ

Mânâ: Koklama duyusu için de sıfatlarımın birliğinde aynı durum söz konusudur. Yâni her bir sıfatımın tek başına koklama duyusunun hükmünü icrâ etmeye ve özelliğini yerine getirmeye gücü yeter. Yâni kulak, göz, el ve dilim koklayarak, koklama duyusunun işini yaparlar. Bu ittîrâd hükümleri geçmiş kıyas üzere olandır. Veya kazıyyenin aksi de câizdir: Koklama duyusu da zaman olur ki kulak, göz, el ve dilin işini yapabilir. Yâni koklama duyusu işitebilir, görebilir, konuşabilir, alıp tutmaya gücü yetebilir.

589- فَاتْلُوْا عِلْمَ الْعَالَمِيْنَ بِأَفْظَةٍ
وَأَجْلُوْا عَلَى الْعَالَمِيْنَ بِلُحْظَةٍ
590- وَاسْمَعُوا أَصْوَاتَ الدُّعَاءِ وَسَانِرِ
اللُّغَاتِ بِوَقْتٍ دُونَ مَقْدَارِ لَمَحَةٍ
591- وَأُخْضِرُوا مَا قَدْ عَزَّ لِلْبُعْدِ حَمْلُهُ
وَلَمْ يَرْتَدِّدْ طَرْفِي إِلَى بَعْضَةِ
592- وَأَشَقُّ أَرْوَاحِ الْجِنَانِ وَغَرَفَ مَا
يُصَافِحُ أَذْيَالَ الرِّيَّاحِ بِسَمَةِ
593- وَاسْتَعْرِضُوا الْآفَاقَ نَحْوَى بِخَطَرَةٍ
وَاخْتَرِقُوا السَّبْعَ الطَّبَاقَ بِخَطَرَةٍ

Lügatler: جلا أجلو demektir. اقرا'ten gelir, يطلو , تلا nefs-i mütekellimdir. اجلو'den nefs-i mütekellimdir, يعرض اعرض yâni عزة ريعر عزع demektir. عارف Hoş koku demektir. روح'in cem'idir, اروح اطلب yâni بعرضي Mahzûf mevsûfun sıfatıdır, yâni حارات hark etmek (yarp yırtmak). الارض الطابق sîfattan sonraki sıfattır.

Bu beyitler mânâ yakınlık ve uygunluğu içinde olup, birbiri üzerine mâtuftur. Peygamberlerden mûcize yoluyla, velîlerden velâyet yoluyla sâdır olan halleri ve hark-ı âdetleri açıklayıp gösterirler. Maksad tâliblerin ve âşıkların, Allah adamlarının mertebe, kuvvet ve kudrete mâlik olduklarını bilmesi ve buna inanmasıdır. /153-b/ Şöyle buyururlar:

Mânâ: Hal böyle olunca, yâni cemiyet-i ilâhî hükmü bende sârî olup, zâhiren ve bâtinen, zat ve sıfatça vücûdumun bütün zerrelerine Hakk'ın kudreti şâmil olunca, şüphesiz ben âlemlerin ilminin hepsini, bidâyetten nihâyete varıncaya kadar bütün lafız ve mânâları içine alan bir lafızda okurum. Yâni o lafız Allah'ın kelimelerinden bir kelime demektir, onunla kastedilen de varlıkların aslı (a'yân-ı mevcûdât) olup, hepsi "kün" lafzının eseridir. Takdîr-i kelâm şöyledir: Ben bütün âlemlerin ilimlerini varlıkların aslından bir asılda (ayn) okudum. Gerçekten müşâhede edilebilse her bir şeyin aslında bütün âlem dürülû vaziyettedir. Nitekim Şeyh-i Ekber hazretleri buyururlar: كل شئ فيه معنى كل شئ ففطن و اصراف الذهن الى [Her şeyin bir anlamı vardır. Her şeyi anlayabilirsin, zihnini bana çevir.] Her zerrede binlerce ışık saçan güneş ve her bir damlada sayısız coşkun deniz gizlidir. Nitekim *Gülşen-i Râz* sâhibi buyurur:

اگر یک ذره را دل بر شکافی برون آید ازو صد بحر صافی
هم جزوی ز خاک ار بگری راست هزاران آدم اندر وی هویداست
دل هر چه صد خرمن آمد جهانی در دل یک ارزن آمد
اگر یک ذره را بر گری از جای خلل یابد هم عالم سراپای

[Eğer gönüldeki bir zerreyi yararsan, ondan yüz saf deniz çıkar.

Doğru bakarsan, toprağın her cüz'ünde binlerce âdem görülmektedir.

Her dânenin içinde yüz harman vardır, bir darı içinde bir cihân vardır.

Eğer bir zerreyi yerinden alırsan, bütün âlem tümüyle bozulur.]

İkinci mısraın mânâsı: Ben bütün âlemde olan eşyâyı bir anda kendime açarım, bütün çağırınların duâsının sesini işitirim. Kezâ sâir muhtelif dilleri, bir göz atış mikdârından daha az vakitte işitirim. Mesâfesinin uzaklığından dolayı taşınması zor ve imkânsız olan şeyi, göz açıp kapayınca kadar ben hazır hâle getiririm. Yâni bir şey ne kadar ağır olursa olsun taşınması ve yüklenmesi, mesâfe uzaklığından dolayı ne kadar zor olursa olsun ben onu göz açıp yummazdan evvel görürüm. Nitekim Belkıs'ın tahtını Âsaf b. Berhiya, cinlerin hareket ettirmesinden önce göz açıp kapayınca kadar sürede Sabâ'dan Hz. Süleyman'a ulaştırdı. Allah Kitâb-ı Kerîm'inde buyurur: قَالَ الَّذِي عِنْدَهُ عِلْمٌ مِّنَ الْكِتَابِ أَنَا آتِيكَ بِهِ قَبْلَ أَن يَرْتَدَّ إِلَيْكَ طَرْفُكَ (Neml, 27/40). "Kitab bilgisi olan birisi: Sen göz açıp kapayınca kadar ben onu sana getiririm, dedi"

Ben cennet kokularını ve gül bahçelerinin bir koklayışta rüzgârın etekleriyle müsâfaha eden esintisini ve çiçek kokularını koklarım. Ben bütün ufukları şarkan, garben, şimâlen ve cenûben bir anda ve hatıra gelir gelmez hemenecik hepsini müşâhede ederim. Yedi kat göklerin tabakalarını bir anda yarıp yırtarım ve geçerim. Nitekim Hz. Nebî bir anda zaman ve mekânın üzerinden geçerek (tayy), mi'raçtan döşegine yine o anda geldi, bununla birlikte bu kadar âlemleri seyr eyledi.

Havârik-ı âdâtın aslı bedenlerin tabiat kirlerinden temizlendikten sonra ruhlara benzemesinden ibârettir.

594- وَاشْبَاحُ مَنْ لَمْ تَبْقَ فِيهِمْ بَقِيَّةٌ بِجَمْعِي كَالْأَزْوَاجِ حَفَّتْ فَخَفَّتْ

Lügatler: Birinci حفت mühmel ha ile "ihâta olundu" demektir. İkinci حفت ha-i mu'ceme ile حفتا demektir.

İ'râb: كالأزواج / 154-a/ حفت'e müteallıktır ve cümle mübtedânın haberi olur.

Mânâ: Kendilerinde vücut ve enânîyet bakıyyesi kalmayan kimselerin bedenleri, benim cem'imın nûruyla ruhlar gibi kuşatıldı. Böylece hafiflediler, beşeriyet ve kesâfet-i tabîat bunlardan yok oldu. ارواحا أشباحا أشباحا إرواحا
“Ruhlarımız bedenlerimizdir, bedenlerimiz ruhlarımızdır” mertebesini buldu. رَقَ الزَّجَاجُ وَرَقَّتِ الْحَمْرُ وَتَشَاحَاشَ وَتَشَاحَلَ الْأَمْرُ فَكَفَا خَيْرٌ وَلَا قَدَحٌ وَكَأَنَّمَا قَدَحٌ وَلَا خَرَّ
şarap inceldi, ikisi birbirine benzedi ve iş zorlaştı; sanki şarap var kadeh yok gibi, kadeh var şarap yok gibi oldu” sözünün mutlu mânâsını hâsıl ederek tezkiye ve tasfiyeyi kemâliyle elde ettiklerinden dolayı tayy-ı mekân ve tayy-ı zamâna kâdir olup havada uçtular ve su üzerinde yürüdüler.

595- فَمَنْ قَالَ أَوْ مَنْ طَالَ أَوْ صَالَ إِيْمًا يَمُدُّ بِأَمْدَادِي لَهُ بِرَقِيقَةٍ

596- وما سارَ فوقَ الماءِ أو طارَ في الهوى أو افتَحَمَ النَّيرانَ الأُ بهمَّتِي

Lügatler: قال yâni حکم و صار ذا حکم و حکم. Yâni hükme'tti ve hükmü nâfiz oldu veya hüküm sâhibi oldu demektir; قال, قيل, قيله'den müştaktır yâni ملك demektir. Onun için ekseriyâ pâdişahların lakablarında اقبال yazarlar. Nitekim Şam meliklerine الشام اقبال derler. طال, يطول, طولا yâni اعطى "verdi" demektir. صال, يصول hamle etti ve galebe kıldı demektir. عت, مت, تمت'den müştaktır, "tevessül etmek" demektir. اضمح Yâni دخل sertlikle girdi demektir.

İ'râb: açıktır.

Mânâ: Gerek maddî gerekse mânevî bakımdan hükmünü geçirici, halkın efendisi ve pâdişah olan veya âlem halkına ikram ve ihsanda bulunan veya askerler ve ordulara saldırıp gâlip gelen, kendisi için olan imdâd ve yardımına ancak ve ancak benim rûhumun inceliklerinden bir incelik vâsıtasıyla tevessül eder. Zîrâ bütün mevcûdâta yardım eden ve feyiz veren, kâmil ve mükemmil halîfenin rûhudur ve bütün eşyâ onun rûhunun latîfelerinden ve kalbinin inceliklerinden yardım ve feyiz ister; cümle âlemi onun rûhu kuşatmıştır ve her şey onun cüz'ü gibidir.

جزو درویش است جمله نیک و بد
ورنه بیند اینچنین درویش نیست

[Bütün iyi ve kötü dervişin cüz'üdür, bunu görmese bile böyle derviş yoktur.]

Ve buyururlar ki: Su üstünde yürüyen ve hava boşluğunda uçan veya büyük ateşe sertçe giren kimse bunları ancak benim vâsitamla yapar.

597- وَعَنَى مِنْ أَمَدَدْتُهُ بِرَقِيقَةٍ تَصَرَّفَ عَنْ مَجْمُوعِهِ فِي دَقِيقَةٍ

598- وَفِي سَاعَةٍ أَوْ دُونَ ذَلِكَ مِنْ تَلَا بِمَجْمُوعِهِ جَمْعِي تَلَا أَلْفَ خَتْمَةٍ

Lügatler: تصرف: تحول ve تصرف mânâsına. bu kelime en ile kullanılıncı bu mânâyâ gelir, fakat في ile kullanılırsa "tasarruf etti" demek olur. Birinci تَلَا , يَطْلُو'dendir, yâni tâlî oldu ve tâbi oldu. İkinci تَلَا , تَلَاوة'tendir.

İ'râb: عَنِ mukadder مَادِر'a müteallıktır. أَمَدَدَةٍ'de ve مَجْمُوعَةٍ'de olan zamir مِنْ'e âittir.

Mânâ: Bir kimseye benim eylediğim imdad, benim rûhî inceliklerimden bir rakîka vâsıtasıyla sâdır olur. /154-b/ O imdad topluca onun benliğinden, her sıfatından, bütün uzuvlarından ve muhtelif kuvvelerinden zaman dakîkalarından bir dakîkada halden hâle geçer ve değişir. Hazret-i cem'a bütün varlığıyla yârî sırrıyla, rûhuyla, kalbiyle, kalıbıyla, bütün sıfatları, kuvveleri ve uzuvlarıyla tâbi olan kimse; bana sözü, fiili ve hâliyle mütâbaatı sebebiyle, Kur'an-ı Azîn'î Fâtîha'dan sonuna kadar gece ve gündüzün saatlerinden bir saatte veya bir saatten daha az bir vakitte bin defa hatmeder. Bu hâle "tayy-ı zaman" denir. Nitekim Hz. Şeyh Muhyiddin el-Arabî, Şeyh İsa el-Mağribî'den naklederler ki, bir günde yetmiş bin kere Kur'an'ı hatmetmeyi vird etmişti.

Tayy-i zaman, tayy-i mekân, bir takım tuhaf ve gizli şeyler bu şânı yüce zümreden o kadar çok sâdır olmuştur ki, bunları anlatmağa gerek yoktur.

"Kabul et, inkâr etme; لَسْمٌ وَلَا تَكْرُلَانِ الْإِيمَانَ بِقُدْرَةِ اللَّهِ وَمُعْجَزَاتِ أَنْبِيَائِهِ وَكَرَامَاتِ أَوْلِيَائِهِ وَاجِبَةٌ zîrâ Allah'ın kudretine, peygamberlerinin mucizelerine ve evliyâsının kerâmetine inanmak vâcibdir"

599- وَمِنِّي لَوْ قَامَتْ بِمَيِّتٍ لَطِيفَةٌ لَرُدَّتْ إِلَيْهِ نَفْسُهُ وَأُعِيدَتْ

Mânâ: Eğer maddî veya mânevî bakımdan ölü durumda olan kimse benden bir latîfeyle kâim olsaydı, o ölüye rûhu geri verilirdi. Zîrâ kâmil insan ve fâzıl halîfe Allah'ın bütün vasıflarıyla muttasıf ve mütehallık olduklarında Allah'ın izniyle, diriltmeye ve öldürmeye kâdir olurlar. Fakat mânevî ölüleri diriltmekle berâber, sırları korumak için gizlenmek maksadıyla zâhirî ölüleri diriltmekten sakınmışlardır.

600- هِيَ النَّفْسُ إِنْ أَلْقَتْ هَوَاهَا تَضَاعَفَتْ قُوَاهَا وَ أُعْطَتْ فَعْلَاهَا كُلُّ ذَرَّةٍ

Mânâ: Dinleyenlere bu zikredilen haller garip ve uzak görülen şeyler olduğu için tenbih ve talim buyurarak derler ki: Zikredilen bu kerâmetleri garip ve uzak görme. Zîrâ insandaki nefs-i nâtıka, eğer istek ve arzûsunu bırakıp atabilse rûhânî kuvveleri ve nûrânî kudreti kat kat artar; Hakk'ın kudreti ve irâdesiyle vasıflanır ve fiilini varlık zerrelerinden her bir zerreye verir. Rûhânî kuvvelerin katlanması ve mânevî kudretin artması ancak nefsânî isteği atmakla, hevâ ve hevesi izâle etmekle ve şeytanı hapsetmekle mümkün olur. Kısacası, ne zaman ki nefs isteğini bırakırsa, rûhânî kuvvelerini artırmış olur.

601- وَنَاهِيكَ جَمْعًا لَا يَفَرِّقُ مَسَاحَتِي مَكَانٍ مَقِيسٍ أَوْ زَمَانٍ مُوقَّتٍ

Lügatler: ناهيك bir kimse bir adamdan bir adamı nehyetse ve onun o adamdan murâdını maksadını kâfi ve muğnî olsa رجل ناهيك من رجل هذا denir. Daha sonra bu kelime مكيك mânâsına kullanıldı. Burada kasdedilen bu sonuncu mânâdır. المساحة nez'-i hâfıdiyet üzre mansubdur. مساحتي Aslında مساحتين idi, izâfetle nun sakıt oldu. /155-a/

Mânâ: Yâni enbiyâ ve evliyânın hârikulâdelikleri, cem' mertebesinde vukû bulması sana kâfi gelir. Bu hârikulâdelikler, keşif ve kerâmetler kıyaslanabilir mekânın ve vakitle ölçülebilen zamanın ölçülmesi "fark"ıyla değildir. Belki zaman ve mekânın "tefrika"sı darlığından kurtulup, "cem" fezâsına vâsıl olunca, hakikî vahdetin bütün vücudlarda sereyânı vâsıtasıyladır. İşte bu münâsebetle nebîlerin mücizelerine ve evliyânın havârik-ı âdâtını nakle başlayarak şöyle buyururlar:

602- بِذَاكَ عَلَا الطُّوفَانُ نُوحٌ وَ قَدْ نَجَا بِهِ مَنْ نَجَا مِنْ قَوْمِهِ فِي السَّفِينَةِ

603- وَ غَاضَ لَهُ مَا فَاضَ عَنْهُ إِسْتِجَادَةٌ وَجَدَّ إِلَى الْجُودَى بِهَا وَاسْتَقَرَّتْ

Lügatler: علا fil-i mâzîdir. Su kesilince غاض الماء يغض denir. Su bol olup dökülünce فاض الماء فاض denir. استجاده Cûd istemek. جودى Musul'da bir dağın adıdır ki, tûfandan sonra Nûh'un gemisi orada karar kılmıştır.

İ'râb: نوح 'a işârettir. ذاك 'a müteallıktır. ب 'de بئذاک 'deki zamir de نوح 'a râcîdir. له 'de ve عنه 'de zamirler نوح 'a râcîdir. استجادة Me'ûl-i leh olmak üzere mansubdur. ما 'da zamir مغنة 'ye âittir. اسفرت 'in fâil zamîri de مغنة 'ya âittir.

Mânâ: O cem' sebebiyle Nuh, tûfâna gâlip geldi ve üstün oldu. O cem' sebebiyle, Nuh kavminden, gemide bulunanlar kurtuluşa erdi. Kezâ Nûh'un duâsından yardım ummak için taşıp akan tûfan cem' sebebiyle yeryüzünde yetersiz hâle geldi. Nuh, o cem' sebebiyle gemiyle birlikte Cûdî denen dağa yöneldi ve gemi cem' sebebiyle o dağın üstüne oturdu. Nitekim Allah Taâlâ bu hâli hikâye ederek kelâmında buyurur: وَقِيلَ يَا أَرْضُ ابْلَعِي مَاءَكَ وَيا سَمَاءُ اقْلَعِي وَغِيضَ الْمَاءِ (Hud, 11/44). "Ey yeryüzü, suyunu çek, ey gökyüzü, yağmurunu kes denildi. Su çekildi, Allah emri yerine getirildi ve gemi Cûdî üzerine oturdu"

604- وَسَارَ وَ مَتْنُ الرِّيحِ تَحْتَ بَسَاطَةِ سُلَيْمَانَ بِالْجَيْشِينَ فَوْقَ الْبَسِيطَةِ

605- وَقَبْلَ ارْتِدَادِ الطَّرْفِ أَخْضَرَ مِنْ سَبَا لَهُ عَرْشُ بَلْقَيْسٍ بِغَيْرِ مَشَقَّةٍ

Lügatler: الظاهر: الملقن: بسطة: arz-ı mebsûteye denir. جين: 'den murad cin ve insdir. سب Belkıs'ın şehridir. بالجيشين 'de ب musâhabet içindir.

Mânâ: Aynı şekilde o cem' sebebiyle Hz. Süleyman (as) rüzgârın sırtı, döşeginin altında olduğu halde, cin ve ins askeriyle arzın üzerine yürüdü. Rivâyete göre döşeginin uzunluğu bir fersah mikdârı olup rüzgârın üzerinde ne tarafa isterse seyredirdi. Nitekim Cenâb-ı Hak buyurur: وَلِسُلَيْمَانَ الرِّيحُ غَدُوهاَ شَهْرًا (Sebe', 34/12). "Sabah esintisi bir aylık gidişe denk, akşam esişi de bir aylık yürüyüşe denk olan rüzgârı Süleyman'ın emrine verdik" İşte Hz. Süleyman'ın dev'e, periye, cinlere, insanlara ve rüzgâra tasarruf etmesi bu cem'-i vahdet sebebiyledir. Kezâ göz açıp kapamadan önce Belkıs'ın tahtının zahmetsizce getirilmesi de bu cem' sebebiyledir. /155-b/ Nitekim Kur'ân-ı Kerim'de şöyle hikâye edilir: قَالَ الَّذِي عِنْدَهُ عِلْمٌ مِّنَ الْكِتَابِ أَنَا آتِيكَ بِهِ قَبْلَ أَن يَرْتَدَّ إِلَيْكَ طَرْفُكَ: (Neml, 27/40). "Kitab bilgisi olan birisi sen göz açıp kapayınca kadar ben onu sana getiririm dedi" Başka nebîler ve velîler de ne kadar mûcizeler ve kerâmetler ızhar ederlerse, cem' makâmına ulaşmaları sebebiyle ızhar ederler.

606- وَأَخْمَدَ إِبْرَاهِيمُ نَارَ عَدُوِّهِ وَعَنْ نَوْرِهِ عَادَتْ لَهُ رَوْضُ جَنَّةِ
607- وَلَا دَعَا الْأَطْيَارَ مِنْ كُلِّ شَاهِقٍ وَقَدْ ذُبِحَتْ جَانَّتُهُ غَيْرَ عَصِيَّةٍ

Lügatler: غير عصية mânâsınadır. عادت , عادت , أطفأ النار yâni أحد demek mânâsınadır ve جانت'ın zamîrinden haldir.

Mânâ: Hz. İbrâhim, cem' makamına ulaşması sebebiyle, düşmanı olan Nemrud'un ateşini söndürdü. O cem'in veya Hz. İbrâhim'in nûrundan dola-yı, ateş İbrâhim için إِبْرَاهِيمَ عَلَى سَلَامًا (Enbiyâ, 21/69). "Ey ateş İbrahim için serin ve selâmet ol" âyeti muktezâsınca cennet bahçesi oldu. Ve yine Hz. İbrâhim'in kuşları dağların tepesinden dâvet edip, onların karşı koymaksızın kesilmiş olarak gelmelerini sitemişti. Nitekim Hak Sübhânehû ve Teâlâ bu husûsu şöyle haber verir: وَإِذْ قَالَ إِبْرَاهِيمُ رَبِّ أَرِنِي كَيْفَ تُحْيِي الْمَوْتَى (Bakara, 2/260). Yâni İbrahim (as) dedi ki: "Ey benim Rabbim, ölüyü nasıl dirilttiğini bana göster!" Cenâb-ı Hak dedi ki: "Benim ölüleri dirilttiğime sen tam inanmıyor musun?" قَالَ بَلَى Hz. İbrâhim "Evet inanıyorum" dedi. Ya rabbi mü'min ve mûkûnim. وَلَكِنْ لَيْطُنَّ قَلْبِي "Lâkin kalbimin özel bir tecellî ile ve şüpheyi gidere-rek sükûn ve itmi'nan bulması için isterim" dedi. قَالَ لَخَذْتُ آرْتَمَةً مِنَ الطَّيْرِ Cenab-ı Hak dedi ki: "Dört kuş al, biri karga, biri horoz, biri kaz, biri tavus olsun. Bu dört kuşu kendine alıştır ve kesip parçala.

ثم اجعل على كل جبل منهن جزءاً Ondan sonra ey ibrahim bunların her bir parçasını bir dağ başına bırak. ثم ادعهن Sonra bunları çağır ve تعالين يا ذن الله Allah'ın izniyele geliniz de. يَا أَيُّهَا النَّاسُ "Hayat bulup koşarak sana geleler" İşte bu mûcize Hz. İbrâhim'in cem' mertebesine vüsûlü sebebiyledir.

608- وَمِنْ يَدِهِ مُوسَى عَصَاهُ تَلْقَفَتْ مِنْ السَّحْرِ أَهْوَالاً عَلَى النَّفْسِ شَقَّتْ
609- وَمِنْ حَجَرٍ اجْرَى عُيُوناً بِضَرْبَةٍ بِهَا دِيمَا سَقَتْ وَ لِلْبَحْرِ شَقَّتْ

Lügatler: تلفت yutmak. Birinci beyitteki تلفت meşakkat mânâsınadır. دم دمه'nin cem'idir. دعة Bir gün bir gece yağın yağmur demektir, burada çok su mânâsına istiâredir. سقى سقى , سقى , سقى tef'ıl bâbından "suvarmak"a derler, iki mef'ul alır, yâni سقى النار dâimî takdîrinedir. Sonraki تلفت yarmak mânâsınadır.

İ'râb: تلفت , ومن يده موسى , عساه mübtedâ موسى , عساه haberidir. تلفت e mütealliktir. تلفت'in fâili altındaki zamirdir ki عساه ya âittir. أهوالا تلفت

mef'ûlûdür. على النفس , عفت'e müteallıktır ve cümle احوال'in sıfatıdır. و'da zamir مرفوعة'ye âittir, عفت'e müteallıktır. عفت'in zamîri يعون'a âittir, ikinci mef'ûlû'dır, birinci mef'ûlû mahzûf /156-a/ بالناس veya امة'dir. عفت'in fâili zamîri olup نعم'ya âittir.

Mânâ: Mûsâ asâsını yere bırakınca, cem' makâmına vüsul sebebiyle, o asâ sihirden hâsıl olan korku verici hayalları, şekilleri, asâyı ve ipleri yuttu. (Taha, 20/67). "Mûsâ kendi içinde bir korku hissetti" âyeti fehvâsınca, Hz. Mûsâ üzerinde bu hayâlî şeylerden dolayı bir zorluk ve sıkıntı hâsıl olmuştu. Gene cem' makâmına ulaşması sebebiyle Hz. Mûsâ asâsını taş vurunca taştan on iki pınar akıttı, o pınarlar insanlara bol bol su verdi. Kezâ cem' makâmı sebebiyle, asâ Kızıldeniz'i yardı. Nitekim Allah Teâlâ buyurur: فَأَوْحَيْنَا إِلَىٰ مُوسَىٰ أَنْ اضْرِبْ بِعَصَاكَ الْبَحْرَ فَانْفَلَقَ فَكَانَ كُلُّ فِرْقٍ كَالطَّوْدِ الْعَظِيمِ (Şuara, 26/63). "Mûsâ'ya asânı denize vur diye vahyettik. Hemen deniz yarıldı, denizin her bir parçası büyük bir dağ gibi oldu". Asâyı denize vurunca denizde on iki yol hâsıl oldu ve her bir yoldan bir grup geçti. Kezâ Hakk'ın vahyiyle taş vurunca on iki pınar akıp مَشْرَبَهُمْ (Bakara, 2/60). "Her grup kendi su içeceği yeri bildi" fehvâsınca her fırka bir çeşmeden içerdi. İşte bu mûcizenin zuhûru cem' mertebesine ulaşma vâsıtasıyladır.

610- وَيُوسُفُ إِذْ أُلْقِيَ الْبَشِيرُ قَمِيصَهُ عَلَىٰ وَجْهِ يَعْقُوبَ إِلَيْهِ بِأَوْتَةٍ
611- رَأَاهُ بَعِينَ قَبْلَ مَقْدَمِهِ بَكِي عَلَيْهِ بِمَا شَوَّقًا إِلَيْهِ فَكَفَّتْ

Lügatler: الامة الرجعة , الامة يأنى dönmek. Bir kimsenin gözü kör olsa böyle denir. مجموع العين عن الابصار Yâni ذا مكوف العين.

İ'râb: يوسف mübtedâ. إذ القى Şart fiili, ikinci beyit şartın cezâsı ve ikinci beyit cümlesi mübtedânın haberi. بأوتة , أوتة'ya müteallıktır. إليه müteallıktır, zamîri يعقوب'a râcîdir. و'de muttasıl zamir يعقوب'a râcîdir ki fâilidir. Munfasıl zamir يوسف'a râcîdir ve mef'uldür. مقدم'de zamir بشر'e râcîdir. بكي'nın fâili zamîri, يوسف'a râcîdir ve mef'uldür. و'da ve عفت'teki zamir بعين'a ve إليه 'de zamir يوسف'a râcîdir. شوقا temyîziyet üzre veya mef'ûlû leh olmak üzere mansubdur.

Mânâ: Yâkub cem' makâmına ulaşmak vâsıtasıyla, müjdeci kendisine dönerek Yûsuf'un elbisesini yüzüne atınca Yûsuf (as)'ı gördü. Yâkub müjdeci gelmezden önce iştiyaktan dolayı ağladığı Yûsufu gördü. Bunlara bu ih-san da cem' mertebesine ulaşmaları sebebiyledir.

612- وفى آلِ إِسْرَائِيلَ مَائِدَةً مِنَ السَّمَاءِ لَعِيسَى أَنْزَلَتْ ثُمَّ مُدَّتْ

613- وَمِنْ أَكْمِهِ أَنْبَرًا وَمِنْ وَصَحٍ غَدَا شَفَا وَ أَعَادَ الطِّينَ طَيْرًا بِنَفْحَةِ

Lügatler: البرص: ألبرص. öteki lügatler ve irab açık.

Mânâ: /156-b/ O cem'in Hz. Îsâ'ya sirâyeti sebebiyle Benî İsrâîl arasında Hz. Îsâ'ya gökten sofrâ indirildi. Bu hâdise Hz. Îsâ şu şekilde duâ edince vuku buldu: رَبَّنَا أَنْزِلْ عَلَيْنَا مَائِدَةً مِنَ السَّمَاءِ تَكُونُ لَنَا عِيدًا لَأَكُونَا بِهَا وَآخِرِينَ وَأَيَّةً مِنْكَ وَارْزُقْنَا وَأَنْتَ خَيْرُ الرَّازِقِينَ (Maide, 5/114). "Ey Rabbimiz, bize gökten bir sofrâ indir, hem bize hem de bizden sonra geleceklere bir şölen ve katından bir mucize olsun. Bize rızık ver, sen rızık verenlerin en hayırlısısın" Bu sofrâ Benî İsrâîl arasında uzun müddet kaldı. Ondan gıdâlarını alır ve biriktirirlerdi, kezâ o cem' sebebiyle körü sağrı iyileştirir, miskin illetinden baras hastalığına kadar hepsine şifâ verirdi, mübârek üfürüğüyle çamuru kuş hâline sokardı. Allah Teâlâ bu mucizeleri şöyle hikâye eder: وَإِذْ تَخْلُقُ مِنَ الطِّينِ كَهَيْئَةِ الطَّيْرِ يَأْذِنِي فَتَنْفُخُ فِيهَا فَتَكُونُ طَيْرًا بِإِذْنِي وَتُبْرِئُ الْأَكْمَةَ وَالْأَبْرَصَ بِإِذْنِي (Maide, 5/110). "Benim iznimle çamurdan bir kuş maketi yapıp, onu üflüyordun da iznimle hemen kuş oluveriyordu. Doğuştan kör olanı ve abraşı benim iznimle iyileştiriordun"

614- وَسِرُّ انْفِعَالَاتِ الظَّوَاهِرِ بَاطِنًا عَنِ الْإِذْنِ مَا أَلْقَتْ بِأَذْنِكَ صِغْتِي

Lügatler ve İ'râb: Açıktır.

Mânâ: Enbiyâ ve evliyâdan mucizeler ve kerâmetler yoluyla bu zâhir âleminde görülen, mevcûdâtın görünüşlerinde vâkî olan eserlerin ve hâdiselerin sırrı, ilâhî izinle sâdır ve hâsıl olur. Bir halde ki, o ilâhî izin enbiyâ ve evliyânın vücudlarında, kuvâ ve uzuvlarında bâtın durumundadır. Bu zâhire âit hâdiselerin sırrı, benim söz kalıbımın senin kulağına ilkâ ve îsal eylediği şeydir. Kasdedilen الطوفان على الطوفان'dan buraya gelinceye kadar zikrettiği mucizelerdir ki bunlar enbiyâ ve evliyâyâ Hakk'ın izniyle verilmiştir. Nitekim Hz. Îsâ hakkında وَتُبْرِئُ الْأَكْمَةَ وَالْأَبْرَصَ بِإِذْنِي "Sen doğuştan kör olanı ve alacalı olanı iznimle iyileştirirsin" (Mâide, 5/110) buyurur.

615- وَجَاءَ بِأَسْرَارِ الْجَمِيعِ مُفِيضُهَا عَلَيْنَا هُمْ خَتَمًا عَلَى حِينِ فَتْرَةٍ

Lügatler: Açıktır.

İ'râb: مَفِضُهَا'nin fâilidir, zamîri أسرار'a âittir. مَفِضُهَا'de lâm الی mânâsınadır ve مَفِضُهَا'ya müteallıktır. مَفِضُهَا Masdardır, مَفِضُهَا mânâsınadır, مَفِضُهَا'nin fâilinden haldir. مَفِضُهَا'de zamir انبياء'ya râcîdir. Bu beyitle Hz. Risâletpenâh'ın yüksek rütbelerine işâret buyururlar.

Mânâ: Fetret devrinde ve cehâlet zamânında, enbiyânın sonu olarak, bütün peygamberlerin sırlarını feyizlendiren Muhammed-i Muhtar bizim üzerimize geldi. Fetret zamânı, hiç kimsenin Hak yoluna gitmediği ve halkı Hak yoluna çağırmadığı devirdir. İşte o hazret bütün nebî ve resullerin ilimlerini, kâmillerin bütün sırlarını kendinde toplamıştır. Onun şerîati en mükemmel şerîat, ümmeti en fazîletli ümmettir. Öteki nebîler ve velîler o hazretin misâfiri/tufeyli ve başak toplayıcısıdır.

616- وَمَا مِنْهُمْ إِلَّا وَقَدْ كَانَ دَاعِيًا بِهِ قَوْمَهُ لِلْحَقِّ عَنْ تَبَعِيَّةٍ

Lügatler: Açıktır.

Mânâ: مَعْنَى: "كنت نبياً و آدم بين الماء و الطين" Âdem su ile çamur arasında iken ben nebî idim⁶¹ hadîsi mûcibince Hz. Peygamber'in nübüvveti ezelen ve ebeden sâbittir. Hakîkatte başlangıçtan sona kadar yegâne dâvetçi o hazretin hakîkatidir, bütün hakîkatlerin işlemekte olduğu ve kabul ettiği ancak bu hakîkatir. Bütün nebîler ve velîler Hakîkat-i Muhammediyye'nin cüzleri ve tafsilleri gibidirler. Öteki peygamberlerin dâveti cüz'ün dâveti gibidir. O hazretin dâveti ise küllün bütün cüzlerini dâveti gibidir. Onun mübârek şânında وَمَا مِنْهُمْ إِلَّا وَقَدْ كَانَ دَاعِيًا (Sebe', 34/28) "Seni ancak bütün insanlar için gönderdik" /157-a/ beyânı vârid olmuştur. Nebî ve velîlerin hepsi, önceki ve sonraki ümmetler "bütün insanlar" ifâdesine dâhildirler. İşte o hazret asâleten dâvetçi olup öteki nebî ve resuller, dâvet konusunda onun tâbîleri ve hâlîfeleridir. Nitekim Nâzım hazretleri bu son beyitte öyle buyururlar:

Nebîler ve resuller ancak onun sebebiyle, ona tâbî olarak kavimlerini Hak tarafına çağırıcı oldular. O bakımdan bütün nebîler nübüvvet nûrunu o hazretin rûhunun kandilinden almışlardır.

Tirmizî, menâkıb, 1

ve halîfe olan kimse için söz konusudur. Enbiyâdan sâdır olan hark-ı âdete "mu'cize" denir, /157-b/ evliyâdan sâdır olana ise "kerâmet" ve "velâyet" denir.

620- بَعَثَتْهُ اسْتَفْتَتْ عَنْ الرُّسُلِ الْوَرَى وَأَصْحَابِهِ وَالتَّابِعِينَ الْأَثَمَةَ

Lügatler: العترة aynın kesresiyle, bir kimsenin âilesine ve akrabasına denir. أصحاب Hz. Resûl'ün sohbetiyle müşerref olan büyüklere denir. تابعين Ashab-ı kirama vâsıl olanlara denir. Hz. Hasan-ı Basrî, İbn Sîrin ve Ömer b. Abdülaziz gibi. İ'râb: بَعَثَتْ takdirene merfû استفتت'in fâilidir. التابعين و أصحابه و العترة üzerine mâtuftur.

Mânâ: O hazretin akrabâsı ve evlâdı sebebiyle âlem halkı nebîler ve re-sullerden müstağnî oldular. عترة'ten murad ya soy akrabalığıdır veya ruhi ve dînî yakınlıktır ki kelime bunlara da şâmilidir. Hattâ rûhî neseb maddî neseb-den fazîletlidir. "Aramızda Allah yolundaki نسب أقرب فی شرع الهدى بيننا من نسب من ابوى. نesebimiz, aynı ana-babadan gelememizden daha evlâdır" Kezâ ashâb-ı güzîn, tâbiîn ve din imamları sebebiyle âlem halkı enbiyâdan müstağnî oldu-lar.

621- كَرَامَاتُهُمْ مِنْ بَعْضِ مَا خَصَّهُمْ بِهِ بِمَا خَصَّهُمْ مِنْ إِرْثِ كُلِّ فَضِيلَةٍ

Lügatler: حصةm hâ-i mu'ceme ile "mahsus kıldı" demektir. حصةm Hâ-i mühmele ile yâni حصة و ميا (onların her birine hisse ve pay verdi).

İ'râb: كَرَامَاتُهُمْ mübtedâ, من بعض haberidir. من teb'ız içindir. حصةm ve حصةm'de muttasıl zamirler Hz. Nebî'ye âittir, munfasıl zamirler ashâba ve tâbiîne âittir. به'de ta'diye içindir, zamir ما'ya âittir. حصةm'de ب sebebiyyedir veya مع mânâsıdır. من إرث beyâniyedir.

Mânâ: Yâni âilesinin ashâb-ı güzîn, tâbiîn, din imamları ve yakîn sâhip-lerinin kerâmetleri, Nebî (as)'nın bunlara tahsis kıldığı şeyin sâdece bir kıs-mıdır; isti'dad ve kâbiliyetleri sebebiyle bunların her birine, her fazîletin mîrâsından hisse ve nasîb verir. Öyleyse herkim ki Hz. Nebî'ye nisbeti fazla olur, onun velâyet ve kerâmet hissesi ziyâde olur ve cevher-i esrârî yakınlı-ğının mikdârını bulur.

622- فَمِنْ نُصْرَةِ الدِّينِ الْحَنِيفِيِّ بَعْدَهُ قَتَلَ أَبِي بَكْرٍ لَّالَ حَنِيفَةَ

Lügatler: الحنيفة (Dalâletten istikâmete meyletmek). الميل من الصلاة الى الاسقامة: الحنف. Araplardan bir kabîlenin ismidir ki Müseyleme b. Kezzab b. Hanîfe'nin fırkasıdır.

İ'râb: فَمِنْ نُصْرَةِ الدِّينِ, muahhar mübtedâ, قال أَبِي بَكْرٍ, mukaddem haberdır. لا الحنيفة de lââm ile mânâsını mutazammındır.

Mânâ: Hz. Ebu Bekr'in, Nebî (as)'ın vefâtından sonra irtidâd eden (dinden dönen) Âl-i Hanîfe ile, İslâm'ın zayıflığına, müslümanların azlığına, mülhid askerlerinin çokluğuna, onların mü'minlerin üzerine gâlibiyet ve satvetine rağmen savaşması adâlet ve istikâmete mensub olan dînin nusreti içindir. İşte Hz. Ebû Bekir'in kerâmeti, Hz. Nebî'den ona miras kalan, enbi-yânın hisse ve nâsîbinden kendisine tahsis edilen bir payla ashâbın azlığına rağmen böyle büyük bir ordu ile savaşması, velâyet kuvvetiyle ve Cenâb-ı Hakk'ın yardımıyla onları yenerek vücudlarını yerle bir etmiş olmasıdır.

Bu kavmin irtidâdına sebep şudur: /158-a/ Emîrü'l-mü'minin Hz. Ebu Bekir'in hilâfeti zamânında, Müseylemetü'l-Kezzab âl-i hanîfeyi kandırıp yoldan çıkardı ve zekât vermek istemediler. Hz. Ebu Bekir onlara bir kimse gönderip, zekâtınızı verin, deyince şöyle cevap verdiler: Biz emre peygamber zamânında uyduk ve mallarımızın zekâtını bir kere verdik, emre uymak bir kere olur, bu kâfidir, o emrin tekrar yerine getirilmesi gerekmez, dediler. Nitekim gücü yeten kimse bir kere hacca gidince, her sene haccetmesi lâzım gelmez, diyerek delil gösterip bu hususta inat ve ısrar ettiler. Bunun üzerine Hz. Ebû Bekir savaşmaya karar verdi. Birkaç kimseyle bu kadar çok asker üzerine hücum edip savaşmak onları derhal hezîmete uğrattı. İşte bu hâdisenin Hz. Ebû Bekir'in kerâmetleri cümlesinden olduğu yazılıdır.

Hz. Ömer'in kerâmetlerine başlayıp buyurular ki:

623- وَسَارِيَّةُ الْجَاهُ لِلْجَبَلِ النَّدَاءُ مِنْ عُمَرَ وَ الدَّارُ غَيْرُ قَرْيَةٍ

Lügatler: سارية asker topluluğuna denir. الجاه sığındırmak, if'al bâbindan fil-i mâzî.

İ'râb: الداء lafzan merfû, الجاه'nun fâilidir. الدار 'da vav hâliyedir.

Mânâ: Hz. Ömer'in meşhur menkıbelerindendir ki, Irak kâfirleri Nihâvend tarafına hareket edince, onlara mukâvemet için asker gönderilmiş-

ti, bu sırada bir dağın sol tarafında küffar askerleri pusu kurmuştu, bir kısmı ise müslümanlar üzerine yürüyüp onları küffârın tuzağına doğru sevk ediyordu. Tam o sırada Hz. Ömer (ra) Medîne’de cuma günü minberin üzerinde hutbe okumaktaydı. İslâm askerinin, küffârın pusu kurduğu yere yöneldiğini görünce ve Allah’ın izniyle, bu hal bu hazrete keşf olununca, hutbe esnasında seslenerek dedi ki: يا سارية الجبل الجبل: “Ey Sâriye, dağa dağa!” yâni خذوا طريق الجبل واحذروا كمين العدو “Dağ yolunu tutun ve düşmanın pususundan sakının!” Hz. Ömer’in nidâsını İslâm askeri işitip, dağa sığınarak düşman şerrinden kurtuldular. İşte Hz. Nâzım bu menkıbeye işâret buyurarak derler ki: İslâm ordusunu dağa, Ömer’den bir nidâ sığındırdı, oysa Ömer’in evi Nihâvend’e yakın değildir, hattâ Nihâvend’le Medîne arasında uzak mesâfe vardır. İşte bu velâyet ve kerâmet Hz. Ömer’e, Hz. Risâlet’in verdiği kerâmetler cümlesindendir.

624- وَلَمْ يَشْتَغَلْ عُثْمَانُ عَنْ وَرْدِهِ وَ قَدْ أَدَارَ عَلَيْهِ الْقَوْمُ كَأْسَ الْمَيَّةِ

Lügatler: ölüm demektir, كاس المية ölüm şerbetini tatmaktan istiâredir.

Mânâ: Hz. Osman (ra)’nın velâyeti kazâya rızâ mertebesinde yerleşmiş ve kararlı olmadadır. Hattâ bâtın zevkleri, Kur’ân-ı Azîm’i tilâvet etmeyi vird etme mertebesine ermişti. Zâlimlerden bir grup habîs asker kendisini öldürmeye geldiklerinde, durumu bildirdiler, o sırada Kur’an okumaktaydı, asla virdini bırakıp o konuyla ilgilenmedi. O zâlimler topluluğu kendisine ölüm kadehini verip şehâdet şerbetini tattırdıklarında herhangi bir üzüntü ve ıstırap belirtisi göstermedi. İşte buradaki bu keyfiyet kemâl-i ınkıyaddan /158-b/ ve kendisinin son derece itaatli oluşundandır. Bu mertebe ona Hz. Nebî’nin hisse olarak verdiği velâyet ve kerâmettendir. O bu sâyede Hakk’ın kazâsına rızâda asla değişiklik göstermeyip onu hep devam ettirdi.

625- وَأَوْضَحَ بِالتَّأْوِيلِ مَا كَانَ مُشْكَلًا عَلَى يَعْلَمُ نَالَهُ بِالْوَصِيَّةِ

Mânâ: Hz. Emîru’l-mü’minin Ali (kv)’ye Hz. Resul’ün hisse olarak verip tahsis eylediği kerâmet şudur: O hazret ilim şehrinin kapısı olduğu için, Kur’ân-ı Kerîm’in müşkil olan mânâlarını te’ville açıkladı. Bunu da Hz.

Risâletpenâh'a vasî olması sebebiyle nâil olduğu ilim vâsıtasıyla yaptı. Hz. Risâlet'e tam olarak vesâyetleri olduğundan o sultan şöyle buyurur: من كنت
"Ben kimin mevlâsı isem Ali de onun mevlâsıdır" Hz. Ali'nin
şöyle dediği rivâyet edilir: "Eğer isteseydim bismelenin be'sine o kadar şerh
yazardım ki yetmiş deve onu taşıyamazdı." Şu ifâde onun ilimleri denizinin
bir damladır: ولو كشف الغطاء ما ازدادت يقينا "Perde açılırdı yakînim artmazdı"
Bu ifâde onun hakîkat güneşinden bir zerredir.

626- وَسَائِرُهُمْ مِثْلُ التَّجُومِ مَنْ اقْتَدَى
بِأَيِّهِمْ مِنْهُ اهْتَدَى بِالنَّصِيحَةِ

Mânâ: Öteki ashâb-ı kiram (ra) yıldızlar gibidir. Bir kimse onlardan herhangi birine uyarsa onların nasîhatları ve bütün müslümanlara hayır dilemeleri sebebiyle, hidâyete ermiş olur. Nitekim Resûlullah onlar hakkında şöyle buyurur: *أصحابي كالنجوم بأيهم اقتديتم اهتديتم* “Ashâbım yıldızlar gibidir, hangisine uyarırsanız hidâyete erersiniz”.⁶² Ashâb-ı kirâmın her biri kâinatın efendisinin vâsıtasıyla, isti’dadlarına göre nice fazîletlere ve hasletlere nâil oldular. Büyük velîler, âlimler ve ârifler de bundan sonra, rûhânî feyizlerinden yakınlık derecelerine ve velâyet ma’âmlarına ulaşırlar. Onların şân-ı şerifleri *را شوقا الى* unvânıyla anılmıştır. Nitekim Nâzım (ra) şöyle der:

627- و لِلأُولِيَاءِ الْمُؤْمِنِينَ بِهِ و لَمْ
يَرَوْهُ اجْتَبَا قُرْبَ لِقُرْبِ الْأُخُوَّةِ
628- وَقُرْبَهُمْ مَعْنَى لَهُ كَأَشْيَاقِهِ
لَهُمْ صُورَةٌ فَاعْجَبْ لِحَضْرَةِ غِيَّةِ

Lügatler: Açıktır.

İrâb: إلقاء، فضيلة اجتناب، muahhar mübtedâ, muzaf takdir edilir, yâni لاولياء، فضيلة اجتناب قرب، mukaddem haberdır. لم يروه 'de vav hâliye. به 'de ve يروه 'de zamirler اولياء 'ya râcîdir.

Mânâ: Mü'minlerin evliyâsı için nebînin ikrâmı dolayısıyla yakınlığa seçilme fazîleti vardır. Mü'minler onu zâhiren görmedikleri halde, onunla mü'minler arasında kardeşliği gerektiren yakınlık sebebiyle bu böyledir. Nitekim Resûlullah (sav) şöyle buyurmuştur: **”Ah, kardeşlerime kavuşmayı ne kadar istiyorum!..”** وا شوق الى لقاء اخواني Ya Resûlullah

rime kavuşmayı ne kadar istiyorum!.." الله السا اخوانك يا رسول الله. Ya Resûlullah biz senin kardeşlerin değil miyiz? diye sorunca, o hazret şöyle cevap buyurdular: "Siz benim ashâbımsınız, benim kardeşlerim ise benden sonra gelip beni görmedikleri halde bana îman edecek olanlardır."

Mü'minlerin evliyâsının o hazrete yakınlıkları /159-a/ mânâ bakımındandır. Nebî (as)'ın mü'minlerin evliyâsına iştiyâkı ise sûret bakımından söz konusudur. Yakınlığın bir araya gelmesi ve iştiyâkı, garib bir durum ifâde eder. Zîrâ "iştiyak" uzak olan için söz konusudur. O bakımdan "kurb" ile "ictimâ" imkânsız görünür. Onun için فاعجب لحضرة غيبة buyurdular. Yâni "Sen gaybete muzaf olan huzûra taaccüb et". Zîrâ tek şahsın hem hâzır hem gâib olması acâibâtandır. Burada ise şu husûsa işâret buyururlar: İştiyak duyan bunların sûretidir, mânâları ise hazır ve yakındır.

Buraya gelinceye kadar, tefrika lisânıyla Hz. Muhammed'e tâbi olmanın güzelliğini beyan ettiler. Daha sonra cem' lisânıyla Hakikat-i Muhammediyye'den tercüman olmak sûretiyle, kendisine izâfe edip şöyle derler:

629- و اهل تلقى الروح باسمي دعوًا الى سبيلي و حجوا الملحدين بحجتي

Lügatler: اهل bir şeyi istikbâle, onu alıp kabul etmeye derler. اهل'den murad enbiyâ (as)'dır. الروح'dan Cebrâil'dir. اسم'den murad her nebîye gâlip olan isimdir. سبيل'de murad tevhid yoludur. حجوا غلبوا بالمعج سؤzü حمرا. Nitekim حجه derler, yâni غلبه بالمعج demektir. ملحد Hak yolundan sapıp dalâlete meyledene denir.

Mânâ: Hz. Cebrâil'den vahiy alan geçmiş nebîler, benim hakikatimin isimlerinden bir isim sebebiyle halkı benim tevhid yoluma dâvet ettiler; o isim "Hâdî" ismidir ki câmi' olan ismin fûrûundan bir daldır ve zâtî isimlerin mazharlarından bir mazhardır. O nebîler mülhidlere ve münkirlere benim huccetim sebebiyle gâlip oldular. Zîrâ deliller, âyetler ve mûcizeler Hakk'ın kudretinün eserleridir. "Kudret" câmi' olan ismin bir fer'idir. Ben câmi' olan ismin mazharıyım. Demek ki şöyle olmak gerekir: Kim ölüyü diriltti, körü ve abraşı iyileştirdi, asâyı ejderha yaptıysa veya dev ve periye hâkim olup rüzgâra ve suya hükmettiyse veya demiri yumuşatıp kuşlar ve dağlar onunla tesbih ettiyse, işte bütün bu mûcizeler benim hakikat kandi-limden alınmıştır. Zîrâ hakikatte kutbü'l-aktâb ezelen ve ebeden Hakikat-i Muhammediyyedir. Nebîler ve velîlerden mûcize ve kerâmet gösterenler,

bunu o hakîkate mazhar oldukları için ızhar ederler. Zîrâ لا ی (Sen olmasaydın..) bu hakîkatin şânında vârid olmuştur. Eğer Hakîkat-i Muhammediyye olmasaydı, hiçbir nebî ve velî zuhûra gelmezdi.

630- وَكُلُّهُمْ عَنْ سَبْقِ مَعْنَى دَائِرٍ بِدَائِرَتِي أَوْ وَارِدٍ مِنْ شَرِيعَتِي

Lügatler: Açık.

İ'râb: مَعْنَى 'ya izâfeti sıfatın mevsûfa izâfeti kabilindendir. ب, دَائِرَتِي 'de haberidir. عَنْ سَبْقِ مَعْنَى /159-b/ Mübtedâ ve كَلِّم مَعْنَى /159-b/ Mübtedâ. Başka bir cümledir. دَائِرٍ دَائِرٍ وَارِدٍ مِنْ شَرِيعَتِي. مَعْنَى 'ya izâfeti kabilindendir. ب, دَائِرَتِي 'de haberidir. عَنْ سَبْقِ مَعْنَى /159-b/ Mübtedâ. Başka bir cümledir. دَائِرٍ دَائِرٍ وَارِدٍ مِنْ شَرِيعَتِي. مَعْنَى 'ya izâfeti kabilindendir. ب, دَائِرَتِي 'de haberidir. عَنْ سَبْقِ مَعْنَى /159-b/ Mübtedâ. Başka bir cümledir. دَائِرٍ دَائِرٍ وَارِدٍ مِنْ شَرِيعَتِي.

Mânâ: Bütün nebîler ve resuller hakîkatleri ve mertebeleri îtibâriyle, benim bütün hakîkatler ve mânâlardan önce olan mânâmdan doğmuş ve dallanmıştır. Bunların her biri benim nokta-i hakîkatim ve nübüvvet dâirem etrâfında dönüp dolaşırlar. Dâire, medârın fer'i olduğuna göre, kezâ dâirenin merkezden sonra geldiğine şüphe yoktur. O halde mâlûm oldu ki, Hakîkat-i Muhammediye noktası, bütün peygamberlerin hakîkatlerinden öncedir; onların nübüvvet ve hakîkatlerinin dâiresinin Hakîkat-i Muhammediyye'den sonra gelmesi tabîidir. Ve bunların hepsinin Hz. Muhammed'in yolundan geldiği açıktır.

631- وَإِنِّي وَ إِن كُنْتُ ابْنُ آدَمَ صَوْرَةً فَلِي فِيهِ مَعْنَى شَاهِدٍ بِأَبَوْتِي

Lügatler: Açık.

İ'râb: مَعْنَى 'ya izâfeti kabilindendir. ب, دَائِرَتِي 'de haberidir. عَنْ سَبْقِ مَعْنَى /159-b/ Mübtedâ. Başka bir cümledir. دَائِرٍ دَائِرٍ وَارِدٍ مِنْ شَرِيعَتِي. مَعْنَى 'ya izâfeti kabilindendir. ب, دَائِرَتِي 'de haberidir. عَنْ سَبْقِ مَعْنَى /159-b/ Mübtedâ. Başka bir cümledir. دَائِرٍ دَائِرٍ وَارِدٍ مِنْ شَرِيعَتِي. مَعْنَى 'ya izâfeti kabilindendir. ب, دَائِرَتِي 'de haberidir. عَنْ سَبْقِ مَعْنَى /159-b/ Mübtedâ. Başka bir cümledir. دَائِرٍ دَائِرٍ وَارِدٍ مِنْ شَرِيعَتِي.

Mânâ: Yâni her ne kadar sûretâ Âdemoğlu isem de gerçekte ben, hakîkat îtibâriyle Âdem'in babasıyım ve bütün ruhların aslıyım. Zîrâ benim için Âdem'de benim ata oluşuma şâhit olan bir mânâ vardır, o mânâ onun rûhudur. "Âdem su ile çamur arasındayken ben nebî idim"⁶³ fehvâsınca ben ruhların babasıyım. Âdem su ile çamur arasında yolculukta

نحن بن عzel-i âzalde nebî idim; küllî maksud ve illet-i gâî benim. Ben نحن الآخرون السابقون “Biz sonrakiler, öncekileriz” ifâdesiyim. Ağaçtan murad meyvedir.

از روی مرتبه همه حال برترم	گفتا بصورة ارجه زاولاد آدمم
ذرات کائنات اگر چه مظهرم	خورشید آسمان ظهورم عجب مدار
اشباح انس چیت نگهدار بیکرم	ارواح قدس چیت غودار معنیم
آن آب چیت قطره از حوض کوثرم	آبی که زنده گشت ازو خضر جاودان
یک نفخه بود از نفس روح پرورم	آن دم کزو مسیح می مرده زنده کرد
بل اسم اعظم بحقیقت چو بنگرم	فی الجملة مظهر همه اسماء ذات من

[Cevâben dedi ki: Sûret itibariyle âdem evlâdından isem de, mertebe olarak her hâlûkarda üstünüm. Gökteki güneş benim zülüûrumdur, kâinâtın zerrelere benim mazharım ise bunu ilginç bulma. Mukaddes ruhlar nedir? benim mânânı gösterendir. Ünsiyet heykelleri nedir? bedenimin muhafızlarıdır. Ölümsüz Hızır'ın canlı olduğu su nedir? benim kevser havuzumdan bir damladır. İsâ'nın ölüyü dirilttiği nefes, benim besili rûhumdan bir nefestir. Hulâsâ, benim zâtım bütün (ilâhî) isimlerin mazharıdır, hattâ iyi bakarsan gerçekte ism-i a'zamdır.]

632- وَنَفْسِي عَنْ حَجْرِ التَّحَلِّي بِرُشْدِهَا تَخَلَّتْ فِي حَجْرِ التَّجَلِّي تَرَبَّتْ

Lügatler: Lügatler: حمر ha'nın fethasıyla men etmek demektir. Burada murad “mâni” mânâsıdır. İkinci حمر ha'nın zammesiyle burada “mertebe” murad olunur. تخی Tezeyyün demektir, تحلى dendir. Meftuh ha ile teferruğ (kurtulma, vaz geçme) demektir, تحلة tendir. Cimle “zuhûr” demektir, تحلة tendir.

İ'râb: تحلت ve تربت'in zamirleri نفس'e âittir.

Mânâ: Bu beyit de Hz. Muhammed'in dilinden hikâyedir ki şöyle buyururlar: Benim nefsim rüşd (doğru yolu bulma) zîneti sebebiyle Allah'ın sıfatlarıyla süslenmeye mâni olacak şeylerden fâriğ ve hâlî oldu. Yâni nefsânî sıfatlar Hudâ'nın vasıfları ile süslenmeye mâni olmayıp /160-a/ belki nefsim, süslenmeye engel olan hususlardan kurtularak, tecellî mertebesinde terbiye buldu, beslendi.

633- وَ فِي الْمَهْدِ حَزْبِي الْأَنْبِيَاءُ وَ فِي عَنَاصِرِي لَوْحِي الْمَحْفُوظُ وَ الْفَتْحُ سَوْرَتِي

Lügatler: Lügatler: hem güruh mânâsnadır, hem de Kur'an-ı Kerim'den birkaç sayfaya hızb denir.

İ'râb: حزبي mübtedâ, haberi الانبياء'dır, muzaf takdir edilir, yâni حزبي صورة الانبياء. لوحى mübtedâdir, haberi المحفوظ'dur, muzaf takdir edilir yâni لوحى هي اللوح المحفوظ.

Mânâ: Beşikte süt emmekteyken cismim kemâle ermezden önce benim hizbim ve vazîfem enbiyâ sûresi idi. Yâni enbiyâ sûresinin içinde yer alan, enbiyânın makamları ve asfiyânın mucizeleri bana hizb olmuştu. Ve Hak Celle ve Alâ beni ona vâsıl etmişti. Unsurlarım zamanında, mizâcın terkîbin-den önce benim levhım, olmuş ve olacak bütün hakâyık-ı eşyâyı mahfuz olan "levh" idi ki "levh-i kazâ" ve "kâlem-i a'lâ" denilen şeydir. Örtülü ve rumuzlu şeylerin açılması zat ve sıfatların tecellîsi, benim "levh"te yazılı olan sûrem idi.

Eğer "hizb" "güruh" anlamına alınırsa mânâ şöyle olur: Beşik bebekliği ve süt çocukluğum hâlinde benim arkadaşlarım ve cemaatim enbiyâ (as) idiler ve sûretin terkîbinden önce ben unsurlar hâlinde iken levh-i mahfuzda yazılı olan kevnî hakikatler, ilâhî fütûhat ve rabbânî keşifler benim sûremdi.

634- وَقِيلَ فَصَالِي دُونَ تَكْلِيفِ ظَاهِرِي خَتَمْتُ بِشَرْعِي الْمَوْضِحِي كُلَّ شَرْعَةٍ

Lügatler: فصال لظالم demektir, o da süt çocuğunu süttten kesmek mânâsındadır. شريعة bir mânâyadır. موضحی İsm-i fâildir aslında موضح idi, şer' e izâfetle nun düştü. الملقى الصلاة'teki gibi. موضحی کل شريعة'ten murad enbiyâ (as)'dir. Zîrâ her biri Hak yolunu aydınlatıcıdır. عند lafzı دون ve غير mansına gelir, burada نال mansındadır.

İ'râb: کل'nün lâmında iki kıraat câizdir, hem mansub hem mecrur okunabilir. Eğer mecrur okunursa موضحی , موضح'e muzaf ve کل ona muzâfun ileyih olur ve izâfet sebebiyle nun düşer ve موضحی کل شريعة cümlesi ختمت'nün mef'ûlü olur. Eğer کل'nün lâmı mansub olursa موضحی cem'i olmaz, belki mütekellim ye'sine muzaf müfred olup موضح'ın sıfatı olur ve موضحی کل شريعة ختمت'nün mef'ûlü olur; bu durumda takdîr-i kelâm إياي شريعة بشرعی الموضح إياي demek olur. Şu da câizdir ki ختمت'nün mef'ûlü mahzûf olup موضحی کل شريعة موضح'nin mef'ûlü olabilir, yâni ختمت الشرائع بشرعی الموضح إياي demek olur.

Mânâ: Süttten kesilmeden, sûret ve güzel şekil bakımından hadd-i tem-yîze ulaşmadan cezâlar ve açık hükümler ihtivâ eden zâhirî teklîfi /160-b/ kabul etmezden önce ben bütün şerîatleri aydınlatıcı olan nebîlere hat-moldum. O halde ليس ورائي الكمال كمال (Kemâlin ötesinde kemal yoktur) fehvâ-sınca bütün şerîatler benim şerîatimle kemâle erer. الْيَوْمَ أَكْمَلْتُ لَكُمْ دِينَكُمْ وَأَتْمَمْتُ عَلَيْكُمْ الْيَوْمَ أَكْمَلْتُ لَكُمْ دِينَكُمْ وَأَتْمَمْتُ عَلَيْكُمْ (Maide, 5/3). "Bugün sizin dininizi kemâle erdirdim, rûnetimi tamamladım ve sizin için din olarak İslâm'ı seçtim" âyeti benim

şerîatim hakkında nâzil oldu. لا نبي بعدى "Benden sonra nebî yoktur" mânâsı kesin, لا شريعة بعد شريعتى "Benim şerîatimden sonra şerîat yoktur" ifâdesi apaçıktır.

635- فَهُمْ وَالْأُولَى قَالُوا يَقُولُهُمْ عَلَى صِرَاطِي لَمْ يَعْدُوا مَوَاطِيءَ مَشْيَتِي

Lügatler لم ينجارزوا , عدوا , يعدوا dandır, الذين المانâsınadır. صراطى اولى elifin zammesiyle demektir. موطىء , موطىء , موطىء'in cem'idir, "ayak koyacak yer" demektir. مشىة meşyeden bir nevidir, nunun kesresiyle جلة veznindedir.

İ'râb: صراطى ,nin haber olması da cümlesi haberidir, ولم يعدوا cümlesi mübtedâ, لهم و الاولى i'râbden mahallen mansub hal olabilir. Yâni موطىء على صراطى cümlesi i'râbden mahallen mansub hal olabilir. موطىء'in izâfeti mahallin hale izâfeti kâbilindendir.

Mânâ: Nebîler (as) ve nebîlerin sözünü söyleyip onların şerîatlerine sarılarak halkı nebîlerin yoluna dâvet edenler, benim ayağımı koyduğum yeri aşmaksızın benim doğru ve sağlam yolum üzerinde bulunmaktadırlar, zîrâ benim ayağımı koyduğum yer, yâni benim şerîatim kemal mertebesinde. "Bir şey sınırını aştığı vakit zıddına döner" fehvâsınca, her kim kemal sınırından aşsa eksiktir ve noksandır. O bakımdan nebîler ve velîler benim ayağımı koyduğum yeri aşmaya kâdir değillerdir. Esasen hakîkatte doğru yolun vâzı benim ve benim nûrumdur, öteki nebîler ve velîler benim tâbîlerimdir.

دین ره انبیا چون ساریانند	دلیل و رهنمای کار بانند
وز یشان سید ماگشته سالار	هم او اول هم و آخر دین کار
دروختم آمده پایان این راه	برو مول شده ادعوا الی الله

[Bu yolda peygamberler kâfile sürücüdürler, kervanın rehberidirler. Onlar arasında bizim efendimiz lider oldu. O, bu işte hem ilktir hem de son. Bu yol onunla tamamlandı. "Üd'ü ilallah" (Allah'a duâ edin, çağırın) âyeti ona nâzil olmuştur.]

636- فِيمَنْ الدُّعَا السَّابِقِينَ أَلَى فِي يَمِينِي وَ يُسْرُ الْأَحْقِينَ بَيْسَرَتِي

Lügatler: بيسر Çep (sol). يسر Sühûlet ve asanlık. يسر rast(sağ). يسر bereket. يمين يمين.

İ'râb: يسرى mübtedâ, فى يمينى haberidir. يسر mübtedâ, فى يمينى haberidir.

Mânâ: Hal böyle olunca ben her ne kadar maddî bakımdan bütün nebîlerin sonuncusu isem de, benim maddî vücûdumdan önce gelen mürşid ve dâvet edicilerin yâni büyük peygamberlerin yümn ü bereketleri ve zaferleri

benim sağ elimdedir. Yâni benim rûhumdan onların rûhuna ulaşmıştır. Benim taraf-ı bâlâ ve kalem-i a'lâ olan hakikatimden onların hakikatine vüsul bulmuştur. Benim ümmetimden bana yetişen evliyâ ve asfiyânın sülûklerinde ve her hallerinde görülen sühûletleri benim maddî mizâcımın sol elindedir. Yâni benim maddî vücûdum vâsıtasıyla zâhîr olan şeriatimden onlara sühûlet ve zafer ulaşır. *سابقين* 'e isnad elemesi enbiyânın fazîleitne îmâ ve işârettir. /161-a/ *سابقين* 'e isnadı evliyâ ve mü'minlern mefdûliyetine işârettir. *يسر* 'e isnad etmesinde *بكت بالحنية السهلة السحرة* "Ben kolaylık ve müsâmahta olan hanîfiyet üzere gönderildim"⁶⁴ hadîsine delâlet vardır.

637- فَلَا تُحَسِّنِ الْأَمْرَ عَنِّي خَارِجاً فَمَا سَادَ إِلَّا دَاخِلٌ فِي عُبُودَتِي

Mânâ: İrşad, da'vet, tekmil ve terbiye işinin benim hakikatimden hâriç olduğunu zannetme. Zîrâ kavminin büyüğü olarak efendilik ve saâdete ulaşp da benim itâat ve ubûdiyetim altına girmemiş olan hiç kimse yoktur. Zîrâ ben ism-i a'zamım ve âlemin bütün hakikatlerine mazharım. O bakımdan hiçbir ulu, büyük ve önder yoktur ki büyüklüğü benim hakikatimden almış olmasın.

638- وَلَوْ لَايَ لَمْ يَوْجَدْ وَجُودٌ وَلَمْ يَكُنْ شَهِودٌ وَلَمْ يُعْهَدْ عُهُودٌ بِذِمَّةِ

Mânâ: Eğer ben olmasaydım hiçbir vücut (varlık) mevcud olmazdı. Zîrâ bütün mevcûdâtın illet-i gâiyyesi benim. Kezâ şühud da olmazdı, zîrâ şühud, vücut üzere mürettebdir. Bir zimmetle uhûd-i ahd de olmazdı (yâni ahidde bulunma, söz verme de). Zîrâ ezeldeki ahidleşmede ilk olarak mîsâk alma o hazret üzere omuştur, daha sonra öteki vücut zerrelere onun sebebiyle ahd edip, eski ahidin îfâsına karar kılmıştır. Demek ki o olmasaydı hiç kimserin zimmetinde ahd olmazdı. Zîrâ ahd vücut üzere mevkufdur. *لو لاكى لو* "Sen olmasaydın, sen olmasaydın felekleri yaratmazdım"⁶⁵ muktezâsınca, o olmasaydı hiçbir vücut var olmazdı, hiçbir şey görülmezdi, herhangi bir söz verilmiş olmazdı. icmalen buyurdıklarını tafsil edip derler ki:

⁶⁴ Ali b. Hasan b. Hibetullah, *El-Erbeûn Fi'l-Hissi Ale'l-Cihâd*, I, 77.

⁶⁵ *Keşfü'l-Hafâ*, II, 148.

İ'râb: زیت عنده müteallıktır. Zamîri معنى ya râcîdir. زیت'in müennes zamîri ضرورة'e râcîdir.

Mânâ: Geçen beyitlerde cem' ve vahdet mertebesinde haber vermişti. Bu beyitlerde ise vücud mertebelerinde zuhûrundan haber verip buyururlar ki: Terkibler ve cisimler âleminde olan her bir sûrette ben öyle bir mânâ ile zâhîr oldum ki, o sûret güzellik ve cemâlini o mânâdan alırdı. Kezâ, ben mânâ âleminde her bir mânâda şekillendim ve akledilir oldum; bu, müşahhas ve hissî şekilde olmadı, mânevî ve aklî şekilde oldu ve o mânâyı benim mezâhîrim olan zâhîrî vücudlar ortaya koymadı. Zîrâ her şeyin zuhûru kendi âleminde olur. Meselâ ilim ve akıl, bu âlemde tasavvur edilmez; tasavvuru lâzım gelse ilim ve akıl mertebesinde ilmî ve aklî sûretle ile tasavvur edilmiş olur. Yâni ben, her sûret ve mânâda, bu sûret ve mânânın isti'dâdına göre zuhûr eden hakikat-i câmiayım. Her âlemin kendisine uygun sûretiyle, ilim mertebesinde ilmî sûretler, akıl mertebesinde aklî sûretler, hayal mertebesinde misâlî sûretler, şehâdet mertebesinde de hissî sûretler ile zâhîr oldum. Demek ki her şeyde zâhiren ve bâtınen her şey ben oldum.

645- وفيما تراه الروح كشف فراسة خفيت عن المعنى المعنى بدقة

Lügatler: فراسة rûhun kudsî kuvvetle, gaybi mânâlara, bedîhî yolla, fikirle olmaksızın muttalî olması demektir. Bâzıları firâseti şöyle târif etmişlerdir: "Firâset, rûhun gaybî mânâlara sûret vâsıtasıyla muttalî olmasıdır" Meşâyih bu târiflerden birincisine "keşfi firâset", ikincisine "aklî firâset" derler. معنى'dan murad, zahmet ve sıkıntıyla hâsıl olan kudrettir. Zahmet ve meşakkate tahammül etmek demektir. /162-a/ كشف'nin mansub okunması nez'î hafıdıyyet üzredir.

Mânâ: Melekût ve ceberût âleminde, ben letâfetimin inceliği sebebiyle gizlendim. O âlemi müşâhede, keşf ve firâset yoluyla görür. Öyle bir şekilde görür ki o mânâ, aklî kıyasların terkiblerindeki zahmet ve fikrî mukaddimelerin meşekkat ve sıkıntısıyla zahmete girmiş ve eskimiştir.

- 646- و فِي رَحْمَتِ الْبَسِطِ كُلِّ رَغْبَةٍ بِهَا الْبَسِطُ آمَالُ أَهْلِ بَسِطَةٍ
 647- و فِي رَهْبَتِ الْقَبْضِ كُلِّ هَيْبَةٍ فَمَا أَجَلْتُ الْعَيْنَ مِنْ أَجَلْتِ
 648- و فِي الْجَمْعِ بِالْوَصْفِ كُلِّ قُرْبَةٍ فَحَى عَلَى قُرْبِي خِلَالِ الْجَمِيلَةِ

Lügatler: رحمت ve رحمة, masdardırlar, rahmet ve rehbetin mübâlağa sîgasındadırlar. البسيط 'den murad genişlik ve bolluktur. بسط Arzın ismidir, arza "basît" denmesi, yayılmış olup parçaları birbirine benzediğinden dolayıdır. رغبة ve رغبة 'ten mrad, burada rağbet edilen ve kendisinden korkulan şey demektir; yâni zikr-i masdar ve irâde-i mef'ul kabîlindendir. Nitekim قربة zikredip, قريب منه murad ederler. Bu sîgadan vaz geçip masdarı zikretmek mübâlağa içindir. اجلت 'den müştaktır, sülâsisi يحول 'dur. اجالة العين Bakış, bakışı her tarafa döndürmektir. اجلت Lâmin teşdidiyle اجلال 'den müştaktır, mânâsı "tazim etmek" demektir. اجل 'nin mânâsı اقل 'demektir. حى Ve هلا ile birlikte tek isim hükmünde olur. Nitekim حى هلا التريد ve حى على الصلاة derler. قرب , اقرب 'in müennesidir ve القرب 'in mânâsına mübâlağa sîgasıdır. خلال Ha'nın fethasıyla حلة 'nin cem'idir, o da "haslet" demektir.

İ'râb: بسط 'un رحمت 'a ve رغبته 'ün izâfeti, eserin müessire ve müsebbibin sebebe izâfeti kabîlindendir. Zîrâ "münbasıt" rahmet sâhibi "munkabız" korku sâhibidir. İnbasıt rahmetten, kabz rehbetten hâsıl olur. و 'da zamir رغبة 'e âittir. اجلت 'in zamiri اجل 'daki و 'ya âittir, ikincisi و 'dan anlaşılan şeylerin çokluğu itibâriyledir.

Mânâ: Bâsıt isminin tecellîsinden hâsıl olan rahmet ve lütuf vaktinde vücûdumun bütün parçaları rağbet olur, yâni rağbet edilen şey olur. Ve o sebeple yer ehlinin emelleri ve ricâsı yayılıp genişleyerek herkes benden arzû ve isteğini talep eder. Kabzın korkulu hâlinde, yâni Kâhîr, Kâbız isminin tecellîsinden hâsıl olan korku ve heybetin zuhûru hâlinde benim bütün vücûdum heybetin tâ kendisidir, yâni kendisinden korkulandır. Ben o sırada neye baksam, bakışımı hangi şeye çevirsem, onlar benden korkar ve beni ta'zim ederler, bir halde ki, ben mütekâbil iki vasfı birleştirmiş olurum. /162-b/ Yâni rehbet ve rahmeti, rağbet ve heybeti ve benzerlerini birleştirdiğim vakit de bütün vücûdum yakınlığın tâ kendisi olur. Bu halde uzaklık her bakımdan yok olur. O vakit ben şöyle derim: ايها الطلاب هلموا الى قرب اوصافى الحميدة و سارعوا الى خصالى الجميلة "Ey tâlibler, benim övülen sıfatlarıma yakın olmaya gelin, benim güzel hasletlerime koşun!" Güzel hasletler, mütekâbil vasıfları birleştirmektedir. Zîrâ cemâl sıfatı her ne kadar yakınlığı gerektirse de, bâtınında uzaklık eserinin şâibesi vardır. Ne zaman ki cemâl tecellîsi ziyâde olursa bu durum inbasıt yaygısında edebi terk etmeğe ve ihtişam azlığına yol açar.

Kezâ sırf celâlde de uzaklık eseri vardır. Vuslata nâil olma şevkinin dolması ittisal iştiyâkının ateşinin zayıflması söz konusudur. Fakat cemâl ve celâl sıfatı îtidal üzre olursa, vahşet ve inkıbaz yok olur, ihtişam ve inbisat azlığı zâil olur ve hakikî yakınlık görünür. Her ne kadar cemâl ve celâl kendi sınırında ikisi de yakınlığı mûcib ise de kemal bu ikisinin îtidal üzre birleşmesindedir. Onun için Hz. Nâzım mütekâbil vasıfların bir araya gelmesiyle olan yakınlığa "güzel hasletler" (hısâl-i cemîle) ifâdesini kullanmıştır.

649- وَ فِي مُنتَهَى فِي لَمْ أَزَلْ بِي وَاحِدًا جَلَالَ شُهُودِي عَنْ كَمَالِ سَجِيَّتِي

650- وَ فِي حَيْثُ لَا فِي لَمْ أَزَلْ فِي شَاهِدًا جَمَالَ وَجُودِي لَا بِنَظَرِ مُقَلَّتِي

Lügatler: Birinci لى zarf-ı zaman mânâsını mutazammındır, ikinci لى zarf-ı mekân mânâsını mutazammındır. لى ve ر لى منتهى لى den murad zat mertebesidir ki, zarfiyyet ve mazrûfiyyetle müsemumâ olan bütün mertebelerin müntehâsıdır. سجة Hulk demektir, burada lâzım olan vasıf muraddır. Hz. Nâzım لى sözüyle şühûdun kayıtlanması şüphesini zamansız bir zamanla izâle kıldı.

İ'râb: لى harf-i cerdir, منتهى takdîren mecrurdur ve ikinci لى'ye muzafdır. لى 'nâkıs fiilerdendir, ismi zamîr-i müstetir لى, haberi 'واحدًا' dir. لى 'nâkıs fiilerdendir, ismi zamîr-i müstetir لى, haberi 'واحدًا' dir. لى 'nâkıs fiilerdendir, ismi zamîr-i müstetir لى, haberi 'واحدًا' dir. Öteki i'râbı açıktır.

Mânâ: Zaman ve mekân zarfiyyetinin müntehâsı olan mertebede ben nefsimle zâil olmadım. Yâni huy ve vâsımın kemâlinden, zâtımın şühûdunun azamet ve celâlini zâtımla dâimâ ben vücûda getirdim. Kezâ mekân ve zamânın hükmü olmayan mertebede, vücûdumun cemâlini dâimâ kendimde müşâhede ettim; bu müşâhede gözümün görme gücüyle değil, zâtımın basiretiyle oldu. Hulâsa-i kelâm şudur: Kendisinde zaman ve mekânın nam ve nişanı olmayan ve bütün mertebe ve makamların nihâyeti olan hazrette, dâimâ kendi zâtımı müşâhede etmenin celâlini sıfatlarımın kemâlinden vücûda getirmekte idim. Yine o hazrette (mertebede) vücûd-i zâtımın cemâlini kendi zâtımda, zâhir gözüyle değil, bâtın gözüyle müşâhede eden ben idim. Kasdedilen şudur: Benim zâtımı müşâhede etmem /163-a/ ezelî, ebedî ve sermedîdir. Nitekim ezelde ben zâtımı zâtımda nasıl müşâhede edici oldumsa, ebedde de öyle müşâhede ederim. Lâkin ezeldeki müşâhede mücerred değildir. Ebeddeki zâfî ve sıfâtîdir.

653- وَمِنْ قَائِلٍ بِالنَّخِ وَالْمَنْخِ وَاقِعٌ بِهِ ابْتِرَاءٌ وَكُنْ عَمَّا يَرَاهُ بَعْرُالَةَ/163-b

654- وَدَعَا وَدَعَايَ الْفَنَخِ وَالرَّنْخِ لَا يَقْ بِهِ أَبَدًا لَمْ صَحَّ فِي كُلِّ دَوْرَةِ

Lügatler ve Mânâ: Burada نخ , منخ , منخ ve رخ kelimeleri lügat mânâlarına haml olunmaz. Belki de neshî, meshî, feshî ve reshî diye isimlenenlerin her biri bâtl bir akîdeye sâhip olmuş birer tâifedir.

“Neshî” (نشى) ler şöyle derler: İnsan rûhu bi-nefsihî kâim değildir, o cismânî bir mazhar ister ki dâimâ onunla var olabilsin. Ne zaman ki taalluk eylediği o cisim harab olursa, başka bir cisim gerekir, derhal ana rahminde başka bir mazhara taalluk ederek doğar ve sürekli olarak böyle bir mazhar istemekten hâlî olmaz; insan olmak dışında başka bir şekle girmek söz konusu değildir. Zîrâ insanlık mertebesine ulaştıktan sonra başkasına girmesi câiz olmaz diye düşünürler. Bu sözden anlaşılan sonuca göre, ruh başkasıyla kâimdir. Başkasıyla kaim olan “araz” olur. Araz ise ma’rûzun yok olmasıyla yok olur.

“Meshîler” (مشى) ler şöyle derler: İnsan rûhu kendi bedeninden ayrılınca hayvan bedeninden birine intikal eder. Hayâtında iken hayvânî sıfatlardan hangisi kendisinde gâlipse ona uygun bir hayvana geçer.

“Feshîler” (فشى) ler şöyle derler: İnsan rûhu, taalluk ettiği bedenden ayrılınca bitkiye intikal eder. Zîrâ ölüm sebebiyle hayvanlık mertebesinden tamâmen düşüp hayvâniyetle münâsebeti kalmaz. Böylece başta kendisinden yukarı çıkmış olduğu nebat derecesine ulaşır.

“Reshîler” (رشى) ler şöyle derler: İnsanın rûhu bedeninden ayrılınca كل “Her şey aslına döner” kâidesine uygun olarak, tâ mâdene intikal eder. Sonra ondan yine nebâta gelir, ondan hayvâniyet mertebesine gelir, ondan sonra insâniyete ulaşır. İnsâniyetten vefât edince yine mâdene intikal eder. Baştaki gibi devr-i dâimdeki devrini yine tamamlayınca insâniyet mertebesine gelir, dâimâ bu minval üzere sürüp gider.

İşte Şeyh Nâzım (İbn Fârız) bu tenâsühçülerin dördünün de mezhebini ibtal eder, bu iki beyitte onların mezheplerinin bâtl olduğuna işâret buyururlar. Bu bahse şu yüzden gelindi, önce geçen beyitte şöyle buyurmuşlardı: “İlhâmî hikmetlerin âyetlerini al, onlar hissî idrâkin vehimlerini izâle edicidir” İşte “Tenâsüh” de yanlış zanlar ve bozuk vehimlerdenidir. Bu minval üzere olan vehimleri def etmek için sülûk ehlini irşad buyurarak şöyle der-

Mânâ: Harîrî'nin *Kitâb-ı Makâmât*'ında hikâye ettiği Ebû Yezid Serûcî'nin makâmâtını düşün ve onun çeşitli şekil ve sûretlere girip çıkmasından ibret al. Harîrî *Makâmât*'ında şöyle anlatır: Ebû Yezid Serûcî öyle bir kimseydi ki /164-b/ kâh çok fesâhatli konuşan bir vâiz şeklinde görünüp halka vaaz ve nâsîhat ederdi, kâh hâzık bir hekim sûretinde zâhir olup halka devâ ve ilaç verirdi, kâh ciddî konuşan birisi sûretinde gözücüp zâhidlerin ve âriflerin sözünü nakleder, kâh latîfeciler şeklinde zuhûr edip çeşit çeşit latîfe söyledirdi. Velhâsıl tek bir şahıs muhtelif sûretlerde ve çeşitli kılıklarda göründüğü halde sûret çokluğu, hakîkatte nefs-i nâtıkanın tek oluşuna zarar vermediğine göre, öyleyse sen Serûcî'nin makâmâtını düşün ki makâm-ı cem'in yüksek değerini bilesin, tefrikadan sakınasın, benim meşveret ve nâsîhatımı kabul ederek makbul olasın ve nefs-i nâtıkanın iltibaslarını her şekil ve sûrette his libâsıyla zuhûrunda bilesin. Yâni nefs-i nâtıkanın mazharı olan beden, duyuyla donanması sebebiyle kendisinde işitme, görme, söyleme, tutma ve öteki muhtelif sıfatlar ve çeşitli şekiller ortaya çıktı. Farklı vasıflarla zâhir olan nefs-i nâtıkayı bu minval üzere anladınsa vahdet-i vücûdu da buna göre anla ki o da muhtelif şekillerde zuhûr etmiştir. Velhâsıl eğer Harîrî yazdığı sözü sözde ve makamda ve Rabbin mârifetinde yalan olarak söylemişse, işte Hak Sübhânehu ve Teâlâ cem' mertebesinden onun diliyle darb-ı mesel yapmaktadır. Yok Harîrî'nin nefsi latîfeci, ciddiyetsiz olmuşsa bilhassa ضربه الله بلسان الجمع (Allah cem' lisânıyla darb-ı mesel yapmış olur).

659- فَكُنْ فَطْنًا وَانْظُرْ بِحُكْمٍ مُتَّصِفًا بِنَفْسِكَ فِي أَعْمَالِكَ الْاَثَرِيَّةِ

Lügatler: انظر: anlaşıp ve idrak sür'ati. افعال اثرية: den murad işitme, görme, tutma, konuşma, kudret ve irâdeden hâsıl olan çeşitli eserlerdir.

Mânâ: Muhtelif eşyâda ve ayrı ayrı nefislerde zuhûr edeni bilmek istersen akıllı ve zekî ol, insaflı olarak eserlere âit kendi muhtelif fiillerine zâhirî hissinle (çıplak gözle) bir bak. İnsafla bak ki o kadar çeşitli fiiller bir tek kim senin midir, veya müteaddit kimselerin midir? Böylece bunu vahdet-i vücûda kıyas et ve bu kadar çeşitli fiiller ve hâdiselerin o zât-ı vâhıdden sâdır ve zâhir olduğunu anla.

660- وشاهد إذا استجليت نفسك ما ترى بغير مرآة في مرآتي الصقيلة
661- أعيرك فيها لآح أم أنت ناظر اليك بها عند انعكاس الأشعة

Lügatler: Açıktır.

İ'râb: ۛda ۛ mevsûle, sılası ۛdır, âidi mahzûfdur. Mâ-i mevsûle silasıyla birlikte, i'râbdan mahallen mansub ۛden mef'ûlûdür. ۛda ve ۛda zamirler ۛye râcîdir.

Mânâ: Nefsini cilâlayıp temizlediğin vakit şunu müşâhede etmelisin: Parlatılmış aynada açıkça gördüğün şey senden başkası mıdır? /165-a/ Veya gözünden çıkıp da aynayı ihâta eden ışıkların yansıması sırasında sen o ayna vâsıtasıyla kendini görmekte değil misin? İşte şeksiz şüphesiz o aynada, ayna vâsıtasıyla gören ve görülen sensin. Hal böyle olunca, vücûd-i vâhidin mahlûkat ve mevcûdât aynasında zuhûrunu buna kıyas et. Varlıkta O'ndan başka mevcut yoktur. Gören-görünen, müşâhede eden-edilen ancak O'dur.

662- وأضغ لرجع الصوت عند انقطاعه اليك بأكتاف القصور المشيدة
663- أهل كان من ناجاك ثم سواك أم سمعت خطاباً من صداك المصوت

Lügatler: ۛ قصر konuşan tarafına kulak tutmak demektir. ۛ قصر ۛn cem'idir. المشيدة yüksek; ۛ شاد ۛden الصوت صاحب الصوت ۛden.

İ'râb: ۛde lâm ۛlî mânâsınadır, ۛا, ۛا ۛa müteallıktır. المصوت, صداك ۛnin sıfatıdır.

Mânâ: Ey vahdet-i vücûdun sırlarına tâlib olan kimse; kendi sesinin yüksek köşkler, büyük binâlar ve yüce dağlarda, ses kesildiği sırada dönüp gelişine kulak ver. O mekânda sana seslenen ve konuşan kimse senden başkası mıdır veya sen sesin sâhibi olan kendi seslenişinden mi hitab işittin? Mâlûmdur ki orada seslenen de işiten de muhatâb da sensin ve işittiğin her söz kendi sözüyün yankısıdır. İşte bu kâinatta ve bütün mevcûdâtta konuşan, dinleyen ve muhatâb olan hakîkatte o tek varlıktan başkası değildir. Nitekim Bâyezid hazretleri şöyle buyurur: ۛا اكلم الله منذ ثلاثين سنة و الناس يظنون أني اكلهم "Ben otuz yıldan beri Allah'la konuşuyorum, insanlarsa kendileriyle konuştuğumu sanıyorlar. Arzû eden de arzûlanan da benim. İki cihanda bizden başkası yoktur,

ben ona seslenmem ve onu anmam, benim anışım ve seslenişim ey ben'den ibarettir"

Her nebî ve velînin ekseriyâ dağları ve yüksek yerleri dost tutup halktan ayrı yaşamaları, tevhid nüktesini ve vücûd-ı vâhidin sırlarını bildirmek ve göstermek içindir. Nitekim Hz. Mevlânâ buyururlar:

هر نبی زان دوست دارد کوه را تا مشا بشود نام ترا

[Her peygamber, senin adını iki kere duysun diye dağı sever. M, III, 1351]

نی که عاشق روز شب گوید سخن گاه با اطلال گاهی باد من

روی در اطلال کرده ظاهرا او کرامی گوید ان مدحت کرا

[Âşık, gece gündüz kâh çadır yerlerinde kalan çerçöpe, kâh harâbelere hitab eder.

Zâhiren çadır yerlerinde kalan süprüntülere, çerçöpe yüz tutar, onlara hitab eder ama kimi öğüyor, kimi? M, III, 1345-46]

664- وَقُلْ لِي مَنْ أَلْقَى إِلَيْكَ عُلُومَهُ وَقَدْ رَكَدْتَ مِنْكَ الْحَوَاسُ بِغَفْوَةٍ

665- مَا كُنْتُ تَذَرِي قَبْلَ يَوْمِكَ مَا جَرَى بِأَمْسِكَ أَوْ مَا سَوْفَ يَجْرِي بِغُدْوَةٍ

666- فَأَصْبَحْتَ ذَا عِلْمٍ بِأَخْبَارٍ مِنْ مَضَى وَ أَسْرَارٍ مِنْ يَأْتِي مُدْلًا بِخَبْرَةٍ

Lügatler: غفوة su, rüzgâr ve denizin durmasına denir. ركدت yâni ركدت.

Hafif uyku demektir. /165-b/ Naz. مدل Naz ve Naz. دلال işve ve naz göstermek. دلال /165-b/ Hafif uyku demektir.

mübâhat edici. عبرة Ha'nın kesresiyle "ilim" demektir. يومك Ve يومك ikisi de câizdir.

Mânâ: Ey uykudayken gören kimse, bana şunu söyle: Hafif uyku sebebiyle duyuların durgun haldeyken sana bilgi veren kimdir? Bir halde ki sen uykundan evvel dün neler cereyan ettiğini veya o gün yakında neler olacaktır bilmiyordun. Sen geçmişte vukû bulan haberleri, yâni geçmiş zamandaki kimsenin haberlerini ve gelecek zamanda olacak şeylerin sırlarını bilir halde ve bu bilgiden dolayı şaşkınlık içinde sabaha erdin. İşte ey tâlib ve müsterşid, söyle bakalım bu ilimleri ve idrâki sana ilkâ eden nefs-i nâtika mıdır yoksa başkası mıdır?

- 667- أُنْخَبَ مَنْ جَارَكَ فِي سَنَةِ الْكَرَى سَوَاكَ بِأَنْوَاعِ الْعُلُومِ الْجَلِيلَةِ
 668- وَمَا هِيَ إِلَّا التَّفَرُّعُ عِنْدَ اشْتِغَالِهَا بِعَالِمِهَا عَنْ مَظْهَرِ الْبَشَرِيَّةِ
 669- تَجَلَّتْ لَهَا بِالْقَيْبِ فِي شَكْلِ عَالِمٍ هَذَاهَا إِلَى فَهْمِ الْمَعَانِي الْغَرِيبَةِ
 670- وَقَدْ طُبِعَتْ فِيهَا الْعُلُومُ وَأُغْلِمَتْ بِأَسْمَائِهَا قَدْماً بِوَحْيِ الْأَبْوَةِ

Lügatler: muhatâblar arası kahr ve galebe yoluyla cereyan eden konu-
 nuşmaya denir. سنه Gaflet demektir. كرى Ağır uyku demektir. غيب'dan murad
 uyku hâli veya ruhlar âlemi olabilir. طبع alâ binâi'l-meçhul. غشت

Mânâ: Ey ilâhî sırlara tâlib olan, uyku hâlinde iken sana çeşitli yüksek bilgileri söyleyen kimselerin sende başkası mı olduğunu sanıyorsun, ilimle-ri sana konuşan yine senin kendindir. Beşeriyet özelliğinden ve maddî şek- linden yükselip, kendi âlemiyle meşgul olduğu vakit ve kendi aslî vatanına yönelip oraya ulaştığı sırada, gayb âleminde veya uyku hâlinde o nefsin kendisine bir âlim ve fâzıl şeklinde tecellî eder ve seni gaybî mânâlara ve garib hakîkatlerin idrâkine iletir. Bir halde ki, o nefsin zâtında gaybî ilimler yaradılıştan vardır veya nakşedilmiştir. O ilimler, isimleri ve hakîkatleriyle ezel-i âzalde, atalığa âit olan vahiyle bildirilmiştir. Atalıktan (übüvvet) mu- rad, ruhların babası olan rûh-ı a'zam veya bedenlerin babası olan Âdem olabilir. (Bakara, 2/31). "Âdem'e bütün isimleri öğretti" âyeti bunu bildirir. Bu sözlerden anlaşılan şudur: Âlim, ilim, öğreten ve öğrenen menâmda birdir ve nefsin ilimle beslenmesi başkasının öğretmesiyle değıl- dir. Meselâ aynada gören ve görünen kişinin kendisi olduğu gibi. /166-a/

- 671- وَ بِالْعِلْمِ مِنْ فَوْقِ السَّوَى مَا تَنْعَمْتُ وَلَكِنْ بِمَا أُمِلْتُ عَلَيْهَا تَمَلْتُ
 672- وَلَمْ أَكُنْ قَبْلَ الْمَنَامِ تَجَرَّدْتُ لَشَاهِدَتِهَا مِثْلِي بِعَيْنٍ صَحِيحَةٍ
 673- وَتَجَرُّدُهَا الْمَعَادِي أَثْبَتَ أَوَّلًا تَجَرُّدَهَا الثَّانِي الْمَعَادِي فَأَثْبَتَ

Lügatler: تمنع تمنى يمني يمني.

Mânâ: Nefs-i nâtika başkasının tefrikasından aldığı ilimle nîmet ve lez- zet bulmadı; o nefs kendisine verdiği şeyle kazandı. O bakımdan fayda ve- ren ve faydalanan, fâil ve kâbil, konuşan ve dinleyen, gören ve görülen, bili- nen ve bilen, hakîkatte yine o tek nefstir. Nefsini bu minval üzere bildiğin vakit Rabbini bilirsin ki ayn-ı vücûdudur. Eğer maddî varlığını idâre et- mekte olan nefsin cüz'iyeti itibâriyle, uyarıkken uykudan önce maddî meş-

galelerden, mânevî alâkalarından, fânî aşklardan, cismânî ve rûhânî lezzetlerden, benim bunların hepsinden soyunup kesilişim gibi uzaklaşıp soyunabilseydi, senin nefsin de benim müşâhedem gibi sağlam ve aydınlık gözle müşâhede ederdi. O nefsin uyurken önce âdeti olan tecrîdi ve bedeninin zâhîrin-den ilgi ve bağını koparmayı daha sonra meâde âit ikinci tecerrüdünü gerçekleştirir. İşte sen ey sâlik, bu mânevî ve meâde âit olan tecerrüd üzere sâbit ol, tâ ki esrar ve mânâları anlayasın. Seyr ve sülûke başlamadan önce nefsin bilinen şekilde uyku hâlinde zâhîrî duyulardan soyutlanunca sâlik rüya ve müjdelerle nice sırlara ve gaybî ilimlere muttali' olur. Seyr ü sülûkten sonra ise uyanırken mi'rac ve hakîkî insilâh müyesser olup, mânevî ve maddî tecerrüd gerçekleştiğinde melekût ve ceberûtun sırlarına, nâsût ve lâhûtun ilimlerine vâkıf olur.

674- فلا تُكُ مِمَّنْ طَيَّبَتْهُ دُرُوسُهُ بِحَيْثُ اسْتَقَلَّتْ عَقْلَهُ وَ اسْتَفْزَرَتْ

675- فَمَ وَرَاءَ الثَّقَلِ عِلْمٌ يَدُقُّ عَنْ مَذَارِكِ غَايَاتِ الْعُقُولِ السُّلَيْمَةِ

Lügatler: *yâni* اقليت *az* *aklı* *yâni* خفت دماغه من الیسی الحاصل من كثرة تكرار الرومی *yâni* طیئت *oldu* *derler* *yâni* اغفل عقله *demektir* *manâsınadır* *استغفر* *razı* *gelir* *uzak* *mekâna* *işârettir* *burada* *murad* *gayb* *âlemdir* *Fil-i* *muzâfirid* *دقی* *دقی* *dan* *مبارک* *in* *cem'idir* *ve* *sonuncu* *kelime* *درک* *manâsına* *mimli* *masdardır*.

Mânâ: Sâlik ve tâliblere tenbih ve tekidde bulunup der ki: Ey ilâhî sır-lara tâlib olan, sakın ha, aklî derslerin ve naklî ilimlerin zihnini çeldiği ve an-layışını şaşırttığı kimselerden olmayasın; derslerden hâsıl olan ilimler akıru azaltıp zayıflatmasın /166-b/ zîrâ gayb âleminde akıl tavrının ötesinde şerefli bir ilim vardır ki, selim akılların en son noktasının idrâkinden bile ince ve latiftir, hasta akıllar onu nasıl kavrayabilsin!

676- تَلَقَيْتُهُ مِنِّي وَعَنِّي أَخَذْتُهُ
وَنَفْسِي كَانَتْ مِنْ عَطَائِي مُمَدَّتِي

Lügatler ve İ'râb: اَعْنَدَ ve اَتْلَفَ'nün zamirleri اِلَيْهِ'e râcîdir.

Mânâ: Akıl ötesindeki o ilmi kendi nefsimden ben kabul ettim, onu kendimden ben aldım; bir halde ki, benim nefsim, benim bağış ve ihsârımdan bana ikram edici oldu. İşte ledün ilmi sâlikin tevhid mertebesinde hakîkî zât-tan aldığı ilimdir. Her ne kadar mevcut mazharlardan da alsa yine Hak'tan

almış olur. Zîrâ bütün bu şeyler zât-ı ezelinin ilimlerinin mazharlarıdır. Bu varlıklar âleminde fiiller, eserler, ciddî ve şaka, hakikat ve mecâz ne zâhir olduysa hepsi, hakikî fâilin ve küllî müessirindir.

- 677- وَلَا تَكُ بِاللَّاهِي عَنِ اللَّهِ جُحْلَةً فَهَزُلُ الْمَلَاهِي جِدُّ نَفْسٍ مُجْدَّةً
678- وَيَاكَ وَالْأَغْرَاضَ عَنْ كُلِّ صُورَةٍ مُمَوَّهَةٍ أَوْ حَالَةٍ مُسْتَحِيلَةٍ
679- فَطِيفُ خَيَالِ الظَّلِّ يُهْدِي الْيَكَّ فِي كَرَى اللَّهِ مَا عَنْهُ السَّتَائِرُ شَقَتْ

Lügatler: غفل gâfil ve lâib demektir. لا Ciddiyetin zıddıdır, "hezl" gibi. ملاهى ملهات, lehv âleti demektir. باک Burada hazerle gizleyerek tahzir içindir. مومه Muzahref demektir, Türkçe'de kalp bir şeyi gümüşle veya altınla yaldızlamak demektir. مسحلة Muhâl demektir. طيف Cin ve hayal nev'inden insanı tavaf eden şey demektir. كرى Uyku demektir. ستار سترة'nin cem'idir, perde demektir. شفت Yâni يمر به درانه شفت. شفاف'tan müştaktır. شفاف Safvetinin kemâlinde dolayı arkasını gösteren şeye denir. فہزل فہزل ta'ler ta'lil içindir.

Mânâ: Sâlik ve tâlibleri, eşyâya inkâr yoluyla bakmaktan sakındırıp buyururlar ki: Ey ilâhî sırların tâlibi olan, oyun ve eğlence işlerinden sakın tamâmen gâfil olmayasın, onları tamâmen bırakıp unutmayasın! Bütün eğlenmeden gâfil olmayasın, deyişindeki yasaklamanın sebebini açıklamak üzere buyurur ki: Zîrâ oyun ve eğlence âletleri ve sebepleriyle gâfilâne vakit geçirmek gayretli bir nefsin çabasıdır. النفس المجدة غلب عليها الجد والاشتغال في السر والعلو (Gayretli nefis âlem-i şehâdetten âlem-i gayba doğru seyr ve sülûkte gayret ve çalışmanın üzerine gâlip geldiği nefstir). Sâlik ve ârife lâzım olan, her şeye ibret nazarıyla bakmak ve onlarda mevcut ve gizli olan hüküm ve sırlara vâkıf olmaktır. Zîrâ Hâkim-i Mutlak hiçbir şeyi bâtlı yaratmamıştır. Nitekim Allah Teâlâ buyurur: وَمَا خَلَقْنَا السَّمَاءَ وَالْأَرْضَ وَمَا بَيْنَهُمَا بَاطِلًا (Sa'd, 38/27). "Biz göğü, yeri ve ikisinin arasında olanları boşuna yaratmadık" Başka bir âyet şöyledir: أَلَمْ نَكُنْ أَعْيُنَكُمْ عَمَّا خَلَقْنَاكُمْ عَنَّا (Mü'minun, 23/115). "Bizim sizi boşuna yarattığımızı mı sanıyorsunuz" Her ne kadar oyun ve eğlenceyle meşgul olmak kötülenmiş (mezmum) ise de, ibret nazarıyla bakıp onun niçin yaratıldığı husûsunda düşünmek /167-a/ ve ondan hüküm ve ibret çıkarmak övülmüş (memduh) ve makbul bir davranıştır. Bu mânâda Şeyh Ebû Medyen şöyle buyurur: لَا تَكُرُ الْبَاطِلَ فِي طَوْرِهِ لِأَنَّهُ بَعْضُ ظُهُورَاتِهِ "Bâtlı kendi sınırında inkâr etme, çünkü O'nun zuhûratının bir kısmı da odur"

Ey sâlik, her sahte ve yaldızlı şekilden yüz çevirip uzak durmaktan, her muhal ve bâtil halden kaçıp onları inkâr etmekten de sakın. Zîrâ bâtil gölge-
nin hayâlini tavaf etmek, eğlence (lehv) uykusunda sana perde ve örtülerin
açıldığı sırlar ve hakikatleri bağışlar. Zîrâ bütün oyun, eğlence bâtil ve fâsîd
olan şeylerin bâtını ciddiyet ve salâhdır. Aşağıdaki beyitler bu husûsu açık-
lamaktadır.

680- تَرَى صُورَ الْأَشْيَاءِ تُجَلَّى عَلَيْكَ مِنْ وَرَاءِ حِجَابِ اللَّبْسِ فِي كُلِّ خَلْعَةٍ

681- تَجَمَّعَتِ الْأَضْدَادُ فِيهَا لِحْكْمَةٍ فَاشْكَا لَهَا تُبْدُو عَلَى كُلِّ هَيْئَةٍ

Lügatler: Açık.

Mânâ: Ey sâlik, hokkabazın gösterdiği eşyânın sûretin giyim perdesinde
çeşitli kılıklarda görürsün; bu sûretlerde birbirine zıd şeylerin konuşma,
susma, hareket, durma ve bunlara benzer karşıt sıfatların üstün bir hikmet
ve maksad için bir araya getirilmiş olduğunu anlarsın. İşte o sûretlerin şekil-
leri, hokkbazın irâdesine göre garib şekillerde ve tuhaf durumlarda ortaya
çıkarak. Kezâ ey ârif ve sâlik, bu eşyâ da böyledir; sen onların sûretlerini de
kevn perdesinin arkasından çeşitli sûret ve kılıklarda, bir hikmete mebnî
olarak karşıt sıfatları bir araya getirmiş halde görürsün. İşte o ezeli ve ebedî
yaratıcı ve var edici, o sûretlerin çeşitli şekillerini sana her hey'et ve şekilde
gösterir. Tâ ki hakîkî fâil ve küllî müessirin, ortağı ve benzeri olmayan tek
varlık olduğunu bilesin. O varlık ki يَقُولُ مَا يَشَاءُ (Al-i İmran, 3/40) يَحْكُمُ مَا يُرِيدُ
(Maide, 5/1). "Dilediğini yapar ve istediği şekilde hükmeder". Bunca şekil ve
sûretler perdedeki örtündür. Oradaki sûretlerin hareketleri kendi irâdeleriyle
mi oluyor sanırsın?

682- صَوَامَتُ تُبْدِي التَّنْقِصَ وَ هِيَ سَوَاكِنُ تُحَرِّكُ تُهْدِي النُّورَ غَيْرَ ضَوِيَّةٍ

Lügatler: تنزل المنسكة, idi, تحرك اسlında تحرك, nin biri hazfoldu, âyetinde
olduğu gibi. مَانَسَاد, قَدَى.

İ'râb: صَوَامَتُ mahzûf mübtedânın haberidir, صَوَامَتُ takdîrinedir. 'de vav
âtıfadır. غَيْرَ ضَوِيَّةٍ Ya mahzûf mübtedânın haberi olarak merfûdur veya hâliyet
üzere mansubdur.

Mânâ: Hokkabazın, perdenin arkasından gösterdiği adı geçen sûretler gerçekte sessizdirler, onların konuşmaları görünüşten ibârettir. Orada hareket eden sûretler hakîkate sâkindirler, zâhiren hareket ederler, kendileri aydınlatıcı olmadıkları halde ışık verirler. Yâni kâinattaki bu sûretler de aslında sükût üzeredirler. Bunlardan konuşan ezel üstâdıdır. Bu eşyâ hakîkate sâkindir, bu eşyâyı harekete getiren ve onlar üzerinde tasarruf sâhibi olup, ademden vücûda ve vücuddan ademe getirerek /167-b/ dâimâ değiştirmekte ve tasarruf etmekte olan o eşsiz Sâni'dir. Her ne kadar zâhiren bu konuşma ve susma, bu hareket ve sükûn bu eşyâdan görünürse de hakîkate قُلْ اَللّٰهُ خَالِقُ كُلِّ شَيْءٍ (Ra'd 13/16). "De ki Allah her şeyin yaratıcısıdır" fehvâsınca ve قُلْ كُلُّ شَيْءٍ عِنْدَ اللّٰهِ (Nisâ 4/78). "De ki her şey Allah katındandır" muktezâsınca, hepsi hakîkî fâilin sıfatıdır. Bu eşyâ hadd-i zâtında ışıksız, karanlık ve kesiftir, ama ışık verir. Her ne kadar sûretâ ışık verirlerse de hakîkate bunlar mahzâ ademdir, ışık veren Cenâb-ı Hak'tır. Hulâsa-i kelâm: Eşyâ hadd-i zâtında ölüdür, eşyânın ilmi, kudreti ve kuvveti ancak Yüce Allah vâsıtasıyladır.

683- وَ تَبْكِي اَتَحَابًا مِّثْلَ نَكْلِي حَزِينَةً
684- وَ تَنْدُبُ اِنْ اَنْتَ عَلَى سَلْبِ نِعْمَةٍ
وَ تَطْرَبُ اِنْ غَبَّتْ عَلَى طِيبِ نِعْمَةٍ

Lügatler: فارج ism-i tafdildir, فارج'den, فارج ferah demektir. فارج ism-i fâildir فارج'tan, o da şâd olmak demektir. فارج, فارج'dendir, sesli ağlamak demektir. نكلى Oğlu ölmüş kadın demektir. تندب: تندب, تندب'dendir, ölü üzerine ağlamaya denir.

İ'râb: اعجابا ve اتعابا'in mansub olması, fiilinin lafzı olmaksızın masdariyet üzeredir.

Mânâ: Sen perdenin arkasında olan sûretleri, sevinçli bir kimsenin hâlindeki gibi hoşlanarak ferahlık duymuş gibi görürsün. Bâzen de oğlu ölmüş bir kadın gibi ağlar görürsün. O sûretler nîmetin kaybolması üzerine ağlayıp inleseler, sen de ağlarsın. Eğer o sûretler güzel nağmelerle şarkı söyleyeler sen sevinç duyarsın.

تندب ve تطرب'nin fâilleri, öteki fiillerde olduğu gibi ya مور'dir veya altında gizli olup dinleyenler hitab şeklinde olabilir. Anlatılmak istenen şudur: Ey sâlik sen bilirsin ki bu sûretlerden hâsıl olan çeşitli eserler ve haller, perdedeki hokkabazındır. Kezâ bu türlü haller ve sık sık değişmekte olan acâib ve garip şeyler o hikmetinden sual olunmaz fâilindir. O her şeyi kendi irâdesine göre ızhar eder.

keskinliğine denir, kasdedilen kılıcın keskinliğidir. سنان 'ın cem'idir, سنان mızrağın demir ucu demektir. اجناد , جند 'ün cem'idir. رجلة Re'nin zammesiyle راجل 'ın masdarı olmalıdır veya "reculiyyet" mânâsına olabilir. اكاد , kefin kesresiyle كند 'in cem'idir. كند Frenkçe'den Arapçalaşmıştır, şecâatli kimseye denir. ساط Sırt demektir. صاعد Yelkeni tamir etmek için geminin direğine çıkan gemiciye denir. صعدة Sadın fethasıyla yaradılıştan doğru olup, sonradan düzeltmeye muhtaç olmayan düzgün kargı demektir. Arapların رماح مستوية قان dedikleridir, burada geminin sütununu benzetti. مثل Mahzûf masdarın sıfatıdır, takdîri: أر صاعد عمود مثل صعدة.

Mânâ: Bu sözlerden anlaşılan şudur ki: Hokkabazın fiillerini ve hallerini hikâye ederek, perdede çeşitli şekillerde ve hallerde türlü türlü garib ve tuhaf olayalar gösterdiğini belirtip şöyle buyururlar: Sen fâil-i hakîkînin perde arkasından sana şunu gösterdiğini görürsün: O, karada ve çölde beyaz tüylü develeri yürütür, onların sahrâları ve çölleri aştıklarını görürsün. Denizde de okyanusun ortasında, içinde insanlar bulunan gemilerin yüzdüğünü görürsün. /168-b/ Bir bakarsın askerleri bir keresinde karada ve çöldedir, başka bir zaman denizdedir, çok sayıda bir araya gelmişlerdir, bunların elbiseleri dayanıklı olsun diye demirden dokunmuş olan zırhlardır. Velhâsıl bunların hepsi kılıç ve mızraklarının himâyesinde dövüşür ve savunmada bulunurlar. Yine görürsün ki kara ordusunun askeri ya at üstünde süvâridir veya kahamanca ve güçlü kuvvetli bir şekilde yaya ve piyâde olarak yürümektedir. Deniz askerlerinin kahramanlarını da ya gemi merkebinin sırtına binmiş veya geminin düz bir mızrak gibi olan direğine çıkmış görürsün. İşte gördüğün bu muhtelif işlerin ve çeşit çeşit şekillerin, tek fâilin işi olduğuna hokkabazın halleri ve sözleri şahittir.

692- فَمِنْ ضَارِبٍ بِالْبَيْضِ فَتْكَاً وَ طَاعِنٍ بِسُمْرٍ الْقَنَا الْعَسَالَةَ السَّمْهَرِيَّةَ
693- وَ مِنْ مُفْرِقٍ بِالنَّارِ رَتْقاً بِأَسْهُمٍ وَ مِنْ مُحْرِقٍ فِي الْمَاءِ زَرْقاً بِشُعْلَةٍ

Lügatler: فاك Bir kimsenin gafletle birine gelerek ansızın onu öldürmesine denir. سمر Buğday benizli. ف (..) derler. القنا Buğday renkli kamıştan yapılmış sağlam mızrak demektir. Zîrâ بلغ قصب القناة غايته يضرب لونه الى السمر demişler, mızrak kamışı kemâle erdiği vakit rengi buğday rengine döner. العسالة Muzdarip ve mühtezz olucu. عمل الرمح عسالة derler, ساهر mızrak imal edenin bir kimsenin ismine derler. Gâyet iyi mızrakları ona nisbet edip "rumh-ı semherî"

derler. Ok atmak. زرق Burada ta'n etmek, yâni dürütmek mânâsnadır.

İ'râb: تری 'de من'te teb'iyz içindir, burada "ba'z" mânâsına geldi, yâni تری 'in ف'ya izâfeti sıfatın mevsufa izâfeti kabîlindendir. زرق ve زرقا'nın mansub olması temyîziyet üzeredir, mef'ûl-i leh veya hal olmak da câizdir.

Hız. Nâzım'ın و من مفرق بالنار و محرق بالماء sözünde fesâhat ve belâğat vardır, zîrâ zâhir gereği بالنار و محرق بالماء denmesi icab ederdi ki ateşin şanı yakmak ve suyun şanı boğmaktır. Bâzıları şöyle demişlerdir: Suya yakma isnad etmek te'vil yoluyla olur. Nitekim وَإِنَّا الْيَحَاؤُ سَجَرَتَ (Tekvir, 81/6). "Denizler kaynayıp kabardığında" âyetinde ve Ömer (ra)'nın يا بحر متى تعود نارا "Ey deniz ne zaman ateşe döneceksin" sözünde böyledir. Fakat bu türlü mânâ vermekte zorluklar vardır, gene de Allah bilir. Daha uygun olan izah şu olabilir: Bundan maksad muhârebedeki büyük şaşkınlık ve dehşeti ortaya koymak olmalıdır. Yâni düşmanlar atılan oklardan ve kılıç darbelerinden kaçarak, aşırı şaşkınlıklarından dolayı ateş zannettikleri şey su olup bunları boğmuş olmalı. Kezâ bâzısına da ateş, güzel bir su şeklinde görünerek, onun içine girdikleri vakit kendilerini yakmış olmalıdır. /169-a/ Veya "su" kılıçtan istiâre olabilir; yakıcı olması, yok edici ateşin parlak kılıç ile helâk etmesinden istiâre olabilir. Ateşten murad كَلَّمَا أَوْفَدُوا نَارًا لِلْحَرْبِ أَطْفَأَهَا اللَّهُ (Maide, 5/64). "Ne zaman bir savaş ateşi yakarlarsa Allah o ateşi söndürecektir" âyetine göre harb ateşi olmalıdır. Savaş ateşine gark olması, boğulma ve helâk olmasının ileri derecesinden istiâre olmalıdır.

Mânâ: Bâzı askerlerin parlak kılıçla vurarak ansızın düşmanlarını öldürdüğünü görürsün; bâzısının, dayanıklı, sağlam ve acı verici esmer mızraklarla yaraladığını görürsün. Bâzısını ok atarak düşmanını savaş ateşinde boğucu ve helâk edici görürsün. Bâzısını parlak kılıcın ateşiyle yaralı halde yanmış görürsün. Bu muhtelif halleri gösteren hokkabazdır. Bu çeşitli fiiller, her ne kadar zâhiren orada görünen şahıslardan bilinirse de, hakîkati gören bir nazarla bakılınca, bütün bu işler perdenin arkasındaki hokkabazındır. Kevn perdesinin arkasındaki hakîkî fâili buna kıyas etmelisin.

fethiyle *فترك* 'in cem'idir, re harfi fethalıdır, mânâsı kuş avlanan tuzak demektir. *طير* Açı olan yem ve taneye muhtaç olan kuşlar için kullanılır. *سفينة* 'nin cem'idir. *بحر* Deniz. *ضار* Zarar ve sıkıntı veren hayvanlara denir. *أسد* 'in cem'i. *فريسة* Aslan avı demektir. *أرض* Aslanın mekânına denir.

İ'râb: *طرح* ve *خرج* fâil isteyen fiilerdir, burada fâil olmaya uygun sâdece *يد* kelimesidir. Tenâzü-i fi'leyn kâbilinden olur. Eğer birinci fiil amel ederse *يد* kelimesi *طرح* 'nun fâili olup, ikinci fiilin fâili zamîri ve *يد* 'e âit olur. İkinci fiili amel ettirirsen *يد* *خرج* 'nin fâili olur. *طرح* 'nun fâili ise altındaki zamir olur ve *يد* 'e âit olur. Lafzan merfû *بحال* 'nün fâili olur. *ضار* Takdiren merfû *بكر* 'nün fâilidir. *أسد* Lafzan merfû *نظر* 'nün fâilidir. *يد* 'da zamir *بكر* 'e râcîdir. *يد* 'da zamir *أشراك* 'e râcîdir.

Mânâ: Perdede hokkabazın gösterdiği garip şekiller cümlesinden olmak üzere görürsün ki: avcının eli bir nehre ağlarını atıp oradan sür'atle balıklar çıkarır. Kezâ tuzak kuran avcının aç kuşları o tuzaklarda tânelerle kandırdığını görürsün. Denizde deniz hayvanlarının timsahlar ve balıklar gibi canavarların büyük kuvvetleriyle gemileri kırıp parçaladıklarını görürsün. Orman arslanlarının avlarını yakalayışını görürsün.

701- و يَصْطَادُ بَعْضُ الطَّيْرِ بَعْضًا مِنَ الْفَصَا وَ يَفْبِضُ بَعْضُ الْوَحْشِ بَعْضًا بِقَفَرَةٍ

702- وَ تَلْمَحُ مِنْهَا مَا تَخْطِئُ ذِكْرَهُ وَلَمْ اعْتَمِدْ إِلَّا عَلَى خَيْرِ مُلْحَةٍ

703- وَ فِي الزَّمَنِ الْفَرْدِ اعْتَبِرْ تَلَقَّ كُلُّ مَا بَدَا لَكَ لَا فِي مُدَّةٍ مُسْتَطِيلَةٍ

Lügatler: *تلحظ* yâni *تلحظ* sahra ve çöl. *تخطت* Yâni *تجاوزت* kendisinde /170-a/ melâhat ve letâfet olan şeye denir. *بقفرة* 'de *رب* mânâsındır.

Mânâ: Kezâ, ey seyretmekte olan kimse, kuşlardan bâzısının bâzısını havada avladığını görürsün. Bâzı vahşî hayvanların, bâzı hayvanları sahra ve çölde kaptığını görürsün. Hokkabazın yaptığı şeylerden senin gördüklerinin hepsini sayamadım. Onlardan sâdece bâzı güzel ve latif olanları zikrettim.

Şöyle devam ederler: Ben sana bütün eşyânın ibret alınacak yönlerini uzun uzun anlatarak çok vaktini alacak değilim; istersen kısa bir sürede, bir anda şâhît olduğun bir şeye dikkat et. Yâni hokkabazın sana gösterdiği sûretlerin zâhirinden bâtınına geçersen, sana görünen sûretlerin hepsinin hakîkatine dikkatle bakarsan onların sırları ve hakîkati mâlûm olur ve bu çok kısa zamanda gerçekleşir. "Zamân-ı ferd"den murad, zamanın en küçük

parçasıdır. Zîrâ onların efrâdı bir araya gelse “az zaman” olur. ترى صور الاشياء تجلى beytinden (680. beyit) buraya gelinceye kadar hokkabazın gösterdiği çeşitli şeyleri, Hazret-i Zü'l-celâlin tevhîd-i ef'âline misal olarak gösterip aşağıdaki ve sonraki beyitlerle cevap vererek şüphelerden kurtarırlar:

704- وَكُلُّ الذی شَاهَدْتُهُ فَعَلُّ وَاحِدٍ بِمُفْرَدِهِ لَكِنْ بِحُجْبِ الْأَكْثَةِ
705- إِذَا مَا أْزَالَ السِّرَّ لَمْ تَرَ غَيْرَهُ وَلَمْ يَبْقَ إِلَّا شَكَالِ إِشْكَالِ رَبِّیَّةِ

Lügatler: لكان 'in cem'i, كان kendisiyle bir şeyin örtüldüğü perde demektir. أعطية Ve غطا gibi. إذا 'da ما zâiddir, biinci اشكال hemzenin fethasıyla, ikincisi kesreyledir. ربه şüphe demektir.

İ'râb: كل mübtedâ عل واحد haberidir. الاكثه 'de مع, ب manâsınadır veya لی manâsına. ازال 'nin fâili altındaki zamîridir ki, hokkabaza râcîdir. مفرده 'ülü'dir, ربه 'de zamir واحد'e râcîdir.

Mânâ: Senin müşâhede ettiğin şeyler tek fiildir, yâni bu fiilde münferid olan odur. Fakat sen örtü perdesinin vâsıtasıyla müşâhede ettin. Vâhid-i hakîkî örtü ve perdeyi izâle ettiği vakit sen ondan başkasını görmezsin ve bu şekillerin hakîkatine âit şüphen kalmaz. Ve bilirsin ki bu şekil ve sûretlerin a'yânı; hayat, ilim, kudret, irâde, nutk ve tasarruftan hâlîdir. Lâkin bu sûretler ve şahıslar Hayy, Âlim, Kâdir, Mürid, Mutekellim ve Mutasarrıf olan o fâil-i hakîkînin fiillerinin mazharlarıdır.

فإذا ارتفعت الاستار ظهرت الاسرار وبدأ لك الانوار ولم يبق الا الواحد القهار

“Perdeler kalktığı vakit sırlar ortaya çıkar, sonra nurlar görünür ve ancak Vâhid-i Kahhâr olan Allah kalır”

706- وَحَقَّقْتَ عِنْدَ الْكَثْفِ أَنَّ بُرُورَهُ اهْتَدَيْتَ بِأَفْعَالِهِ فِي الدُّجْنَةِ

Lügatler: الدجنة dalin ve cimin zammesiyle zulmet demektir.

Mânâ: Ve sen ey sâlik ve muvahhid, perdelerin açılışı sırasında /170-b/ beşeriyet karanlığında o tek fâilin nûruyla tevhîd-i ef'âline yol bulduğunu tahkîken anlarsın, böylece bütün fiilleri tek Hâlik'tan görürsün. Eğer onun nûru yol göstermeseydi, kesret karanlığında hakîkî vahdetin cemâlini kim görürdü?

707- كَذَا كُنْتُ مَا بَيْنِي وَ بَيْنِي مُسْبِلًا حِجَابَ النَّاسِ النَّفْسِ فِي نَوْرِ ظُلْمَةٍ
708- لَا ظَهَرَ بِالتَّدْرِيجِ لِلْحَسَنِ مُوْنَسًا لَهَا فِي ابْتِدَاعِي دَفْعَةً بَعْدَ دَفْعَةٍ

Lügatler: اسبال saliverme ve sarkıtmak, اسبال ازاره denince ارخاء demek olur. الناس Örtülü, karışık ve belirsiz olmak, ihtilât gibi.

İ'râb: ما بيني و ما zâiddir. مسبالا , مسبالا'nın haberidir. حجاب , حجاب 'nin mef'ûlûdûr. ابتداء Masdardır, نفس'e râcîdir. ما'da zamir مونس'ın altındaki zamirden haldir. مونس fâiline muzafdır.

Mânâ: Ben de hokkabaz gibi nefsimle kendi arama, nefsin iltibâsından hâsıl olan perdeyi, kâinatın zulmetine muzaf olan vücûdumun nûrunda sarkıttım. Benim perdeyi sarkıtmam, tedricî olarak hissime zuhûr eylememden ötürüdür; bir halde ki, sıfat ve fiillerimin bedâyiini arka arkaya yeniden icad ettiğim vakitte nefsim mûnis olurum, tâ ki zâtımın tecellîsiyle nefsim yok olmasın.

Bu sözleri cem' mertebesinden ve cem' lisârıyla söylemişlerdir. Buna göre zat şöyle demiş oluyor: Zatla nefsin arasındaki perde şunun içindir: Eğer zat tecellîsi bir defada olsaydı, nefis o anda tecellînin satvetinden dolayı yok olurdu. Fakat kademeli ve tedricî olmak sûretiyle zat tecellîsine elverişli durum doğmuş olur. Tecellî evvelâ fiiller şeklinde hisse olur, nihâyet bu tecellîyle nefis ünsiyet peydâ edince sıfat tecellîsi elverişli hâle gelir, ondan da sıfatlarla tecellî olunur. Sıfatların tecellîsine nefis ünsiyet peydâ edince zat tecellîsi vukû bulur ve bu mertebde tecellî eden ve tecellî olunan bir olur.

Beytte nûru zulmete muzaf kılmasındaki nükte şudur ki: Bilhassa zulmetin nûru olmaz. "Nur" nefsiyle zâhir olan ve başkasını ızhar eden şey demektir. Bu sıfat ilâhî vücûdun sıfatıdır ve Nur onun esmâ-i hüsnâsından bir isimdir. "Zulmet" bizâtihî gizli olan ve başkasını da gizli hâle getiren şey demektir. Bu sıfat, mümkün varlıkların sıfatıdır. Kâinat karanlık bir perde gibidir. Onun ötesinde nice şekil ve sûretler gizli ve örtülüdür ve nûra muhtaçtır. İlâhî nur ve rabbânî tecellînin ışığı görününce, kâinat perdesinin arkasındaki şekiller ve çeşitli sûretler görünür hâle gelir ve irâde itibâriyle hareket ederler.

709- قَرَنْتُ بِجِدِّي لَهُوَ ذَاكَ مُقَرَّبًا لَفَهْمِكَ غَايَاتِ الْمَرَامِي الْبَعِيدَةِ

Lügatler: جرد, جرد'ın zıddıdır. مرامی'nin cem'idir, مرمى: maksad demektir. مقربا Ya haldir veya mef'ûlü lehdir. لفهمك de lââm الی mânâsınadır.

Mânâ: Ey sâlik, ben nefsimin ciddiyetini ve hakikat-i hâlini /171-a/ o hokkabazın oyununa yaklaştırdım (yâni ona benzettim); bunu mânâların nihâyetini ve uzak maksadları senin anlayışına yaklaştırmak için yapmış bulunuyorum. Hokkabazın hallerini hatırlamaktan murad, tevhîd-i e'fali bildirmek ve açıklamaktır ki darb-ı mesellerle uzak mânâlar ve akla uygun maksadlar akıl ve anlayışa yakın hâle gelir. Hokkabazın hallerini anlayınca, bilesin ki, tek bir nefisten çeşitli fiiller ve muhtelif şekiller zâhir olurmuş.

710- وَيَجْمَعُنَا فِي الْمَظْهَرَيْنِ تَشَابُهُ
وَلَيْسَتْ حَالُهُ بِحَالِي بِشَبِيهَةٍ
711- فَاشْكَا لَهُ كَانَتْ مَظَاهِرُ فَعْلِهِ
بِسُتْرِ ثَلَاثَتْ إِذْ تَجَلَّى وَوَلَّتْ
712- وَكَانَتْ لَهُ بِالْفِعْلِ نَفْسِي شَبِيهَةً
وَحَسَى كَالِاشْكَالِ وَاللَّبْسِ سُرَّةً

Lügatler: مظهرين den murad, biri hislerdir ki nefsin fiillerinin mahallidir, biri de hokkabazın muhtelif sûretleridir ve onlar hokkabazın fiillerinin mazharıdır. حاله şeklinde ت ile de okunabilir, لبس'nin ismidir. مظهر'in he'si ile de okunabilir, o zaman zamir de hokkabaza râcî olur. شبیه'in haberidir. اشكال'deki zamir de hokkabaza râcîdir.

Mânâ: Ey sâlik, iki mazharda benzerlik bize cem' olur. Zîrâ benim nefsimden muhtelif sanatlar ve çeşitli şekiller sâdır olduğu gibi hokkabazın fiillerinden de muhtelif sûretler ve farklı şekiller sudûr eder. İkisi arasında bir yönden benzerlik varsa da bir yönden de onun hâli benim hâlime benzemez. Zîrâ onun hâli mecaz, benim hâlim hakikattir. İkisi arasındaki benzerliği nakledip der ki: Ey tevhid ilminin tâlibi, o hokkabazın şekilleri, seyredenlerle kendisi arasındaki perde vâsıtasıyla fiilinin mazharı oldu. Hokkabaz görünüp perdeden çıkınca o şekiller ve sûretler yok olur. İşte benim nefsim bilfiil hokkabaza benzer oldu. Zîrâ benim duyularım yâni gözüm, kulağım, dilim, elim, ayağım iş, söz, alma ve çalışmam vb., hokkabazın muhtelif şekilleri gibidir. Beden elbisem benim perdemdir, hokkabazın perdesi gibidir. İşte his mertebesinde kayıtlı olanlar, benim organlarımdan ve duyularımdan zuhûr eden fiilleri ve eserleri, duyulardan ve organlardan zannederler. Meselâ görmeyi gözümünden, işitmeyi kulağımdan, konuşmayı dilim-

den, tutmayı ve yürümeyi elimden ve ayağımdan zannederler. Nitekim gölge oyununu seyredenler, görünen o fiil ve eserleri, orada görünen şahıslardan câmid sûretlerden zannederler. Perdenin arasından perde kalkıp, nefsi-nâtika açıkça görününce hakikat-i hale o zaman muttalî olurlar ki gören işiten, konuşan, alan ve iş gören nefsi-nâtıkaymış ve organlar ve duyular ona mülâhaza âleti imiş. /171-b/

713- فَلَمَّا رَفَعْتُ السُّتْرَ عَنِّي كَرَفَعَهُ بِحَيْثُ بَدَتْ لِيَ النَّفْسُ مِنْ غَيْرِ حُجْبَةٍ

714- وَقَدْ طَلَعْتُ شَمْسُ الشُّهُودِ فَأَشْرَقَ الْوُجُودُ وَحَلَّتْ بِي عُقُودُ أَحْيَةٍ

715- قَتَلْتُ غُلَامَ النَّفْسِ بَيْنَ إِقَامَتِي الْجِدَارِ لِأَحْكَامِي وَخَرَقَ سَفِيَّتِي

Lügatler: حُجْبَةٍ bir tarafı bir hayvana bir tarafı bir yere bağlı olan ip demek.

İ'râb: كَرَفَعَهُ de zamir hokkabaza râcîdir. وَقَدْ طَلَعَتْ cümlesi i'râbdan hâliyye

üzere mahallen mansubdur. حَلَّتْ meçhuldür, الْغُلَامِ'nin cevâbı قَتَلْتُ'dür.

Mânâ: Nefsim bana perdesiz olarak zâhir olup, zâtı müşâhede etmenin güneşi doğup vücut toprağım müşâhede nûrunla aydınlanıp parlayarak his, nisbet ve izâfet bağlarıyla kıyastan hâsıl olan düğümlerim çözülüp de hokkabazın perdeyi kaldırışı gibi beşeriyet perdesini kendi nefsimden kaldırıncı, işte o vakit hızır gibi nefsi-emnâre oğlanını öldürdüm. Bunu vücûdunun duvarını muhkemleştirmek için düzeltmekle, beden gemimi riyâzatla parçalayıp harab eyleme arasında yaptım. Hulâs-i kelâm şudur: Ben nefsi-emnâre oğlanını öldürdüm, vücut duvarını muhabbet ve mârifetle tâmir edip düzelttim, riyâzet ve mücâhedeyle beden gemisini tahrib ettim ve kusurlu hâle getirdim ki kâfir şeytanın eli zâlim hevâdan halâs olsun. Böylece ilm-i ledünnî mazharı ve ikinci Hızır olup ebedî hayatla diri oldum. مَا الْحَيَاةُ إِلَّا فِي الْمَوْتِ "Hayat ancak ölümdedir" fehvâsınca nefsi-emnâre ölmedikçe sâlik ebedî hayatla diri olmaz ve beden gemisi riyâzetle harab ve kusurlu hâle gelmezse hevâ ve heves hükümdârının elinden ve şeytandan emân bulmaz.

716- وَ عُدْتُ بِإِمْدَادِي عَلَى كُلِّ عَالِمٍ عَلَى حَسَبِ الْأَفْعَالِ فِي كُلِّ مَدَّةٍ

Mânâ: Buyururlar ki: Beşeriyet perdesini kaldırarak hakikat mertebesine vüsul bulup, nefsi-oğlanını keserek beden ve his gemisini yaralamak sûretiyle

kemal derecesine ve vuslat makâmına nâil olunca ben imdad ve yardımla mülk ve melekût âlemlerinden her birine rücû ettim. Bu, zamânın gerektirdiği fiillere göre her zaman dâimî olarak böyledir. Tâ ki cömertlik ve kerem hazînelerinden âlemî ve âdemîler üzerine ihsan ve nîmetler saçayım. Bu mertebe sâlike, beşeriyet perdesini kaldırıp nefis oğlanını öldürüp, beden gemisini riyâzatla hasta edip vücud duvarını mârifetle düzeltip, fenâdan sonra bakâbillah mertebesine vâsıl ve zât-ı ahadiyyete nâil olduğu vakit müyesser olur. Böylece bütün âlemler onun mazharları olur. Nitekim başlangıçta ona sâdece bedeni mazhar olmuştu. Bu “gavsîyyet” mertebesinde ise bütün âlemlere, istifâdaları ve kâbiliyetlerine göre her zaman ve vakitte imdad ve yardım edip feyzini ulaştırır.

717- وَلَوْ لَا اِخْتِجَابِي بِالصِّفَاتِ لَأُخْرِقْتُ مَظَاهِرُ ذَاتِي مِنْ سَنَا سَبِّحَتِي

Lügatler: سُبْحَات: yükselen ışığa derler. سحة Nur ve azamet demektir, cem'i سجات gelir. Nâzım hazretleri sahih rivâyetle Hz. Resul'den nakledilen şu hadîs-i şerife telmihde bulunuyorlar: /172-a/ إِنَّهُ لَمْ يَكُنْ يَرَى مِنْ نَوْرِ وَظِلْمَةٍ لَوْ كَشَفَهَا لَأُخْرِقْتُ سَبْحَاتُ وَجْهِهِ مَا
إنَّ ذَا سَبْعِينَ أَلْفَ حِجَابٍ مِنْ نَوْرٍ وَظِلْمَةٍ لَوْ كَشَفَهَا لَأُخْرِقْتُ سَبْحَاتُ وَجْهِهِ مَا انتهى إليه بصره من خلقه
onu açsaydı yüzünün azamet ve nûru basarının (gözünün) ulaştığı en son noktadaki yaratığını bile yakardı”.⁶⁶

Mânâ: Lisân-ı cem'den, cem' ve tevhid mertebesine işâret ederek şöyle buyururlar: Eğer tecellî sırasında benim isimler ve sıfatlarla perdelenmem söz konusu olmasaydı, azamet ve celâlimin ışığından zâtımın mazharları yanardı. Demek ki bu mevcûdâtın kıyâmı, Cenâb-ı Zât'ın isim ve sıfatların arkasından tecellî etmesi sebebiyledir. Eğer nûrânî ve zulmânî perdeyle birlikte tecellî etmemiş olsaydı bütün mahlûkat zat şualarının ezici kudretinden helâk olurdu.

718- وَأَلَسْتُ الْأَكْوَانِ إِنْ كُنْتُ وَاعِيًا شَهِودٌ بِتَوْحِيدِي بِحَالٍ فَصِيحَةٍ

Mânâ: Ey sâlik, eğer sen anlayışlı ve sağlam hâfızalı isen, seslenip duran bu kâinatın cümlesinin dillerinin fasîh bir lisân-ı hâl ile benim tevhîd-i zâtıma şâhidlik ettiklerini görürsün. Lâkin bu şehâdet ve tesbîhi kâinatın dilin-

⁶⁶ Farklı bir rivayet için bk. Müslim, İman, 293.

den işitnek için sağlam kulaklar ve saflaşmış kalpler gerektir ki, bütün eş-yâdan işitebilsin. Zîrâ onları لَا تَفْقَهُونَ تَسْبِيحَهُمْ (İsra, 17/44). “O’nu tesbih etmeyen hiçbir şey yoktur, fakat siz onların tesbihlerini anlayamazsınız” fehvâsınca bütün eşyâ O’nu tesbih edici ve birleyicidir. Şu âyet de bu hususa delâlet eder: يُسَبِّحُ اللَّهَ مَا فِي السَّمَاوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ (Cuma, 62/1). “Yerlerde ve gökte olanlar Allah’ı tesbih ederler”

Ebu’s-suud tefsîrinde şöyle der: Yerde ve gökte olan her şey buna dâhildir. Mevcûdâtтан her bir nesne imkân ve hudûsuyla; kadîm, vâcibü’l-vücud, noksandan münezze, kemalle muttasıf olan bir yaratıcıya delâlet eder. Nitekim şöyle dermiştir: Her şeyde O’nun birliğine delâlet eden bir delil vardır.

جنبش ما هر دمى خود اشهد است كه گواه ذر الجلال سرمد است
گردش سنگ اسيا در اضطراب اشهد آمد بر وجود جوى آب

[Bizim hareketimiz, her an sana bir tanıklık vermede; Zülcelâl olan Tanrı’ya bir tanıktır. Değirmen taşının ısıtırlarla dönüşü de, suyun varlığına tanıktır. M, V, 3316-3317]

719- وجاءَ حَدِيثٌ فِي اتِّحَادِ ثَابِتٍ رَوَاتُهُ فِي الثَّقَلِ غَيْرُ ضَعِيفَةٍ
720- يُشِيرُ بِحُبِّ الْحَقِّ بَعْدَ تَقَرُّبٍ إِلَيْهِ بِتَقْلٍ أَوْ آدَاءِ قَرِيضَةٍ
721- وَ مَوْضِعُ تَنْبِيهِ الْإِشَارَةِ ظَاهِرٌ بَكُنْتُ لَهُ سَمْعًا كَنُورِ الظَّهِيرَةِ

Lügatler: Açık.

İrâb: رَوَاتُهُ فِي الثَّقَلِ غَيْرُ ضَعِيفَةٍ in sıfatıdır. ثَابِتٍ nakilde rivâyeti zayıf değildir) ifâdesi şuna işâret eder: Bu hadîs-i şerif Sahihaynde mevcuttur.

(Mânâ): Müslim ve Buhârî’nin rivâyet ettiği her hadis kesin nastr, şek ve şüphe ihtimâli yoktur. İşte bu hadîsi Ebu Hureyre’den İmam Buhârî ve Müslim rivâyet ederler, Hz. Risâletpenah (sav) Hz. Rabbü’l-âlemînden hikâye buyururlar: لَا يَزَالُ الْعَبْدُ يَتَقَرَّبُ إِلَى الْوَالِدِ حَتَّى أَحْبَبَهُ فَإِذَا أَحْبَبَهُ كُنْتُ سَمْعَهُ الَّذِي يَسْمَعُ بِهِ وَبَصَرَهُ الَّذِي يَبْصُرُ بِهِ وَيَدَهُ الَّتِي يَبْطِشُ بِهَا وَرِجْلَهُ الَّتِي يَمْشِي بِهَا الْخ “Kulum nâfilelerle de bana yaklaştırmaya devam eder, nihâyet ben onu severim, onu sevince de işiten kulağı gören gözü, tutan eli ve yürüyen ayağı olurum..ilh”.⁶⁷

Bu konuda Şeyhü'l-İslâm (Abdullah el-Ensari) *Menazilü's-Sâirin'*de şöyle der:

ما وَحَدَ الْوَاحِدَ مِنْ وَاحِدٍ إِذْ كُلَّ مَنْ وَحَدَهُ جَاهِدَ
تَوْحِيدَهُ إِيَّاهُ تَوْحِيدَهُ وَ نَعْتَ مِنْ يَنْعَتِهِ لِاحِدٍ

“Bir olan varlığı kimse birlemedi, çünkü onu birleyen herkes inkârcıdır. Onu birlemek onun kendisini birlemesidir, onu tavsif edenin vasıflaması sapmadır”. Bu beyitlerin şerhi dîbâcede geçti.

725- وَغَسْتُ بِحَارَ الْجَمْعِ بِلْ خُضَّتْهَا عَلَى الْفِرَادَى وَاسْتَخْرَجْتُ كُلَّ يَتِيمَةٍ

726- لَأَسْمَعَ أَفْعَالِي بِسَمْعِ بَصِيرَةٍ وَأَشْهَدَ أَقْوَالِي بِعَيْنِ سَمِيعَةٍ

Lügatler: غوص 'tan nefis-i mütekellimdir. Bir şey çıkarmak için içinde eğlenmeksizin suya dalıp çıkmak demektir. غوص 'dan nefis-i mütekellimdir. غوص 'ın mânâsı da suya dalmak ve bir işe başlamak demektir. Bu iki kelimenin mânâsı birbirine yakındır. İbn Fâriz'a göre غوص 'dan daha belîğdir. Onun için بِلْ ile idrab eyledi. بَصِيرَةٍ Çok değerli bir inci demektir. لَأَسْمَعَ 'da lââm mânâsınadır ve سَمْعَةٍ 'ye müteallıktır.

Mânâ: Ben cem'-i ahadiyyet ve esmâsının denizlerine daldım; hattâ tek başıma dalıp yüzdüm ve o denizlerin her birinden –ki murad esmâ-i gaybiyedir- nice ilim ve irfan incileriyle rûhânî hakîkat ve latîfe mücevherleri çıkardım. Böylece ben, basîret kulağımla kendi fiillerimi işitmiş oldum. Yâni benim fiillerimi algıladığım işitmede basîret özelliği vardır, o işitme bâtnî bir işitmedir ki hem işitme hem görmedir. Zîrâ o bir nurdur ki, her duyunun özelliği kendisinde mevcuttur.

Ve ben kulak gözümle sözlerimi de görürüm. Yâni ben, kendisinde işitme özelliği bulunan gözümle sözlerimi idrak ederim. Her ne kadar sözlerin idrâki âdeten işitmeye ve kulağa bağlı ise de bu böyledir. Zîrâ cem' mertebelerinin bir özelliği olarak, bu mertebeye ulaşan kimsenin her uzvu öteki uzuvların görevini yapabilir. Çünkü kayıtlar ortadan kalkınca vücûdun parçaları bir olup cem' nûruyla bütün kuvvelere şâmil olur ve ihtilaf /173-a/ ortadan kalkar.

727- فَإِنْ نَاحَ فِي الْإِيكِ الْهَزَارُ وَغَرَّدَتْ جَوَاباً لَهُ الْإِطْيَارُ فِي كُلِّ دَوْحَةٍ

728- وَأَطْرَبَ بِالْمَرْمَارِ مُصْلَحُهُ عَلَى مَنَاسِبَةِ الْأَوْتَارِ مِنْ يَدِ قَيْتَةٍ

729- وَغَتَّ مِنَ الْأَشْعَارِ مَا رَقَّ فَأَرْتَقَتْ لَسَدَرَتِهَا الْأَسْرَارُ فِي كُلِّ شَذَرَةٍ

730- تَزَهَّتْ فِي آثَارِ صُنْعِي مُنْزَهَا عَنْ الشَّرْكِ بِالْأَغْيَارِ جَمْعِي وَالْفَتَى

Lügatler: الإيك ve الإيكة ağaçlık yer. هزار Bülbulün bir türü olup Farsça'dan geçmiştir. Kuşun avazla ötmesine denir. درحة Büyük ağaca denir. مرمار Düdük demektir. أوتار وتر iki fetha ile kirişe denir, burada kirişle çalınan saz murad olunur. قيتة Muğannîye denir. سدره Bir nevi ağaç demektir, burada murad Sidretü'l-müntehâdır. شذرة Nağme demektir.

İ'râb: على مناسبتة اصوات الاوتار Sözü yâni عل مناسبتة الاوتار cevâbıdır. تروث Mukadder muzaf olur. على Sözü müteallıktır. بالاغيار Sözü müteallıktır.

Mânâ: Eğer ağlayan bülbul ağaçlarda inlese, kuşlar da o bülbüle cevap vermek için başka ağaçlarda ötüp şakısalarsa; usta bir ney üfleyici, muğannînin elindeki sazın seslerine uygun şekilde, onunla aynı tarz ve aynı ses âhengiyle icrâ-i sanatta bulunsa; iyi icracı bir muğannîye ince ve güzel güftelerle şarkı söylese (bu takdirce ما رَقَّ 'da ما masdariyyedir ve اشعار'ın sıfatı olur); böylece dinleyicilerin sıraları sidreye yükselse, her bir nağmede teğannî son haddini bulsa; işte bu hallerin hepsinde ben sanatımın eserlerinde münezzeh olarak, Hz. Cem'i ve Cenâb-ı Vahdet'imi ve ağyarla ülfetimi şirkten münezzehten kılardım.

Yâni hazret-i zâtımın fiiller, eserler, mutrib, tarab, muğannî, şiir söyleyici, saz çalıcı olarak yaratıp ızhar ettiği şeylerin hepsinin cem'iiyyeti'z-zâtıyyeti'l-asliyye bakımından, benim şüûn-i zâtıyyeme mensub sûretler olduğunu, başka olmadığını ayne'l-yakîn müşâhede ettim. Kezâ ben, vücud ahkâmıyla telebbüsten sonra hâsıl olan cem'iiyyet bakımından dahî, gayrın müdâhalesinden ve ortaklığından münezzeh ve beriyim. Filhakıka

بخود گویا و بخود شنوا و بخود کیرا و بخود بینام لیس فی الدار غیرنا دیار

[Kendimize kendimizle söyleyen, kendimizle dinleyen, kendimizle tutan ve göreniz. Evde bizden başka kimse yok.]

731- فَبِیْ مَجْلَسِ الْأَذْكَارِ سَمْعُ مُطَالِعٍ وَلِیْ حَائِةِ الْحَمَّارِ عَيْنُ طَلِيعَةٍ

Lügatler: مطالع ism-i fâildir, mutâlaa kılıcı mânâsına. حائة meyhâneye denir. طلعة Casus ve gözleyici demek. عين الطلعة Burada “kapısı açık ev” demek olur. Araştırdığı şeye muttalî olabilmek için câsus ve gözçünün gözünün dâimâ açık olması gerektiği dolayısıyla bu ilgi kurulmuştur. Aşırı mübâlağadan ötürü söylenmiştir.

İ'râb: سمع mübtedâ, haberi önceki لی'dir. Kezâ عين mübtedâ, لی mukaddem haberdur. مطالع'nun mef'ûlü mahzûf olup takdîri ای'dir. ف mahzûf şartın cevâbıdır.

Mânâ: Kâinatta ne kadar eşyâ varsa /173-b/ hepsinin, benim zâtımın işleri, fiil ve sıfatlarının mazharları ve bana âit görünüşler olduğunu bildinse; o halde benim vücûdum sebebiyle zikir meclisleri, Kur'an okuma mahfilleri, Hz. Cebbâr'ı tesbih, tehlil ve tahmid mahalleri, beni ve benim kelâmımı mutâlaa ediciye âit bir ışıtmeye bir kulak mesâbesindedir. Burada سمع مطالع “mahall-i huzur” mânâsını mutazammındır. Zîrâ bir kimse bir şeyi mutâlaa etse, ona kulak verir, tâ ki onun mânâsını ve sırrını anlasın. O halde takdîr-i kelâm: Zikir meclisleri benimle huzur mahallidir demek olur. Kezâ “meyhâne”, câsusun gözü gibi benim için dâimâ kapısı açık vaziyettedir. Bu iki vasfın bir araya gelmesi cem' mertebesinin özelliklerindendir.

732- وَمَا عَقَدَ الزُّنَّارَ حُكْمًا سَوَى يَدَى وَإِنْ حُلَّ بِالْإِقْرَارِ بِي فَهِيَ حَلَّتْ

Lügatler: Açık.

İ'râb: حكا lafzan mansub, mef'ûlü lehdir, عقد'e müteallıktır. سوى يدي Takdîren merfû عقد'nin fâilidir حل'nin naibi fâili zamîridir ve رتار'a râcîdir. إسه İse râcîdir.

Mânâ: Nasrânî ve Mecûsîlerin beline zünnârı hikmet ve maslahat için ancak ve ancak benim sol elim bağladı. O hikmet “kabzateyn” sırrını ızhar etmek ve cemâl-celâl, lütuf-kahr, hidâyet-dalâlet gibi mütekâbil sıfatların hükmünü icrâ etmek içindir. Eğer o nasrânînin zünnârı, benim vahdet-i zâtımı ikrar sebebiyle çözülp açılacak olsa, onu yine benim sağ elim çözmüş olur. Bunların hepsi benim fiillerim ve irâdemdir ki her sûrette görünürler. Demek ki bağlayan, çözen, hidâyet edici ve dalâlete sürükleyici olan, bütün mütekâbil sıfatları kendisinde toplamış olan benim zâtımdır.

Paraya, pula kul olan red ve inkâr edilmediğine göre puta tapıcıları inkâr etmek de câiz değildir. Her ne kadar şeriate göre inkâr etmek gerekirse de nefsanî taassubla böyle davranmak makbul olmaz. Özellikle ârif "Lâ ma'bûde illâ hû" sırrını müşâhede edince şeriat icâbı inkâr etse de /174-b/ onda hiçbir şeye karşı inkâr kalmaz.

737- وَ قَدْ بَلَغَ الْإِنذَارُ عَنِّي مَنْ يَعِي وَ قَامَتْ بِي الْأَعْدَارُ فِي كُلِّ فَرْقَةٍ

Lügatler: يعي, رعى, den, mânâsına.

İ'râb: بلع'nın fâili انذار, mef'ûlû يعي'dir.

Mânâ: Bu beyit cem' lisânındandır, yâni: Şüphesiz benim inzârım, benim kelâmımı muhâfaza edip kabul edene ve buna istîdâdı olana ulaşır. Benim inzârımı dinleyip kabul etmeyen, ezeldeki hakikat cihetinden kendisine benim inzârımın ulaşmadığı bir kimsedir. Zâhiren peygamberlerin dilinden onlara inzar ulaşsa da netice değişmez. Demek ki ezelde Cenâb-ı Hakk'ın kendisine hidâyet, inzar ve îmanî kabul için istîdad vermediği kimse:

وَمَنْ يَهْدِ اللَّهُ فَهُوَ الْمُهْتَدِ / وَمَنْ يُضِلِّ اللَّهُ فَمَا لَهُ مِنْ هَادٍ (İsra, 17/97; Mü'min, 40/33). "Allah kime hidâyet verirse işte doğru yolu bulan odur. Allah kimi sapıtırsa artık onu doğru yola iletecek yoktur" âyetleri mûcibince salâh ve doğruluk tarafına yönelmez ve ezeldeki istîdâdı her ne yöne ise ondan başka iş yapmaz.

Nitekim Yüce Allah buyurur: سَوَاءٌ عَلَيْهِمْ أُنذَرْتَهُمْ أَمْ لَمْ تُنذِرْهُمْ لَا يُؤْمِنُونَ خَتَمَ اللَّهُ عَلَى قُلُوبِهِمْ (Bakara, 2/6-7). "Onları inzar etsen de etnesen de onlar için birdir, îman etmezler. Allah onların kalblerini ve kulaqlarını mühürlemiştir. Onların gözlerine de bir çeşit perde gerilmiştir ve onlar için büyük azab vardır"

(İkinci mısraın mânâsı): Her millet ve fırka hakkındaki özürleri benimle kâim oldu, zîrâ مَا مِنْ دَابَّةٍ إِلَّا هُوَ آخِذٌ بِنَاصِيَّتِهَا إِنَّ رَبِّي عَلَى صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ (Hud, 11/56). "Yürüyen hiçbir varlık yoktur ki O, onun perçeminden tutmuş olmasın, şüphesiz Rab-bim dosdoğru yoldadır" âyeti mûcibince her milletin alınlarından tutan benim; bunların hepsinde tasarruf eden, irâde ve fiil sâhibi olan benim. Cümlesi benim isim ve sıfatlarımın mazharıdır, benim zat sırlarımın aynasıdır. Bunların hepsi sonunda bana yönelip döneceklerdir. Şüphesiz bunların her birinin özü benimle kâimdir. Her birine istîdâdlarına göre bir mekân ve

Hal ehlinden bâzılarına da ilâhî nur nâr şeklinde tecellî eder. İşte Zerdüş'tün de nebî ve velîlerden bir mürşidi ve rehberi olmadığı için, Hakk'ın nûrunu ateş zannederek gelip halkı ateş tarafına da'vet eyledi. Böylece bidâ-yetin kendisinde dalâlete düştüler ve nûru ateş zannettiler. Eğer ateşin hakî-katinin ne olduğunu ve ondaki yakma, aydınlatma ve tesirlerin kimden idiğini bilselerdi dalâlette olmazlardı.

743- وَلَوْ لَا حِجَابُ الْكَوْنِ قُلْتُ وَ إِنَّمَا قِيَامِي بِأَحْكَامِ الْمَظَاهِرِ مُسْكِنِي

Lügatler: *سكت* ism-i fâildir, susan mânâsına, mütekellim yasına muzafdır.

Mânâ: Eğer kevn örtüsü ve vücud perdesi olmasaydı, ben tevhîdin sırlarını örtüsüz olarak apaçık söylerdim. وَلِكُلِّ وَجْهَةٌ مَوْجِبَةٌ (Bakar, 2/148). “Herkesin yöneldiği bir yönü vardır” âyetinin sırrını açıklayıp, her âbidin yüzünün harem-i ahadiyyet tarafına olduğunu hiç îmâsız ve işâretsiz bir şekilde gösterirdim. Lâkin benim zâhirî ahkâmla ayakta durmaklığım, kulluk ve beşeriyet düzeni içinde bulunmaklığım, bu sırların ızhârından beni alıkoymuş vaziyettedir. Zîrâ ilâhî himmet bunu gerektirir, bu sırlar kıyâmet gününe kadar örtülü olup herkes örtünün altında bir semte sâlik olarak, âhirette onlara sülûklerinin netîcesi belli edilecektir.

744- فَلَا عَبَثٌ وَالْخَلْقُ لَمْ يُخْلَقُوا سُدًى وَ إِن لَّمْ تَكُنْ أَفْعَالُهُمْ بِالسَّيِّدَةِ 745- عَلَى سَمَةِ الْأَسْمَاءِ تَجْرِي أُمُورُهُمْ وَ حِكْمَةُ وَصَفِ الذَّاتِ لِلْحَكْمِ أَجْرَتْ 746- يُصَرِّفُهُمْ فِي الْقَبْضَتَيْنِ وَلَا وَلَا فَقَبْضَةُ تَنْعِيمٍ وَ قَبْضَةُ شَقَاةٍ

Lügatler: *سدى* مهلا mânâsınadır. الصالحة: السديدة. أجرت: dandirt, if'al bâbındandır. لا و لا Hadîs-i şerifdeki iki lafza işârettir ki birisi اِهَالِي و لا öteki اِهَالِي'dir. Dinleyenin anlayışına güvenerek bu lafızlar hazfedilerek لا و لا lafzı ile yetinilmiş oldu. *Nevâdiru'l-Usul*, (Hakîm Tirmizî) ve *Mesâbih*'te yer alan ve Ebu'd-Derdâ'dan rivâyet edilen söz konusu hadis şöyledir: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ إِنَّ اللَّهَ تَبَارَكَ وَ تَعَالَى خَلَقَ آدَمَ فَضَرَبَ يَمِينَهُ عَلَى الْيَمَنِ فَأَخْرَجَ ذُرِّيَّةَ بَيْضَاءَ كَالْقَفْصَةِ وَ مِنْ الْبَسْرِىِّ شَوَّاءَ كُلِّحْمَةً ثُمَّ قَالَ هَؤُلَاءِ فِي الْجَنَّةِ لَا اِهَالِي وَ هَؤُلَاءِ فِي النَّارِ وَلَا اِهَالِي. Resûlullah (sav) şöyle buyurdu: Allah Tebâreke ve Teâlâ Âdem'i yarattı da kudretiyle sağ tarafa vurdu ve gümüş gibi beyaz bir nesil çıkardı, sol taraftan ise kömür gibi siyahını çıkardı. Sonra şöyle dedi: Bunlar cennetlikler ben aldım, ötekiler cehennemlikler ben aldım.

شفا , شففى , شفا Kesre ile masdardır شفا , شففى , شفا Kesre ile masdardır

İ'râb: ران لم يكن. 'ta vav hâliyedir. ف لا عت mahzûf şartın cevâbıdır. ران لم يكن. Sözü şart cümlesidir, cevâbı mahzûfdur, takdîri ذلك لا demektir.

Mânâ: Hal böyle olunca varlıkta hakîkî mâbûdun o olduğunu, her âbidin yüzünün yönünün bir bakıma /176-a/ O'na olduğunu anladınsa, o zaman bu mevcûdâtta abes hiçbir şey bulunmadığı, âlem halkının boş yerer yaratılmadığı anlaşılır. Her ne kadar her birinin fiilleri düzgün ve doğru değilse de beğenmeme ve ayp görme konusu olmamalıdır. Yüce Allah şöyle buyurur: وَمَا خَلَقَ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ وَمَا بَيْنَهُمَا إِلَّا بِالْحَقِّ (Hicr, 15/85). "Biz gökleri, yeri ve ikisinin arasındakileri ancak hak olarak yarattık" Başka bir yerde şöyle buyurur: أَفَحَسِبْتُمْ أَنَّمَا خَلَقْنَاكُمْ عَبَثًا وَأَنَّكُمْ إِلَيْنَا لَا تُرْجَعُونَ (Mü'minun, 23/115). "Sizi boş yere yarattığımızı ve sizin hakîkaten huzûrumuza geri getirilmeyeceğinizi mi sandınız?"

Bütûn mahlûkâtın işleri ve halleri ilâhî isimlerine göre cereyan eder. Yâ-ni hidâyet üze olanların işleri, sâlihlerin sözleri, halleri ve ahlâkı "Hâdî" ismi üzere cereyan eder. Sapıkların ve zâlimlerin halleri ve sözleri "Mudîll" ve "Müzîll" ismi üzere cereyan eder. Zîrâ sıfatlarının zuhûrunun hikmeti saâdet ve şekâvet, dalâlet ve hidâyetten özellik ve eserleri her ne ise, mahlû-kâtın üzerine ona göre hükmetmek için icrâatta bulundu. Meselâ "Hâdî" ismi bir mazhar talep ettiği anda zuhûr edip, muktezâsınca doğru yola dâvet eder, işte enbiyâ, evliyâ ve mü'minlerin vücûdu ona mazhar oldu. Kezâ "Mudîll" isminin özelliği saptırma ve azgınlıktır, o da mazhar talep edince ins ve cîn şeytanlarından ona da nice mazharlar bulunur. Ve onlarda özellik-lerin hükmünü icrâ eder. Demek ki, Hâdî ve Mudîll, Muizz ve Müzîll, Latîf ve Kahhar, Rahîm ve Settar gibi zıd mânâlı ilâhî isimler –ki "kabzateyn" ve "isbiayn" kelimeleriyle kastedilen bu mütakâbil isimlerdir- işte o isimlerin tecellîsiyle Cenâb-ı Hak yaratıkları, iki kabza ve mütekâbil isimler arasında ezeldeki ilmine göre evirip çevirir. هَؤُلَاءِ فِي الْجَنَّةِ وَلَا يَابِلَى وَ هَؤُلَاءِ فِي النَّارِ وَلَا يَابِلَى demek sûretiyle yâni "O gümüş gibi beyaz olan Âdem nesilleri cennettedir ve cen-nete sokarım ve mübâlât eylemem. Ve o kömür gibi siyah olan nesiller ce-hennemdedir, onları cehennemlik yarattım ve kezâ kayırmam ve mübâlât etmem".⁶⁹ Bu iki kabzanın birisi nîmet ve saâdet kabzası, biri de azab ve şekâvet kabzasıdır; bu iki kabzanın maddî ve mânevî, dünyevî ve uhrevî

Ahmed b. Hanbel, VI, 441.

mazharı vardır. Terkib, tabîat ve anâsır âlemi olan bu mülk âlemi kabza-i yûsrâ (sol kabza)'nın mazharıdır. Kuvvet, kudret ve tesir mertebesi olan ervâh ve melekût âlemi kabza-i yûmnâ (sağ kabza) mazharıdır. Gökleri ve yerleri içine alan bu zâhirî ulviyyât ve süfliyyât ise her iki kabzarın mazharıdır; şu âyet buna işâret eder: وَالْأَرْضُ جَمِيعًا قَبْضَتُهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَالسَّمَاوَاتُ مَطْوِيَّاتٌ بِيَمِينِهِ (Zümer, 39/67). “Kıyamet günü bütün yeryüzü onun tasarrufunda (kabza-sında)dır. Gökler onun kudretiyle (sağ eliyle) dürülmüş olacaktır” Kezâ küfür ve îman iki kabzarın mazharıdır. Bütün varlıklar, dünyâda olsun âhirette olsun, bu iki kabzanın arasında evrilip çevrilmekten hâli değildir. نَبَتْ “Allah kalblerimizi kendi dîni üzere dâim eylesin ve ayaklarımızı Peygamberinin şefâatinde sâbit kılsın”

747- أَلَا هَكَذَا فَتَعْرِفُ النَّفْسُ أَوْ فَلَا وَيُتْلَى بِهَا الْقُرْآنُ كُلُّ صَبِيحَةٍ
748- وَعَرَفَاتُهَا مِنْ نَفْسِهَا وَهِيَ الَّتِي عَلَى الْحَسِّ مَا أَمَلْتُ مِنْ أَمَلْتُ

Lügatler: لا ve ا tenbih içindir, söze başlamadan önce muhâtabın dikkatli olması düşünülür, böylece önemli bir meseleyi mutazammın olan söz gafletle boşa gitmemiş olur. Kâf tanbih harfidir. ا İşâret harfidir, geçmiş sözlere işâret eder. املت mîmin şeddesiyle /176-b/ تامل'den “ümit tutmak” demektir. املت mîmin sükûnuyla املت dandır.

İ'râb: نَفْسِ nâibi fâil olarak merfû okunur. Eğer mâlûm sîgasıyla okunursa نَفْسِ mansub olur ve mef'ul sayılır. اُرْ ar' da اُرْ mânâsınadır, yâni تامل تامل takdir edilir. اُرْ da vav hâliyedir. املت e müteallıktır.

Takdîr-i Mânâ şöyledir: Ey tâlib ve sâlik dikkat et. Nefs böyle bilinsin veya nefsi böyle bil ve kavra, yâni sen de benim zikrettiğim ve benim bildiğim gibi bil; şöyle ki: Nefs-i nâtika-i insânî, idrak sâhibi bir cevherdir, bizâti-hî kâimdir; sem', basar, kudret, kuvvet, irâde, ilim, hayat vb. ilâhî sıfatlarla mevsuftur. Eğer bu sıfatların hakîkatine bakarsan, her ne kadar nefsin bunlara ayna ise de, bu sıfatlar Hakk'ındır ve sende emânettir. Eğer nazarda da terakkî edip hakîkat nazarıyla baksan, bu fiili, sözü, işitmeyi, görmeyi ve nefsin, Hakk'ın fiili, sözü, işitmesi ve görmesinin aynısı olarak bulursun. Kâinatta bu mazharlara bakınca hepsini aynı Bir'i yansıtan aynalar olarak görürsün ki bu kadar eşyâda o “Bir” yüz göstermiş ve mütekâbil isim ve sıfatların hükmüyle o aynı “Bir” bu kâinatta tasarruf edip durmaktadır. Öyle

ki bâzen hidâyet bâzen saptırma, bâzen lütuf ve cemâl, bâzen kahır ve celâl ile tecellî etmektedir. İşte nefsinin bu minval üzere bil ve kavra, aksi halde bilmeye koyulma. Zîrâ bundan başka bir şekilde nefsi bilmek, kemal ehlinin bilmesi (mârifet) değildir. Böyle olmayan *من عرف نفسه فقد عرف ربه* "Nefsini bilen Rabbini bilir" sözünün mânâsını anlamamıştır.

Şu âyetler her sabah o nefsin dalâlet ve hidâyet hakkında okunup durmaktadır: *فَيُضِلُّ اللَّهُ مَنْ يَشَاءُ وَيَهْدِي مَنْ يَشَاءُ* (İbrâhim, 14/4; Müddessir, 74/31). "Allah dilediğini saptırır, dilediğini de doğru yola iletir" *وَمَنْ يُضِلِّ فَلَنْ تَجِدَ لَهُ وَلِيًّا مُرْسِدًا* (Kehf, 18/17). "Allah kimi hidâyetten mahrum ederse, artık onu doğru yola yönlerecek bir dost bulamazsın". *فَلَوْ شَاءَ لَهَدَاكُمْ أَجْمَعِينَ* (En'am, 6/149). "Allah dileseydi elbette hepinizi doğru yola iletirdi"

Bu ve benzeri âyet ve hadislere rağmen nefsinin bu minval üzere bilmeye ne şaşılır. Üstelik o nefsin bu sıfatları ve sırları bilmesi kendi zâtında olup biter, başkasında hâsıl olmaz.

Nefs-i nâtika öyle bir şeydir ki ilim, maârif, esrar ve letâif olarak benim kendimden her ne ümit etsem his üzere onu yazar, hakikatlerden ve inceliklerden her ne istesem his üzere onu çizer.

749- وَلَوْ أَنِّي وَحَّدْتُ الْحَدَّثُ وَالسَّلَخْتُ مِنْ آيِ جَمْعِي مُشْرِكًا بِي صَنَعْتِي

Lügatler: sözü yâni: أثبت الوحدة بنفى الكثرة (Kesreti nefyederek vahdeti isbat ettim). الميل عن الاستقامة: الحاد (İstikametten meyletme). الانزعاج: (çekip çıkarma). مصنوعي yâni معني. نزعته فانزع يأنى تحت الجلد عن الشاة فانسلخ. Şöyle denir

İ'râb: إشراك بى ta'diye içindir, haldir, ve السلخت den. بى da بى.

Mânâ: Eğer başka felsefeciler ve zâhir ehli gibi kesreti nefyederek vahdeti isbat etsem ve ondan gayrı olarak /177-a/ onu tevhid etsem, istikâmet yolundan ayrılmış olurum, zîrâ kendime vücud isnad etmiş olurum. Eğer benim vücûdumu Hakk'ın vücûduna mukâbil ve muğâyir diye inanırsam tevhidde müşrik olmuş olurum. Bu, muvahhidlere göre ilhad ve şirkin kendisidir. Bu şekilde tevhid etsem ilhada düşmüş olurum. Mukaddime bölümünde "tevhid-i zat" bahsinde geçmişti. Şeyhülislâm'ın sözü şöyledi: *ما وجد الواحد من واحد وكل من وحده جاحد* "Bir olanı, kimse birlemedi, çünkü onu birleyen herkes inkârcıdır"

Muvahhid kim çağırır vâhid oldur

Geru tevhid içinde câhid oldur

و انسلخت Sözü yâni eğer ben başkası gibi tevhid etsem mülhid olurum ve kendi yaptıklarımı kendime ortak koşarak cem'imın alâmet ve âyetlerinden soyunmuş olurum.

Şöyle bir mânâ da mümkündür: Eğer ben nefsimin fiilini tevhid eylesem, yâni desem ki: Zâtım hidâyet edicidir, dalâlete sürükleyici değildir; dalâlet kulundur veya Ehrimen'indir desem Mûtezile gibi, ben istikâmet ve tevhid yolundan sapmış olurum ve âyât-i cem'den soyulup sun'umu kendime ortak etmiş olurum.

750- و لَسْتُ مُلُومًا أَنْ أَبْتُ مَوَاهِبِي وَ أَمْتَحَ اتِّبَاعِي جَزِيلَ عَطِيَّيْ

Lügatler: جزل aslında odunun ve ağacın büyüğüne denir. Ayrıca çok miktarda ve büyük bağış mânâsına kullanılır.

İ'râb: اَبْتُ de اَنْ masdariyye. اَمْتَحَ üzerine mâtuftur. اَعْطَى mânâsına olduğundan iki mef'ul alır, birincisi اتباعى ikincisi جزيل'dir.

Mânâ: Ben bağış ve mârifetlerimi gösterdiğimden tarîkate olan tâbîl-rime ve mensublarıma çokça bağışlarımı verdiğimden dolayı enbiyâ ve evliyâ nezdinde ayıplanmış değilim. Nitekim Kur'an ve hadiste nîmeti ızhar ve bağışı ortaya koyma konusunda beyanlar vardır: رَأَى بِنِعْمَةِ رَبِّكَ فَحَدَّثَ (Duha, 93/11). "Ve rabbinin nîmetini minnet ve şükranla an". أَنفَقُوا مِمَّا رَزَقَكُمُ اللَّهُ (Yâsîn, 36/47). "Allah'ın size verdiği rızıklardan hayra sarf ediniz"

Bir velînin ilâhî sırları ızhar etmekten maksadı halk nazarında makam, mevki sağlamaya ve üstünlük iddiasına yönelik olmazsa, aksine tâlibleri kemâle erdirmek ve sâlikleri yetiştirmeği o yolla yapmayı düşünürse o velî ayıplanmaz ve kötülenmez.

751- وَلِيَّ عَنِ مُفِضِ الْجَمْعِ عِنْدَ سَلَامِهِ عَلَيَّ بِأَوْ أَدْنَى إِشَارَةٍ نَسَبَةٍ

752- وَمِنْ نُورِهِ مَشْكَاةٌ ذَاتِي أَشْرَقْتُ عَلَيَّ فَتَارَتْ بِي عَشَائِي كَضَحْوَةٍ

Lügatler: هو الذى صب و أفاض فيوضات ذقَام الجمع على توابعه: مفيض الجمع (Cem makâmının füyûzâtını tâbîleri üzerine dökten). بِأَوْ أَدْنَى Yâni بار ادنى muzaf hazfedilerek kullanılmıştır.

İ'râb: اشارة نسبة mübtedâ, رلى mukaddem haberdur, عد'nin mahallî hâliyet üzre mansubdur. مشكاة Duvarı içinde lâmba konulan oyuga denir. عد'dan murad zûlmânî tabiat, صحرة'den murad rûhânîyet.

Mânâ: مفيض'ın murad Hz. Resul (as)'dir ki o ilâhî feyizleri saçan ve rabbânî mevhîbeleri taksim edendir. Nitekim alehisselâm efendimiz buyurur: **Allah verir, ben taksim ederim** "و الله يعطى و انا القاسم"

Sahih rivâyetle naklolunur ki Hz. Sultânü'l-Kevneyn mi'raç edip, gökleri ve yerleri tayyederek rûhu'l-emîn mertebesini ve kâbe kavseyn makâmını aşmış ve kendi makamları olan "ev ednâ" makâmına vâsıl oldukları vakit, Hz. Nebî Cenâb-ı Hakk'a tahiyyat ve övgülerde bulunup şöyle dedi: **الحیات لله ر** "Selâmlar, duâlar ve iyilikler Allah içindir".⁷⁰ Bunun üzerine Hz. Cenâb-ı İzzet'ten de kendisine şu şekilde selâm geldi: /177-b/ **السلام عليك ايها النبى و** "Selâm sana olsun ey nebî, Allah'ın rahmet ve bereketleri sana olsun!" Bunun üzerine Hz. Nebî (as) Hakk'ın selâmıyla sevinip mutlak mahbûbun sözüyle içi açılıp murâdına nâil olunca, o hediyeyi başka sâlihler ve mü'minlere de bağışlayıp: **السلام علينا و على عباد الله الصالحين** "Selâm bizim üzerimize ve Allah'ın sâlih kulları üzerine olsun dedi"

Demek ki kendisinde salâh belirtisi olan herkes Hz. Risâletpenah'ın selâmının nurlarından hisse ve pay sâhibi demektir. Bunun için İbn Fârız'ın Cenâb-ı Risâletpenah'la mânevî münâsebeti ve rûhânî yakınlığı olduğundan dolayı kendisi şöyle buyurur: Hz. Peygamber "müfîdu'l-cem'" mertebesinde "ev ednâ" makâmında benim için, benim üzerime selâm verdiği zaman, benim mânevî nisbetime ve rûhânî verâsetime işâret vardır. İşte bu insanların o hazretle mânevî münâsebeti olduğu için hadiste bunlara "ihvânım" deyip: **وا شوقا الى لقاء إخوانى** "Ah, kardeşlerime kavuşmayı ne kadar isterdim!" buyurdular. Mi'raç gecesinde علي'yı cem' ile ifâde ettiklerinde kâmillerin ruhlarının onda ictimâina işâret olur, İbn Fârız da سلام'da dahîl olur, böylece Hz. Risâletpenah مفيض الجمع (Cem' saçan) olur.

sözü: **من نوره** Halbuki o müfîdu'l-cem'in nûrundan benim üzerime nur veren beni aydınlatan yine benim mişkât-ı zâtımdır. Hal böyle olunca, benim tabiatımın ve beşeriyetimin karanlığı, rûhânîyet-i kübram gibi, benimle nu-

⁷⁰ Buhari, Ezan, 148.

sonra kendilerine bâki vücûdumun hil'atini ikram ettim ve ben kendi nurlarımı gösterdim ve müşâhede ettim. Ve o nefsimin nurlarına ben yol gösterdim. Kendini aydınlatan, kendine ışık saçan ve yol gösteren bir nefsin şerefini bilmek sana kâfidir.

Bu beyit şöyle de anlaşılabilir: أنوار'dan murad, "mukarreb ruhlar" olabilir. Bu durumda عليها zamîri أنوار'a râcî olur. O zaman mânâ şöyle olur: Ben cem' makâmına âit mücerred ruhları ve mukaddes nurları gördüm ve müşâhede ettim. Ben o mücerred ruhların yol göstericisi olduğumdan, mücerred ruhları aydınlatan ve onlara feyz veren o nefsin kemâlini bilmek sana kâfidir. Ve ben "etvar" binâmı kurdum, yâni sülûkte olan tevbe, tecerrüd, fakr, inâbet, murâkabe, tevekkül vb. makamların esâsını te'sis ettim. Demek ki ben o tavırlarda benim zâtıma yalvardım, zâtımın muktezâsını ve hâcâtını yerine getirdim. Bir halde ki, "kelîm"im benim zâtım idi, benden başkası değildi. Hulâsa-i kelâm, kâinâtın dağınık olan unsurlarının hepsini vahdet hükmü gereği zâtımda müşâhede kıldım demek olur.

757- فَبَدْرِي لَمْ يَأْفُلْ وَ شَخْصِي لَمْ تَغِبْ وَبِي تَهْتَدِي كُلُّ الدَّرَارِي الْمُضِيَّةِ
758- وَ أُنْجُمُ أَفْلَاحِي جَرَتْ عَنْ تَصَرُّفِي بِمِلْكِي وَ أَفْلَاحِي لِمُلْكِي خَرَّتْ

Lügatler: درار: درى'nin cem'idir, كوكب درى bir yıldızdır, gâyet berrak ve parlak olduğundan dolayı onu inciye nisbet ederler. الملك mîmin zammesiyle ve kesresiyle "kudret" ve "tasarruf etmek" demektir. Bâzılarına göre şöyle bir fark vardır: Mîmin zammesiyle olursa zevi'l-ukul ve başkalarında mutlak tasarruf mânâsı taşır. Kesre ile olunca akıllı varlık dışındakiler için kullanılır. املاكى , ملك'in cem'idir. حرور , حررت ve سقطت mânâsınadır.

İ'râb: ف ب de لى mahzûf şartın cevâbıdır. لى ب da ملكى.

Mânâ: Melekût ve ceberût âleminin vâdîsi benimle mukaddes, mukarrebîn ruhları benim hil'atimi giyinmiş, sülûk makamları benimle sağlamca kurulmuş olduğuna göre, benim bedrim yâni "bedr" mesâbesinde olan benim akıl ve kalbim, asla batmaz ve son bulmaz. Güneş gibi bütün eşyâya ışık saçan, bütün mâsivâyâ hayata veren /178-b/ rûhum hiç kaybolmaz. Her bir parlak ve ışıklı yıldız benim nûrumla yol bulur.

Murad zâhirî mânâdaki parlak yıldız da olabilir. Veya mü'minlerin ruhlarından ve mürşidlerin akıllarından istiâre olur ki benim nûrum vâsıtasıyla,

mü'min ruhların ışıklı yıldızları doğru yolu bulurlar, demek olabilir. Benim feleklerimin yıldızları, mülkümde olan tasarrufumla hareket ederler. Benim meleklerim, bana, benim saltanat ve tasarrufum için secde eylediler. Veyahut, benim kemâl-i saltanat ve tasarrufum olduğu için onlar bana nisbet mertebelerinden sâkıt oldular, denebilir.

759- وفي عالمِ التذكارِ للنفسِ علمها المقدمُ تستهديه مني فتيتي

Lügatler: تذكر masdardır. الذكر Mânâsınadır, lâkin burada mübâlağa vardır. المقدم 'dan murad, anasırdan mürekkebe olan şehâdet âlemidir. Zîrâ nefis geçmişte üzerinde olup bitenleri bu âlemde hatırlayıcıdır. النفس 'a müteallıktır. تستهدي 'nin haberidir. فتية 'nin haberidir. علمها Mübtedâ, haberidir.

Mânâ: Benim nefsim âlem-i ezelde, ilimlerden ve sırlardan ne varsa hepsini biliyordu, gerçi bu terki ve sûret âlemiyle meşgûliyeti sebebiyle bir yönden gaflet ve dalgınlığa düştüyse de, durum bu idi. O bakımdan beden örtülerinden soyunduğu her defasında önceki o ilmi hatırlar. İnsâniyet âlemi demek olan bu hatırlama âleminde, nefsin âlem-i ezelde vâki olan ilmini, as-hâb-ı taayyünden ve erbâb-ı dîn-i mübinden olan gençlerim benden hediye olarak vermemi isterler. Ben de istîdât ve kâbiliyetlerine göre bu ilmi onlara hediye eder ve bağışlarım.

760- فحى على جمعي القديم الذي به وجدتُ كهولَ الحى أطفالَ صبيتي

Lügatler: على ve مع ile birlikte tek isim hükmünde olur, teşvik ve çabukluk gerektiren yerde emir sîgası şeklinde kullanılır. جمع 'den murad cem'-i ahadiyyet mertebesidir. كهول Gençlik ile yaşlılık arasında, yâni orta yaşlı kimseye denir. Burada murad âriflerden bidâyetle nihâyet arasında mutavassıt olan kimseler ve temkin mahalline ulaşan önderlerdir. İkinci حى 'dan murad kabîledir, burada baştan sona velâyet ve kerâmet sâhiplerinden kinâyedir.

İ'râb: كهول ve اطفال 'nün mef'ulleridir.

Mânâ: Ey tâlibler ve âşıklar, koşun ve acele edin ve benim başka makamlardan önce olan mertebe-i cem'ime gelin. O öyle bir cem' mertebesidir ki, orada, velâyet kabîlesinin şeyhleri ve kerâmet mahallinin ârifleri terbiyem altında olan müridler ve musâhiblerimin süt çocukları sayılır. Bu şu bakım-

گر دو پنداری لبیح آید نه خوب	نی غلط کفتم که نایب با منوب
پیش او یک گشت گر صورت برست	نی دو باشد تا توی صورت برست
تو بنروش در نگر کر چشم رست	چون بصورت بنگری چشم تو دوست
هر یکی باشد بصورت غیر آن	ده چراغ ار حاضر آید در مکان
چون بنروش روی آری بی شکر	فرق نتوان کرد نور هر یکی
در معانی بتجزیه والراد نیت/179-b	در معانی قسمت و اعداد نیت

[Hayır yanlış söyledim. Vekil ile vekil edeni iki sanırsan bu hatâdır, iyi bir şey değil.

Hayır, sen sûret-peres olduğunça, iki olur; sûretten kurtulan kimsenin önünde bir olur.

Sen sûrete baktığın vakit gözüün ikidir, sen gözden çıkan onun nûruna bak.

Bir yerde on tane mum bulundurulsa, görünüşte her biri, öbüründen ayrıdır.

Nûruna teveccüh edersen, şüphesiz ki birinin nûrunu ötekilerden ayır etmeğe imkân yoktur.

Mânâlarda taksim ve sayı yoktur; ayırma birleştirme olmaz. M, I, 764-681]

Demek ki, evliyâdan herhangi birinin meyhâne-i vücûdundan, bir hak sarhoşu vahdet şarâbını içse, asfiyâdan herhangi biri kerâmet hurkasını omuz üzerine atsa, gerçekte sâkî o kâinâtın efendisi ve mevcûdâtın eşrefidir, duâların en efdali, selâmların en üstünü onun üzerine, onun âilesi, evlâdı ve ashâbı üzerine olsun. O ashab ki, kendisine uymak sûretiyle velâyet ve kerâmetlere âit yüksek derecelere ve üstün makamlara nâil olmuşlardır.

الحمد لله فی کل یوم و اوقات و آن و ساعات (Her gün, her vakit, her an ve her saatte Allah'a şükrolsun ki) bu belâğatli ve mârifetli kitab, Melikü'l-Mennân olan Allah'ın inâyetiyle 1025 (1626) tarihi Şa'ban ayında sona erdi. Saltanat şehri Kostantiniyye'de, Galata dışmda İskender Paşa Zâviyesi'nde nihâyet ve hıtam buldu.

Safâlı kardeşlerden ve vefâ erbâbından ümid ve temennî edilir ki, bu kitaba ayıba kapalı göz ile baksınlar. Bilgili gönüllerinden doğru yoldan sapma kir ve pasını insaf muskalesiyle temizlesinler.

رز شمرد گر چه که مینا بود	دیده'الصاف چه مینا بود
محب بخورد نه که نظر نیت	این که نظر سوی هنر نیت

[İnsaf gözü iyi gören insan gibi olur, gördüğü şey saman gibi (değersiz) olsa da onu al-tın sayar. Hüner ve iyi tarafa bakmayan nazır, kendi aybına da bakmaz, çünkü gözü yoktur.]

لعين الرضا عن كل عيب كليله ولكن عين السخط تبتدى المساويا

[Memnûniyet gözü bütün ayıplara kapalıdır, hoşnutsuzluk gözü ise her kötülüğü âşikâr eder.]

الحمد لله أولا و آخراً و الصلاة على نبيه محمد دائماً و باليا و على آله و اولاده بالها ما بالها

[Evvelen ve âhiren Allah'a hamdolsun. Onun nebîsi Muhammed'e devamlı olarak salât olsun, onun âilesine ve evlâdına sonsuz salât olsun.]

تم على يد شارحه و نامقه الفقير الليل الشيخ اسماعيل الانقروى المولى

(Şârihi, yazıcısı fakîr ve zelil olan Şeyh İsmâil Ankaravî el-Mevlevî eliyle tamamlandı).

EK

29/a ve b numaralı varakların sâdeleştirilmemiş orijinal ifâde ile yazılmış şekilleri:

Vr. 29-a/... her mazharda min külli'l-vücûh müşâhede eylerim ve bunların bu mertebe-i denâet ve meşreb-i hasâsetlerine muvâfakatım esrâr-ı rubûbiyyeti tekıyye ve hıfz eylememdendir. Zîrâ ızhâr-ı sırr-ı rubûbiyyet küfürdür demek olur

53- وَمَا رَدَّ وَجْهِي عَنْ سَبِيلِكَ هَوْلٌ مَا لَقِيتُ وَلَا ضِرَاءٌ فِي ذَاكَ مَسْتٍ

El-lügât: الرّد Bir şeyi ahvâlınden ya bi-zâtihi veya bi-hâlihî sarf etmeğe derler, nef-i sarfda da isti'mâl olunur, ve hüve'l-murâdü hâhünâ. الهمل el-mahâfetü, جرء: belâ ve anâ, سر: yapışmak.

El-İ'râb: ما mây-ı nâfiye, ردّ: Eğer fiil-i mâzî meçhul kıraat olursa kâim-i makam fâili رجمي olur. ما , هول , nez-i hâfidiyyet üzre mansub olur. Yâni من هول الذي هول , و لا جرء , و لا جرء . Ve eğer ردّ alâ sîgat-i binâi'l-fâil kıraat olunursa رجمي mef'ul olur, هول fâil olur, muzaf olur mâ-i mevsûle; sılası لقيت olur. Ve eğer ردّ alâ kile't-takdireyn : لا: Ya nefy-i cins ola veya bi-ma'nâ لا ola. يا'nin müşarün ileyhi سيل'dir. مست'in fâili tahtunda olan zamirdir ki جرء'ya âittir.

El-Ma'nâ: Benim kasdımı sarf eylemedi ve azmimi reddeylemedi senin muhabbetin râhından şol mehâvif-i azîme ve şedâyid-i elîme ki ben mülâkat oldum ona ki ba'zısı bâtın-ı vücûduma nâzildir ki şevk ve iştîyak ve hüzn ve ihtirâk gibi. Ve ba'zısı zâhir vücûduma vâsıl olur ki melâmet-i lâhî ve ta'n ü mezemmet-i vâşî gibi ve eydan darran ve be'sen. Ve niçe belâ ve anâ dahi ki ol sebîlinde bana mess eyledi vechimi tarîkundan sarf eylemedi, belki mahabbetin ziyâde oldukça sabr ve tahammülüm belâyâ ziyâde oldu.

54- وَ لَا حِلْمَ لِي فِي حَمَلِ مَا لِيكَ نَالِي يُؤَدِّي لِحَمْدِي أَوْ لِمَدْحِ مَوْدَتِي

El-Lügât: الحلم: Zabtu'n-nefs ve't-tab' an heyecânî'l-gadab. حل: bi-fethi'l-hâ arka yükü ve karında olan yük, veled gibi ve ağaçta olan semere de derler. الحمل: bi-kesri'l-hâ zahrda ve re'sde olan olan yüke derler. Bâzılar böyle fark etmişler. نال: Fiil-i mâzîdir. نال , نال 'den. نال: Bir şeye yetişmeye derler. يؤدى ey يودى. Bir kimseyi öğmek مدح dahi öğmektir. Yâni senâ-i cemîldir. Lâkin beynehümâda umum ve husus îtibar olunmuştur. Nitekim كرمه و كرمه dersin. Fakat umum ve husus îtibar olunmuştur. Nitekim كرمه و كرمه dersin. Amma sâhib-i Keşşâf elfâz-ı muhterâfeden addeylemiştir. Haysü kâle: الحمد والمدح هما اخوان: المودة: المودة.

El-i'râb: حلم: nefy-i cins için, حلم ismi. لي de lâm, كائن-i mahzûfa müteallık haberidir و nin يؤدى'nin fâili zamirdir ki ya حلم veya حمل'e râcîdir. Ve يودى cümlesi, sıfatıdır لي حلم لي cümlesinin.

/29-b/ Ve الحمدی ve المدی (lâm), bi-ma'nâ الی يؤدى'ye müteallıktır.

El-Ma'nâ: Benim habs ve zabt-ı nefsim ve heyecân-ı gazabdan onu men'im değildir şol şeyin tahammülünde ki senin muhabbetinde bana nâil olur lâhî ve vâşinin ta'n ve teşnünden; öyle hilm ki veyahut öyle haml ki mûsıl ola bana hamd eylemeğe veyahut benim muhabbet ve meveddetim medh eylemeğe belki benim hilmim vech-i kerîmin ve rızâ-yı azîmin içindir. Yoksa hilimle mahmûd ve muhabbetle memdûh-i âlem olmak murâd değildir. Bu beyitte kemâl-i ihlâsa işâret buyururlar. Kâle:

55- قَضَى حُسْنُكَ الدَّاعِيَ إِلَيْكَ اِحْتِمَالًا مَا قَصَصْتُ وَ أَقْصَى بَعْدَ مَا بَعْدَ قِصَّتِي

El-Lügât: القصة: Bir şeyin ahvâli. القصة: Ahbâr-ı müttebia. قصص: حکم ey قصى. قصصت: nihâyeti ve gâyeti ve eb'adi. القصص derler ey بعده demektir. بعد: Bi-zammî'l-bâ "ıraklık". بعد: Bi'l-fethi "kabl"ın zıddı.

El-i'râb: حسن: Fii-li mâzî, حسن fâili. الداعي: sıfatıdır حسن 'nin. احتمال: mef'ûlûdür حسنى'nun, muzafdır mâ-i mevsûle. العى: da vav âtîfa, mâ-i mevsul üzere ma'tufdur. العى: Ef'âl-i tafdildir ve muzafdır بعد ya. بعد Mecrur, muzâfun ileyhdır. ب: Nekre-i mevsûfedir. بعد: Zarfiyyet üzere mansub, muzafdır العى'ye. Ve bir vecih dahî budur ki: العى fi'l-i mâzî ola min bâbi'l-if'âl, ma'tuf ola العى üzere ve fâili حسن ve mef'ûlû ola bi-fethi'd-dâl.

El-Ma'nâ: Alâ vechi'l-evvel: Senin hüsn-i kâmilin ve cemâl-i şâmilin ki dâî ve bâisdir muhabbetin cânibine hükmeyledi benim belâ ve mihnetten ve anâ ve zahmetten kıssa eylediğim şeylerin ihtimâline ve dahî hüsnün hükmeyledi benim kıssa eylediğimden ve haber verdiğimden sonra olan şeylerin

bu'dünün eb'adinin ihtimâline. Netîce-i kelâm senin hüsn-i kâmilin ve cemâl-i şâmilin melâhat ve letâfette ol gâyettedir ki ondan bir şemme idrâk eyleyen kimseler katında benim belâ ve anâ ve sitem ve cefâ ve nühûl ü zanâdan ve gayriden her ne haber verdimse ve kıssa ve hikâye eyledimse ihtimâline hüküm eyler. Ve kıssa ve hikâyemden sonra yani kıssa ve hikâye olunmayan şeylerin eb'ad-i baîdinin ihtimâline dahî hükmeyler. Kanda kaldı ki benim kıssa eylediğim. Zîrâ senin hüsn-i bâ-kemâline nisbet benim bu kadar âlâm ve şedâyidim muhâl değildir.

Vech-i sâni üzere ma'nâ budur ki senin hüsn-i kâmilin ile hüsnün ki dâîdir muhabbetin ve visâlin cânibine hükmeyledi benim belâ ve anâdan haber verdiğim şeylerin ihtimâline. Ve dahî eb'ad eyledi hadd ü hasrdan ve imkân-ı add ü zabttan benim kıssamdan sonra olan şeylerin bu'dünü. Beyt:
/30a/

AYETLER

ÖNSÖZ ve MUKADDİME

Sayfa No	Sure / Ayet	Ayet
22	(Necm, 53/17)	مَا زَاغَ الْبَصَرُ وَمَا طَغَى
22	(Necm, 53/3)	وَمَا يَنْطَلِقُ عَنِ الْهَوَىٰ
28	(Hadid, 57/3)	هُوَ الْأَوَّلُ وَالْآخِرُ وَالظَّاهِرُ وَالْبَاطِنُ
29	(Tâhâ 20/110)	وَلَا يَحِيطُونَ بِهِ الْعِلْمُ
31	(A'raf 7/156)	وَوَضَعْنِي وَسْعَةً كُلِّ شَيْءٍ
31	(İsrâ 17/110)	فَلِلَّهِ ادْعُوا اللَّهَ أَوْ ادْعُوا الرَّحْمَنَ أَيًّا مَا تَدْعُوا فَلِلَّهِ الْأَسْمَاءُ الْحُسْنَىٰ
32	(Kaf, 50/15)	بَلْ هُمْ فِي نَفْسٍ مِّنْ خَلْقٍ جَدِيدٍ
36	(Yâsin 36/83)	لَسْتَحْسَنَ الَّذِي بِيَدِهِ مَلَكُوتُ كُلِّ شَيْءٍ وَإِلَيْهِ تُرْجَعُونَ
37	(Meryem 19/17)	فَقَسَمَلْنَا لَهُمُ امْرَأَتًا سَوِيًّا
39	(Mutaffifîn 27-28)	وَمِزَاجُهُ مِزَاجُ سَائِرِ الْبَشَرِ بِهَا الْمُقَرَّبُونَ
45	(Bakara, 2/54).	فَقُولُوا إِنَّا لَا أَقْلُوا أَنْفُسَكُمْ
47	(Rahman, 55/29)	كُلُّ يَوْمٍ هُوَ فِي شَأْنٍ

TAÎYYE ŞERHİ

Beyit No	Sure / Ayet	Ayet
b.3	(İbrahim, 14/48)	يَوْمَ يُدْعَى الْأَرْضُ بِأَرْضِهَا
b.3	(Zümer, 39/69)	وَالْأَرْضُ بِأَرْضِهَا
b.9, b.289	(A'raf,7/143)	رَبِّ أَرَبِي أَنْظُرْ إِلَيْكَ قَالَ لَنْ نَرَاكَ وَلَكِنْ أَنْظُرْ إِلَى الْجَبَلِ فَإِنَّ اسْمَهُ كُنْهٌ

b.13	(Mâide, 54)	يُحِبُّهُمْ وَيُحِبُّونَهُ
b.51	(Taha, 20/120)	هَلْ أَذِلَّةٌ عَلَى شَجَرَةِ الْغُلْدِ وَمَثَلُ لَأ يَنْلَى
b.51	(A'raf, 7/21)	وَلَقَدْ اسْتَوْهَمُوا إِلَيَّ لَكُنَّا لَمِنَ النَّاصِحِينَ
b.51	(A'raf, 7/22)	فَدَلَّاهُمَا بِالْمُرُورِ
b.51	(Bakara, 2/30)	أَكْجَلُ لَيْسَ فِيهَا مِنْ نَفْسٍ فِيهَا وَيَتَغَفَّلُ الدَّمَاءُ
b.51	(Bakara, 2/30)	وَتَحْنُ لَسْتُ بِحَسْبِكَ وَتَقْتُلُ لَكَ
b.51	(Mâide, 54)	يُحِبُّهُمْ وَيُحِبُّونَهُ
b.52	(Şura, 42/11)	لَيْسَ كَمِثْلِهِ شَيْءٌ وَهُوَ الشَّيْخُ الْبَصِيرُ
b.60	(Neml, 27/34)	إِنَّ الْمُلُوكَ إِذَا دَخَلُوا قَرْيَةً أَكْسَدُوهَا وَجَعَلُوا أَعْرَافَ أَهْلِهَا أَذِلَّةً
b.65, b.169, b.196	(Necm, 53/17)	مَا زَاغَ الْبَصَرُ وَمَا طَغَى
b.68	(A'raf, 7/172)	وَإِذْ أَخَذَ رَبُّكَ مِنْ بَنِي آدَمَ مِنْ ظُهُورِهِمْ ذُرِّيَّتَهُمْ وَأَخَذَ مِنْهُمْ عَلَى أَنْفُسِهِمْ
		أَلَسْتُ بِرَبِّكُمْ قَالُوا بَلَى شَهِدْنَا
b.71	(Tin, 95/4)	لَقَدْ خَلَقْنَا الْإِنْسَانَ فِي أَحْسَنِ تَقْوِيمٍ
b.73	(Bakara, 2/179)	وَلَكُمْ فِي الْقِصَاصِ حَيَاةٌ يَا أُولِي الْأَلْبَابِ
b.82	(Hacc, 22/11)	وَمِنَ النَّاسِ مَنْ يَتَّبِعُ اللَّهَ عَلَى حَرْفٍ فَإِنْ أَصَابَهُ خَيْرٌ اطْمَأَنَّ بِهِ وَإِنْ أَصَابَتْهُ فِتْنَةٌ
		انْقَلَبَ عَلَى وَجْهِهِ
b.83	(Kehf, 18/17)	وَمَنْ يُضِلِلْ فَلَنْ نَجِدَ لَهُ وَلًا مُرِيدًا
b.92	(Enam, 6/91)	وَمَا لَقَدْزُوا اللَّهَ حَقَّ قَدْرِهِ
b.92	(Mücadele, 58/12)	يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا تَاجَرْتُمْ الرُّسُولَ فَفَقِّمُوا بَيْنَ يَدَيْ نَجْوَاكُمْ حَتَّى تَخْرُجُوا مِنْهَا
b.94	(Muhammed, 47/38)	وَاللَّهُ الْمُنِيُّ وَأَكْثُ الْفُقَرَاءِ
b.116	(İsrâ, 17/72)	وَمَنْ كَانَ فِي هَذِهِ أَعْمَى فَهُوَ فِي الْآخِرَةِ أَعْمَى وَأَضَلُّ سَبِيلًا
b.124	(Neml, 27/34)	إِنَّ الْمُلُوكَ إِذَا دَخَلُوا قَرْيَةً أَكْسَدُوهَا وَجَعَلُوا أَعْرَافَ أَهْلِهَا أَذِلَّةً
b.144	(Sa'd, 38/33)	زُكْرُوهَا عَلَى لَفْظٍ شَحِيحٍ بِاللُّوْقِ وَالْأَعْقَابِ
b.144	(Ahzab, 33/4)	مَا جَعَلَ اللَّهُ لِرَجُلٍ مِنْ قُلَّتَيْنِ فِي جَزَإِهِ
b.162	(Zâriyât, 51/21)	وَلِي أَنْفُسِكُمْ أَفَلَا تُبْصِرُونَ
b.162	(Fussilet, 41/53)	شَرِّبَهُمْ آيَاتِي فِي الْأَفَاقِ وَلِي أَنْفُسِهِمْ حَتَّى يَتَبَيَّنَ لَهُمْ أَنَّهُ الْحَقُّ
b.177	(Al-i İmran, 3/103)	وَأَخْصِمُوا بِحَبْلِ اللَّهِ جَمِيعٍ
b.177	(Hud, 11/112; Şûrâ, 42/15)	فَاسْتَقِمْ كَمَا أُمِرْتَ
b.177	(Ahkaf, 46/31)	أَجِبُوا دَاعِيَ اللَّهِ
b.178	(Enfal, 8/24)	اسْتَجِبُوا لَهُ وَلِلرُّسُولِ إِذَا دَعَاكُمْ
b.186	(Alak, 96/6-7)	إِنَّ الْإِنْسَانَ لِرَبِّهِ أَنْ رَاةً اسْتَقَى
b.192	(Nisa, 4/58)	إِنَّ اللَّهَ يَأْمُرُكُمْ أَنْ تُؤَدُّوا الْأَمَانَاتِ إِلَى أَهْلِهَا

- b.194 (En'am, 6/153) وَأَنْ هَذَا صِرَاطِي مُسْتَقِيمًا فَاتَّبِعُوهُ وَلَا تَتَّبِعُوا السُّبُلَ فَتَفَرَّقَ بِكُمْ عَنْ سَبِيلِهِ
- b.197 (Yusuf, 12/53) إِنَّ النَّفْسَ لَأَمَّارَةٌ بِالسُّوءِ
- b.197 (Kiyamet, 75/2) وَلَا أَقْسِمُ بِالنَّفْسِ اللَّوَّامَةِ
- b.197 (Şems, 91/8) فَالْتَهُمَهَا فَجُورُهَا وَتَقْوَاهَا
- b.197 (Fecr, 89/27-28) يَا أَيَّتُهَا النَّفْسُ الْمُطْمَئِنَّةُ ارْجِعِي إِلَىٰ رَبِّكِ رَاضِيَةً مَّرْضِيَّةً
- b.201 (Şems, 91/9-10) قَدْ أَفْلَحَ مَنْ زَكَّاهَا وَقَدْ خَابَ مَنْ دَسَّاهَا
- b.215 (Bakara, 2/245) مَنْ ذَا الَّذِي يَغْرِضُ اللَّهَ
- b.215 (Bakara, 2/15) اللَّهُ يَسْتَهْزِئُ بِهِمْ
- b.215 (Fetih, 48/10) يَدُ اللَّهِ فَوْقَ أَيْدِيهِمْ
- b.215, b.285, b.301 (Enfal, 8/17) وَمَا رَمَيْتَ إِذْ رَمَيْتَ وَلَكِنَّ اللَّهَ رَمَىٰ
- b.215 (Al-i İmran, 3/31) قُلْ إِنْ كُنْتُمْ تُحِبُّونَ اللَّهَ فَاتَّبِعُونِي
- b.227 (Nisâ 4/78) قُلْ كُلُّ مَنْ عِنْدَ اللَّهِ
- b.227 (Ra'd 13/16) قُلْ اللَّهُ خَالِقُ كُلِّ شَيْءٍ
- b.227 (Sâffat 37/96) وَاللَّهُ خَلَقَكُمْ وَمَا تَعْمَلُونَ
- b.227 (Kehf, 18/110) لَمَنْ كَانَ يَرْجُوا لِقَاءَ رَبِّهِ فَلْيَعْمَلْ عَمَلًا صَالِحًا وَلَا يُشْرِكْ بِعِبَادَةِ رَبِّهِ أَحَدٌ
- b.246 (Nur, 24/35) مِثْلُ نُورِهِ كَمِثْلِهَا فِيهَا مِصْبَاحُ الْمِصْبَاحِ فِي زُجَاجَةٍ
- b.249 (Bakara, 2/36) فَازْلُفْهُمَا الشَّيْطَانُ عَنَّا فَأَخْرَجَهُمَا مِمَّا كَانَا فِيهِ وَقُلْنَا اهْبِطُوا بَعْضُكُمْ لِبَعْضٍ عَدُوٌّ
- b.264 (Hadid 57/4) وَهُوَ مَعَكُمْ أَيْنَ مَا كُنْتُمْ
- b.276 (En'am, 6/162) قُلْ إِنْ صَلَاتِي وَنُسُكِي وَمَحْيَايَ وَمَمَاتِي لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ
- b.285 (Kasas, 28/30) فَلَمَّا أَنَا نُوذِي مِنْ شَاطِئِ الْوَادِي الْأَيْمَنِ فِي الْبُقْعَةِ الْمُبَارَكَةِ مِنَ الشَّجَرَةِ أَنْ يَا مُوسَىٰ إِنِّي أَنَا اللَّهُ رَبُّ الْعَالَمِينَ
- b.287 (Nur, 24/39) كَسْرَابٍ بِقِيَعَةٍ يَحْسَبُهُ الظَّمَانُ مَاءً حَتَّىٰ إِذَا جَاءَهُ لَمْ يَجِدْهُ شَيْئًا
- b.289 (En'am, 6/152) وَلَا تَقْرَبُوا مَالَ الْيَتِيمِ إِلَّا بِالَّتِي هِيَ أَحْسَنُ
- b.289 (Duha, 94/6-9) أَلَمْ يَجِدْكَ يَتِيمًا فَآوَىٰ وَوَجَدَكَ ضَالًّا فَهَدَىٰ وَوَجَدَكَ عَائِلًا فَأَغْنَىٰ
- b.289 (En'am, 6/152) وَلَا تَقْرَبُوا مَالَ الْيَتِيمِ
- b.290 (Bakara, 2/137) فَإِنْ آمَنُوا بِمِثْلِ مَا آمَنْتُمْ بِهِ فَقَدْ اهْتَدَوْا
- b.292 (Al-i İmran, 3/31) قُلْ إِنْ كُنْتُمْ تُحِبُّونَ اللَّهَ فَاتَّبِعُونِي يُحْبِبْكُمُ اللَّهُ
- b.301 (Hadid, 57/3) هُوَ الْأَوَّلُ وَالْآخِرُ وَالظَّاهِرُ وَالْبَاطِنُ
- b.318 (Rahman, 55/56) لَمْ يَطْمِئِنْهُمْ إِلَّا يَتُوبُونَ وَإِنْ مَحَنُوكُمْ وَإِنْ مَحَنُوكُمْ
- b.331 (İsra, 17/44) وَإِنْ مَحَنُوكُمْ إِلَّا يُسَبِّحُ بِحَمْدِهِ
- b.351 (Al-i İmran, 3/169) وَلَا تَحْسَبَنَّ الَّذِينَ قُتِلُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ أَمْوَاتًا بَلْ أَحْيَاءٌ عِنْدَ رَبِّهِمْ يُرْزَقُونَ

- b.408 (Enbiyâ, 21/22) لَوْ كَانَ لِهَيْمًا آلَهُةً إِلَّا اللَّهُ لَفَسَدَتَا
- b.408 (Zuhurf, 43/84) وَهُوَ الَّذِي فِي السَّمَاءِ إِلَهٌ وَفِي الْأَرْضِ إِلَهٌ
- b.412 (Nisa, 4/78) قُلْ كُلُّ مَنْ عِنْدَ اللَّهِ
- b.432 (Rum, 30/15) فَأَمَّا الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ لَهُمْ فِي رَوْحَةٍ يُحْبَرُونَ
- b.451 (Al-i İmran, 3/97) وَمَنْ دَخَلَهُ كَانَ آمِنًا
- b.451 (Ankebut, 29/67) وَيَتَخَفَتُ النَّاسُ مِنْ حَوَالِهِمْ
- b.457 (Tevbe, 9/128) لَقَدْ جَاءَكُمْ رَسُولٌ مِنْ أَنْفُسِكُمْ عَزِيزٌ عَلَيْهِ مَا عَنِتُّمْ حَرِيصٌ عَلَيْكُمْ بِالْمُؤْمِنِينَ
- رَؤُوفٌ رَحِيمٌ رَوْفٌ رَحِيمٌ
- b.463 (Tevbe, 9/111) إِنَّ اللَّهَ اشْتَرَى مِنَ الْمُؤْمِنِينَ أَنْفُسَهُمْ وَأَمْوَالَهُمْ بِأَنْ لَهُمُ الْجَنَّةَ
- b.463 (A'raf, 7/19) اسْكُنْ أَنْتَ وَزَوْجُكَ الْجَنَّةَ
- b.470 (Enbiyâ, 21/30) أَوَلَمْ يَرِ الَّذِينَ كَفَرُوا أَنَّ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ كَانَتَا رَتْقًا فَفَتَقْنَاهُمَا
- b.470 (İsra, 17/12) وَكُلَّ شَيْءٍ فَصَلْنَاهُ نَفْصِيلًا
- b.474 (Enbiyâ, 21/22) لَوْ كَانَ لِهَيْمًا آلَهُةً إِلَّا اللَّهُ لَفَسَدَتَا
- b.474 (Mülk, 67/3) مَا تَرَى فِي خَلْقِ الرَّحْمَنِ مِنْ تَفَوتٍ
- b.479 (A'raf, 7/143) سُبْحَانَكَ ثُبْتُ إِلَيْكَ
- b.532 (Münafikûn, 63/8) وَاللَّهُ الْعَزِيزُ الرَّسُولُ وَلِلْمُؤْمِنِينَ وَلِكِنِ الْمُنَافِقِينَ
- b.564 (Fussilet, 41/53) شَرِبَهُمْ آيَاتِي فِي الْآفَاقِ وَلِي أَنْفُسِهِمْ حَتَّى يَتَبَيَّنَ لَهُمُ اللَّهُ الْحَقُّ
- b.593 (Neml, 27/40) قَالَ الَّذِي عِنْدَهُ عِلْمٌ مِنَ الْكِتَابِ أَنَا آتِيكَ بِهِ قَبْلَ أَنْ يَرْتَدَّ إِلَيْكَ طَرْفُكَ
- b.603 (Hud, 11/44) وَقِيلَ يَا أَرْضُ ابْلَعِي مَاءَكَ وَيَا سَمَاءُ اقْلَعِي وَغِيضَ الْمَاءِ وَقُصِّ الْأَمْرَ وَاسْتَوَتْ
- عَلَى الْجُودِيِّ
- b.605 (Neml, 27/40) قَالَ الَّذِي عِنْدَهُ عِلْمٌ مِنَ الْكِتَابِ أَنَا آتِيكَ بِهِ قَبْلَ أَنْ يَرْتَدَّ إِلَيْكَ طَرْفُكَ
- b.607 (Enbiyâ, 21/69) قُلْنَا يَا نَارُ كُونِي بَرْدًا وَسَلَامًا عَلَى إِبْرَاهِيمَ
- b.607 (Bakara, 2/260) وَإِذْ قَالَ إِبْرَاهِيمُ رَبِّ أَرِنِي كَيْفَ تُحْيِي الْمَوْتَى
- b.607 (Bakara 2/260) قَالَ أُولَئِمُ تُؤْمِنُ قَالِ بَلَى وَلَكِنْ لَظَنَنْ قُلِي قَالَ فَخُذْ أَرْبَعَةً مِنَ الطَّيْرِ فَصُرْهُنَّ
- إِلَيْكَ ثُمَّ اجْعَلْ عَلَى كُلِّ جَبَلٍ مِنْهُنَّ جُزْءًا ثُمَّ ادْعُهُنَّ يَأْتِيَنَّكَ سَعْيًا
- b.609 (Taha, 20/67) فَأَرْجِسْ فِي نَفْسِهِ خَيْفَةَ مُوسَى
- b.609 (Şuara, 26/63) فَأَوْحَيْنَا إِلَى مُوسَى أَنْ اضْرِبْ بِمِصْرِكَ الْبَحْرَ فَاغْلُظْ فَكَانَ كُلُّ فِرْقٍ كَالطَّوْدِ
- الْعَظِيمِ
- b.609 (Bakara, 2/60) قَدْ عَلِمَ كُلُّ أُنَاسٍ مِشْرَبَهُمْ
- b.613 (Maide, 5/114) رَبَّنَا أَنْزِلْ عَلَيْنَا مَائِدَةً مِنَ السَّمَاءِ تَكُونُ لَنَا عِيدًا لِأَوَّلِنَا وَآخِرِنَا وَآيَةً مِنْكَ
- وَأَرْزُقْنَا وَأَنْتَ خَيْرُ الرَّازِقِينَ
- b.613 (Maide, 5/110) وَإِذْ تَخْلُقُ مِنَ الطِّينِ كَهَيْئَةِ الطَّيْرِ بِإِذْنِي فَتَنفُخُ فِيهَا فَتَكُونُ طَيْرًا بِإِذْنِي وَتُبْرِئُ
- الْأَكْمَةَ وَالْأَبْرَصَ بِإِذْنِي

b.614	(Mâide, 5/110)	وَتَبَرَّأُ الْأَكْمَةَ وَالْأَرْضَ يَأْذَنِي
b.634	(Maide, 5/3)	الْيَوْمَ أَكْمَلْتُ لَكُمْ دِينَكُمْ وَأَتِمَمْتُ عَلَيْكُمْ نِعْمَتِي وَرَضِيتُ لَكُمُ الْإِسْلَامَ دِينًا
b.670	(Bakara, 2/31)	وَعَلَّمَ آدَمَ الْأَسْمَاءَ كُلَّهَا
b.679	(Sa'd, 38/27)	وَمَا خَلَقْنَا السَّمَاءَ وَالْأَرْضَ وَمَا بَيْنَهُمَا بَاطِلًا
b.679	(Mü'minun, 23/115)	أَفَحَسِبْتُمْ أَنَّمَا خَلَقْنَاكُمْ عَبَثًا
b.681	(Al-i İmran, 3/40)	يَفْعَلُ مَا يَشَاءُ
b.681	(Maide, 5/1)	يَحْكُمُ مَا يُرِيدُ
b.682	(Ra'd 13/16)	قُلِ اللَّهُ خَالِقُ كُلِّ شَيْءٍ
b.682	(Nisâ 4/78)	قُلْ كُلُّ مَنْ عِنْدَ اللَّهِ
b.693	(Tekvir, 81/6)	وَأِذَا الْخِطَابُ نَازِلٌ
b.693	(Maide, 5/64)	كُلَّمَا أَوْقَدُوا نَارًا لِلْحَرْبِ أَطْفَأَهَا اللَّهُ
b.718	(İsra, 17/44)	وَأِنْ مِنْ شَيْءٍ إِلَّا يُسَبِّحُ بِحَمْدِهِ وَلَكِنْ لَا تَفْقَهُونَ تَسْبِيحَهُمْ
b.718	(Cuma, 62/1)	يُسَبِّحُ اللَّهَ مَا فِي السَّمَاوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ
b.736	(Zümer, 39/3)	مَا تَعْبُدُهُمْ إِلَّا لِيُقَرِّبُوا إِلَى اللَّهِ زُلْفَى
b.737	(Mü'min, 40/33)	يُضِلُّ اللَّهُ فَمَا لَهُ مِنْ هَادٍ وَمَنْ
b.737	(İsra, 17/97)	مَنْ يَهْدِ اللَّهُ فَمَا لَهُ مِنْ مُبْتَدٍ
b.737	(Bakara, 2/6-7)	سَوَاءٌ عَلَيْهِمْ أُنذِرْتَهُمْ أَمْ لَمْ تُنذِرْهُمْ لَا يُؤْمِنُونَ خَتَمَ اللَّهُ عَلَى قُلُوبِهِمْ وَعَلَى
b.737	(Hud, 11/56)	سَمْعِهِمْ وَعَلَى أَبْصَارِهِمْ غِشَاوَةٌ وَلَهُمْ عَذَابٌ عَظِيمٌ
b.743	(Bakara, 2/148)	مَا مِنْ دَابَّةٍ إِلَّا هِيَ آخِذَةٌ بِنَاصِيَتِهَا إِنْ رَئَيْتَ عَلَى صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ
b.746	(Hicr, 15/85)	وَلِكُلِّ وُجْهَةٍ هُوَ مَوْلَاهَا
b.746	(Mü'minun, 23/115)	وَمَا خَلَقْنَا السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ وَمَا بَيْنَهُمَا إِلَّا بِالْحَقِّ
b.746	(Zümer, 39/67)	فَحَسِبْتُمْ أَنَّمَا خَلَقْنَاكُمْ عَبَثًا وَأَنَّكُمْ إِلَيْنَا لَا تُرْجَعُونَ
b.746	(Zümer, 39/67)	وَالْأَرْضُ جَمِيعًا قَبْضَتُهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَالسَّمَاوَاتُ مَطْوِيَّاتٌ بِيَمِينِهِ
b.748	(İbrâhim, 14/4; Müddessir, 74/31)	فَبَصَلُ اللَّهُ مَنْ يَشَاءُ وَيَهْدِي مَنْ يَشَاءُ
b.748	(Kehf, 18/17)	وَمَنْ يَضِلَّ فَلَنْ يُجِدَ لَهُ وَلِيًّا مَرِئِدًا
b.748	(En'am, 6/149)	فَلَوْ شَاءَ لَهَدَاكُمْ أَجْمَعِينَ
b.750	(En'am, 6/149)	فَلَوْ شَاءَ لَهَدَاكُمْ أَجْمَعِينَ
b.750	(Yâsin, 36/47)	أَنفِقُوا مِمَّا رَزَقَكُمُ اللَّهُ

HADİSLER

ÖNSÖZ ve MUKADDİME

Sayfa No	Hadis
24	مثل القلب كريشة في ارض فلاة يقلبها الرياح ظهرا لبطن
31, 39	كان الله ولم يكن معه شيء
46	يا رسول الله اين كان ربنا قبل ان يخلق الخلق؟ فقال عليه السلام: في عماء ما فوقه هواء ولا تحته
49	كنت كذرا مخفيا فاحببت ان اعرف
50	ان الله جميل يحب الجمال

TAİYYE ŞERHİ

Beyit No	Hadis
b.8, b.412	رأيت ربي في احسن صورة
b.8	سترون ربكم كما ترون القمر ليلة البدر
b.8	لن يرى احدكم ربه حتى لا يموت
b.39	من اراد ان ينظر الى وجه ميت يمشی على الارض فالينظر الى ابي مخافة
b.42	ان الله خلق الارواح قبل الاجساد بالفي عام
b.59	اشد البلاء على الانبياء ثم الاولياء ثم الامثل فالامثل
b.66	البنية للمدعى و اليمين على من انكر
b.68	ان الله مسح ظهر آدم و اخرج ذريته هيئة كهينة الذر
b.71, b.99, b.162, b.215 b.73	ان الله خلق آدم على صورته سبقته رحمتي غضى

- b.83 اللهم زدنى ليك تحيرا
- b.89, b.93, الدنيا حرام على اهل الاخرة و الاخرة حرام على اهل الدنيا و هما حرام على اهل الله
- b.169 من تواضع لله الله و من تكبر خفضه الله
- b.94 ان الله خلق الخلق فى ظلمة ثم رش عليهم من نوره فمن اصابه من ذالك النور فقد اهتدى فمن لم يصبه فقد ضل عن سواء السبيل
- b.96 موتوا قبل ان تموتوا
- b.101, من عشق و عف و كم و مات فقد مات شهيدا
- b.116, من احبني قلته ومن قلته فعلى دينه ومن على دينه فانا دينه
- b.210 ان للشيطان لمة باين آدم و للملك لمة فللمة الملك ايعاد بالحق و تكذيب بالشر و اما لمة الشيطان فايها
- b.108 بالشر و تكذيب بالحق
- b.108 ان سعدا لغير و انا غير من سعد و الله غير منى و من غيرته حرم لواحق ما ظهر منها و ما بطن
- b.137 كنت نبيا و آدم بين الماء و الطين
- b.144 آدم و من دونه تحت لوائى و لا فخر لى
- b.149, انا ابن امرأة تأكل القديد و اذكرونى فى صالح دعائكم و لا تبالعوا فى مدحى انما انا بشر مثلكم
- b.149 لا يعضى ارضى و لا سمائى و لكن يعضى قلب عبدى المؤمن النقى النقى الورا
- b.150, قف يا محمد فان ربك يضى
- b.278, كان الله و لم يكن معه شى
- b.449
- b.152 قره العين فى الصلاة
- b.154 و لا يزال عبدى يتقرب الى بالنوافل حتى احبه
- b.157 عظموا ضحاياكم فانما على الصراط مطاياكم
- b.170 كنت سمعه و بصره
- b.170, لو كانت الدنيا تزن عند الله جناح بعوضة ما سقى منها كاهرا شربة ماء
- b.278, ليس الفنى عن كثرة المرض و لكن الفنى غنى النفس
- b.285, اللهم آت نفسى تقواها و زكها و انت وليها و مولاه و خير من زكها
- b.418 ان احذكم لن يرى ربه حتى يموت
- b.185 ينزل الله الى سماء الدنيا
- b.186
- b.201
- b.210
- b.215

- b.215 مرضت فلم تعدنى وإستطعتك فلم تطعننى
- b.215 ضحك الله البارحة بما فعلتم
- b.225 و بى يسمع و بى يبصر و بى يبطش
- b.227 الشرك اخفى لى امتى من ديب النمل على الصفا لى ليلة الظلماء
- b.227 انا أغنى الشركاء عن الشرك فمن عمل عملاً أشرك فيه معى غيرى تركه و شركه
- b.273 لا يعادل بالرة شئ يحمله على ذلك
- b.285, إن الله يقول على لسان عبده سمع الله لن حده
- b.301
- b.285 رأيت ربي لى أحسن صورة
- b.287 اللهم إنى أعوذ بك من علم لا ينفع
- b.299 ما ورثوا الانبياء ديناراً و لا درهما وإنما ورثوا العلم فمن أخذه أخذ بحظ وافر
- b.337 لى مع الله وقت لا يسمنى فيه ملك مقرب و لا نبي مرسل و لى وقت مع خفصة و زينب
- b.337 أرحنا يا بلال
- b.337 كلمينى يا حميراً كلمى
- b.418 إن لربكم ف أيام دهركم نفحات الا تعرضوا لها
- b.432 يا اعرابى إن لى الجنة قرا حافاه الا بكار يتغنى باصوات لم تسمع الخلاق بجلها فذلك أفضل نعيم الجنة
- b.434 مه مه يا معاوية من لم يهتر عند ذكر الحبيب ليس بكرم
- b.434 إن لكل قوم عيداً وهذا عيدنا
- b.455 يا حميراً هذا جبريل يسلم عليك
- b.470 لو دليتم مجل لبط على الله وهو الذى لى السماء اله و لى الارض اله
- b.470, لا تفضلونى على يونس بن متاع
- b.493
- b.497 سبقت رحتى على غضبى
- b.500 قال عليه السلام إن لله لى الارض ثلثمة قلوبهم كقلب آدم و اربعون قلوبهم كقلب موسى و سبعة قلوبهم كقلب ابراهيم و اربعة قلوبهم كقلب جبريل و ثلاثة قلوبهم كقلب ميكائيل و واحد قلبه لى قلب اسرافيل يسمى له القطب فإذا مات الواحد أبدل الله من الثلاثة مكانه صاحب الايسر و إذا مات من الثلاثة أبدل الله مكانه من الاربعة كذا و كذا
- b.500 إن لله اربعون اثنان و عشرون لى الشام و ثمانية عشر لى العراق كلما مات واحد منهم بدل الله مكانه آخر فإذا جاء الامر قبضوا كلهم
- b.502 خط رسول الله عليه السلام خطاً مستقيماً فقال هذا سبيل الله ثم خط عن يمينه و شماله خطوطاً مثلاً فقال هذه سبل الشيطان على كل واحد منها شيطان فلا تتبعوا السبل فتفرق بكم عن سبيله
- b.536 يا رسول الله بم عرفت الاشياء عرفت الاشياء بالله اى بنور الله
- b.544 انا جليس من ذكرنى
- b.564 فإن لم تكن تراه
- b.618 علماء امتى كانباء بنى اسرائيل

- b.626 أصحابى كالنجوم بأيهم اقتديتم اقتديتم
 b.626, وا شوقا الى لقاء إخوانى
 b.628, انتم أصحابى و اخوانى هم الذين يأتون من بعدى و يؤمنون بى و لم يرونى
 b.752 بعثت بالحنفية السهلة السمحة
 b.628 لو لاك لو لاك لما خلقت الافلاك
 b.636 انا من الله و المؤمنون منى
 b.638 إن لله سبعين الف حجاب من نور و ظلمة لو كشفها لاحرقت سبحات وجهه ما انتهى اليه بصره من خلقه
 b.717 لا يزال العبد يتقرب الى بالنوافل حتى أحبه فإذا أحبه كنت سمعه الذى يسمع بى و بصره الذى يبصر
 b.721 بى و يده التى يبطش بى و رجله الذى يمشى بى الخ
 b.736 تعس عبد الدينار و تعس عبد الدرهم تعس عبد بطنه تعس عبد فرجه
 b.746 قال رسول الله إن الله تبارك و تعالى خلق آدم فضرب يمينه على اليمنى فأخرج ذرية بيضاء كالفضة و
 من اليسرى سوداء كالحمة ثم قال هؤلاء فى الجنة لا ابالى و هؤلاء فى النار ولا ابالى
 b.752 و الله يعطى و انا القاسم
 b. 752 التحيات لله و الصلوات و الطيب

KELÂM-I KİBAR

MUKADDİME

Sayfa No	Kelâm-ı Kibar
29	لمن طلب البيان بعد العيان فهو الخسران عند اهل العرفان
34	الاعيان الثابتة ما شئت راحة من الوجود
38	لان القليل يدل على الكبير والجرعة تدل على الغدير والحفنة تدل على اليبدر الكبير
39	التوحيد معنى يضمحل فيه الرسوم و يندرج فيه العلوم و يكون الله كما لم يزل
39	الآن كما كان
45	اذا تم الفقر فهو الله
47	من عرف نفسه فقد عرف ربه
48	الحبة ميل النفس الى الشئ بكمال ادراك فيه
49	الحبة ميل الجميل الحقيقي الى جماله جمعا و تفصيلا
50	كل مليح حسنه من جماله معار له بل حسن كل مليحة

TAİYYE ŞERHİ

Beyit No	Kelâm-ı Kibar
b.3, b.594	اشباحنا ارواحنا ارواحنا اشباحنا
b.32	الشوق يسكن بالقاء و الاشتياق يزيد
b.43	و ليس لى فى سواك حظ فكيف شئت فاخترنى
b.47, b.72	كل شئ من المليح مليح
b.49	اريد وصالحا و يريد هجرى فاترك ما اريد لما يريد
b.49	سبحان من اتسعت رحمته لاوليائه فى شدت نعمته واشتدت نعمته لاعدائه فى سعة رحمته

- b.51, b.86, b.127, b.130, b.166
b.71, b.162, b.748, b.75
b.82
b.86
b.88
b.92, b.95, b.124, b.188, b.95
b.101
b.106
b.111
b.116
b.120
b.124, b.167
b.130
b.131
b.136
b.137
b.146
b.149
b.149
b.149
b.150
b.150
b.154, b.263
b.156, b.496
b.167
b.168
b.168
- ما للتراب و رب الارباب
من عرف نفسه فقد عرف ربه
سبحان من ليس لجماله حجاب الا النور ولا لذاته نقاب الا الظهور
كل ما يفعل المحبوب محبوب
ان تشتهي ان تبلغ وصل المحبوب ضع نفسك تقدم و تعال
اين الثريا عن يد المتناول
سبحان من لا يوصل اليه الا به
كل شئ من الحدوث حدوث
و ان قلت مت مت بها و طاعة و قلت لداعي الموت اهلا و مرحبا
قوم بخالجهم زهو ليلهم و العبد يزهي على مقدار مولاه
الموت تحفة المؤمن حير يوصل الحبيب الى الحبيب
لا حياة الا الموت
كالقطرة اذا استهلكت بالبحر صار جميع صفات البحر صفاها
قبل من قبل لا لعلة و رد من رد لا لعلة
نهاية ادراك العقول عقال و اكثر سعى العالمين ضلال
كيف تنكر حبا بعد ما شهدت به عليك عدول الدمع و السقم
لا خبر بعد العين و هنالك لا كيف و اين
اللهم ارنا الحق حقا وارزقنا اتباعه
اجد الملامة في هواك لذينة حبا ذكرك لليلمنى اللوم
سبحاني ما اعظم شأني
ليس في جنتي سوا الله
قدمي على رقية جميع اولياء الله
لو عرفتموني لسجدتموني
فهم من فهم جهل من جهل
الآن كما كان
لا مساء عند الله ولا صباح
الشقى شقى فى بطن امه و السيد سعيد فى بطن امه
اذبحوا انفسكم بسيوف المخالفة
و عزتك يا رب ما عبدتك خوفا من نارك و لا رغبة فى جنتك بل لوجهك الكريم و لمرضاتك العظيم

- b.170, نفسک مطیتک فارقتی ہما
b.274
b.191 من عرف الله کل لسانه
b.192 لا تعطوا الحکمة الی غیر اهلها فظلموها و لا تمنعوها عن اهلها فظلموهم
b.192 يقولون خبرنا و انت امینها و ما انا إن خبرقم بامین
b.200 النفس كالطفل إن قملها شبّ علی حبّ الرضاع و إن تقطمه یفطم
b.205 حلیف غرام انت لکن بنفسه
b.215 انا من اهوی ومن اهوی انا نحن روحان حللنا بدننا فاذا ابصرتنا ابصرته فاذا ابصرته ابصرتنا
b.215 انا من اهوی ومن اهوی انا لیس فی المرأة شی غیرنا لا انادیه و لا أذکره إن ذکرى و ندائى یا انا
b.238 النهایة هی الرجوع الی البدایة
b.276 حسنات الابراہم سیئات المقربین
b.286, الشیخ فی قومه کالنبی فی أمته
b.618
b.287 أستغفر الله من قول بلا عمل لقد نسبت به نسلالذی عقم
b.338, ما الحیوة الا فی الموت
b.715
b.351 اقلونی اقلونی یا ثقات إن فی قلی حیاة فی حیاة
b.418 ما رأیت شیئا الا و رأیت الله فیہ
b.434 المرء عدو لما جهل
b.449 قلب المؤمن بیت الله
b.449 قلب المؤمن عرش الله
b.449 الحجر الاسود یمین الله فی الارض یصالح به عباده
b.458 لیس فی الدار غیرنا دیار
b.470 الامر علی ما هو کان
b.512 لیس فی الدار غیره دیار
b.414, لیس وراى عبادان قرية
b.523
b.523 لو کشف الغطاء ما ازدددت یقینی
b. 531 کمال الاخلاص نفی الصفات عن المخلص
b.537 بقلب لا یفعل ذی عقال خذ العلم من أفواه الرجال
b.594 رق الزجاج و رقت الحمر و تشابها و تشاکل الامر لکأنما حر و لا قدح و کأنما قدح و لا حر
b.620 نسب أقرب فی شرع الهدی بیننا من نسب من ابوی
b.623 یا ساریة الجبل الجبل
b.625 لو کشف الغطاء ما ازدددت یقینا
b.635 إذا تجاوز الشی حدہ إنعکس ضده
b.654 کل شی یرجع الی اصله

- b.655 لان الامثال مرقة الحقيقة و مرآة الصور المقولة و المعنوية لا يظهر وجوه المعاني الا بها
- b.679 النفس المجدة غلب عليها الجند و الاشتهاد فى السر و السلوك من عالم الشهادة ال عالم الغيب
- b.739 الطرق الى الله بعدد أنفاس خلّاتق
- b.742 إن النار التى اوقدت و عادت مضى عليها الف سنة و لم ينطفأ
- b.746 ثبت الله قلوبنا على دينه و رسخ قدومنا فى شرع نبيه
- b.761 الحمد لله فى كل يوم و اوقات و آن و ساعات
- b.761 فعين الرضا عن كل عيب كليله ولكن عين السخط تبدى المساويا

GÖRÜNTÜLER

سر مرتضیٰ اولیا نوک میخانه وجودند بر سر عالمی شریعتی نویش و مفتی اصیادان حرم
 کرامتی بردون کفر قلبه فی الحقیقه ساقی اول حضرت سالار کابینا و اشرف موجودان در علم اقصا
 العلوی و اکمل النبی و علی اله و اولاده و اصحابه الدین نالوا اجتماعه الی الدرجات العالیة
 و المعانی انسانیة من الولایة و الکرمات الحمد لله فی کل یوم و اوقات و ما ناکه بوکتاب
 بلاغت نبی و معروف موسی بنایه المکملات تاریخ خمس و عشرين و العدة و اخر شهر شعبان
 غایت و پائنه ابروی و دار السلطنت قسطنطین - عین - و اوپه بکسریات ده نهایت و
 اختتام نویدی بر افواضا و راجع فادر موقوف و مرئود که بوکتاب دیده عیون خلد صر قلد
 و حاضر معارف تقاضا لر بر رکن عس فی مسئلة العبد فلا صاف قلد
 ۱ و بده انصاف جو سی بود زر شمر دگر چه که میا بود
 ای که نظر سوی هم نیست عیب محرمه که نظر نیست
 فعبر انچه عن کل عیب علیه و لکن عین السخط نبی المعاویا
 الحمد لله و لا و انما و السوء عییب محرمه و ایما و قد
 و علی اله و اولاده با لعا ما لقا
 ثم علی ید شارحه و با معنه الفقیر
 الدلیل الشیخ اکمل الانزوی المولوی

لم الله الرحمن الرحيم وبه نستعين
 الحمد لله الذي هدانا لهذا وما كنا لنهتدي لولا أن هدانا الله وأهلنا الله - لقد جاء رسولنا
 وأولياؤه خالقنا بالحق وأرسلنا إلى الجنة الجنة وحديقة مع في التي أودعنا في هذه الدنيا
 من الدنيا والآخرة والشكر لله الذي أذهب عنا الغنا وأزال من القرون والبقاء بأيماننا إلى الآخرة
 العرفاء والأصفياء وأهلنا دار الشاهدة وربنا من المعابة من فضله لا يمتنا فيها حسد ولا حسنا
 لغوب وفنا سبحانه الذي حار في سحابة جلاله غفوا العلماء الحقا وخزنت في مدحة كماله السنة
 الفصحاء والعقلاء وعرفت في جدار دعوتيه أرواح البهلاء وأهمل الغنا والنجاة نفكر في قد
 قدته قد ساء ونظم في كبرياء سلطاننا وعزنا ونبارك في شئونه ملكا وملكونا ونغالي في ملكه الوحية
 وجبروتنا وبما جعل كلام أولياءه من أجاب في قلوب الطائين دشما مبين في إزالة كروب الشياطين
 إلى وصول البقاء وصبر اصداقهم أهم محلا للدرر الجارية فلا وهم ودرهم خربة لجرهم الإرشاد والهدى
 خلقنا من هاهنا وبه الصلوات والورد والارباب الأسرار حتى شاهد الحق صفا والباطل باطلا
 وناؤا فخذنا من نيبنا أو حظنا أو لعلنا بالأساطير لنا وأعف عنا داغمر لنا وأرحمنا أنت مولانا أنك
 أنت الأعلى وباجابة الدعاء الأولى والحزني وصل وسلم على سيدنا محمد وآله وصحبه وسلم يوم
 نور حدة الورد في نور حدة ما رزق السمر وما ضيق عبد ليس ما يخلق عن الهوى اعني هذا المصطفى
 الهادي إلى الدجاة العليا والمقام الحسن والنعيم في الدنيا والعقبى وعلى آله واصحابه الذين هم
 مناجيح إرجاء ومساج الدجاء في ظلمات الجهاد والصلوات على محمد وآله وصحبه وسلم يوم
 الأسرار في كشف الأسرار الصورية المصنوعة كالحياض خاضعا كالمروغ في أكثر أوقاعه مطمح نظر وطرح
 بغير قلوبهم بربكيا كمال هدايتنا بخامنه جام من مدام مستوحش حال أولو بأسرار اشعار فضائل
 وسلاطنتنا نازندن معي وروائي في ملال أو نور عرفه البال أو نورهم بالخصوص أول عقيدة بلفظه وبه
 وكلامهم وخرميه ولبه كقطب العارفين وممره العاشقين والواصلين منكم أسرار الحق كاشف
 مشكاة الطريق واضح حفاة الممرز والخفة العالم العظم والسبب الفاضل شرف الملكة والدين أبو حنيفة
 عمر بن علي السعدي المحرري المعروف بابن الفارض أنا والله قلوبنا بنوره الواسع وسره العاض
 حضرت نيك بيور قلدريد اى درم وباد صبح وبيفتونم اولمشدي

نصبتهم

وذلک السلطنة فسطاطینہ خارج غلطہ دہ زوینہ اسکندریا سادہ نہایت متین
 بولند پس خوانصفا واریا بوقادد منقح و موجود کہ بوکا بدیدہ عیب
 بدہ نظر قدر و حاضر معارف و اضا فلندہ زک اعتساف مصقل انصاف صاف
 قدر دین انصاف جو بنا بودہ از شمر کرد چه کہ مینا بود ای که نظر سوی
 هنر نیست عیب بخود نہ کہ نظر نیست فعین الرضا عن کل عیب کلید
 و لکن عین الخط بیلک المعاولی الحمد لله فلا یخرا و الصلوة
 علی نبی محمد ایا و اہل بیات علی الدوام بالغا ما بلغا تمت
 بعناہ الملک الرحیم عن یاد معظ الکتاب مصطفی برہن
 المشہر بما فظک عن ان کرم فی اوایل شہر ذی الحجۃ
 السنہ ثمانین و مائت و کف خامدہ تعالی
 و مصلی علی نبی محمد علی الدوام بحباب
 حمد و ثناء المجدد اجمعین
 لعلہ خلد و المجدد اجمعین

سید الشهدا
مکتبہ
کتابخانہ
1377

عدد اوراق 140

سُلَیْمَانِیَہ کُتُوبْخَانَه
مِکْرُوفِیْلِمْ وَ فُتُوکُوپِی سِرْویْسِ

مِکْرُوفِیْلِمْ چَکِیْلِی سِرْویْسِ :

بَکْیَمْ وَ نُمَرَانِی *Derin paşa 2,*

Varak sayın

İsteyen şahıs veya
mülkesine *1-178 1A*

m. Mehmet Demirel

MİLLET GENEL KÜTÜPHANESİ

Perişan Paşa

826 14

Süleymaniye mikrofilm isteme belgesi

DİZİN

A

abdâl, 159, 265, 343, 344
Abdullah b. Ca'fer, 306
Abdullah el-Ensari, 431
Abdülğani Nablûsî, 18
Abdülkâdir, 154
Abdürrezzak el-Kâşânî, 18
Âdem, 87, 98, 99, 101, 122, 154, 165, 201, 220,
221, 257, 310, 324, 325, 329, 331, 342, 357,
370, 392, 399, 414, 439, 440
Adnan kabilesi, 23
ağyar, 40, 197, 289, 317
Ahadiyyet, 27, 28, 42, 117, 157, 163, 164, 331,
367
ahadiyyet-i cem', 259, 263, 267, 280, 28, 3258,
346
Ahmed, 106
ahyar, 234, 235
ahyâriyet, 234
Âişe, 312
akl-ı küll, 117, 367
Akl-i evvel, 28
aktâb, 265, 295, 342, 343
âlem, 45, 328
Âlem-i emr, 162
Ali b. Ebû Tâlib, 38
Ali b. Mürşid, 17
Âl-i Hanîfe, 395
Allah'ın ipi, 174
el-Amâ', 45
Anadolu, 11, 13, 23, 24
anâsır-ı erbaa, 326, 344
Ankara, 19, 150
Arafat, 216, 277
araz, 32, 80, 259, 409
ârif, 109, 132, 184, 185, 200, 207, 254, 256, 259,
260, 261, 266, 299, 365, 393, 417, 436, 448
Âsaf b. Berhîya, 384
âşık, 380
aşk, 380

Aşkın şiddeti, 69
Ateşe tapanlar, 438
Attar, 188, 358
Avâmınibâdeti, 158
Avârifü'l-Maârif, 107, 183, 306
âyan-ı sâbite, 34, 35, 46, 158, 160, 295, 341
ayıklık, 213
ayn, 35
ayne'l-yakîn, 329, 352, 432
Ayne'l-yakîn, 43
ayn-ı cem', 329
Azzete, 218, 222, 225

B

bâ-hodluk, 211
Bârika, 41
Bâsıt, 59, 371, 406
Basîret, 40, 41
Basîret gözü, 61
Bayezid, 12, 154
Bâyezîd-i Bistâmî, 55
Bayrâmîyye, 19
be, 117
beden gemisi, 428
belâ, 340
Belâ, 84, 315, 340
Belkıs, 384, 388
Benî İsrâîl, 391
berzah, 41, 308, 341
el-Berzahu'l-Câmi', 41
besmelenin be'si, 397
beyaz, 115
Beyzâvî, 208
Bidâyetin esasları, 232
bî-hodluk, 211
Bilâl, 269
Bilinmeyi sevdim, 49, 66, 98, 195, 227, 275, 345
Bostan Çelebi, 19
Buhârî, 429
Büdelâ, 21, 368

Büseyne, 222, 225

Büyük Ayı, 112

düalist, 330

Dürret-i beyzâ, 42

C

Câbülka, 37

Câbülsâ, 37

Câmiu'l-Âyât, 63

Ceberût, 36, 446

Ceberût âlemi, 377

Cebrâil, 24, 36, 37, 238, 239, 240, 312, 343, 347, 398

Celâ, 42, 50

Celâl sıfatı, 102

cem', 186, 29, 3874, 389, 390, 391, 425, 428, 433, 436

cem' makâmı, 353, 390

cem' mertebesi, 152, 254, 330, 359

cem' ve fark, 352

cem'den sonra fark, 195, 198, 200

cem'-i ahadiyyet, 290, 329, 431, 447

cem'-i tevhid, 345

cem'u'l-cem', 42, 247, 316, 334, 380

Cemâl sıfatı, 102, 406

cemâl ve celâl, 407

cemden sonra sahv, 265

Cemil, 225

cemu'l-cem, 262, 264

cennet-i a'mâl, 42

Cennet-i ef'âl, 42

Cennet-i sıfât, 42

Cennet-i zât, 42

Cibrî, 204

Cibril, 204, 211, 238, 255, 322, 373

cismânî kuvveler, 293

Cûdî, 388

Cüneyd, 39, 146, 154, 176, 191, 306

cünûn, 140

D

Dâvud, 18, 56, 195, 362

Dâvud-ı Kayserî, 18

dehr, 157, 210, 280

deli, 141

deniz, 236

Dihyetü'l-Kelbî, 37, 204, 238, 239, 240

dînî hikmet, 372

Dokuz felek, 326

dört isim, 31

E

ebrar, 234, 235

ebrâriyet, 234

ebter, 259

Ebû Abdullah Ensârî, 40

Ebu Bekir, 79, 313, 395

Ebû Bekir, 393, 395

Ebû Cehil, 106

Ebu Hureyre, 429

Ebu Mahâfe, 79

Ebû Medyen, 416

Ebû Tâ'ib el-Mekkî, 232, 306

Ebû Yezid Bestâmî, 192, 208, 410, 411

Ebussuud, 310

Ebu's-suud tefsîri, 429

Ehriken, 330, 443

elest, 13, 98, 308, 310, 369

elest âlemi, 159

elestü, 159, 257, 322, 340

Elif, 117, 129, 141, 363

Enbiyânun mîrâsı, 249

Enes, 312

Erâyik-i tevhid, 41

Erzincan, 438

el-Esfâru'l-Erbâa, 44

Esmâ-i Ef'âliyye, 30

Esmâ-i sıfâtiyye, 30

Eşbâh-ı müterâiye, 422

etvar, 446

ev ednâ, 444

Evliyâ, 291, 448

Evtâd, 343, 344, 368

Eyyub, 67

Ezher Câmîi, 17

F

Fahr-ı Râzî, 166

Fâil-i hakikî, 419

fakîr, 22, 115, 138, 139, 179, 180, 181, 185, 450

fakr, 45, 85, 115, 119, 138, 140, 153, 171, 172, 179, 180, 181, 182, 345, 380, 445, 446

fakr yolu, 345

fark, 213

Fehm, 362

felek kutbu, 342

felekler, 81, 326, 342
 fenâ ender fenâ, 171, 251
 Fergânî, 105, 233
 Ferrâ, 65, 204
 Feshî, 409
 feyz-i akdes, 34, 294
 feyz-i mukaddes, 34, 295
 Fiil isimleri, 362
 fiil ismi, 30
 Fitye, 58
 el-Furkan, 46
 Fusûs, 366
 Fütühât, 107, 118, 157
 fütüvvet, 245, 270

G

Galata Mevlevihânesi, 19
 Gavs-ı ekber, 243, 265, 294, 343
 gavsîyet, 247, 448
 gavsîyyet, 428
 gayb, 24, 29, 31, 33, 35, 111, 117, 376, 414, 415
 Gaybü'l-Gayb, 27
 gayr, 34, 45, 96, 146, 192, 211, 212, 289, 293, 305, 309, 350
 gayriyet, 40, 158, 165, 199, 201, 212, 214, 263, 293, 297, 302, 342
 Gazâlî, 306, 312
 gizli şirk, 39, 207, 209, 217, 293
 gölge oyunu, 54
 gül suyu, 163
 ğanî, 181
 ğunâ, 97, 181
 Ğuyûs-i infiâlât, 374

H

Habeşistan, 312
 Hacerü'l-Esved, 318
 Hâdî, 398, 440
 Hafsa, 269
 Hak, 237
 hakikat-i cem', 291
 Hakikat-i Muhammediyye, 43, 117, 243, 245, 255, 257, 266, 267, 295, 344, 392, 398, 399, 448
 Hakikatü'l-hakâyık, 42
 hakîki itmi'nan, 330
 Hakk'ı görmek, 198, 333
 hakka' l-yakîn, 22, 43, 165, 352

Hâlî tevhid, 39
 Halvet, 199
 hamr, 53
 Hamriyye, 18, 19
 Harîrî, 411
 Hasan Harakânî, 155
 Hased, 152
 Hassan b. Vâil, 249
 Havârik-ı âdât, 384
 Havâss, 243
 havâtır, 75, 145, 146, 189
 Havâtır, 146
 Havâtır-ı melbûse, 146
 Havvâ, 87, 220
 hayvânî rûh, 134
 Hazret-i Amâiyye, 324
 Hebâ, 42
 Herevî, 19
 Hevâ, 42, 119, 312
 Hevâcis, 42
 Heyûlâ, 36, 42
 Hızır, 116, 161, 173, 327, 400, 427
 hidâyet, 21, 47, 120, 129, 172, 202, 215, 231, 238, 244, 293, 326, 328, 332, 350, 433, 436, 438, 440, 442, 443
 Hikmet, 43, 185
 hilâfet, 328, 393
 his gemisi, 427
 Hokakbaz, 426
 hokkabaz, 417, 419, 420, 421, 422, 425, 426
 Huccetî's-Semâ', 19
 Huccetü'l-İslâm, 81
 Hudûs-i ittisâlât, 374
 hulûl, 89, 155, 225, 229, 235, 236, 237, 238, 239, 240
 hulûl ve ittihad, 155, 239
 Humeyrâ, 322
 Hurûf-i âliyât, 42
 Hümeýra, 269
 Hürriyet, 42
 hüve hüve, 27, 203
 Hz. Ali, 85, 229, 277, 358, 397
 Hz. Ayşe, 322
 Hz. Hüdâvendigâr, 160, 202
 Hz. İbrâhim, 65, 66, 389
 Hz. İsâ, 391
 Hz. Meryem, 37

Hız. Muhammed, 241, 244, 246, 256, 290, 393, 398, 399, 400, 430, 448
 Hız. Mûsâ, 62, 64, 256, 299, 332, 390, 434, 438
 Hız. Nebî, 239, 241, 256, 257, 266, 310, 369, 370, 371, 373, 384, 393, 394, 395, 396, 444
 Hız. Nûh, 65, 89
 Hız. Osman, 396
 Hız. Ömer, 395
 Hız. Risâlet, 322, 396, 397
 Hız. Süleyman, 150, 384, 388
 Hız. Şeyh, 34, 46, 52, 59, 89, 107, 188, 243, 300, 323, 327, 347
 Hız. Şiblî, 118

I

Irak, 343, 395
 Istılâm, 41
 el-Iyd, 46

İ

İ'câzü'l-beyân, 195
 İblis, 220
 İbn Abbas, 37
 İbn Arabî, 12, 19, 34
 İbn Hânî, 280
 İbn Teymiyye, 18
 İbn Zübeyr, 306
 icâbet, 174, 175, 192, 202
 İdris Fassî, 34
 ihlâs, 107, 114, 169, 182, 183, 317, 358
 ihsan, 373, 374
 ihtiyârî ölüm, 190, 198
 iki görmek, 214
 ikilik, 44, 121, 153, 155, 156, 162, 165, 167, 195, 201, 202, 203, 209, 210, 212, 224, 235, 237, 247, 262, 263, 267, 293, 316, 330, 342, 445
 ikinci fark, 213
 ilâhî isimler, 13, 31, 219, 362, 369, 371, 440
 İlk mahv, 333
 İlk sahv, 333
 ilm, 362
 İlme'l-yakîn, 43, 352
 ilm-i ledün, 327
 İlmî tevhid, 39
 imam, 153
 İmam Hasan, 150
 İmam Hüseyin, 150
 İmam Kuşeyrî, 310

İmâmân, 343, 344
 İncil, 434
 İnsân-ı kâmil, 29, 38
 İnzi'âc, 41
 irâdî ölüm, 133
 İsâ, 400
 İsa el-Mağribî, 386
 isim, 30
 İskender, 116
 İskender Paşa Zâviyesi, 449
 ism-i a'zam, 403
 ism-i Kâbil, 29
 İsrâfil, 343
 isticabe, 174
 İsticlâ', 42
 istikamet, 174
 iştiyak, 398
 ittihad, 89, 155, 166, 167, 205, 221, 224, 227, 230, 235, 236, 237, 239, 240, 247, 250, 251, 252, 253, 254, 255, 267, 280, 294, 316, 320, 322, 339
 ittihad mertebesi, 316
 ittihad tabakaları, 250

K

Kâbe, 92, 154, 155, 197, 215, 216, 226, 250, 277, 278, 301, 318, 320
 kâbe kavseyni, 207
 Kâbız, 59, 406
 kabz, 59, 124, 231, 245, 406
 kabzateyn, 433
 Kadızâdeliler, 19
 kadir gecesi, 277
 Kahrhâr, 30, 424
 Kâhir, 406
 Kahtan, 23
 kâmil, 29, 34, 38, 46, 55, 92, 114, 189, 195, 237, 245, 250, 261, 286, 287, 315, 335, 362, 370, 371, 373, 381, 385, 386
 Kâmil halife, 202
 Kamus, 312
 Karâfe, 18
 Kasîde-i Ayniyye, 131
 Kays, 218, 222, 225
 kenz-i mahfî, 227, 345
 kerâmet, 13, 23, 44, 196, 254, 269, 387, 388, 391, 393, 394, 396, 398, 447, 449
 Kerrûbiyan, 36

kesret, 13, 34, 44, 129, 156, 157, 171, 187, 195,
 197, 198, 211, 216, 221, 226, 236, 237, 244,
 271, 276, 281, 294, 295, 296, 320, 323, 332,
 334, 352, 353, 356, 366, 380, 424
 kesret hicâbı, 357
 Kesret" mertebesi, 153
 keşif, 32, 44, 88, 187, 213, 214, 242, 249, 254,
 303, 334, 340, 345, 387
 Keşşâf, 88, 90, 310, 452
 Kevn perdesi, 421
 kıskanç, 151
 Kıskançlık, 150
 Kızıldeniz, 390
 Kirâmen kâtibîn, 72
 Kitâb-ı Makâmat, 411
 Kitâb-ı mestûr, 29
 Konya, 19, 128
 Kostantiniyye, 449
 kubh, 53
 el-Kur'an, 46, 396
 kurb, 398
 Kurb-i kurb, 284
 kurbiyyet mertebesi, 118
 kurretü'l-ayn, 54
 Kuşeyri Risâlesi, 208
 kutb, 13, 342, 344
 kutbiyet, 13, 247, 287
 kutbü'l-aktâb, 257, 265, 295, 342, 368, 398
 Kûtü'l-Kulûb, 232, 306
 kün, 383
 kün emri, 308
 Küseyyera, 225
 Küseyyir, 218, 222

L

Lâ ma'bûde illâ hû, 436
 lâhût, 322
 Latîfe-i insâniyye, 43
 lealle, 176
 Lebs, 43
 ledün ilmi, 415
 len terânî, 221
 Levh-i kazâ, 28, 401
 levvâme, 188
 Leylâ, 49, 218, 284
 Leyletü'l-kadr, 43
 Lî maallah, 315
 Lübnâ, 218, 222, 225

M

Mağribü's-şems, 43
 mahbûb, 82, 89, 98, 100, 108, 110, 125, 127, 128,
 131, 132, 135, 139, 140, 161, 168, 193, 194,
 209, 224, 226, 243, 276, 299, 379
 Mahk, 43
 mahv, 29, 42, 43, 45, 171, 193, 197, 200, 334,
 335, 408
 Mahv ve sahı, 336
 maıyyet, 163, 228, 229, 235, 342
 Makâm-ı İbrâhim, 156
 makâm-ı Muhammedî, 245, 257, 327, 448
 mardıyye, 189
 mârifet nûru, 378
 el-Matla, 43
 Meâlim, 43
 Mecaz âşıkları, 219
 mecûsî, 192, 433, 438
 meczûb-i sâlik, 379
 Medîne, 396
 Mekke, 17, 278, 319
 el-Mekr, 44
 melâmet, 88, 105, 107, 108, 151, 189, 281, 451
 Melekî hâtıra, 146
 melekût, 377, 446
 Melekût ehli, 36
 Melekût ve ceberût, 405
 Menâzilü's-Sâirîn, 40, 431
 Merve, 319
 Mesâbih, 249, 439
 Mescid-i Aksâ, 279
 Meshî, 409
 Mesnevi, 56, 351
 Mesnevî Şerhi, 19
 Metta oğlu Yunus, 328
 mevâlid-i selâse, 326
 Mevlânâ, 12, 19, 38, 84, 98, 104, 140, 146, 155,
 158, 159, 194, 217, 222, 224, 230, 231, 238,
 251, 306, 307, 343, 344, 351, 413, 448
 Mevt, 44
 el-Mevtü'l-Ahdar, 44
 el-Mevtü'l-Ebyaz, 44
 el-Mevtü'l-Esved, 44
 meyhâne, 433
 Mi'rac, 156, 339
 Mi'rac hadisi, 156
 Miftâhu'l-Gayb, 27

Mikâil, 343
 Mîmiyye, 19
 Minhâcü'l-Fukarâ, 19
 misal âlemi, 36, 37
 mu'cize, 394
 Muâviye, 306, 312
 mudill, 220, 440
 Muğıyre b. Şu'be, 306
 muhabbet, 12, 13, 21, 48, 50, 51, 54, 58, 60, 65, 66, 71, 72, 74, 78, 81, 84, 85, 87, 88, 90, 91, 93, 95, 98, 110, 111, 112, 116, 118, 120, 121, 122, 123, 127, 133, 135, 137, 138, 140, 143, 145, 159, 160, 161, 164, 167, 168, 180, 181, 193, 209, 220, 227, 246, 247, 248, 249, 250, 266, 267, 268, 270, 271, 275, 284, 288, 301, 315, 346, 374, 379, 427, 445, 452
 Muhabbet sultânı, 140
 muhabbetin şartı, 140
 muhabbetin şiddeti, 354
 el-Muhâdese, 43
 Muhammed, 22, 117, 150, 156, 185, 241, 244, 257, 312, 392, 393, 448, 450
 muhib, 52, 12, 1802, 193, 194, 195, 227, 235, 261, 262
 Muhyiddin el-Arabî, 386
 mukarreb, 261, 269, 446
 Mukarrebûn, 39, 169
 Mukattam Dağı, 17, 18
 murad, 13, 30, 31, 35, 54, 57, 58, 70, 73, 74, 76, 81, 87, 88, 89, 98, 99, 100, 103, 114, 118, 121, 132, 145, 150, 151, 156, 159, 166, 167, 171, 185, 193, 199, 200, 202, 204, 210, 212, 213, 214, 215, 218, 220, 224, 233, 234, 236, 237, 240, 241, 244, 245, 249, 250, 253, 254, 258, 259, 262, 264, 269, 270, 277, 279, 280, 284, 287, 290, 291, 293, 295, 296, 298, 301, 305, 306, 307, 308, 316, 319, 325, 327, 330, 332, 333, 336, 338, 339, 341, 344, 345, 346, 358, 360, 361, 362, 363, 364, 367, 368, 369, 370, 371, 372, 373, 374, 375, 376, 377, 388, 393, 394, 398, 400, 401, 404, 405, 406, 407, 410, 411, 414, 415, 419, 421, 422, 423, 426, 431, 432, 444, 445, 446, 447
 Mûsâ, 62, 173, 240, 244, 327, 332, 343, 390, 438
 Mûtezile, 443
 Mutlak vücud, 158, 353
 mutmainne, 191, 369, 371
 Müeyyedüddin el-Cendî, 228

müfidu'l-cem', 444, 445
 Müheymin melekleri, 107
 Müheyyemûn, 36
 Mühtedî, 119
 mülheme, 189
 Mülteka'l-Bahreyn, 306
 mürid, 13, 122, 193, 258, 259
 mürşid, 258, 356, 362, 402
 müsemma, 28, 30, 31, 227, 263, 354, 407
 Müseylemetü'l-Kezzab, 395
 Müslim, 429
 Müzill, 440

N

Nasrânî, 433
 Nâsût, 322
 Nazmü's-Sülûk, 18
 Nebî, 393
 Necm Dâye, 312
 nefes-i rahmânî, 31, 32
 nefis, 188
 nefis-i emmâre, 87, 188, 427
 nefis-i levvâme, 87, 168
 nefis-i mutmainne, 178
 nefis-i nâtika, 341, 373, 375, 387, 413, 414, 427
 Neshî, 409
 Nihâvend, 395
 Nuh, 388
 Nuh tûfanı, 66
 Nur, 425
 nûr-i Muhammedî, 445, 448
 Nücebâ, 343, 344
 nûkabâ, 21, 258, 343, 344

O

Orta mahv, 333
 Orta sahv, 333

Ö

ölmeden evvel, 62, 79
 Ömer, 421

P

perde, 427
 perdelerin açılışı, 424
 Peygamber, 18, 23, 37, 38, 62, 94, 115, 147, 150, 156, 177, 191, 201, 239, 240, 242, 246, 256, 262, 299, 313, 342, 373, 374, 392, 444

R

Râbia-i Adeviyye, 169
 Rahmân, 30
 Rahmânî hâtıra, 146
 raks, 300, 306, 311, 312, 313, 314
 resh, 410
 Reshî, 409
 Resûlullah, 45, 79, 98, 198, 208, 240, 312, 345, 361, 397, 437, 439
 Risâletpenâh, 119, 154, 196, 233, 246, 266, 269, 278, 310, 312, 324, 339, 345, 361, 392, 39, 429, 435, 4447, 448
 Rubûbiyet mertebesi, 28
 Rûhâniyan, 36
 Ruknû'l-yemânî, 318
 Rûsûhî Dede, 19

S

Sa'd, 93, 151, 416
 Sa'dân, 242
 Sa'düddin el-Ferganî, 18
 Sadaka, 115
 Sadreddin-i Konevi, 195
 Sadr-i Konevî, 27, 81
 Safâ, 319
 sağ, 187
 sahv-ı cem, 256, 259, 262, 264, 380
 saîd, 168
 sâlik, 39, 44, 48, 55, 113, 133, 140, 158, 163, 173, 175, 177, 179, 182, 184, 185, 186, 188, 197, 207, 208, 214, 215, 216, 236, 243, 245, 250, 251, 252, 254, 255, 257, 264, 266, 298, 303, 317, 330, 334, 335, 336, 345, 353, 362, 365, 372, 415, 416, 417, 418, 424, 426, 427, 428, 435, 439, 441
 sâlik-i meczûb, 379
 Saman Yolu, 250
 Sâmirî, 312
 samt, 186
 Sâriye, 396
 sekr sâhipleri, 335
 semâ', 13, 41, 306, 307, 309, 310, 311, 313, 314, 315
 Semnûn el-Muhib, 82
 seneviyye, 210, 330
 Serûcî, 411
 Sevâdü'l-vechi fi'd-dâreyn, 45

Seyr anillâh, 45
 Seyr bi'llâh, 198
 Seyr fillâh, 44, 197
 seyr ilallah, 44, 137, 197
 Seyr maallah, 44
 seyr-i mahbûbî, 160, 161
 Seyr-i rûhî, 161
 seyyidü't-tâife, 254
 Siddîk, 393
 Siddîku'l-Ekber, 232
 Sıfat isimler, 362
 Sıfât-ı îcâbiyye, 30
 Sıfât-ı selbiyye, 30
 Sırru' -teceliyât, 45
 sol, 187
 Son mahv, 333
 Son sahv, 333
 Sultan Veled, 38
 sultânü'l-ârifin, 254
 sultânü'l-âşıkın, 254
 sultanü'l-meczûbîn, 254
 Sûret, 121, 202, 293, 400
 Sûret âşıkları, 219
 Sühâ yıldızı, 112
 Sühreverdî, 183, 312
 sükût, 77, 149, 185, 232, 354, 418
 sülûk, 23, 134, 136, 166, 176, 183, 184, 245, 335, 345, 409, 445, 446
 sülûk ehli, 137
 Sümnun el-Kezzâb, 83
 Süreyya yıldızı, 112
 Süt, 346

S

şakî, 168
 Şam, 13, 343, 385
 Şarap, 51
 Şeyh, 172
 Şeyh Bakkal, 17
 Şeyh Bedreddin, 435
 Şeyh Sühreverdî, 107, 306, 430
 Şeyh-i Ekber, 37, 55, 118, 157, 195, 257, 366, 383
 Şiblî, 105, 370
 Şihâbüddin Sünbülî, 106
 eş-Şuûn, 46
 eş-Şuûnü'z-zâtiyye, 46
 eş-Şühûd, 46

şühûd gözü, 287

üçüncü sefer, 44, 200

T

taayyün-i evvel, 33
 et-Tahakkuk, 43
 Tâiyye, 11, 13, 17, 18, 19, 23, 25, 105, 106
 Tâlib, 173, 306
 tam vâris, 256, 448
 Tams, 42
 et-Tasavvuf, 46
 tayy-ı mekân, 385, 386
 tayy-ı zaman, 386
 teceddüd-i mütemâsile, 32
 tecellî-i ef'al, 56
 Tecellî-i zât, 199
 tefrika, 13, 123, 163, 165, 168, 169, 172, 187,
 203, 211, 212, 214, 215, 216, 217, 221, 261,
 263, 264, 265, 301, 302, 379, 380, 387, 398,
 408
 tefrikasız cem', 264
 telebbüs, 219, 239, 241
 telvin, 46, 335
 temessül, 37, 239, 241
 tenâsüh, 13, 223, 225
 Tenâsüh, 409
 tenzih, 53, 64, 89, 141, 240, 244, 332, 359, 435
 tenzih ve teşbih, 89
 tesbih, 429
 tevhid, 13, 39, 40, 41, 47, 54, 56, 102, 107, 108,
 109, 117, 156, 163, 168, 174, 195, 203, 205,
 208, 209, 210, 230, 235, 236, 241, 242, 243,
 245, 249, 250, 252, 253, 254, 255, 259, 263,
 281, 290, 293, 294, 316, 345, 356, 377, 398,
 413, 415, 424, 426, 428, 430, 442, 443
 tevhîd-i ef'al, 56
 tevhîd-i zâtıyye, 290
 Tevrat, 434
 Tûr-ı Sînâ, 64

U

ubûdet, 192, 193
 ubûdiyet, 118, 192, 193, 211
 ufk-ı a'lâ, 332
 ufk-ı ednâ, 332
 Uzaklık, 132

Ü

üçler, 344

V

Vâdi-i Eymen, 438
 vahdet mertebesi, 153, 405
 vahdet-i vücûd, 411, 412
 vâhidiyet mertebesi, 28, 157
 Vâhidiyyet, 28, 45, 367
 Vakit, 175, 222
 vâridat, 183, 232
 Vecd, 313, 349, 350
 velâyet, 42, 116, 254, 269, 312, 383, 393, 394,
 395, 396, 397, 447, 449
 Velîler, 195
 vera', 232, 233, 319
 visâl hicâbı, 316
 Vitriyyet, 163
 Vücud, 13, 27, 239, 273
 Vücud hazzı, 122
 vücud mertebeleri, 405
 vücud" hazînesi, 320

Y

Yâkub, 67, 150, 284, 390
 yedi imam, 30
 yedi isim, 31
 Yemîn, 319
 Yevm-i müsbet, 159
 Yûnus b. Mettâ, 338
 Yusuf, 150, 188, 285, 315, 457
 Yûsuf, 67, 390

Z

Zâhiri Ka'be, 319
 Zamân-ı ferd, 423
 zat ismi, 30
 Zat sıfatları, 367
 Zât tecellisi, 55
 Zât-ı Baht, 27
 Zâtî isimler, 362, 364
 Zerdüş, 438
 Zeyneb, 269
 Zulmet, 425
 Zü'l-Akl, 46
 Zü'l-Ayn, 46
 Zübdetü'l-Fuhûs, 19
 Zünnûn, 306

Miladi 13. yüzyılın başlarından kalma olan İbnü'l-Fârız'ın Kasîde-i Tâiyyesi çeşitli çevrelerin ilgisini çekmiş ve etkisi büyük olmuştur. İlahî aşk ve tasavvuf düşüncesi konusunda tükenmez bir hazîne hüviyetindedir.

Tâiyye şiirdir, zor bir metindir. İbn Fârız Divan'ının tamamını şerh eden bâzı şârihler zorlandıklarını itiraf edip Tâiyye'yi şerhten vazgeçmişlerdir. Bu eserdeki sûfiyâne incelikler ve mânevî hakikatleri kavramakta zorlanmışlardır. Onun için Tâiyye'yi tercüme ve şerhetmeye cesaret eden az çıkmıştır.

Tâiyye, İsmail Ankaravî'nin dikkatini çekmiştir. Ona göre bu manzûme parlak sözleriyle insanın içini aydınlatır. Onu yeterince anlatmak zordur. Bu kadar değerli bir kasîde ne yazık ki Arap dili perdesiyle örtülü olup o güne kadar Anadolu'daki tâlib ve âşıklara yüzünü göstermemiştir.

Ankaravî onu Türkçe'ye kazandırmaya niyet eder. Şânhumizin önsözünden anladığımıza göre, bu ay yüzlü Arap güzelinin cemâlinin bizim insanımız da istifâde etsin diye düşünür. Fakat her defasında hakkıyla bu işi yapamam diye geri durur. Ama bunu çok da istemektedir. Bu tereddütlü durum onu hayli rahatsız eder, sonunda Cenâb-ı Hakk'a yönelip istihârede bulunur, Allah'a sığınır ve yazmaya karar verir.

www.ensarnesriyat.com.tr

ISBN 978-9944-5066-6-3

9 789944 506663

20.00